

تہ فسیری قورئانی
بہرزو بہ پییز

بہرگی نۆیہم
تہ فسیری سوورہتی یونس

عہلی باپیر

منتدی اقرأ الشافی

www.iqra.ahlamontada.com

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

برای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

بۆدابهزاندنی جوهرها کتیب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للکتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

تفسیری قورئانی

بہ رز و بہ سیر

علی باپیر

بہ رگی نویہم

تہ فسیری سوورہتی (یونس)

پہناسہ می کتیب

ناوی کتیب : تہ فسیری قورپٹانی بہ رزو بہ پیژ.

نوسہر : عہلی باپیر.

نہ خشہ سازی ناوہوہ : عزالدین محمد عمر.

تورہ و سالی چاپ : بہ کہ م ۱۴۳۸ ک - ۲۰۱۷ ز.

تیراژ : ۱۰۰۰ دانہ.

لہ بہرئوہ بہرایہتی گشتی کتیبخانہ کان ژمارہی سپاردنی (۷) ی سالی (۲۰۱۲) ی پن دراوہ

مافی لہ چاپدانہوہی پاریزراوہ بؤ نوسہر

پیشگی نهم تفسیره به گشتی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ ﴿۱۰۲﴾ آل عمران،
﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ ﴿۱﴾ النساء، ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ ﴿۷۰﴾ يُصَلِّحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ ﴿۷۱﴾ الأحزاب.

اما بعد: فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ^(۱).

خوینهره بهرئزو خو شه و پسته کان!

هیج گومانی تیدانیه - بو مروقی برودار - که نهو تهمهنه ی له خزمهت دوایین کتیبی خوا (قورن) دا به سهردمبری، جا به هر شیوهیهک له شیوهگانی له

(۱) نهو پئی دمگوتری، (خطبة الحاجة) که بیغممبهر ﷺ هاوه لانی بهرئزی فیردمکرد، پیش هر قسه می گرتک، بیلین، هک وتاری جومعهو داخواز بیگردن (خطبة) و... هتد، وه نهم وتاره، هرکام له: الترمذی: (۱۱۰۵)، والنسائی: (۱۱۰۴)، وابن ماجه: (۱۸۹۲) واحمد: (۳۲۲۰)، وطبرانی: (۲۴۱۴) هیناویانهو (مسلم) پیش به شیکی هیناوه.

خزمەتدا بوندا بى؛ خويندەنە، تىفكرين و رامان، فيركردن، كارپيكردن ... هتد، بە باشتىر جىگرتن جىگا دەگرئو ، خاومەكەى لە دنياو دوارپۇزدا لىي بەهرەمەندە.

منيش كه - وهك باسكرنى چاكەى خوا (التحدت بنعمة الله) دەپخەمەرەو- لەومتى فامم كردۆتەوه، خواى بەبەزمىي و بەخشەر چاكەى لەگەل كردوومو، بە فەرمايشتى بەرزو بى وینەى خۆپەوه سەرگەرمى كردوومو، بەر لە تەمەنى بىست سالىي پەوه هیدایەتى داوم، كه قورئانى بەپىزو پىز لەبەر بكەم، سەرقالى خويندەنەوى تەفسىرەكانى قورئان و تىومرەمانى نایەتە پەر بەرمەكەتەكانى، لىوردبوونەومىان بەم.

هەر بۆپەش تىكرای كتيب و نامىلكەو وتارو دەرسەكانم، كەم و زۆر لەبەر پۇشنايى قورئان دابوون، كه دپارە هەر نەمەش شتىكى سروشتىيە؛ ناخر نايا نىسلام بىجگە لە قورئان پاشان سوننەتى پىغەمبەر ﷺ، كه ئەویش هەر پوونكردەنەوى قورئان و چۆنىەتى جىبەجىكردن و كارپيكردەنەتى، شتىكى دىكەپە؟! بىگومان نەخىر.

ئنجا لەمىز سالىش بوو كه براو خوشكانىكى داسۆزى نرىك و ناشنام، داوايان لىدەكردم كه دەست بكەم بە دانانى تەفسىرو لىكدانەومىەكى قورئان، هەتا لە پەمەزانى سالى (١٤٢٨) دا هاتە دلەوه، كه ناوى خواى لىبەپىنەم دەست بەو كارە گەورەو گرنگە بكەم، بەلكو ورتە ورتە بەپىي بوارو دەرفەت، هەرسالە هەندىكى لى ئەنجام بەدم، لەگەل سەرقالىي زۆرو جۆزاو جۆپىشدا، هەتا دەرفەتىكى وام بو دەرفەخسى كه بتوانم خىرايى تىدا بكەم و خۆمى بو پەگلايى (متفرغ) بكەمەوهو، خوا پشتىوان بى تەواوى بكەم، ئەگەر تەمەن بەبەرىهەود سابى.

سەرچاوهى دانانى ئەم تەفسىرو لىكدانەومىەشم ، وپراي سەرنجدانى زۆرپەى ئەو تەفسىرانەى كه باون و ، دەستم پىيان گەپىشتەو، برىتپە لە وردبوونەوهو تىومرەمانى خۆم لە خودى قورئان، چۆنكه بىگورمان قورئان : هەندىكى هەندىكى پوون دەكاتەوه: (القرآن يفسر بعضه بعضاً)، پاشان سوننەتى پىغەمبەرى خوا ﷺ، چۆنكه پىغەمبەرى خواش پوونكەرەوه (مبىين)ى قورئانە، وهك خوا ﷺ فەرمووپەتى:

﴿... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَنْفَكِرُونَ ۝﴾

الحل، واتە: وه زىكرمان بۆ لای تۆ ناردۆتە خوار ، تاكو ئەوهى بۆ خەلكى نىرراوتە خوار، بۆيان پوون بكەپەوه، وه بەلكو خۆشيان بىرىكەنەوه.

ئومىدىشەم وايە - بە يارمەتى خىۋاي بەخشەر ﷺ - شايسىتەيى ئەۋەم ھەبىئ تەفسىرو لىكىدانەۋمىيەكى وا بۇ قورئان پىشكەش بە مسولمانانى كوردستان بىكەم، كە لە قورئان بوشىتەۋەو ، مايەى بەھرەو سوودى خوينەرەن بى، بەتايىبەتىش كە زياتر لە سى (۳۰) سالە لەگەن قورئانى بەرزو مەزنو تەفسىرەكانى و كىتەبەكانى سوننەتدا خەرىكەو ، دەيان كىتەبو بەرھەمى جۇراوجۇرم لە زۇربەى بواریەكانى زانىستەكانى شەرىعەتدا پىشكەش كىردوون.

شاىانى باسىشە كە ئەو بىستو دوو مانگ زىندانى كرانەم لەلایەن ئەمىرىكاۋە - لە (۲۰۰۳/۷/۱۰ تاكو: ۲۸/۴/۲۰۰۵) - دەرفەتىكى گەورەو گىرنگ بوو، بۇ زياتر پىندا قوولبۇونەۋەى كىتەبى خوا (تبارك و تعالى)، ۋە بۇ پەيداۋونى تىگەيشتنى تايىبەت لەبارەى زۇرىك لە ئايەتەكانى پەۋە ، ئەم راستىيەش لە مەسۋوعەى : (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى)دا زۇر چاك درەۋشاۋمەتەۋە^(۱)، بەلام ھەلبەتە نالىم ۋە ھىچكەسىش بۇى نىە بلى: كە ئەم تەفسىرەى من تىروتەۋاۋە، چونكە وىراى سنووردارىۋونى تواناۋ بىرسنەم ، لە بەرانبەر كىتەبى لە ھەموو پوۋىكەۋە رەھا (مطلق) ۋ بىسنوور (لا محدود)ى خوادا، نەشم وىستوۋە كە زۇر بەملاۋادا بچەم ۋ بچەم نىۋ شەندىك وردەكارىيەۋە، كە يان من تىيدا پىسپۇرو شارمزا نىم، يان خوينەر پىۋىستى پىنى نىە، لە كاتىكدا دەيەۋى لە قورئان تىبگاتو، بزانى خوا (تبارك و تعالى) راستەۋخۇ جى پىن ھەرىۋەو ؟!

ئىنجا ھەر لىرەشەۋە بە پىۋىستى دەزانەم پىر بە دل سوپاسى ئەو برا گەنجە روۋح سووك ۋ گورچو گۆل ۋ دىسۆزە بىكەم (ھەزى نەكرد ناۋى بەيىنەم)، كە ھەئسا بە نووسىنەۋە ھىنانە سەر كاغەزو، پاشان تايىكردن ۋ داۋى پىداچوونەۋە ھەلەگىرى، سەرچەم ئەم زىجىرە دەرسە، كە لە نەسلدا لە شىۋەى وتار (محاضرة)دا پىشكەش كراون، ھەروەھا ھەئسا بە (تخرىج)ى سەرچەم دەقەكانى سوننەت، لە سەرچاۋە مەمانە پىكراۋەكانەۋەو، زەھمەت ۋ ماندوۋبوۋنىكى زۇرى بە سەرچەم بەرگەكانى ئەم تەفسىرە

(۱) ئەو مەسۋوعەيە كە ئىستا چاپ كراۋو ، كەۋتە بەردەستى خوينەرەن ۋ، سەرچەم ھەشت بەرگە دەۋرى سى ھەزارو پىنچ سەد (۳۵۰۰) لاپەرەيەو، ھەلەمدەۋە بەگىشتى تىيدا باسى سەرچەم لاپەنەكانى نىسلام بىكەم، تاكە سەرچاۋەشەم قورئان بوۋە، وىراى دەقەكانى سوننەت، كە لە ھۇش (ذاكرە)دا بوۋون. شاىانى باسە ئەو مەسۋوعەيە لە چاپى دوۋەمى دا ، كراۋە بە دوازە (۱۲) كىتەبى سەربەخۇ ، بە مەبەستى ناسانتر سوود لى بىنرانى .

كىشاۋە، خوا بە باشتىن شىۋە پاداشتى بداتەۋە، ھەر صالح و ساغ و سەلامەت و سەربەرزىي^(۱)، لە خواى بەرزو بىنھاوتاش داواكارم ئەو جۆرە گەنج و لاوانە لە كورپان و كچان ، لەنىو گەلەكەماندا ، زۆر بىكات .

شايانى باسېشە كە ئىمە لەم تەفسىرەماندا باسى بەش (جزء)مگانى قورئان و دابەشكردنەگانى دىكەى وەك: - (حزب) - ناكەين، چونكە ھەر سوورپەتەك بۇخوئى شىتەكى سەربەخوئەو ، سەرچەم ئايەتەگانى وەك ئالەقەگانى زنجىرەك پىكەوہ پەپوہستەن و، ئاشكراشە كە دابەشكرانى سەرچەم قورئان بۇ سى (۳۰) بەش (جزء) و شەست (۶۰) (حزب)، شىتەكە لەلایەن زانايانەوہ كراوہ، بۇ ئاسانكارى خويئندى قورئان، ديارە ئىمە لە دابەشكردنى بەرگەگانى ئەم تەفسىرەشدا، ديسان حىساب بۇ بەشەگان (اجزاء)ى ناكەين و ، بە گوئەرى سوورپەتەگان ، بەرگەگانى ديارى دەكەين.

دوا قسەشم ئەوئىمە كە:

ئەم تەفسىرە - وەك پىشتەر گوتمان - لە ئەسلدا بەشىۋەى دەرس و وتار پىشكەش كراوہ، بەلام دواتر خۆم دووجار بە وردى پىيدا جوومەوہو، بەپنى پىويست دەستكارىم كردوہ، ديارە ھەموو دەرسىكەش بەناوى خواو ستايشى خوا ﷻ دەستى پىكردوہ، بەلام ئىمە لە سەرمتاى دەرسەگانەوہ ، ئەوانەمان لاپردوہ، بۇ زۆر دووبارە نەبوونەوہو، ئەو (خطبة الحاجة)ى لە سەرمتاى ئەم پىشەكەپىيەوہ ھاتوہ، لەجياتى سەرمتاى سەرچەم دەرسەگانە.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

دوشەممە ۲۵ رەجەب ۱۴۳۲

۲۰۱۱/۶/۲۷ ھەولير

(۱) ئەو برا دلسۆزە ئىستاش پاش سوورپەتى (ھود)، سەرگەرمى سوورپەتى (يوسف)و غەزىمى جەزم كردوہ ، كە ئەگەر تەمەنمان بەردەوام بىن ، ھەتا كۆتايى ئەم تەفسىرە سەرگەرمى كارمەكى بىن .

پیشگی نهم بهرگه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالْبَرَكَاتُ عَلَى مُحَمَّدٍ الْمَبْعُوثِ نَبِيًّا
وَرَسُولًا إِلَى الْإِنْسِ وَالْجِنِّ ، وَإِلَيْهِ أَجْمَعِينَ ، مِنَ الصَّحْبِ وَالْأَزْوَاجِ وَالْقَرَابَةِ وَالتَّابِعِينَ
لَهُمْ بِإِحْسَانٍ وَيَقِينٍ .

بهیزان ! نهم تفسیری روونکردنهوی چه مک و واتای نایهته بههیزو پیژمکانی
سوورفتی (یونس) هو، بهرگی نؤیهمی کؤی نهم تفسیره پیک دینن.

شایانی باسیشه لهم بهرگی نؤیهمه دا، وپرای روونکردنهوی ماناو مهبهستی سه دو
نؤ (۱۰۹) نایهته کهی سوورفتی (یونس)، چند باسیکی تایبهتیش ههن، که پهیهوستن
به نیومرؤکی نایهته گانه وهو، هیوادارم جیی بههره و مرگرتنی خوینه رانی سهنگین
بن، که بریتین له مانه :

۱ / کورته باسیک له بارهی (وحي) یه وه.

۲ / کورته باسیک دمر بارهی بوونه و هرو حیکمهتی خوا له دروست کردنیدا.

۳ / کورته باسیک له بارهی شه فاعه ته وه.

۴ / کورته باسیک له بارهی خؤرو زهوی و مانگه وه.

۵ / کورته باسیک له بارهی دؤستانی خوا (اولیاء الله) وه.

۶ / به سه رهاتی یونس (علیه السلام) و گه له کهی.

۷ / کورته باسیک له بارهی نازادی پرواهینا وه .

والسلام علينا وعلى عباد الله الصالحين

۲۴ ی رجب ۱۴۳۸ ک

۲۱ ی نیسانی ۲۰۱۷ ز

دەستک

بەرپیزان!

نەمرۆ گە (۱۲) ی ڕەمەزانی سالی (۱۴۳۷) کۆچیە، بەرانبەر (۱۷) ی حوزەیرانی (۲۰۱۶) ی زایینی، خوا پشتیوان بێ، دەست دەگەین بە تەفسیرکردنی سوورەتی (یونس) واتە: ڕوونکردنەوهی چەمک و واتای ئایەتە بە پێزەکانی.

پیناسەیی سوورەتی (یونس) و بابەتەکانی لە هەشت بەرگەدا

سەرمتا پیناسەیهکی سوورەتی (یونس) دەگەین، سەلات و سەلامی خوا لەسەر پێغمبەر (یونس) کە یەکیکە لە پێغمبەرانى پایه بەرزى خوا، لە هەشت (۸) بەرگەدا:

یەگەم: دیاره سوورەتی (یونس) سوورەتیکی مەککەییە، لە ریزبەندیی موصحفەدا ژمارە (۱۰) یە، لە ریزبەندیی هاتنە خواردا زۆریک لە زانیان ژمارە (۵۸) یان بۆ داناو، واتە: لە پێش سوورەتی (یونس) دا (۵۷) سوورەت دابەزیون، ئەم پەنجاو هەشتەمینیانە، هەندیکیش ژمارە (۵۰) یان بۆ داناو.

دووەم: وا پێدەچێ سوورەتی (یونس) لە سالی یازدە ی پێغمبەرایەتیییدا هاتبێتە خوار، یانی: یازدە (۱۱) سال دواى ئەوهی کە پێغمبەری خوا ﷺ وەحی بۆ کراوە کراوتە پێغمبەری خوا ﷺ سالی یازدەمەمیش دواى ئەوه بوو، کە هەر کام لە خەدیجەى هاوسەری بەرپیزو دلسۆزی پێغمبەر خوا لینی رازی بێ، ئەبو طالیبی مامی کە پێشتوانیکی باشی بوو، هەردووکیان لە سالی دەیهەدا کۆچی دوا بیان کردووە، سالی یازدەمەم سالیکی زۆر سەخت و نارهەمت بوو بۆ پێغمبەری خاتەم ﷺ.

سییەم: ژمارەى نایەتەکانى سوورەتى (یونس)، سەدو نۆ (۱۰۹) یە، هەندیکیش گوتووینە: (۱۰۸) ە، بەلام زۆربەیان لەسەر ئەوەن کە ژمارەى نایەتەکانى سوورەتى (یونس) سەدو نۆ (۱۰۹) یە.

چوارەم: تەوهره سه‌رمکێیه‌کان سوورەتى (یونس)، وه‌ک زۆربەى سوورەته مه‌ککەبیه‌کان بریتین له‌و چوار مه‌به‌سته:

۱- باسى به‌دهینه‌رایه‌تیی و په‌رومردگاریتی و خاومنداریتی و په‌رستراویتی خوا ﷻ، و خسته رووی ژماره‌یه‌کی زۆر له ناوو سیفه‌ته‌کانی خوا سبحانه و تعالی.

۲- باسى پۆزی دوايي و سزاو پاداشت و به‌هه‌شت و دۆزه‌خ.

۳- باسى پێغه‌مبه‌رایه‌تیی و وه‌حی و، به‌ر په‌رچدانه‌وه‌ی تۆمه‌ت و گومانی بێپروایان، له‌وباره‌وه.

۴- به‌سه‌ره‌اتى پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له‌گه‌ن گه‌له‌کانیاندا، که له‌م سوورمه‌دا نامازیه‌کی کورت به‌ به‌سه‌ره‌اتى هه‌رکام له (نوح) و (یونس) کراوه، تا راددیه‌ک به‌ درێژیش باسى به‌سه‌ره‌اتى مووسا (عَلَيْهِ السَّلَام) و، هاروونی برای (عَلَيْهِ السَّلَام) له‌گه‌ن فیرعه‌ون و فیرعه‌ونیه‌کاندا، کراوه.

پنجەم: دياره ئيمه بو ناسانکردنی روونکردنه‌وه‌ی ماناو مه‌به‌ستی نایه‌ته‌کان، دابه‌شمان کردوون بو دوازه (۱۲) دهرس :

ده‌رسی یه‌که‌م: نایه‌ته‌کانی (۱ - ۱۰) یه.

ده‌رسی دووه‌م: نایه‌ته‌کانی (۱۱ - ۲۰) ە.

ده‌رسی سییەم: نایه‌ته‌کانی (۲۱ - ۳۰) یه.

ده‌رسی چوارەم: نایه‌ته‌کانی (۳۱ - ۴۰) یه.

ده‌رسی پێنجەم: نایه‌ته‌کانی (۴۱ - ۴۷) ە.

ده‌رسی شه‌شه‌م: نایه‌ته‌کانی (۴۸ - ۵۶) ە.

- دەرسی حەوتەم: نایەتەکانی (۵۷ - ۶۱) ە.
- دەرسی هەشتەم: نایەتەکانی (۶۲ - ۷۰) ە.
- دەرسی نۆیەم: نایەتەکانی (۷۱ - ۷۴) ە.
- دەرسی دەیەم: نایەتەکانی (۷۵ - ۹۳) ە.
- دەرسی یازدەیەم: نایەتەکانی (۹۴ - ۱۰۳) ە.
- دەرسی دوازدەیەم و کۆتایی: نایەتەکانی (۱۰۴ - ۱۰۹) ە.

شەشەم: ئەم سوورپەتەو، سوورپەتی دوایی وی، گە سوورپەتی (هود)ە، (عَلَيْهِ السَّلَام)، بەپرای من وەك هەردوو ك سوورپەتی (ئەنعام) و (ئەعراف) وان، لە چ پرووێكەو؟ لەو پرووێكەو گە هەركام لە سوورپەتی (الأنعام) و (یونس) باسی بابەتەکانی بووناسییو، ئیمان و عەقیدەو، عیبادەتو، پایەکانی ئیمان و عەقیدە دەكەن، بە شیوەی تیۆریی، بەلام سوورپەتی (الأعراف) و (هود) باسی بەرجەستە كردنی ئەو بابەتەنە دەكەن، لە میانەیی بەسەرھاتی پێغەمبەرانداندا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) واتە: (الأنعام) و (یونس) باسی خوا بەیەكگرتن و، باسی پۆزی دوایی و باسی پێغەمبەراییەتی و وەحی دەكەن، بە شیوەی تیۆریی، بەلام هەركام لە (الأعراف) و (هود) ئەوێ كە پێغەمبەراندان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) پێی پەوانە كراون، بە بەرجەستە كراوی لە ژیان و بەسەرھاتو هەلوێستەکانی پێغەمبەراندان، لەگەڵ گەلەكەكانیاندا، دەبخەنە روو.

حەوتەم: بیست و نۆ (۲۹) سوورپەت لە قورئاندا هەن، كە هەموویان بە بیتە بچر بچرەكان (الْحُرُوفُ الْمُقَطَّعَةُ) دەست پێدەكەن، واتە: ئەو بیتانەیی كە دەبێ لە یەك بچرپێنرین لە كاتیكدا دەخوێنرێنەو، (أَلَمْ)، نابیی بلیین: (أَلَمْ)، بەلكو: (ئەلیف، لام، میم)، وە (أَلَمْ) دەخوێندرێتەو: (ئەلیف، لام پ)، ئەو بیست و نۆ (۲۹) سوورپەتەش ئەمانەن، كە سەرچەم لە رووی ژمارەیی بیتەکانی دەستپێکیانەو، پێنج جۆرن:

جۆری یەكەمیان: بە یەك بیت (حرف) دەست پێ دەكەن، سێ سوورپەتن:

۱) سوورمتی (ص).

۲) سوورمتی (ق).

۳) سوورمتی (ن) یان (القلم).

جۆری دوره‌میان: به دوو (۲) پیت دمست پی دهگهن، ده (۱۰) سوورمتن:

۱/ سوورمتی (طه).

۲/ سوورمتی (النمل)، (طس).

۳/ سوورمتی (یس)، (یس).

۴/ سوورمتی (غافر)، (حم).

۵/ سوورمتی (فصلت)، (حم).

۶/ سوورمتی (الشوری)، (حم ، عسق).

۷/ سوورمتی (الزخرف)، (حم).

۸/ سوورمتی (الدخان)، (حم).

۹/ سوورمتی (الجمیة)، (حم).

۱۰/ سوورمتی (الأحقاف)، (حم).

جۆری سییه‌میان: به سی پیت دمست پی دهگهن، سیزده (۱۳) سوورمتن:

۱- سوورمتی (البقرة)، (الم).

۲- سوورمتی (ال عمران)، (الم).

۳- سوورمتی (العنکبوت)، (الم).

۴- سوورمتی (الروم)، (الم).

۵- سوورمتی (لقمان)، (الم).

۶- سوورمتی (السجدة)، (الم).

۷- سوورمتی (یونس)، (الم).

۸- سوورەتى (ھود)، (الم).

۹- سوورەتى (يوسف)، (الم).

۱۰- سوورەتى (إبراهيم)، (الم).

۱۱- سوورەتى (الحجر)، (الم).

۱۲- سوورەتى (الشعراء)، (الم).

۱۳- سوورەتى (القصص)، (الم).

جۆرى چوارەم: بە جوار پىت دەست پى دەمكەن، دوو سوورەتن:

(۱) سوورەتى (الأعراف)، (المص).

(۲) سوورەتى (الرعد)، (الم).

جۆرى پىنجەم: بە پىنج پىت دەست پى دەمكات، يەك سوورەتە:

سوورەتى (مریم) (كهيعص).

دىارە سوورەتى (الشورى)ش كە بە (حم) دەست پى دەمكات، دواتر سى پىتى

(عسق) پىش بەدوایان دادىت: (حم عسق)، بەلام ئىمە ھەر لە رىزى دوو پىتەكاندا

ھىنامان، چونكە ئەو پىنج پىتە كراونە دوو ئایمەت.

كەواتە:

$$۲۹ = ۱ + ۲ + ۱۳ + ۱۰ + ۳ \text{ سوورەت.}$$

ئەو كۆى ئەو بىست و نۆ (۲۹) سوورەتەىە كە بە پىتە پچر پچرەكان دەست پى

دەمكەن، ھەلبەتە پىشتر لەبارەى مانا و مەبەستى ئەو جۆرە پىتانەو، قسە و باسما

كردو، لە سەرمتای تەفسىرى سوورەتى (البقرة)دا، بەلام ئىستاش نامازە بە قسە و

بىروپراى زاناىان دەمكەن:

۱/ ھەندىك لە زاناىان گوتوویانە، ئەو پىتانە مەبەست پىئان ئەومىە كە دەستپىكى

قسانە، واتە: كە دەگوترى: (ص) بۆ ئەومىە كە بىسەر وریا بىتەو، چونكە ھەركات

بېتىك يان چەند بېتىك گوتران، ماناى واپە قسە دەست پى دەمكاتو، دەبى بېسەر
ئاگادار بېتەوۋە ھۆشيار بېتەوۋە گوئ بگرئ.

۲ / ھەندىك لە زاناپان گوتوويانە: بۇ ئاگادار كىرنەوۋەى پىغەمبەرە ﷺ، ۋەك چۆن
خەلك پىكەوۋە تەلەفۆن دەكەن دەلئىن: (ئەلو) لەم رۆزگارمدا.

۳ / ھەندىكى دىكە گوتوويانە: ئەوۋە ئاگادار كىرنەوۋەى خەلكە، كە قورئان ھەر لەو
بېتانە پىكەتەوۋە كە ئىوۋە قسەيان پى دەكەن، واتە: ئەگەر راست دەكەن، قورئان
موحەممەد ﷺ بۇ خۇى ھىناوۋىتەى، يان خەلكىكى دىكە فىرى كىردوۋە، فەرموون :
ئىوۋەش ئەوۋە ئەرزو ئەوۋە گەز، مەيدان مشكان نەيان كىلاوۋە، فەرموون : ئەو
بېتانە لەبەردەستى ئىوۋەشدا ھەن (أ، ل، م، ح، م، ق، ن، ص، ...) ئەو بېتانە كە
رۆزانە قسەيان پى دەكەن و شتىان پى دەنووسن، لەبەردەستى ئىوۋەشدا ھەن،
ۋەك كەرسەبەك، دەى فەرموون : ئەگەر موحەممەد ﷺ يان غەپىرى
موحەممەد، ئەم قورئانەى لەو بېتانە پىكەتەوۋە، ئىوۋەش فەرموون: وئىنەى
قورئان، يان وئىنەى دە سوورەت، يان وئىنەى يەك سوورەتى قورئان بىنن، ئەگەر
راست دەكەن.

۴ / ھەندىك لە زاناپانىش گوتوويانە: ئەوۋە ئاگادار كىرنەوۋەىيە لەوۋە كە قورئان
نەئىنىيەكانى تەواو نابن، بۇ وئىنە: زاناپان زۆر مشتو مېرو لىكۆلېنەوۋەيان
دەربارەى ئەو بېتانە كىردوۋە ھەر بەردەوامىشە.

۵ / دەشگونجى كە ئەو بېتانە ماناۋ مەبەستىكىان ھەبى، كە لە داھاتوۋدا بۇ بەشەر
دەربكەوئ، ۋەك چۆن ھەندىك لە نەئىنىيەكانى قورئان، كە دوۋىى ئامازە بە
ھەندىكىان دەكەين، ئىستا بۇ بەشەر دەركەوتوون، دوۋى ئەوۋەى كە زانست
قۇئاغى زۆرى بېيون.

ئەوۋەى ماوۋتەوۋە لىرەدا بىلئىن ئەوۋەىيە كە، جىى سەرنجە :

يەكەم : ھاوۋەلانى بەرپىزى پىغەمبەر ﷺ، ھىچ پىرسىارتىكىان نەبوۋە لەبارەى ئەو
بېتانەوۋە، نەمزانىوۋە كە ھەرگىز لە پىغەمبەر ﷺ يان پىرسى بى ماناىان
جىبە؟ كەواتە: ۋاپىدەجى ئەوۋە عادەتتىكى عەربەكان بوۋە، كە بە چەند

بەيتىك دەستيان پىكردو، ياخود شتىكى ئاسايى بوو، لە لايان و جىيى پىرسىيار نەبوو، بۇيە پىرسىيارىان نەكردو.

دووم، ھەرومھا كافىرمانىش لەگەل نەوشدا كە زۆر تۆمەتيان ئاراستەى بىغەمبەرى خوا ﷺ كىردوون، ئاراستەى قورئانىان كىردوون، گوتوويانە: كە نەو ھەى پىشىنانە، بەلام نەزانراو پەخنىمان گرتبى لە قورئان كە بۇجى ھەندىك لە سوورمەتكانى كە (٢٩) سوورمەن، بەو پىتە پچىر پچىرانە دەست پى دەمكەن، كەواتە: نەو ھالەتتىكى ئاسايى بوو، دياردەمەكى ئاسايى بوو، بۇيە نەيانكردو بە جىيى پىرسىيار.

ھەشتمە: نىوھرۆك و مەبەستەكانى ئەم سوورمەتە :

بە پىويستى دەزانم كە بەر لەوھى بچىنە سەر دەرسەكان، چاويكى گشتى بە مانا و مەبەستەكانى ئەم سوورمەتە موبارمكەتت بىخشىنەن، كە ئەوھى من بۆم دەركەوتوھ ئەم سوورمەتە مانا و مەبەستى زۆر زۆرى تىدان، بەلام دەگونجى لە زىر چىل (٤٠) ناوونىشاندا كۆ بىكرىنەو، كە من بە خىرايى چاويان پىدا دەمگىرم:

١ / مەبەستى يەكەم : لە ئايەتى يەكەم دايە، كە خواى پەرومردگار دەفەر موى:

﴿الرَّٰتِلَٰتُكَ ءَايَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾، كە ئەمە پىناسەى ئەم سوورمەتە و ئايەتەكانى ئەم سوورمەتە موبارمكەيە، كە ئەم ئايەتەنە، چەند ئايەتتىكى ھى كىتەبىكى قسە لەجى و كاربەجىن.

٢ / مەبەستى دووم : لە ئايەتى دووم دايە، كە خواى زانا و تانا باسى سەرسورمانى

خەلك دەمكات، كە خوا پەيامى ناردووم سىروشى كىردو بۆ پىاويك، لە خۇيان كە خەلك بىترسىنەن و موژدە بدات بە برواداران كە لەلای خواى پەرومردگاربان جىگە و پاداشتتىكى باشيان ھەيە، كەجى كافىرەكان كىردوويانە بە جادووگەرتكى ئاشكرا، كە لە راستىدا سەرسورمانەكەى ئەوان جىيى سەرسورمانەو، پى سەير بوونەكەى ئەوان، سەيرە ! ئەگەرنا شتىكى زۆر ئاسايى، كە خاومنى ئەم كەون و كانىناتە يەكەك لەو مروفانە بىكاتە نوينەرى خوى و پەيامى خوى پىدا بىنيرى.

۳/ مەبەستی سێبەم : لە نایەتەکانی (۴و۳) دا خراومتە ڕوو، کە خۆی پەرۆردگار باسی پەرۆردگاریتی خۆی و، باسی بەدبەینەراییەتی خۆی بۆ ئاسمانەکان و زەوی، دەکات، کە بە شەش قۇناغان هیناونەدی، دوایی چۆتە سەر عەرپش بەو شیومیەیی کە بۆ خوا شایستەییەو، سەرپەرشتی کاروباری کەون و کائینات دەکات، هیچ کەسێش لەلای خوا، توانای تکا کردنی نیە، مەگەر دوای مۆلتەتی وی، کەواتە: ئا ئەو پەرۆردگارتانەو بەنداییەتی هەر بۆ وی بکەن، بۆچی پەند وەرناگرن! دوایی باسی سەرمنجایی هەموویان دەگا و کە بۆ لای خوا دەگێردنەو، ئەووش بەئینی خۆیەو دەبەیننیتە دی و، خوا شتەکانی دەست پیکردووە دروستی کردووە، دوایی دەیانگێرتەو، بۆ ئەوەی هەر کەسە سزاو پاداشتی پر بە پێستی خۆی وەرگیرتەو، لە برۆاداران و لە بیبرۆایان.

۴/ مەبەستی چوارەم : لە نایەتەکانی (۵ و ۶) دا خراومتە ڕوو، کە خۆی بالادەست باسی خۆر دەکات، کە کردوویەتی بە چرایەکی تیشکەر، ئنجا باسی مانگ دەکات، کە ڕوونای کردووە مەنزەلگاکانی بۆ داناون، تاکو مرقەهەکان ژمارەیی سائەکان و کاتەکان و ژمیرە بزانی، ئنجا خوا دەفەرموێ ئەوانەیی بە هەق نەبێ دروست نەکردوون، وە نایەتەکانی خۆی ڕوون دەکاتەو، بۆ کەسانیک و بۆ کۆمەئێک کە بزانی، دوایی باسی جیاوازیی و جیگۆرکیی شەوو ڕۆژان دەکات و، ڕایدەگەینێ کە لە دروستکرانی ئەوەی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەییەو، لە جیاوازیی شەوو ڕۆژاندا، نیشانەیی زۆر هەن، بەلام بۆ پارێزکاران.

۵/ مەبەستی پینجەم : لە نایەتەکانی (۷ و ۸) دا خراومتە ڕوو، کە باسی بیبرۆایان و ئەوانەیی کە بە ئومیدی دیداری خوا نین، دەکات، نایا سەرمنجاییان چۆن دەبی؟

۶/ مەبەستی شەشەم : لە نایەتەکانی (۹ و ۱۰) دا خراومتە ڕوو، خوا باسی برۆادارانەیی کردووە باش دەکات، کە هەم لە دنیا دا بە هۆی ئیمانەو، ڕێ دەردەکەن و بەرپێی خۆیان دەبینن، لە دواڕۆژیشدا بە بەهەشتەکانی خوا دەگەن و، لەویدا خوا بە پاك دەگرن و، سەلام لە یەکدی دەکەن و، ستایشی خۆی پەرۆردگار دەکەن.

۷/ مهبهستی ههوتهم : له نایهتهکانی (۱۱ و ۱۲) دا خراوته روو، که خوا ﷺ باسی حالهتی دهررونی مرؤف دمکات به گشتی، یاخود باسی مرؤفی بیپروا دمکات، که نهگهر خوا ﷺ وهک نهوان پهله دهکهن له خیرو چاکه و قازانجی خویاندا، پهله بکات له سزادانیاندا، نهوه کۆتاییان پی دینتی، بهلام خوای پهرومردگار زۆر میهرهبانه، زۆر بهگاوهخۆ و هییدی و مهنده لهگهڵ مرؤفهکاندا، پهله له سزادانیان دا ناکا.

دوایی خوای پهناهانان باسی حالهتیکی دیکهی دهررونی مرؤف دمکات، که ههر کاتیکی تووشی نارچههتی و ناخوشیی دی، نهگهر به دانیشههوه بی، نهگهر به راکشانهوه بی، نهگهر به پیوه بی، هاوار له خوا دهبهستی، بهلام دواي نهوهی که خوای میهرهبان دهریازی دمکات، دهروات و هیچی له بیر نامینتی.

۸/ مهبهستی ههشتم : له نایهتهکانی (۱۳ و ۱۴) دا خراوته روو، که باسی میژروومان بو دمکاتو، دمهرموی: له پیش نیومدا زۆر سهدهو کۆمه لگامان فهوتاندوون بههوی ستهمیانهوه، پیغه مبهرانیشیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) به بهنگه روون و ناشکرایه گانهوه هاتوون بو لایان، بهلام بههوی ستهم و خراپه یانهوه، که هینده پییدا رۆجوو بوون، پی نیمان هینانیان نه بووه، نه وهش سزای تاوانبارانه، دوایی خوای پهرومردگار دمهرموی: نیومشمان کردۆته جینیشین له شوینی وان، تاگو بزانیان داخۆ چی دهکن؟ چون دهکن؟ نایا پهند لهوان ومردمگرن، یان هه مان هه لهی نهوان دووباره دهکنهوه؟

۹/ مهبهستی نهم : له نایهتهکانی (۱۵ و ۱۶ و ۱۷) دا خراوته روو، که بیپروایهکان داوایان له پیغه مبهری خوا ﷺ دمکرد، دواي نهوهی نایهتهکانیان به روونی بهسهردا دهخوینرانهوه، داوایان لی دمکرد : یان قورناتیکی دیکه بینتی، یاخود نهو قورنانه بگۆرئی و دمستکاری بکات، به شیومیهک که له گهڵ نارمزوی نهواندا بگونجی، خواش ﷺ پیغه مبهری خاتهم فیتر دمکات که وهلامیان بداتهوه، وهلامی ددان شکین : که نهوه بهدمست من نیه، قورنات من له لایهه خۆمهوه نه مهیناوه، من تهنیا شوین نهو سروسو نیگایه دمکهوم که له لایهه خواوه بۆم دمکریو، من نهگهر سه ره پینجی پهرومردگارم بکه، له سزای رۆژیکی مهزن دمترسیم.

دوایی دمفهرموی: نهگهر خوا ویستبای ههر بهسهرمدا نهدهخویندنهوهو نیوه
 لی ناگادار نهدهکرد، وه من پیش نهوهی که باسی قورشان و پیغمبهرایهتی بکه
 تمهنیکم له نیو نیومدا گوزمراندوه، چل (۴۰) سال نهو باس و خواسانم نهبووه،
 کهواته: که نیستا له دوی چل (۴۰) سال نهو فسانه دهکم، هی خوّم نین، نایا
 نازانن، نافامن؟ دوایی خوا به پیغممبه ﷺ دمفهرموی: که پینان بفهرموی:
 کی ستمکارتیه له وه کهسهی درو به ناوی خواوه هه لدمبهستی، نهگهر گریمان
 موحه ممد ﷺ وایی، وه کیش ستمکارتیه، له کهسیک که نایهتهکانی خوا به
 درو دهمانی، که دیاره بیبروایهکانن، بیگومان تاوانباران سهرفراز نابن.

۱۰ / مهبهستی دهیم : له نایهتهکانی (۱۸ و ۱۹) دا خراوته روو، که خوی زاناو توانا
 باسی نهوه دهکات، نهو شتانهی که هاوبهش دانهران، بت په رستهکان دمیان
 په رستن، له جیاتی خواو له خوار خواوه ﷺ، نه زیانیان پی دمگهینن، نه
 قازانجیان پی دمگهینن، دمشلین: نهوانه تکا کارمانن، بهلام خوی تاک و پاک
 به درویان دهخاتهوه، که زانیاری خوا په یوست نهبووه به هیچ شتیکهوه، که
 هاوبهشی خویان، یاخود تکاکاریی له لای خوی، شتیکیش که زانیاری خوی
 پیوهی په یوست نهبن، دیاره نیه.

ئنجای خوی دادگهر باسی نهوه دهکات که حالتهی ناسایی مروفایهتی وایوو، که
 یهک کۆمهل بوون لهسهه خوا به یهگرتن و تهنیایا خواپه رستن، نهوش
 حالتهی خوارسکی مروفایهتییه، بهلام دوایی ناکوکییان کهوتوته نیوان، ئنجا
 نهگهر لهبهر نهوه نهبووایه که خوی کارزان تهصفیهی حیساب لهم زیانه
 دنیاپیهدا ناکات، دادومرییان له نیواندا دهکرا، لهسهه نهوهی که تییدا
 کهوتونهته راجیایی له نیوانیاندا.

۱۱ / مهبهستی یازدهیم : له نایهتی (۲۰) دا خراوته روو، خوا ﷺ باسی نهوه دهکات
 که نهوانه داویان دهکرد له موحه ممد ﷺ : موعجیزه و نیشانهیهکی وهک هی
 پیغمبه رانی پیشوو بینن، موعجیزهیهکی به رهست، وهک دهستی درهوشاوهی
 مووسا و گوچانهکی، که دمبوو به چهزیاو نهژدیها، یان حوشرمهکی صالح،
 یان نهو شتانهی که عیسا دمیکردن، (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) که مردووی

زیندوو دەکردموه، بە ئەک و کوێرو کەپری زگماکی چاک دمجکردنەوه، بە لām خوای پەرۆردگار بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموئ: بئى: کە ئەوه پەنەهان و نادیارەو، غەیبیش تەنیا لە لای خوایە، ئەوهی بە من دراوه وەک موعجیزەو بە لگەى راستى من، ئەم قورئانەیه، کە دیارە ئەویش حکمەتی خوێ هەیه، وەک دواى باسى دمجکەین.

۱۲ / مەبەستی دوازدەهەم : لە نایەتەکانی (۲۱) دا خراوتە روو، کە باسى ئەوه دەکات خەلک (دیارە مەبەستی خەلکی بێپرۆایە)، کاتیک خوا پەرحمەتی خوێیان پى دەچێژێو نەعمەتیان بەسەردا دەپێژێ، دواى ئەوهی کە تووشى زیان و ناخۆشى بووون، لە جیاتی ئەوهی سوپاسى خوا بکەن، دەست دمجکەن بە پیلان گێرپی لە دژی نایەتەکانى خوا، بە لām خوا بە پێغەمبەرى خاتەم ﷺ دەفەرموئ: با بزانی تەگبیری خواو، نەخشەى خوا خیراتەر، نوێنەر و پەوانەگراوەکانى خواش، واتە: فریشتەکانى خوا، هەرچى ئەوان دەیکەن لە پیلان گێرپی، دەینووسن، واتە: با چاوەرێى سزا بن.

۱۳ / مەبەستی سێزدەهەم : کە لە نایەتەکانى (۲۲ و ۲۳) دا خراوتە روو، خوای بى‌هاوێل، باسى ئەوه دەکات کە ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەر و کافرانە، کاتیک کە خوا ﷻ بە وشکانی و بە دەریادا هۆکاری هاتو چۆى بۆ پەرخساندوون، ئەوانە کاتیک کە سواری کەشتى دەبن، کەشتیەکە بە بایهکی خۆش دەرواتو، پێى دلخۆش دەبن، بە لām دواى هەر هیندە دەزانن : بایهکی زۆر بەهێزى تیکشکێنەر دێو، لە هەموو لاوه شەپۆل دەوریان دەداتو، پێیان وایە کە دەرباز نابن، لەو کاتەدا زۆر بە دلۆزانەو لێبراوانە ملکەچى خوێیان بۆ خوا ساغ دەکەنەوه، لێى دەپارێنەوه کە ئەگەر بێتو لەمە دەربازمان بکەى، ئێمە لە سوپاسگوزاران دەبین، کەچى دواى ئەومش کە دەربازیان دەکات، دیسان دەگەرێنەوه سەر سنوورشکێنى بە ناهەق.

ئنجای خوای پەرۆردگار دەفەرموئ: ئەى خەلکینە! ئەو سنوورشکێنى و ستم و خراپەیه، بێگومان زیانەکەى بۆ خۆتانە، ئەم ژيانە دنیاىیه رابواردنیکی کەمە، دواى بۆ لای ئێمە دمجێردێنەوهو هەوالتان پى دەدەین.

۱۴ / مەبەستى چواردەبەم : لە ئايەتى (۲۴) دا خراوتە روو، خىواى كاربەجى باسى وئىنەى ژيانى دنيا دمكات، كە وەك ئەو واپە: ئاويك لە ئاسمان دەنئىرئىتە خوارو روو وەك و شىنايى پى دەروئ، كىلگەبەكى باشى پى دەروئ، سەر زەوى پى دەرازىتەو، خەلكەكەش پىيان واپە، ئەو بەروبوومەكە لەبەردەستى خۇيانداپە، دوايى بەلايەكى كتوپر لىي دەداو دەيكاتە بەرئىزىكى رووت، وەك دوئىنى هىچى لى نەبوويى، ئاوا خىواى بالادەست ئايەتەكانى خۇي بۇ خەلك روئن دمكاتەو، كەواتە: ژيانى دنياى ئىومش، تەمەنى تاك تاكى ئىومش ئاواپە، ھەروەھا ژيانى كۆى مرؤفايەتئىش بەو شىوئە.

۱۵ / مەبەستى پازدەبەم : لە ئايەتەكانى (۲۵ و ۲۶) دا خراوتە روو، كە خىواى پەرومردگار بانگى خەلك دمكات بۇ مەنزىگاي ئاشتىي و، ھەر كەسنىك كە بىەوئ دەيخاتە سەر راستە رپى خۇي، دوايى باسى ئەو دمكات، كە ئەوانەى چاكەكار بوون، پاداشتى ھەرە باشيان ھەيە، زىادەشيان بۇ دەخريتە سەر، ئەوانە دەم و چاويان تەپ و تۆزو رەشايى خەم و زەبوونىي دايىناگرئ، وە ئەوانە ھاوئلى بەھەشتن، بە ھەمىشەيى تئيدا دەمئىننەو.

۱۶ / مەبەستى شازدەبەم : لە ئايەتى (۲۷) دا خراوتە روو، باسى ئەوانە دمكات كە خراپەيان و مدەست ھىناو، كە ھەر خراپەيەك بە ئەندازەى خۇي سزاي ھەيە، ئەوانە دەم و چاويان بارى خەم و تەم لىي دەنئىشى، دەم و چاويان رەش دادمگەرئ، وەك ئەوئ بە چەند پارچەيەك لەشەوى تارىك داپۆشرايى، ئەوانەش ھاوئلى ئاگرى دۆزەخن، بە ھەمىشەيى تئيدا دەمئىننەو.

۱۷ / مەبەستى حەفدەبەم : لە ئايەتەكانى (۲۸ و ۲۹ و ۳۰) دا خراوتە روو، كە خىواى بەرزومەزن باسى چۆنئەتى كۆكردنەوئى كافران دمكات لە رۆزى دوايىداو دەفەرموئ: ئەو رۆزە ھەموويان كۆ دمكەينەو، دوايى بە ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكان و بەو شتانەى كە كروويانن بە ھاوبەش بۇ خوا، دەلئىن: بوەستن، دوايى لىكيان جيا دمكەينەو، دوايى ھاوبەشەگان (واتە: ئەوانەى كە لە خەيالى ئەواندا ھاوبەشى خوا بوون)، حاشا دمكەن لە پەرسىتارمەكانى خۇيان، دەلئىن: ئىمە لە ئىو بەريين، ئىو ئىمەتان نەپەرسىتو، ئىمە لە پەرسىتنى ئىو بىئاگا

بووین، خواش بهسه که شایه‌دییمان بۆ بدات، ننجاً خوا دمفهرموئ: لهو کاته‌دا
هموو کهسێک له خۆی حالی ده‌بێ، چی پیشخستوهو، ده‌گێردینه‌وه بۆ لای
سه‌روهر و سه‌ره‌رشتیاری هه‌ق و راسته‌قینه‌یان که خوا به‌وه، ئه‌وه‌ی
هه‌لیانده‌به‌ست، لییان ون ده‌بێ.

۱۸ / مه‌به‌ستی هه‌ژده‌به‌م : له نایه‌ته‌کانی (۳۱ و ۳۲ و ۳۳) دا خراومه‌ پوو، که خوا
به‌خه‌سه‌ر به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ دمفهرموئ: په‌رسیاریان لی بکه : کێ له سه‌رئو
خواری و له ناسمان و زه‌وی یه‌وه، رۆزپیتان ده‌دا؟ کێ خاومنی بیسته‌نه‌کان و
دیتنه‌کانه؟ کێ زیندوو له مردوو ده‌ردینێ؟ کێ مردوو له زیندوو ده‌ردینێ؟ کێ
سه‌ره‌رشتی کاروباری بوون ده‌کات؟ ده‌لێن: خوا، بلێ: ئه‌دی بۆچی پارێزی
لی ناکه‌ن؟ ته‌نیا ئه‌و خواجه‌تان په‌روهردگاری خاومنی هه‌ق و راسته‌قینه‌تانه، له
دوای هه‌میش ته‌نیا گوهرایی هه‌یه، بۆ کوئ لادمه‌رین! دوایی خوا کارزان باسی
یاسایه‌کی خۆی ده‌کات، دمفهرموئ: ئاوا به‌و شیومه‌ بریاری په‌روهردگارت
چه‌سپاوه به‌سه‌ر که‌سانیک دا که لارین.

۱۹ / مه‌به‌ستی نۆزده‌به‌م : له نایه‌ته‌کانی (۳۴ و ۳۵ و ۳۶) دا خراومه‌ پوو، که خوا
بێ هاوه‌ل به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ دمفهرموئ: چه‌ند په‌رسیاریک له‌وانه‌ بکه که غه‌یری
خوا ده‌په‌رستن، بلێ: ئایا له نیو ئه‌وانه‌دا که ده‌یانکه‌نه‌ هاوبه‌ش بۆ خوا، که‌س
هه‌یه شت دروست بکات، دوای ئه‌وه‌ی له به‌ین ده‌چن، دووباره‌ زیندووی
بکاته‌وه؟ بلێ: هه‌ر خوا به‌دی دینێ، هه‌ر خواش دووباره‌ ده‌یه‌نینته‌وه، به‌ره‌و
کوئ لادمه‌رین!

دوایی دمفهرموئ: پێیان بلێ: ئایا له نیو هاوبه‌شه‌کانی نیومه‌دا، که‌س هه‌یه
که رینمایی بکات به‌ره‌و هه‌ق؟ دوایی دمفهرموئ: بلێ هه‌ر خوا خه‌لک رینمایی
ده‌کات به‌ره‌و رپی هه‌ق، ئایا که‌سێک که خه‌لک رینمایی ده‌کات، شایسته‌تره‌ شوینی
بکه‌ون، بیپه‌رستن، یان که‌سێک که ته‌نانه‌ت بۆ خۆشی به‌ رپیه‌ نازانی؟ که‌واته‌:
چیتانه ! به‌ره‌و کوئ لادمه‌رین؟ دوایی خوا تاک و پاک رایده‌گه‌یه‌نی: که ئه‌وانه
ته‌نیا شوین گومان ده‌که‌ون، گومانیش هه‌ج که‌لینی هه‌ق ناگرێ، خواش ده‌زانی
که چی ده‌که‌ن.

۲۰ / مەبەستی بیستم : لە نایەتەکانی (۳۷ و ۳۸ و ۳۹ و ۴۰) دا خراوتە روو، کە باسی قورئانە، خوای پەرەمردگار دەفەرموئ: ئەم قورئانە ھەر ناگونجی لە لایەن جگە لە خواوە ھەلبەستراپی، ئەم قورئانە ھەموو کتیبەکانی پێش خۆی بە راست دەزانئ و وەک ئەسلەکەیان، وە ئەم روونکردنەوانە ی لەم کتیبەدا ھاتوون، ھیچ گومانی تێدانیه لە لایەن خوای خاومنی جیھانەکانەومیە، جگە لە خوا ھیچ کەس نەوہی لە توانادا نیە، ئەو ھەموو راستییانە ی کە لە قورئاندا ھەن، بیانخاتە روو.

دوایی دەفەرموئ: ئەگەر دەشائین موھەممەد ﷺ قورئانی ھەلبەستوہ، پێیان بلئ: فەرموون: ئیومش سوورمئیک ی وەک قورئان بئین، کێشتان دەست دەکوئ و لە تواناتاندا ھمیە، ئەگەر راست دەکەن، ھەمووان بئین، با کۆمەگتان بن، دوایی دەفەرموئ: بەتکو ئەوانە بیبڕوا بوون بەرانبەر بە کتیبیک کە زانیارییان دەرباردی نیە، تئی نەگەشتوون ، نازانن چی تێدایەو، جارئ سەرنجامی ئەو شتانە ی کە ئەو قورئانە میانفەرموئ، بۆیان نەھاوتوہ دی.

ئنجما دەفەرموئ : ھەروەھا ئەوانە ی پێش وانیش نایەتەکانی خویان و، پێغەمبەرەکانی خویان بە درؤ دادەنا، بەلام ئایا سەرنجامی ستەمکاران چؤن بووہ؟ تەماشای بکەن!

ئنجما دەفەرموئ : لەوانە کەسانیکیان ھەن، کە بپروا بە قورئان دئین و، کەسانیکیش ھەن، بپروای پی ناھئین، واتە: کەسانیکیان ھەن کە دەزانن قورئان راستە، بەلام بؤی ملکەج نابن. مانایەکی دی ئەومیە: کەسانیکیان ھەن، کە دوایی بپروا دئین، بەلام کەسانیکیشیان ھەن، دواییش ھەر بپروا ناھئین، پەرەمردگاریش زاناترە بە خراپەکاران.

۲۱ / مەبەستی بیست و یەکەم : لە نایەتەکانی (۴۱ و ۴۲ و ۴۳ و ۴۴) دا خراوتە روو، کە خوای بەخشەر پێغەمبەر دەفەرموئ: ئەوانە تۆیان بە درؤ دانا، بھەرموو: من کردەوہی خؤم بؤ خؤم، ئیومش کردەوہی خؤتان بؤ خؤتان، من دوورم لەوہی ئیوہ ئەنجامی دەدەن، ئیومش دوورن لەوہی کە من ئەنجامی دەدەم، ئیوہ دوورن لە کردەوہی من و منیش دوورم لە کردەوہکانی ئیوہ، دوایی دەفەرموئ: لەوانە

كەسانىكىان ھەن، كە گویت بۇ ھەلدەخەن، گوئی روالەتیی، بەلام ئایا تۇ دەتوانی بە كەسانىك كە عەقلىان بەكار نەھىنن، پىيان بیستىنى؟ نەخیر، ناتوانی، ھەروھە كەسانىكىان ھەن، تەماشات دەكەن، بەلام ئایا كەسنىك كە بە عەقلى و ھۆشەوہ جاوی بەكارنەھىنى، دەگونجى تۇ رىنمایى بكەى؟ بە تەنكىد ناتوانی، دوایی خوا دەفەرموئى: بىگومان خوا ستەم لە خەلك ناكات، واتە: با وا نەزانن كە خوا ئەوانەى كەرو كۆپر كەردوہ، بەلكو خۇيان ستەميان لە خۇيان كەردوہ، بە ھۆى كەردموہ خرابەكانى خۇيانەوہ، وايان لىھاتوہ، كە ھەستەومرەكانيان بەك بخت.

۲۲ / مەبەستى بیست و دووہم : لە نایەتى (۴۵) دا خراوتە پروو، خواى زاناو شارمزا باسى ئەوہ دەكات كە لە رۆزى دوایدا كاتىك كە كۆدەمكەرنەوہ، وەك تەنیا سەعاتىك مابنەوہ لە دنیاو پىكەوہ یەكدیيان ناسى بى و تەواو، ئەوەندە زىانى دنیايان لەلا كورت دەبیتەوہ، دوایی خوا دەفەرموئى: ئەوانەى كە برۆيان بە دیدارى خوا نەبوو، رى پىشاندرۆ نەبوون، لەسەر رى راست نەبوون، زيانبار بوون.

۲۳ / مەبەستى بیست و سىیم : لە نایەتەكانى (۴۶ و ۴۷) دا خراوتە پروو، كە خواى بەرز بە پىغەمبەرى خاتم ﷺ دەفەرموئى: ئەگەر ھەندىك لەودى كە بەلئىيان پى دەدەى، بىھىننە دى و پىشانى تۆى بدەين، یاخود تۇ بمرىنن، پىش ئەوہى ھىچ لەوہى ھەرەشەى پى لەوان دەكەين، بىھىننە دى، ئەوہ سەرەنجام ھەر بۇ لای ئىمە دەگەرپنەوہ، خواش دەزانى چىيان كەردوہ، پاشان دەفەرموئى: ھىچ كۆمەلگایەك نەبووہ، مەگەر پىغەمبەرىكى بووہ، لە رۆزى دوایدا ئەو كۆمەلە ئەو ئۆمەتەش دەھىنرى و پىغەمبەرەكەشيان دەھىنرى و، لە نىوانیاندا دادومرەنە دادومرى دەكرى، بى ئەوہى ستەميان لى بكرى.

۲۴ / مەبەستى بیست و چوارەم : لە نایەتەكانى (۴۸ و ۴۹ و ۵۰ و ۵۱ و ۵۲) دا خراوتە پروو، كە خواى پەرومردگار دەفەرموئى: ئەوانە دەلئىن: ئەگەر راست دەكەن، ئەو بەلئىنە كەى دیتە دى، واتە: سزاو پاداشت و رۆزى دوایی؟ بە پىغەمبەر ﷺ دەفەرموئى: تۇ پىيان بلئى: تەنانەت بۇ خۆشەم ھىچ زىان و سوودىكەم بە دەست نىە، مەگەر خوا بىوئى، بۇ ھەر كۆمەلگایەك كاتىك دیارى كراوہ، كۆتایيان پى بى، ئنجا ھەر كاتىك ئەو ئەجەلەو ئەو كاتى كۆتایىەيان ھات، نە سەعاتىك

دوا دەخرین، نە پێش دەخرین، ئیومش بە هەمان شیوە، دوا ی دەفەرموئ: پێیان بئ: پیم بئین، هەوالم پێ بدن، ئەگەر سزای خوا بە شەوئ، یان بە رۆژی بئ (واتە: کاتیک کە غافلن، خەوتوون بئ ناگان، یاخود کاتیک کە بە خەبەرن و بە ناگان (ئێوە و مزعتان چۆن دەبئ؟ چی دەکەن؟ بۆچی بەلە دەکەن؟ دوا ی دەفەرموئ: ئایا کاتیک ئەوەی کە هەرپەشە ی لە ئێوە کراوە، هاتە دی، ئیستا بروای پێ دینن! ئیستا کە پێشتر پەلەتان دەکرد، دوا ی دەفەرموئ: ئەوانە ی کە سەتەمیان کردو، پێیان دەگوێرئ: سزای هەمیشە یی بچێژن، ئایا بە پێی ئەوە ی کە نەنجامتان دەدا سزاتان نادریتەو؟! واتە: ئەوە سزای کردووەکانی خۆتانە.

۲۵ / مەبەستی بیست و پینجەم : لە ئایەتەکانی (۵۳ و ۵۴ و ۵۵ و ۵۶) دا خراومتە روو،

کە دەفەرموئ: ئەوانە لیت دەپرسن دەئین: ئایا ئەوە ی تۆ دەئیی هەقە، راستە؟! ئەویش دەفەرموئ: بئ: با، سویند بە پەرورەدگارم راستە، ئیومش دەستەوسانکەری خوا نین، کە خوا ئەو بەئینە بئینیتە دی، کە هاتنی رۆژی سزاو پاداشتە، دوا ی دەفەرموئ: ئەگەر هەر کەسێک کە سەتەمی کردو و خراپە یەکی کردو، { لیرەدا (ظلم) مەبەست پێی شیرک و کوفەرە وەک خوا

فەرموویەتی: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿۱۳﴾ لقمان، گەورەترن سەتەم ئەویە کە نینسان هاوبەش بۆ خوا دابنئ، خوا نەپەرستئ، ئەو نەفسە ی کە سەتەمی کردو، ئەگەر هەرچی لەسەر زەوی دا هە یە، هی ئەو بئ، دەیکاتە بە لاگێرەوی خۆ ی لە رۆژی دوا ییدا، پەشیمانیشن لە دەروونی خۆیاندا، واتە: بۆشیان دەرنابردئ لە دەروونی خۆیاندا پەنھانی دەکەن، کاتیک کە سزاو نازار دەبینن سزای دادگەر دەبینن، بە دادگەرانیەش دادووریان لە بەمندا دەکری، بئ ئەوە ی سەتەمیان لئ بکری.

پاشان خوا دەفەرموئ: ئاگادار بن! هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی دا هە یە، هی خوا یە، ئاگادار بن! کە بەئینی خوا راستە، بەلام زۆر بەیان نازانن.

نازانن کە ناگونجئ ئەم کەون و کائیناتە، وەک رۆمانیکی بیتام و چیرۆکیکی بئ نەنجام بئ، چاک و خراپ وەک یەک برۆن و، کەس بە چاکە کارمە کە نەئ: دەستت خۆش بئ، بە خراپە کارمەش نەئ: ئەری بۆ وات کرد؟ کە بە تەنکید

ئەو کاتە کە ژبانی بەشەر دەبێتە شتیکی پووج، بۆیە خۆی کارزان لە گۆتایی سوورەتی (المؤمنون) دا دەفەرموێ: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ ۱۱۵، واتە: ئایا پێتان وایە ئێوەمان بە گائەو بە هەوێنتە دروست کردوو بۆلامان ناگیردرێنەو؟ واتە: ئەگەر بەشەر زیندوو نەکریتەو، سزاو پاداشتی لەگەڵدا نەبێ، ژبانهکە ی دەبێتە شتیکی پووج و بێ مانا، خۆی کاربەجێش شتی پووج و بێ مانا ناکات، دوایی دەفەرموێ: هەر خوا دەژێنێ و دەمرێنێ، هەر بۆ لای ئەویش دەگیردرێنەو.

۲۶ / مەبەستی بیست و شەشەم : لە نایەتەکانی (۵۷ و ۵۸) دا خراوتە ڕوو، کە باسی قورئانە و خوا بانگی مەرۆقایەتی دەکات: ئەو لە پەروردگار تانەو نامۆزگاریتان بۆ هاتو، شیفاو چارەسەری ئەوێ کە لە سینەکانتان دایە، بۆتان هاتو، پێنمایتان بۆ هاتو، ڕەحمەتان بۆ هاتو، بەلام ئەو هیدایەت و ڕەحمەتە بۆ بروادارانە، واتە: دوای ئەوێ کە خەڵک نامۆزگاریی خوا و مردمگریو، ئەو نامۆزگارییە خوا - کە قورئانە - دەبێتە هۆی پاکبوونەو و چاکبوونەوێ دڵ و دەروونیان، ئنجا بۆیان دەبێتە مایە بەرپێی خۆ دیتن و، مایە ئەوێ کە شایستە ڕەحمەت و بەزەیی خوا بن.

دوایی دەفەرموێ: پێیان بێ: یا تەنیا بە بەخشش و بەزەیی خوا دلخۆش بن، ئەوێ باشترە لەوێ کە کۆی دەکەنەو، کۆی دەکەنەو لە خەڵک و لە خزم بە دەوری خۆیانەو، لە سەرۆمت و سامان، لە هەر شتێک کە کۆ دەکریتەو.

۲۷ / مەبەستی بیست و حەوتەم : لە نایەتەکانی (۵۹ و ۶۰) دا خراوتە ڕوو، کە بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: پێیان بفرموو: ئایا ئەو رزق و رۆزی و بژیو دەبین کە خوا بۆی ناردوونە خوار، کەچی هەر لە خۆتانەو پۆلێنی دەکەن بۆ حەلال و حەرام! بێ: ئایا خوا مۆلەتی داون، یاخود درۆ بە ناوی خواوە هەڵدەبەستن؟ کە بە تەئیکد دووهمیانە، ئایا ئەوانە ی کە درۆ بە ناوی خواوە هەڵدەبەستن لە رۆزی قیامەتدا، گومانیان چییە؟ چی چاوپرێ دەکەن؟ بێگومان خوا خاوەن بەخششە بەسەر خەڵکەو، بەلام زۆربەیان سوپاسگوزار نین.

پرزقو پۇزى داون كەچى لە خوۋە دەلئىن: ئەو ھەلئەو ئەو ھەرامە،
دەستكارى دەكەن بەبى مؤلئەتى خوا، كە تەنیا ئەو كەسەى پزقەكەى پىداۋى،
ئەوئىش بۇى ھەبە ھەلئەو ھەرام، چاك و خراب، پاك و پىسەكەىت بۇت دىارىى
بكات، نەك لە خوۋتەو ھەو بە گومانو، بە خەيال.

۲۸ / مەبەستى بىست و ھەشتەم : لە ئايەتى (۶۱) دا خراوتە روو، كە خوا باسى
ئاگادارىى خوۋى و چاودىرىى خوۋى دەكات، دەفەرموئى : تۇ ئەى مروفا ياخود ئەى
موھمەد ﷺ! لە ھەر حالئىكدا بى، ھەر قورئانىك بخوئىنى، ھەر ئەندازمىەك
لە قورئان، ھەر كىرەومىەك بىكەن، ئىمە بەسەرتانەو ھاگادارىن، كاتىك دەچنە
نىو كىرەومەكەو، بە قەدەر گرانابى گەردىك، نە لە زەوى و نە لە ئاسمان، لە خوا
ون نابى، نە لەوئىش گچكەترو نە لەوئىش گەورەتر، ھەمووى لە لىستىكى رووندا
سەرژمىر كراو، كە مەبەست پىئى زانىارىى بى سنوورى خواى زاناو شارمزاىە.

۲۹ / مەبەستى بىست و تۆبەم، لە ئايەتەكانى (۶۲ و ۶۳ و ۶۴ و ۶۵) دا خراوتە روو، كە
خواى بەخشنە باسى دۇستەكانى و خوۋشەوئىستەكانى خوۋى دەكات، دەفەرموئى:
ئاگادارىن! دۇستەكانى خوا نە ترسىان لەسەرە بۇ داھاتوو، نە خەم و پەزارە
دادمگرن بۇ رابردوو، ئەوانئىش كەسانئىكەن كە بىروايان ھىناو، پارىزىان دەگرد،
ئەوانە لە زىانى دنياشدا موژدەو دلخۇشىيان بۇ ھەبەو، لە دوا پۇزىشدا،
بىرپارەكانى خوا گۇرئانىان بەسەردا ناپەت، ئا ئەو ھەركەوتنى ھەرە مەزە.

دواى بە پىغەمبەر ﷺ دەفەرموئى: با قسەى ئەوان تۇ دلئەنگ نەكا (كە
پىت دەلئىن: شىتە، دەلئىن: جادوو گەرە، دەلئىن: فالجىبە، دەلئىن: قورئانى
ھەلبەستە) ئەو قسەو قالانە با تۇ دلئەنگ نەكەن، بىگومان بالا دەستى
ھەمووى ھى خوابەو، خوا بىسەرى زانابە.

۳۰ / مەبەستى سىيەم : لە ئايەتى (۶۶) دا خراوتە روو، كە خواى پەروەردگار
دەفەرموئى: ئاگادار بىن! ھەر كەس كە لە ئاسمانەكان و زەوى دا ھەبە، ھەمژوئىان
ھى خوان، وە ئەوانەى كە جگە لە خوا دەكەنە ھاوبەش بۇ خوا، لە راستىيدا
بەدواى ھاوبەشەكان ناكەون، بەلكو تەنیا بە دواى گومان دەكەون، چونكە خوا
ھاوبەشى نىن، تاكو بە دوايان بىكەون، ئەوانەش تەنیا قسەى بى بىنەما دەكەن.

۳۱ / مه‌بهستی سی و یه‌که‌م : له نایه‌تی (۶۷) دا خراوته روو، که خوی به‌شنده باسی نه‌وه دمکات، که شه‌وگاری گپراوه به مایه‌ی نارام تیدا گرتن و تیدا پشوودان، رۆزگاریشی کردوه به مایه‌ی بینین، که کارو که‌سابه‌تی تیدا بکه‌ن، به‌رپیی خۆتان ده‌بینن، بیگومان له‌وه‌دا (واته: له سروشتی شه‌وگارو رۆزگاردا که یه‌که‌میان بۆ نیس‌پراحتت و پشوودانه‌و، ئه‌وی دیکه‌یان که بۆ کارو هه‌ول‌دانه‌و) نیشانه هه‌ن بۆ که‌سانیک که ببیستن، واته: به گوئی عه‌قل و دل ببیستن.

۳۲ / مه‌بهستی سی و دووهم : له نایه‌ته‌کانی (۶۸ و ۶۹ و ۷۰) دا خراوته روو، که خوا ڤیروایه‌کان (گوتیان: خوا رۆله‌ی هه‌یه، رۆله‌ی په‌یدا کردوه، پاکیی و دووری بۆ خوا له‌وه‌ی که رۆله‌ی هه‌یه، خوا بی‌نیازه، که‌سیک پتویستی به وه‌چه‌و رۆله هه‌یه، که پتویستی به‌وه بی، له دوی خۆی بوونه‌که‌ی له وه‌چه‌که‌یدا به‌رحه‌سته بی، به‌لام خوی په‌رومردگار نه‌به‌وونی پتسکه‌وتوه، نه‌به‌وونیشی به‌سه‌ردا دی، هه‌رچی له ئاسمانه‌کان و زه‌وی دا هه‌یه، هه‌مووی هی نه‌وه، ئیوه‌ش له‌وباره‌وه هه‌یج به‌لگه‌یه‌کتان نیه، ئنجا ئایا چۆن له‌سه‌ر خوا شتیک ده‌ئین، که زانیاریتان پتی نیه ! دوی خوا ده‌فه‌رموی: ئه‌وانه‌ی که درۆ به‌ ناوی خواوه هه‌ل‌ده‌به‌ستن، سه‌رفراز نابن، ژبانی دنیا رابواردنیکه‌ی که‌می دنیا، دوی گپراوه‌ی بۆ لای ئیمه‌یه‌و، سزای سه‌ختیان پی ده‌چیزین، به‌ هوی نه‌وه‌وه که بیروا بوون.

۳۳ / مه‌بهستی سی و سییه‌م : له نایه‌ته‌کانی (۷۱ و ۷۲ و ۷۳) دا خراوته روو، که باسی نوح عَلَيْهِ السَّلَام دمکات ده‌فه‌رموی: به‌سه‌ره‌اتی نووحیان به‌سه‌ردا بخوینه‌وه، کاتیک که به‌گه‌له‌که‌ی خۆی گوت و بی منه‌تی کردن و بۆی ده‌رخستن که بی‌باکه‌ گوتی: نه‌گه‌ر مانه‌وه‌ی منتان له‌سه‌ر دل فوره‌سه‌وه، نه‌وه که من نایه‌ته‌کانی خواتان بیر ده‌خه‌مه‌وه : هه‌رحیتان له ده‌ست دی بیکه‌ن، چاو‌پتشم مه‌که‌ن و، نه‌گه‌ر پشتتان هه‌ل‌کرد له‌وه که من له ئیوه‌ی داوا ده‌که‌م : که به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکه‌ن، نه‌وه من هه‌یج پاره‌و شتم لی داوا نه‌کردوون، پادا‌شتم ته‌نیا له‌لای خوا، من فه‌رمانم پیکراوه که له مسو‌لمانان به‌و، هه‌یج بیان‌وو‌یه‌کتان به‌ ده‌سته‌وه نیه که پشت له‌و په‌یام و به‌رنامه‌یه بکه‌ن، که من هیناومه.

بەلام ئەوان سەرئەنجام بە درۆیان دانا.

ئنجایا خوا دەفەرموێ: خۆی و ئەوانە ی که لەگە ئیدا بوون لە کەشتییە کەدا دەربازمان کردن و، کردمان بە جینیشین، ئەوانەش که نایەتەکانی ئیمەیان بە درۆ دەزانی، خنکاندمان، تەماشای بکەن ئەوانە ی که ترسینرا بوون و وریا کرابوونەوه، بەلام گوێیان پێ نەدا، سەرئەنجامیان چۆن بوو!

۳۴ / مەبەستی سی و چوارەم، لە نایەتی (۷۴) دا خراوتە روو، باسی ئەوه دەکات که لە دوا ی (نوح) پش خوا پێغەمبەرانی زۆری ناردوون، بۆ لای گەلەکانیان، ئەوانیش بە بەلگە ی روون و ئاشکراوه هاتوون بۆ لایان، بەلام، بۆیان نەلواوه، بپروا بە شتێک بێنن که پێشتر پێی بپروا بوون، ئاوا ئیمە مۆر بەسەر دلی سنوور شکیانەوه دەنێن، واتە: خۆی کارزان لێردا بپروا یەکان هەموویان وەك کۆمە ئێک تەماشای دەکات، ئەوانە ی پێشوویان که بپروایان بە پێغەمبەرەکانیان نەهیناوه، ئەوانە ی دواپش نە دەگونجا بپروا بێنن، بۆچی؟ چونکه هەر بە دوا ی وان دەکووتن و لاسایی وانیان دەکردمووه دەیانگوت: ﴿بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا

ءَابَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ ءَاثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ ﴿۲۲﴾ الزخرف، بەلکو ئیمە پێشینانمان لەسەر پێهەک بینیوه، ئیمەش هەر بە شوێنەواری وان دا دەروین.

۳۵ / مەبەستی سی و پێنجەم، لە نایەتەکانی (۷۵ تا کو ۹۳) نۆزده (۱۹) نایەت هەمووی تەرخان کراوه بۆ بەسەرھاتی موسا (عَلَيْهِ السَّلَام) لەگەل فیرعەون، ئەویش لە (۷) بڕگەدا:

بڕگە ی یەکم: نایەتەکانی: (۵۷ - ۵۸)، خوا ﷻ باسی ئەوه دەکات، که دوا ی پێغەمبەرانیك (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) که لە دوا ی نووحەوه هاتوون، ئنجایا موسا و هاروونی بۆ لای فیرعەون و دارو دەستەگە ی نارد، بە بەلگە ئاشکرایەکان و بە نیشانەکانەوه، بەلام ئەوان خۆیان بە زلگرت و لە تاوانباران بوون و، کاتێک هەقیان لە لایەن ئیمەوه بۆ هات، گوێیان: ئەمە جادوو یەکی ئاشکرایە، موساس (عَلَيْهِ السَّلَام) فەرمووی: ئایا بەو هەقە ی که بۆتان هاتو، دەلێن، ئەوه جادوووه، جادووگەرانی ش سەرفراز نابن؟! ئەوانیش

گوتيان: ئايا تۆ ھاتووى لەوھى كە ئىمە، بابو باپىرانى خۆمانمان لەسەر بىنيوھ، لامان بدەى، گەورمىي بۆ ئىوھ بى لەسەر زەويدا؟! ئىمە پىروا بە ئىوھ ناكەين.

برگەى دووھم : ئايەتەكانى : (۷۹ - ۸۲)، باسى ئەوھ دمكات، كە فىرەونىش گوتى: ھەرچى جادووگەرى شارمزاىە بۆم بىنن، ئنجا كاتىك جادوو گەرەكان ھاتن، مووسا (عَلَيْهِ السَّلَام) زۆر بى منەتانەو بى باكانەو زۆر خۇرا دىتووانەو پىشت ئەستورانە بە خوا، گوتى: ھەرچى لە دەستدان دى لە جادوو بىكەن، گۇچان و پەتەكانتان فرى بدن، كاتىك كە گۇچان و پەتەكانيان فرى دان، مووسا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) پىي فەرموون، ئەوھى كردتتان ھەموو جادوو، بە، خوا ھەلى دەموشىننىتەوھو دەپپووكىننىتەوھو بووچەلى دمكاتەوھ، بىگومان خوا كىردمەھى خراپەكاران چاك ناكات، واتە: ناھىلى ئەنجامى بىي، خوا بە وشەو برىارەكانى خۇى حەق دەچەسپىنى، ھەرچەندە تاوانباران پىيان ناخۇش بى.

برگەى سىيەم : ئايەتەكانى : (۸۳ - ۸۶)، كە باسى ئەوھ دمكات : كى برىواى بە مووسا ھىنا ؟ دەفەرموى : جگە لە وەچەيەك واتە: لە ھەندىك كورپو كالو گەنج و تازە پىگەيشتوو لە گەلەكەى مووسا، كەس ئىمانى پى نەھىنا، ئەوئىش كاتىك كە ئىمانيان پىھىنا، زۆر ترسىان ھەبوو لە فىرەون و دارودەستەكەى خۇيان، واتە: دارودەستەى گەلى ئىسپرائىل (كە ئەوانە بوو بوونە كرىگرتەى فىرەون) كە ھەلىان بگىرپنەوھو سزايان بدن، فىرەون زۆر سەرگەش بوو لە زەويدا، زۆر لە زىدەرپىي كاران بوو، مووساش (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) پىي گوتن: ئەى گەلەكەم ! ئەگەر برىواتان بە خوا ھىناوھ، پىشت بە خوا ببەستن، ئەگەر بۆ خوا ملكەچن، ئەوانىش گوتيان: ئىمە پىشتمان بە پەروردگارمان بەستەو، پەروردگارمان ! مەمانگىرە بە ماىەى فىتنە بۆ كۆمەلى ستەمكاران، واتە: وامان لى مەكە بەھوى ئىمەوھ كە بەسەرمان دا زال دەبن، بىكەونە گومانەوھ، كە ئىمە لەسەر ھەق نىن، ياخود: با نەبىنە شوپىن ئەشكەنجەدان و نازار بۆ ئەوان، واتە: با سزامان نەدەن، بە بەزمىي خۇت دەربازمان بىكە لە كۆمەلى كافران.

برگە ی چوارەم : لە نایەتی (۸۷) دا دەمیخاتە روو، دەفەر موئ: ئیمە سروشمان کرد بۆ مووسا و بۆ بڕایەگە ی، واتە بۆ ھاروون، پیمان گوتن: کە جیگا و پێگای تاییبەتی خۆتان ھەبێن لە میسر، با خانوو مەکانتان بەرانبەر بەگدی بنو، نوێژ بەرپا بکەن، موژدەش بەدەن بە بڕوا داران کە (إِنْ شَاءَ اللَّهُ) سەرمنجامیان خێرەو، خوا دەربازیان دەکات.

برگە ی پینجەم : لە نایەتەکانی (۸۸ و ۸۹) دا خراوتە روو، کە مووسا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لە پەرۆمردگاری دەپارێتەو دەفەر موئ: پەرۆمردگار! تۆ بە فیرعەون و دارو دەستەگە ی جوانیی و سەرۆت و سامانی زۆری ژبانی دنیات پێداون، کە سەرمنجام خەلک لە پێی تۆ گومرا دەکەن، بۆیە پەرۆمردگار! ھەرچی مال و سامانیانە لە بەینی بەرە، دێشیان گری بده، با نیمان نەھینن، تاکو سزای بە ئێش دەچێژن، دیارە مووسا زۆریان لێ بە رقی دا چوو، خوی بالادەستیش وەلامی دانەو دەفەر موئ: ئەو دەوا یە کە تان وەلام درایەو، ھەردووکتان ئێووش پێک بوستن لەسەر پێی راست، بە دوا ی پێبازی ئەوانە مەکەون کە نازانن.

برگە ی شەشەم : لە نایەتەکانی (۹۰ و ۹۱ و ۹۲) دا دەفەر موئ: بەنی ئیسرا ئیلمان لە دەریا پەراندەو، واتە: دەریای سوور، فیرعەون و سەربازەکانیشی بە دوا یان کەوتن بە دەستدرێژی و سنوور شکێنانە (یاخود زۆر بە خیرایی) ھەتا کاتێک کە فیرعەون خنکانی گەیشتە سەر، (واتە: کەوتە حالەتی گیانە لا) گوتی: بڕوام ھیناوە، کە جگە لەو پەرستراوە ی بەنو ئیسرا ئیل ئیمانیا ن پێھیناوە، ھێج کەسیکی دیکە پەرستراو نیە، (واتە: ھەر خوا خوا یە، ئەو ی دیکە ھەموو کایەو بایە)، من ئێستا لە مسو لمانانم، خوی پەرۆمردگاریش یاخود، (ملک الموت) یش پێی دەلی: ﴿إِنَّ الْكُنُوزَ﴾، ئا ئێستا ! کە پێشتر سەربێجیبت دەکردو، لە خراپەگاران بووی، ئێستا بڕوا دینی؟ ئێستا بەگەلک نایەت.

چونکە ئینسان کە دەکەوێتە گیانە لا، ھەموو شتیکی بۆ ناشکرا دەبێ. ئنجا مووسا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ئەو ھەموو موعجیزانە ی پێشانی

فیرعەون داون، بیگومان دئىیا بووہ که موسا پیغەمبەرى خواپە، ئەو دەریایە شەق بی، ھەر دیارە که خواى بە بەزمیى بۆ موسای شەق کردوہ.

باشان ھەموو کەسیش لە گیانەلادا فریشتەکان دەبینی، بەئکو ھەندیک لە زانیان دەئین: بە پى ھەندیک لە ھەرمایشتەکان: ھەر کەسە شوینی خۆى دەبینی لە بەھەشتدا، یان لە دۆزەخدا، بۆیە لەو کاتەدا ئیمان ھێنان ھونەر نیو، مەرؤف لى وەرناگیرى، بۆیە خوا دەفەرموی: ئیستا ئیمە جەستەکەت دەریاز دەکەین، تاكو بۆ خەلگى دواى خۆت ببى بە پەندو نیشانە، بیگومان زۆر کەس لە ئایەتەکانى ئیمە بیئاگایە.

بەرگەى ھوتەم و کوتایى: ئایەتى (۹۲)، کہ دەفەرموی: ئیمە وەجەى ئیسرائیلیمان باش جیگیر کرد، واتە: لەسەر زەمینیکى باش رزق و رۆزییەکی خۆش و بە تاممان پیدان، وە ئەوان نەگەوتنە راجیایى، تاكو زانیارییان بۆ ھات، یانى: لەبەر رۆشناپییەوہو بە زانیارییەوہ کەوتنە راجیایى، نەفس و ئارمەزوو بەسەریاندا زال بوو، بیگومان پەروردگارت لە رۆزى ھەئسانەوہدا، دادوورییان لە بەیندا دەکات، لەوہدا کە تییدا کەوتوونەتە کیشەوہ.

۳۵ / مەبەستى سى و پىنجەم: لە ئایەتەکانى (۹۴ و ۹۵ و ۹۶ و ۹۷)دا خراوتە روو، کہ خوا ﷻ روو لە پیغەمبەرى خاتم ﷺ دەکات و دەفەرموی: ئەگەر تۆ لە دوو دئىی دای لەوہدا کہ ناردوو مانەتە خوار، لەوانە بپرسە کہ لە پىش تۆدا کتیبیان پیدراوہ، چۆن ئیان بپرسى؟ ئەو راستیانەى کہ لە قورئاندا ھاتوون، لە کتیبە پىشوومکانیشدا زۆریان ھاتوون، بە تاپەتتى ئەوہى کہ پەيوەندى بە بەسەرھاتى پیغەمبەرانەوہ (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ھەپە، یاخود ئەو راستیانەى کہ ھەموو پیغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لەسەریان کۆك بوون، کہ بنچینەو بنەماپەکانى بووناسیى و ئیمان و عەقیدەو، عیبادەتو، چۆنیەتى مامەلەکردنى خەلک لە نىو خۆیاندا، لە ھیلە گشتیپەکانى دا، کہ پیغەمبەران لەسەریان کۆك بوون، لەوان بپرسە.

دواى دەفەرموی: بیگومان تۆ لە لایەن پەروردگارتەوہ ھەقت بۆ ھاتوہو لە دوو دلان مەبە، ھەئبەتە دواى باسى دەکەین کہ لىرە خواى زاناو شارمزا، وەك

گوتراوه : (دیوار بە تۆ دەلیم، گوئسووانە گویت لی بی)، واتە: لیڕمدا قسە لەگەڵ پیڤەمبەری خواپە ﷺ، بەلام مەبەستی خەلکی دیکەپە، لە پشت پیڤەمبەری خواوە، واتە: لە دوو دلان مەبنو، لەوانە مەبن کە نایەتەکانی خوا بە درۆ دادمەنن، ئەگەرنا لە زیانباران دەبن، زانیان گوئوویانە: خۆی کاربەجی ناوا پیڤەمبەری خۆی نادوینن، چونکە پیڤەمبەر ﷺ هیچ ئەگەری نیە نایەتەکانی خوا بە درۆ دابنن، دوایی دەفەرموئ: ئەوانە ی برپاری پەروردگاریان لەسەر هاتۆتە دی، برواناھینن، کین ئەوانە ی برپاری پەروردگاریان لەسەر هاتۆتە دی؟ نینسان ئەگەر کەللەرمھیی بکاتو بە دوای نازمزووی خۆی کەوتبێ، بە دوای گومان کەوتبێ، وە کەیفی بە هەق نەهات، لەبەرئەوێ ئەو هەقە پیچەوانە ی بەرژموندیپەکانی ئەو بوو، نینسانی وا : بە پێی یاسای خوا، ناگونجی نیمان بێنن، هیندە بە خرابەکارییدا چۆتە خوار، یاسای خۆی بەسەردا هاتۆتەدی، بۆیە دەفەرموئ: ئەوانە برپا ناهینن، ئەگەر هەرچی نیشانە هەپە بۆیان بێ و هەرچی موعجیزە هەپە بۆیان بێ، تاگو نازاری بە ئیشی خوا نەچیزن، برپا ناهینن.

۳۶ / مەبەستی سی و شەش : لە نایەتی (۹۸)دا خراوتە پروو کە بەسەرھاتی پیڤەمبەر (یونس) (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) کە خوا دەفەرموئ: دەبوواپە شارێک، ئاومدانیبەک نیمان بێنن و نیمانەکەشی سوودی پێ بگەپەنن، کە جگە لە گەلی (یونس) کەس وانەبوو، گەلی (یونس) دوای ئەوێ (یونس) (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) چوو بۆلایان و دوایی لێیان زویر بوو، پۆیشت، وەک دوایی باسی دەکەین، خەلکەکە گەپانەوو پەشیمان بوونەوو، خۆی پەروردگاریش سزای ریسواکەری لەسەر لابردن، لە ژبانی دنیاا هینتەپە، تاگو کاتیکی دیاریکراو.

۳۸ / مەبەستی سی و هەشتەم : لە نایەتەکانی (۹۹ و ۱۰۰ و ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۳)دا خراوتە پروو، کە دەفەرموئ: ئەگەر خوا ویستبای زۆر لە خەلک بکات، هەرچی خەلکی سەر زەویپە نیمانیا، نایا تۆ زۆر لە خەلک دەکە ی برپا بێنن، دوایی دەفەرموئ : هیچ کەسێک ناتوانن برپا بێنن، مەگەر بە مۆلتەتی خوا، خوا پیسی، (سزای بیبروایی) دەخاتە سەر ئەوانە ی کە نافامن و عەقتی خۆیان

بهکارناهیئن، دوایی دمهفرموئ: سهرنجی ناسمانهکان و زهوی بدن، نیشانهکان و وریاکه ره وهکان چ سوودنیک دهگه یه نن به که سانیک که ناپه نه وی نیمان بینن!

دوایی دمهفرموئ : نایا چاومرپی چی دهکن، جگه له وهی که به سه ر نه وانهی پینش واندا هاتوه ؟ بلی : چاومرپی بن، منیش چاومرپی دهکم، نه گهر له سه ر هه مان رچهی نه وان برۆن، هه مان سه ر منجای نه وانهی پیشوویان به سه ردا دی.

دوایی هه ر له سه ر نه و بابته دموئ و دمهفرموئ : دوایی نیمه پیغه مبه رانی خۆمان و نه وانهی که بروادار بوون، دهر بازیان دهکن، که نه وهش هه قه له سه رمان، (خوا له سه ر خۆی کرده به هه ق، که نیمانداران له هه موو سه رده مو و رۆزگارنیکا دهر باز بکات).

۳۹ / مبه سستی سی و نۆیه م : که له نایه تهکانی (۱۰۴ و ۱۰۵ و ۱۰۶ و ۱۰۷) دا، هاتوه خوا عروجل به پیغه مبه ر ﷺ دمهفرموئ: نهی خه لکینه! نه گهر نیوه له دوودلیی دان له بارهی بهرنامهی منه وه، نه و شتانهی نیوه دهیان په رستن، من نایان په رستم، من نه و خواجه ده په رستم که نیوه دمه رین و، من فه رمانم پیگراوه که له برواداران بم.

دوایی خوا پینی دمهفرموئ: پرووی خۆت بهرانبه ر به نایینی خوا راست راگه ره، له هاوبهش بو خوا دانه ران مبه وه، جگه له خوا له شتانیك مه پارنیه وه که نه سوودت پی دهگه یه نن، نه زیان، نه گهر وا بکهی بیگومان له سته مکارانی.

دوایی خوا دمهفرموئ: نه گهر خوا بیه وی زیانیکت تووش بکا، جگه له و کهس ناتوانی لیت لابه ری، نه گهر بیه وی چاکه یه کیشت به نیه سب بکات، هه ج کهس ناتوانی به خشی خوا رمت بکاته وه، خوا ﷻ لیبوره دی مبه رمانه.

۴۰ / مبه سستی چله م و کۆتایی : له نایه تهکانی (۱۰۸ و ۱۰۹) دا خراومه پروو، نه وه یه که له کۆتایی دا خوا به پیغه مبه ری خاتم ﷺ دمهفرموئ: بلی: نهی خه لکینه! له په رومردگار تانه وه هه قتان بو هات، هه ر که سیک رپی راستی گرت، نه وه بو خۆی رپی راستی گرتوه و سوودمه کی بو خۆیه تی، هه رکه سیکیش گومرا

بوو، گومراییەکی بە زیانی خۆی تەواو دەبین، من بەسەر ئێوهوه وەکیل و
چاودێر نیەم (نەهێلەم گومرا بن، من بەس گەیانەنەم لەسەرە) ئنجا خوا ﷻ
دەفەرموی : بە دواي ئەوه بکەوه که بۆت سروش کراوهو، خۆراگر بە لەسەر ئەو
بەرنامەیه، تاکو خوا دادوەری دەکات، بێگومان خوا باشترین بپاردمرو
دادوەره.

ئەوه کۆی ئەو چل مەبەسته بوو، که ئەم (۱۰۹)ی ئایەتەي سوورەتی یونس
گرتووینانە خۆیان.

دەرسى يەكەم

پېئاسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان دە (۱۰) ئايەت دەگىرتتە خۇى، ئايەتكەنى (۱ تا ۱۰)، وە ئەم دە (۱۰) ئايەتە وەك پېشەكىى وان، بۇ كۆى بابەتكەنى ئەم سوورمەتە موبارەكە، خۇاى كاربەجى ئەم دە (۱۰) ئايەتەدا، حەوت مەبەستى گەورمە گىرنگ دەخاتە روو: يەكەم: پېئاسەى ئايەتكەنى قورئان دەكات.

دووم: خۇا ﷻ بە نكوولېيەوۋە باسى سەرسورمانى بېجىبى كافىرەكان دەكات، كە خۇا وەحى بۇ بېاويك لە خۇيان بنىرى، ئەوېش ھەئسى بە ھۇشياركردنەوۋى خەلك بە گشتىو، موژدە پېدانى بىرواداران بە تايەمت.

سېيەم: بىرىتتە لە ناساندنى خۇاى پەرومردگار، خۇا ﷻ كېيە؟ چى كردوۋە؟ سېفەتكەنى چى و چىن؟

چوارەم: بىرىتتە لە سەرمىجامى گەرانەوۋى بۇ لای خۇا، پاشان سزاو پاداشتى پىر بە پېست، بۇ ھەر كام لە بىروادارانى چاكە كارو، بېبىروايانى خرابەكار.

پېنجەم: بىرىتتە لە باسى خۇرو مانگو شەوو رۇزو جىاوازيبان، كە لەوانەدا نېشانە ھەن لەسەر پەرومردگارېتتى خۇا، ئەو بەلگەو نېشانانەى كە لە دروستكراوۋەكانى خۇادا بەرجهستە دەمىن، بەلام بۇ كى؟ بۇ كەسانىك كە ئەھلى عېلمو تەقوابىن، زانابىن و پارىزكار بن.

شەشەم: بىرىتتە لە پېئاسە بېبىروايان و سەرمىجامىان.

حەوتەم: پېئاسەى بىرواداران و سەرمىجامى چاكىيان.

﴿الرَّ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ لَكُفْرُونَ إِنَّا هَذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۗ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ۗ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ؕ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۗ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۗ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِي آخِثَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَايَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوَتُهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَنَحْمِتُكَ فِيهَا سَلَامٌ ۗ وَءَاخِرُ دَعْوَتُهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ ۝﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{بەناوى خواى بە بەزمىيى و بەخشندە، ئەلىف، لام، پ، ئەوانە ئايەتەكانى كىتئىبىكى كارزانن ﴿۱﴾ ئايا بۇ خەلك (ى كافر) جىي سەرسورمان بوو كە وەحى بۇ لاي پياويك لەوان بنىرىن، كە : خەلك وريا بكهومو بترسىنە، موزدەش بدە بەوانەى كە برپوايان هیناوه، كە پىگەو پاداشتى چاكيان لە لايەن پەرومردگارىان هەيە، بىبىرپوايەكان گوتيان: ئەمە جادووگەرپكى ئاشكرايە ﴿۲﴾ بە دئنيابى پەرومردگارتان ئەو خوايەيە كە ئاسمانەكان و زەوى بە شەش پۇژان (بە شەش قۇئاغ) هیناونه دى، پاشان چۆتە سەر بارمگا (عەرش) هەرچى كاروبارە بەرپوهى دەبات، هيج تكاكاريك رپى پى نادرى تكاى لە لا بكات، بۇ هيج كەسيك، مەگەر دواى مؤلمت دانى، ئا ئەو خوايەتان بە تەنيا پەرومردگارتانە، دەجا هەر ئەو بپەرستىن، ئايا (راستىيەكان) ومبىر خۇتان ناهىننەوه؟ ﴿۳﴾ گىررانهوى هەمووانتان بەس بۇ لاي ويە، بەئىنى خوايەو راستە، ئەو (خوا) بوون دىئىتە دى، ئنجا دواى كۇتايى پى هاتنىشى دووبارە دەيگىرپتەوه، تاكو ئەوانەى برپوايان هیناوهو كردهو باشەكانيان كردوون، پاداشتى دادگەرانهو پر بە پىستيان بداتەوه، ئەوانەش كە بىبىروا بوون، لە شلەمەنىيەكى داخ خواردنهوميان هەيە، هەرودها نازارىكى بە ئىش بە هۇى بىبىرپوايپانەوه ﴿۴﴾ خوا ئەو كەسەيە كە خۇرى تىشكدارو مانگى رپووناك كردهو، مەنزلكايەكانى بۇ ئەندازمگىرى كردوون، تاكو ژمارەى سالان و ژمىرەى شان بزنان، خوا ئەو بوونەى تەنيا بە هەق و بۇ چەسپاندنى هەق دروست كردهو، ئايەتەكانى بۇ كۆمەئىك كە بزنان، رپوون دەكاتەوه ﴿۵﴾ بىگومان لە جياوازىي شەوو رۇژداو، لەومدا خوا لە ئاسمانەكان و زەويدا دروستى كردهو، نىشانە هەن بۇ كۆمەئىك پارىز بكەن ﴿۶﴾ مسۆگەر ئەوانەى بە ئومىدى دىدارمان نىنو، ژيانى دنيايان پەسند كردهو ئۇخزنيان پىي هاتوهو، ئەوانەى لە ئايەتەكانمان بىئاگان ﴿۷﴾

ئا ئەوانە پەناو شوینی حەوانەومیان ئاگری دۆزەخە، بەهۆی ئەومووە کە دەیانکرد ^۸ بە دنیایی ئەوانە ی برۆیان هیناومو کردموە باشەکانیان ئەنجام داون، پەرۆمردگاریان بەهۆی ئیمانەکیانەو، راستە پێیان دەگات، لە نیو چەند باغیکی پەر نازو نێعمەتدان کە پووبار گەلیان بە ژێردا دەرۆن ^۹ پارانەومیان بریتیه لەووی ئەی خویه! تۆ پاکییو، سلاویان لەوی سەلامەو، دوایین پارانەومیان ئەومیه، کە ستاییش بو خوی پەرۆمردگاری جیهانییان ^{۱۰} .

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندی‌ک له وشه‌کان

(عَجَبًا): (العَجَبِيُّ: مَا يُتَعَجَّبُ مِنْهُ، وَمَا لَمْ يُعْهَدْ مِثْلُهُ)، وشه‌ی (عَجِيب) و (عَجَب): هه‌ر شتی‌که که سه‌رسو‌رمانی له به‌ران‌به‌ردا پێشان به‌درئ، و شتی‌ک بی که وینه‌ی نه‌وه نه‌نبین‌رابئ و نه‌بی‌سترابئ.

(أَوْحِيْنَا): واته: وه‌حییمان نارد، سه‌روشه‌مان کرد، نیگامان کرد، (أَصْلُ الْوَحْيِ الْإِشَارَةُ السَّرِيعَةُ): نامازه‌ی خیرا پینی ده‌گوترئ: (وحی)، ریشه‌که‌ی له‌وه‌وه هاتوه، وه‌ک خوای به‌روم‌ردگار ده‌فه‌رموئ: ﴿ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝۱۱ ﴾ م‌مریم، زم‌که‌ریبا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) کاتیک که موژده‌ی یه‌حیای بی ده‌درئ، خوای به‌روم‌ردگار سی شه‌وو سی روژ وای لی‌ده‌کات قسه‌ی بو نه‌کری، ئنجا ده‌فه‌رموئ: ﴿ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝۱۱ ﴾ م‌مریم، واته: له شوینی خوا به‌رسته‌یه‌که‌ی هاته‌دمرو نامازه‌ی کرد بو گه‌له‌که‌ی به نامازه پینی گوتن، که خوا به پاک بگرن، به‌یانیان و نیواران.

هه‌روه‌ها له باسی (شیاطین) یشدا خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۝۱۱۲ ﴾ به‌الانعام، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَآئِهِمْ ۝۱۱۳ ﴾ به‌الانعام، که‌واته: (وحی) به مانای نامازه‌ی خیرا و قسه‌ی په‌نهان دئ.

(قَدَمَ صِدْقٍ) : (قَدَم) واته: پی، (صِدْق) واته: راستی، بهلام (قَدَم) لهبهر نهوهی هوکاری رویشتنه، ههر شتیک، یان ههر پلهیهک که ئینسان پی بگات، به (قَدَم)، تهعبیر دهکری، (صِدْق)یش، واته: راستی، ههر شتیک باش له زمانی عهرهپیدا به (صِدْق) ناوزمند کراوه، دهئی: (يُعْبَرُ عَنْ كُلِّ فِعْلٍ فَاضِلٌ ظَاهِرًا وَيَاطِنَا، بِالصِّدْقِ، فَيُضَافُ إِلَيْهِ، ذَلِكَ الَّذِي يُوصَفُ بِهِ)، (قَدَمَ صِدْقٍ، مَقْعَدَ صِدْقٍ، مَخْرَجَ صِدْقٍ، مَدْخَلَ صِدْقٍ)، نهوانه ههموویان له قورنانداهاتوون، واته: به وشه (قَدَمَ صِدْقٍ)، تهعبیر دهکری له کردهومیهکی باش، که به پروالهتو به پهنهان باش بی، وشه (صِدْقٍ)، بو ههر شتیک باش بهکاردهینری، دواپی نهو شتهی پال دهریتهلا، که پی و مسف دهکری، (قَدَمَ صِدْقٍ) واته: (سَابِقَةُ صِدْقٍ) مانای پیش دستیهکی باشیان ههیه لهلای پهرومردگاریان، (مَقْعَدَ صِدْقٍ) واته: شوینیکی نیسته جیوونی باشیان ههیه، (مَخْرَجَ صِدْقٍ) واته: دهرجوونیکی باش، (مَدْخَلَ صِدْقٍ) واته: چوونه ژووریکی باش، کهواته: (قَدَمَ صِدْقٍ) دمبیتهوه به (سَابِقَةُ فُضَيْلَةٍ) یانی: پلهیهکی باش، که پیشکوتوه.

(بَدْرُ الْأَمْرِ) : واته: سهپرهرشتی کاروبار دمکات، بهلام دهئی: (التَّدْبِيرُ: هُوَ التَّفَكُّرُ فِي الْأُمُورِ) بیرکردنهوه له سهرمنجامی شتهکان (تَدْبِير)ی پی دهگوتری، وه (تدبیر) کردن نهومیه که به شیومیهک مشووری نهو کاروباره بخوری، که کاتیک دست به سهرمتاکهی دهکری، کوتاییهکشی ببینری، دیاره نهوش ههر خوای پهرومردگار دمتوانی بیکات.

(شَفِيع) : واته: تکا کار، (الشَّفَاعَةُ: الْإِنْضِمَامُ إِلَى آخِرِ نَاصِرًا لَهُ وَسَائِلًا عَنْهُ، وَأَكْثَرُ مَا يُسْتَعْمَلُ فِي انْضِمَامٍ مِنْهُ هُوَ أَعْلَى حُرْمَةٍ وَمَرْتَبَةٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَدْنَى)، (شَفَاعَةُ) بریتیه له پاللدانی یهکیک بو لای یهکیکی دی، که هاوکاری بیو، داوای بو بکات، به زوری بو نهوه بهکاردی که کهسیک حورمهتی زیاترهو پلهی بهرزتره بجیته پال کهسیکی دیکهوه، بو نهوهی پشتگیری و داوای بو بکاتو تکای بو بکات.

(بِالْقِسْطِ): (القِسْطُ: النَّصِيبُ بِالْعَدْلِ، كَالنَّصْفِ وَالنَّصْفَةِ) وشهی (قِسْطُ)،
واته: پشك و بهشیتی دادگهرانه، وهك (نَصْفُ و نَصْفَةٌ).

(حَمِيمٍ): (الْحَمِيمُ: الْمَاءُ الشَّدِيدُ الْحَرَارَةِ)، ناویك كه زور زور گهرم بی، ناوی
داغ و کولیو پی دمگوتری: (حمیم)، ههروهها هه ر شلهمهنییهکی دی، (وَالْحَمَّةُ:
الْمَاءُ الْحَارُّ فِي خُرُوجِهِ مِنْ مَنبَعِهِ)، ناویکی زور گهرم كه له سه رچاوهکی
دمردهچیت.

(ضِيَاءً): (مَا انْتَشَرَ مِنَ الْأَجْسَامِ النَّيِّرَةِ) (ضياء) نهومیه كه له تهنه رووناكهكان و
تهنه تیشكهدمرمانهوه دمدهچی، پی دمگوتری: (ضياء)، كه دمگوتری: (ضياءت
النار و ضياءت)، ناگرهكه نایساو رووناکی دا، تیشکی دا، ههنديك گوتوویمانہ:
(ضياء) گوی (ضوء) ه، واته: تیشكهكان، رووناکییهكان.

(مَنَازِلَ): (جَمْعُ مَنْزِلٍ: الدَّارُ وَالْمَنْهَلُ)، (مَنَازِلَ) گوی (مَنْزِلَ) ه، (مَنْزِلَ) واته:
خانوو، به سه رچاوهی ناویش دمگوتری، (وَالْمَنْزِلُ: التَّرْوِيلُ وَكَذَا الْمَنْزِلُ)، بهلام
(مَنْزِلَ و مَنْزِلَ)، ههردووکیان به مانای دابهزین دین.

(وَالْحِسَابَ): (حَسَبَهُ: عَدَّهُ، حَسَبَ يَحْسُبُ حِسَابًا وَحُسْبَانًا، مِثْلُ: نَصَرَ وَكَتَبَ)^(۱)
وشهی (حَسَبَ)، واته: ژماردی، كه (مضارع) هکی (يَحْسُبُ) یه، (حَسَبَ، يَحْسُبُ)،
چاوهگهکی (حِسَابًا) و (حُسْبَانًا)، ههردووکیان (مَصْدَرًا)، وهك: (نَصَرَ يَنْصُرُ) و
(كَتَبَ، يَكْتُبُ).

(لَا يَرْجُونَ): واته: به نو مید نین، به هیوا نین، دهلی: (الرَّجَاءُ: ظَنُّ يَقْتَضِي
حُصُولَ مَا فِيهِ مَسْرَةٌ)، (رَجَاءً): بریتیه له گومانیک كه خوازیاری نهومیه، جی
دلخوشی به هوییه وه بیته دی.

(۱) مختار الصحاح، لفظ: ح س ب.

(لِقَاءَ نَا): (اللقاء: مُقَابَلَةٌ شَيْءٍ وَمُصَادَفَتُهُ مَعًا) وشهى (لقاء): هم به گه‌یشتن به شتیک، واته: رووبه‌روونه‌وهی شتیک، هم پیگه‌یشتنیشی ده‌گوتری، به هر کامیکیشیان ده‌گوتری.

(وَاطْمَأْنُونُوهَا): (الطُمَأْنِينَةُ: السُّكُونُ بَعْدَ الْإِثْرَعَاَجِ)، واته: به هویه‌وه ئوخزنیان بو هاتوه، نارام بوون، داسه‌کناون، ده‌ئى: (طُمَأْنِينَةُ): بریتیه له نارام گرتن، دواى جووله جوول، دواى بیزاریی ئوخوژن نارامیی بی.

(مَأْوَاهُمْ): (المأوى: اسمٌ لِمَكَانِ الَّذِي يَأْوِي إِلَيْهِ)، (مأوى): ناوی ئه‌و شوینه‌یه که که‌سیک په‌ناى بی ده‌بات و لئی ده‌حه‌ویته‌وه.

(دَعَوْهُمْ): (دَعَاؤُهُمْ) واته: پاران‌ه‌وه‌که‌یان.

(سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ): (سُبْحَانَ اللَّهِ: مَعْنَاهُ التَّنْزِيهِ لِلَّهِ، وَهُوَ نَصْبٌ عَلَى الْمُصَدَّرِ)، (سُبْحَانَ اللَّهِ)، مانایه‌که‌ی بریتیه له به پاک گرتنی خوا که ئه‌مه (منصوب)ه‌و که ده‌ئى: (سبحان الله) به چاوگ له قه‌له‌م دراوه، ماناکه‌ی ئاواى لی‌دی: (أَسْبَحُ، تَسْبِحًا)، یان (أُبْرِئُ اللَّهَ مِنَ السُّوءِ بَرَاءَةً)^(۱)، خوا به دوور ده‌گرم، به پاکى ده‌گرم له هر شتیک که خراب بی، به پاک‌گرتن.

(وَتَحِيَّاهُمْ): (التَّحِيَّةُ: الْمُلْكُ، حَيَّاكَ اللَّهُ: مَلَكَ اللَّهُ)^(۲)، (تَحِيَّةً)، واته: خاومنداریتی، که ده‌ئى: (حَيَّاكَ اللَّهُ)، خوا بتکاته خاومندار، به لام راغیبی نه‌صفهانیی ده‌ئى: (أَصْلُ التَّحِيَّةِ مِنَ الْحَيَاةِ: أَيِ جَعَلَ اللَّهُ لَكَ حَيَاةً)، که‌واته: (تَحِيَّةً)، یانى: (حَيَّاكَ اللَّهُ)، خوا بتزیه‌نى، هر دوو‌کیشیان ده‌گونجی مه‌به‌ست بن.

۱) مختار الصحاح.

۲) مختار الصحاح.

(سَلَامٌ): (السَّلَامُ: الإِسْتِسْلَامُ، وَالسَّلَامُ: الإِسْمُ مِنَ التَّسْلِيمِ) وشەى (سلام): هەم بە

مانای ملکه چیی دئی، هەم بە مانای ئەومش دئی که ناو بی، له (تسلیم) یانی :

گەردنکه چیی و ملکه چ بوون، واتە: دەگونجی چاوگ بی، وه دەشگونجی ناو بی.

مانای گشتی نایتهکان

پیشتر باسمان کرد : نهم سوورمه کاتیک دابهزیوه، که پیغه مبهری خوا ﷺ و هاوهلانی بهرپزی خوا لییان رازی بی، له هوناغیکی زور سهخت دا بوون، کهوا بیدهچی له سالی یازدمیه می کوچی دا بووبی، دیاره پیش دابهزینی سوورمتی (یونس) قورنانی پیروز زور دابهزیوه، زوربهی قورنانی مهککهیی دابهزیوه، نهگه نهم سوورمه (۵۸) یه مین سوورمت بی، مانای وایه (۵۷) سوورمت، له پیش سوورمتی (یونس) دا دابهزیون، همر بویهش خوا ﷺ له سوورمه دا، نامازیه کی کورت دمکات به بهسه رهای (نوح) و، بهسه رهای (یونس) له گه گه له که بیان (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، و نه نندازیه کی باش دهربارهی بهسه رهای موسا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و هاروونی برای له گه فیرعه ون و گه له که یاندا باس دمکات، له بهر نه وهی هاوهلانی بهرپزی پیغه مبهر ﷺ و، مسولمانان له و هوناغ و هل و مهرجه دا، که نه و سوورمه تی دا بهزیوه، زور پیوستییان به وه بووه، که تماشای صهبر و خوراگری پیوانی دهوری پیغه مبهری پایه داری وهک (نوح) بکهن (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، ههروهها نه و گه لهش که نه وان له نیوی دا بوون، زور پیوستییان به وه بووه که چاو له گه لی (یونس) بکهن، که بگه پینه وه بۆ لای خوا، تاکو به لایان له سه لابه ری، ههروهک پیغه مبهری خاتمه میس ﷺ و هاوهلانی بهرپزیشی، پیوستییان به وه بووه که چاو له نوح بکهن بۆ خوراگری و، چاو له (یونس) بکهن، له وهدا که دوایی گه راومه وه نیو خه لکه که.

ههروهها چاو له موسا له گه ل هاروونی برای (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بکهن، له سه خوراگر بوون، وه مسولمانان چاو له بهنی نیسپرائیل بکهن، که زور خوراگر بوون و، صهبر و تهحه ممولیان زور بووه و، سه رنجام خوی پهرومردگار دهربازی کردوون و دهروی لی کردوونه وه.

جا سه رمتا خوا ﷺ ناوا دمست پیده کات، دمه رموی: به ناوی خوی به بهزمیی به خشنده، زور جاری دیکه گوتوومانه : (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)، واته: نه و کاره

دهست پی دهکم به ناوی خوی به بهزمیی بهخشنده، یان بهخشندهی میهرمان،
واته:

۱- نهم کاره بو نهو دهکم.

۲- نهم کاره به پشتو پهنای نهو دهکم.

۳- وه نهم کاره به پنی شهریهتی نهو دهکم.

دغهرموی: ﴿الر﴾، وهك له پیناسهی نهم دهرسهدا گوتمان: بیستو نو (۲۹)

سوورمت بهم پیته پچر پچرانه دهستیان پی کردوه، ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ
الْحَكِيمِ﴾، نا نهو نایهتانه هی کتیبیکی کارزان، یاخود هی کتیبیکی خاومن
حیکهتن، یان نایهتهکانی کتیبی خویهکی کارزان و کاربهجین.

دوایی دغهرموی: ﴿اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَا اِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ

النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا اَنْ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، لیرهدا نهو ههمزمیه:

﴿اَكَانَ﴾، ههمزه ی پرسیار کردنی نکوولی لیکهراهی پی دهگوتری، (همزه

الإستفهام الإنکاری) واته: نایا بو خهك جیی سهرسوورمان بوو، که سروش بکهین بو

پیاویك، له خویمان، که خهك بترسینئ و وریایان بکاتهوهو، موژدهش بدات به

برواداران، که له لایهن پهرومردگارایانهوه پلهیهکی باش و پاداشتیکی بهرزیان ههیه،

نایا نهوه هیج جیی سهرسوورمانیکی تیدایه؟ واته: لیرهدا خوی بی وینه نکوولی

دهکات له سهرسوورمانی نهوان، که نه دمبوو پینان سهیر بی.

باشان دغهرموی: ﴿قَالَ الْكٰفِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ﴾، (نهوانهی که

سهریان سوورماوه) نهو بیبروایانه گوتووایانه: ﴿اِنَّ هٰذَا﴾، یانی: (اِنَّ هٰذَا

الرَّجُلُ)، بیگومان نهم پیاوه، ﴿لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ﴾، جادووگهریکی ناشکرایه، دیاره دوایی

باس دىمەن لە مەسەلە گىرنگەكاندا، كە لە راستىدا قورئان وەك لە جادوو دوورە، لە هىچ شتەك هەندە دوور نىيە، لەو پوومووە كە جادوو چاۋ بەستى خەلكە، بەلام قورئان چاۋى خەلك رۇشن دەكاتەو، جادوو خەلك هەلدەخەلەتەننى، بەلام قورئان هەلخەتەنراوان ھۆشيار دەكاتەوو، دەيانخاتەوو سەر راستە رى، جادوو كەسانى رەموشت نزم و خراپەكارو مەبەست پەيس پەيى ھەلدەستن، بەلام ئەم قورئانە كەسەك ھىناوئەتە، كە بە دان پىداھەتەننى كافرەكانى رۇزگارى خۇى، بە دەستپاك و راستگۇ (الأمین والصادق)، وە بە پياۋىكى رەموشت بەرز و مسفو پەناسەيان كەردو.

دوايى خوا ﷻ دىتە سەر باسى پەناسەى خۇى، دواى ئەوھى پەناسەى قورئانى كەردو، پەناسەى پەغەمبەر ﷺ كەرد، كە نەركى پەغەمبەرى خوا ئەومىيە خەلك بە گشتى بىدار بكاتەوو بىانتەرسىننى، لەو سەرەنجامەى كە چاۋەرپەيانە، وە بەتايبەتەش موزدە بدات بە برواداران، بەو كە پەو پايەو پەگەو پاداشتەكى باشيان بۇ پەش خراۋە، لە لايەن خواى پەرورەدگارەيانەو، وە دواى ئەوھى باسى ھەلئۆپەستى كافرەكانى كەرد، لە بەرانبەر پەغەمبەردا ﷺ، لە بەرانبەر قورئاندا، چۈنكە ئەم وشەيە: ﴿إِنَّ هَذَا السَّحَرُ مُبِينٌ﴾، وىرەى: (ساحر)، خۇنراۋىشەتەو: (سحر)، ﴿إِنَّ هَذَا لِسِحْرٌ مُّبِينٌ﴾، كە بەپەيى ئەم خۇنەندەنەومىيە نامازمىيە بۇ قورئان: ئەم قورئانە جادووئەكى ناشكرەيە، كە ھەر كام لە موھەمەد ﷺ و، قورئان، دوورترەن كەسو دوورترەن شت بوون لە جادووئەو!!

ئەوچار دىتە سەر باسى خۇى، خوا ﷻ، پەناسەى خۇى دەكات، ئايا ئەو كەسەى كە وەحى ناردو بۇ پەغەمبەرى خاتەم ﷺ، وە بۇ سەر جەم پەغەمبەرانى پەش خۇى، كەيە؟ دەفەرەمۇى: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، بىگومان پەرورەدگارتان، (خاۋەن و مشور خۇرتان و ئەو كەسەى كە بەخۇوتان دەكاتو، پەرورەدەتان دەكاتو مشورەتان لى دەخوات) ئەو خاۋەيە كە ئاسمانەكان و زەوى لە شەش رۇزاندا ھىناۋەنە دى، واتە: بە شەش قۇناغ، ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، دوايى چۆتە سەر عەرش.

وهك پيشتر باسمان كرد، ئىستاش تەئىكد دەكەينەوهو له مەسەله گرنگەكانىشدا باسى دەكەين: چوونە سەر عەرشى خۆى پەرۆردگار، سىفەتێكى خۆايە، كردهومىهكى خۆايە، كە ماناكەى بۆ ئىمە بە پىي پىژمەكانى زمانى عەرەبىيى، زۆر روونە، بەلام ئايا بۆ خۆى پەرۆردگار ئەو چوونە سەر عەرشە، يان ئەو وەستان لەسەر عەرشە، ئەو نىشتەجىبوونە لەسەر عەرش، چۆنە؟ چۆنەتەيبەكەى بەس خوا دەيزانى.

هەندىك له زانايانىش گوتويانە: ئەم تەعبىرە تەنيا رەمزىكە، خۆى بى وئىنە دەيهوئى ئىمە حالى بكات، كە دواى ئەوهى خوا (عزوجل) ئەم كەون و كائىنات و وچوودەى هيناومە دى، خستووئەتە زىر كۆنترۆل و پكئىفى خۆيهوه، بۆيش دوايى دەفەرموئى: ﴿يَذُرُّ الْأَمْرَ﴾، خوا سەرپەرشتى كاروبارەكان دەكات، واتە: هەلبەتە راي راسترو سەلامەتتر ئەومىه كە ئىمە چۆنەتەيبى چوونە سەر عەرشى خۆى پەرۆردگار نازانىن، بەلام خوا بەوه وەسف دەكەين، كە خۆى پى وەسف كردو، بەلام هەندىك له زانايان دەئىن: ﴿لَا يَرْمِدُ﴾ لىرەدا دەيهوئى عەقلى ئىمە بدوئى و ئىمە حالى بكات، كە بە پىي عەقلى ئىمە: كاتىك حوكمپرانىك، دەسەلاتدارىك، ولاتىك دەخاتە زىر پكئىفى خۆى و، دەچىتە سەر تەختى حوكمپرانىي، پاشان لەسەر ئەو كورسى و تەخت و بارهگاياهوه، سەرپەرشتى ئەو ولاتە دەكات، خۆى پەرۆردگاريش چۆتە سەر تەختى حوكمپرانىي خۆى و، لەوئىوه سەرپەرشتى هەموو بوون و بوونەومر دەكات.

هەلبەتە ئەو مانايەش، لەگەل ئەوهى كە زۆربەى زانايان گوتويانە: كە عەرشىك هەيه، خۆى پەرۆردگار چۆتە سەرى، يان بەرز بۆتەوه بۆ سەرى، يان لەسەرى نىشتەجى بووه، بەو شىومىه كە بۆ خوا شايستەيه، لەگەل ئەوهى كە گوتمان راي بەشىك له زانايانەو، هيج تىنگىرانىكيان نيه، چونكە مەبەست هەر ئەومىه كە خوا ﴿لَا يَرْمِدُ﴾ سەرپەرشتى دروستكراومەكانى خۆى دەكات و، كاروباريان بەرپۆه دەبات.

دوايى دەفەرموئى: ﴿مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ﴾، هيج تەكا كارىك نيه، مەگەر دواى مؤلەتى وى، واتە: نە هيج كەس هيجى بە دەستە، نە هيج كەس دەتوانى تەكاش لەلای خوا بكات، مەگەر خوا مؤلەتى بدات.

ئەومش بەرپەرچدانەووی بیروکەیی ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکانە، کە دەیانگوت: بتو صەنەمەکان تکاو رەجامان بۆ دەمەن، کە بە داخەووە ئەو بیروکەیی شیرکە ھاوتۆتە نیو بەشیک لە مسوڵمانانیشەو، کە پێیان وایە ھەندیک لە پیاوچاگان، یان ھەندیک لەوانەیی کە ئەوان بە پیاوچاکیان دەزانن، تکایان لەلای خوا بۆ دەمەن و لە خوا نیزیکیان دەخەنەو، کە لە راستییدا ئەو بیروکەییە، بیروکەیی موشریکەکانە، کە خوای پەروردگار زۆر بە سەختیی بەرپەرچی داوئەو، بۆیە مسوڵمانان دەبێ وریا بن، گیرۆدە نەبن بەو شتانەو کە خوای زانا رەخنەیی پێ لە کافرو موشریکەکان گرتوون، دوايش باسیک لەبارەیی شەفاعەتەو دەمەن.

دوايي دەفەر موی: ﴿ ذَالِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ﴾، ئا ئەو خوایەتان پەروردگار و خاوەنتانە، ھەر ئەو بیەرستن و بەندایەتیی ھەر بۆ وی بکەن، ﴿ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾، ئایا بیر ناکەنەو، ئایا بیر خۆتان ناھیننەو، چی و مبییر خۆیان بپننەو؟ ئەو و مبییر خۆیان بپننەو کە لەگەڵ فیطرەتیاندا تیکەڵ شیلراو، لەگەڵ سروشتیاندا ناوتەییە، کە بریتییە لە ناسینی خوا، بریتییە لەووی کە تەنیا خوا شایستەیی بەندایەتیی بۆ کران و پەرستارە.

دوايي خوا ﷻ باسی سەرەنجامی ئەو دروستکراوانە دەکات بە تاییبەتی مرؤف و جند، دەفەر موی: ﴿ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ﴾، گیرپدرانەووی ھەمووتان، تیکراتان بۆ لای ئەو، لە زمانی عەرەبییدا وختیک (جارو مجرور) پێش دەخری، مانای کورتەتەلھینان دەگەییەن، واتە: گیرپدرانەووی تیکراتان، تەنیا بۆ لای خوایە، بۆ لای کەسی دیکە نیە، ھەر ئەو لیتان دەپرسیتەو دادومریتان لە نیواندا دەکات، ﴿ وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا ﴾، بەئینی خوایەو راستەو بەجییە، ﴿ إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ﴾، بێگومان خوا دروستکراوان دروست دەکات، ﴿ ثُمَّ يُعِيدُهُ ﴾، دواي ئەووی کە لە بەین دەچن، دووبارەش دەیانگیریتەو، بۆچی؟ ﴿ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ﴾، تاکو پاداشتی ئەوانەیی برۆیان ھیناوە، بە ھەموو ئەو شتانەیی کە

پێویسته برۆیان پێ بهینریو، کردهوه چاکهکانیان نهجامداون، به دادگرانه (واته: پر به پێست) پاداشتیان بداتهوه، یاخود به هۆی نهو دادگراییه که له سهری بوون، به هۆی نهو رێیه راستهی که گرتووین، بهو هۆیهوه خوا پاداشتیان بداتهوه، ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴾، لێرما خوا ﷻ که باسی بپروایان دهکات، وهک شتیکی لاومکی، باسیان دهکات! واته: خۆی کاربهجی نهو بوونهی دروست کردوه، ننجای دۆی نهوهی که له بهینی دهبات، دووباره دروستی دهکاتهوه، بۆ نهوهی که پاداشتی برۆادارانێ چاکهکار بداتهوه، نهوانهش که بپروان خواردنهوهیهکی داغیان ههیه، سزاو نازاریکی بهنیشیان ههیه، بههۆی نهو بپرواییهوه که نهجامیان دهدا، واته: نهوان مهبهست نهبوون، له دروستکرانی نهو کهون و کائیناتهدا، برۆاداران مهبهست بوو، بهلام نهوانیش که بهو شیویه بوون، به هۆی بپروایی و کردهوه خرابهکانیانوه، نهوانیش دهبی سزایهکیان بدریتتی.

دوایی خوا ﷻ باسی ههندیکی له دیارده سهرنج راکیشهکانی بوونهومرمان بۆ دهکات، به تایبەت به نسبت نێمهی مروقهوه، لهم سهه زهوییه، دهمرموی : ﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا ﴾، خوا نهو کهسهیه که خۆری بۆ کردوون به تیشکدر، یانی: رووناکییهکی تیشکدر، ﴿ وَالْقَمَرَ نُورًا ﴾، وه مانگی بۆ کردوون به رووناکییهکی هێمن، ﴿ وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ ﴾، وه چهند مهزلی بۆ نهندانمگیری کردوون، مانگ که دوازه مهزلی هه، ههر مانگه له مهزلیکدا دهبی، بهپێی نهو سوورهی که به دهوری زهوی دا دهیکات، ﴿ لِنَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ﴾، خوا بۆیهش بهو شیویهی لیکردوه، تاکو ژمارهی ساهکان و ژمیره بزانی، شتهکان که دهزیمین به سال و مانگ و شهو و رۆژ ﴿ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ﴾، خوا نهوهی به ههق نهبی، بۆ نامانجیکی ههق نهبی، بۆ چهسپاندنی ههق نهبی، نههیناومه دی، ﴿ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾، نایهتەکانی خۆی رۆشن دهکاتهوه، بۆ کهسانیک

که بزائن، ئهدی ئهوهی نهزان بی؟ دیاره بابای نهزان وهك چۆن کوپر ئهگهر خۆر به نیومراستی ئاسمانهوه بی، نایبینی، کهسیکیش که نهزانی ههرچهنده خوا نایهتهکانی جوان رۆشن کردوونهوهو شیکردوونهوه، بهلام بۆ خهکی زانا، بۆ کهسانیک که خاومن عیلمو عهقل بن، نهگهرنا کهسانیک که عهقلی خویان بهکارنههینن و، له جیاتی زانیاری، نهزانیان ههبیو، له جیاتی بیرو هۆش، نهفامییان ههبی، دیاره سوود نابینن.

دوایی دمهفرموی: ﴿ إِنَّ فِي آخِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴾، بیگومان له جیگۆرکهو جیاوازی شهوو رۆژدا، وه لهوهدا که خوا دروستی کردوه له ئاسمانهکان و زهویدا، نیشانه هه، بۆ کۆمهلیک که پاریز بکه، بۆ کۆمهلیک که خۆ پاریزن لهو شتانهی که خوا پئی ناخۆشن، خواش به گشتی دوو شتی پئی ناخۆشن:

۱ / ئهو شتانهی پئیوستی کردوون بیانچووینی.

۲ / ئهو شتانهی که قهدهغهی کردوون بیانشکینی.

ئنجاکهسانیک که پاریزکاربن و خۆ له قهدهغهکراوهکان بپاریزن و، خۆ له چوواندنی ئهرکهکانیش بپاریزن، ئا ئهوانه بههرمهند دهبن له سهرنجدانی جیگۆرکهی شهووورۆژو، جیاوازی شهوو و رۆژو، لهو شتانهی که خوا له ئاسمانهکان و زهویدا دروست کردوون، ئهوانه له نهینی دروستکراوهکانی خوا تیدهگهن، چونکه وهك نیشانهکانی خوا تهماشایان دهگهن، نهك ههر سروشتیکی کهرو کوپر بی ههست و بی ئیراده.

ئنجاکه خوا ﴿ دیته سهه باسو پیناسه و ناساندنی بیپروایهکان، دمهفرموی: ﴿ إِنَّ

نَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ

ءَٰلِنَابِنَا غَافِلُونَ ﴿ ۷ ﴾ أُولَٰئِكَ مَا لَهُمْ أَلْأَنْفَارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾، بیگومان

نهوانهی که به ئومیدی دیداری ئیمه نین و، به ژبانی دنیا رازی بوون، ژبانی

دنیايان بەسند کردوه، دلایان پێوه چەسپێوهو بە هۆی ژیانی دنیاوه ئارامیان گرتوه، یانی: وهك چۆن كه سێك كه تاكه ئاواتیكى ههیه بۆی دێته دی، ئهوانیش به ئاواتی خۆیان گه‌یشتوون، چونكه له دنیا دوورترین نه‌دیوهو، له دنیا چاگترین پێ شك نه‌هاتوه، به هۆی بێ برۆیاپانهوه، ئنجا ئایا نه‌وانه سه‌ره‌نجامیان چۆنه؟ ﴿ اُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ ﴾، ئا نه‌وانه جینگای هه‌وانه‌ومیان ناگره، ناگری دۆزهخ ﴿ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾، به‌لام به هۆی چیه‌وه، خوا بۆچی نه‌ومیی بۆ داناون كه تێیدا بچه‌وینه‌وه؟ كه له راستییدا نه‌گه‌ر ناگر دابنری بۆ شوینی هه‌وانه‌وه، ئه‌وه جۆریكه له توانج و به ته‌وسه‌وه خوای كارزان ده‌فه‌رموی، یاخود خوای دادگه‌ر ده‌فه‌رموی: نه‌گه‌ر شوینیك هه‌بێ نه‌وان تێیدا بچه‌وینه‌وه، پشووێ تیدا بدن، ته‌نیا نیو ناگری دۆزه‌خه، به‌لام ئایا خوا بۆچی وایان لێ ده‌كات؟ ﴿ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾، به‌هۆی نه‌وه‌وه كه وده‌ستیان ده‌هینی، كه به ته‌ئكید خراپترین كه‌سابه‌تیان کردوه، خراپترین شتیان به‌ده‌ست هیناوه، كه بریتیه له ناگری دۆزه‌خ.

له كۆتایی دا خوا ﴿ يَا بَشِئِرَ الْاِنۡسَانِ ﴾ باسی برۆاداران ده‌كات، ده‌فه‌رموی: ﴿ اِنَّ الَّذِیۡنَ ءَامَنُوۡا وَعَمِلُوۡا الصَّٰلِحٰتِ یَهۡدِیۡهِمۡ رَبُّهُمۡ بِاِیۡمٰنِهِمۡ ﴾، بێگومان نه‌وانه‌ی برۆایان هیناوهو كرده‌وی باشه‌كانیان نه‌نجامداون، برۆایان به چی هیناوه؟ به هه‌موو نه‌و شتانه‌ی كه پێویسته برۆایان پێ به‌ینری، وه كرده‌وه باشه‌كان، واته: هه‌رچی كرده‌وه‌ی باشه‌و سیفهمتی باشه‌و خه‌سه‌لمتی باشه، هیناویانه‌ته دی له خۆیاندا، به پێی توانای خۆیان، ئا نه‌وانه خوای به‌خشه‌ر چییان بۆ ده‌كات؟ ده‌فه‌رموی: ﴿ یَهۡدِیۡهِمۡ رَبُّهُمۡ بِاِیۡمٰنِهِمۡ ﴾، ئا نه‌وانه په‌روم‌دگاریان به هۆی ئیمان‌كه‌یانه‌وه، ده‌یانخاته سه‌ر راسته‌ری، پێشتر ئیمانیان هیناوه، رێبه‌كه‌یان بینیه‌وه، خوا رێنمایی كرده‌وون، به‌لام ﴿ یَهۡدِیۡهِمۡ ﴾، لێرده‌ا واته: ده‌یانخاته سه‌ر راسته‌ری، چونكه ئینسان له هه‌موو چركه‌یه‌کی ژیا‌نیدا پێویستی به‌وه هه‌یه كه له نامانج بداو، پێویستی به‌وه هه‌یه كه

هه لوئستی دروست بنوئنی، چ له باری دموونییه وه، چ له باری دمربرینه وه، چ له باری کردهوی ئەندامه کانه وه، ئنجا ئەوانه ی نیمان و کردهوی باشیان ههیه، خوا به هوی نیمانه که یانه وه، له بهر مکه تی نیمانه که یانه وه، هه می شه رینمایان دمکات و، له نیشانه دهمن، دلئیان راست دمکاو، زمانیان راست دمکاو، ئەندامه کانیان بهر وه هه ق و، بهر وه فهرمان بهری بۆ خوا، رێ داده گرن و ملکه چ دهمن، ئنجا ئەوانه پاداشتیان چۆنه؟

دمه فرموی: ﴿ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴾، رووباریان به ژێردا دهرۆن، له نیو جهند باغیکی پر نازو نیعمه تدا، رووباریان به ژێردا دهرۆن، واته: به ژیر کۆشکه کانیا نندا دهرۆن، ئنجا ئایا ئەوان چی ده لئین و چی دمکه ن؟ ﴿ دَعَوْنَهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ ﴾، پارانه و میان له ویدا، له به هه شتدا، هه ر ئەوهیه که ده لئین: ئەهی خوایه! پاکیی بۆ تۆ، تۆ دووری له هه موو هه له و که مو کورپی و ناته واویبه ک، ئەوه به نسبت مامه له میان له گه ل خوادا ﴿ وَنَجَّيْنَاهُمْ فِيهَا مِنْ سَلَوٍ ﴾، سلا و کردنیان، سلا و له کێ دمکه ن؟ سلا و له یه کدی دمکه ن له به هه شتیه کان، سلا و له فریشته کان دمکه ن، تمنیا به سه لام کردن ده لئین: (السلام علیکم) (سلام) یش واته: ناشتی، واته: خیر و خوشیی و دووری له نار هه متیی و نیگه رانیی، ﴿ وَءَاخِرُ دَعْوَانَهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾، وه دوا پارانه وه شیان ئەوهیه که: ستایش و مه دح و سه نای به سندا دهرمه برین، تمنیا بۆ خوا ی بهر و مردگاری جیهانیان.

چهند مهسهلهیهکی گرنگ

مهسهلهی بهکم: که ددهرموی : ﴿الرَّيِّبُكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾، (نهلیف،

لام، را) نا نهوانه نایهتهکانی کتیبیکی کارزانن، وشهی (تَلَّكَ)، ناماژمیه بو دور،
واته: نا نهم نایهتانهی که دهیاخوئنیهوه، نهی پیغهمبهرا! عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، یان نهی هر
کهسیک که قورئان دهخوئنی! یان هر کهسیک که ناشنا دمبی به قورئان! نهو
نایهتانه نایهتهکانی کتیبیکی کارزانن.

وشهی (ءَايَاتُ) گووی (آیه)ه، که به مانای (علامة) واته: نیشانه، دی، وه
وشهی (آیه) له قورئان دا، به سی واتای گشتی هاتوه:

۱ / به مانای رستهکانی قورئان و دپرهکانی.

۲ / به مانای دیارده سروشتیهکان.

۳ / به مانای موعجیزهی پیغهمبهران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ).

بهلام لیهدا به پیی سیاق دهمانری که مهبهست له نایهتهکان رستهکانی قورئانه،
واته: نهم نایهتانهی که لهبهردهستن، چهند نایهتیکن هی کتیبیکی چهکیمن.

ننجا وشهی (الحکیم) نهگهر وهسف بی بو (کتاب):

۱) دهگونجی (فعیل)ی، به مانای (فاعل) بی، واته: قورئان، ماناو مهبهستهکان
چاکو ریگ دهکاتو بهسهریانهوه هوکمرانه.

۲) نهگهر (حکیم) (فعیل)ی به مانای (مفعول) بی، واته: نایهتهکان موحه مکر اوو
ریگ و پیکن، هیچ کهمو کوپیبهکیان تیدا نیه.

۳) یاخود (حکیم) به مانای (ذو الحکمة) دئی، خاومن حکمهت.

نه‌وه هه‌مووی نه‌گهر (حکیم) سیفه‌تی (کتاب) بی.

ده‌شگونجی (حکیم) سیفه‌تی خوا بی، که‌واته: ﴿ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴾، یانی: (تِلْكَ آيَاتُ كِتَابِ اللَّهِ الْحَكِيمِ)، ئاواى لی‌دی، نه‌مانه نایه‌ته‌کانی کتیبی خواى کاربه‌جی و کارزانن.

کورتی مانای نه‌م نایه‌ته موباره‌گه‌ش، واته: نه‌م کتیبه پره له حکمهت، پره له دانایی، پره له کارامه‌یی، نه‌ومش که خوا فه‌رموو‌یه‌تی: به راستی وایه، وه‌ک من له مه‌وسووعه‌ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله عز وجل) له بی‌شه‌کیه‌که‌یدا باسم کردوه.

تۆ ته‌ماشای بکه! چ له‌سه‌ر ئاستی تاکه‌کان، چ له‌سه‌ر ئاستی کۆمه‌نگاو میلیه‌تان، هه‌ر که‌سیک له قورئان: نیزی‌کتر بووبی و زیاتر کارلیکی له‌گه‌ل قورئاندا کردبی، زیاتر لی‌ی به‌هره‌مهند بووبی: زیاتر حکمه‌تی بۆ به‌یدا بووه، چونکه قورئان سیفه‌ته‌کانی خۆی نه‌قل ده‌کات بۆ نه‌و که‌سانه‌ی که ته‌فاعولی له‌گه‌لدا ده‌کن، بۆ هه‌لگرانی، هه‌ر بۆیه‌ش پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ دمفه‌رموی :

{ إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ الْآخَرِينَ } { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقَم: (۲۳۲)، وَالِدَّارِمِيُّ بَرَقَم: (۳۳۶۵)، وَمُسْلِمٌ بَرَقَم: (۸۱۷)، وَأَبْنُ مَاجَةَ بَرَقَم: (۲۱۸)، وَأَبُو عَوَانَةَ بَرَقَم: (۳۷۶۲)، وَأَبْنُ حِبَانَ بَرَقَم: (۷۷۲) } .

واته: بی‌گومان خوا به‌هۆی نه‌م کتیبه‌وه که‌سانیک به‌رز ده‌کاته‌وه، که‌سانیکیش نزم ده‌کاته‌وه، نه‌وانه به‌رز ده‌کاته‌وه که به‌ چاکیی هه‌لی ده‌گرن، وه‌ک دمفه‌رموی:

﴿ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ ﴾ البقرة، باش ده‌یخوینن و باش پی‌وه‌ی پابه‌ند ده‌بن، نه‌وانه‌ش که پشتی تیده‌که‌ن و دزایه‌تی ده‌کن، خواى داد‌گه‌ر، نه‌وانه نزم ده‌کاته‌وه، له نه‌نجامی دزایه‌تیان بۆ قورئان دا.

مەسەلەى دووہم : کہ دفہرموی : ﴿ اَکَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَا اِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اَنْ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ الْکٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۗ ﴾

حەوت ھەلۋەستە لە بەردەم ئەم ئايەتە موبارەكەدا

ھەلۋەستەى بەكەم : کہ دفہرموی: ﴿ عَجَبًا ﴾، وشەى (عَجِيب) و (عَجَب): (مَا يُتَعَجَّبُ مِنْهُ) ھەر شتیکە کہ سەرسورمانى لە بەرانبەردا دەردەبەردى، لەبەر ئەوہى شتیکى نامۆیە، یان شتیکە وینەى نەبىنراوہو نەبىستراوہ، ديارە ھەمزەى سەر ﴿ اَکَانَ ﴾، پىى دەگوترى: (هَمْزَةُ الْاِسْتِفْهَامِ الْاِنْكَارِي) پرسيارکردنىكى نكوولبيكەرانه، واتە: من نكوولبى دەكەم کہ خەلك پىى سەير بى : خوا بۆ يەككە لە پياوەكەنيان، نيگا بكاو سروش بنىرى.

ھەلۋەستەى دووہم : ﴿ لِلنَّاسِ ﴾، وشەى (ناس)، لىردەدا واتە: خەلك بەگشتى، بەلام خەلككە کہ دەستى ھىدايەتيان نەگەيشتبى، واتە: ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكانو، ئەھلى كوفر بەگشتى، چونكە ئەوانە پىيان سەيرە کہ خوا وەحى بنىرى و سروش بكات بۆ پياوئك لە نىو خوياندا، واتە: بەشەر بى وەك خويان، ئەوان پىيان سەيرە، ئەگەرنا برواداران گومانى چاكيان بەرانبەر بە خوا ھەيە، بەلكو يەقىنى چاكيان ھەيە کہ خوا وەك چۆن گرنگى بە گەردىلە تا كەھكەشان داوہو، حىسابى بۆ ھەموو شتەك كەردوہو بەرنامەى بۆ داناوہو، ھىچ شتەكى ئىھمال نەكردوہ، ناگونجى مشوورىكى مروقىش نەخوات و بەرنامەى بۆ دانەنى، لەو بەشەيدا کہ تىيدا نازاد كراوہ، ئەگەرنا مروقىش لە بەشە ئىجبارىيەكەيدا مەحكومى ئەو ياسا گەردوونىيانەوہ کہ خوا دايناون، بۆ وینە: ئىنسان ناتوانى بە چاو نەبىنى، ناتوانى نەخەوى، ناتوانى ناو نەخواتەوہ، یان خواردن نەخوات، ناتوانى ھەوا

ههئنه مژئی، به کورتیی : مه حکوومی یاسا گهردوونیه جه بریه کانی خواجه.

به لَام لهو به شهدا که تییدا نازاد کراوه، خوا هیدایهتی خوئی بو ناردوه به پیغه مبهران دا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بو نه وهی که نهو به شه نیختاریه شی که تییدا نازادمو تییدا دهستکراومیه، رِنِک بیته وه له گه ل کورسی بوون (وجود) دا، که هه مووی ملکه چه بو خوا، مرو فیش له به شه نازادو سه ربه سته که شیدا، خوئی له گه ل دهنگو سه دای ملکه چانهی بوون دا بو خوا، رِنِک بخت، نه ک بیته دهنگی بوو نه گونجاوو لهو کورسه دا، که هه مووی ملکه چه بو خوای په رومردگار.

هه لوه ستهی سییهم : که دمفه رموی: ﴿ اَنْ اَوْحَيْنَا اِلَى رَجُلٍ مِّنْهُمْ ﴾، نایا

پینان سهیر بوو که نیمه سروش بکهین، بو پیاوینک له خوین؟!

(وحی) به مانایه زاراومیه کهی، تایبته بووه به پیاوانه وه، وه ک دوایی باسی ده کهین، بهو واتایه که (وحی) په یامی تایبته تی خواجه بو پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، پیغه مبهرانیش ته نیا له نیو پیاواندا نیدراون و هیچ کامیان نافرمت نه بوون، نه وهش به دمقی نایمت خوای په رومردگار له چهند شوینان له قورناندایه گه یاندوه، بو وینه: دمفه رموی: ﴿ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا

رِجَالًا نُّرِجِي اِلَيْهِمْ فَسَلُّوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾ النحل، واته: له پیش تودا ته نیا پیاوانمان رهوانه کردوون، و محییمان بو ناردوون، له شارمزایان بپرسن، نه گهر نازانن، واته: نهوانه ی که شارمزای کتیبه ناسمانییه کائن، لییان بپرسه، که ته نیا خوا پیاوانی کردوونه پیغه مبهر ﷺ، نهویش حکمه ته کهی نهومیه که نه رکی پیغه مبهرایه تی نه رکی هورسه، خوای په رومردگاریش میهرمان و به لوتضو به زمییه، نهو نه رکه هورسه ی نه خستوته سه رسانی نافرمتان، له بهر نه وهی له توانایاندا نیه هه نیبگرن، به لی پیغه مبهران چهندان نه رکی هورسیان هه ن که ته نیا پیاوان - نهویش که میکیان - شایسته ن، له بارانیاندا هه یه که نهو کارانه نه انجام بدن.

دیاره نیمه دواتر باسیکی تایبته له باره ی (وحی) یه وه ده کهین، لی رهش هه ر به کورتی ده لیین: (الوحي لغة: الإِغْلَامُ الخَفِيُّ، والإِغْلَامُ السَّرِيعُ، والإِشَارَةُ

السَّرِيعَةَ)، به هه موو ئه مانه مانا کراوه: ناگادارکردنه و میه کی په نهان، یاخود ناگادارکردنه و میه کی خیرا، یاخود نامازمیه کی خیرا.

هه لوه سته ی چوارهم : ئنجا نه و پیاوه که نیگای بو کراوه، سروشی بو کراوه، نایا نیومروکی سروش و په یامه که چییه؟

خوادمه رموی : ﴿ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ ﴾، به گشتی خه لک هوشیار بکه و موو بترسینه (الإنذار: إعلامٌ أو إخبارٌ مع تخویضٍ، والإسم: النذُر) واته: (إنذار) بریتیه له ناگادارکردنه و میه ک، یان هه وال پیدانیک که ترساندن له گه ل دابی. (إنذار) بو خوی چاوگه، ناومه کی بریتیه (نذُر) که دمفه رموی: ﴿ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنَذِيرِ ۝۱۱﴾ القمر، واته: ترسان و ناگادارکردنه و میه کی من چوون بوو؟

ئنجا نایا پیغه مبه ر ﷺ خه لک له چی بترسینه؟ به پی سیاق دیاره : له وه که لیان دمپرسریته وه سزا هه یه و، پاداشت هه یه و، دنیا شاری بی خاومن نیه، لیان دمپرسریته وه چوون ژیان؟ چیتان کرد؟ چوون به ریوه چوون؟ هه لوه سته ی پنجهم : پیغه مبه ر ﷺ نه رکیکی دیکه شی پی سپیردراوه،

دمفه رموی : ﴿ وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ﴾، هه روه ها پیشیگوتراوه: موزده بدات به وانه ی بروایان هیناوه، که پاداشت و پیگه یه کی باشیان بو پیش خراوه، له لایه ن په رومردگاریانه وه.

ده لئ: (البشارة المطلقة لا تكون إلا بالخیر)^(۱)، موزده که به ره های دی، حتمه ن له شتی چاک دایه.

وشه ی ﴿ قَدَمٌ ﴾ پیش، (القَدَمُ : وَاحِدَةُ الْأَقْدَامِ، وَالْقَدَمُ أَيْضًا السَّابِقَةُ فِي الْأَمْرِ، يُقَالُ: فَلَانَ لَهُ قَدَمٌ صِدْقٍ، أَي أَثَرَةٌ حَسَنَةٌ، قَالَ الْأَخْفَشُ: هُوَ التَّقْدِيمُ

كَأَنَّهُ قَدَمٌ خَيْرًا وَكَانَ لَهُ فِيهِ تَقْدِيمٌ^(۱)، (قدم)، تاکی (أقدام)ه، واتە: پێ، پێهەکان، وه (قدم) به شتیک دەگوتری که پیشخرابی، دەگوتری: فلانکەس (لَهُ قَدَمٌ صِدْقٍ)، واتە: شوینەوارێکی باشی هەیە، پێگەیهکی باشی هەیە، ئەخفەش گوتووێتی: (قَدَمٌ صِدْقٍ: هُوَ التَّقْدِيمُ)، مانای پیشخستن دی، چونکە چاکەیی خۆی پیشخستوو، بۆتە هۆی ئەوهی که پیش بکەوی.

هەلۆستەیی شەشەم : که دەفەر موی: ﴿عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، لەلای پەروردگاریان، لەلای خاومنیان، وشەیی: (رَبِّ) به مانای پەروردگار و خاومن و سەرور، دی، (الرَّبُّ فِي الْأَصْلِ: التَّرْبِيَّةُ وَهُوَ إِنْشَاءُ الشَّيْءِ حَالًا فَحَالًا إِلَى حَدِّ التَّمَامِ، فَالرَّبُّ مَصْدَرٌ مُسْتَعَارٌ لِلْفَاعِلِ، وَجَمَعُهُ أَرْبَابٌ) واتە: وشەیی (رَبِّ) له ئەسڵدا له تەربییەوه هاتو، ئەمیش ئەومیه که شتیک قوناغ به قوناغ پێگەیهنی، هەتا پاددەیی کامڵبوون، خواش پەروردگاری جیهانەکانە، (واتە سەرپەرشتییان دمکات و مشووریان دەخوات پێیان دمگەیهنی).

وشەیی (رَبِّ) له ئەسڵدا چاوگە، بەلام خوازاومتەوه بۆ بکەر، کۆیهکەیی (أَرْبَاب)ه، (رَبِّه، وَرَبَّاهُ، وَرَبَّيْه)، هەرسێکیان بۆ بەکار دین، به مانای پەروردهی کردو بهخێوی کردو مشووری لی خوارد.

صەفوانی کوری ئومەیه له جەنگی حونەین دا هەرچەندە خوشحال بووه که له سەرمتای جەنگەکهوه مسوڵمانان شکاونو، به ئەبو سوفیانی گوتو: ناگیرسینەوه تاکو دەریای سوور، ئنجا صەفوان که ئەو کاتی هاوبەش بۆ خوا دانەریش بووه، گوتووێتی: (لَأَنْ يَرِيَنِي رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَرِيَنِي رَجُلٌ مِنْ هَوَازِنَ)، ئەگەر پیاویک له قورمیش سەرپەرشتیارم بێ و مشوورم لی بخوات و سەرافەتیی کاروبارمکانم بکات، پێم باشتەرە لەوهی که پیاویک له هۆزی هەوازن (که له جەنگی حونەیندا بەرەنگاری مسوڵمانان بوونەوه) بپیتە سەرپەرشتیارم.

واته: له رووی تیرمگه‌ریی و دهمارگیریی بۆ هۆزهوه (صفوان) گوتوویه‌تی:
(محمد) م ﷺ پی باشتره له‌بهر ئه‌وه‌ی که هورمیشییه، له که‌سیک له هۆزی
هه‌وازن.

(ولا يقال الرب مطلقاً إلا لله تعالى المتكفل بمصلحة الموجودات)، وشه‌ی
(رب) به ره‌هایی ته‌نیا بۆ خوای بهرز به‌گاردی، که سه‌ره‌رشتی به‌رزه‌موندیی
هه‌موو بوونه‌ومره‌کانی ده‌گاتو، مشووریان لی ده‌خواو به سه‌ریان را ده‌گات.

هه‌لوه‌سته‌ی جه‌ت‌هم : ننجا که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ قَالَ الْكٰفِرُونَ اِنَّ

هٰذَا السَّحْرُ مِیْنٌ ﴾، بی‌پروایه‌کان گوتووینانه: نه‌مه جادووگه‌ریکی ناشکرایه،
دیاره خوینراویشه‌ته‌وه: ﴿ اِنَّ هٰذَا السَّحْرُ مِیْنٌ ﴾، واته: جادوویه‌کی ناشکرایه،
ننجا نه‌گه‌ر (سحر) به‌کاربی، واته: هورنانه‌که‌و، نه‌گه‌ر بشلین (ساحر)، واته:
پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

ننجا نایا (سحر) له جییه‌وه هاتوه؟

ده‌لی: (السَّحْرُ: طَرَفُ الْحَلْقُومِ، وَالرَّئَةُ، وَقِيلَ انْتَفَخَ سَحْرُهُ، وَقِيلَ مِنْهُ اشْتَقَّ
السَّحْرُ، وَهُوَ اِصَابَةُ السَّحْرِ).

(سحر) به هورگ ده‌گوتری، یاخود به لای هورگ ده‌گوتری، یانی به سیی
(رئة) ده‌گوتری، بۆیه که‌سیک به که‌سیک ده‌لی: (انْتَفَخَ سَحْرُهُ)، واته: سییه‌لاکی
ناوساوه، یانی: ترسنوک، ننجا (سحر) یش، له‌بهر ئه‌وه‌ی شتیکی په‌نه‌انه، له‌ویوه
هاتوه، واته: نه‌و جادووو کاریگه‌ریی کردۆته سه‌ر سییه‌لاکی، نه‌خۆشی
کردوهو ومزعی تی‌کداوه.

وشه‌ی (مِیْنٌ)، لی‌رمدا له (أَبَانٌ، يُبَيِّنُ) هوه هاتوه، که (لازم)ه، چونکه (أَبَانٌ)
دوو حالته‌ی هه‌ن :

۱ / (أَبَانٌ، يُبِينُ)، واته: روونی کردهوه، روونی دهکاتهوه، نهوه (متعدّي)یهو
پیویستی به (مفعول) دهکات.

۲ / بهلام (أَبَانٌ) دهگونجی (لازم)بی، واته: پیویستی به (مفعول به) نهکات،
(أَبَانٌ يُبِينُ) نهو شته روون بوو، روون دمبیتهوه (فهو مبین)، ننجاشه
(مُبِينٌ) نهگهر له (أَبَانٌ، يُبِينُ)ی (لازم)، بی، واته: روون و ناشکرا، بهلام نهگهر
له (أَبَانٌ، يُبِينُ)ی (متعدّي) بی، نهو گاته (مُبِينٌ) دمبیته روونکهرهوه،
ههلبهته لیردها ناگونجی بلّیین: روونکهرهوه، چونکه نهوهی مهبهستیان
بووه، نهوهیه که (محمد) جادووگهریکی ناشکرایه، یاخود قورئان
جادوویهکی ناشکرایه، مهبهستیان نهوه نهبووه که (محمد) جادووگهریکی
ناشکراکهر، یان (قورئان) جادوویهکی ناشکراکهره.

نیمه له بهرگی یهکهمی نهه تفسیردها، واته: له تفسیری سوورپرتی
(البقرة) و تفسیری نایهتی ژماره (۱۰۲) دا، به دریزی باسی جادوومان کردهوه،
بویه لیله باسی ناکهین.

کورتە باسک لە بارەی (وحی) یەوہ

ئەم کورتە باسە راستەوخۆ لە مەوسووعی (الإِسْلَامُ كَمَا يَتَجَلَّى فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ)، وەردەگرم، لە چاپی یەکمەمی لە بەرگی چوارەم، لە لاپەرە (۱۴۸ تا ۱۷۲)، هەلبەتە لە کتێبەدا فراوانتر باسم کردووە، لەویدا لە چوار (مطلب) دا هیناومە، بەلام لێردا جێی مەست لەم سێ پرگەیهدا دینین، دیارە ئەویش بە کورتکردنەووە پوخت کردنەووە:

پرگە یەکم : پیناسە ی وەحی.

پرگە دوو : رێبەکانی هاتی وەحی بۆ پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

پرگە سێ : چۆنیەتی دابەزینی وەحی بۆ سەر پێغەمبەری کۆتایی ﷺ، نێردراوی هەرە مەزنی خوا موحەممەد ﷺ.

پرگە یەکم : پیناسە ی وەحی :

سەرمتا بە چاکی دەزانم پێش، سەرنجی چەند نایەتکی قورئانی بەپیز بەدەین، کە لە ژێر رۆشنایی ئەو نایەتە بە پێزانەدا، بۆمان دەردمکەوی : وشە ی (وحی) لە قورئاندا بۆ چ واتایەك بەکارهینراوه :

۱ - لە سوورەتی (النحل) دا خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي

مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ، واتە: پەرۆردگارت وەحی کرد بۆ هەنگ: کە لە جیاکان خانوو دروست بکە، هەر وەها لە درەختەکانو، لەو کەپرو ساباتی (کە مرفهەکان) دروستی دەکەن.

۲ - له سوورمتی (القصص) دا خوا ﷺ دهفهرموی: ﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ

أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۗ إِنَّا رَادُّوهُ

إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿ ۷ ﴾، واته: وه نئمه سروشمان کرد بو

دایکی موسا که شیری پئیده! ههر کاتیک لئی ترسای، فرئی بده نیو پروبارده، وه مهترسی و خهفتهباریش مهبه، نئمه به سهلامهتی بو لای تو دهیگیرینهوه، له داهاتووشتا، دهیکهین به یهکیک له رهوانه گراوان، (یهکیک له پیغه مبهرهگان).

۲ - له سوورمتی (مریم) دا خوا ﷺ دمربارهی زهکهرییا دواى ئهوهی خوا موژدهی

یهحیای پی دهدات، که کورپکیان دهبی به ناوی یهحیا، دهفهرموی: ﴿ فَخَرَجَ عَلَىٰ

قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿ ۱۱ ﴾ واته:

زهکهرییا له میحرابهکهوه دهرچوو بهرهو پرووی خه لکهکهیو، وهحی بو کردن، (که وهحی لیهدا واته: نامازهی بو کردن)، که بهیانیان و نیواران (پهرومردگارتان) به پاک بگرن.

۴ - له سوورمتی (الأنعام) یش دا خوا ﷺ دهفهرموی: ﴿ شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ

يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ عُرْوَرًا... ﴿ ۱۱۳ ﴾، واته: شهیتانهکانی

مرؤف و جند، ههندیکیان قسهی رازاوهو فریودهر فیتری یهکدی دهکدن.

دیاره نئمه دواپی باس دهکهن، که نهه چوار نایهته موبارهکه، وشهی

(وحی) یان تئدا بهکارهاتوه، به مانای گشتیهکهی، که بریتیه له ناراستهکردن و

فیترکردنی به پهنهان، یاخود خیرا، یاخود به نامازه، جا چ له لایهن خواى

پهرومردگاروه بی، بو زیندهومریکی وهک ههنگ، وه چ له لایهن خواى

پهرومردگاروه بو غهیری پیغه مبهران وهک دایکی موسا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)،

وه چ به نامازهی دهست بی، که زهکهرییا به نامازهی دهست نامازهی بو

خه لکهکه کرد، که خوا به پاک بگرن، وه چ له لایهن شهیتانهکانی مرؤف و

جندوهه با بو یهکدی، که مهبهست پی: خوتخوته (وسوسة) ی جنده بو مرؤف.

۵ - وه له سوورەتی (الأنفال) دا خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَىٰ

الْمَلٰٓئِكَةِ اَنۡيۡ مَعَكُمۡ فَنۡبِئُوۡا الَّذِيۡنَ ءَامَنُوۡا سَاۡلَتۡنِيۡ فِیۡ قُلُوۡبِ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

الرُّعۡبِ ﴿۱۲﴾، واتە: یاد بکەوه! کاتێک بەرومردگارت سروشی دەکرد بۆ

فریشتەکان، کە من لەگەڵتانم، دە جا ئیوه برواداران پێ چەسپاو بکەن، لەمەودا ترسو بێم دەخەمه دلی ئەوانە ی بێبروان.

لێرەشدا وشە ی (وحی) بەکارهاتوه، بۆ ناردنی پەیام و ئاراستە ی خوا ی

بەرومردگار بۆ فریشتەکان.

۶ - وه له سوورەتی (الشوری) دا خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿ كَذٰلِكَ يُوحِيۡ اِلَيْكَ وَاِلٰی

الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكَ اللّٰهُ الْعَزِيۡزُ الْحَكِيۡمُ ﴿۳﴾، واتە: ناوا بەو شیومیە خوا ی زالی

کاربەجی وەحی بۆ لای تۆو ئەوانە ی پێش تۆش دەنیری.

۷ - وه له سوورەتی (النساء) دا دەفەرموی: ﴿ اِنَّاۤ اَوْحٰیۡنَاۤ اِلَيْكَ كَمَاۤ اَوْحٰیۡنَاۤ اِلٰی

نُوۡحٍ وَّالنَّبِیِّیۡنَ مِنۡ بَعۡدِهٖ ﴿۱۱۳﴾، واتە: ئێمە وەحیییمان بۆ لای تۆ نارد، سروشمان

بۆ تۆ کرد، وەك چۆن سروشمان بۆ نووح و پێغمەبەرانی دوا ی ویش، کرد.

۸ - وه له سوورەتی (النحل) دا خوا دەفەرموی: ﴿ يُنۡزِلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوۡحِ مِنۡ

اَمۡرِهٖۡ عَلٰیۡ مَنۡ یَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖۡ اَنۡ اُنۡذِرُوۡا اَنۡهٗۤ، لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَاۤ فَاتَّقُوۡنِ ﴿۲﴾،

واتە: خوا فریشتەکان بە رووح لە فەرمانی خۆیەوه (یانی وەحی) دادەبەزینی،

بۆ سەر هەر کام لە بەندەکانی کە بیهوی، نیومرۆکی وەحییەکەش بریتیە لەوه

کە خەلك وریا بکەنەوه (بترسینن) کە بیجگە لە من هیچ پەرستراو نین،

پاریزی لی بکەن، (لەوهی کە هاوبەشی بۆ دابنن).

ننجا لهبهر رُوشنایی نهم ههشت دمقهی قورئاندا (نهم ههشت نایمه) دا
 نهگهر سهرنجیان بدمین، بۆمان دهرمهکهوئ، که وشهی (وحی) به سئ واتای
 سهرمکیی له قورئاندا هاتوه:

یهک: واتایهکی گشتی که بریتیه له ئاراستهکردن و فیرکردن و خهم
 لیخواردنیکی خیرا، یاخود به پهنهان، یاخود به نامازه.

دوو: واتایهکی تایبته، که بریتیه له ئاراستهکردنی خواو، فیرکردنی بۆ
 فریشتهکانو، بۆ بهنده چاکهکان، له پیغهمبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و
 غهیری پیغهمبهرانیش، بۆ وینه: دایکی مووسا و مریم (خوا لییان رازی بئ).

سئ: واتایهکی تایبتهتر، که بریتیه له فیرکردنی خوا ﷺ و، فهرمایشتهکردنی
 لهگهئ پیغهمبهراندا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) چ راستهوخۆ، چ له پشت
 پهردهوه، چ له رپی فریشتهکانهوه، که جوهریل (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)
 سهرپهرشتییان دمکات.

کهواته : وهی بهو سئ واتایه بهکارهاتوه له قورئاندا، بهلام نهوهی که
 زیاتر وهک مانایهکی زاراومی زانیان لهسهری ریککهوتوون، که ههرکات وشهی
 (وحی) بهکارهینرا، خهئک نهو چهکهی دپته زمینهوه، که بریتیه لهو پهپامه
 تایبتهی که خوا بۆ پیغهمبهرانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) دهنیری، چ له
 پشت پهردهوه، وهک خوا قسهی لهگهئ مووسادا کردو، قسهی لهگهئ
 موحهمهددا ﷺ کرد، له شهوی (الإسراء والمعراج) دا، چ له رپی جبریلهوه، که
 دواتر باس دمکهین، رپیهکانی دابهزینی وهی چهندن و چوئن؟

برگهی دووم : رپیهکانی هاتنی وهی بۆ پیغهمبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ).

خوا ﷺ دهربارهی چوئیهتی ناردنی سرشو و نیگای خوئی، بۆ پیغهمبهران
 (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له نایمهتی ژماره (۵۱) ی سوورمئی (الشوری) دا دمفهرموئ:

﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا
 فَيُوحِيَ بآذُنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّبِينٍ ﴾، واته: وه هیج مروؤفیک بوئی

نیه خوا بیدوینتی، مهگهر سروشی بو بکات، یاخود له پشت پهردموه بیدوینتی، یاخود نوینه ریک بنیری {که مهبهست پی فریشتهیه (جبریل)} نهویش به مؤلتهی خوا نهوهی که خوا دمیوهی، پی رادهگهیهنی، بیگومان خوا بهرزی کارزانه.

وهك دهبینین خوا ﷺ رپیهکانی ناردنی سروشو وهی خوئی بو پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له سی ریگادا کورت هه لدینتی:

یهکم : (الإیحاء)، سروش کردن: ﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا ﴾ الشوری، که مهبهست پی خستنه دل و فیرکردنی تایبهتی خوا به.

دوهم : (الكلام من وراء الحجاب) دواندن له پشت پهردموه: ﴿ أَوْ مِنْ وَرَائِي حِجَابٍ ﴾ ۵۱، وهك چۆن خوا موسای (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ی دواندو، موحه ممدیشی ﷺ دواند له شوینتی (إسراء و معراج) دا.

سییهم : (إرسال الملك فيوحي إلى المرسل إليه ما أمر به)، ناردنی فریشته که نهوهی فهرمانی پیکراوه، دهیگهیهنی بو لای نهو کهسهی که بو لای رهوانه کراوه: ﴿ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذنيه ما يشاء ﴾ الشوری.

ننجا لیرمدا جتی سهرنج نهوویه که خوا دهفهرموی: ﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ ﴾ ۵۱ الشوری، نهیفهرمووه: (وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ)، بوچی؟ چونکه چهمی نایته که فراوانتره له ناردنی وهی بو پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و فهرمایشت کردنی له گه لیاندا، بهئی، پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) به مانای تایبهتری وهی و مانا زاراوویه کهی، نهوه خوا تایبهتی کردوه به پیغه مبهرانوه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، به لام وشهی (وحي) بو غهیری پیغه مبهرانیش بهکارهاتوه، وهك: بهنده صالحهکان، به لکو دروست کراوهکانی دیکهش، بو وینه: خوی بهرومردگار باسی ههنگی کردوه، فهرموویهتی:

﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ ﴾ ۶۸ النحل.

وه له سوورمئی (الزلزال) دا، باسکراوه که خوا وهحی دمنیری بۆ زهوی،
 دمه رموی: ﴿ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۱ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۲ ﴾
 وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ۳: يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۴: بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۵ ﴿
 الزلزله، واته: زهوی نهو رۆژه ههوال و دنگو باسی خۆی دهخوینیتهوه، دهلی:
 پهرومردگاری تۆ نهی مروفا! پئی راگه یاندووم، سروشی بۆ کردووم که بهو شیومیه
 بکه. کهواته: بۆیه خوای زانا وشه (بشری) بهکارهیناوه، چونکه به گشتی خوا،
 نیلهامی دلی دۆستانی خۆی دمکات، له رپی فریشته کانهوه، یاخود راسته وخۆ،
 بهو شیومیه خوا بۆ خۆی دمرانی، وهک پیغه مبهه ﷺ دمه رموی: { لَقَدْ كَانَ
 فِيمَا قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ مُحَدِّثُونَ، فَإِنْ كَانَ فِي أُمَّتِي أَحَدٌ فَإِنَّهُ عَمْرٌ } { أَخْرَجَهُ
 أَحْمَدُ بَرَقَم: (٢٤٣٣٠)، وَمُسْلِمٌ بَرَقَم: (٢٣٩٨)، وَالتِّرْمِذِيُّ بَرَقَم: (٣٦٩٣)، وَالتَّسَائِي
 فِي "الكبرى" بَرَقَم: (٨١١٩)، قَالَ ابن وهب: (مُحَدِّثُونَ) أَيُّ مُلْهُمُونَ }، واته: له
 نۆمهتانی پئش نیوه دا کهسانیک ههبوون که نیلهامیان بۆ کراوه، خورپه بیان
 بۆ کراوه (واته: شتیان خراومته نیو دل له لایهن خوای پهرومردگارهوه) نه گهر
 کهسێک ههبی له نۆمهتانی من، نهوه عومه ره (خوا لئی رازی بی).

که چهندان جار پئشنیاری کردوه بۆ پیغه مبهه ﷺ خوا، دوایش وهحی
 هاتۆته خوار پئشنیاره کهی به راست داناوه.

ننجا با تُوْزِيْكَ نُهَو سَيِّ رِيْبِه شِي بَكهينهوه:

بهکم: که خوا دمه رموی: ﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحِيًّا ۱ ﴾

﴿ ٥١ ﴾، وهحی قسهی په نهان و، قسهی خیراو، نامازه پیکردن و، ناراسته کردن،
 هه مووی دهگریتهوه، بهلام نایا لیرهدا مه بهست پئی چی و چیه؟ وا دیته
 بهرچاو، مه بهستی پئی دوو شت بی:

بهك: خستنه دل له حالتهی بیدارییدا (الْإِلْهَامُ فِي الْيَقْظَةِ).

دوو: خه و بینین له حالتهی خهوتندا (الرُّؤْيَا فِي الْمَنَام).

دیاره هه‌رکام له خرانه دلی پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) (خوای شتیکی خستبنه دل) یان خه‌ون بینیان، به وه‌حی دادهنری، زانایان له‌سه‌ر نه‌وه یه‌ک دهنگن.

دیاره پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له‌وه پاریزراو بوون که شه‌یطانه‌کان زه‌فه‌ریان بی‌بهن و خورپه‌و خه‌یالی خراپیان بخه‌نه دل، نه‌گه‌ر گریمان شه‌یطان خوتخوته‌یه‌کیشی بو‌کردبن، دلیان هینده پر له نیمان و، پر مه‌عریفه‌تو زانست بووه‌و، هینده به‌خواوه په‌یوست بوون، یه‌کسه‌ر زانیویانه، گامه و مسومه‌ی شه‌یطانه‌و، گامه خورپه‌و نیله‌امی خوای په‌رومردگار.

دووهم: فه‌رمایشت کردنی خوا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ران دا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)

له‌بشت په‌رده‌وه: ﴿ اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ ﴿٥١﴾ ، مه‌بست نه‌ومه‌یه که خوای به‌رزو مه‌زن یه‌ک‌یک له پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) راسته‌وخو بدوینن، به بی‌ه‌و‌کاریک له به‌یندا، به‌لام له بشت په‌رده‌وه‌و بی‌نه‌وه‌ی نه‌وان خوای به‌رزو مه‌زن ببینن، که نه‌وه‌ش بو‌مووسا هه‌بووه، خوا ﴿٥١﴾ له سوورمتی (النساء)، نایه‌تی (۱۶۴) دا، ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ ، باسی زماریه‌ک له پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ده‌کات، نووح و نه‌وانه‌ی دوا وی، دوا‌یی ده‌فه‌رموئ: پیغه‌مبه‌ران‌یک دیکه هه‌ن (جگه له‌وانه‌ی لی‌ره باسکراون) به‌سه‌ره‌اته‌گانمان به‌سه‌ر تو‌دا خویندووته‌وه‌و، هه‌ندی‌ک پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌ش هه‌ن به‌سه‌ره‌اته‌گانمان به‌سه‌ر تو‌دا نه‌خویندووته‌وه‌و، وه خوا به‌سه‌کردن فه‌رمایشتی کرد له‌گه‌ل مووسا.

هه‌رومه‌ا له سوورمتی (الأعراف) دا خوای په‌رومردگار له‌وباره‌وه‌و،

ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ، قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرِنِّي وَلَكِنْ نُنظُرُ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ، فَسَوْفَ

تَرَنِي فَلَمَّا بَلَغَ رَبُّهُ لَلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ
 قَالَ سُبْحَانَكَ بُنْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۲۳﴾ قَالَ يَمْوَسَىٰ إِنِّي
 أَصْطَفَيْتَكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلِمِي فَخُذْ مَاءً آتَيْتَكَ وَكُن مِّنَ

الشَّاكِرِينَ ﴿۱۲۴﴾، خوا عزوجل باس دهکا که کاتیک موسا (علیه الصلاة
 والسلام) چووہ بؤ نهو ژوانگهیهی که خوای پهرومردگاری بؤی دیاری کردوه،
 فهرمایشت لهگهڼ خوادا دهکا، دواپی ومتهماع دمکهوئی و دهلن: پهرومردگارم!
 خوتم پیشان بده با تهماشات بکهم، خوای بی هاوتاش دهفهرموئی: نامبینی،
 وهک به تفصیل له تفسیری سوورمتی (الأنعام) دا دهربارهی نهه نایهتهو،
 نایهتی (۱۰۳) دا که دهفهرموئی: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
 الْأَبْصَارَ﴾، باسیکی خهست و خوتم لهوباروه کردوه، پیویست ناکات
 لیرمدا دووبارهی بکهینهوه.

کهواته: خوا ﷻ له پشت پهردوهه قسهی لهگهڼ موسادا (علیه السلام) دا
 کردوه.

بهکیکی دیکه له پیغهمبهران که خوا له پشت پهردوهه قسهی لهگهڼدا
 کردوه، که تهنیا نهوم پی شک دی، وپرای پیغهمبهر موسا، پیغهمبهری
 خاتهم موحهمهده ﷺ، وهک له صهحیحی بوخارییدا به ژماره (۳۲۰۷) و، له
 صهحیحی موسلیم دا به ژماره (۳۲۵۹) هاتوه، که پیغهمبهر ﷺ باسی نهو
 سهفهری شهوپړوو بهرز بوونهوه (الإسراء والمعراج) ی خوئی دهکات، دواپی
 له کوټاییهکهیدا دهفهرموئی:

{ ... فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَيَّ مَا أَوْحَى، وَفَرَضَ عَلَيَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ
 خَمْسِينَ صَلَاةً، فَتَزَلَّتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَىٰ مُوسَى، فَقَالَ: مَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلَيَّ
 أُمَّتِكَ؟ قَالَ: قُلْتُ خَمْسِينَ صَلَاةً فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ قَالَ: أَرْجِعْ إِلَيَّ رَبُّكَ

فَاسْأَلُهُ التَّخْفِيفَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَأُطِيقُ ذَلِكَ، وَإِنِّي قَدْ بَلَوْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَخَبَرْتَهُمْ، قَالَ: فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَقُلْتُ: أَيُّ رَبِّ خَفَّفَ عَنِّ أُمَّتِي فَحَطَّ عَنِّي خَمْسًا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَقَالَ: مَا فَعَلْتَ؟ قُلْتُ حَطَّ عَنِّي خَمْسًا، قَالَ: إِنَّ أُمَّتَكَ لَأُطِيقُ ذَلِكَ، فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلُهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ، قَالَ: فَلَمْ أَزَلْ أَرْجِعْ بَيْنَ رَبِّي وَبَيْنَ مُوسَى، وَيَحُطُّ عَنِّي خَمْسًا خَمْسًا، حَتَّى قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! هِيَ خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، بِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرٌ، فَتِلْكَ خَمْسُونَ صَلَاةً.

پنجه مبهری خوا صَلَوَاتٍ له کۆتایی باسی نهو سه‌فهره موبارمه سهرسورهینه‌رهی خوئی دا، که به (الإسراء والمعراج)، ناسراوه، واته: شه‌ورپویی و بهرزبوونه‌وه، گوتراوه: شه‌ورپویی (الإسراء) چونکه سه‌فهرمه که به شه‌وئی بووه، وه گوتراوه: بهرز بوونه‌وه (المعراج)، چونکه بهرزبوونه‌وه به‌رهو ناسمانه‌کان و سه‌رووتریش هه‌بووه، ننجاً هه‌رچی شه‌ورپویه‌که‌یه له سه‌ره‌تای سووره‌تی (الإسراء) دا، نامازه‌ی پیکراوه: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ، لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ، لِنُرِيَهُ، مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، واته: پاکیی بو نهو که‌سه‌ی که شه‌ورپویی (سه‌فهری شه‌وی) به به‌نده‌که‌ی کرد، له مزگه‌وتی جه‌رامه‌وه بو مزگه‌وتی نه‌قصا، (واته: مزگه‌وتی دوورتر به‌نسبت عه‌ربه‌کانه‌وه، یان به‌نسبت خه‌لکی مه‌ککه‌و مه‌دینه‌وه) نهو شوینه‌ی که به‌رمکه‌تو پیژمان تیدا دانا (واته: زه‌وییه‌کی به پیژو به‌رمکه‌ته)، بو نه‌وه‌ی له نیشانه‌کانی خو‌مانی پیشان بده‌ین. واته: ته‌نیا نه‌وه نه‌بووه که سه‌فهرمه که به‌س بو شه‌وئی بی، به‌لکو به‌رزیش بوته‌وه، وه‌ک له فه‌رمایشته‌کاندا هاتوه، له سه‌ره‌تای سووره‌تی (النجم) یشدا، زور به روونیی خوای په‌رووردگار نامازه‌ی پیداو، وه‌ک فه‌رموویه‌تی: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو

مِرَّةً فَاسْتَوَىٰ ۖ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۖ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ
 أَوْ أَدْنَىٰ ۖ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١١﴾
 أَفَتَمُرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ﴿١٤﴾
 عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ
 ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾ ﴿النجم﴾

که دواپی نهو ههژده نایته ته رجه مه دهکهن.

نیستاش بابگه رینیه وه سه ر ماناگردنی فه ر مایشته که ی پیغه مبه ری خوا
 ﷺ، که تییدا باسی فه سه گردنی خو ی له خزمهت خوا دا دهکات: ده فه رموی:
 خوا نه وه ی که ده یویست سه روشی بو کردم وه حی بو ناردم، وه له هه ر شه وو
 روژی کدا په نجا نوژی له سه ر پیویست کردم، منیش دابه زیم هه تا گه یشته
 مووسا، (مووسا له ناسمانی شه شه م بووه)، لی ی پرسیم: په رومردگارت چی
 له سه ر نؤمه ته که ت پیویست کرد؟ گوتم: په نجا نوژی له شه وو روژی کدا،
 گو تی: بگه ریوه بو لای په رومردگارت، داوای سووک گردنی لی بکه، چونکه
 نؤمه ته که ت نه وه منده ی له توانا دا نیه! من له گه ل به نی نیسپرائیلدا نه زموونم
 هه یه و شارمزایانم، ده فه رموی: گه پرامه وه بو لای په رومردگارم، گوتم:
 په رومردگارم! له سه ر نؤمه ته که م سووک بکه؟ نه ویش پینج نوژی
 دابه زانندن، (واته: مانه وه چل و پینج نوژی) گه پرامه وه بو لای مووسا، گو تی:
 چی ت کرد؟ گوتم: پینج نوژی که م کردنه وه، سووک کردن، گو تی:
 نؤمه ته که ت نه وه منده ناتوانی بگه ریوه بو لای په رومردگارت، داوای سووک
 گردنی لی بکه؟ ده فه رموی: نی دی به و شیویه من له نیوان په رومردگارم و
 مووسادا (عَلَيْهِ السَّلَام) ده هاتم و ده چووم، پینج پینج خوا نویرهکانی سووک
 ده کردن، هه تا مانه وه پینج، خوا ﷺ فه رموی: نه ی موحه ممه د! نه وانه له
 شه وو روژی کدا پینج نوژن، وه هه ر نوژی ک به دمیہ {واته: (۱۰ × ۵) = (۵۰)},
 واته: پاداشتی په نجا (۵۰) نوژیان بو هه یه .

هەلبەتە خوای بەرومردگار هەر لە سەرمتاوه پێنج نوێژی داناوه، بەلام که
پێشی باسی بەنجا نوێژ (۵۰) کراوه، بۆ ئەوه بووه که :

۱/ مەکانەتی و ریزی موسا دەرکەوی ﷺ که پێغەمبەری خاتەم راونیزی
پێدەکا، لەبەر ئەوهی موسا ئەزمونیکی هەبووه، ئەزمونی حوکمرانیی و
بەرپۆمبەردنی کۆمەلگا، که جاری پێغەمبەری خاتەم، که لە هۆناغی
مەککه دابوو، ئەو ئەزمونەهی نەبووه.

۲/ بۆ ئەوهش که ریزو مەکانەتی پێغەمبەری خاتەمیش دەرکەوی، که ئەو
پێغەمبەرە هیندە لەلای خوا بەرپۆز حورمەتە، که داوای لە خوای
بەرومردگار کردوو، ئەو ئەرکەهی لەسەر ئۆمەتەکەهی سووک کردوو.

سێیەم / ناردنی فریشتە و گەیانندی پەيامی خوا بەو کەسەهی بۆ لای نێردراوه:

وهك خوای بەرومردگار دەفرموی: ﴿ اَوْرِيسِلْ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا
رِشَاءُ إِنْهٖ عَلَيَّ حَكِيمٌ ﴾ الشوری، که نایەتەکه زۆر بە پوونیی باسی
دەکات، دیارە ئەم رێبازی سێیەم، بلاترین رێبازە لە شیوازی وەحی
ناردنی خوای کارزان بۆ پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) وهك له
هورئان و سوننەتدا دیارە.

برگەهی سێیەم و گۆتایی : چۆنەتی دابەزینی وەحی بۆ سەر پێغەمبەری

گۆتایی ﷺ و، نێردراوی هەرە مەزنی خوا موحەممەد ﷺ:

ئەم باسە لە سێ خاڵ دا بە کورتیی دەخەمە روو:

خالی یەکم: (جبریل) ئەو فریشتەیه بووه که وەحی لە خوای بەرزموه

هیناوه بۆ موحەممەد ﷺ، وهك سەرجهم پێغەمبەرانی دیکه:

هەموو پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) خوای بەرزو مەزن بە

جبریلدا پەيام و وەحی بۆ ناردوون، خوا ﷻ لەوبارموه لە سوورمتی (البقره)دا

دەفرموی: ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِحَبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٣﴾ ، واتە: بلى: ھەر كەسنىڭ دوزمىنە بۇ جېرىل، ئەو ھە جېرىل ئەو پەيامو ۋە ھىيە دابەزاندوتە سەر دلى تۆ، بە مۆلەتى خوا، كە كىتەبەكانى پېش خۆى بە راست دەزانی، رېنمایى ۋە موزدەمىە بۇ پرواداران.

بوخارىى لە صەھىجى خۆیدا لە (كتاب تفسیر القرآن) دا، (باب: قول من كان عدواً لجبريل)، بە ژمارە: (۴۴۸۰) ئەو ھى ھىناوہ:

{ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ، قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ أَنْ ذَكَرَ جِبْرِيلَ، هُوَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ } ، ئەنەس دەلى: ھەبىدوللاى كورى سەلام (يەكەك بوو ھە زانايانى جوولەكەو، مسولمان بوو)، دواى ئەو ھى پېغەمبەرى خوا ﷺ ياسى جېرىل دەكات، ھەبىدوللاى كورى سەلام دەلى: (ھو عدو اليهود من الملائكة) جېرىل بىرىتە ھە دوزمىن جوولەكەكان لە نىو فرىشتەكاندا، ھەلبەتە: نەك جېرىل دوزمنايەتايان بكات، بەلكو ئەوان بە دوزمىن خۆيانى دەزانن، بە بيانووى ئەو ھە كە گوايە: (جېرىل ھەرمانى خوا دىنى بۇ وپرانكردنى ئەو كۆمەنگايانەى كە خوا بىرىارى وپرانكردن ۋە كاولكردن يان دەدات) بەلام نەگەر وا بى، دەبوو دوزمنايەتايى خواى دادگەرىش بكەن، چونكە جېرىل تەنيا ھەرمانى خواى جىبەجى كىردوہ !!

لەوبارەو (النيسابوري) بەسەرھاتىكى درىژ لە عومەرى كورى خەتتابەو (خوا لىى رازى بى) دىنى، بەبۆنەى ئەو سى ئايەتەكانەو: ئايەتى (۹۷ ۋ ۹۸ ۋ ۹۹) لە سوورمى (البقرة) پوختەكەى ئاوايە:

عومەرى كورى خەتتاب دەلى: من دەجوومە لاي جوولەكەكان كاتىك كە تەورپاتيان دەخویندەو، منىش سەرسام دەبووم بەو ھى كە لە زور شتان دا تەورپاتو قورپان ۋەك يەك بوون، (واتە: پىشتگىرى يەكدييان دەمكرد) جوولەكەكان گوتيان: ئەى عومەر! تۆ خۆشەويستىن كەسى لە لامان، گوتەم: بۇچى؟ گوتيان: چونكە تۆ سەردانمان دەكەى، دىى بۇ لامان، گوتەم: من بۇيە دىم بۇ ئەو ھى كە سەرسام بە كىتەبى خوا ھەندىكى پىشتگىرى ھەندىكى دەكات، تەورپات پىشتگىرى قورپان دەكات، قورپانىش پىشتگىرى تەورپات دەكات.

دەلى: رُوْزِيْكَ كَاتِيْكَ مِنْ لَه لايان بووم لەو كاتەدا پىغەمبەرى خوا ﷺ بەويدا بە پىشتى مندا رابرد (دياره شوپنەكەى وابووہ كە پىشتى لە پىغەمبەرى خوا بووہ)، جوولەكەكان گوتيان: ئەوہ ھاوئەكەتە، واتە: پىغەمبەرى خوا ﷺ بچۆ بۆ لای، دەلى: منىش ئاورم دايەوہ، تەماشام كرد پىغەمبەر ﷺ چووہ نىو خانوولكەيەكى خاكىي سادەوہ، لە مەدينەدا، (دياره سەردانى مالىكى كردوہ)، دەلى: منىش رووم لە جوولەكەكان كرد پىم گوتن: خواتان بە گزدا دىكەم، بە ناوى خوا داواتان لى دىكەم، بە ناوى ئەو كىتەبەى كە خوا دايەزانىدوئە سەرتان، نايان نازانن كە موحمەد ﷺ پىغەمبەرى خوايە؟ گەرەكەيان گوتى: با، نىمە دەزانن كە پىغەمبەرى خوايە، دەلى، گوتم: كەواتە: تۆ لە ھەموويان ھەوتاوترى، ئەگەر دەزانن پىغەمبەرى خوايە بۆچى شوپنى ناكەون؟ دەلى، گوتيان: لەبەر ئەوہى نىمە لە نىو فرىشتەكاندا دوزمىنكىمان ھەيەو دۆستىكىمان ھەيە، دەلى، گوتم: دوزمەكەتان كىيەو؟ دۆستەكەتان كىيە؟ گوتيان: دوزمەكەمان جىبرىلە، ئەوہ ئەو فرىشتەيە كە سزاكانى خوا جىبەجى دىكەت، ئەو سزايانەى خوا بىرياريان لەسەر دەدا، دەلى، گوتم: ئەدى دۆستەكەتان كىيە؟ لەگەل كىدا تەبان؟ گوتيان: مىكائىل، چونكە فرىشتەى رەحم و بەزەمى و نەرم و نيانىي و ئاسانىيە دەلى، منىش پىم گوتن: جا من نىوہ دىكەمە شايدە، نە بۆ جىبرىل دروستە دزايەتتى كەسىك بكات، كە مىكائىل لەگەلى دۆست و تەبايەو، نە بۆ مىكائىلىش دروستە كە دۆستايەتتى كەسىك بكات، كە دزى جىبرىلە، ئەوان ھەردووگان بىكەوہ دزايەتتى دىكەن، و، بىكەووش تەبايى دىكەن، (واتە: ھەردووگان ئەگەر كەسىك دزايەتتايان بكات، دزايەتتى دىكەن، كەسىكىش دۆستايەتتايان بكات، دۆستايەتتى دىكەن) دوايى دەلى: ھەئسام و چووہ ئەو مائەى كە پىغەمبەرى خوا ﷺ چوو بۆ نىوى، ئەويش پىشوازيى لى كردم گوتى: ئەى كورى خەتتاب! ھەندىك نايەت كە نىستا پىش تۆ بۆ سەرم دابەزىون، بەسەرتدا بخوینمەوہ؟ گوتم: بەلى، ئەى پىغەمبەرى خوا! بۆم بخوینمەوہ؟ ئەويش خویندىمەوہ: ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ، عَلَيَّ قَلْبِكَ

بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۷﴾

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ فَإِنَّ
 اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ
 بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ البقرة .

دهلی: گوتم: سویند بهو کهسهی که توی به ههق ناردوه، منیش تهنیا بو
 نهوه هاتم که ههوالی قسهی جوولهکانت پی رابگهیهنم، تهماشا دهکم خوی
 پهنهانکاری شارمزا، ههوالهکهی پیش من به تو گهیاندوه، عومهر دهلی: دوی
 نهوه له دینی خوی پهرومردگاردا له بهرد سهختر بووم، واته: نیمان و بهقینم
 زیاتر پتهو بوو که خوا ﷺ ناگاداری ههموو شتیکه.

لهوبارهوه دهقیکی دی هاتوه، که وهک گوتمان جبریل وهحی و پهیامی خوی
 بو پیغهمبهری خاتهم هیئاو، وهک باقی پیغهمبهران، بوخاریی به ژماره
 (۳۲۱۸) هیئاویهتی: { عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
 لِيَجْبُرِيَلُ أَلَا تَزُورُنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا، قَالَ: فَنَزَلَتْ: ﴿ وَمَا نَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ
 لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴾ ﴿٦١﴾ }
 واته: عهبدوولای کورپی عهیباس خوا له خوئی بابی رازی بی، دهلی:
 پیغهمبهری خوا ﷺ به جبریلی فهرموو: بو لهوه زیاتر که سهردانمان
 دهکهی، سهردانمان ناکهی؟

ئنجالا له وهلام دا نهه نایهته هاتهخوار، که له سهه زاری فهریشتهکان
 دهفهرموی: وه نیمه دانابهزین مهگهر به فهرمانی پهرومردگارت نهوهی که له
 پیشمانهوهیهو نهوهی له دوامانهوهیه، مولکی خویبه.

ههر لهوبارهوه نهه دهقهش ههیه { عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ:
 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ، فَلَمْ أَزَلْ أُسْتزِيدُهُ، حَتَّى ائْتَنِي
 إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ } (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۳۷۵)، وَابْنُ خَارِيٍّ بِرَقْم: (۳۰۴۷)،
 وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۴۷۰۵)).

واتە: عەبدوڵلای کورپی عەبباس خوا لە خۆی بابی رازی بێ دەلی: پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: جبریل بە یەك شیوه قورئانی بۆ خویندمهوه، منیش هەر داوام لێکرد بۆم زیاد بکات، (بۆ ئەوهی ئاسانتر بێ بۆ ئۆممەتی) هەتا گەیشته حەوت پیت، (دیاره مەبەستی حەوت شیوازه).

هەندیک لە زانیان گوتویانە: مەبەست پێی حەوت جۆره خویندنهوهکان (القراءات السبع) وه هەندیک دەلێن: ئەوه وانیه چونکه جۆرمەکانی قورئان خویندن تەنیا حەوت نین و زیاترن، که هەمووشیان که له گەل ئەو ئیملایه دا که قورئانی پێ نووسراوه، رێکن، بۆ ئەوهی مانای زیاتر بە دەستهوه بدات، وه ئاسانکاری زیاتر بێ، به پێی له ههجه و زارهکان.

هه ره له و باره وه ئەم دمهش هاتوه: { قَالَ : كَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَجْوَدَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ، وَكَانَ جِبْرِيلُ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ، فَيَدَارِسُهُ الْقُرْآنَ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ، حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ أَجْوَدَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ } { مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ: الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٦١٤٩) } .

واتە: عەبدوڵلای کورپی عەبباس خوا لە خۆی بابی رازی بێ، دەلی: پیغەمبەری خوا ﷺ بەخشندمترین کەس بوو (زۆر سەخی بوو)، وه بەتایبەت لە مانگی رەمەزانی زیاتریش بەخشندمی دکرد، لە کاتی کدا که جبریل پێی دمهگیشته، هەموو شەویکی مانگی هەر رەمەزانیك، پێی دمهگیشته و له گەلیدا به قورئاندا دهچۆوه، پیغەمبەری خوا ﷺ لە مانگی رەمەزانهکاندا، وهك چۆن با شت دینێ و رای دەدات، ئاوا بهو شیومیه هەر شتیکی که وتبایه دەستی دمیبه خشی.

خالی دووهم: جۆرمەکانی په یومندیکردنی جبریل به پیغەمبەر وه بۆ گەیانندی

وه حی خوا :

وهك گوتم جبریل وه حی خوای بۆ هەموو پیغەمبەران هیناوه، هەر وهما بۆ پیغەمبەری خاتەمیش ﷺ ئنجا شیوهی په یومندی کردنی جبریل به پیغەمبەری خاتەمه وه ﷺ سی جۆر بووه :

ا/ یان ئەوفا پێغەمبەر ﷺ جبریلی بینیوه لەسەر شیوه ئەسلییه‌که‌ی خۆی.

ب/ یاخود جبریل چۆته سەر شیوه‌ی پیاویك.

ج/ یاخود پێغەمبەری خوا ﷺ دەنگی جبریلی بیستوه بئەوه‌ی بیبینی.

جۆری بە‌که‌میان : که پێغەمبەری خوا ﷺ جبریلی بە شیوه‌ی راسته‌قییه‌ی

خۆی بینیوه، ئەوه‌ی بۆ من دەرکه‌وتوه، دووجاران پێغەمبەری خاتەم ﷺ

جبریلی به‌و شیوه‌یه‌ بینیوه، جارێکیان لەسەر زه‌وی ئەویش له‌ سەرته‌ای

پێغەمبەرایه‌تییدا، وه‌ جارێکیان له‌ ئاسمان شه‌وی شه‌ورپۆیی و به‌رزبوونه‌وه

(الإسراء والمعراج)، که ئایه‌ته‌کانی : (۱ - ۱۸) له‌ سوورته‌ی (النجم) دەرباره‌ی

هەردوو جارمکه‌ بۆمان دەدوێن، خوا سبحان و تعالی ده‌فرموی :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝۲ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝۳

۝۴ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝۵ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۝۶ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ۝۷ وَهُوَ

بِالْأَفْقِ الْأَعْلَىٰ ۝۸ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝۹ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝۱۰ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ

عَبْدِهِ ۝۱۱ مَا أَوْحَىٰ ۝۱۲ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۝۱۳ أَفَتُمَنُّونَهُ عَلَىٰ مَا بَرَأَىٰ ۝۱۴

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۝۱۵ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۝۱۶ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۝۱۷ إِذْ

يَغْشَىٰ السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۝۱۸ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ۝۱۹ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ

الْكُبْرَىٰ ۝۲۰﴾ النجم.

ئەم هەژده ئایه‌ته‌ زۆر به‌ روونی باسی ئەو دووجارمان بۆ ده‌کەن، که

پێغەمبەری خاتەم موحه‌مه‌د ﷺ جبریلی لەسەر شیوه‌ی خۆی بینیوه، من

به‌ خێرای ئایه‌ته‌کان تەفسیر ده‌کەم :

خوای جبریل دهمەرموی :

{ بە ناوی خوای بەزمیی بەخشنده، (سویند) بە ئەستێرە کاتیک که ئاوا دەبێ، ھاوئەکەتان (واتە: موحمەد ﷺ) نە گومرا بوو و نە بئێ مرادیش بوو، وە لە ئارموزوووە قسە ناکات، بەلکو سروشە بۆی دەکرێ، کەسێک که فیئری دەکات (مەبەست جبریلە) زۆر بەهێزەو، شیوەی زۆر جوانە که بۆی چوووە سەر شیوەی خوێ، کاتیک که لە ئاسۆی بەرز بوو، (مەبەست پێی بینینی پێغەمبەر ﷺ بۆ جبریل لە ئاسمان)، دوایی نیزیک بوو، شۆر بوو، تاکو وەک دوو کەوانەیان لێهات، یاخود نیزیکتریش (جبریل لەگەڵ پێغەمبەر هێندە نیزیک بوو، وەک دوو کەوانە بەرانبەر یەک)، وە سروشی کرد بۆ بەندە ی خوا، ئەوەی که سروشی کرد (ئەوەی که خوا پێی ڕاگەیاندا بوو)، دل و عەقڵی (پێغەمبەر ﷺ) بە هەلەدا نەچوو لەوەدا که بینی، ئایا ئێوە لە گوماندا ن لەوەی که (موحمەد ﷺ) دەیبینی؟ بێگومان جارێکی دیکەش بینوویەتی (موحمەد جبریلی بینووە، لەسەر شیوەی خوێ) لە لای درەختی کۆتایی، که بەهەشتی جیگای پشوووان و نیسراحت لەوێیە (لە لای درەختی کۆتاییە) کاتیک ئەو درەختە دادەپۆشێ، ئەوەی که دایدەپۆشێ، وە چاوی (پێغەمبەر ﷺ) لای نەداو، لە سنووریش دەر نەچوو، بێگومان لە نیشانە گەرەکانی پەروردگاری خوێ بینی} .

شایانی باسیشە لە نایەتی (۵) هەو تا نایەتی (۱۱) هەمووی باسی جاری یەکەمی بینینی پێغەمبەری خوا (محمد) بۆ (جبریل) دەکاتو، لە نایەتی (۱۳) ش تاکو (۱۸) باسی جاری دووهمە.

کەواتە : ئەو جۆری یەکەمی پەيوەندی کردنی جبریل (عَلَيْهِ السَّلَام) بوو بە پێغەمبەری خواو ﷺ، که دیارە لە (صحيح البخاري) شدا بە ژمارە (۳۲۳۸) لەو بارەو بەسکراوە که پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: جبریل م بینووە، لەسەر کورسییەک دانیشتووە لەنیوان ئاسمان و زەوی داو منیش لێی ترسام هەتا کەوتە سەر زەوی و هاتمەووە لای خێزانم گوتم: دامپۆشن، دامپۆشن (زَمَلُونِي زَمَلُونِي).

ههروهها ههر لهوبارهوه بوخاری هیئاویهتی دهلی :

{ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ زُرْبَنْ حُبَيْشٍ عَنِ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾ ۱ ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾ ۱۰ ﴿، قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ أَنَّهُ رَأَىٰ جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ.}

واته: نهبو نیسحاقی شهیبانیی دهلی: پرسیارم له (زُرْبَنْ حُبَيْش) کرد، دهربارهی قسهی خوای بهرز که دمفهرموی : جبریل لهگهله موحهمهده ﷺ وهك دوو كهوان، یاخود نیزیکتریش بوون، وه نهوهی که خوا مهبهستی بوو جبریل بو بهندهی خوا سروهی کرد، پیی راگه یاند؟ دهلی: نهویش گوتی: عهبدوللای کوری مهسعوود بوی باسکردووین که پیغه مبهه ﷺ جبریلی بینیوه که شهسهده (۶۰۰) بالی ههبووه (واته: لهسهه شیوهی خوئی).

ههروهها (بخاری) به ژماره (۳۲۳۵) هیئاویهتی که مهسرووق پرسیار دهکات له دایکمان عایشه خوا لیی رازی بی، دهربارهی جهند شتیک.

ئنجانهوهی جیی مهبهسته لیهدا نهومیه که مهسرووق دهلی:

{ قَالَ قُلْتُ: لِعَائِشَةَ: يَا أُمَّتَاهُ! هَلْ رَأَىٰ مُحَمَّدٌ رَبَّهُ؟ فَقَالَتْ لَقَدْ قَفَّ شَعْرِي مِمَّا قُلْتُ، قُلْتُ لِعَائِشَةَ: فَأَيْنَ قَوْلُهُ: ﴿ثُمَّ دَنَا فَدَلَّىٰ﴾ ۸ ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾ ۱ ﴿، قَالَتْ: ذَاكَ جِبْرِيلُ كَانَ يَأْتِيهِ فِي صُورَةِ الرَّجُلِ، وَإِنَّهُ أَتَاهُ هَذِهِ الْمَرَّةَ فِي صُورَتِهِ الَّتِي هِيَ صُورَتُهُ، فَسَدَّ الْأُفُقَ.}

گوتمه عایشه خوا لیی رازی بی، دایه گیان ! نایا موحهمهده ﷺ (له کاتی شهورویی و بهرزبوونههدا) بهرومردگاری خوئی بینیوه؟ نهویش گوتی: بهوهی نهوهی که گوتت، مووکهانم وهستان (واته: چوئن شتی وا دهپرسی ! نهخیس)، منیش گوتم: نهدی چی له قسهی خوای بهرز دهکهی که دمفهرموی: ﴿ثُمَّ دَنَا

فَدَلَّكَ ﴿ ۸ ﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿ ۹ ﴾ ؟! واتە: دوايى نيزىك كەوتەو ھە شۆر بۆۈ، تاكو ھەك دوو كەوانە بوون، ياخود كەمترىش، (وايزانىو ھە ئو ھە قسە لەسەر نيزىك بوونە ھەي خۇاى پەرورەدگار دەكات لە پىغەمبەر ﷺ ! دايكەمان عائىشەش خۇا لىي رازى بى، زۆر شارفا بوو، بۆي راست كەردە ھە) گوتى: ئو ھە جىبرىل بوو (لىرەدا قسە لە نيزىك كەوتنە ھەي جىبرىل دەكات لە پىغەمبەر جىبرىل ﷺ) چۈنكە (جىبرىل) ھەر لەسەر شىۋەي پياۋىك دەھات بۆ لاي پىغەمبەر ﷺ و، ھەي بۆ دەھىنا، بەلام ئو جارمىان لەسەر شىۋەي راستەقىنەي خۇي ھات بۆ لاي، كە ئاسۋى ئاسمانى پەر كەرد بوو. (دىارە جىبرىل لە پووي ھەبارەو لە پووي ھىزە ھە، زۆر زۆر بەرزو گەورەيە، خۇاى پەرورەدگار لە چەندان ئايەتدا باسى دەكات).

ۋاشى تىدەگەم بۆيە خۇا ﷻ بەلای كەمە ھە دوو جار جىبرىلى لەسەر شىۋەي راستەقىنەي خۇي پىشانى موھەمەد ﷺ داۋە، تاكو (محمد المصطفى) ئو كەسەي كە پەيام و ھەي لى ۋەردەگرى، كە جىبرىلە (عَلَيْهِ السَّلَام) ئو فرىستەيە، لەسەر شىۋەي راستەقىنەي خۇي بىيىن ۋە بىناسى.

جۆرى دوو ميان: لە جۆرەمەكانى پەيوەندىي جىبرىل بە پىغەمبەر ﷺ ھە، كە پىشتەر نامازەمان پىدا، ئو ھەيە كە بۆي بچىتە سەر شىۋەي پياۋىك، ديارە لە ھەبارشە ھە خۇا ﷻ نامازەي پى دەكات، ھەر لە سوورەتى (النجم) دا كە دەفەر موى: ﴿ أَفْتَمُرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴾ ﴿ ۱۲ ﴾، ئايا ئىۋە لىي لە گوماندان، ياخود مشتومرى لەگەل دەكەن، لەسەر ئو ھەي كە دەيىيىن؟ (يانى: جىبرىل لەسەر شىۋەي پياۋىك، ياخود لەسەر شىۋەي راستەقىنەي خۇي، دەيىيىن).

فەرمايشتى پىغەمبەرىش لە ھەبارە ھە زۆرن:

۱- يەككىك لە ھاۋەلان لىي پەرسى: ئەي پىغەمبەرى خۇا! ﷺ چۈن ۋە ھىيىت

بۆ دى؟

هَذَا دِحْيَةٌ، فَلَمَّا قَامَ، قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا حَسِبْتُهُ إِلَّا إِيَّاهُ، حَتَّى سَمِعْتُ خُطْبَةَ النَّبِيِّ ﷺ يُخْبِرُ خَبَرَ جَبْرِيلَ أَوْ كَمَا، قَالَ: قَالَ أَبِي قُلْتُ: لِأَبِي عَثْمَانَ مِمَّنْ سَمِعْتَ هَذَا؟ قَالَ: مِنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤١٨٠) } .

واته: نهی عوسمان، دهئی: ههوا لم پیدراوه که جبریل هاتوته لای پیغه مبهر ﷺ له کاتیکدا که (ام سلمة) ی له لا بووه، (دیاره جبریل له شیوهی (دحیة الکلبی) دا بووه که هاوه ئیک بووه له هاوه لان و شیوهیه کی جوانی هه بووه) هسهی له گه ل پیغه مبهری خوادا ﷺ کرده، دواى نهوهی که هه لساوه و رؤیشتوه { به حساب نهوه (دحیة الکلبی) یه } پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموی : نهی (ام سلمة) نهوه کییه؟ دهئی، گوتم: نهوه (دحیة) یه، دهئی: به خوا ههر وامزانی که نهوه، تاکو گویم له پیغه مبهر ﷺ بوو، وتاریدا، باسی ههوالی جبریلی کرد، که جبریل فلان شتهی پی راگه یاندوه، ننجا دهئی: بابم به (ابو عثمان) ی گوت: نه مهت له کی بیوستوه؟ گوتی: له نوسامه ی کوری زمیدم بیستوه.

٤- ههروهها نهم فهرموودمیهش ههیه که له (عومهری کوری خهنتاب) هوه گیر دراومهتوهه خوا لئی رازی بی:

{ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يَرَى عَلَيْهِ أَثَرَ السَّفَرِ، وَلَا نَعْرِفُهُ حَتَّى جَلَسَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ... (ذَلِكَ جَبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ) } { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٣٦٧)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: ٥٠، بَلْفِظَ قَرِيبَ مِنْهُ، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٨)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٤٦٩٥)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٢٦١٠)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ فِي الْكُبْرَى بِرَقْم: (١١٧٢١)، وَأَبْنُ مَاجَةَ بِرَقْم: (٦٣)، وَأَبْنُ خُزَيْمَةَ بِرَقْم: (٢٥٠٤)، وَأَبْنُ حِبَانَ بِرَقْم: (١٦٨) } .

واته: عومهری کوری خهنتاب خوا لئی رازی بی، دهئی: رۆزیکیان له لای پیغه مبهر ﷺ دانیشتیووین، پیاویک هات بهرگه که ی زۆر سپی بوو، مووهکانی زۆر رهش بوون، شوینه واری سهفهری پیوه نه دمبینرا (پیوه مان نه دمبینی)،

نهماندهناسی، دواپی له کۆتاییه کهیدا پیغه مبهەر ﷺ له عومهر دهپرسی
دهزانی نهوه کی بوو؟ دهلی: نهخیر، دهفرموی: نهوه جبریل بوو، هاتبوو
دینه کهتانی فیر دهکردن، (کهواته: جبریل چۆته سهر پیاویکی بهرگ سپی،
موو رهش، که شوینه واری سهفهرو تۆزو خۆری پیوه دیار نه بووه).

۵- ههروهها لهوبارهوه ئهم فهرموودمیهش ههیه :

{ عن عائشة أن النبي ﷺ قال لها: يا عائشة هذا جبريلُ يقرأ عليك السلام، فقالت: وعليه السلام ورحمة الله وبركاته، ترى ما لا أرى، تريدُ النَّبِيَّ } رواه البخاري: ۳۲۱۷.

واته : له عائیشهوه خوا لئی رازی بی، گێراوتمهوه که پیغه مبهەر ﷺ
پی فهرمووه: نهی عائیشه ! ئهمه جبریله سهلامت لی دهکات، نهویش
گوتوو یهتی: سهلام و رهحمهت و بهر هکاتی خوی لهسهر بی، نهوهی تۆ
دهیبنی، ئیمه نایبینین، مه بهستی پیغه مبهەر بوو.

کهواته : کاتیک جبریل چۆته سهر شیوهی پیاویک بۆ گه یاندنی وه حی
خوا، هاوه لانیش بینویانه، به لام نه یانزانیوه که نهوه جبریله.

جۆری سپیه میان : له جۆر هکانی په یوفندی کردنی جبریل به پیغه مبهرهوه
بۆ گه یاندنی وه حی :

بریتی بووه لهوه که له میانی دهنگی زهنگوله و جه رهس دا، په یامی خوی
پی بگه یهنی، وهک لهم فهرموودمیه دا هاتوه که پیشتیش هیناومانه :

{ عن عائشة أم المؤمنين أن الحارث بن هشام قال قال رسول الله ﷺ يا رسول الله كيف يأتيك الوحي؟ } .

{ فقال رسول الله: أحيانا يأتيني مثل صلصلة الجرس، وهو أشده عليَّ فيفصم عني وقد وعيتُ عنه ما قال، وأحيانا يتمثل لي الملك رجلاً فيكلمني فأعي ما يقول } { البخاري برقم : ۲ ويرقم : ۳۲۱۵ } .

که پیستر مانامان کردوهو لی ره دووبارهی ناکه ینهوه.

خالس سییهم: پیغهمبهری خوا ﷺ له کاتیکدا وهحی و مردهگرت، به تایبمت

نهگهر له شیوهی دمنگی جهرسیکدا هاتبابه بهرگوئی، زور ماندوو دهبوو:

خوای بهروردگار له سوورپمتی (المزمل) دا دهفهرموی: ﴿يَأْتِيهَا الْمَزْمَلُ ۱﴾

﴿قُرْآنٌ لَّيْلًا إِلَّا قَلِيلًا ۲﴾ نَصْفَهُ أَوْ انْقُصَ مِنْهُ قَلِيلًا ۳ ﴿أَوْ زِدَ عَلَيْهِ وَرَتِلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

۴﴾ إِنَّا سُلِقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۵﴾، ههلبهته وهحی و پهیامی خوا ههم بو

پیغهمبهری خوا ﷺ قورس بووه، کاتیک جیبریل بوئی هیناوه و لئی و مرگرتوه،

ههم قورس و گرانیشه و، جیبهجئ کردنی ئینسان نارمقی پیوه دمکاتو، دصبن

خوین و نارمقی له پیناودا برپژئی، تاگو بجهسپئ لهسهر نهرزئی واقع.

لهوبارهومش که پیغهمبهری خوا ﷺ به زهحمهت و قورسی وهحی و پهیامی

خوای و مرگرتوه، دهقی سوننهت زورن :

یهک: { عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَالِجُ مِنْ

التَّنْزِيلِ شِدَّةً } {رواه البخاري برقم: (۵)}.

عهبدوئلای کوری عهیباس خوا لئی رازی بن، دهئئ: پیغهمبهری خوا ﷺ

کاتیک که وهحی بو دادمهزی، زور تووشی نارچهتیی دهبوو، ماندوو دهبوو.

دوو: { عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي

الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ، فَيُفْصِمُ عَنْهُ، وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَّقِصَدُ عَرْقًا } {رواه البخاري

برقم: (۲)}.

واته: دایکی برواداران عائیشه خوا لئی رازی بن، گوتوویهتی: پیغهمبهری

خوام ﷺ دهبینی له رۆژی ساردی زستاندا، وهحی دادمهزیه سهر، دواى

نهوهی که وهحی کوئایی دههات، زهنگول زهنگول نیوجاوانی نارمقی دهردهدا،

(واته: تووشی نارچهتیی و ماندوویتی دهبوو).

سئ: ههروهها له دهقیکی دیکهدا، که دایکمان عائیشه له باسی بوختان

پیکرانهکهی خویدا، به تهفصیل بهسهرهاتهکه دهگپرتهوه، ننجاهه برهه

(مقطع) یکدا دهلی: { فَوَاللَّهِ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَجْلِسَهُ، وَلَا خَرَجَ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ أَحَدًا، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَى نَبِيِّهِ، فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرْحَاءِ عِنْدَ الْوَحْيِ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ الْجَمَانِ مِنَ الْعَرَقِ فِي الْيَوْمِ الشَّاتِي، مِنْ ثَقَلِ الْقَوْلِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْهِ } { رواه البخاري برقم: (۳۹۱۰)، ومسلم برقم: (۷۱۹۶) . }

واته: سویند به خوا پیغمبر ﷺ نه چوو دهر، که سیش له و شویندها که تییدا بوون، نه چوو دهر، تاگو ودھی بو پیغمبری خوا ﷺ دانه بهزی و، نه و حالته سهخته تووشی پیغمبری خوا بوو، که له کاتی ودھی بو هاتنی دا تووشی دهبوو، که پیغمبر ﷺ له و حالدها زور تووشی سه غله تی دهبوو، تا وهک شیوهی گه وههرو مرواری نارمه له نیو جهوانی ده چورا، نه گهر له روژی ساردی زستانیش دابووايه، به هوئی قورسی نه و فه رمایسته وه که بوئی دادمه زینرا.

چوار: ههر له و باره وه سه عیدی کوری جوبهیر له عه بدولای کوری عه عباسه وه

خوا لی پازی بی، دمگیرپته وه، که گوتوویمتی: { كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَالِجُ مِنَ التَّنْزِيلِ شِدَّةً، وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ شَفْتَيْهِ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَأَنَا أُحَرِّكُهُمَا لَكُمْ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحَرِّكُهُمَا، وَقَالَ سَعِيدٌ (هُوَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ رَأَى الْحَدِيثَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ): وَأَنَا أُحَرِّكُهُمَا كَمَا رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يُحَرِّكُهُمَا، فَحَرَّكَ شَفْتَيْهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴾

﴿ ۱۱ ﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿ ۱۷ ﴾ الْقِيَامَةَ، قَالَ جَمَعَهُ لَهُ فِي صَدْرِكَ

وَتَقْرَأَهُ، ﴿ فَإِذَا قَرَأَهُ فَأَلْبِعْ قُرْآنَهُ ﴾ ﴿ ۱۸ ﴾ قَالَ: فَاسْتَمِعَ لَهُ وَأَنْصَتَ ﴿ ثُمَّ إِنَّ

عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴾ ﴿ ۱۹ ﴾ (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا أَنْ تَقْرَأَهُ) الْقِيَامَةَ ۱۶- ۱۹. فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ

ﷺ، بَعْدَ ذَلِكَ، إِذَا آتَاهُ جِبْرِيلُ، اسْتَمَعَ، فَإِذَا انْطَلَقَ جِبْرِيلُ، قَرَأَهُ النَّبِيُّ ﷺ كَمَا قَرَأَهُ { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۵) . }

واته: سه‌عیدی کوری جوبه‌یر له عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباسه‌وه خوا له هه‌موویان رازی بی، ده‌گیر‌یت‌ه‌وه، ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که وه‌حی بۆ دادمه‌زی زۆر تووشی سه‌غله‌تی و ماندوو بوون ده‌بوو (نارمه‌قی دم‌کرد)، وه په‌له‌ی دم‌کردو لیوه‌کانی خۆی ده‌جوولاندن تا‌کو نه‌وه‌ی که له جبریل‌ه‌وه بیست‌بووی، یه‌کسه‌ر بی‌لیت‌ه‌وه، (د‌ل‌ن‌یا بی وه‌ک نه‌و دمی‌لیت‌ه‌وه) ئنجا عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس گوتی: منیش لیوه‌کانی خۆم بۆ نیوه ده‌جوولینم، وه‌ک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بینیه‌وه که لیوه‌کانی خۆی جوولاندوون، وه سه‌عیدی کوری جوبه‌یریش ده‌لئ: وه‌ک چۆن عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباسم بی‌نی، منیش ناوا لیوم ده‌جوولینم.

ئنجا خوا ﷺ دوایی نه‌و نایه‌تانه‌ی سوورمه‌تی (القیامة) ی ناردنه‌ خوار، ده‌فه‌رموی: بۆنه‌وه‌ی په‌له‌ بکه‌ی، له وهر‌گرته‌ی قورن‌اندا، زمانتی پی مه‌جوولینه (په‌له‌ مه‌که) چونکه به‌ ته‌نکید کۆکردنه‌وه‌ی قورن‌ان له نیو سینه‌ی تۆداو، خویندنه‌وه‌ی به‌سه‌رتدا، له‌سه‌ر ئیمه‌یه (واته: له‌و د‌ل‌و سینه‌ی تۆدا کۆی ده‌که‌ینه‌وه، بی‌خوینه‌وه) دوایی ده‌فه‌رموی: هه‌رکات ئیمه‌ خویندمانه‌وه تۆش به‌ دوای خویندنه‌وه‌که‌ی بکه‌وه، (واته: بی‌د‌ه‌نگبه‌و گۆی هه‌نخه)، دوایی بو‌تی روون ده‌که‌ینه‌وه (واته: بو‌ت ده‌خوینه‌وه) ده‌لئ: دوای هاتنه‌ خواره‌وه‌ی نه‌م نایه‌تانه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاتیک جبریل ده‌هات بۆ لای، گوی بۆ راده‌گرت و هیج لیوی نه‌ ده‌جوولاندن، به‌ شینه‌ی گوی بۆ ده‌گرت، ئنجا کاتیک جبریل ده‌رپۆشت، پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌ک له (جبریل) ی وهر‌گرتوه، ناوای ده‌یخوینه‌وه‌ه.

دیاره‌ پێشی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وه‌نده‌ سوور بووه‌ که وه‌ک چۆن (جبریل) دمی‌لئ، ناوا دووباره‌ی بکاته‌وه، به‌لام خوای په‌رومردگار نامۆزگاری کردوه‌ که وا نه‌کاتو، د‌ل‌ینا بی که پیویست به‌و خۆ ماندوو‌کردن و شه‌وه‌ش کردنه‌ ناکات، چونکه خوای به‌ به‌زه‌می له‌ د‌ل‌و عه‌قلی دا ده‌یچه‌سپینئ.

پنج: یه‌کیکی دیکه‌ له‌وانه: { عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَلَى

عَلَيْهِ: ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ... ﴾ ١٥٠
النساء، قَالَ: فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُمْلِيهَا عَلَيَّ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَوْ

أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ، لَجَاهَدْتُ، وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيَّ رَسُولَهُ ﷺ،
 وَفَخِذُهُ عَلَيَّ فَخِذِي، فَثَقُلْتُ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ أَنْ تَرُضَّ فَخِذِي، ثُمَّ سُرِّي عَنْهُ،
 فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ﴾ { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۲۶۷۷)،
 وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۲۵۰۷)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۰۳۳)، وَالنَّسَائِيُّ بِرَقْم: (۳۰۹۹)،
 وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ }.

واته: زهیدی کوری ثابت خوا لئی رازی بی، دهئنی: پیغه مبهری خوا ﷺ

نهم نایه تهی به سهردا خویندمه وه، پیئش بی به شیویه بوو: ﴿لَا يَسْتَوِي

الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ... ﴿۱۵﴾

النساء، نیماندارانی دانیشتوو له گه ل تیکوشهرانی ری خوا دا، وهک یهک نین،
 دهئنی: عه بدوللای کوری نوممی مهکتوو میش خوا لئی رازی بی، هات له و کاته دا
 پیغه مبهری خوا ﷺ نهم نایه تهی به سهردا ده خویندمه وه، گوتی: نهی
 پیغه مبهری خوا! به خوا نه گهر توانی پیام جیهاد بکهه، منیش ده چووم بو
 جهنگو جیهاد، (دیاره کویر بووه) نیدی خوی به به زمیی دواپی نهم وشهیهی
 نارده خوار بو سهر پیغه مبهره کهی، که (زهید) دهئنی: له و کاته دا رانی
 پیغه مبهر ﷺ له سهر رانم بوو، هیئنده رانی قورس بوو، ههتا ترسام که رانم
 وردبی له ژیر رانی دا، (پیغه مبهری خوا ﷺ که وه حی بو هاتوه به دمنی زور
 قورس بووه)، دواپی حالته که لاجوو، وه خوی کارزان نهم وشهیهی نارده

خوار: ﴿غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ﴾ سهر منجام نایه ته که ناوی لی هات: ﴿لَا

يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ... ﴿۱۵﴾ النساء، واته: نیماندارانی دانیشتوو که خاومن
 زیان نه بن (به که هوته نه بن و جهسته یان ته واوبی) یه کسان نین له گه ل
 تیکوشهرانی ری خوا دا، واته: نیماندارانیکی دانیشتوو بی زبانی بی عوزر،
 له گه ل موجهیداندا، باداشتیان وهک یهک نیه، پله یان وهک یهک نیه، به لام

ئەۋەى كە بە عوزرىكەۋە نەتوانى بچىتە جەنگو جىهاد، ۋەك عەبدولئلاى كورپى ئوممى مەكتووم كوئىرىبى، ياخود شەل بى، ياخود بىئەيز بى، پان نەخۇش بى، ئەۋەى عوزرىكى ھەبى، بەپىنى نىتەكەى خۇى پاداىشتەكەى خۇى ھەر ھەپە.

شەش : ھەر لەبارەۋە ئەم دەقەش ھاتوۋ:

{ عن صفوان بن يعلى قال: ليئني أرى رسول الله ﷺ حين يُنزلُ عليه الوحي.

فلما كان النبي ﷺ بالجعرانة وعليه ثوبٌ قد أظللَ عليه، ومعه ناسٌ من أصحابه، إذ جاءه رجلٌ مُتضمخٌ بطيب، فقال: يا رسول الله ! كيف ترى في رجلٍ أحرم في جبةٍ بعد ما تَضَمَّحَ بطيبٍ ؟ فنظر النبي ﷺ ساعةً، فجاءه الوحي، فأشار (عمر) إلى (يعلى) أن تعال، فجاء يعلى، فأدخل رأسه، فإذا هو مُحمرُّ الوجه، يَغَطُّ كذلك ساعة ثم سُرى عنه، فقال: أين الذي يسألني عن العمرة أيضاً ؟ أما الطيبُ الذي بك فأغسله ثلاث مرَّات، وأما الجبةُ فائزِعْها، ثم اصنَعْ في عُمرتك كما تصنعُ في حجِّك {^(۱).

ۋاتە : صەفۋانى كورپى يەعالای كورپى ئومەپپە، رۇزىك دەلى: خۇزگە پىغەمبەرى خوام بىنىباپە، كاتىك ۋەحى بۇ دادەبەزى.

جا دەلى: ئىمە لە جىعرانە بووین (جىعرانە شوپنىكە) كە پىغەمبەرى خوا ﷺ بە قوماشىك سىبەرى بۇ گرا بوو، ۋەك نىمچە چادرىك، خۇى ۋەھندىك لە ھاۋەلانى لە سىبەرى دابوون، كاتىك كابراپەكى دەشتەكى ھات، جوببەپەك كە بۇنى خۇشى لىدرا بوو، لەبەرى دابوو، گوتى: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ ئايا كەسىك كە دۋاى ئەۋەى جوببەكەى بۇن خۇش كرددوۋ ئىجرامى عومرەى تىدا بەستوۋ، تۇ پىت چۇنە؟

پێغه‌مبەری خوا ﷺ ماویەك تەماشای كرد (تەماشای سەرنی كرد) و
 وەحی بۆ هات، عومەریش نامازی كرد بۆ یەعلا، گوتی: وەرە تەماشای بکە
 (بزانە پێغه‌مبەر ﷺ چۆن وەحی بۆ دئی؟) ئنجا یەعلا سەری خۆی بردە بن
 چادەمکە، تەماشای كرد: پێغه‌مبەر خوا ﷺ دەمو چاوی موبارەکی سوور
 هەنگەراوەو، پرخەیی دئی، (وەك كەسێك كە بە زەحمەت هەناسە دەمات) هەتا
 دوایی وەحییەكە تەواو بوو، پێغه‌مبەر پرسیاری كرد، فەرمووی: كی بوو
 دەربارە عومرە لئی پرسیم، پێش ئیستای؟ لە كایرا گەران دۆزیانەووەو
 هینایان، فەرمووی: ئەو بۆنە خۆشەیی كە لە خۆت داوە، سێ جارن بیشۆ،
 جوببەكەشت دابنی، دوایی لە حەجدا چۆن دەمەیی، عومرەكەشت بەو شیوایی
 بکە، (واتە: بەرگی ئیحرام بپۆشەو، بەرگە ئاساییەكەت دابنی و...).

ئەمە كورتەیهك بوو دەربارە وەحی.

مەسەلەیی سێیەم: كە دەفەرموی: ﴿ إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ۗ
 ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۗ ﴾، دیارە نێمە پێشتر لە
 سوورەتی (الأعراف) لە تەفسیری نایەتی (۵۴) دا، باسی چوونە سەر عەرشی خواو
 بەرزبوونەوی خوا بۆ سەر عەرشیان كردووە، بۆیە لێردا بە خێراییی بەسەری دا
 دەپۆین.

كە خوا دەفەرموی: ﴿ إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ

أَيَّامٍ ۗ ﴾، واتە: بێگومان پەروردگاری ئیووە ئەو خواپەییە كە ئاسمانەكان و زەوی بە
 شەش رۆژان (واتە: بە شەش قۆناغ) هیناوانە دی، ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۗ ﴾،
 دوایی بەرز بۆتەووە بۆ سەر عەرش، یان سەقامگیر بوو لەسەر عەرش، یان چۆتە
 سەر عەرش، بەو شیواییە كە بۆ خوا شایستەیی، ﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۗ ﴾، خوا لەسەر

عەرشى خۆیەوه کاروبارەکان بەرپۆه دەبات، کاروبارى بوون (وجود)، کاروبارى
هەموو ئەو شتانەى گە لە نەبوون هیناوانیە دى.

ئنجبا باسى ئەوه دەکات گە هیچ کام لە دروستکراوەکان توانای تەکاگردنى رەهایان
لەلای خوا نیە؟! دەفەرموی: ﴿ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ﴾، واتە : نەك هەر
هیچ دروستکراویك هاوبەشى خوا نیە، بەلكو هیچ گەس توانای تەکاگردنیشى نیە،
لە لای خوا، مەگەر پاش مۆلەتى خوا ﷻ، وەك لە سوورەتى (البقرة) دا، دەفەرموی:
﴿... مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ... ﴾ (۲۰۰)، دياره ئیمە دوایی باسیکی
تایبەت دەگەین دەربارەى تەکاگردن و (شفاعة).

دوایی دەفەرموی: ﴿ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ﴾، ئا ئەوەتان ئەو
خوایەتان بەرومردگارتانە، خاوەنتانە، هەر ئەو بپەرستن، هەر ئەو شایستەى ئەومیە
گە بەندایەتیی بۆ بگەن، ﴿ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾، ئایا بپیر خۆتانى ناھیننەوه.

(تَذَكَّرُ)، ئەومیە گە نینسان شتیکی زانیی، دوایی لەبیری جووبیتەوه، ئنجبا
بپیر خۆی بەھینیتەوه، واتە: بۆچی ئەو شتە گە لە فیتەرمتان دا دانراوه، ئەو
حەقیقەتە: گە تەنیا خوا ﷻ شایستەى پەرستەن، بۆچی نایانھیننەوه بپیر خۆتان؟
ئیمە لێرەدا پپووستە دوو کورتە باسان بگەین :

۱ / کورتە باسیکیان دەربارەى بوونەومرو، حیکمەتى خوا لە دروست کردنیدا.

۲ / کورتە باسیکیش دەربارەى شەفاعەت و تەکاگردن لە لای خوا ﷻ چیبەو؟

چۆنە؟

کورتہ بائیک ده ربارہ می بوونہ ورو حکیمتی خواله دروست کردنیدا

نیمه له چوار برگه دا نهم بابهته دهخهینه روو:

برگهی بهکم: چه مک و مه بهستی وشهی بوونهور (کون):

نیمه وشهی (وجود) مان ههیه به عه پهبی، که به کوردیی پیی ده لئین: (بوون)، وشهی (کون) پش ههیه، به کوردیی (بوونهور) هه نهبته لئیکیش نیزیکن، به لام وشهی بوون واته: ههرچی که ههیه، که نه وکاته دمگونجی بلئین: (الخالق والمخلوق) به دهبه نهورو به دهبه نهورا، هه مووی، به لام (کون) واته: نه وهی که خوا دروستی کردوه، به لام بو نیمه ش بوته شتیکی زانراوو پهی پی براو.

دیاره نیستا وشهی (کون) که له زمانی عه پهبی دا به کارده هینری، یا خود (گهردوون) یان (بوونهور) له کوردیی دا، یان (گیتی) له فارسیدا، بو هه موو نه وه به کارده هینری که خوا دروستی کردوه، واته: بو مانای (خلق) یان (مخلوق) ههرچی خوا دروستی کردوه، ننجا بو نه وهی بزائین نه و بوونهوره ی که هه تا نیستا له لایه ن مرؤفه وه، به هوئی نه و نامپرازانه وه که خوای به دهبه نهور بوئی په خساندوون، نه و نه ندازمیه له بوون، که پهی پی براوه، چه نده و چونه؟! با تهماشا بکهین:

د. زغلول راغب محمد النجان) له کتیبیکی دا به ناوی (السماء في القرآن الکریم)^(۱) دا، ده لئ: (زانایانی گهردوونناس تیره ی نه و به شهی له بوونهور په ی

پېبراومو زانراوه، مەزمەندەى دىمكەن بە (۲۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) بىستو چوار مىليار سالى تىشكى، ئنجا ئايا سالى تىشكى چەندە؟ سالى تىشكىى برىتتە لە (۹,۵) نۆو نيو ترىليۇن كىلۇمەتر، واتە: نىزىكەى دە (۱۰) ترىليۇن، ترىليۇن، واتە: (۱۰۰۰) مىليار، كە بلىۇنىشى پى دەلئىن، واتە: (۱۰۰۰) بلىۇن، بە نووسىن: دەبىتە (۹,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) كم، ئەو ئەو ماومىيە كە تىشك لە سالىكدا دەبىرى.

دىارە تىشك لە چركەپەكدا (۲۰۰,۰۰۰) كم سى سەد ھەزار كىلۇمەتر دەبىرى، ئنجا بۇ ئەو بزانىن ئەو ماومىيە تىشك لە سالىك دا دەبىرىت چەندە؟ دەبى بىنىن (۲۰۰,۰۰۰) سى سەد ھەزار كىلۇمەتر، كە تىشك لە چركەپەكدا دەبىرى جارن (x) ى (۶۰) ى بگەين، بۇ ئەو بزانىن تىشك لە خولەككە دا چەند دەبىرى، چونكە ھەر خولەككە برىتتە لە (۶۰) چركە، ئنجا ئەویش جارن (x) ى (۶۰) بۇ ئەو سەعاتىكمان بۇ دىمركەوى، دواپىش ئەنجامەكەى جارن (x) ى (۲۴) دىمكەين، بۇ ئەو شەو رۇژىكمان بۇ دىمركەوى، دواپىش ئەنجامەكەى جارن (x) ى (۳۶۵) دىمكەين، بۇ ئەو سالىككىمان بۇ دىمركەوى، كە ھەمووى دىمكەتە: (۹) ترىليۇن نيو كىلۇمەتر، ئەو ماومىيە تىشك لە سالىكدا دەبىرى.

ئنجا تىرەى ئەو بوونەومرە كە تا ئىستا بۇ ئىمە زانراوه، برىتتە لە بىستو چوار مىليار (۲۴) سالى تىشكى، يانى: تىشك بە (۲۴) مىليار سال ئەو چار ئەو تىرمىە دەبىرى^(۱)، سالى تىشكىش ھەروەك گوتمان (۹,۵) ترىليۇن نيو كىلۇمەترە، ماناى وايە حىسابەكە زۇر زۇرە، چونكە دەبى بلىئىن:

$$۹.۵ \text{ ترىليۇن كىل } \times ۲۴ \text{ مىليار سال} =$$

ئنجا ئەو بەشەش كە تا ئىستا لە بوونەومر، دۇزراومتەو بەردەوام لە فراوان بوون داپە، بەرمو كۇتايىەك كە تەنيا خوا دەيزانى، وە بە خىراپىەك كە ئىنسان ھەر دەفرىاى ناكەوى! چونكە خىراپى ھەندىك لە كەھكەشانەكان بۇ دوورگەوتنەومىان لە يەكدى، نىزىك دەبىتەو لە سى لەسەر چوار (۴/۳) ى خىراپى تىشك، واتە:

(۱) يانى: تىشك بە (۲۴) مىليار سال ئنجا لەمسەرى گەردوون دەچىتە ئەوسەرى، لە خالىكدا كە تىشك (۹,۵) ترىليۇن كىلۇمەتر لە سالىكدا دەبىرى!

كەھكەشانەكان ھەندىكىيان بە خىرايى يەك، كە برىتتە لە سى لەسەر چوار (۴/۳)ى خىرايى تىشك، لە يەك دوور دەكەونەوہ.

ھەئبەتە پىويستە نەوش بزانىرى؛ كە ھەرچى دەبىنرى لە كەھكەشانەكان، كە كەھكەشانەكانىش لە نەستىرەكان پىك دىن، ھەرچى دەبىنرى، ھەمووى لە سنوورى ئاسمانى يەكەمدايە، ئنجا ناشزانين نەو سنوورە لە كوئى كۆتايى دى؟ وە لە دوايى نەويشەوہ، ئنجا شەش ئاسمانەكانى دىكە چۆن و لە كوئى؟!

ھەر لە سەرچاوى ناوبراودا^(۱) (زغلول النجار) دەلى: زانايانى گەردوونناس لەو بەشەى بوونەوہر كە لە سنوورى ئاسمانى نىزىك لە ئىمەوہ، (واتە: ئاسمانى دنيا دايە) تا ئىستا دووسەد ھەزار مىليۇن (۲۰۰،۰۰۰)، واتە: (۲۰۰) مىليار (۲۰۰،۰۰۰،۰۰۰) كەھكەشانىيان بەلای كەمەوہ سەرژمىر كەردوہ، كە ھەندىكىيان لە كەھكەشانەكەى نىمە زۆر گەورەترن، ھەندىكىشان وەك نەون، ھەندىكىشان كەمىك بچووكتەرن، كەھكەشانىش برىتتەن لە كۆمەلە نەستىرمىھەكى زۆر، كە دووكەلى گەردوونىي (الدخان الكونى) كەوتۆتە نىوانىيان، ديارە لە نىو نەو كەھكەشانەدا، مىليۇنان نەستىرە ھەن، بۇ وىنە: كەھكەشانى ئىمە كە پىي دەگوترى: (galaxy; Milky Way) واتە: (مُجَرَّةُ الدَّرْبِ اللَّبْنِيِّ)، يان فارس دەلىن: (راھى شىرى)، كوردىش دەلىن: (پى كاكىشان) نەم كا كىشانەى ئىمە، كە كۆمەلەى خۆر دەكەويتە سووچىكىھوہ، كۆمەلەى خۆرىش نۆ خۆرگەى ھەن بەدەورىدا دەسوورپنەوہ، كە يەكىكىيان زەوييە، ئنجا نەو نەستىرانەى كە لە نىو كەھكەشانەكەى ئىمەدا ھەن، بە ترىليۇنىك (۱،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) كە دەشتوانين بلين: مىليۇن مىليۇن، نەستىرە مەزمندە دەكرين، وە تىرەى كەھكەشانەكەى ئىمەش بە (۱۰۰،۰۰۰) سال تىشكى نەوجار تەواو دەبى! كۆمەلەى خۆرى ئىمەش دەكەويتە سووچىكىھوہ كە (۲۰،۰۰۰) سالى تىشكى لە چەقى كەھكەشانەوہ دوورە.

ئنجا نەو كەھكەشانانەش لە نىو خۇياندا كۆمەلەى دىكە پىكدەھىنن، بۇ وىنە: ھەندىكىيان كە نىزىكتەرن پىيان دەگوترى: (المجموعة المحلية للمجرات)، (The Local Galaxies Group) واتە: كۆمەلەى ناوچەى كەھكەشانەكان، بۇ وىنە:

کەهەکشانی ئیমে، واتە: کەهەکشانی کاکیشان، لەگەڵ کۆمەڵێکی دیکەدا کە لە بیست (۲۰) کەهەکشان زیاترن، لە گەلە کەهەکشانیکیدا کۆدەبنەوه، ئنجا ئەو گەلە کەهەکشانە: تیرمەگە ی سێ ملیۆن و دوو سەد و شەست و یەك هەزار و پینج سەد (۳,۲۶۱,۵۰۰) سالی تیشکییە، (واتە: بەوەندە تیشک تیرمەگە دەبرێ).

ئنجای ئەو کۆمەڵە کەهەکشانە ناوچەییەش، ژمارەییەکیان شتیکی دیکە گەورەتر پیکدینن، کە پێی دەگوترێ: (الحشود المجرية العظمى)، واتە: گەلە کەهەکشانی مەزن، کە هی وایان هەیه تیرمەگە (شەش ملیۆن و نیو) سالی تیشکییە، واتە: (۶,۵۰۲,۰۰۰) سالی تیشکی بەس تیرمەگە ئەستوورە.

(د. زغلول النجار) دەڵێ: تاكو ئیستا دەوری سەد (۱۰۰) لەو گەلە کەهەکشانانە دۆزراونەتەوه: گەلە کەهەکشانە مەزنەکان، کە بە هەموویان شتیکی گەورەتر پیکدینن، کە تیرمەگە (۲) ملیار سالی تیشکییە، وه ئەستورییەگە (۲۰۰) ملیۆن سالی تیشکییە^(۱).

ئنجای دیارە وهك پێشتر باسم کرد، بە پێی ئەوه کە خوای زاناو شارمزا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ...﴾ الملك، واتە: ئاسمانی نیزیك لە ئیوهمان بە چرایان رازاندۆتەوه، هەرودها فەرموویەتی: ﴿وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا﴾ فصلت، بە پێی ئەوه دیارە هەرچی دەبینرێ لە کەهەکشانەکان و ئەستیرمەکان، هەمووی لە سنووری ئاسمانی یەكەمدایەو، ئەویش هەتا ئیستا نازانین کۆتاییەگە لە کۆیە؟

ئنجای لە سەرروی ئاسمانی یەكەمیشەوه: ئاسمانەکانی: دووهم و سێیەم و چوارەم و پینجەم و شەشەم و حەوتەم، هەن، دواییش (عرش) و (سدرە المنتهی) و، بەهەشت و دۆزخو، ئەوهی کە خوای پەروردگار دەیزانی، دین.

برگهی دووم: سه‌رمتای دروستبوونی بوونه‌ومر:

نه‌گه‌ر ته‌ماشای قورنانی بهرزو به‌پنز بکه‌ین، خوای به‌دیهنه‌رو په‌رومردگار چه‌ند ناماژمیه‌کی فه‌رموون، بو سه‌رمتای نه‌وه که به زاراوه‌ی نه‌مرو پپی ده‌گوتری: بوونه‌ومر، که خوا ﷻ له قورناند، به: ﴿ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾، یاخود (السماء والأرض)، ته‌عبیری لی ده‌کات:

۱/ یه‌گی که لهو ناماژانه له سوورمتی (فصلت) دا خوا ﷻ له دریزه‌ی باسکردنی دروستکردنی ناسمانه‌کان و زه‌ویدا، پیشی باسی دروستکردنی زه‌وی ده‌کات، له‌به‌ر گرنگی و بایه‌خی زیده‌ی به نسبت نیمه‌وه، نه‌گه‌رنا زه‌وی خرۆکه‌یه‌که له نو خرۆکه، که به هه‌موویان گۆمه‌له‌ی خۆر پیکدینن و به ده‌وری خۆردا ده‌خولینه‌وه، خۆریش بو خۆی نه‌ستیره‌یه‌که له یه‌ک تریلیون نه‌ستیره (۱۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰)، واته: ملیون، ملیون نه‌ستیره، که له که‌هکه‌شانی کاکیشاندا هه‌ن، وه زانایان ده‌لین: تا نیستا زیاتر له دوو سه‌د ملیار (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰)، که‌هکه‌شان دۆزارونه‌وه.

جا خوا ﷻ که باسی ناسمان ده‌کات، ده‌فه‌رموی: ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُحَانٌ ﴿۱۱﴾ فصلت، واته: دواپی خوا ویستی ناسمان دروست بکات، که لهو کاته‌دا دوو‌که‌ل بوو، لیره نه‌و ناماژمیه هه‌یه.

۲/ وه له سوورمتی (هود) یشدا ناماژمیه‌ک هه‌یه که خوا ﷻ، ده‌فه‌رموی: ﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ﴿۷﴾ واته: خوا نه‌و که‌سه‌یه که ناسمانه‌کان و زه‌وی دروست کردوون له شه‌ش رۆژدا (واته: له شه‌ش قۆناغدا) لهو کاته‌دا باره‌گای خوا له‌سه‌ر ناو بوو.

نیستاش نویت‌ترین بیره‌دۆزی زانستی، دهرباره‌ی سه‌رمتای دروستبوونی بوونه‌ومر پشتگیری چه‌مک و واتای نه‌م دوو نایه‌ته موباره‌که ده‌کات، هه‌لبه‌ته شتیک که نیمه‌ لپی دلتیا بین: خوای په‌رومردگار مه‌به‌ستیه‌تی، پتویستییمان

نەك بە بىردۆزە، بەلكو بە حەقىقەتى زانستىش نىبە پشتگىرى بىكات، چونكە ئەۋەدى كە خوا ﷻ دىمىفەرمۇئى: خاۋمنى ئەم بوون (وجود)ە، ھەر ھەموۋى ھەقەۋ راستە، بەلام جارى وايە چەمك و واتاى ئايەتەكان بۇ ئىمە رۇشن نىبە، نازانين بە وردىى خۋاى پەنھانزان مەبەستى چىبە؟ بۇيە نەگەر بىردۆزمىھكى زانستىى، يان لىكۆلئىنەۋمىھكى زانستىى ھەبىئ پشتگىرىى بىكات، دەتۋانين بلىئىن: وا پىدەجئ ئەمە واتاى ئەم ئايەتە بى.

ئىنجا كە لىرەدا دەمفەرمۇئى: خوا وىستى ئاسمان دروست بىكات، لەۋكاتەدا دوۋكەل بوۋ، ئىستا بىردۆزمىھكى زانستىى ھەبە، بەلكو گەۋرەترىن و پشت بىبەستراۋترىن بىردۆزمىھ، دەربارەى سەرمتاى دروستبوۋنى بوۋنەۋەر، كە پىى دەگۋترى: بىردۆزەى تەقىنەۋەدى گەۋرە، (نظريۋة الإنفجار الكبىر)، (Big banke) كە ئەم بىردۆزمىھ دەلئى: ئەم بوۋنەۋەرە كاتى خۋى ھەموۋى ماددەى زۇر چىر بوۋە، پزاۋتە نىۋ يەك، ھەتا ھەندىك لە زانايان دەلئىن: قەبارەى ئەۋ ماددەى ھەموۋى لە ھىچ (صفر)ەۋە نىزىك بوۋە! ئىنجا لە ئەنجامى پالەپەستۋى زۇر زۇرى نىۋ خۋى دا، تەقىنەۋمىھكى گەۋرە لى روۋىداۋەۋ، بۇتە ھۋى دروستبوۋنى ھەموۋ ئەۋ كەھكەشانانەى كە دەيانىنن، بە تەلسكۆب و دووربىنەكان.

ئىنجا كە خوا دەمفەرمۇئى: ﴿... وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ﴿۷﴾ ھود، ۋە بارمگای خوا لەسەر ئاۋ بوۋ، ھەندىك لە زانايان دەلئىن: زۇرترىن ماددە، ياخود سادەترىن توخم كە بوۋنەۋەرى لى دروست بوۋە، بىرىتە لە ھایدروچىن، ھایدروچىن لە نىۋكەكەيدا يەك پىرۇتۇن و يەك نىۋ تىرۇن ھەبە، ۋە لە سوۋرگەكەشيدا يەك نىلىكتىرۇن دەخولىتەۋە، ۋە ئىستا خۇرى ئىمەۋ، ھەموۋ ئەستىرەكان كە دەسوۋتىن، ئەۋ تىشك و گەرمىبە، ھەموۋى گازى ھایدروچىنە دەسوۋتىۋ دەگۆرئى بۇ گازى ھىلىۋم، ھىلىۋمىش زىاتر لە پىرۇتۇنىك و نىۋتۇرۇنىك لە نىۋكەكەيدا ھەبە، زىاتر لە ئەلىكتىرۇنىك بە دەۋرى نىۋكەكەيدا دەخولىتەۋە.

۳/ وە لە سوورەتی (الأنبياء) یشدا کە خۆی پەرۆردگار دەفەرموئ: ﴿ أَوَلَمْ يَرِ
 الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَا رَتْقًا فَفَفَقَنَهُمَا ۝۳۰ ﴾، واتە: نایا
 ئەوانەى بیپروان، نازانن کە ئاسمانەکان و زەوى پیکەوه پەيوەست بوون (پیکەوه
 لکاو بوون)، ﴿ فَفَقَنَهُمَا ۝۳۰ ﴾، لیکمان حیا کردنەوه، کە ئەمەش نامازمیه بەو
 تەقینەوه گەورمیهى کە زانایان پێى دەلین: (Big banke)، تەقینەوهى گەوره،
 کە بە مەزمنده دەلین: (۱۵) ملیار (۱۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سال لەمەو پێش بووه!

ئنجا وەك گۆتم خۆی پەرۆردگار نامازە بەو مەسەلەیه دمکات، کە ئەو
 بێردۆزه گەردوونییە گۆتوویەتی، ئنجا ئەو بێردۆزه گەردوونییەش، کە وەك
 گۆتم: پشت پێ بەستراوترین بێردۆزمیه، بۆ چۆنیەتی دروستبوونی بوونەوهرۆ،
 بۆ چۆنیەتی گۆتایی پێهاتنى بوونەوهریش، چونکە هەر خاوەنانی ئەو
 بێردۆزمیه، کە زۆر بەی زانایانی گەردوونناسن، دەلین: چونکە لە ئەنجامی ئەم
 تەقینەومیهدا، کەهەكەشانەکان بە خێراییهکی زۆری نيزیک لە سێ لەسەر چواری
 (۴/۳) ی خێرای تیشك، تیشكیش لە یەك چرکەدا (۳۰۰,۰۰۰) کیلۆمەتر دەبێرئ
 کەهەكەشانەکان لێك دوور دمکەونەوهو، لەوگاتەوه کە ئەو تەقینەومیه بووه،
 کەهەكەشانەکان هەر لێك دوور دمکەونەوه، دەلین: نازانین تا کەى بۆ کوئ؟
 بەلام دواى جارێكى دیکە دیسان لێك نيزیک دمکەونەوه، کە ئەمەش خۆی

پەرۆردگار لە سوورەتی (الأنبياء) دا نامازەى پێدمەتات، دەفەرموئ: ﴿ يَوْمَ
 نَطَوَى السَّمَاءَ كَطَيِّ السَّجِلِ لِلْكَتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ يُعِيدُهُ
 وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَعَلِينَ ۝۱۱۴ ﴾، ئەو رۆژهى کە ئاسمان (ئاسمانیش یانى:
 هەموو دروستکراوەکانى خوا، بە زەمەشەوه، کە زەوى بەشێكى بچووکه لە
 ئاسمان، چونکە وشەى: ﴿ السَّمَاءَ ﴾، یان ﴿ السَّمَوَاتِ ﴾، یان ﴿ سَبَعِ
 سَمَوَاتٍ ﴾، هەموو ئەوهى کە ئیمە پێى دەلین: دروستکراوى خوا (خلق الله)
 هەمووى دەگریتهوه، خوا دەفەرموئ: ئەو رۆژهى کە هەموو ئەم بوون (وجود)ە،

دەپێچینهوه، وەك چۆن تۆمارێك كە شتی تێدا دەنوسرێتەوه، دەپێچرێتەوه، وەك چۆن یەكەم جار دروستمان كردو، دواى ئەوەی كە دەپێچرێتەوه، جارێكى دیکە دەگێرینهوه ﴿ تَعِيدُهُ ﴾، ئنجا بێگومان (إعادة)، بۆ ئەومێه كە شتێك كە دروست بووه، لەبەین دەچن، یان گۆرانێكى بەسەردا دى، بەلام دووبارە وەك پێش، هەلبەتە بە شیومێهكى دیکە، دروست دەبێتەوه، ئنجا خوا دەفەرموى: ﴿ وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴾، ئەوه گەفتى ئێمەیهو لە سەرمانە كە جێبەجێی دەكەین.

چونكە خۆی كارزان پێش ئەوەی ئەم بوونهومرە بخولقێنى، پێش ئەوەی ئەم دروستكراوانە بخولقێنى، بەرنامەو نەخشەیهكى بۆ داناوو بەرنامەو نەخشەى خۆی بەرومردگاریش گۆرانى بەسەردا نایەت، وەك دەفەرموى: ﴿ لَا بُدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ﴾ بێرس، واتە: بێپارمەكانى خوا گۆرانىیان بەسەردا نایەت، چونكە بێپارمەكانى خوا ﴿ لا یشئەئەن یشئەئەن یشئەئەن ﴾، نەخشەى خوا، بە پێى زانیاریى بێسنوورى خوا، دانراوه، شتێكیش بە پێى زانیارییهكى تەواو دانرابن، گۆرانى بەسەر دانایەت، ئەوانە گۆران بەسەر پلان و نەخشەى خۆیاندا دینن، كە نەزانى تێكەل بە زانستەكەى خۆیان دەكەن، یاخود لەسەر بناغەى نەزانى و بێئاگایى دایانناوه، بۆیە دواى كە بۆیان دەردەكەوى هەلەن، بە ناچارى چاوى پێدا دەگێرن و نەخشەكەیان دەگۆرن، بەلام خوا ﴿ لا یشئەئەن یشئەئەن یشئەئەن ﴾ هیچ شتێك نیه كە نەزانى، هەموو شتێكى زانیوه، پێش ئەوەی ئەم دروستكراوانە دروست بكات، سەرئەنجامەكەیانى لى دیار بووه.

زانایانى گەردووناس، وەك (زمغلول نەجار) و (هاریون یەحیا) و خەلكى دیکەش باس دەكەن، دەلێن: دواى یەك چركە لەو تەقینەوه گەورمێه (Big banke) پلەى گەرمى بوونهومر لە یەك تریلیۆن (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) پلەى رەهاوه، دواى چركەیهك دابەزى بۆ (۱۰) ملیار (۱۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) پلەى رەها، وە لەو كاتەدا دووكەل پەیدا بوو، ئنجا ئایا ماددەیهك كە خوا بە دووكەل (الدخان) تەعبیری لى كردو، لە جى پێكەتووه؟ لە فۆتۆنەكان و ئەلیكترۆنەكان و

نيۇترېۋنەكان، كەمىكىش لە نيوتروڭ و پېرۇتۇنەكان، بەلام پاش دابەزىنى پلەى گەرمى بۇ مىليارتىك، واتە: پىشى لە يەك تىليۇن پلەى رەھاوۋە دابەزى بۇ (۱۰) مىليارت، دوايى لە (۱۰) مىليارتەكەش دابەزى بۇ مىليارتىك پلەى گەرمى، ئىنجا پېرۇتۇن و نيۇترېۋنەكان يەكيان گىرتو، نىوكى ھايدىرۇجىنيان پىك ھىنا، پاشان ھىليۇم پىكھات، دوايى توخمەكانى دىكەش.

بەلى سەرمتاي دروستبوونى بوونەومر، بە پى ئامازەكانى قورئان و، بە پى نويترىن بىر دۇزەى زانستى، كە تىشكى زياتر دەخەنە سەر ئامازەكانى قورئان، دروستبوونى ئەم ئاسمان و زەويىيە، ئەم سەرو خوارى دروستكراوانە، بەو شىۋىيە بوو.

ھەئبەتە شت زۇر زۇرە لەوبارمەو بەگوتى، بەلام ئىمە ھەولەدمىن بە كورتى و پوختى و بە شىۋىيەكى واش كە بۇ ھەموو كەس جى لى تىگەشتى بى، باسى ئەو جۇرە مەسەلانە بكەين.

پىرگەى سىيەم: ئايا ئەم بوونەومرە، ھەمووى بە مرۇفەوۋە پەيوستە؟

بە پى چەند ئايەتىك لە قورئانى بەرزو مەزن دا، دىردەكەوى كە ھەموو بوون (وجود) بە مرۇفەوۋە پەيوستە، نەك تەنيا بوونەومر واتە: ئەوۋى كە تا ئىستا بۇ بەشەر دىرك كراو، لە دروستكراوكانى خوا، كە وەك گوتەم: وا پىدەجى ھەرجى دىرك كراو بە ھوى تەلەسكۇبەكانەو، ھەمووى لە سنوورى ئاسمانى يەكەم دابى، بەلگەمان لەوبارمەو چىيە ؟!

يەكەم: بە بەلگەى ئەوۋە كە لە سوورەتى (الملك) دا كە خوا ﷻ دىفەرەموى:

﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ

السَّعِيرِ ۝ واتە: وە ئىمە ئاسمانى نىزىكمان (يانى: ئەو ئاسمانەى كە لە نىۋە نىزىكتەرە) رازاندۇتەوۋە بە چىرايەكان (كە مەبەست پىيان ئەستىرەكانە) كەواتە: ھەرجى ئەستىرەوۋ، ھەرجى كەھكەشانە كە لە ئەستىرەكان پىك دىن و،

وه ههرچی کۆمه له کههکشانه، هه مووی له سنووری ئاسمانی یهکهمدایه، به پئی نه م نایهته.

دوهم: ههروهها به پئی نایهتی ژماره (۱۲) له سوورپهتی (فصلت) له ویش دا، خوا

دهمه رموی: ﴿ وَزَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَحِفْظًا ۗ ﴾، وه ئاسمانی نیزیکی ئیوهمان به چرایان رازاندۆتهوهو، کردوومانه به مایه ی پاراستنیشی.

کهواته: ههرچی په ی پیراوه، هه مووی له سنووری ئاسمانی یهکهمدایه، ئنجا نایا نهو ئاسمانی یهکهمهش له کوئی کۆتایی پی دی؟ تا ئیستا زانست هیچی لی نازانی، چونکه خوی پهرومردگار له چهندان نایهت دا ههوالی پیداوین که حهوت ئاسمانی دروست کردوون، ئنجا دهسفه رموی: که ئاسمانی نیزیکی له ئیوهمان به چرایان رازاندۆتهوه، کهواته: دهبی ئاسمانهکانی: دوهم و سییه م و چوارهم پینجه م و شهه م و حهوتهم، جوړیکی دیکه بن، چونکه ههرچی نهستیریه که خوی زاناو شارمزا به ﴿ بِمَصْبِيحٍ ﴾، تهعبیری لیکردوون، یانی: چرایهکان، ههرچی نهستیریه و دهبیری، هه مووی له سنووری ئاسمانی یهکهمدایه، ئنجا نهوش له کوئی کۆتایی پی دی؟ هه ر خوا دهیزانی، که رهنگه دواپی زانست بو دهریکهوی.

ئنجا نایا نهو دروستکراوانه هه موویان، نهو ئاسمان و زموییه، هه مووی په یوهسته به ژیانی مرۆفهوه؟ به پئی چهند نایهتیک، دهلین: بهلی، با بزانی چۆن؟

یهکه م : له نایهتی ژماره ی (۷) ی سوورپهتی (هود) دا خوا ﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ ﴾، واته: خوا نهو کهسهیه که ئاسمانهکان و

زموی دروست کردوون، له شهش رۆژاندا، (به شهش قوناغ) وه بارمگای خوا لهسه ر ئاو بوو، تاکو تاقیتان بکاتهوه گامهتان کردهوی باشتره.

زانایان دهلین: هه ر گهرد (Molcol) (جزء) یکی ئاو له دوو گهردیله ی هایدروژین و گهردیلهیهکی ئۆکسجین پیک دی، واته: ره مزه کیمیاییه که ی

(H₂O) یە، کەواتە: زۆربە، یان دوو لەسەر سی (۲/۲) پیکهینەری ئاو، هایدروجینە، ئنجا کە خۆی بەدیھینەر دەفەرموی: عەرشی خوا لەسەر ئاو بوو، ئاویش: پیکهینەرە سەرگیه‌گە ی هایدروجینە، زانایانیش دەلین: ئەوکاتە توخمی (هایدروجین) زۆربە ی هەرمزوری ماددە ی پیک دەھینا، کە دیارە ئەویش لە هورنن دا بە هەرکام لە وشە ی (الدخان) و ئاو (الماء) تەعبیری لیکراوە، واتە: کەرەسە ی خۆی بوونە وەر.

هەلبەتە ئەو بەچوونی هەندیک لە زانایانە کە: تەعبیری (عەرشی خوا لەسەر ئاو بوون) واتە: ئەوکاتە مۆلک و سەلتەنەتی خۆی پەروردگار، لەو ماددە خاومدا بەرجەستە دەبوو، وە دەشگونجی مەبەست ئەومبێ، کە: عەرشی خوا ﷻ لەسەر ئاو (الماء) راوستابو و قەراری گرتبێ.

ئنجا کە خوا عزوجل دەفەرموی: ﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ ﴾

خوا ئەو کەسە یە کە ناسمانەکان و زەوی لە شەش رۆژان دا (بە شەش قۆناغ) هیناوندی لە حالیك دا کە بارمگایەکی لەسەر ئاوی بوو، تاكو تاقیبتان بکاتەو، کامەتانە کردەوی باشترە..

کەواتە: بوون (وجود) سەرلەبەری بە مرقەهە بەیوستە، هەموو بوون بە مەبەستی تاقیکرانیەوی مرقەف ، هینراوتەدی.

دووهم : لە نایمەتی ژمارە (۱۳) ی سوورەتی (الجاثیة) ییش دا خوا ﷻ دەفەرموی:

﴿ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ ۗ ﴾ ، واتە: وە هەرچی لە ناسمانەکان و زەویدایە خوا (لەلایەن خۆیەو) بۆ نیوێ دەستەمۆو پامکردو، بۆ نیوێ ملکەج کردو، کەواتە: هەرچی لە ناسمانەکان و زەویدا هەیه، بەیوهندی هەیه بە زیانی مرقەهە.

سییهم : ههروهها له سوورپتی (لقمان) دا خوا ﷻ دمه رموی: ﴿الَّذِينَ تَرَوُا أَنَّ اللَّهَ

سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَهُ وَبَاطِنَهُ

﴿۱۰﴾، واته: نایا نابینا! نایا سهرنج نادن! (به چاوی عهقل و دل نابینن) که ههرجی له ناسمانهکان و زهوی دا همیه، خوا بو نیوهی دهسته مؤ کردوه (واته: بوئی و لیکردوون که لئی بههرمه نند بن)، وه چاکه و نیعمتهکانی خوئی به بهنهانی و به ناشکرا بهسهر نیوه دارشتوون، کهواته: ههرجی له ناسمانهکان و زهویدا همیه، هه مووی په یوسته به ژبانی مرؤفه وه، بهو نه رکهی که به مرؤف سپردراوه، که بریتیه له جینیشینایه تیی خوا لهسهر زهوی و، هه لگرتنی نه مانه تی خوا و تاقی کردنه وهی.

چوارهم : خوا له سوورپتی (الملک) دا، که دمه رموی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ

لِيَبْلُوَكُمْ...﴾، واته: خوا نهو کهسه یه که مهرگو ژبانی هیناونه دی، تاکو تاقیتان بکاته وه.

پینجهم : ههروهها خوا له سوورپتی (الکھف) دا دمه رموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى

الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾، واته: ئیمه نه وهی که لهسهر زهوییه، کردوومانه به جوانیی و پازاندنه وهی، تاکو تاقیان بکهینه وه، کامه یان کرده وهی باشتره.

کهواته: هه دروستکرانی ناسمانهکان و، هه دروستکرانی زهوی و، هه دروستکراویکی دیکهش، هه مووی په یوسته به ژبانی مرؤفه وه، که نه وهش بهراستی و له مرؤف دمکات، خوئی زور له لا گرنگو گه وره و جیی بایه خ بی، نهک وهک بیردوزه ماددییهکان و بیردوزه نازه ئییهکان ده لئین، که ته نیا وهک دروستکراویکی ناسایی مهیموون زادهو، دریزکراوهی نهو زینده وارانهی که له نهنجامی گه شه سهندن و په ره سهندن دا، دروست بوون، وهک بیردوزهی گه شه سهندن و په ره سهندنی (تشارلز داروین) باسی دمکات، به لکو له روانگهی

قورئانەوه، ئینسان جینشین خویەو، ئەم ئاسمانانەو ئەم زەویەو، هەرچی دروستکراوه، هەمووی بۆ ئەویە که مرۆف لئی بەهرەمەند بێ، کهواتە: له نیسلام دا مرۆف پێگەو پایەیهکی زۆر بەرزو گەورەى هەیه.

به‌ئێ، کاتێک که خوی پەرۆمردگار دەفەرموی: ئیووم کردوه به جینشین لەسەر زەوی: ﴿ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ حَلِيفَ الْأَرْضِ ... ﴾ ﴿ ۱۶۵ ﴾ الانعام، ئەوه وا له مرۆف دەکات که به شیۆمیەکی دیکه تەماشای خۆی بکات، ئەک خۆی به مەیموون زادهو درێژکراوهی ئەمیباو بۆقۆ قەرژال بزانی! که ورده ورده گەشەى کردبێ، تاکو بۆتە مەیموون و دواى جۆرمەکانی ئینسانی: نیاندمرتالو جاوهو بەککین، تاکو گەیشتوه به مرۆفی نیستا، وهک بیردۆزەى داروین دەئێ، که زانیانی رۆژئاوایی هەر له میژە ئەو بیردۆزیان هەلومشان دۆتەوه.

پرگەى چوارەم و گۆتایی : حیکمەتى خوا له دروستکردنى بوونه‌ومردا چیه؟

خوا بۆچی ئەم بوونه‌ومرەى هیناومته دى؟ ئەوهى که دەیبینن و ئەوهى که نایبینن؟! چونکه خوی بەدیھینەر باسى ئەوه دەکات و له سوورەتى (الحاقه) دا

دەفەرموی: ﴿ فَلَا أَسِمْ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿ ۲۸ ﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿ ۲۹ ﴾ إِنَّهُ، لَقَوْلِ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿ ۱۰ ﴾ ﴾ واتە: ئەخیر (راست ناکەن، ئەى بېرەواپەکان) سویند دەخۆم بەوهى که دەیبینن و، بەوهى که نایبینن، ئەم قورئانە فسەى نوینەر و رەوانەگراویکی بەرپێزە (که جبریلەو ئەویش دەیگەیهنێ بە پێغەمبەرى خاتەم ﷺ) کهواتە: ئەم دروستکراوانەى خوی بەخشەر، هەم بەرهەست و بینراویان هەیه، هەم نابەرەست و نایینراویان هەیه.

ئنجای خوا ﷻ ئەومندەى من سەرنجى قورئانم داوه، ئەو حەقیقەتە مەزنەى زۆر جەخت لەسەر کردۆتەوه، که ئەم دروستکراوانە، ئەم حەوت ئاسمان و زەویەى به هەق دروست کردوون، من کهم حەقیقەتم بینوون له قورئاندا، هیندە جەختیان لەسەر کرابێتەوه، چونکه جارى وایە خوی زاناو شارمزا یەک حەقیقەت، یەک نایەتى بۆ تەرخان دەکات، بۆ وینە:

(۱) ئەووە کە دواى هاتنى (ساعة) يانى: تىكچوونى ئەم كەون و كائىناتە، وە هاتنى (قيامه) يانى: هەئسانەومى خەئك بۆ لىپرسىنەووە سزاو پاداشت، خوا هەوالى پىداوين كە: نە زەوى و نە ئاسمانەكان هىچيان وەك خۆيان نامىنن، وەك لە سوورپەتى (ابراهيم) دا دەفەرموى: ﴿يَوْمَ نُبَدِّلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ ۗ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۱۸)، واتە: ئەو پۆزەى كە، زەوى و نە ئاسمانەكان وەك خۆيان نامىنن، واتە: بە جۆرىكى دىكە دروست دەكرىنەووە. كە ئەووە پوونكرنەووەكەى لە نایمەكەى سوورپەتى (الأنبياء) دا هاتووە، كە دەفەرموى: ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۗ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ ۗ وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَعَلِينَ﴾ (۱۰۴)، خواى كارزان لە يەك نایمەت دا نامازەى كردووە بۆ ئەم بابەتە، كە ئەم بازارو و مزەعەى كە ئىستا دەيبىنن لە پۆزى دوايدا بە شىوئەكى دىكە دايدەپۆزىتەووە، خوا يەك نایمەتى بە بەس زانىووە.

(۲) هەروەها ئەووە كە ئىمە بە جۆرىكى دىكە دروست دەكرىنەووە لە قيامەتداو، مەرج نىە هەر بەو شىووە و جەستەى ئىستامان بى، چونكە جۆرە ماددەىكى دىكەمان دەبىو، جۆرە پىكەتەىكى دىكەمان دەبى، خواى كاربەجى لە سوورپەتى (الواقعة) دا يەك نامازەى بە كافى زانىووە، دەفەرموى: ﴿وَنُنشِئُكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (۶۱)، واتە: وە بە شىوئەكى دروستتان دەكەينەووە، كە نازانن، واتە: پىكەتەى جەستەى ئىستاتان دەگۆزى، چونكە لە بەهەشتدا وەك لە فەرمایشتەكانى پىغەمبەردا ﷺ زۆر بە راشكاوى باسكراووە كە: لە بەهەشتدا ئەو پاشەرۆكانەى كە لە ئىنسان پەيدا دەبن: چلەم و بەلغەم و تىزو مىزو پىسابى و ئەوانە نابن، كەواتە: جۆرى پىكەتەى جەستە دەگۆزى، ئنجا خواى زاناو توانا يەك پستەى بە بەس زانىووە بۆ ئەووە، ﴿وَنُنشِئُكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (۶۱)، بە جۆرىكى دىكە دروستتان دەكەينەووە، كە ئىووە نازانن چۆنە؟ بەلام بۆ راگەياندى ئەووە كە ئەم بوون (وجود) هەمووى، بە هەق دروستكراووە، وە

حیکمته تیّدایه، به لای کهمهوه وهک من سهرنجی قورنانه داوه، له شازده (۱۶) شویندا خوی بهرومردگار نهوهی باس کردوه. که نهمانه:

که به پنی ریزبهندی سوورتهکان هیناومن:

۱- له سوورتهی (الانعام) دا دهفهرموئ: ﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ﴿۷۳﴾، واته: خوا نهو کهسهیه که ناسمانهکان و زهوی به

ههق دروست کردوون. واته: به حیکمهت بو نامانجیک.

۲- له سوورتهی (یونس) دا دهفهرموئ: ﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً

وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۗ مَا خَلَقَ اللَّهُ

ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ﴿۵﴾، که پیشتر تهفسیرمان کرد.

۳- له سوورتهی (هود) دا پیشتر خویندمانهوه، که خوا عزوجل فهرموئ: ﴿ وَهُوَ

الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿۷﴾، واته: وه (خوا) نهو کهسهیه که

ناسمانهکان و زهوی به شهش رۆزان دروستکردوون، لهوکاته دا عهرشهکهی

لهسر ناوی بوو، تاگو خوا تاقیتان بکاتهوه، داخو کامهتان کردموهی چاکتره!

واته: حیکمته تیّدایه که ناسمانهکان و زهوی دروست کردوون.

۴- له سوورتهی (ابراهیم) دا دیسان خوا دهفهرموئ: ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ﴿۱۱﴾، واته: نایا نابینی (نازانی) که خوا ناسمانهکان و زهوی

به ههق دروست کردوون (نهک به بهتال و پووچ و بی حیکمهت).

۵- ههروهها له سوورتهی (الحجر) نایتهی (۸۵) دا خوا دهفهرموئ: ﴿ وَمَا خَلَقْنَا

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأَيُّهُ فَاصِّحٌ

الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾، واته: ئیمه ناسمانهکان و زهوی و نهوهی دمکه ویته نیوانیشانهوه، به ههق نهبی دروستمان نهکردوون، بیگومان (ساعة) ش دی (واته: نهوکاتهی که تۆماری نهم بوونهومرهی ئیستای تیدا دمپیچریتهوه، دی). دهجا تۆش (نهی موحهمهه!) چاوپۆشیی جوان بکه.

6 - ههروهها له سوورپتی (النحل) دا خوا دمهفرموی: ﴿ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ ﴿٣﴾. واته: (خوا) ناسمانهکان و زهوی بهههق هیناونهدی، بهرزوی (بو خوا) لهوهی دمیکه نه هاوبهشی.

7 - له سوورپتی (الانبیاء) دا خوا دمهفرموی: ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعِبَادٍ ﴾ ﴿١٦﴾، واته: ئیمه ناسمانهکان و زهوی و نهوهی دمکه ویته نیوانیانهوه، به گالته دروستمان نهکردوون.

8 - له سوورپتی (المؤمنون)، نایهتهکانی: (١١٥ و ١١٦) دا خوا دمهفرموی: ﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴾ ﴿١١٥﴾ فَتَعَلَىٰ اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ﴿١١٦﴾، واته: ئایا پیتان وایه ئیوهمان به ههوفنته و بی حکمهت دروست کردوهو، بو لای ئیمه ناگیپرینهوه؟ بهرزوی بو خوای پادشای ههق (که شتی بی حکمهت بکات).

9 - له سوورپتی (العنکبوت) دا، دمهفرموی: ﴿ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ ﴿٤١﴾، واته: خوا ناسمانهکان و زهوی به ههق دروست کردوون، لهومدا نیشانه ههیه بو برواداران.

10 - له سوورپتی (الروم) دا دمهفرموی: ﴿ أُولَٰئِكَ يَتفَكَّرُونَ فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ

بَلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَفِرُونَ ﴿ ۸ ﴾، واته: نایا سهرنجیان نه داوه، بیریان نه کردو ته وه، رانه ماون، که خوا ناسمانهکان و زهوی نه وهی دمکه ویته نیوانیان ه وه، به ههق و بۆ کاتیکی دیاریکراو نه بی دروستی نه کردوون ! به لام زۆر له خه لکی بی پروان به دیداری پهرومردگاریان.

۱۱ - له سوورمتی (ص) دا دهفه رموی: ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطْلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾ ﴿ ۲۷ ﴾، واته: نایمه ناسمان و زهوی و نه وهی دمکه ویته نیوانیان ه وه بی حکمهت و به هه و منته دروستمان نه کردوون، نه وه گومانی نه وانیه که بی پروان، (بی بیان وایه دنیا شاری بی خاونه).

وهك یهکیکیان به عه رمبی گوتبووی: (الْأَرْحَامُ تَدْفَعُ وَالْقَبُورُ تَبْلَعُ) مندالندان دهر داوین، گۆر پهکانیش قووت دهمن، هه موو شتیک کۆتایی پی دی، نه وه گومانی بی پروایه کانه له بهر نه وهی ته نیا رواله تیک ده بینن و، که ته ماشای نه وه دیارده سروشتییانه و نه و بوونه و مره دهکن، وهك نیشانهکانی خوا نایبینن، دیوه په نهانه کهی نایبینن، ههر رواله ته کهی ده بینن، وهك چۆن نازه لیک ته ماشای شتیک دهکا، ته نیا رواله ته کهی ده بینن، هیج له دیوه په نهانه کهی تیناگات.

۱۲ - له سوورمتی (الزمر) دا دهفه رموی: ﴿ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ﴾ ﴿ ۵ ﴾، واته: خوا ناسمانهکان و زهوی به ههق دروست کردوون.

۱۳ - وه له سوورمتی (الدخان) دا دهفه رموی: ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعِبَادٍ ﴾ ﴿ ۲۸ ﴾، ما خلقنههما إلا بالحق ولكن أكثرهم لا يعلمون ﴿ ۳۱ ﴾، واته: نایمه ناسمانهکان و زهوی و نه وهی نیوانیانمان به گالته و یاری دروست نه کردوون، ته نیا به ههق دروستمان کردوون، به لام زۆر به بیان (واته: زۆر بهی بی پروایان) نازانن.

۱۴ - ههروهها له سوورپمتی (الجائیة) دا دهفرموی: ﴿ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۳﴾

واته: وه خوا ئاسمانهکان و زموی به ههق دروست کردوون، تاکو ههر کهسه سزاو پاداشتی خوئی وهریگری، بی نهوهی که ستهمیان لی بکری.

۱۵ - له سوورپمتی (الأحقاف) دا خوا فهرموویهتی: ﴿ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُّعْرِضُونَ ﴿۱۴﴾

واته: وه ئاسمانهکان و زموی و نهوهی نیوانیانمان بهس بههق و بو کاتیکی دیاریبکراو هیناومنهدی، وه نهوانهی بیپروان لهوهی لی تی ترسینراون، پشت ههئکردوون.

۱۶ - له سوورپمتی (القیامة) دا دهفرموی: ﴿ أَلَيْسَ الْإِنْسَانُ أَنْ يَتْرَكَ سُوءِ

نایا مروؤف پیی وایه ناوا وازی لی دهینری (لیی ناپرسریتهوه) ؟!

نهمه شازده (۱۶) نایمت، که ههموویان نهو حهقیقهته دووبات دمکهنهوهو، جهخت لهسر نهو حهقیقهته دمکهنهوه: که نهم کهون و کائیناته، نهم بوونهومره، نهم دروستکراوانه بههق و حیکمهت دروست کراون.

ننجا نایا حیکمهتهکه چییه؟ ههقهکه چییه؟

خوای بهرومردگار روونی کردوتهوه، دهفرموی: ﴿ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا

كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۳﴾ الجائیة، واته: تاکو ههرکهسه بهپیی نهوهی

کردووویهتی، سزاو پاداشت بدریتهوهو، نهوان ستهمیان لی ناکری.

کهواته: ههق و حیکمهتهکه نهومیه به نسبت نیمهی مروؤفهوه، که ههر کهسه

دهبی پر به پیستی خوئی سزا، یاخود پاداشت وهریگری، چونکه وشهی (جزاء)، له فورئاندا ههم سزا دمگریتهوه، ههم پاداشت، (ثواب) و (عقاب).

له کۆتایی ئەم کورتە بابەتەدا، دهمپرسین: ئایا بوونهومر تهنیا به ژینایی ئیهمهوه پهیوهسته؟ ئایا بیجگه له ئیهمه کهسی دیکه لهم بوونهومرهدا نیه؟ ئنجا ئایا پئیش ئیهمه خوا کئی دیکه‌ی دروست کردوه؟ ئایا پئیش ئەم بوونهومره خوا جی دیکه‌ی دروست کردوه؟ ئایا دوا‌ی ئیهمه، خوا‌ی زاناو توانا، جی دیکه دروست دهکات؟!

خوشک و برایانی به‌پێز!

ئەم پرسیارانه - به بۆچوونی من - زۆر لهوه گهورمترن، که بهو ئەندازه کهمه زانیارییه‌ی که به ئیهمه دراوه، وه‌لام بدرینهوه، چونکه به دهقی نایمته خوا‌ی په‌نهانزان ده‌فهرموی: ﴿ وَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ۝٨٥﴾ الإسرائ، واته: دهمباره‌ی رووح، پرسیارت لی دهمکن، بلی: رووح له فهرمانی په‌رومردگارمه (واته: به فهرمانی راسته‌وخۆ‌ی خوا دروست بووه) ئیومش تهنیا ئەندازمیه‌کی کهم زانیارییتان پئیدراوه، واته: بهو ئەندازه کهمه زانیارییه، ناتوانن چیه‌مهت و نیومرۆکی رووح دهمک بکه‌ن.

ئنجا ئینسان دهمب‌ی خۆ‌ی بناسی، وه‌ک گوتراوه: (رَحِمَ اللَّهُ أَمْرًا عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ، فَوَقَفَ عِنْدَ حُدُودِهِ)، واته: خوا به‌زمیی به که‌سیکدا بیتهوه، که ئەندازه‌ی خۆ‌ی دهمزانیو له سنووری خۆ‌ی دهموستی.

با ته‌ماشای بکه‌ین :

١) خوا‌ی په‌رومردگار له سوورمته‌ی (غافر) نایمته‌ی (٥٧) دا ده‌فهرموی: ﴿ لَخَلَقُ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا

يَعْلَمُونَ ۝٥٧﴾، واته: دروستکرانی ناسمانه‌کان و زهوی، گهورمتره له دروستکردنی خه‌ک، به‌لام زۆربه‌ی خه‌ک نازانن (ههر دهموروبه‌رو پ‌واله‌تی خۆ‌یان دهمبینن، کورت ببینن).

ئهمه ئەوه ده‌گه‌یه‌نی که مەرج نیه تهنیا ئیهمه لهم بوونهومرهدا هه‌بین، به‌لی ئەم بوونهومره په‌یوهسته به ئیهمهوه، به‌لام مەرج نیه تهنیا په‌یوهست ب‌ی به

ئیمەوه، ئەوه دیاره که فریشتەو جندیش هەن، بەلام نایا ئەم بوونەومره تاکە نامانج و حکمەت لێی تەنیا ئەومیه که ئیمە تاھی بکریینەوه، بەلێ، حکمەت و نامانج لەم بوونەومره بە پێی ئەم نایەتانه که باسم کردن، بە تاییبەتی نایەتی (۷)ی سوورمەتی (هود) ئەومیه که ئیمە تیدا تاھی بکریتەوه، بەلام نایا تەنیا بۆ ئەومیه؟ ناتوانین بلێین، بەلێ، بۆچی؟

چونکه بۆ ئیمە، ئەوه شتیکی نەزانراوه، بەلێ دەزانین که یەکیک لەو حکمەت و نامانجانەهی خوا ﷻ که ئەم دروستکراوانەهی بۆ دروست کردوون، تاکو ببنە شوینی تیدا تاقیکرانەوهی مرۆف، هەمووشی پەیوستە بە ژبانی مرۆفەوه، بە پێی نایەتەکان که زۆر بە پروونی دەیگەپەنن، بەلام نایا دروستکراوەکان تەنیا پەیوستن بە مرۆفەو، تەنیا بۆ ئەومن که مرۆفیان تیدا تاھی بکریتەوهو، هیچ نامانج و حکمەتی دیکەیان تیدا نیه؟ نایا دەبی دروستکراوی دیکە ی وەک ئیمەش نەبن، نایا دەبی حکمەت و نامانجی دیکەش جیا لەوه، یاخود وێرای ئەوه، که ئیمە تاھی دەکریینەوه، لەم بوونەومرەدا، دەبی شتیکی دیکەش نەبی؟ نازانین.

(۲) لە سوورمەتی (الکەف) نایەتی (۵۱)دا، خوا ی بالادەست دەفەرموی: ﴿ مَا أَشْهَدُهُمْ

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسَهُمْ وَمَا كُنْتُ مَتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا

﴿ ۵۱ ﴾، واتە: من بۆ دروستکرانی ناسمانەکان و زەویو، تەنانهت دروستکرانی خوشیان، نامادەم نەکردوون لەو کاتەدا (پێشانم نەداون، پرسیم پێ نەکردوون)، وە ئەوانەهی که خەلک گومرا دەکەن نایانکەم بە پشتیوان.

ئەمەش وەلامی ئەو پرسیاره دەداتەوه، که هەندیک لە مولحیدەکان دەیکەن، جارێک کابرایەکی مولحید دەیگوت: خوا بۆچی منی دروست کردوه، بۆچی پرسی پێ نەکردووم؟

منیش گوتەم: ناخر تۆ زۆر لەوه بچووکتەر بووی پرسی بە تۆ بکات، جارێ که تۆ نەبی، پرسی جیت پێ بکات! پاشان ئیمە زۆر لەوه بچووکتەرین که خوا

﴿ يَهَكَ بِه يَهَكَ نَهَو خَه لَكَه بِيْنِي بَه رَمُوئِي نَهْرِي فِلَان كَه س! دَرُوسْت بَكَه م يَان نَا! ﴾

ئاخر جاري كه تو نهبي، خوا چونت پرس پي بكات؟

به دلنبايي نهوه مه حاله، ئنجا له فهرزي مه حاليش دا، گريمان نه گهر گونجا بووايه، خوا عزوجل پرس بكات: نهري فلان كهس دروستت بكه م، يان دروستت نه كه م! كي دهلي همومومان دروست كردن و بوونمان هه ئنه دمبزارد، به سه ر نه بوونماندا؟! به هه رحال، به لام هه ر چونيك بي، مروف له وه بجووكتره، وهك خوا له سوورمتي (الانبيا) دا ده فهرموي: ﴿ لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ ﴾ (۲۳) واته: خوا لي ناپرسري بو نه وه ي كه دميكات، به لام نه وميان لييان ده پرسن. { خوا لييان ده پرسن }.

به لي پايه ي به رزي خوا، زور له وه به رزتره كه ناوا بيري لي بكرته وه، كه تو وهك مروفيك ته ماشاي بكه ي، بوچي نه ومت كردوه و بوچي نه ومت بو نه كردوه، بوچي پرست پي نه كردم؟! مروف ناوا له كه ولي خوي دهر نه چي باشتره، خوي بناسي باشه.

كه واته: نه وه ي من تبي ده گه م، نه وميه كه: به لي نه م بوون (وجود) ه، كه مه به ستم پي ناسمانه كان و زه وي هه موويه تي، په يو هسته به مروفه وه، به لام مه رج نيه ته نيا په يو هست بي به مروفه وه، به لام نايا چي ديكه هه يه؟! نه وه مه گه ر دوايي خواي په نه انزان مروف زياتر به ره و پيش به ري له رووي زانستيه وه، نه ينيه كان ي نه م بوونه ي زياتر بو كه شف بن، وهك به لي ني داوه

له كوئاي سوورمتي (فصلت) دا، كه ده فهرموي: ﴿ سَرِيهَمَّاءِ يَتَتَّانِ فِي

الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ

شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۵۲) واته: به ته ئكيد له مه و دوا نيشانه كان ي خو مانيان (واته:

نيشانه كان ي كه دميانگه يه نن به وه ي كه نه م كه ون و كانينا ته خا ون و به ديه ي نه رو مشور خو ريكي هه يه) پيشان دهمين و بويا ن دهر ده خه ين له ناسويه كانداو، له

خودی خۆشیاندا، تاكو بۆیان دەرمانگه‌وه‌ی كه خوا هه‌فه، یاخود قورنانه‌فه، كه نه هه‌موو نه‌یه‌نیانیه‌ی تێدان، ﴿أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾، ئایا بهس نیه بۆ په‌رومردگارت كه له‌سه‌ر هه‌موو شتێك ئاگاداره‌و، هه‌ج شتێك له زانیاری وی ون نابێ‌و، هه‌موو شتێك له ژێر پ‌كێف و كۆنترپۆلی نه‌ودایه‌!

كه‌واته: له داها‌توودا، وه‌لامی نه‌و په‌رسیاران‌ه‌و، زۆر په‌رسیاری دیکه‌ش بۆ ئی‌مه‌ روون ده‌بنه‌وه، به‌لام ئی‌ستا كه دیاره‌ قسه‌ له‌سه‌ر تێگه‌یشتنی خۆم ده‌كه‌م - وه‌لامی هه‌ج كام له‌و په‌رسیاران‌ه‌ی كه باسم كردن، بۆ من روون نین، به‌ تابه‌تی نه‌وه كه ئایا خوا ﴿يَسِّرُ﴾ پێش ئه‌م بوونه‌ومره، كه وه‌ك گوتم: زانیان ده‌لێن: می‌زوی ته‌هینه‌وه‌ گه‌وره‌كه‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ (۱۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) پازده‌ ملیار سال، ئایا پێش پازده‌ ملیار سال له‌مه‌و پێش، خوا عَزَّوَجَلَّ كه سه‌رته‌ نیه‌ بۆ بوونی، خوايه‌کی بێ سه‌رته‌، ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ الحدید، (أَوَّلُ بِلَا بَدَايَةِ، وَآخِرُ بِلَا نِهَايَةِ)، خوا په‌كه‌مه‌ به‌ بێ ده‌ست پێ‌كردن‌و، كۆتاییه‌، واته: له‌ دواییه‌ به‌بێ كۆتایی، زانیان ده‌لێن: نه‌و پازده‌ (۱۵) ملیار ساله‌، له‌ چاو نه‌زهل، واته: له‌ چاو بوونی‌کی بێ سه‌رته‌، وه‌ك چاو ترووكانیك‌ وایه‌.

ئنجایا ئایا خوا ﴿يَسِّرُ﴾ هه‌جی دیکه‌ی دروست نه‌کردوه‌؟ پێش ئه‌م چه‌وت ئاسمان‌و زه‌وییه‌، پێش نه‌وه‌ی كه ئی‌ستا ئی‌مه‌ ده‌یبنین، كه زانیانی گه‌ردوونناس ده‌لێن: پازده‌ (۱۵) ملیار له‌مه‌و پێش، له‌ نه‌نجامی ئه‌و ته‌هینه‌ومیه‌ گه‌وره‌یه‌دا په‌یدا‌بووه‌، یان وه‌ك ته‌عبیرمه‌کی قورنانه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿كَأَنَّا رَتَقًا فَقَلَقْنَاهُمَا﴾، ئاسمان‌و زه‌وی پێكه‌وه‌ لكاو بوون، دوا‌ی لێ‌كمان جیا‌ کردوونه‌وه‌، ئایا پێش نه‌وه‌، خوا‌ی په‌رومردگار هه‌جی دیکه‌ی دروست نه‌کردوه‌؟!

پاشان ئایا دوا‌ی نه‌وه‌ی ئه‌م بوونه‌ومره‌ كۆتایی پێ‌ دی، خوا‌ی به‌دی‌هینه‌ری کارزان، چی دیکه‌ دروست ده‌کات؟ جگه‌ له‌ به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و سزا و پادا‌شتی بێ‌پروایان‌ و برواداران له‌ به‌هه‌شت و دۆزه‌خدا؟!

بەراستی عەقڵی نینسان لەووە بچووکتەرە کە بتوانن ئیستیعابی ئەوانە بکات، جگە لەوەی کە خۆی پەرۆمردگار هەوایی پێداوین، چونکە: وهك له روونکردنەوی عەقیدە (طحاوی)دا، گوتووومە: زانیان دەئین: دەگونجی خوا ﷻ پیش ئەم بوونەومرە چەندان بوونەومری دیکە ی دروست کردبن، هەلبەتە خۆی پەرۆمردگار تەنھا باسی ئەم بوونەومرە کردووە، بەلام بەهەر حال ناستوانین بە دنیایی بلین: کە خوا ﷻ جگە لە باسو خۆسی ئەم بوونەومرە لە قورئان دا بە ئیمە نەگوتووە! زانستی مەرۆفیش لەو بوارددا لەووە بچووکتەرە، چونکە زانستی مەرۆف تەنھا هەلسوکەوت لەگەڵ ئەویدا دەکات، کە ئیستا هەیه، بەلام پیشتر نازانین چی بوووە چون بوو؟ هەرۆمەها دواتر نازانین چی دەبی؟

کورت باسک له باره ی شفاعت وه

سهرهتا دهئیم: به سهرنجدانی نهو نایهتانهی که له باره ی شفاعت وه هاتوون، بۆمان دهردهکهوئ، که زۆریک له مسوئلمانان لهو مهسهلهیهشدا، وهک زۆر مهسهلهی دیکه، تووشی زیندهرویی و کورت هیئان (إفراط و تفریط) بوو ون، ئیمه له جهوت خالدا باسی شفاعت دهکهین:

یهکهه / پیناسه:

پراغیبی نهصفههانیی له کتیهکهی خوئی^(۱) دا ئاوا پیناسه ی (شَفَاعَة) دهکات، دهئئ: (الشَّفَاعَةُ: الْإِنْضِمَامُ إِلَى آخِرِ نَاصِرًا لَهُ وَسَائِلًا عَنْهُ، وَأَكْثَرُ مَا يُسْتَعْمَلُ فِي انْضِمَامٍ مِنْهُ أَعْلَى حُرْمَةً وَمَرْتَبَةً إِلَى مَنْ هُوَ أَدْنَى)، واته: (شَفَاعَة) بریتیه له پالدانی یهکیک بۆ لای یهکیکی دی، که هاوکاری بیو، داوای بۆ بکاتو، به زۆریی بۆ نهوه بهکار دئ که کهسیک حورمهتی زیاترهو پلهی بهرزتره، بجیته پال کهسیکی دیکهوه (بۆ نهوهی پشتگیری بکاتو داوای بۆ بکات).

وشه ی شفاعت له (شَفَع) هوه هاتوه (شَفَع) یانی: جووت، واته: کهسیک که تهنیاپه، کهسیکی دیکه دهجیته پالی، دهجیته تهنیستی بۆ بهرگری لیکردنی و پشتیوانیی لیکردنی و تکا بۆ کردنی، به زۆرییش وایه، کهسیک که پلهی بهرزتره، تکا دهکات بۆ کهسیک که پلهی نزمتره، که دیاره نهویش تکا دهکات، له کهسیکی له خوئی له سهرهومت، که مهبهست پیی تکا کردنی فریشتهکانو، پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و قورئانه، - وهک دوایی باسی دهکهین - بۆ مسوئلمانان بهگشتییو، بۆ کهسانی گوناھبار، بهتایبهت.

دووم/ تکاگردن (الشَّفَاعَة) دهگونجی چاک و به جی بی، دهشگونجی خراب و بیجی بی:

به پیی نایه‌تی ژماره (۸۵) له سوورمتی (النساء) که خوی پهروردگار ده‌فرموی: ﴿ مَنْ يَشْفَعُ شَفَعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعُ سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيمًا ۝۸۵ ﴾، واته: هر که سیک تکایه‌کی باش بکات، پشک و بهشی تییدا هه‌یه، (واته: له پاداشته‌که‌ی دا)، هر که سیک تکایه‌کی خراب بکات، پشک و بهشی تییدا (له گونا‌هه‌که‌یدا) هه‌یه، خوا له‌سهر هه‌موو شتیک به توانایه.

که‌واته: هه‌موو تکا گردنیک باش نیه، هه‌روهک هه‌مووشی خراب نیه، نه‌و تکاگردنه باشه که له چوارچی‌وهی شه‌رعدا بی، داوایه‌که ره‌وا بی، به مهرجه‌کانی خوی بی، تکاگردنی خرابیش، نه‌ومیه که بیچه‌وانه‌ی نه‌وه بی، بیچه‌وانه‌ی مهرجه‌کان بی، ره‌وا نه‌بی و له جیی خویدا نه‌بی.

سییه‌م/ تکا گردن (الشَّفَاعَة) به بی مؤله‌تی خوا نابی:

دیاره مه‌به‌ست له شه‌فاعمت واته: تکا گردن و داوا گردنی فریشته‌کان، یان پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بو مسولمانان که خوا لییان خوش بی، لییان ببووری، نجا نه‌وانه‌یان که شایسته‌ی چوونه به‌هه‌شتن، خوا پله‌یان بهرز بکاته‌وهو، نه‌وانه‌ش که شایسته‌ی سزا درانن، خوی دادگهر سزاکه‌یان له‌سهر لابه‌ری، یاخود له‌سهریان سووک بکات.

نا نه‌و شه‌فاعته به‌بی مؤله‌تی خوا نابی، خوی پهروردگار له سوورمتی (البقرة) له نایه‌تی (۲۵۵) دا ده‌فرموی: ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ ﴾، واته: کییه نه‌و که‌سه‌ی که تکای له‌لا ده‌کات، مه‌گهر به مؤله‌تی خوی، واته: هیچ که‌س توانای نه‌وه‌ی نیه و شایسته‌ی نه‌وه‌ی نیه، که به بی مؤله‌تی خواو به بی تیزنی خوا، تکا له لای خوا بکات، بو که‌سیکی دی.

هەروەها لە سوورمەتی (یونس)دا، ئەو نایمەتی که لەبەر تیشکی ئەودا، ئەم کورتە باسە دەخەینە روو، لە نایمەتی ژمارە (۲)دا دەفەرموی: ﴿ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ﴾، واتە: هیچ تەکاوەرێک نیە، مەگەر دوای مۆلەتی وی، (واتە: خوا ﷻ).

چوارەم / فریشتەکان شەفاعەت دەکەن:

فریشتەکانی خوا تەکا دەکەن، بەلام بە مۆلەتی خواو، بۆ کەسێک که خوا لێی رازی بێ، ئەمە لە جەند نایمەتیکی قورئاندا هاتووە، ئەو حەقیقەتە که فریشتەکان بە مۆلەتی خواو بۆ کەسێک رازی بێ، تەکا دەکەن، بۆ وینە:

۱ / لە سوورمەتی (الانبیاء) لە نایمەتی (۲۸)دا دەفەرموی: ﴿ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا

لِمَنْ أَرْتَضَىٰ وَهُمْ مِنَ خَشِيَّتِهِ مُشْفِقُونَ ﴾، واتە: فریشتەکان تەکا ناکەن، مەگەر بۆ کەسێک که خوا لێی رازی بێ و پەسندی بکاتو، ئەوان لە سامو هەببەتی خوا لە حالەتی راجەلەکین و ترسو لەرز دان.

۲ / لە سوورمەتی (طه)دا خوای بەخشندە، دەفەرموی: ﴿ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ

إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴾، واتە: لەو رۆژەدا، (رۆژی دوایی) تەکا کردن هیچ سوودی نیە، مەگەر بۆ کەسێک که خوای خاوێن بەزەیی، مۆلەتی دابوو، رازیش بوو بێ که ئەو کەسە تەکا بکات، واتە: دەبێ ئەو کەسە تەکای بۆ دەکری، خوا مۆلەت بەدا تەکای بۆ بکری، وە ئەو کەسەش که تەکا دەکات، خوای کارزان رازی بێ که هەسە بکات.

۳ / لە سوورمەتی (النجم)دا خوا ﷻ لەو بارەو دەفەرموی: ﴿ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي

السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَرَضِيَ ﴾، واتە: زۆر فریشتە هەن لە ناسمانەکاندا، که تەکا کردنی ئەوان، هیچ

سوودیک ناگەینێ بە کەس، مەگەر دوای ئەووی که خوا مۆلەت دەدات، بۆ کەسێک که بیەوئو، بۆ کەسێک که بەسندی بکات (تکای بۆ بکری).

که دەفەرموئ: (تکا کردن سوود ناگەینێ) (لا تنفع الشفاعة) دیاره فریشتەکانیش قسەیهک ناکەن و، تکایەک ناکەن، جیگا نەگری، کەواتە: فریشتەکان مەگەر بۆ کەسێک که خوا مۆلەت بدات و بیەوئ لێی رازی بی، ئەگەرنا ئەسلەن تکا ناکەن، چونکە فریشتەکان زۆر چاک سنووری خۆیان دەزانن، پاشان زۆر ئاشنان بە خوای کاربەجی و هەرگیز سەرپنجیی لە فەرمانەکانی خوا ناکەن و، داوایەک لە خوا ناکەن، که جیگیر نەبی و جیگا نەگری، کوردەواریی خۆشمان دەلێن: (قسە بکە جی بگری، ربه بپنوه سەر بگری).

پینجەم / قورئانیش شەفاعەت دەکات:

قورئان تکا دەکات بۆ کەسانیک هەنگری قورئانن و کەسانیک که هاو دەمو هاو رازی قورئانن، کەسانیک که لەگەڵ قورئاندا کار لیک دەکەن، پینجەمبەر ﷺ لەو بارەوه فەرموویمتی: { الْقُرْآنُ شَافِعٌ مُّشْفَعٌ وَمَاحِلٌ مُّصَدِّقٌ ، فَمَنْ جَعَلَهُ إِمَامَهُ قَادَهُ إِلَى الْجَنَّةِ ، وَمَنْ جَعَلَهُ خَلْفًا ظَهَرَ ، قَادَهُ إِلَى النَّارِ } { أَخْرَجَهُ ابْنُ حِبَانَ برقم: (۱۲۴)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي ("شُعَبُ الْإِيمَانِ) برقم: (۲۰۱۰)، قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوطُ: {إسناده جيد} .

واتە: قورئان تکا کار لیک تکا وەرگیراوه، لە بەینبەری کەسێکە که شوینی ناکەوئ و پێوهی پابەند نابو، بە راست دانراوه، هەر کەسێک قورئان بخاتە پیش خۆی و بیکاتە پیشەوای خۆی، بەرمو بەهەشتی دەبات و، هەر کەسێک بیخاتە پشت خۆی، ئەوه بەرمو دۆزەخی دەبات. (خوا پەنامان بدات).

شەشەم / پینجەمبەری خاتەم موحەممەد ﷺ شەفاعەت دەکات:

دیاره لەو بارەوه فەرماشت زۆرن و، زۆر لە زانایان دەلێن: ئەم نایمە موبارکە

که لە سوپمتی (الإسراء) دایه، که دەفەرموئ: ﴿ أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى

عَسَى اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿۷۸﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿۷۹﴾، واته: له کاتیک دا که خور له نیوه راستی ناسمان لادهدات، نوپز بکه، تاگو شهو تاریک دادی، وه قورناتن خویندنی بهیانیان نامادیی له لا دهکری (واته: فریشتهکان له لای ناماده دهبن) دوابی دمفهرموئ: ﴿ وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ ﴾، وه له شهوگاردا شهونوپز بکه، زیاده لهو پینج نوپزهی که لهسهرت فهرز کراون ﴿ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴾، نیزیکه بهرومردگارت ههلتسینیتهوه لهو پایهو مهقامهدا که ستایش دهکری، یاخود ستایش دهکری، که زوربهی ههره زوری زانایان دهلین: مهبهست پین مهقامی تکا کردنی مهزن (الشَّفَاعَةُ الْعُظْمَى)یه، که له فهرموودهکاندا به درپزی هاتوه، وهک نامازه به ههندیکیان دهکهین:

(۱) { عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ الشَّمْسَ تَدْنُو يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَبْلُغَ الْعِرْقَ نِصْفَ الْأُذُنِ، فَبَيْنَا هُمْ كَذَلِكَ، اسْتَفْأَثُوا بِآدَمَ، ثُمَّ بِمُوسَى، ثُمَّ بِمُحَمَّدٍ ﷺ، فَيُسْفَعُ لِيُقْضَى بَيْنَ الْخَلْقِ، فَيَمْشِي حَتَّى يَأْخُذَ بِحَلْقَةِ الْبَابِ، فَيَوْمَئِذٍ يَبْعَثُهُ اللَّهُ مَقَامًا مَحْمُودًا، يَحْمَدُهُ أَهْلُ الْجَمْعِ كُلُّهُمْ } { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۴۰۵)، وَغَيْرِهِ }.

واته: عهبدوئلائی کوری عومهر خوا لیبیان رازی بی، دهلن: پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: خور نیزیک دهکهوینتهوه له رۆزی دوابی دا، تاگو نارمهقی جهستهی خهک دهگاته نیوهی گوپیان، جا نهوان (واته: خهک، مروفاپهتی له رۆزی کوکردنهوهو لیپرسینهوهو رۆزی قیامت دا) لهو حالهتهدا دان هاوار دهبهنه بهر نادهم { که تکایان بو بکات، بو نهوهی خوا ﷺ لهو گهرمایه لهو حالهته دهربازیان بکات، وه دهست بکری به لیپرسینهوهو سزاو پاداشت، بهلام نادهم دهلن: من خاومنی نهوه نیم، واته: من شایستهی نهوه نیم که تکا کردن دهست پین بکهم } دوابی هاوار دهبهنه بهر (مووسا نهویش ههروا دهلن) { دیاره له فهرمایشتی دیکهدا هاتوه، که خهکهکه دهچن بو لای زوریک له

پنغه مبهران، بهلام هه موویان هه پاساو دیننه وه}، بهلام دواپی که هاوار دهبه نه بهر موحه ممهده ﷺ نهو تکا دهکات بو خه تک، دهروات تاکو نالقه ریزی دهرگای بهه هشت دهگری (وه له خوی پهرومردگار دهرپارته وه) ننجا لهو کاته دا خوا ﷺ بو نهو پایه ستایش کراوهی که به لینی پیداو، هه لیده ستینی، وه هه موو نهو خه لکهی که کو بوونه ته وه، (هه موو مرو فایه تی) سو پاس و ستایشی (پنغه مبهر ﷺ) دهکن. (که ده فریایان هاتوهو، تکای بو له خوا کردوون، که لیپرسینه وهو سزاو پاداشت دهست بی بکات).

۲) پنغه مبهری خوا ﷺ هه رموویه تی: { مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدُّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ، وَالضُّبَيْلَةَ، وَأَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ } { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقَم: (۱۴۸۵۹)، وَالْبُخَارِيُّ بَرَقَم: (۶۱۴)، وَأَبُو دَاوُدَ بَرَقَم: (۵۲۹)، وَالْتِّرْمِذِيُّ بَرَقَم: (۲۱۱) وَقَالَ: صَحِيحٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَأَبْنُ مَاجَةَ بَرَقَم: (۷۲۲)، وَأَبْنُ خُرَيْمَةَ بَرَقَم: (۴۲۰)، وَأَبْنُ حِبَانَ بَرَقَم: (۱۶۸۹) عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ }.

واته: هه ر که سیک کاتیک گوپی له بانگ دهبی، بلئی: نهی خویه! بهرومردگاری نه م بانگه وازه تیرو ته واوه، وه نه م نوپزه بهرپاکراوه! وه سیله و هه ضیله، به موحه ممهده به خشه، نهو پیگه یه ی که تییدا ستایش دهگری که به لینی پیداو، پی به خشه، (هه ر که سیک نهو دووعایه بکات دوا بانگ) نهوه شهفاعتی منی پیویست دهبی، له روژی دوا پیدا، (واته: شایسته ی نهوه دهبی که پنغه مبهر ﷺ شهفاعت و تکای بو بکات).

۳) بوخاری هه رموو دهبه کی دیکه دینی، که کتیبهکانی دیکه ی سونه تیش دهبینن، که نه مه دهقه که یه تی و به جهند ریوایه تیک هاتوه:

{ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ ﷺ قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَاجَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ، فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ: اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِأَبْرَاهِيمَ فَإِنَّهُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ؛ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُوسَى فَإِنَّهُ كَلِيمُ اللَّهِ؛ فَيَأْتُونَ مُوسَى فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِعِيسَى فَإِنَّهُ رُوحُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ؛ فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا

وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمَّدٍ ﷺ؛ فَيَأْتُونِي فَأَقُولُ: أَنَا لَهَا، فَاسْتَازِنُ عَلَيَّ رَبِّي فَيُؤَدِّنُ لِي، وَيُلْهِمُنِي مَحَامِدَ أَحْمَدُهُ بِهَا لَا تَحْضُرُنِي الْآنَ، فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ وَأَخْرُجُهُ سَاجِدًا، فَيَقَالُ: يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعُ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ؛ فَأَقُولُ: يَا رَبُّ أُمَّتِي، أُمَّتِي، فَيَقَالُ: انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ شَعِيرَةٍ مِنْ إِيْمَانٍ، فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ، ثُمَّ أَخْرُجُهُ سَاجِدًا؛ فَيَقَالُ: يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعُ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ؛ فَأَقُولُ: يَا رَبُّ أُمَّتِي، أُمَّتِي فَيَقَالُ: انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مِنْهَا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ أَوْ خَرْدَلَةٍ مِنْ إِيْمَانٍ؛ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ؛ ثُمَّ أَعُودُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أَخْرُجُهُ سَاجِدًا؛ فَيَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعُ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ؛ فَأَقُولُ يَا رَبُّ أُمَّتِي، أُمَّتِي فَيَقَالُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَذْنَى أَذْنَى مِثْقَالِ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ فَأَخْرِجُهُ مِنَ النَّارِ؛ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ الرَّابِعَةَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ، ثُمَّ أَخْرُجُهُ سَاجِدًا؛ فَيَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعُ، وَسَلْ تُعْطَ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ؛ فَأَقُولُ يَا رَبُّ ائْتِنِّي لِي فِيمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَيَقُولُ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكِبْرِيَّاتِي وَعَظَمَاتِي لِأَخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ { أَخْرَجَهُ الْبَخَارِيُّ فِي: ۹۷ كتاب التوحيد: ۳۶ باب كلام الرب عز وجل يوم القيامة مع الأنبياء وغيرهم.

واته: له رۆزی قیامهت دا خه‌ئک پیکدا دین و ده‌چن (سه‌رگه‌ردان دمبن)، نییدی ده‌چنه لای ئادهه، پئی ده‌ئین: تکامان له‌لای په‌رومردگارت بو بکه، ده‌ئین: من شایسته‌ی نه‌و کاره نیم، به‌لام بچنه لای نیب‌راهیم نه‌و خو‌شه‌ویستی خوای به به‌زمییه.

ئنجا ده‌چنه لای نیب‌راهیم، نه‌ویش ده‌ئین: من شایسته‌ی نه‌وه نیم، به‌لام بچنه لای مووسا نه‌و دوینه‌ر (کلیم)ی خوایه، ئنجا ده‌چنه لای مووسا نه‌ویش ده‌ئین: من شایسته‌ی نه‌وه نیم بچنه لای عیسا نه‌و گیان و وشه‌ی خوایه.

ئنجا ده‌چنه لای عیسا نه‌ویش ده‌ئین: من شایسته‌ی نه‌وونیم، به‌لام بچنه لای موحه‌مه‌د.

ئىنجا دىنە لاي من و منىش دەلىم: ئەو ھەرى كارى منە، ئىدى مۆلەت لە پەرورەدگارم و مەردەگرم، مۆلەتم دەدرئو، چەند جۆرە ستايش كەردنىكەم فەير دەكات كە ئىستا نايانزانەم، ستايشى خويان پى دەكەم، كەرنووشى بۇ دەبەم.

ئىنجا پىم دەگوترى: ئەى موحەممەد! سەرت بەرز بەكەو، قەسە بەكە، لىت دەبىستىرى، داوا بەكە پىت دەدرئو، تەكا بەكە، تەكات و مەردەگىرى....

ھەلبەتتە دوايش ھەركام لە پىغەمبەرانى دىكە ھەر كەسە لەقەدەر خۇى تەكاي خۇى دەكات، بەلام ئەو ھەرى دەست بەكرى بە لىپەرسىنەو ھى خەلك، ئەو تەكا گەورەيە كە پى دەگوترى: تەكا كەردنى مەزن (الشفاعة العظمى) نائە و ميان ھى پىغەمبەرى خاتەمە ﷺ ئەگەرنە دواتر نەك ھەر پىغەمبەران، بەلكو (صدىق) ان و (شەھىد) ان و (صالح) ان و زانايان، ھەركەسە لە قەدەر خۇى، بە پى زۆرەي زانايان دەگونجى تەكا بەكات و خوي پەرورەدگاريش تەكەھى و مەربەگىرى، ھەركەسە بە پى خۇى.

بەلام لىرەدا نەبى بە ھەلە ھالى بىن و پىمان و بىن كە مەبەست لەم فەرموودەيدە لە گوتنى (لا إله إلا الله) گوتنى پەوتە ! يان گوتنىكە كەردەو ھى لەگەل نەبى !!

ھەوتەم و كوتايى / بىگومان لە مەسەلەھى شەفاعەتدا كە تىپەرانەن ھەيە و كورت ھىنان ھەيە :

تىپەرانەنكە ئەومىيە كە ئەفسانەھى زۆر خراونەنىو ئەو بابەتەو، كەسانىكى زۆر ھەن لە مەسۇلمانان لە عەوام، لە شىعە، لە شەيخە و تەوۋەكانى ئەھلى تەھەووف كە وەك گوتراو: ئىمانى بە نىسكى دەسپىرن و بە خۇزگە و بىرا لىپەگەراون، وەك لە شىعەرىكەدا ھاتو:

بۆيە لە دنيا دەستەم گرت بە تو تاكو لە قىامەت نەمكەھى پەنجەرۆ

ئەو ھەرى دەرويشىك وا بە شىخەكەھى خۇيدا ھەلدەلى، كە بىگومان زۆرى زىدەپرو ھى تىدايە، جارى بەس خوا دەزانى ئەو ئىنسانە داخۇ پەكەكە لە دۇستانى خوا، يان

نا؟ بەلکو ئەسلەن بۆ خۆی بەهەشتی دەبێت یان نا؟ بە تایبەتی ئەوانەی کە لەم رۆژگاری نێمەدا خۆیان کردووە بە شیخی تەریقەت و خۆیان لە شوینی ئەو گەورە بیوانەیی پێشی داناو، وەک عەبدولقادی گەیلانی و شیخ جۆنەیدی بەغدادیی و ئەبو حامیدی غەزالی و بەهائەدین نەقشەبەندی و سەید ئەحمەدی سەرھەندی و مەولانا خالیدو کاک ئەحمەدی شیخ و... هتد، کە خەلکیکی زۆر لە زانیان شایەدییان بۆ داو: شایستەیی ئەو پلەو پایەو مەقامە بوون کە نامۆزگاری مسوڵمانان بکەن، شارمەزاش بوون لە رێبازی پێغمەبەر ﷺ، کە نەخۆشییە دەروونییەکانی خەلک چارەسەر بکەن بە قورئان، قورئان لەسەر دەستی وان بێتە شیفای بۆ ئەوێ لە سینەیی خەلکدا هەبە، وەک خوا دەفەرموێ: ﴿وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي

الْصُّدُورِ ﴿٥٧﴾ یونس.

چونکە هەزاران کەس لەسەر دەستیان تەوبەیی کردووە گەراوتەووە، بۆتە ئینسانی باش، ئەوان بە رێی خۆیان.

بەلام دواي ئەوانە کەسانیک لەجیبیان دانیشتون، کە هیچ لیاقەت و کەفائەتیکیان نیە، خەلکیکی زۆریش بە تەمایە کە ئەوانە شەفاعەتیان بۆ بکەن! کورتەینانیش ئەومێه کە لە بەرانبەر ئەویدا، هەندێ کەس هەر نکوویی دەکەن لەوێ شەفاعەت هەر هەبێ، تەنانەت هی پێغمەبەری خاتەمیش ﷺ!! کە ئەمەشیان کورتەینانەو ئەوی دیکەش تێبەراندن و زێدەرپۆییە، خەتی نیومرستی شەفاعەت و تکا کردن هەبە: بۆ فریشتەکان، بۆ پێغمەبەران، بۆ قورئان، بۆ دۆستانی خوا، بۆ زانیان و پێشەوایانی رەسەن، بەلام هەر کەسە بەپێی خۆی.

بەئێ، ئەو خەتە نیومرستەکەیی، تێبەراندنەکە ئەومێه کە تەنیا بە تەمای شەفاعەت لێبگەرێ و دەست بە خۆتدا بەردەمیەو، لە حالیکدا خوا دەفەرموێ:

﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ ﴿٢٨﴾﴾ الأنبياء، واتە: (ئەوانەیی کە تکا دەکەن

فریشتەکان و پێغمەبەران) تکا ناکەن، مەگەر بۆ کەسێک خوا لێی رازی بێ.

کەواتە: جارێ دەبێ تۆ خۆت وا لێبکەیی، خوا لێت رازی بێ، ئنجا تکای تکاگاران

بە کەلک دێ، وەک خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿فَمَا نَفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّفَاعِينَ ﴿١٨﴾﴾ المدثر،

واته: تکای تکاگاران بهکه لکیان نایته، تو نهگه ر بوخوت بناغمت نهبن، دیوار دانانری، پاشان به راستی نابی هر کهسیک راست بووه پیت وایی دهگونجی تکاو شهفاعت بکات.

به نسبت فریشتهکانهوه، نهوه خوا فهرموویتهی، به نسبت پیغمبرانهوه، نهوه دیاره، به نسبت قورنانهوه، هر دیاره، به لام غهیری نهو سیانه: غهیری فریشتهکان و پیغمبران و قورن، نایا فلان کهس شهفاعت دمکا، یان ناکات؟ بهس دمتوانی بلئی: گومانی چاک و نومیدی خیرم پییتهی، نهویش به مهرجیک که حال و بارودوخهکی واییو، پابهند بی به شهریعتهوهو، شارهزا بی له شهریعت، وه بهبی تهماع پیش خه لک بکهوی به ری خواو پیغمبردا ﷺ، وه نیسلامهتیو دینداری له خویدا بهرجهسته کردبی، ننجا تو ده لئی: نومیدی خیرمان پییتهی و گومانی چاک پی دهبین.

مسهلهی جوارهم : که خوی پهرومردگار دمفهرموی: ﴿ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ

اللَّهُ حَقًّا اِنَّهُ بَدَّؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهُمْ لِجَزَى الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيْمٍ وَعَذَابٌ اَلِيْمٌۢ مَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ۝﴾
گیرانهوی هه مووتان بو لای خواجه، تهنیا بو لای خوا دمگیردینهوه، به لینی خواجه و ههقه و راسته و چهسپاوه، خوا نهو کهسهیه که دروستکراوهکانی دستپیکردن.

له زمانی عه پمبیدا (بَدَّءَ الْخَلْقَ) واته له سهرمتاوه دروستی کرد، له حالیکدا که نهبوو، واته: له نهبوون هیناونهی دی، خوا دروستکراوهکانی له نهبوون هیناومه دی، ﴿ ثُمَّ يُعِيْدُهُمْ ۝﴾، دواي نهومش که له بهینیان دهبات، جاریکی دیکه دهبانگیرپتهوه، واته: نیمهی له نهبوون هیناومه دی، دوا نهومش که دمیرین و له بهین دهچین، له قیامته و کاتی هه لسانه وهدا، دووباره خوا دهبانگیرپتهوه و زیندوومان دهکاتهوه.

ننجا نایا بوچی خوا ﷻ نهوهی کرده؟ دمفهرموی: ﴿ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ ۝﴾، بو نهوهی که پاداشتی نهوانهی برپایان هیناوه و کردهوه باشهکانیان نهجامداون، به دادگه رانه بداتهوه.

با سهرنجیکی نهو چمند وشهیه بدمین :

۱- دمفرموی : ﴿ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ﴾، له زمانی عمره بیدا هر کاتیک (الجار والمجرور) پیشکوتن، نهوه کورت هه لهینان دمگهینن، ﴿ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ﴾، گپرانه ومکتهان تهنیا بؤ لای نهوه، واته: تهنیا بؤ لای خوا دهچنهوه، بؤ لای خوا دمگپردرینهوه.

۲- دواپی دمفرموی : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا ﴾، نهوه بهلینی خوایهو راسته و چهسپاوه، واته: هیچ گومانان تییدا نهبن، وشهی (حق) واته: چهسپاوو پیکه لپیک لهگه ل واقیعدا.

دمفرموی : ﴿ إِنَّهُ بَدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ﴾، خوا نهو کهسهیه که دروستکراومکانی دمست پیکردوهو، دمیانهیننیه دی له نهبوون، ﴿ ثُمَّ يُعِيدُهُ ﴾، دواپیش دواپی نهوهی که دمفوتینو لهبهین دهچن، هر کاتیک به پیویستی زانی، له کاتی خویدا دووباره دمیانگپرتتهوه بؤ بوون (یُعِيدُهُ بَعْدَ إِفْنَائِهِ إِيَّاهُ)، واته: دمگپرتتهوه دواپی نهوهی که له بهینی بردوه.

۴- ﴿ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ﴾، بؤ نهوهی پاداشتی نهوانه بداتهوه که نیمانیان هیئاوه (به هموو نهو شتانهی که پیویسته نیمانیان پین بهینری) وه کردموه باشهکانیان نهجام داون، به دادگهریی ﴿ بِالْقِسْطِ ﴾، زانیان سن واتایان بؤ نهو وشهیه لیکداومتهوه:

(۱) همنیک دهلین: ﴿ بِالْقِسْطِ ﴾، یانی (بالعدل) واته: به شیومیهک که ستهمیان لی ناکری و تهواو مافی خویان پین دمدری.

(۲) واتایهکی دیکهی ﴿ بِالْقِسْطِ ﴾، یانی: به هوی نهو دادگهریهی که لهسهری بوون، که بریتیه له ریپازو بهرنامهی دادگهرانهی خوا.

۳) هندیك گوتووایانه: ﴿بِالْقِسْطِ﴾، واته: خوا ﴿﴾ به شیوهی دادگهرانه، وهك ههقی خویان دهیانداتهوه، بهلام دواپی به شیوهی بهخشهرانه، بوشیان زیاد دمكات، وهك ههر له نایهتی (۲۶)ی سوورپهتی (یونس)دا دواپی دهیگهینن دمهفرموی: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾، واته: نهوانهی چاكهیان كرده، پاداشتی ههره چاكیان همیهو، زیدمیشی دهخریته سهر.

پاشان دمهفرموی: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ مِّمَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾، وه نهوانهی بیپروا بوون، خواردنهومیهك و شلهمهنیهکی زور داغو كولاویان بو همیه، ﴿وَعَذَابٌ أَلِيمٌ مِّمَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾، وه سزایهکی بهنیش، به هوی نهوموه كه بیپروا بوون.

شایانی باسه: لیرمدا نهم تهعبیره قورئانییه، وا دمگهینن كه خوا بوونهومری دروستكردهو هیناومته دی بهتایبته بو نهوهی پاداشتی بروادارانن چاكهكار بداتهوه، بهلام له لاړا، وهك شتیکی لاومكیش، نهوانهی كه بیپروان سزا، دمكات، به چی؟ بهوه كه خواردنهومیهکی گهرمو داغیان دمدریتنو، سزایهکی بهنیشیشیان بو همیه، بههوی بیپروایانهوه.

واته: خوا ﴿﴾ نهم بوونهی بویه ههئنهخستبوو، خهئك سزا بدات، بهلام نهوانهی كه بیپروا بوونو، له ری خوا لایان دابوو، دمبوو ههر سزا بدرین، نهگهرنا ههر له نهئندا خویا پهرومردگار نهم بوونهی بویه هیناومته دی، تاكو پاداشتی برواداران بداتهوه، بویهش وا دهئینن: چونكه خوا ﴿﴾ دواپی نهوهی باس دمكات دمهفرموی:

﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، ﴿لِيَجْزِيَ﴾، نهو (ل)ه، لامی عیلمته، واته: نهوه كه خوا بوونهومری دروستكردهو، پاشان خهئك لهبهین دهباتو، دواپی زیندووویان دمكاتوهو، عیلمتهو هوكارمكهی و نامانجهكهی نهومیه كه پاداشتی نهوانه بداتهوه، كه نیمانیان هیناوهو كردهوه باشهكان نهنجام دممن، بهلام بهنسبته بیپروایانهوه نافهفرموی: بو نهوهی نهوانیش سزا بدات، بهئكو ههر دمهفرموی ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا﴾، نهوانهش كه بیپروا بوون خواردنهومیهکی گهرمو داغیان همیهو سزایهکی بهنیشیان

ههیه، به هوی کوفرهکه یانهوه، وشهی ﴿ حَمِيمٍ ﴾، راغیبی نه صفه هانیی دهلی: (الماء الشدید الحرارة) واته: ناویکی زور گهرم.

به لام من پیم وایه ﴿ حَمِيمٍ ﴾، ههر شله مه نییه کی زور گهرم و داغه، به پیی نایه تهکان، چونکه له جهند شوینان دا خوا ﴿﴾ باسی نه وهی کردوه که خواردنه ومیه که دهری به بیرویان له دوزه خدا، خواردنه ومیه کی زور گهرم و داغه، شله مه نییه کی زور گهرم و داغه، که مهرج نیه ههر ناو بی، بو وینه:

۱/ له سوورمتی (محمد) نایه تی (۱۵) دا خوا ﴿﴾ دمفه رموی: ﴿ وَسُقُوا مَاءَ حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَ هُمْ ﴾، ناویکی زور داغو کولویوان درایه، ریخوله کانی پچراندن، (هینده گهرم بوو).

۲/ له سوورمتی (النبأ) دا دمفه رموی: ﴿ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ۖ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ۖ ﴾، واته: له دوزه خدا بیرویان هیچ فینکایه تی و هیچ خواردنه ومیه کیان نیه و تامی ناکهن و لی ناچیزن، جگه له شله مه نیی داغو کولوو، کیم و زوخاو.

۳/ ههروه ها له سوورمتی (الحج) دا دمفه رموی : ﴿ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ۖ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ۖ ﴾، واته: شله مه نییه کی زور داغو کولوو، (یاخود ناوی زور داغو کولوو) یان به سهر سهر دا دمگری، ههرچی له سکیان و نیو هه ناویاندا ههیه، پیی دم توپته وه و قال دمبیته وه و، پیسته کانی شیان هه مووی داده مالن و دم توپته وه.

۴/ له سوورمتی (الصافات) دا، دمفه رموی: ﴿ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوَابًا مِّنْ حَمِيمٍ ۖ ﴾، واته: دواپی شله مه نییه کی داغو کولویوشیان بو له گهن خواردنه که دمگری.

۵/ له سوورەتی (ص)دا، دەفەر موی: ﴿ هَذَا فَلْيَذُقُوهُ حَمِيمٌ وَعَسَاقٌ ﴾، واتە: ئەوه با بیچیزن ئاوی (یاخود شلەمەنیی) زۆر داغ و کۆلیوو، کێم و زوخوا.

ئنجایا (حمیم) له چیبهوه هاتوه؟

(سُمِّيَ الْحَمَامُ حَمَامًا، إِمَّا لِأَنَّهُ يُعَرِّقُ وَإِمَّا لِمَا فِيهِ مِنَ الْمَاءِ الْحَارِّ)، واتە: حەمام بۆیه وای پێ دەگوترێ، یان لەبەر ئەومیه که وا دەکات خەلک تێیدا گەرماي بێ و ئارمەقە بکاتەوه، یان لەبەر ئەومیه که ئاوی داغ و کۆلیوی تێداپه.

ئنجایا وشەیی ﴿ حَمِيمٌ ﴾، له قورئاندا بە مانای دیکەش هاتوه، وهك خوا له

سوورەتی (المعارج)دا دەفەر موی: ﴿ وَلَا يَسْتَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴾، واتە: هیچ خزم و نیزیکیکی ناپرسی.

(حمیم) یانی: کەسێک که نیزیکی بێ، وه خاوهن عەتف بێ، چونکه کەسی خۆم و دڵسۆزو نیزیکی، دلی گەرم دەبێ، بۆ خزم و نیزیکی که بەرگری لێ بکات و به خەمییهوه بێ.

که دەفەر موی: ﴿ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾، نازاریکی به نیش، نازار هەمووی هەر بەنیشە، بەلام یانی دیاره ئەو نازاره زۆر زۆر بەنیشە.

ئنجایا بۆچی وایان لێ دەکری؟ دەفەر موی: ﴿ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴾، بههۆی ئەوهی که بێبڕوا بوون.

مەسەلهی پێنجەم: خۆی بهرومردگار دەفەر موی: ﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ

ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ

اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾

واتە: خوا ئەو کەسهیه که خۆری وا لێکردوه تیشکدەر بێ، مانگی وا لێ کردوه پووناک بێ، چەندان قوئاغی بۆ ئەندازه کردوون، تاکو ژمارەیی سألەکان و ژمیره

بزانن، خوا ئەومى بە ھەق نەبىن دروست نەکردو، ئايەتەكانى خۇى بۇ كەسانىك كە بزانن، پروون دەكاتەو.

واتە: كەسانىك كە زاناو شارمزا بن، قەدرى ئايەتەكانى خوا دەزاننو، لىيان تىدەگەن.

وشەى ﴿ ضِيَاءٌ ﴾ ھەندىك لە زانايانى زمانى عەرپىي گوتوويانە: (ضياء يعنى ضوء) تيشك، ھەندىكىش گوتوويانە: (ضياء جمعُ ضوءٍ)، (ضياء) كۆى (ضوء)ە، واتە: تيشكەكان، ديارە نەو دوو تەعبىرەى كە خواى پەنھانزان بۇ مانگو خۆر بەكارى ھىناون، ھىچ گومانى تىدانىيە نەو دەگەپەنن كە خۆر تيشكەكەى زاتىيەو لە خۆپەومبەتى، بەلام مانگ پرووناكيبەكەى وەرگىراو، لە ھەموو قورناتدا خواى بالادەست كە باسى خۆرى كرده، واى باسكردو، كە تيشكەكەى زاتىيە، ئەومش ديارە ئىعجازىكى عىلمىيەو دەرگەوتو، وە مانگ پرووناكيبەكەى ھى خۆرەو عەكسى دەكاتەو، وەك دواتر باسى دەكەين.

كە دەفەرموى: ﴿ وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ ﴾ زانايان گوتوويانە: مەبەست پىنى مانگە، واتە: خواى كاربەجى چەند قۇناغىكى بۇ مانگ داناون: دوازە قۇناغ، كە ھەر قۇناغىك بە مانگىك دەپرى، چونكە مانگ بە سالىك ئىجا جارىك بە دەورى زەويدا دەخولتەو، ھەندىكىش گوتوويانە: ﴿ وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ ﴾ واتە، بۇ مانگىش و بۇ خۇرىش، چونكە ھەردووكيان بە كۆمەلىك مەنزىدا دەپرون، ديارە لەبەرچاوى ئىمە، وەك لە سوورمىتى (الإسراء) ئايەتى (۱۲) دا خواى پەرومردگار لەوبارمە دەفەرموى ﴿ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلَنَّهُ تَفْصِيلًا ﴾، واتە: وە شەوو رۇزمان كردهوون بە دوو نىشانە، نىشانەى شەومان كوژاندوتەو، خەفەمان كرده، (وەك چۆن چراپەك يان گلۇپى سفر، كز دەكرى لە كاتى خەوتندا، كە مەبەست پىنى مانگە، واتە: مانگمان خەفە

كردوه، شەوقەكەيمان كەم كردوه)، وه نيشانەى رۆزگارمان (كە خۆرە) وا لىكردوه كە بىنەر بى، واتە: بەھۆيەوه خەلك بەرپىي خۆى بىنى، بۇ ئەوھى دنيا رپووناك بكاتەوه، بۆچى؟ ﴿لَتَبْتَغُوا فِضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ﴾، تاكو لە رۆزىدا لە بەخشى بەرومردگارتان داوا بكەن، بە كارو كەسابەتتانو، بەرپىي خۆتان بىنن ﴿وَلتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ﴾، وه تاكو بە ھۆى مانگو خۆرەوه، ژمارەى سالەكانو، ژمىرەو، مەوعىدى كارەكان، كاتەكانيان بزەنن، ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلَنَّهُ نَفِصِيلاً﴾ وه ھەموو شتىكان جوان رپوون كردۆتەوهو شىكردۆتەوه.

لىرەش خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿لنَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾، بۇ ئەوھى ژمارەى سالەكانو ژمىرە بزەنن، خوا ئەوھى بە ھەق نەبى دروست نەكردوه، (خوا) نايەتەكانى خۆى بۇ كەسانىك كە بزەنن، رپوون دەكاتەوه.

بەلام كەسىك كە زانىارى نەبىو شارمزاى نەبى، نازانى خوا چى كردوه! بۆيە مەلاى گەورەى كۆيى قسەيەكى جوانى ھەيە دەلى:

عيلمى كىمىيات گەر نەخوئندوه بە خوا نازانى خوا چى كردوه

يان دەلى:

(قال) و (قول) گشتى ھەبايە عيلمى تەبيەت عيلمى خودايە

ھەئبەتە من نالىم: (قال و قول گشتى ھەبايە)، چونكە شارمزاى لە زمانى ەرمبىش دا پىويستە، بەلام بىگومان شارمزابوون بە دروستكراومكانى خوا، وه دۆزىنەوھى ياساكانى خوا لە بوونەومردا، لە دەوروبەردا، وا لە ئىنسان دەكات، زياتر خاوضنى ئەو بوونەومرو دەوروبەرە بناسى، مسولمانان كاتى خۆى لەپىش مرؤفايەتییەوه بوون، مسولمانان خەلكيان فىرى ئەو زانستە كرد، بەلام دوايى كە

مسولمانان لە قورئان و سوننەت دوور كەوتنەو، عادەتى لاسايى كىردنەو، كۆپرانەى پىشىنانيان پەچا و كىرد، وە عەقلى خۇيان داخست، وە چاوى خۇيان چىر داگرت، لەسەر ئەو، كە زانايان بۇ رۇزگارى خۇيان گوتوويانەو، خۇيان لە نوورو رۇشنايى، بەكەلكى ھەموو كات و سەردەمىك ھاتوو، كە قورئان و سوننەت، بىبەش كىرد، لەوكاتەو، دواكەوتن، ئىستاش ئەو، دەبىنين چۆن مسولمانان بۇ ھەموو شتىك پىويستىيان بە غەيرى خۇيانەو، بەھۆى دووركەوتنەو، ميان لە رووناكى وەحى، واپان لىھاتەو كە لە رووى دنيا دارىيەو، لەو پەرى بەجىمان و دواكەوتوويى دا بن.

کورتە بائیک لە بارەی خۆر و زەوی و مانگەوه

پێشدهستی :

وشەى (سماء)، سى سەدو دە (۳۱۰) جار لە قورئاندا هاتووە، سەدو نەوود (۱۹۰)

جار بە ﴿السَّمَوَاتِ﴾، وە سەدو بیست (۱۲۰) جار بە ﴿السَّمَاءِ﴾.

بەلام وشەى (الأرض) چوار سەدو شەستو یەك (۲۶۱) جار لە قورئاندا هاتووە.

وشەى (الشمس) سى (۳۰) جار لە قورئاندا هاتووە.

وشەى (القمر) یەك بیستو هەشت (۲۸) جار هاتووە، (۲۷) جار بە وشەى

(القمر) و یەك جار یەك بە (اهلة) كە كۆى (هلال)ە، واتە: مانگی یەك شەو.

هەلبەتە نێمە لە تەفسیری سوورپتەکانی پێشووشدا، كەم و زۆر باسی هەندێك

زانبارییمان كردووە دەربارەى خۆر زەوی و مانگ، بەلام بە پێویستی دەزانم كە لەم

كورتە باسەدا، گۆمەئێك زانیاریی تازە دەربارەى هەر كام لە: خۆر (الشمس) و

زەوی (الأرض) و مانگ (القمر) بۆخەینە روو، تاكو دوایی لە هەر شوپێك كە

باسی خۆر و زەوی و مانگ هاتەوه پێش، ئێرە بکەین بە شوپێك كە بۆی

بگەرێنەوه بیکەینە مەر جیعێك.

هەر وها لە هەر شوپێك باسی بوونەوه روو ناسمانەگان و زەوی هاتەوه پێش،

بگەرێنەوه بۆ ئەو كورتە باسەى پێشوو، كە دەربارەى بوون (وجود) و،

دروستكراوەكانى خوا، دەربارەى ناسمانەگان و زەوی، خستمانە روو:

(خۇر)

چەند زانىارىيەكى خىرا دەربارەى خۇر دەخەينە روو:

۱/ قەبارەى خۇر: سەدو چل دوو ھەزار ترىليۇن كىلۆمەتر سىجايە،
(۱,۴۰۰,۰۰۰) ۱۴۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ كەم، ۋە خۇر ملىۇنىك و سى سەد ھەزار (۱,۴۰۰,۰۰۰)
جار ھىندەى زەوييە.

۲/ تىرە (قۇطر)ى خۇر: ملىۇنىك و چوار سەد ھەزار كىلۆمەترە (۱,۴۰۰,۰۰۰)، واتە:
سەدو دە جار (۱۱۰) جار لە تىرەى زەوى گەورمترە.

۳/ چىرى (كثافة)ى خۇر: (۱,۴) يەك و لە دەيا چوار بۇ ھەر سانتىمەتر
دووجايە، واتە: ھەر سانتىمەتر دووجايەك، كىلۆيەك و چوار سەد گرامى
بەردەكەوى.

۴/ كىش (وزن)ى خۇر: دوو ھەزار ترىليۇن ترىليۇن، تەنە {واتە: دوو (۲)
بىستو ھەوت (۲۷) سفرى لە پىشەوہ بى، دوو ھەزار ترىليۇن ترىليۇن تەن
(طن) قورسە، كە دەكاتە (۳۳۳,۰۰۰) ھەزار جار ھىندەى زەوى، ئنجا لە (۹۹٪)ى
كىشى كۆمەلەى خۇر، لەنىو خۇردايە، ئەوى دىكەشى (۱٪)ى بۇ خۇرۇكەكانى
دەورنى.

۵/ دوورىى خۇر لە زەوى، سەدو پەنجا ملىۇن (۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰) كىلۆمەتر لە
زەوييەوہ دوورە.

۶/ كىش كردن (جاذبية)ى خۇر: بىستو ھەشت (۲۸) ھىندەى ھى زەوييە.

۷/ گەرمىى خۇر: پازدە ملىۇن (۱۵,۰۰۰,۰۰۰) پلە گەرمە لە نىويدا، لە ديوى
دەرمەوى: شەش ھەزار (۶۰۰۰) پلە گەرمە.

۸/ سووتەمەنى خۇر: خۇر لە ھەر چىركەيەكدا شەشسەدو پەنجاو پىنج (۶۵۵)
ملىۇن تەن (طن) ھایدروچىن دەگورى بۇ شەشسەدو پەنجا (۶۵۰) ملىۇن (طن)

ھىلىيۇم، ۋە پېنج مىليۇن (طن) وزە بەرھەم دېنى، كە يەك لەسەر ھەزار، يان يەك لەسەر دوو ھەزارى وزەى خۆرە، كە بۇ زەوى دى، ديارە نىوكى ھەر چوار گەردىلەى ھايدىرۇچىن يەك دەگرن، ۋە نىوكى يەك گەردىلەى ھىلىيۇم پىكىدىن.

۹ / پىكھاتەى خۆر: لە (۷۶، ۸۱٪) ى ھايدىرۇچىنە، ۋە (۱۷، ۱۸٪) ى ھىلىيۇمە، ۋە توخمەكانى دىكەش لە (۷، ۰٪) پىكىدىن، واتە: خۆر لە ھەر چركەيەكدا: چوار مىليۇن ۋ شەش سەد ھەزار (۶۱۰۰۰۰۰) تەن دەسووتىنى ۋ لە كىشى كەم دەكات، لە ھايدىرۇچىنە ۋە دەيگۆرى بۇ ھىلىيۇم.

۱۰ / تەمەنى خۆر: بە پى مەزەندەى زانايان دە (۱۰) مىليار سال زياترە، ۋە دەلىن: ئەومندەشى تەمەن ماو ۋ دەگونجى ئەگەر خوا عزو جل لىي گەرى، خۆر (۱۰) مىليار سالى دىكەش تەمەن دەكات، شايانى باسىشە بە بى خۆر، زەوى دەبىتە بەستەلكىك، يان گۆرپكى بەستەلكەك، كە (۲۵۰) پلە لە زىر سفر بى.

۱۱ / جوولەكانى خۆر: خۆر چەند جوولەيەكى ھەن، چەند خولانەو ھەن:

۱- (۲۰) كىلۇمەتر لە چركەيەكدا بەرمو دالى ۋ ستاو دەپروات.

۲- (۲۰۶) كىلۇمەتر لە چركەيەكدا كە دەكاتە (۷۴۱،۶۰۰) كىلۇمەتر لە سەعاتىكدا، بە دەورى چەقى كاكىشاندا دەخولىتەو، كە ھەر خولپكى (۲۵۰) مىليۇن سالى پىدەچى.

۳- خولانەومىەكى دىكەى خۆر ئەومىە كە لەگەل كاكىشاندا بە خىرايى (۹۸۰) كىلۇمەتر لە چركەيەكدا، واتە: سى مىليۇن ۋ پىنج سەدو بىست ۋ ھەشت ھەزار (۲،۵۲۸،۰۰۰) كىلۇمەتر لە سەعاتىكدا دەپرى^(۱).

(زەوى)

چەند زانىيارىيەكى خىرا دەربارەى زەوى دەخەينە روو:

۱ / وشەى (الأرض) (۴۶۱) جار لە قورئاندا دووبارە بۆتەوہ.

۲ / رووبەرى زەوى : پىنج سەدو دە ملیون كیلۆمەتر دووجايە، (۵۱۰,۰۰۰,۰۰۰) كم^۲، سەدو چلو نو ملیون كیلۆمەتر (۱۴۹,۰۰۰,۰۰۰) كم^۲ وشكانىيە، سىسەدو شەستو يەك ملیون كیلۆمەتر دووجا (۳۶۱,۰۰۰,۰۰۰) ى ئاوە.

۳ / قەبارەى ئەو ئاوە: ھەزارو سىسەدو شەست ملیون كیلۆمەتر سىنجا (۱,۱۳۶,۰۰۰,۰۰۰ كم^۲)، سالانە سىسەدو ھەشتا ھەزار كیلۆمەتر سىنجا (۲۸۰۰۰۰) كم^۲ ئاو لە ھەوادا ھەلدمگىرى، كە دوايى دەبىتە ھەورو باران و بەفرو تەرزە، واتە: سالانە موعەددەلەكەى لىك نىزىكە، وەك لە شوینەوارىكدا ھاتوہ (ابن عباس) گوتوويەتى: { مَا مِنْ عَامٍ بِأَقْلَ مَطَرًا مِنْ عَامٍ } { أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِرَقْمٍ: (۳۵۲۰). وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ وَلَمْ يَخْرُجَاهُ، قَالَ الدَّهَبِيُّ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ }، واتە: ھىچ سالىكى لە سالىكى دىكە بارانى كەمتر نىە، { بەلام لە شوینىك زۆر دەبارى، لە شوینىك كەم دەبارى، سالىكى دىكە، پانتايى و شوینەكان دەگۆرىن }.

ئاوى سوۆرى زەرىاگان، ئوقيانووسەكان لە (۹۷٪) ى ئاوى سەر زەوى پىكدىنن، ديارە لە (۲٪) ش ئاوى شىرىنە.

۴ / قەبارەى زەوى: (۱۸۰,۰۰۰,۰۰۰ كم^۲) سەدو ھەشت ملیون كیلۆمەتر سىنجا، كە (۷۱٪) ى ئاوەو (۲۹٪) ى وشكانىي و خاكە، بە چىاو خاك و بەستەلەك ھەموويەوہ.

۵ / كىشى زەوى: (۶,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ھەزار ملیون ملیون (طن) ە، واتە: شەش (۲۱) سفرى لە پىشەوہ بى.

۶ / ھىزى كىشكردن: (قوة الجاذبية)ى زەوى: يازدەمۇ لە دەميا دوو (۱۱,۲) كىلۇمەترە، لە چركەپەدا.

۷ / ھىزى كىشكردىنى زەوى: ھەتا بەنجا ھەزار (۵۰,۰۰۰) كىلۇمەتر بەرەمۇ سەرۋوى دەروات، بەلام وردە وردە ئەمۇ ھىزى كىشكردە، كەم دەمبىتەۋە، تاكو دوايى زۇر دوور دەمكەۋىتەۋەمۇ دەمبىتەۋە بە سەفر.

۸ / جوولەكانى زەوى: زەوى بە لاي كەمەۋە پىنج جۇرە سوورانەۋەمۇ جوولەى ھەن:

ا - جوولەى يەكەمىيان بە دەورى خۇيدا، ديارە لە پۇژھەلاتەۋە بۇ پۇژئاۋا، بە خىرايى سى (۲۰) كىلۇمەتر لە خولەكىك دا، واتە: (۱,۶۷۴) كىلۇمەتر لە سەعاتىكدا دەبىرئ، ئەگەر بە وردىيى بىلئىن: (۲۷) كىلۇمەتر (۸۰۰) مەتر، لە خولەكىكدا دەبىرئ، ۋە زەوى لە ماۋەى (۲۴) سەعاتدا خولانەۋەمۇ دەورى خۇى تەۋاۋ دەكات، واتە: شەۋو پۇژئىك.

ب - جوولەى دوۋەمى زەوى بە دەورى خۇردايە، بە خىرايى سى (۲۰) كىلۇمەتر لە چركەپەكدا، ئەگەر بە وردىيى بگوتىرئ: (۲۹) كىلۇمەتر (۶۰۰) مەتر لە چركەپەكدا، واتە: سوورانەۋەمۇ زەوى بە دەورى خۇردا (۶۰) ھىندەى خىرايى خولانەۋەمىيەتى بە دەورى خۇيدا، ديارە زەوى كە بە دەورى خۇيدا دەخولىتەۋە، بە شىۋمىيەكى رىك ناخولىتەۋە، بەلكو بە شىۋمىيەكى لار (۲۳,۵) بىستو سى پلەۋ نىو لە ھىلى شاقۇلىيەۋە لارە، ۋە كە بە دەورى خۇرىشدا دەخولىتەۋەمۇ دىسان لە خولگەپەكى ھىلكەپىدا بە لارى (۶۶,۵) شەستو شەش پلەۋ نىو، ۋە ئەمۇ لارىيەى لە سوورگەى دەورى خۇيدا، دەبىتە ھۇى كورتو درىزى شەۋو پۇژو، ئەمۇ لارىيەى كە لە خولگەى سوورانەۋەمۇ بە دەورى خۇر دايە، دەبىتە ھۇى پەيدا بوۋنى چۋار ۋەرزەكان، خولتىكى سوورانەۋەمۇ زەوى بە دەورى خۇردا، بە (۱۲) مانگ تەۋاۋ دەكات، بە (۳۶۵) پۇژو لە (۲۴%)ى پۇژئىك.

ج - جوولەى سىيەمى زەوى: ئەمىيە كە لەگەل كۆمەلەى خۇردا، بەرەمۇ دالى ۋەستاۋ، بە خىرايى بىست كىلۇمەتر لە چركەپەكدا دەروات.

د - سوورانەۋەى چوارەمى زەۋى: ديسان لەگەل كۆمەلەى خۇردا بە دەۋرى چەقى كاكىشاندا، بەخىرايى (۲۰۶) كىلۆمەتر لە چركەيەگدا، واتە: (۷۴۱,۶۰۰) كىلۆمەتر لە سەعاتىگدا، ۋە خولىك واتە: خولىكى خۇر لەگەل خۇرو كۆمەلەكەيدا بە دەۋرى چەقى كاكىشاندا، بە (۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰) مىيۇن سال تەۋاۋ دەبى، ۋەك لە باسى سوورانەۋەى خۇرىشدا باسما كىرد.

ه - سوورانەۋەىگى دىكەى زەۋى، ئەۋمىيە كە لەگەل كەھكەشانەكەى خۇمان دا كە پىي دەگوتىرى: پىي كاكىشان، بە خىرايى (۹۸۰) كىلۆمەتر لە چركەيەگدا، واتە: لە سەعاتىگدا (۲,۵۲۸,۰۰۰) كىلۆمەتر دەبىرى.

۸ / چىنەكانى زەۋى :

زەۋى لە حەۋت چىن (طبقة) پىكىدى :

دىارە ھەركام لەۋ چىنانەش ناۋى خۇى ھەيە، بەلام من بۇ كورتكردەنەۋە ھەندى لە چىنەكانم خستوتە نىۋ يەك:

چىنەكانى: ۱ ۋ ۲: بەرگى بەردىن (الغلاف الصخري): ئەم دوو چىنە لەژىر دەرياۋە ھەتا ماۋەى (۶۵) كىلۆمەتر دەپۇن، ۋە لە ژىر خاكەۋە تاكو ماۋەى (۱۲۰) كىلۆمەتر درىژ دەبىنەۋە.

چىنەكانى: ۲ ۋ ۴ ۋ ۵: ئەۋ سى چىنە بە نىسبەت دەرياۋە لە قوۋلايى (۱۲۰) كىلۆمەترەۋە دەست پى دەكەن ۋ تاكو قوۋلايى (۲,۸۸۵) كىلۆمەتر درىژ دەبىنەۋە، واتە: ئەستوروييەكەيان (۲,۷۶۵) كىلۆمەترە.

چىنى ۶: كرۆكى زەۋى، بەلام كرۆكە شلەكەى كە ھەموۋى ناسن ۋ كانزاي تۋاۋەى زۇر زۇر گەرە، ئەۋيش لە قوۋلايى (۲,۸۸۵) كىلۆمەترەۋە دەپۋاتە خوار، تاكو سنوۋرى (۵,۱۷۰) كىلۆمەتر، ۋە ئەۋ كرۆكە شلەى زەۋى لە (۲۱%) زەۋى پىكىدىنى، كە ئەستورويى (سۇمك)كەى، ئەندازەى (۲,۲۸۵) كىلۆمەترە.

چىنى ۷: كە پىي دەگوتىرى: كرۆكى رەقى زەۋى (لُب الأرض الصلْب) ئەۋيان ئەستورويى (سۇمك)كەى (۲,۴۲۰) كىلۆمەترە، كە لە قوۋلىيى: (۵,۱۷۰)

كىلۇمەترە دەست پىڭ دەكات، تاكو (۶,۳۷۱) كىلۇمەتر، وە ئەم كرۆكە رەقو پتەھەى زەوى لە (۹۰٪) ى ئاسنە، وە (۹٪) ى نىكلە، وە ھەندىك ماددەى دىكەش.

۹ / ھەواى دەورى زەوى: ئەو بەرگە ھەوايەى كە دەورى زەوى داو، چۈنكە وەك چۈن زەوى بەرگىكى ئاويى ھەيە، كە ئۇقيا نووسەكانن، بەرگىكى ھەوايىشى ھەيە، ئنجا ئەو ھەوايەى دەورى زەوى :

أ) رېژەى (۷۸٪) ى نايتروچىنە، واتە: زۇربەى ھەرە زۇرى، وە (۲۱٪) ى ئۇكسجىنە، وە (۰,۲٪) ى دووم ئۇكسىدى كاربۇنە، وە ئەوانى دىكەش كە رېژەى كەمتر پىكىدىنن.

ب) قورسايى بەرگە ھەوا: (۶,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) شەش ھەزار ترىليۇن تەنە، واتە: شەش پازدە سفرى لە پىشەوہ بى، چۈنكە ترىليۇن برىتيە لە يەك مليۇن مليۇن، واتە: يەك دوازدە سفرى لەپىش بى.

ج) بە نىسبەت قورسايى ئەو ھەوايە، يەك (۱) كىلۇگرام لەسەر يەك (۱) سم^۲ سانتىمەتر دووجا لەسەر ئاستى دەريا قورسايى ھەيە. وە ھەتا بىست (۲۰) كىلۇمەتر بەرزى، كە بەرز دەبىتەوہ لە ئاستى دەرياوہ، (۶۶٪) ى كىشى بەرگە ھەوايەكە پىكىدىنن. وە ھەتا بەرزتر دەبىتەوہ، بەرگە ھەوايەكە كىشى كەمتر دەبىتەوہ.

(مانگ)

چەند زانىارىيەك دەربارەى مانگ:

۱ / مانگ (۲۷) جار لە قورئاندا بە ناوى (القمر) ھاتو، واتە: مانگ، وە جارىكىش وشەى (أهلة) كە كۆى (ھلال)ە، (ھلال) واتە: مانگى يەك شەو، كە بە قەد دەمە داسىكە نەوېش جارىك ھاتو، ھەمووى دەكاتە (۲۸) جار، وە ئەو (۲۸) جارە، جىبى سەرنج نەوېيە كە ژمارەى ئەو رۆزانەيە كە مانگيان تىدا دەبىنرى، چونكە مانگ واتە: (القمر) لە مانگ (شەر)ىكدا (۲۸) جار دەردەكەوى، دوو شەو مەكەى دىكە دەكەوئتە حالەتى (محاق)ەو واتە: ون بوون.

۲ / جوولەى مانگ: مانگ (۳,۶۷۵) كىلۆمەتر لە سەعاتىكدا دەبىرى، لە سوورپانەو بە دەورى زەوېدا، وە بە (۲۹) شەو جارىك بە دەورى زەوېدا دەخولئتەو، وە ئەگەر بە وردىى تەعبىرى لى بگەين: بە (۲۹) رۆژو (۱۲) سەعاتو (۴۴) دەقىقە، نىجا بە خىراىى يەك كىلۆمەتر لە چركەيەكدا، ئەمە بە دەورى زەوېدا.

۳ / دوورىى مانگ لە زەوېيەو (۲۸۳,۹۴۲) كىلۆمەترە، وەك موعەددەل.

۴ / كىشىى مانگ : (۷۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ھەوت نۆزدە سفرى لە پىشەو بە، كە دەكاتە ھەفتا مليار مليار تەن، ئەوھندە كىشەكەمەتى، كە دەكاتە لە (۱۲%)ى كىشىى زەوى.

۵ / قەبارەى مانگ: بىستو دوو ترىليۇن (۲۲۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) كەم كىلۆمەتر سىجايە، واتە: (۲۲) دوازە سفرى لە پىشەو بە، واتە: يەك لەسەر پەنجای قەبارەى زەوېيە.

۶ / تىرەى مانگ : (۳,۴۷۴) كىلۆمەترە، واتە: يەك لەسەر چوارى تىرەى زەوى.

۷ / پروبەرو پانتايى (مساحة)ى مانگ: سى و ھەشت (۲۸) مليۇن كىلۆمەتر دووجايە، واتە: لە سەدا ھەوت و لە سەدا چلو پىنج (۷،۴۵٪)ى زەوى.

۸ / ھىزى كىشكردى مانگ: بە قەدەر يەك لەسەر شەش (۱/۶)ى ھى زەويە، واتە: ئەگەر شتىك لەسەر زەوى شەش كىلۆ بى، لەسەر مانگ يەك كىلۆيە، ھەر بۆيە ئەوانەى كە دەچنە سەر مانگ، ئەگەر بەرگى قورسيان لەبەر نەبى، كە باز دەدەن، زۆر بەرز دەبنەو، چونكە مانگ ھىزى كىشكردى كەمە.

۹ / پلەى گەرمىى مانگ: ئەو پرووى كە پرووى لە خۆرە، سەدو دە (۱۱۰) پلە بە رۆز گەرمە، وە لە شەودا كە پشتى لە خۆر دەبى، سەدو بىست (۱۲۰) پلەى ژىر سفر ساردە.

۱۰ / چىرى بەرگە ھەواى دەورى مانگ، كە جۆرىك لە ھەواى لىيە، چىرىيەكەى (۱/۱۰۰۰) يەك لەسەر ھەزارى چىرى بەرگە ھەواى زەويە، ھەر بۆيە ھەر شتىك بەرەو مانگ بى لە وردە بەردو، وردە ئەستىرەو، وردە خرۆكەو نىازىك و ئەوانە، ھىچى ناگىردىرتەو، بۆيەش بەردەوام سەر مانگ بەرد باران دەكرى، وە چالى وای تىدايە چەندان كىلۆمەتر قوولە، وە چالى وای لىيە كە زارەكەى پىنج كىلۆمەتر فراوانە، ئەگەر نىنسان سەرنجى مانگ بدات ئەو دەبىنى.

بەلئى مانگ وەك زەوى نىە، وەك ئەو بەرگە ھەوايەى دەورى زەوى، ھەرچى دى، دەكەووتە نىو مەجالى بەرگە ھەوايەكەو، دەسووتى و دەبىتە خۆلەمىش، بۆيە زيان لەسەر زەوى ھەيە، بەلام لەسەر مانگ نىە.

۱۱ / گل (خۆن)ى سەر مانگ، ياخود ئەووى لەسەر مانگە، ئنجا مەوادى كلسىيە، ھەرچى ھەيە، تەمەنەكەى چوار مليارو شەش سەد مليۇن (۴،۶۰۰،۰۰۰،۰۰۰) سالى، بە پىى مەزەندەى زاناپان.

۱۲ / وە شەوو رۆزى مانگ (۱۴،۵) چواردە شەوو رۆزو نىوى زەويە، پانى: شەوئىك لەسەر مانگ، بە قەدەر چواردە شەوو نىوو، رۆزىك لەسەر مانگ، بەقەدەر چواردە رۆزو نىوى زەويە.

۱۳ / جوولەى مانگ لە رۆژئاواوہ بۆ رۆژھەلاتە، وە ھەموو رۆژنىك (۴۰ تا ۵۰) خولەك دوا دەكەوئ، ھەر ئەو ھۆكارمەشە كە مانگى مانگىي (قەمري) لە مانگى خۆرىي، سالاڤنە دەورى دە (۱۰) رۆژ دوا دەكەوئ و ئەو كاتانەى كە خواپەرسىتىيەكانيان تىدا ئەنجام دەدرين، وەك ھەج و رۆزووى مانگى رەمەزان، ھىكەتى دانرانيان بە مانگى مانگىي، ئەومىيە كە لە ھەموو كەش (فصل) مەكانى سالدە بسوورپين و، سەرمەنجام مەرۇف لە ھەموو كاتە جۇراو جۆرەكان داو، لە ھەر چوار كەشەكانى سالدە: زستان، بەھار، ھاوين، پاپىز، خوا پەرسىتىيەكان ئەنجام بەدات، چونكە ھەر بە سى و شەش (۳۶) جارنىك مانگى مانگىي (قەمري) رەمەزان و كاتى ھەج و سەرجەم مانگە مانگىيەكان (الشهور القمرية) لە سال دا سوورپىك دەكەن.

۱۴ / مانگ بە چورادە شەوو رۆژو نىو جارنىك بە دەورى خۆيدا دەخوليتەوہ، ھەروەھا مانگ خولانەوہشى ھەيە بە دەورى زەوييدا، - لە ماوہى يەك مانگ دا - وە خولانەوہى ھەيە لەگەل زەوييدا بە دەورى خۇردا، - لە ماوہى يەك سال دا - ، وە لەگەل خۇردا بەرەو چەقى كاكيشان، - بە (۲۵۰) مليون سال - ، وە لەگەل كەھكەشاندا، وە ھەموو ئەو جوولانەى كە زەويى و خۆر ھەيانن، ديارە مانگيش ھەييتى، چونكە مانگ بە دەورى زەوييەوہيە و زەويى بۆ ھەر شوپىنىك بچى، مانگيش لەگەل خۆى دا دەبات، ھەروەك چۆن خۆر بۆ ھەر شوپىنىك بچى، زەوييش لەگەل خۆى دا دەبات، وە ھەشت (۸) خرۆكەكەى دىكەش كە بە ھەموويان كۆمەلەى خۆر پىكديينن، لەگەل خۆى دا دەبات.

۱۵ / ھىزى كيشكردى مانگ، زاناپان واپان مەزەندە كىردوہ، كە بە قەدەر كىبلىكى بۆلايى كە تىرەكەى پەنجا (۵۰) كىلۆمەتر بى، ھىزى كيشكردى مانگ بۆ زەوى ھىندە بە ھووتە، كە كىبلى و ھەر نىە، بەلكو چىاي واش كە ئەستورپىيەكەى ھىندە بى، رەنگە لەسەر زەوى زۆر نەبى.

۱۶ / ئەگەر راکيشانى مانگ نەبووايە بۆ زەوى، ھەروەھا زەوى بۆ مانگ، ئەوہ زەوى بە چوار سەعات جارنىك بە دەورى خۆيدا دەخولايەوہ، يانى: مانگ زەوى كيش دەكات، ھەروەك زەويش مانگ كيش دەكات، ئەوہش دەبىتە ھوى ئەوہ

کە سوورانه‌وه‌ی زه‌وی بە ده‌وری خۆیدا سست بێ، ئنجا ئەگەر مانگ نەبووایه، زه‌وی هەر چوار سعات جارێک بە ده‌وری خۆیدا دەخولایه‌وه، واته: شه‌و دهبوو بە دوو سعات و رۆژیش دهبوو بە دوو سعات، کە دیاره ئینسان فریای هیچ نەدمکه‌وت، نه‌خه‌و، نه‌کار و کاسبیی.

۱۷ / وه ئەگەر مانگ نیو هینده‌ی ئیستای دوور بووایه، له‌زه‌ویی، کە وه‌ک گوتمان مانگ (۲۸۲،۹۴۲) کیلۆمه‌تر له‌زه‌ویی‌ه‌وه‌ دووره، ئەگەر مانگ نیوه‌ی ئه‌وه‌ دوور بووایه، هه‌لکشان و داکشان (مَد و جَزْزِی دمریاکان، شه‌ست و چوار (۶۴) هینده‌ دهبوو، ئیستا چهنده! ئیستا (۲۰) مه‌تر ناستی ئاو هه‌لدمکشی به‌ه‌وی راکیشانی مانگه‌وه‌ بۆ دمریاکان، ئه‌و کاته (۶۴) هینده، واته: (۶۴) جارانی (۲۰) مه‌ترت کردبایه، دهبوو به‌ (۱۲۰۰) مه‌تر، کیلۆمه‌تری‌ک و دووسه‌د مه‌تر دمریاکان، له‌ ناستی خۆیان به‌رز دهبوونه‌وه، به‌ه‌وی هیزی کیشکردنی مانگه‌وه، له‌ هەر شه‌و و رۆژیکدا، دیاره له‌ حالیکه‌ی اشدا هه‌موو ئه‌و ولاتانه‌ی که‌ له‌ ده‌وری دمریاکان، تیکرا‌ نقوم دهبوون، کیلۆمه‌تری‌ک و دووسه‌د مه‌تر به‌ قه‌د چیا‌یه‌کی زۆر به‌رزه.

مه‌سه‌له‌ی شه‌شم: ده‌فه‌رموی: ﴿ اِنْ فِي اٰخِلَافِ اَيْلٍ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي

السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦١﴾، بێگومان له‌ جیاوازی شه‌و و رۆژاندا، یاخود له‌ جیگۆرهمکه‌یاندا، (اختلاف) هه‌م به‌ مانای جیاوازی دێ، واته: لێک جیان، هه‌م به‌ مانای جیگۆرکه‌شیان دێ، وه‌ک له‌ سوورپه‌تی (الفرقان) دا خوای به‌رومردگار ده‌فه‌رموی: ﴿ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اَيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً... ﴿٦٢﴾، واته: وه‌ خوا ئه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ شه‌و و رۆژی کردوون به‌ جینشینی یه‌کدی، یانی: به‌ دوا‌ی یه‌کدا دین.

ئنجا خوا ده‌فه‌رموی: له‌ جیگۆرهمکه‌ی شه‌و و رۆژاندا، یاخود له‌ جیاوازیاندا، وه‌ له‌وه‌ی که‌ خوا له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا خولقاندوویه‌تی، نیشانه‌ هه‌ن، بۆ که‌سانیک پاریز بکه‌ن.

ئینسان ئەگەر ئەهلی تەقوا بێ، بە چاوی عەقڵ و دل شتەکان دەبینێ، وه کاتێک دیار دەو نیمەنە سەرنج راکێشەکانی بوونەومرو دەوروبەر دەبینێ، وه نیشانەکانی خوا سەرنجیان دەمات، نەك وهك سروشتیکی كەرو لال و بئ خاوەن و بئ نەینیی، كە نەزانی كئ دروستی كرده؟ كئ بەرپۆهی دەبات؟ بؤ كوی دەچئ؟ چۆن هاتوه؟

له نایهتی پێشخ دا دەفهرموی: (لآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)، بؤ كەسانێك كە بزانی، ئینسان ئەگەر زانیاری نەبئ، بەو وردەکارییانە نازانی، هەر وا دەزانی كە بوونەومر شتیکی زۆر سادەمیه، وه كاتی خۆی بە پێی گەردوون ناسیی (بەتلیمۆس) و (ئیقلیدس) گوتووینانە: زهوی وهك سینییەك وایه لهسەر ناو، ناسمانیش گومبەزێکی شینه گلۆپی تئ چەقینراون و بەسەر زهویدا دراوا! هەر ئەومندەمیان لئ زانیوه، بەلام قورئان بە جۆرێکی دیکه باسی بوونەومری كرده، بؤ وینە: له سوورمەتی (الواقعة) دا دەفهرموی: ﴿ فَلَا أَسِئُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ۗ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَّوْ

تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿۷۶﴾، واتە: نەخیر (وهك ئیوه دەلێن وا نیه، ئەی كافرەكان!) سویند دەخۆم بە جیگا و پێگا (شوینی خولانەوهو سوورانەوهو جوولە) ی نەستیرەكان، وه بێگومان ئەگەر ئیوه بزانی ئەمە سویندیکی مەزنە، پانی: دواى ئەوهی كە زانیاریت دەبئ لەبارەى دروستكراوەكانى خواوه، ننجاً له گەورمیی سویندەكانی خوا حالی دەبی، ننجاً خوا دەفهرموی: له جیگۆرکەى شەوو رۆزو جیاوازیاندا، وه لەوهدا كە خوا دروستی كرده له ناسمانەكان و زهوییدا، نیشانە هەن بؤ كەسانێك، بؤ كۆمەئێك كە پارێز بکەن، ئینسان ئەگەر تەقواى هەبوو، چاوی عەقڵ و دلی روونتر دەبیتەوه، دیوی پەنهانی شتەکانیش دەبینێ، نەك هەر روالهتەكەیان ببینی، وهك خوا دەفهرموی: ﴿ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ ﴿۷۷﴾ الررم، واتە: روالهتێك له ژيانى دنيا دەزانی، بەلام ئەوان له دواڕۆژ بئناگان.

ھەروھما ھەر لە سوورمى (يونس)دا - كە دوايى دەيگەينى - لە ئايەتى (۱۷)دا

خوادمفەرموى: ﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴾ ﴿ ۱۷ ﴾ ، كە ۋەك پېشتەر گوتمان: يەككە لە واتايەگانى (اختلاف) برىتتە لە : (جياوازى) شەو تارىكە، رۆژ پرووناكە، خوا دمفەرموى: خوا ئەو كەسەيە كە شەوگارى بۆ گىراون بە مايەى تىدا پشوووان، رۆژگارىشى بۆ گىراون بە مايەى بينىن، لە ئائەومدا نىشانە ھەن بۆ كەسانىك ببىستن.

شەوگار پشوو تىدا دەمدەن، خواي كارزان تارىكى كردو، بۆ ئەۋەى ئيسراحتەى تىدا بكەن، خەلكى وا بەتەماع ھەيە، ئەگەر ھەموو دەمى شەويش ۋەك رۆژى پرووناك بووايە، خۆى دەپساند، ھەر خەرىكى كارو كەسابەتو خۆ ماندوو بوون كردن دەبوو، بەلام خواي پەرورەدگار بە ئىجبارى پشوووان پى دەدات، شەو تارىك دادىنى، بۆ ئەۋەى خەلك پشوو بدات، رۆژيش پرووناكە تاكو كەسابەتو جموجۆلى تىدا بكەن.

ئىنجا كە دمفەرموى: ﴿ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ ، ھەرچى خوا لە ئاسمانەگانو زەۋىدا دروستى كردو، ئەۋە ھەموو شتىك دەگرىتەۋە وردو درشت، ﴿ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴾ ، (آيات) يانى: (علامات) واتە: نىشانەن، ئەوانە ھەموويان بۆ ئەو كەسانەى پارىز لە خواي پەرورەدگار بكەن، پەيوەندى بەندايەتبيان لەگەل خوادا بەھىز بى، ئەوانە نەينى دروستكراۋەگان دەزانن، ئەوانە حىكمەتى دروستكراۋەگان دەزانن، ئەوانە دىۋى پەنھانى دروستكراۋەگان دەبينن، ۋە كاتىك سەرنجى ئەو دىمەنە سروشتىيانە دەمدەن، ۋەك نىشانەگانى خوا دەيانبىنن، ۋەك يەككە لە شاعىرەگان دەلى:

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

لە ھەر شتىكدا نىشانەيەك ھەيە بۆ خوا

بەلگەيە لەسەر ئەۋە كە تاكەو تەنيا

کاتی خۆشییی که جاروبار شیعرم دهنووسی، له شیعیکیدا گوتوومه:

سروش تاونهی تهجهللای خوابه باش سهرنجی بده بزانه چی تیايه!
له ریی (کر)هوه کردگار دهناسری سروشت کریکه کردگاری خوابه

مهسهلهی مهوتهم : که دمفهرموی: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا

بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَأَطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿۷﴾ أُولَٰئِكَ

مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸﴾ ، لێرهدا خوا ﴿۷﴾ پیناسهی
بیبیروایانمان بۆ دمکات، کورتهی مانایهکهی ناوایه: بیگومان نهوانهی که به ئومیدی
دیداری ئیمه نینو، ژبانی دنیایان پهسند کردوهو، دلایان پیوهی نووساوهو
نۆخرنیان پی هاتوه، وه نهوانهی که له نیشانهکانی ئیمه بیناگان، نهوانه جیگای
حهوانهومیان ناگره، بههوی نهو کردموه (خراپانه)وه که نهنجامیان دمدان.

پیناسهی بیبیروایان به چوار سیفهتی بنههتیان:

لێرهدا خوی کارزان باسی بیبیروایان دمکاتو به چوار وسف باسی کردوون:

سیفهتی یهکهم: ﴿ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ﴾، یانی: به هیوا نین، به ئومید نین

بگهنه دیداری ئیمه، (الرَّجَاءُ: طَلَبُ شَيْءٍ مُتَوَقَّعٍ) (رَجَاء) بریتیه لهوه که تو
بهدوای شتیکیدا بجی که بگونجی بیته دستت، بهلام (أَمَل) نهوهیه که تو
بهدوای شتیکی وهممیدا برۆی، یان شتیکی که نهگونجی پهیدایی، بۆیه ههمیشه

(رَجَاء) شتیکی پهسنده، ئنجا نهوانه: ﴿ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ﴾، به ئومیدی

دیداری ئیمه نین، ئنجا کهسێک به ئومیدی دیداری خوا نهبوو، دیاره خوی
ناماده ناکات بۆ دیداری خوا، بهلام کهسێک بزانی دهچیتهوه دیداری خوا، بۆ
خزمهت خوی پهرومردگاری خوی ناماده دمکات، تویشوو بۆ نهو سهفهره دادهنی،
ههول دمدا بزانی به چ روویکهوه بجیته خزمهت خوا ﴿۷﴾، بۆیه له هورئاندا ئیمان

بە خوا، ئيمان بە رۆزى دوايى، زۆر پىكەوۋە ھاتوون، چونكە كەسنىك ئيمانىشى بە خوا ھەبى، بەلام ئيمانى بە رۆزى دوايى و بە دیدارى خوا نەبى، وە پىيى وا نەبى كە خوا زىندووى دەمكەتەوۋە لىيى دەپرسىتەوۋە لىيى دەپىچىتەوۋە، نەوۋە ھاندەرىكى نابى كە خۆى ئامادە بکات بۆ دیدارى خۆای پەرورەردگار.

ھەئبەتە ھەندىك لە خواناسان، ئەوانەى كە باش خوايان ناسیوۋە، خوا پەرستەن زۆر صالحن، گوتوویانە: ئەگەر خوا بەھەشتىشى دروست نەكردبايە و دۆزەخىشى دروست نەكردبايە، ھەر نەدەمبوو سەرپىچى لى كرابايە، ھەر دەبوو بەندايەتتى بۆكرابايە، بۆچى؟ لەبەر ئەوۋەى مەقامى بەرزو مەزنى خوا، بەخشندەيى خوا، سىفەتەكانى خوا، شایستەى ئەوۋەن كە خوا ھەموو جۆرە بەندايەتتییەكى بۆ بكرى، ئەگەر لەبەر خۆشى بەھەشتەكەى و لە ترسى دۆزەخەكەشى نەبى، كە بىگومان ئەوۋە راستە، بۆیش خوا ﷻ لە سوورمى (التوبة) دا دەفەرموى: ﴿... وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ...﴾ ۷۲، واتە: وە رەزامەندىيەك لە خواوۋە، گەورمترە، واتە: گەورمترە لە بەھەشت و لەوۋەى كە لە بەھەشت دا ھەيە، وەك دوايى دەيگەينى، كە خوا ﷻ بە ئەھلى بەھەشت دەفەرموى: بەئىنىكم پىداون، با بۆتان جىبەجى بکەم، دەلین: خوايە! تۆ ھەموو شتىك داوۋە بە ئىمە، ئنجا كە: پەردە لادەدات خۆپیان پىشان دەدات، كاتىك تەماشای خۆای بەرزو بى ھاوۋەل دەكەن و بە دیدارى خوا شاد دەبن، پىيان لە ھەموو نىعمەتەكانى بەھەشت باشتەرە.

سىفەتى دووۋە: ﴿وَرِضْوَانٌ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، وە زىانى دىيان پەسند كرده، يانى ھەلىانبۇاردوۋە بەس (اكتفاء) يان پى كرده و بەھۆپەوۋە خواو خەلك و قىامەت و بگرە خۆپىيان لەبىر كرده.

سىفەتى سىيەم: ﴿وَاطْمَأْنُونُوهَا﴾، يانى: دلىان پىوۋە پەيوۋەست بووۋە، ئۆخزنىان پى ھاتوۋە، دلىان پىيەوۋە چەسپىوۋە، وەك بلىيى دلىان بە ھۆى ئەو زىانى دىيايەوۋە، ئارامى گرتوۋە، سبحان اللہ خوا لە سوورمى (الرعد) دا دەفەرموى:

﴿ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴾

﴿ ۲۸ ﴾، ئەوانەى بىروايان ھىناوھو بە يادى خوا دلىان ئارام دەگرى، ئاگادار بن! وريابن! تەنيا دلان بە يادى خوا ئارام دەگرن، واتە: ئارام گرتنى راستەھىنە، بەلام جارى واش ھەيە جوړىك له ئارامگرتن و ئوخزنى وھمىيش ھەيە، مرفۇف پىي وايە ئەگەر سەرومتو سامانى زۆر ھەبوو دلخوش دەبى، بەلام ئەوھ لە ھەقىقەتدا وھمھو سەرپابە، چونكە دوايى ھەر ھەست بە تىنوۋىتىي دەمكات، وەك پىرەمىردى شاعىر دەلى:

تەماع وەك ئاوى سوۋرى دەريابە ھەر دەنجۆتەوھ تەسەللالات نايە

باباى وا ھەيە مليۋنىكى^(۱) ھەيە، بەلام پىوۋستى بە مليۋنىكى دىكەش ھەيە، چەندى ھەبى، پىوۋستى بە زياتر ھەيە، تەنيا شتىك كە دلى ئىنسان و لايەنە مەعنەوۋىيەكەى ئىنسان تىرو تەسەل دەمكات، برىتتە لە پەيوەندىي بە خواوھ ﷻ، وھ بەندايەتتىي بۇ خوا.

سيفەتى جوارەم: ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴾، وھ ئەوانەى كە لە نايەتەكان و نىشانەكانى نىمە بىئاگان، جارى دىكەش باسماں كىردوھ: وشەى (آيَة) واتە: (عَلَامَة) نىشانە، (آيات) كۆپەكەيەتى، واتە: نىشانەكانى خوا، نايەتەكانى خواش بە گشتى سى جۆرن :

۱ / رپستەكانى فەرمايشتەكەى واتە : (رپستەكانى قورئان).

وەك خوا فەرموۋىەتى : ﴿ الرَّبُّ لَكَ آيَاتٌ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ﴾ ﴿ ۱ ﴾

الحجر .

۲/ دیار دەو دیمەنە سروشتییەکان، خۆی بەروردگار دەفەر موی: ﴿ وَكَأَيِّن

مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿۱۰۵﴾

یوسف، واتە: وە زۆر نیشانە هەن، لە ئاسمان و زەوییدا، بە لایاندا ڕەت دەبن، بەلام
پشتیان تێدەگەن، واتە: سەرنجیان نادن، بە جاوی سەر دەیبینن، بەلام
سەرنجیان نادن بە جاوی عەقل و دل.

۳/ بەلگە و موعجیزەکانی پێغەمبەرەن (عليهم الصلاة والسلام) وهك خوا

دەفەر موی: ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ... ﴿۱۱۰﴾ الإسراء، واتە: وە

بیگومان ئیمە نو ئایەتی ڕۆشنمان بە موسا دابوون.

کە مەبەست پێی موعجیزەکانیەتی، وهك: گۆچانەکی و دەستی، وە ئەو

حەوتە ی دیکە کە لە سوورەتی ئەعرافدا باسکراون.

ننجا خوا دەفەر موی: ئەوانە ی بەو شیومیە ئەو چوار سیفەتەیان هەن،

﴿ أُولَئِكَ مَاؤُهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸﴾ یونس، ئەوانە

جیگای حەوانەو (ماوی) یان ناگرە، (ماوی) ئەو شوینەیه کە دەبن تێیدا بچەوئیهو،
ئەو شوینە ی کە دەبن لێ پارێزری، ئەو شوینە ی کە تۆ دەبن تێیدا پشوو
بدە ی، جا ئەگەر ناگری دۆزەخ، شوینیک بێ ببەر وایەکان تێیدا پشوو بدن، مانای
وایە مال و یرانن، چونکە نیو ناگر بە حەقیقەت شوینی پشوو دان و شوینی
حەوانەو شوینی نیسراحت تێدا کردن و شوینی پارێزران نیە.

دوایی دەفەر موی: ﴿ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾، بە هۆی ئەووە کە

دەیانکرد، خوا ستمیان لێ ناکات، بەلکو بە هۆی کردووەکانیانەو، بە هۆی
ئەو جوۆرە ئیعتیقادو بۆجوونە غەلەتەیان، وە ئەو ئاکارو سیفەتە
خراپانەیانو، ئەو کردووەو ڕەفتارە ناشەرعییو دزیوانەیانەو، بەو مەرەدە
چوون و تووشی ئەو چارمنووسە تالە بوون، ئەگەر نا خۆی دادگەر ستمی لێ
نەکردوون.

مەسەلەى هەشتەم و کۆتایی: ئنجا خوا ﷻ پێناسەى برۆاداران دەکات، دەفەرموی:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي
 مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١﴾ دَعَوْتُهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
 فِيهَا سَلَامٌ ۖ وَءَاخِرُ دَعْوَتُهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ ۞ ﴾

ماناکەى بە کورتى ئاوايه: بێگومان ئەوانەى برۆایان هێناو، کردموه
 چاکەکانیان ئەنجام داو، پەرۆردگاریان بە هۆى ئیمانەکیانەوه دەیانخاتە سەر
 ڕێى راست، ئەوانە لە دواڕۆژدا لە بەهەشتەکانى خوادا دەبن، کە رووبارگەل بە
 ژێریاندا (واتە: بە ژێر کۆشکەکانیاندا) دەڕۆن، لە نیو چەند باغو بێستانىکى
 پڕ نازو نىعمەت دان، لەوێدا پارانەومیان بریتىه لە (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ) پاکىی و
 دوورى بۆ تۆ ئەى خوايه! لە هەر کەمو کورپىهک (وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ) وه
 سلاو کردنیان لە نیو خوێاندا، (وه لهگەڵ فریشتەکان دا) بریتىه لە سەلام،
 (وَءَاخِرُ دَعْوَتُهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)، وه دواىین پارانەومیان
 بریتىه لە ستایش بۆ خواى پەرۆردگارى جیهانیان.

کە دەفەرموی: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا ۖ ﴾، بێگومان ئەوانەى کە برۆایان
 هێناوه، برۆایان بە چی هێناوه؟ برۆایان بە هەموو ئەو شتانه هێناوه، کە پێویستە
 ئیمانیان پێ بهینرى، واتە: برۆایان هێناوه بە خوا ﷻ، بە فریشتەکانى، بە
 کتیبەکانى، بە رۆژى دواىى، وه بە پێغه مبهران (عليهم الصلاة والسلام)، وه بە
 هەرچی کە پێغه مبهران هەوالتیان پێداوه لە خواوه.

﴿ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ ﴾، وه کردموه باشەکانیان ئەنجام داو، واتە: تیکرای
 ئەو کردموانهى کە بە پێومرى خوا بە باش لە قەلەم دەدرى، هەوالتیان داوه هەمووی
 جێبه جێ بکەن.

ئا ئەوانە خوا ﷻ چێیان بۆ دەکات :

بِئِهِ / ﴿يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ﴾، پەرورەدگاریان بەهۆی ئیمانەکیانەوه
هیدایەتیان دەدات، لێرەدا ئەوان بێگومان پێنمایی خویان وەرگرتووە، بۆیە ئیمانیان
هێناوە، کەواتە: ئەم وشە: (یەهیدیهەم) مانای دووهمی هیدایەت دەرگرتەوه، یانی:
خوا دەیانخاتە سەر پێی راست، بەهۆی ئیمانەکیانەوه، واتە: لە هەموو
هەتسوکەوتەکانیاندا لەسەر پێی راستن، چونکە ئینسان یەكجار پێویستی بەوه
هەیه پێی خوا بدۆزیتەوه، کە ئەوه هیدایەتە، بەلام دوايي بەردەوام پێویستی بە
هیدایەتی خوا هەیه، بۆ ئەوهی لە هەموو کارو کردەوهکانی دا:

ا / لە هەموو نیت و مەبەستەکانی.

ب/ لە هەموو قسە و تەعبیرەکانی دا.

ج/ لە هەموو هەتسوکەوتەکانی دا، ئەندامەکانی پێویستی بەوه هەیه، کە بە

پێی شەرع پەفتار بکات، وهك له سوورەتی (محمد) دا خوا دەفەرموی: ﴿وَالَّذِينَ

أَهْتَدُوا زَادَهُمْ هُدًى وَءَانَّهُمْ وَقَوْلَهُمْ ﴿١٧﴾، واتە: ئەوانەى هیدایەتی

خویان وەرگرتووە، (واتە: یەكەمجار کە وتوونە سەر پێی راست) خوا بەردەوام

هیدایەت و خستە سەر پێی راستیان بۆ زیاد دەکات، وه تەقواشیان پێ

دەبەخشێ.

ئەوانە سەرەنجامیان چۆنە؟

دوو / ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ﴾، رووباریان بە ژێردا دەرۆن، واتە: رووبار

بە ژێر کۆشک و تەلارەکانیاندا دەرۆن.

ئەجا ئایا لە بەهەشت دا چی دەلێن؟

سێ / ﴿فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾، لە نیو باغو بیستان و گولزارێکی پێ نێمەتدا.

(۱) ﴿ دَعَوْنَهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ ﴾، (دعوی) واته: (دُعَاء) پارانه‌وه، پارانه‌وه‌یان جییه؟ بریتیه له: نهی خویه! پاکیی، دووری بؤ تو له هر کهم و کورپی و هه‌له و په‌له‌یه‌ک.

(۲) ﴿ وَمَحْيَتَهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴾ وه سلاو کردنیان له‌ویدا، بریتیه له سه‌لام (سلام) یانی: چی؟

(السَّلَامُ: التَّبَرُّي مِنَ الْآفَاتِ وَالْعُيُوبِ)، واته: سه‌لام بریتیه له بی به‌لایی و بی گرفت و کهم و کورپی و سه‌لامت بوون له ناخوشیی و دهرده‌سه‌ری و عه‌یب و عاره‌کان، که بی‌گومان به‌هه‌شت بهو شیومیه‌یه.

که‌واته: هر نه‌وه شیوهی سلاو کردنیانه له یه‌کدی، وشه‌ی سه‌لام به‌کار دینن، خوی په‌روم‌ردگار هم له سوورمتی (مریم) نایه‌تی (۶۲)، هم له سوورمتی

(الواقعة) نایه‌تی (۲۵) دا یه‌ک ته‌عبیر ده‌فه‌رموی: ﴿ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا

سَلَامًا وَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴾، واته: قسه‌ی پووج، قسه‌یه‌ک که خه‌لک گونا‌ه‌بار بکات، تیندا نابیستن، هیچ نابیستن جگه له سه‌لام، سه‌لام، هر نه‌وه دمبیستن له به‌هه‌شتدا، واته: قسه‌ی خراپ و پووج و بی‌مانای تیدا نیه.

(۳) ﴿ وَآخِرُ دَعْوَانَهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾، وه دوا‌یی‌ین پارانه‌وه‌شیان نه‌ومیه که ستایش بؤ خوی په‌روم‌ردگاری جیهانییه‌کان. (واته: ستایشی خوا ده‌که‌ن).

که‌واته: له‌گه‌ل خوی په‌روم‌ردگاردادا هر به پاک گرتن و ستایش کردن شیوهی ته‌عبیر و قسه‌یانه، وه له‌گه‌ل خه‌لکدا ته‌نیا سه‌لام کردن قسه‌یانه.

کو‌تایی نه‌م دهرسه بهم فه‌رمایشته‌ی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ دینین: { إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ، وَلَا يَتَفَلْتُونَ، وَلَا يَبُولُونَ، وَلَا يَتَغَوَّطُونَ، وَلَا يَمْتَخِطُونَ. قَالُوا: فَمَا بِالِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ؟ قَالَ: جُشَاءٌ وَرَشْحٌ كَرَشْحِ الْمَسْكِ، يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحْمِيدَ، كَمَا تُلْهَمُونَ النَّفْسَ } { رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِرَقْمِ: (۷۰۸۱) }.

واتە: خەلکی بەهەشت دەخۆن و دەخۆنەوه، بەلام نەتفیان هەیه، نە میزیان هەیه، نە بیسیایان هەیه، نە بەئەم و جلمیان هەیه، گوتیان: ئەدی ئەو خواردن و خواردنەوهی دەبخۆن چی لێدی؟ فەرمووی: دەبێتە قەرب و ئارمەقە، وەك بۆنی میسك وایە، (كە قەربیان دێتەوه، وە ئەو ئارمەقەیهی كە لە بەدەنیان دەردەچێ، بۆنەكەى وەك میسكە كە خۆشترین بۆنە)، بە فێركران و بۆ ئاسانكردنەوه خوا بەپاك دمگرن و ستایشی دەكەن، وەك چۆن ئیوه هەناسە دەدەن، بەبێ ماندوو بوون.

دیاره ئەو حالەتەنەى بۆ ئەهلى دنیا هەن لە زىانى دنیادا، وەك هەبوونی میزو پاشەرۆك و ئەو كەم و كورپیانەى دیکە كە هەن، زادهى ئەو جەستە ماددیەن، كە بۆ دنیا دروست كراوه، بەلام لە بەهەشت دا خەلکی بەهەشت بە پیاوو ئافرەتەوه، پووحتیكى زۆر چاکیان دەبێ و جەستەیهکیان رێك و پاك و خاوینیان دەبێ، وە بەدنیاییهوه پێكەتەى جەستەیی خەلکی بەهەشت لەم پێكەتەیهى ئیستای خەلکی دنیا، زۆر جیاواز دەبێ، بگره ئەو ماددیەى كە لێشی دروست دەكرێنەوه، لەوهى ئیستا جیا دەبێ، فەرمایشتى خواش :

﴿... وَنُنشِئُكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾﴾ الواقعة، ئاماژەیهكى ڕوونە لەوبارمەوه.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دەرسى دووھم

پىناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە دە (۱۰) ئايەت پىك دى، لە ئايەتى (۱۱ تا ۲۰)، لە دە ئايەتەدا
خوای کارزان باسى چەند بابەتیک دەكات:

۱/ پەلە کردنى خوا لە دابىنکردنى خىرو چاکەدا بۆ خەلكو، پەلە نەکردنى لە
سزادان و خراپە بەسەر هىنانياندا.

۲/ ھەلپەو پەلە کردنى مروقى بىپروا لە کاتى نارەحەتىى داو، دواتر سېلەيى و
پى نەزانىى نواندن.

۳/ راگەياندىنى ئەو راستىيە گە: خوا گەلانى پىشوو بەھوى ستمەھو
فەوتاندوونو، پاشان ئىمەومانانى لە دوايان کردۆتە جىنشىن.

۴/ داواکردنى کافرەكانى رۆزگارى پىغەمبەر ﷺ كە يان قورئانىكى دىكەيان بۆ
بىنى، يان دەستكارىى ئەو بەكات كە هىناويەتى، وەلامدانەھوى ددانىكىنىان.

۵/ راگەياندىنى ئەو راستىيە گە: ھاوبەشەدانەرەكان شتانىك دەپەرستن كە توانای
زىان و سووديان نىھو، كە بە شەفاعەتكارىشان دادەننن، قسەيەكى پووجە.

۶/ خستەرووى ئەو راستىيە گە: مروفايەتىى كاتى خوى ھەمووى ئەھلى خوا
بەيەگگرتن بووھو دوايى راجىايى تىدا پەيدا بووھ.

۷/ روونكردەھوى ئەو كە هىنانى نىشانەو موعجزەى دىكە، ئەركى پىغەمبەر
ﷺ نىھ.

﴿ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتَعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجْلُهُمْ فَنذُرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۱۱﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلْقًا فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا آتِ بِقرءانٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۵﴾ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَبْتُكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۶﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۱۷﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَتُوْلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتَنْتَبَهُونَ اللَّهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحٰنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۸﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۹﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْعَيْبُ لِلَّهِ فَانظُرُوا إِلَيَّ مِنْ مَعَكُمْ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿۲۰﴾ ۞

مانای وشە بە وشە نایەتەکان

{وہ نگہر خوا پہلہی کردبایہ بۆ وہ لامدانہوو ہینانہدی (نزای) خرابہی خەئک (لہ خویمان) وەک کہ ئەوان پہلہ دەمکن لہ ہینانہدی چاکەدا، کاتی لہبەین چوونیان تیدەپەری، بەلام لہ نائومیدان لہ دیدارمان (بە ھۆی بیپروایی یان گوناھکاریی یەوہ) دەگەرین لہ سەرکیشیی خویناندا سەراسیمە بن ﴿۱۱﴾ وە ھەرکات مرؤف (ی بیپروا) خرابەو زیانیکی تووش بوو، لیمان دەپارپتەوہ، چ لەسەر کەلەکەیی بی، یان بە دانیشتنەوہ، یان بە پیوہ، ئنجا ھەرکات خرابەو زیانەکەیمان لی لابر، دەروات (تێھەئدمتریزینئ) وەک ھەرگیز بۆ (لابردنی) زیانیکی کہ تووشی بوو، لیمان نەپاراپتەوہ! ناوا ئەوہی زیدەرپۆیی کاران دەیکەن، بۆیان رازینراوتەوہ ﴿۱۲﴾ وە بە دنیایی (خەئکانی) سەدەکانی پێش ئیوہمان کاتیکی ستمیان کرد، فەوتان، وە پیغەمبەرانیان بە بەئگە ئاشکرایەکانەوہ ھاتنە لایان، بەلام نەدەگونجا (باش ئەو ھەموو ستم و خرابەکارییەیان) بروابینن، بەو شیوہیە سزای کۆمەئلی تاوانباران دەدەین ﴿۱۳﴾ دواپی ئیوہمان دوا یان لەسەر زەوی کردە جیگرەومیان، تاکو سەرنج بەدەین: چۆن رەفتار دەکەن؟! ﴿۱۴﴾ وە کاتیکی نایەتەکانی ئیمەیان بە رۆشنیی بەسەردا خویندرانەوہ، ئەوانەیی بە ھیوای دیداری ئیمەنین گوئیان: قورئانیکی دیکەیی جگە لەمە بیئە، یان {ئەوہی ئیمە ھەزی پێناکەین}، بیگۆرە، بلی: بۆم نیە لەلایەن خۆمەوہ بیگۆرم، من تەنیا شوین ئەوہ دەکەوم کہ بۆم سەروش دەکری، بە دنیایی ئەگەر سەرپێجیی پەروردگارم بکەم لہ سزای رۆژیکی مەزن دەرسم ﴿۱۵﴾ بلی: ئەگەر خوا ویستبای (بەسەرتاندا نەخوینمەوہ) نە بەسەرتانمدا دەخویندەوہو، نەلێشی ئاگادار دەکردنەوہ، ئایا نافامن، کہ من تەمەنیکی لہ نیوتاندا ماومەوہ (وہ باسی قورئان و ئیسلامم نەکردوہ! کەواتە: ئەمە قسەیی خۆم نیەو ھی خوایە) ﴿۱۶﴾ ئنجا ئایا کی لہو کەسە ستمکارترە، کہ درۆ بە

ناوى خواوۋە ھەئدەبەستى، يان ئايەتەكانى بە درۆ دابنى؟ مسۆگەر تاوانباران سەرھراز نابن ﴿۱۷﴾ ۋە لە خوار خواوۋە، شتانىك دەپەرستن، كە نە زيانيان لىدەمدەن ۋە نە سووديان پىدەگەيەنن، ۋە دەلئىن: نا ئەوانە تەككارمانن لە لای خوا، بلى: ئايا لەبارەى پەرستراوانىكەو ھەوال بە خوا دەمدەن، كە نە لە ئاسمانەكان ۋە نە لە زەوى دا، سۆراغيان نازانى؟! پاكىي ۋە بەرزىي بۆ ۋى، لە ۋەى دەيگەنە ھاوبەشى ﴿۱۸﴾ ۋە خەئك كاتى خۆى تەنيا يەك كۆمەل بوون (لەسەر خواپەرستىي، دواتر بە ھۆى لادانىانەو ۋە لە بەرنامەى خواو رىبازى پىغەمبەران) ناكۆك بوون ۋە راجىيى يان تىكەوت، ۋە ئەگەر وشە (بىرپار) ئك لە لايەن پەرورەدگاتەو نەدراپايە (كە سزادانى خەئك ھەئدەگرى بۆ دوارۆز) لەوبارەو ۋە كە تىيدا كەوتوونە ناكۆكيەو، دادومرىي دەكرا ﴿۱۹﴾ ۋە (بىپروايەكان) دەلئىن: دەبووايە (موھەممەد شى ﷺ ۋەك پىغەمبەرانى پىشوو) نىشانەو موغجىزەيەكى (بەرھەستى) بۆ دابەزىنراپايە! بلى: ناديار تەنيا تايبەتە بە خواو، دەجا ئىو ھاومرئ بن، منىش لەگەلتان لە ھاومرئوانانم (داخۆ خوا ناردنى نىشانەيەكى لەو جۆرە، بە پىويست دەزانى، يان نا)؟ ﴿۲۰﴾ .

شیکردنه وهی هه ندیک له وشهکان

(أَجَلُهُمْ): (الْأَجَلُ: الْمُدَّةُ الْمَضْرُوبَةُ لِشَيْءٍ)، (اجل) بهو ماومیه دمگوتری که دیاری کراوه بو شتیک، به کوتاییه کهی دمگوتری: (اجل).

(فَنَدَّرُ): (وَدَّرَ يَدْرُ: أَي قَدَفَ يَقْنِفُ الشَّيْءَ لِقَلَّةِ اعْتِدَادِهِ بِهِ)، واته: شتیک که فریدمدری له بهر نه وهی بایه خیی پینادری.

(طُغْيَانِهِمْ): (الطُّغْيَانُ: تَجَاوُزُ الْحَدِّ فِي الْعُصْيَانِ)، (طغیان) بریتیه له بهزاندنی سنوور له سه ریچی دا.

(يَعْمَهُونَ): (الْعَمَهُ: التَّرَدُّدُ فِي الْأَمْرِ مِنَ التَّحْيِيرِ، قَالَ تَعَالَى: ﴿ زَيْنًا لَهُمْ أَعْمَلَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴾، واته: (عَمَهُ) نهومیه که نینسان له له ره له ر دابن، دن له دلبدا، له نهجامی سه راسیمهیی له کاریکدا، (عَمِهَ يَعْمَهُ فَهُوَ عَمِهَ وِعَامَهُ، وَجَمَعُهُ عُمَّهُ)، (عَمِه) واته: سه رگهردان بوو، یان کهوته له ره له ره، دله پراوکه.

(مَسَّ): (الْمَسُّ كَاللَّمْسِ، لَكِنِ اللَّمْسُ قَدْ يُقَالُ لِطَلَبِ الشَّيْءِ وَإِنْ لَمْ يُوجَدْ، وَالْمَسُّ يُقَالُ فِي مَا يَكُونُ مَعَهُ إِدْرَاكٌ بِحَاسَةِ اللَّمْسِ) وشهی: (لَمَسَ) وهك (مَسَّ) وایه، بهلام (لَمَسَ) بو داواکردنی شتیکه با نهو شته نه شبی، بهلام (مَسَّ) بریتیه له شتیک که دهستی لی بدری.

(الضَّرُّ): (الضَّرُّ سُوءُ الْحَالِ، سِوَاءَ فِي نَفْسِهِ، أَوْ بَدَنِهِ، أَوْ حَالَةِ ظَاهِرَةٍ)، (ضَرُّ) واته: حالی ناخوش، جا چ له لایهنی دهروونی، چ له جهستهیی، چ له دهورو بهردا.

(كَشَفْنَا عَنْهُ غُضْرَهُ): خرابییەكهیمان لى لابرد، (كَشَفْتُ التُّوبَ عَنِ الْوَجْهِ وَغَيْرِهِ، وَيُقَالُ كَشَفَ غَمَّهُ)، واتە: پۆشاكێك له‌سه‌ر دەمو چاوی، یان له‌سه‌ر غه‌پیری وی، لابدری پێی ده‌گوتری: (كَشَفَ)، ده‌گوتری: (كَشَفَ غَمَّهُ)، واتە: غه‌مه‌كه‌ی نه‌هێشت، ئەم وشه‌یه له ئەسلدا بۆ لادانی پۆشاكێك، شتێكه له‌سه‌ر شتێك، به‌لام دوایی خوازراوته‌وه بۆ لابردن و نه‌هێشتنی خه‌مو گرفت و ناخۆشیی.

(مَرَّ): { الْمُرُورُ: الْمُضِيُّ وَالْإِجْتِيَازُ بِالشَّيْءِ، وَ(مَرًّا) مِثْلُ: ﴿أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ﴾ (۸۲) { الإِسْرَاءِ }، (مرو) ئەومه‌یه كه ئینسان به لای شتێكدا تیپه‌ری، لێی بگوزهری، به‌لام لی‌رمدا ئەم نایه‌ته وه‌ك ئەو رسته‌یه، كه خوا دمفه‌رموی: ﴿أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ﴾ { الإِسْرَاءِ } پشتی هه‌لكرد و ته‌نیشتی خۆی دوورخسته‌وه.

(لِلْمُسْرِفِينَ): واتە: زی‌ده‌پوویی کاران، (السَّرْفُ: تَجَاوُزُ الْحَدِّ فِي كُلِّ فِعْلٍ يَفْعَلُهُ الْإِنْسَانُ وَإِنْ كَانَ ذَلِكَ فِي الْإِنْفَاقِ أَشْهَرُ)، (سرف) بریتیه له سنوور تیپه‌راندن له هه‌ر کرده‌وه‌یه‌ك دا كه ئینسان ده‌یکات، هه‌رچه‌نده له به‌خشین و مال خه‌رج کردندا، زیاتر به‌کاردی.

(الْقُرُونِ): (جَمْعُ قَرْنٍ: الْقَوْمُ الْمُقْتَرُونَ فِي زَمَنِ وَاحِدٍ)، (قَرْنٌ) كه كۆیه‌كه‌ی (قرون)، بریتیه له خه‌لكێك كه له پۆزگاریکی دیاریی گراودا پێكه‌وه ژیاون، وه هه‌ندی له زانیان به‌ حه‌فتا ساڵ، هه‌ندیك به‌ سه‌د ساڵ دایانناوه، دیاره هه‌م به‌ سه‌د ساڵه‌كه ده‌گوتری: (قرون)، هه‌م به‌ خه‌لكێكیش كه له‌و سه‌د ساڵه، یان له‌و ماوه زه‌مه‌نییه‌دا ژیاون.

(الْمُجْرِمِينَ): تاوانباران، (أَصْلُ الْجُرْمِ: قَطْعُ الثَّمَرَةِ عَنِ الشَّجَرِ وَاسْتَعِيرَ لِكُلِّ اكْتِسَابٍ مَكْرُوهٍ)، وشه‌ی (جرم) له بنچینه‌دا بریتیه له برینی میوه له دره‌خت، دوایی خوازراوته‌وه بۆ هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی خراب و ناپه‌سند، كه ئینسان

وهدهستی دیننی، (أَجْرَمَ، يُجْرِمُ، إِجْرَامًا، وَهُوَ مُجْرِمٌ) تاوانی کرد، تاوان دمکات، تاوان کردن، نهو تاوانباره.

(تَلَقَّاهُ): (تَلَقَّاهُ: حِذَاءَهُ، وَالتَّلَقَّاءُ أَيْضاً مَصْدَرٌ مِثْلُ اللِّقَاءِ)، (تَلَقَّاهُ) واته: بهرانبه‌ری، یان له راست وی، (تَلَقَّاهُ) وهك چۆن به مانای بهرانبه‌ر دی، به ههمان شیوه چاوگه‌و به مانای (لِقَاءِ) یش دی.

(تَلَوْتُهُ): (تَلَا الْقُرْآنَ: قَرَأَهُ، وَتَلَوْتُ الرَّجُلَ: تَبِعْتُهُ)، (تلا) واته: خویندیه‌وه، (تَلَوْتُ الرَّجُلَ) واته: به دواى پیاوه‌که که‌وتم.

(وَلَا أَدْرَنَكُم بِهِ): واته: خوا نیوهی لی ناگادار نه‌ده‌کرده‌وه، (الدَّرَائِيَّةُ: المَعْرِفَةُ المُدْرَكَةُ بِضَرْبٍ مِنَ الخِتْلِ، دَرَيْتُ: عَلِمْتُ)، وشه‌ی (دَرَائِيَّةُ) بریتیه له زانینی شتیک به په‌نهانی، (دَرَيْتُ) واته: نهو شته‌م زانی.

(لَبِثْتُ): (لَبِثَ بِالْمَكَانِ: أَقَامَ بِهِ مُلَازِمًا لَهُ)، (لَبِثَ بِالْمَكَانِ) واته: له شوینه‌که نیشته‌جی بووه.

(أَفْتَرَى): واته: هه‌لیبه‌ست، له (فَرَى) وهه هاتوه: (الفَرَى: قَطَعُ الجِلْدِ لِلخِرْزِ والإِصْلَاحِ) (فري) بریتیه له‌وهی چه‌رمیک ببردی، بۆ نه‌وهی شتیکی پی پینه بکری، یاخود چاک بکری.

(وَأَسْتَعْمَلَ فِي الْقُرْآنِ بِالْكَذِبِ وَالشُّرْكَ وَالظُّلْمِ)، واته: وشه‌ی (افتری) له قورناندای به‌کارهاتوه بۆ درۆو، شیرک‌و، زولم.

(شَفَعَكُونًا): (شَفَعَاءُ) کۆی (شَفِيعٌ)، (الشَّفْعُ ضَمَّ الشَّيْءِ إِلَى مِثْلِهِ)، (شَفَعُ) بریتیه له‌وه که شتیک له‌گه‌ل شتیکی دیکه جووت بکه‌ی و ببن به دووان، (وَتَر) واته: تاك، (شَفَعُ) واته: جووت، وهك خواى په‌رومردگار ده‌فه‌رموی: ﴿ وَالشَّفْعُ وَالْوَتْرُ

﴿ الفجر، خوا سویندی خواردوه به جووت‌و به تاك.﴾

(أَتَيْتُكَ): (النَّبَأُ: خَبَرٌ دُو فَائِدَةٌ عَظِيمَةٌ يَحْصُلُ بِهِ عِلْمٌ أَوْ غَلْبَةٌ ظَنُّ) (نَبَأٌ)

بریتیه له هه‌والئیک که سوودئیک مه‌زنی هه‌بی، به هۆیه‌وه زانیاری، یاخود
گومانئیک زان ودهست بی.

(لَقَضَىٰ بَيْنَهُمُ): واته: دادومرییان له نیواندا ده‌کرا، (القَضَاءُ: فَصْلُ الْأَمْرِ قَوْلًا كَانَ

ذَلِكَ أَوْ فِعْلًا)، (قضاء) بریتیه له لئیک جیا‌گردنه‌وهی شتیک، یاخود هه‌ئبرینی
بابه‌تیک، به هسه بی، یان به کردموه.

مانای گشتى ئايەتەكان

وهك له پىناسەكەيدا گوتمان: خواى بەرزو مەزن حەوت بابەتى سەرەكىي لەم دە (۱۰) ئايەتەدا خستوونە روو، ئىمەش لە مانای گشتىيەكەياندا بە قەدەر حال تىشكىان دەخەينە سەر.

خو ﷺ ھەر لە درىزەى باسى مرؤفدا بە گشتىو، چۆنيەتى رووبەرپووبوونەوھى لەگەل دوا پەيامى خۇيدا كە بە پىغەمبەردا ناردوويەتى، كە ئەم قورئانەيەو بە موھمەد ﷺدا ناردوويەتى، بە تايبەت ھەئويستى كافرو ھاوبەش بۆ خوادانەرەكانى رۆزگارى پىغەمبەر ﷺو، لە پشت ئەوانىشەوھ: ھەموو ئەوانەى ھەئويستى ئەو ھاوبەش بۆ خوادانەرەئەى ئەوسا، دووبارە دەكەنەوھ بە درىزايى ھەموو جىلەكانى بەشەر، بەئى ئەم قورئانە يەكەمجار رووى دواندى لەو خەلكانە بووھ كە لەو رۆزگارمدا زىاون، كە قورئانى تىدا ھاتۆتە خوار، بەلام ئەم قورئانە ھەر بۆ لای ئەوان نەھاتوھ، بەلكو رووى لە ھەموو بەشەرە، بۆيە خوا ﷻ كە فەرمايشت دەفەر موئ، بە شىومىيەك دايدەرىزى، كە ئەگەر تۆ ئىستاش بىخوئىنيەوھو تەماشاي كافرەكانى رۆزگارى خۆشت بكەى، ئەوھى كە خواى كارزان كافرەكانى رۆزگارى پىغەمبەرى ﷺ پى پىناسە كردوھ، لەگەل كافرەكانى رۆزگارى تۆشدا دەگونجى، بۆجى؟ چونكە ئەم قورئانە كەسئىك ناردوويەتى، كە بەشەرى دروست كردوھو، دەزانى كە ئەو بەشەرەنە وەختى كە پى كوفر دەگرن، قسەو ھەستو نەستو ھەئويستو بىر كەردنەوھو كاردانەومىيان چۆنە؟ لە بەرانبەر ئايىن و بەرنامەى خواداو، لە كاتىكىشدا كە ئىمان دىنن، ديسان خواى پەروردگار دەزانى لە ئەنجامى ئىمان ھىنانو، لە ئەنجامى راستو دروستى لەگەل خوادا، بەندايمتى بۆ خوا، ئىنسان جى لە دەروونىيدا پەيدامبى؟ چۆن بىر دەكاتەوھ؟ چۆن رەھتار دەكات؟ وە كارلىكى چۆن دەبى، لەگەل ئايىن و بەرنامەى خوادا؟

خوا دمه‌رموی: ﴿ وَلَوْ يَعْلَمُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتَعْبَجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقَضَىٰ إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ ﴾، وه نه‌گهر خوا په‌له‌ی کردبایه بؤ خه‌ئک خرابه‌یان بی‌نینه پی‌شی، وه‌ک نه‌وان په‌له‌ دم‌کن له هینانه‌دی چاکه و به‌رزه‌ومندی دا، که بؤ خویان دسته‌به‌ری بکه‌ن: کاتی له به‌ین چوونیان تیدمه‌په‌ری، کاته‌که‌یانیانی ته‌واو ده‌گرد.

خوینراویشه‌ته‌وه: (لَقَضَىٰ إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ)، واته: سه‌ری به‌ فه‌تارمت دمدان و کۆتایی پی‌ دمه‌ینان (به‌لام خوا و نا‌کات) ﴿ فَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾، له‌وانه ده‌گه‌رین که به‌ نومیدی دیداری ئیمه‌ نین: له سه‌رکی‌شی خویاندا سه‌راسیمه‌و سه‌رگه‌ردانبین، (بخولینه‌وه) بؤ‌چی لی‌یان ده‌گه‌ری؟ بؤ نه‌وه‌ی زی‌اتر شایسته‌ی سزاو جه‌زربه‌ بن، به‌ باره‌که‌ی دیکه‌شدا: به‌ئکو رۆژیک له‌ رۆژان بگه‌رینه‌وه، خوا ﴿ نَخَشَهُوْا بَهْرَنَامِيَهْ كَ كِهْ لَهْ نَهْزَهْ لَهْ وُهْ دَايْناوَهْ، به‌ هؤ‌ی نه‌وه‌وه که خه‌ئک په‌له‌و هه‌ئپه‌ دم‌کات، نه‌خشه‌و به‌رنامه‌ی خؤ‌ی نا‌گۆری.

ئنجا دینه سه‌ر باسی هه‌ئوئستیکی دیکه‌ی ئینسان، که ده‌گونجی لی‌ردا مه‌به‌ست پی‌ ئینسانی بی‌پروایی، به‌لام ده‌شگونجی مه‌به‌ست پی‌ مروف بی، به‌ گشتی، واته: نه‌و مروقه‌ی که ده‌ستی هیدایه‌تی خوی نه‌گه‌یوه‌تی، چونکه مه‌رج نیه هه‌رکه‌سیک که مسولمان نه‌بوو، کافر بی، کافر که‌سیکه که نایینی خواو هه‌قی پی‌گه‌یشتوه، به‌لام ده‌یشاری‌ته‌وه‌و دانی پیداناهینتی، به‌لام نه‌دی که‌سیک که هه‌چی پی‌نه‌گه‌یشتوه؟ نه‌و که‌سه، به‌ئنی مسولمان نیه، به‌لام کافریش نیه، چونکه هه‌رچه‌نده ملکه‌ج نه‌بووه بؤ خوا، به‌ پی‌ شه‌ریعه‌تی خوا نازی، به‌لام له هه‌مان کاتدا: نایینی خواشی ﴿ رَهْمَتْ نَهْ کَرْدُوْته‌وه، که‌واته: نه‌وه حاله‌تیکی دیکه‌یه، که ده‌گونجی بگوتری: نه‌و که‌سه (فَتْرِي) ^(۱) یه، وه‌ک خوی په‌رومردگار له سوورمتی مانی‌ده‌دا دمه‌رموی:

﴿ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ الرَّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

(۱) واته: وشه‌ی (فَتْرِي) له نایه‌تی ژماره (۱۹) ی (المائدة) وهرگیراوه.

واتە: ئەو خاوەن کتیبینە! ئەو پێغەمبەرە کە مان هاتە لاتان، پاش دابرا نێکی (هاتنی) پێغەمبەرمان (ئەو راستییانە کە پێویستمان) بۆتان روژن دەگاتەو، ئەوەک بۆین: هیچ موزدەدەر و ترسینەرێکمان بۆ نەهاتو، بێگومان ئەو موزدەدەر و ترسینەرتان بۆ هاتو، خوا لەسەر هەموو شتێک بە توانایە.

ئنجادریژترین ماوەی نیوان دوو پێغەمبەرمان (عليهم الصلاة والسلام) ئەو ماوەیە بوو کە لە نیوان عیسا و موحمەد دا بوو، سەڵات و سەلامی خاویان لەسەر، ئەگەرنا دەرباری پێغەمبەرانی دیکە، خۆی زانا و توانا دەفەرموی: ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا...﴾ المزمون، واتە: پاشان پێغەمبەرانی خۆمان پەیتا پەیتا، بەک لە دوا یەک ناردن.

ماوەی نیوان عیسا و موحمەدیش (۶۱۰) شەشەدو دە، سال بوو.

کەواتە: ئەوانە دەگونجی، پێیان بگوتری (أَهْلُ الْفِتْرَةِ، أَوْ أَهْلُ الْإِنْقِطَاعِ) ن، بە نسیبەت نێستاشەو: کەسێک لە هەر شوێنێکی لاجەپی دنیا بێ، مادام باسی نێسلامی پێنەگەشتو، یان بە شیوازیکی راست و دروست پێی نەگەشتو، هەرۆک ئەو وایە پێی نەگەشتی، ئەو: حوکمەکی جیایە.

ئنجادخوا دەفەرموی: ﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا﴾، وە مەزۆف کاتێک ناخۆشی و نارهەتییەکی دێتە پێ، چ لەسەر تەنیشتی بێ، (لەسەر کەلەکی) چ بە دانیشتنەو بێ، چ بە پێو بێ، لیمان دەپاریتەو (داوامان لێ دەگات) (خوایە! لەو ناخۆشی و نارهەتییە پرگارمان بکە).

﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ غُصَّتَهُ، مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضَرْبٍ مِّسَّهُ﴾، بەلام کاتێک کە ناخۆشی و نارهەتییەکی لەسەر لادەبەین، دەروات و تی هەلدەتریزنی، وەک جارێک لە جاران لیمان نەپاریتەو، بۆ ئەو نارهەتیی و نازاری لێ دووربەخەینەو. ﴿كَذَلِكَ زَيْنٌ لِّلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، ئاوا زیندەرووی کاران ئەو کە دەیکەن، بۆیان جوان گراو، لەلایەن کێو؟ بێگومان لەلایەن شەیتانەو، وەک خۆی

کارزان له شوینی دیکه دا دمفه رموی: ﴿ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿۱۶۳﴾ الأنعام، واته: شهیتان کردموه مگانینی بؤ جوان کردوون، به جی

دمزاین که شهیتان نهو کردموانه ی بؤ جوان کردوون؟ به هؤی نهووه که هم خویان، هم کردموه مگانین سهر و کاریان له گه ل شهیتان دایه، خو نه گهر نیمانداران بوونایه، نهوه دیاره نیماندار کردموه ی خراپی پی جوان نیه، وه بؤشی جوان ناکری، به لکو

نیماندار کردموه ی باشی بؤ جوان دمکری، وه ک خوا دمفه رموی: ﴿ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَبٌ

لَيْكُمُ الْإِيمَانُ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرِهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ

الرَّاشِدُونَ ﴿۱۶۴﴾ الحجرات، واته: به لکو خوا نیمانی له دلی نیوه دا خوشه ویست

کردموه بؤی جوان کردوون و، کوفرو لاری بوون و سهر پیچی کردنی له لای نیوه کردوه به شتیکی ناخوشویستراو.

نینسان نه گهر دلکه ی نیمانی تیدانه بی، وه ک دمگوتری: (تهیری گول عاشقی

داری ژمفنه بووته)، نینسان نه گهر کوفری له دلدا بی، هر به دوا ی شتی خراپدا

دمروات، به لام نه گهر نیمانی له دلدا بی، نیمانه که ی وای لی دمکات به دوا ی شتی

چاکدا بروات، وه ک چؤن ههنگ که سروشته که ی باشه، هر به دوا ی گولاندا

دمگهری، بؤ نهوه ی شیله که یان بمزی، میشه رشهش به دوا ی شتی پيسدا دمگهری.

دوا یی خوا ﴿۱۶۵﴾ دمفه رموی: ﴿ وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا

وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۶۵﴾، وه

بیگومان سهدمگانمان له پیش نیوه دا هه وتانندن، واته: نهو کؤمه لگایانه ی که له پیش

نیوه دا له سهدمگاندا زیاون، هه وتاندمان، بؤچی؟ ﴿ لَمَّا ظَلَمُوا ﴾، دوا ی نهوه ی

سته میان کرد، خوا ﴿۱۶۶﴾ کهس له خووه له بهین نابات، یانی: به هؤی به لاره، نه گهرنا

خه لک به مردنی ناسای هر دمهری، به لام لیرمدا مه بهست نهومیه که: به هؤی به لاره

گرفتاری بهوه له بهینمان بردن، دوا ی نهوه ی که سته میان کرد، ﴿ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ

بِالْبَيْتِ وَمَا كَانُوا لِيَوْمِنَا ﴿۱۱﴾، وه پیغه مبه ره‌مکانیان به به‌لگه رۆشنه‌گانه‌وه بۆیان هاتن، به‌لام نه‌ده‌گونجا نیمان بی‌نن، بۆچی؟ رسته‌که‌ی دوایی وه‌لامی دمداته‌وه، دم‌فرموی: ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴾، ئا به‌و شیومه سزای کۆمه‌لی تاوانباران دمه‌ین، یانی: سته‌مکاران که له‌سه‌ر سته‌م و تاوان به‌رده‌وام ده‌بن، وایان لیدی، که ریی گه‌رانه‌وه بۆ لای خوا له خۆیان دمه‌ستن، به پینی یاسای خوی داد‌گه‌ر، که هه‌ر که‌سێک له‌سه‌ر شتیک به‌رده‌وام بوو، تییدا دمه‌سته شتیکی ریشه‌دار و رۆجوو، ته‌ماشای بکه‌ن، نه‌ک هه‌ر کوفر و نیفاق و شیرک، بۆ وینه: که‌سێک عادت به جگه‌ره کیشانه‌وه ده‌گرئ، عادت به رفته‌اریکی خراپه‌وه ده‌گرئ، دوایی دمه‌بی به به‌شیک له سروشتی، بۆیه شه‌ریعه‌تی نی‌سلام ده‌لی: منداله‌کانتان به بجووی فی‌ری نوێزو رۆزوو چاکه‌کاری بکه‌ن، تا‌کو دینداری بی‌ته به‌شیک له سروشتیان، کرداری باش بی‌ته به‌شیک له سروشت و که‌سایه‌تیان.

که‌واته: ﴿خَا﴾ که دم‌فرموی: ﴿وَمَا كَانُوا لِيَوْمِنَا﴾، به‌لام نه‌ده‌گونجا نیمان بی‌نن، واته: له‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌وانه نه‌هلی سته‌م و نه‌هلی تاوان بوون، به‌هوی سته‌م و تاوانه‌که‌ی خۆیان‌ه‌وه، سروشت و که‌سایه‌تیان وای لیه‌اتبوو، هه‌ر مه‌یلی خراپه‌ی دم‌کردو، مه‌یلی لای خوی نه‌ده‌کردو، رینی به‌رمو خوا دانه‌ده‌گرت.

پاشان دم‌فرموی: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾، دوایی نیومه‌مان له دوای وان له‌سه‌ر زه‌وی کرده جینشین، تا‌کو سه‌رنج به‌مین، چی ده‌که‌ن؟ چۆن رفته‌ار ده‌که‌ن؟ ئایا به پینی واندا دهرۆن، هه‌له‌و تاوانه‌کانی وان دووباره ده‌که‌نه‌وه، سه‌رنجامتان وه‌ک چی وانی لیدی، یان په‌ند و مرده‌گرن و به شیومه‌کی دیکه رفته‌ار ده‌که‌ن و، سه‌رنجامیکی دیکه‌ی باشتان دمه‌بی؟!

ئنجایه‌سه‌ر بابه‌تیکی دی، دم‌فرموی: ﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَنتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلْتَهُ﴾، وه کاتی‌ک نایه‌تکانی نیمه‌یان به رۆشنی به‌سه‌ردا ده‌خوینرینه‌وه (یان نایه‌ته رۆشنه‌کانی

ئیمەیان بەسەردا خۆینرانەوه) ئەوانەى که بە ئومىدى دیدارى ئیمە نین، دەلێن: قورئانیکی دیکەى جیا لەمە بێنە، یاخود ئەگەر قورئانیکی دیکەش ناهینى، ئەم قورئانە بگۆرە، واتە: هەندیک شوینی که ئیمە بە دلمان نیە، بیگۆرە، یانى: دوو داویان هەن، بەلام بابزانین خوا ﷻ فەرمان بە پێغەمبەر ﷺ دەکات، چون دەلامى ئەو دوو داواکارییەیان بداتەوه؟

دەفەرموی: ﴿ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي ﴾ ، پێیان بلێ: من بۆم نیە لەلایەن خۆمەوه قورئان بگۆرم، واتە: ئەوه که ئەم قورئانە لابەرمو یەکیکی دیکە بێنم، ئەوه هەر هیچ، هەر تەنانت قورئانەى که بەسەریشتاندا دەخوینمەوه، بۆم نیە دەستکاری بکەم ! بۆیە ئەوى دیکەى هەر باس نەکردوه، چونکه ئەگەر بۆى نەبى ئەمە دەستکاری بکات، ئەوه چاکتر بۆى نیە که قورئانیکی دیکە بێنئ، بۆچی بۆى نیە؟ ﴿ إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ ﴾ ، من تەنیا شوین ئەوه دەکەوم، که بۆم سەروش دەکری و پێم رادەگەیهنری، واتە: من لەلایەن خۆمەوه نایلیم، چونکه ئەو قەسەیهى کافرمان زۆر بە شەیتانانە کراوه، یانى: مادام تۆ خۆت قورئانت هیناوه، یان قورئانیکی دیکە بێنە، یان ئەم شوینانەى که ئیمە بە دلمان نین، بیانگۆرە! پێغەمبەرىش ﷺ بە فەرمانى خوا وەلامیان دەداتەوه، که: ئەسڵەن ئەم قورئانە هیچ پەيوەندىبەى بە منەوه نیە، بۆیە من لە لایەن خۆمەوه، بۆم نیە بیگۆرمو، من تەنیا شوین ئەوه دەکەوم که بۆم سەروش دەکری، ﴿ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴾ ، من ئەگەر سەربێجیبى لە پەروەرگەرم بکەم، لە ئازارى پۆزىکی مەزن، دەترسم.

ئنجە هەر لەسەر وەلامدانەوه بەردەوام دەبى، دەفەرموی: ﴿ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ ﴾ ، بلێ: ئەگەر خوا ویستبای بەسەرتاندا نەخوینمەوه، بەسەرتاندا نەدەخویندەوه، خوا بەهۆى منەوه نیوهى ئاگادار نەدەکردەوه، وه نیوهى لى فیر نەدەکرد، ﴿ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّنْ

قَبْلَهُ أَفَلَا تَعْقُلُونَ ﴿۱﴾، من تەمەنیکەم لە نیۆ ئیوودا بردۆتە سەر، پێش ئەوی
ئەم قورئانە دا بەزی، نایا نایان!

پێغەمبەری خوا ﷺ چل سالی ڕەبەق لە نیۆ کافرمان دا، لە مەککە زیاو،
لەو کۆمەنگایە خۆیدا، باسو خواسی قورئان و ئیمان و ئیسلامی لەلا نەبوو،
بەئێ سەرشتو مەعدەنیکی ساغو سافی هەبوو، دوور بوو لەو شتە خراپانە لە
سەردەمی نەفامی دا کراون، بەئێ ڕەوشتو ئاکاریکی پەسندی بوو، بەلام باسی
ئیمان و ئیسلام و قورئان نەبوو، بۆیە: دەفەرموی: نایا نایان؟ ئەگەر کەسێک
پڕۆژمەکی هەبێ، پێش تەمەنی چل سالی دەستی پێدەکات، لە کاتیکیدا کە
تین و تاقەتی هەیه، بەلام کەسێک هیچ بابەتیکی لەوبارووە نەگوتبێ، لە دوا
تەمەنیکی چل سالی، یەگسەر وەرچەر خانیکی سەدو هەشتا پلەیی لە زیانیدا
پەیدا بێ، دیارە کە هی خۆی نیە، دیارە لە دەرەوی خۆی، ئەو فەرماشتو
پەيام و بەرنامەیهی بۆ هاتو.

دوایی لەسەر وەلامەکی بەردەوام دەبێ، دەفەرموی: ﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ

عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ﴾، یانی: ئەگەر گریمان وابێ، من بە
ناوی خواوە درۆم هەلبەستبێ، نایا کێ لەو کەسە ستمکارترە کە درۆ بە ناوی
خواوە هەلبەستبێ، یان نایەتەکانی خوا بە درۆ دا بنێ؟ واتە: ئەگەر من
هەلبەستبێ، ستمکارترین کەس، ئیوش ئەگەر نایەتەکانی خوا بە درۆ بزانی،
ئیوش ستمکارترین کەس، ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ﴾، ئنجا مسۆگەر
تاوانباران سەرفراز نابن، کە بە تەنکید درۆ بە ناوی خواوە هەلبەستنیش تاوانە.

ئنجا خوا ﷻ دیتە سەر باسی بابەتیکی دی، هەر لەو سیاقەدا، دەفەرموی:

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ﴾، لە خوار خواوە،
لە حیاتی خوا شانیک دەپەرستن، نە زیانیان پێدەگهیهنن، نە سوودیان پێدەگهیهنن،
﴿وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ﴾، دەشلین: نا ئەوانە تەکاكارمان بۆ لای

خوا، تکامان بۆ دمهکن، بۆمان دەپارێنەوه که خوا لیمان خۆشبین، خوی پەروردگاریش ناوا به پێغه‌مبەر ﷺ دمه‌رموی: ﴿ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ﴾، بلی: نایا هه‌والی شتیک به خوا دهمدن، که نایزانی نه له ئاسمانه‌کان، نه له زه‌ویدا؟ یانی: ههر شتیک هه‌بێ، زانیاری خوا پێوهی په‌یوه‌ست ده‌بێ، ههر شتیک هه‌بێ، خوا دمی‌زانی، که‌واته: که‌سانیک، یان شتانیک، هاوبه‌شی خوابن و، تکاکارین له‌لای خوا، نین، بۆیه‌ش خوا نایانزانی، یانی ئیوه شتیک ده‌لێن: که بوونی نیه، بۆیه زانیاری خوا پێوهی په‌یوه‌ست نابێ، ﴿ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰی عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾، پاکیی و به‌رزیی بۆ خوا، له‌وهی که ئیوه دمی‌که‌نه هاوبه‌ش بۆ خوا، واته: خوا زۆر به‌رزهو، زۆر پاکه له‌وهی که هاوبه‌شی هه‌بێ، نه‌ک ههر ئه‌وانه‌ی که ئیوه دمی‌انلێن، به‌لکو ههر هه‌یج هاوبه‌شیکی نیه، وه‌ک کورده‌واری خۆمان ده‌لێن: (ههر خوا خوی‌یه، ئه‌وی دی هه‌مووی کاو بایه).

باشان خوی دادگهر باسی بابه‌تیکی دی دمکات، دمه‌رموی: ﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ

إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ﴾، وه خه‌لك كاتی خوی ته‌نیا یه‌ک کۆمه‌ل بوون له‌سه‌ر رێبازی خۆپه‌رستی، دواتر به‌ هۆی لادانیانه‌وه له‌ به‌رنامه‌ی خواو رێبازی پێغه‌مبهران، ناكوک بوون و راجیایی یان تیکه‌وت، که‌واته: هه‌موویان له‌سه‌ر یه‌ک سروشت بوون، وه‌ک له‌ فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبهری خوادا ﷺ هاتوه، فه‌رموویه‌تی: { مَا مِنْ مَّوَدَّةٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ } { رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۶۷۰۰)، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ }.

واته: هه‌موو ئینسانیک له‌سه‌ر سروشتی خواناسیی له‌ دایک ده‌بێ، به‌لام دوا‌یی بابو دایکی دمی‌که‌نه جووله‌که، یان دمی‌که‌نه نه‌صرانی، یان دمی‌که‌نه مه‌جوسیی.

واته: دوا‌یی ژینگه‌و ده‌وروبه‌ر ئه‌و که‌سه ده‌گۆرن.

باشان دمه‌رموی: ﴿ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾، وه نه‌گه‌ر له‌به‌رئه‌وه نه‌بووايه وشه‌یه‌ک، برپاریک له‌ لایه‌ن

پەرۆمردگاتەووە تیپەرپیووە (کە سزادانی خەلک هەلئەگەرئ بۆ دواپۆژ) لەو بارەووە کە تێیدا کەوتووونە ناکۆکییەووە، دادومریی دەگرا لە نیوانیان دا، یان بریاری لەبارەووە دەمات، واتە: خوا بریاری داووە خەلک هەرچەندە خراپ و ناکۆک بن و هاوبەش بۆ خوا دابنن، ناریک بن لەسەر خواپەرستی، خوای کاربەجئ سزایان نادات، بەلکو هەلئەگەرئ بۆ دواپۆژ، بۆیە ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە، خوای دادگەر ئەومندە پیناخۆشە، هەر لە دنیا دا دەمردی لە نیوان دا دەکردن، یان بریاری لەبارەووە دەدا.

لە کۆتایی دا دەفەرموی: ﴿ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ ۖ وَهُوَ (بیبەرۆایەکان) دەلن: دەبووایە ئەویش (موحەممەدیش ﷺ) وەك پینغەمبەرانی پینشووی) نیشانەو موعجیزەیکە (بەرەستی) بۆ دابەزینراپایە! بۆ وینە: مووسا گۆچانەکە هەبوو وەك موعجیزە، صالح حوشترمەکە هەبوو، زیندووگردنەووە نەخۆش چاککردنەووە عیسا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، خوا لە وەلامیان دا دەفەرموی: ﴿ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانظُرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنظَرِينَ ۖ بَلَىٰ: نادیار تەنیا تاییبەتە بە خواوە، تەنیا خوا پەنھان دەزانن، دەجا نیووە چاومرئ بن، منیش لەگەلتان لە چاومرۆانانم، داخۆ خوا ناردنی نیشانەیکە لەو جۆرە بە پتویست دەزانن، بۆ ئەم رۆژگارە؟ یاخود نەخیر، حیکمەتی خوا وا دەخوایئ کە بۆ مرۆفایەتی، لە رۆژگاری موحەممەد ﷺ بەملاو، موعجیزەیکە زانستی، فیکری، باشە، موعجیزەیکە کە بەکەلکی هەموو چاخ و سەردەمەکانی دیکە بی، عەقلی ئینسان بدوینن، چونکە نەك هەستەومرەکانی بدوینن، بەشەر پینشتر لە قۆناغیکی ساوایی دابوو، لە قۆناغیك دا بوووە جاری کرج و کال بوو، موعجیزەکانی ئەوسای پینغەمبەران لە ئاست ئەو قۆناغە ساوایی خەلکدا بوون، بەلام دواي ئەووە مرۆف گەشتۆتە زیاتر کامل بوونی عەقل، دەبئ خوای کاربەجئ عەقلیان بدوینن، ئەویش لە رپی ئەم قورئانەووە کە موحەممەد ﷺ کردوویەتە بەلگە لەسەر راستی خۆی، بەلئ: موعجیزە دیکە یوو و ن، بەلام بۆ بەهیزکردنی ئیمانی ئیمانداران بوون، یان بۆ دەربازکردنیان بوون، لە کیشەو گرفتیک کە رووبەرۆویان بۆتەووە.

چەند مەسەلەیه‌کی گرنگ

مەسەلە یەكەم : که خوا دمفهرموی: ﴿ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ

أَسْتَعْجَلَهُمْ بِالْخَيْرِ لَفُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا

فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿ ۱۱ ﴾، مانایه‌که‌ی به کورتی ئاوایه: وه نه‌گەر خوا

په‌له بکات بۆ خه‌لک و خرابه‌یان به په‌له بۆ بێنی، وه‌ک چۆن نه‌وان په‌له ده‌که‌ن له هینانه‌دی، چاکه‌دا (نه‌وه‌ی به چاک و به سوود به‌خشی دهرانن)، کاتیان ته‌واو ده‌بوو، (واته: کاتی کۆتایی هاتنیان ته‌واو ده‌بوو) ئنجا له‌وانه ده‌گه‌رپین که به ئومیدی دیداری ئیمه‌ نین، له سه‌رکیشیی و گومرایی خۆیاندا سه‌راسیمه‌بن و له گومرایی دا بسوورپینه‌وه.

له چوار بره‌گه‌دا نه‌م نایه‌ته شی ده‌که‌ینه‌وه:

یه‌که‌م : که دمفهرموی: ﴿ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ أَسْتَعْجَلَهُمْ ﴾،

وشه‌ی (شر) لێرمدا دوو واتایان هه‌لده‌گرئ:

۱/ وه‌ک چۆن مرۆفه‌کان به په‌له‌ن له ودمسته‌هینانی هازانج و سوودو

به‌رژه‌وه‌ندیی دا بۆ خۆیان، نه‌گەر خواش ئاوا په‌له بکات، له هینانه پێشی زیان و سزای خرابه‌کانیان بۆیان، نه‌وه زوو بنه‌بر ده‌بن و کۆتاییان پێ دی.

۲/ نه‌گەر خوا په‌له بکات له هینانه دی، داوای خرابی مرۆفه‌کان، که تووکی

خراب له خۆیان ده‌که‌ن، له کچ و کوپیان، له دهوروبه‌ریان، جاری وایه ئینسان توورپه‌ ده‌بن، نزای خراب ده‌کات، نه‌گەر خوا وه‌لامی نه‌و نزا خرابانه‌یان بداته‌وه، که مایه‌ی زهرمر و زیانیانه، نه‌وه کۆتاییان پێ ده‌هات.

دووم: ﴿لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ﴾، واته: کاتی گۆتایی پیهاتنیاں دمبرایه وه، برپاری له سهر دمدراو، تهواو دمبوون، چونکه وشه ی (قَضَى)، هم به مانای برپار له سهردان دئ، هم به مانای تیکه پراندن و تهواو کردنی شتیک دئ، که دهفه رموی: ﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...﴾ ﴿۳۳﴾ الإسرائ، واته: پهرووردگارت فهرمانی کردوه، برپاری داوه که جگه لهو هیچی دیکه مه پهرستن و، له گه ل بابو دایکدا چاکه کاری بکه ن.

به لام که دهفه رموی: ﴿فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ...﴾ ﴿۱۲﴾ فصلت، واته: به دوو قوناغ، له دوو رۆژاندا ههوت ناسمانه کانی تهواو کردن، لیره دا (قَضَاهُنَّ) واته: (أَتَمَّهُنَّ).

ننجا ﴿لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ﴾، خوینراویشه ته وه (لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ)، واته: کاته که ی تهواو دمکردن، (أجل) واته: کاتی گۆتایی هاتی شتیک.

سَبِيهِم: که دهفه رموی: ﴿فَنذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾، له وانه ده گهرین که به نومیدی دیداری ئیمه نین، له سهرکیشی خویناندا، سهراسیمه ببن.

(طُغْيَان) بریتیه له سنوور بهزاندن له سهرپیچی کردندا، (يَعْمَهُونَ) یش له (عَمَهُ) دوه هاتوه، واته: سهرگهردانی و سهراسیمه بوون، له ره له کردنی نینسان له نیوان کردن و نه کردنی کاریک دا.

واتای ئهم نایمه موباره که نهومیه که: خوا په له ناکات له سزادانیاندا، له ودا که زیان و خرابه یان بو بینیته پیش، وه ک خوینان شایسته نی.

ننجا ئهمه نه گهر به و واتایه بی، نه وه وه لامی نه و قسه یی کافرمانه، که زۆرجار دووباره گراوته وه له قورنایان داو، همیشه په له یان کردوه له پیغه مبه رانیان، بوئه وه ی زوو سزایان بو بی، گوتوو یانه: ﴿فَأَنبَأَ بِمَا تَعْدُنَا إِن

كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۳۲﴾ هرد، ئەوەی تۆ هەرپەشەیی پێ لە نێمە دەکەیت،
 بۆمانی بێنە پیش، ئەگەر لە راستانی، بۆ وێنە: لە سوورپەتی ئەنزال دا خوا
 لەسەر زاری وان دەفەرموئ: ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَتْ هَذِهِ حَقًّا
 مِنْ عِنْدِكَ فَامْطُرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنْ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۳۳﴾،
 واتە: وە یادبکەووە کاتێک (هاوبەش دانەرەکان) گوتیان: ئەی خۆیە! ئەگەر ئەم
 (قورئان)ە، هەقە لە لایەن تۆوە هاتووە، بەردبارانمان بکە لە ئاسمانەووە، یاخود
 نازاریکی بە ئێشمان بۆ بنێرە.

تەماشای ئەو نەفامییەیان بکەن! وەك لە تەفسیری سوورپەتی (الأنفال)دا
 باسمان کردووە، لە حیاتی ئەوەی بێن: خۆیە! ئەگەر ئەم پێغەمبەرە، ئەم
 قورئانە، هەقە لە لایەن تۆوە، دڵمان بۆ لای وەربچەرخی ئەو، وامان لێبکە کە
 بپروای پێ بنین، کەچی گوتووین: ئەگەر راستە لە لایەن تۆوە، ئەو
 لەسەریوە بەردبارانمان بکە، یاخود نازاریکی بە ئێشمان تووش بکە.

واتایەکی دیکە ئەوەیە کە: ئەگەر خوا پەلە کردبایە، لە وەلامدانەووە
 تووک و دوغای خراپی مەرفەکان دا، وەك خێرا کردنی لە وەلامدانەووەی دوغای
 چاکیاندا، ئەووە گۆتاییان پێدەهات و کاتی مەرگیان دەهات.

چوارەم: ئایا بۆچی دەفەرموئ: ﴿فَنذُرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ

يَعْمَهُونَ﴾، لەوانە کە بە ئومێدی دیداری نێمە نین، دەگەرپێن، وازیان
 لێ دێنن لە سەرکێشیی خۆیاندا، سەراسیمەو سەرگەردان ببن؟!

وەلام :

أ / دەگونجی ئەووە روونکردنەووەی یاسای خۆبێ، کە هەر کەسێک زۆر ملی
 سەرپێچیی و خراپیی گرتو، هەر بیری لە تاوان کردووە، تاوانکردن دەبێتە
 بەشێک لە گیان و کەسایەتی، خوو و عادتێ پێو دەگرێ، بۆیە خۆی
 دادگەریش لێ دەگەرێ، چونکە بۆ خۆی ئەو رێیە گرتۆتە بەر، خواش

بە تۆبزی نایهێنیتەوه، هەر وهك كه سێك كه رێی چاكه و چاكه كارێی
دمگرێته بهر، دهبێته به سێك له كیان و كه سایه تی، خوای پهرومردگارێش
به لارییدا نابات.

چونكه خوا ﷻ ویستی وا بووه مرۆفهكان لهم ژيانه دنیا بهدا، نازادبن،
سه رپشك بن، به كهیفی خۆیان رپێ راست بگرن، یان رپێ خراب بگرن.
ب/ دمشگونجی مه بهست ئه وهبێ خوا ﷻ بۆیه لیان دهگه رپێ و وازیان
لی دینێ، تاكو شایسته ی سزای زیاتر بن.

ئنجنا ئه مه بۆچی و چۆن؟

وهلامه كه ی ئه وهیه كه: ئه مه هه مووی روونكر دنه وه ی پاسای خوای
پهرومردگار، واته: خوا ﷻ ژيانی به شه ری وا رپكخستوه هه لخستوه، نه گه ر
روو له چاكه بكه ن، خوای به به زمیی زیاتر دهبانخاته سه ر رپێ راستو،
تهقویان پیده به خشی، نه گه ر روو له خرابه بكه ن، دیسان خوای كارزان
وێلیان دمكات و لیان دهگه رپێ، بۆ ئه وه ی ئه و تاهیکردنه وه یه ی كه خوا له سه ر
زهوی بۆی داناون، به نازادانه ئه نجامی بدن، هه ر رپیه ك بگرن، خوا نازادی
كردوون.

مه سه له ی دووهم : كه خوا ده فه رموی : ﴿ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ ۖ

أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّ مَسَّهُ ۗ

كَذَٰلِكَ زَيْنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾

مانایه كه ی به كورتی ناوایه: مرۆف هه ر كاتێك تووشی زیانیك، ناخۆشییه ك
بوو، به كه سه ر لیان ده پارێته وه، ئنجنا چ له سه ر ته نیشتی بی، چ به دانیشه تبه وه بی، چ
به پێومبی، وه كاتێك زیان و ناخۆشییه كه ی لی لاده به ین، دمه رواو تبه ه لدمتریزینێ،
وهك ئه وه ی هه ر لیان نه پارابیته وه و ئیمه ی هه ر نه ناسیبی، ئاوا به و شیویه
زیدمرۆیی كاران، ئه وه ی كه دمیكه ن (له و كاره خرابانه) بۆیان رازی نراو ته وه و
جوان كراوه.

چوار ھەلۋەستە لە بەردەم ئەم نايەتەدا :

ھەلۋەستەى بەكەم : خواى زاناو شارمزا باسى خۆرانه گرىو بە ھەلپەىى مرؤف دەكات، واتە: مرؤفیک كە دەستى ھىدايەتى خواى نەگەبىيتى، جا ج بىپرۋابى، ج جارى ئاشنا نەبووبى بە ئاپىن و بەرنامەى خواو دەستى ھىدايەتى خواى نەگەبىيتى، كە لەو حالەتەدا بە كافر لە قەلەم نادى، چونكە ھەقىكى بۇ نەھاتوہ بىناسى و رەفزی بكات، بەلام بە تەئكىد بە مسوئلمان و برۋادارىش لە قەلەم نادى، ئەدى چىيە؟

مرؤفیکە لە حالەتى ئاسايى و سروشتى خۆىدايە، واتە: وا دادەنرى جارى ھىدايەتى خواى بى نەگەىشتوہو، خواى دادگەر لەسەر ئەوہ سزاي نادات، كە بۇچى شوپن ھىدايەتى خوا نەگەوتوہ، چونكە ئەسلەن ھەر بە ھىدايەت ئاشنا نەبووہ، مادام كەمتەرخەمىي نەبى لە بوارى شارمزا بوون دا لە ئاپىنى خوا، واتە: كەمتەرخەمىي نەبى لە بە دواى ھەقدا گەران دا، چونكە خوا باسى جۆرىك لە كوفرى كافران دەكات، كە برىتيە لە كوفرى پشت تىكردن و گوئ پىنەدان و نىھمال كردن (كفر الإِعْرَاض)، كەواتە: بەئى، كەسىك دەگونجى نەزانىبى بەرانبەر بە ئىسلام، بەلام نەزانىيەكەى لەوومىيە، كە ھەر بايەخى بى نەداوہو پشتى تىكردوہو نىھمالى كردوہ، كە بىگومان بەو نەزانىيەى ناپەرپتەوہو خاومن پاساوا نابى، چونكە نەزانىنەكەى بە ئەنقەستە، بە گوئ بى نەدانە، بەلام كەسىك كە كەمتەرخەمىي نەبووہ، ھەرچەندە ھەولئىشى داوہ، بەلام دەستى نەگەىشتوتى، يان ھىچ ھاندەرىكى نەبووہ ھەولئىدات، بەلام لە رووى نىھمالىي و پشت گوئ خستەوہ نەبووہ، ئەوہ حوكمىكى دىكەى ھەيە، چونكە خوا فەرموويەتى: ﴿ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ۗ ﴾ ﴿الإِسْرَاءُ﴾ واتە: وە ئىمە ھىچ كەس سزا نادەين، ھەتا پىغەمبەر(ى بۇ) نەنرىن.

ئىجا بە نىسبەت پىغەمبەرانىشەوہ (عليهم الصلاة والسلام) فەرموويەتى:

﴿ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ۗ ﴾ ﴿الغَابِثُ﴾ بىگومان تەنيا راگەياندىكى

روون و ئاشکرا له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رمانه، که‌واته: دهبی پیغه‌مبه‌ریک هه‌بی و به روون و راشکاوپی په‌یامی خوا به‌و خه‌لکه رابگه‌یه‌نی، نه‌گه‌ر ره‌فزیان کرد، ننجنا نه‌و کاته شایسته‌ی سزای خوا دهبین.

ئنجنا که دمه‌رموی: ﴿ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ

زَيْنَ الْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾، له‌به‌ر نه‌وه‌ی ئینسان نه‌و سنی حاله‌ته‌ی هه‌ن، به زوری وایه ئینسان له‌سه‌ر که‌له‌که راده‌کش، یان به دانیشته‌وه‌یه، یان به‌پی‌وه‌یه و راوستاوه.

واته: له هه‌موو حالاندا مروف خۆرانه‌گه‌وه به هه‌لپه‌یه‌و، په‌نا دهباته به‌ر خواو هاواری تیده‌به‌ستی، که‌چی دواییش نایناسی، له زور شوینی قورنانه‌و دا نه‌م

راستییه، باسکراوه، بو وینه: ﴿ قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ

الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّيْنٍ أَنْجَنَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَ مِنَ الشَّاكِرِينَ

﴿۱۳﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْكِرُونَ ﴿۱۴﴾ الأنعام.

بلی: کئی له تاریکاییه‌کان (و گرفتارییه‌کان) و وشکانیی و دهریادا دهربازتان ده‌کات، به ملکه‌چی و په‌نهانی لئی دهبارینه‌وه: نه‌گه‌ر بی‌ت و (خوا) له‌م (گرفتاری) ه‌قوتارمان بکات، به دلنیاپییه‌وه له سوپاسگوزاران دهبین؟ بلی: هه‌ر خوا له‌و (گرفتاری) ه‌قوتارتان ده‌کات، وه له هه‌ر خه‌م و ته‌نگانه‌یه‌کی دیکه‌ش، که‌چی ئی‌وش هاوبه‌ش (بو خوا) دادمنین.

هه‌له‌سته‌ی دووم: که دمه‌رموی: ﴿ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ

يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّ مَسَّهُ ﴾، دوا‌ی نه‌وه‌ی ناخوشییه‌که‌مان لئ لابرد، دهروات، وه‌ک

نه‌وه‌ی هه‌رگیز له ئی‌مه نه‌پاراییته‌وه، بو لابردنی زیان و زهرریک لئی، واته: له بیرى ده‌جیته‌وه‌و سپه‌یی و بی نه‌کیی ده‌کات به‌رانبه‌ر به‌ خوا‌ی به‌خه‌سه‌ر.

خوَا ۱۱ سېله‌یی زور پیناخوشه، هر بویه نیمان لووتکه‌ی وهفاداری‌ی و سوپاسگوزاریه، کوفرو بیرواایش پله‌ی همره خواری سېله‌یی و بی‌نمه‌کییه، بویه خوَا ۱۲ له سه‌رمتای سوورمتی (الإنسان) دا ده‌فهرموی: ﴿ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ۱﴾ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۲﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۳﴾، واته: ... نیمه ریمان پیشانداوه، یان سوپاسگوزار دهبی، یان ناسوپاسگوزار دهبی.

هه‌رومها له سوورمتی (النساء) دا ده‌فهرموی: ﴿ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ۱۱۷﴾.

واته: خوَا چی داوه له سزدانی نیوه، نه‌گه‌ر نیوه سوپاسگوزاربن و برواداربن!

خوَا سوپاسگوزاریه‌که‌ی پیشخستوه، چونکه هه‌ستی سوپاسگوزاری‌ی و، هه‌ست کردن به چاکه‌ی خوَا له‌سه‌ر مرؤف، پال به مرؤفه‌وه دمنی، که نیمان بی‌نی و خوی به به‌نده‌ی خوَا بزانی و، بی‌په‌رستی و، لئی بترسی و، له هه‌موو شتیک و که‌سیکی خوشتر بوئ و، شهرمی لی بکات و، به گه‌وره‌ی بگری و... هتد.

هه‌لوه‌سته‌ی سبیه‌م: که ده‌فهرموی: ﴿ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ۱﴾، ناوا بهو شیوه‌یه زیدم‌رویی کاران نه‌وه‌ی که دمیکن (لهو کاره خراپانه) بویان رازینراوته‌وه‌و جوان گراوه.

لی‌رمدا خوای کاربه‌جی باسی یاساو سوننه‌تیکی خوی ده‌کات له زیانی به‌شهر له دنیا‌دا، واته: خراپه‌کاران و زیدم‌رویی کاران، کاتیک له‌سه‌ر خراپه به‌ردم‌وام دهبن، نه‌و کرده‌وه خراپانه هه‌رچه‌نده زور نامو و ناشیرین بن، هه‌رچه‌نده پیچه‌وانه‌ی سروشت و عقل و مه‌نتق بن، پیچه‌وانه‌ی شهرع بن، که

لەسەريان بەردەوام بوون، لەلايان ئاسايى دەبن، وەك زۆر جار گوتوومە ئەوئى نارەق دەخواتەومو سەرخۆش و بى ھۆش دەبن، يان جگەرە كىشان، كە ھەمووى زەھرو نىكۆتىنە و مرۇف تووشى نەخۆشىي و دەردەدارىي دەكات، ھەرومھا ھەموو ئەو شتانەي كە خوا قەدەغەي كەردوون، زىانيان ھەيە بۇ رووحى ئىنسان، بۇ جەستەي ئىنسان، بۇ عەقلى ئىنسان، بۇ تاك، بۇ خىزان، بۇ كۆمەنگە، بۇ دنيا، بۇ دوارپۇز، ئەدى بۇجى ئەو خەلكە دزىي دەكات، قەتل دەكات، حەرام دەخوات، قومار دەكات، شەراب دەخواتەوہ؟

لەبەر ئەوئى وەختىك ئىنسان لەسەر شتىك بەردەوام دەبن، ئەوئى ياساي خواپە: ئەو شتەي لەلا جوان دەبن، لەلاي شىرىن دەبن، دەبىتە بەشىك لە دەروون و بوونى، بە عەقل دەزانى ئەو شتە خرابە، بەلام تازە بۇتە بەشىك لە دەروونى، بەشىك لە جەستەي، لەگەل و جوویدىدا ئاويتە بوو، بۇيە ئاوا بە ئاسانىي دەستى بۇ ئى ھەلناگىرى، كەواتە: كە دەفەرموى: ﴿ كَذَلِكَ زَيْنَ الْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾، ئاوا بەو شىومىيە زىدەرووى كاران، ئەوئى كە دەمكەن (لەو كارە خرابانە) بۇيان رازىنراومتەوہ، ئەمە باسى ياساپەكى خوئى پەرومەردگارە، وەك لە سوورمىتى (الأنعام) دا خوا دەفەرموى: ﴿ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ﴾، ئاوا بەو شىومىيە بۇ ھەر كۆمەئىك كەردەموگانىانمان بۇ جوان كەردوون (ج چاكەكاربن، ج خرابەكاربن).

ھەلئەستەي چوارەم: نايەكى كەردەموگانى بۇ خرابەكاران جوان كەردوون؟

ئەگەر سەرنجى دەقەگانى قورناتان بەدەبن، خوئى كاربەجى كەردەموگانى ئىنسان، ج ھى چاك، ج ھى خراب پالى داونە لاي سى لايەن:

(۱) پالى داونە لاي خوى .

(۲) ھەندى جار پالى داونە لاي شەيتان.

(۳) ھەندى جار پالى داونە لاي لايەنىكى نەناسراو، (مجهول الضاعل).

۱ / به نسبت خوییه‌وه، خوا ﴿۱۸﴾ دمه‌رموی: ﴿كَذَلِكَ زَيْنًا لِّكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ﴾
 ﴿۱۸﴾، واته: ئاوا بهو شیومیه ههر کۆمه‌ئیک کرده‌وه‌مکانیانمان بۆ جوان
 کردوون.

ئهمه‌ش له‌بهر ئه‌ومیه که خوا یاسایه‌که‌ی وا داناوه، ئنجا له‌و ڤووه‌وه که
 به ویستی خوا، نه‌و یاسایه دانراوه‌و جیبه‌جیبوونیشی به توانای خوایه، بۆیه
 خوا ﴿۱۸﴾ پالی داونه لای خوی.

وه له سوورمتی (الحجرات) دا دمه‌رموی: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ﴾
 ﴿۱۸﴾ الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرِهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ
 الرَّاشِدُونَ ﴿۷﴾، واته: به‌لام خوا نیمانی له دلی ئیوه‌دا خو‌شه‌ویست
 کردوه‌و، له‌دلتان دا رازاندوویه‌ته‌وه‌و جوانی کردوه، به‌لام کوفرو لاری بوون و
 یاخی بوون و سه‌رپیچی کردنی، له لای ئیوه کرده به شتیکی ناخوشیستراو
 ناپه‌سند.

۲ / به نسبت شهیتانه‌وه، خوا دمه‌رموی: ﴿وَزَيْنٌ لَّهُمُ الشَّيْطَانُ﴾
 أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿۳۸﴾ العنکبوت، واته:
 وه شهیتان کرده‌وه‌مکانی بۆ جوان کردن، له ڤی راست لایدان، له کاتی‌کدا
 به‌رچاو ڤوون کرابوون، (به‌لام شهیتان خرابه‌مکانیانی بۆ جوان کردن).

۳ / به نسبت ئه‌وه‌وه که به بکه‌رو سه‌رچاوه نادیار ده‌یه‌نی‌و، دیارنیه که
 کی نه‌و شتانه‌ی بۆ جوان کردوون، بۆ وینه دمه‌رموی: ﴿زَيْنٌ لِلنَّاسِ﴾
 حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْمَنْطَرِ الْمَقْنَطَرَةِ مِنَ
 الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ

مَتَعِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَاقِ ﴿١٤﴾ آل عمران،
 واته: خوْشه‌ویستی نارمزوومکان بۆ خه‌لکی جوان کراوه، له ژنانو، کورانو،
 زێرو زیوی په‌زمهنده کراوو، ئەسپانی نیشانه‌دار کراوو، ئازهلو، گشتوکال،
 نه‌وه رابواردنی ژبانی دنیا، خواه سهرمنجانی ههره چاکی له‌لایه.

بیگومان مه‌به‌ست پێی خوای په‌روهردگاره، چونکه به پێی نه‌وه سروشته که
 خوا مرۆفی له‌سه‌ر سروشتانده، پیاوان ئافرمتانیان خوْشده‌ویو، ئافرمتان
 پیاوانیان خوْشده‌ویو، ئینسان رۆله‌ی خوْی خوْشده‌ویو... هتد.

ئنجنا نایا ئەمه چۆنه؟ دیاره نه‌وه به ئیعتیباری جیاجیایه:

(۱) له سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه که هه‌موو نه‌وانه به ویستی خوان، خوا ﴿١٤﴾ ده‌یاندا‌ته
 پال خوْی.

(۲) له‌و رووه‌وه که شه‌یتان هه‌میشه به دوا‌ی نه‌وه‌دا ده‌گه‌ری: شتی خراب بۆ
 خه‌لک جوان بکاتو هانیا‌ن بدات بۆ نه‌نجامدانی، پال دمه‌دریته لای شه‌یتان.

(۳) جاری واش هه‌یه خوا دمه‌یه‌وی نه‌وه بخاته‌روو که وه‌ک سروشت نه‌وه شته
 له مرۆف دا هه‌یه، بۆیه خوای کاربه‌جی سهرچاوه‌که‌ی به نادیار دینێ.

مه‌سه‌له‌ی سێیه‌م : که دمه‌رموی : ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا

ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ

الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

واته: وه به دنیایی ئیمه سه‌دمکان (کو‌مه‌لگا‌کان) ی پێش ئیوه‌مان له به‌ین
 بردن، (که ههر یه‌که‌یان له سه‌دمیه‌کدا ژباون) کاتیک که سته‌میان کردو،
 پێغه‌مبه‌رانیا‌ن به به‌لگه ئاشکرایه‌کانه‌وه بۆ هاتنو، نه‌دمگونجا نیمان بینن، ئاوا
 به‌و شیویه سزای توندی تاوانباران دهمین.

شەش هەلۆه‌سته له‌به‌ردهم ئەم نایه‌ته موباره‌که‌دا:

هەلۆه‌سته‌ی بە‌که‌م : ﴿ وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ﴾، وشە‌ی (قرن) کۆیه‌که‌ی (قرون)ه، که‌ پێشتر ناماژمیه‌کمان پێدا، (قرن) به‌ حەفتا (۷۰) تاکو سەد (۱۰۰) ساڵ دانراوه، مەبه‌ست پێی ئەو خە‌لکه‌یه، که‌ له‌و ماومیه‌دا پێکه‌وه ژیاون.

هەلۆه‌سته‌ی دووم : جیی سەرنج نه‌ومیه که‌ خوا دم‌فرموی: ﴿ وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا

الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ﴾، سە‌ده‌گانی پێش ئیوه‌مان فه‌وتاند، دوا‌ی ئەوه‌ی سته‌میان کرد، که‌واته: سته‌م دم‌بیته‌ هۆ‌ی فه‌وتاندنی کۆمه‌لگا، ئەم حەقیقه‌ته‌ش له‌ زۆر شوینی قورئان دا دووباره‌ بۆته‌وه، بۆ‌ نموونه: خوا دم‌فرموی: ﴿ ... وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴾ القصص، واته: وه ئیمه‌ ناومدانیه‌گان نافه‌وتینین، مە‌گەر خە‌لکه‌که‌یان سته‌مکار بێ، که‌واته: خوا‌ی داد‌گەر به‌هۆ‌ی سته‌مه‌وه ناومدانیه‌گان، و‌لاته‌گان له‌ به‌ین ده‌بات، که‌ دیاره‌ ئەمه‌ش یاسایه‌کی خوا‌ی بالاده‌سته، چونکه‌ ده‌گونجی خە‌لک به‌ کوفرو ئیمان‌ه‌وه به‌ یه‌که‌وه‌ بژین، به‌لام به‌ ته‌نکید سته‌مکار (ظالم) و سته‌ملیکراو (مظلوم) به‌ یه‌که‌وه‌ ناژین.

هەلۆه‌سته‌ی سێیه‌م : که‌ دم‌فرموی: ﴿ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ﴾، وه پێغه‌مبه‌ره‌گانیان به‌ به‌لگه‌ روون و ناشکرایه‌گانه‌وه، (واته: به‌ موعجیزه‌گانه‌وه) هاتن بۆ‌ لایان.

هیچ پێغه‌مبه‌ریک نه‌هاتوه له‌خۆرا بلی: من پێغه‌مبه‌رم، ئە‌گەرنا خە‌لکی درۆزنی‌ش هه‌بووه، ئیددی‌عای پێغه‌مبه‌رایه‌تی کردوه، به‌لام چۆن ئەو درۆزانه له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ران، لیک جیاکراونه‌ته‌وه؟ به‌وه که‌ پێغه‌مبه‌ران موعجیزمیان پێ‌بووه، به‌لام نه‌وانه‌ی که‌ به‌ درۆ ئیددی‌عای پێغه‌مبه‌رایه‌تیان کردوه، بێ به‌لگه‌ بوون، بۆیه‌ خوا ﷻ چە‌ند جارێک له‌ قورئان دا ئە‌وه‌ دووپات ده‌کاته‌وه،

دەفەر مۆی: ﴿ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ ﴿۶۱﴾ النمل، (البقرة ۱۱۱) و، (الأنبياء ۲۴).

واته: بئى: ئەگەر راست دەكەن بەلگە بێنن، كهواته: جیاوازی نیوان راست و درۆ، هه‌بوونی بەلگه‌یه بۆ په‌كه‌میان و، نه‌بوونی هه‌تی بۆ دووهمیان.

فەرماشتیکی پێغه‌مبەر ﷺ هه‌یه، كه چه‌مك و واتای ئەم نایه‌تەمان بۆ پوون دەكاتەوه، ئەمه دەفەكه‌یه‌تی: { عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا أُعْطِيَ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَهُ وَحِيًّا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ } { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۸۴۷۲)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۶۹۶)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۵۲) }، واته: ئەبو هورەیره خوا لێی رازی بێ، دەئى: پێغه‌مبەر ﷺ فەرموویه‌تی: هیچ پێغه‌مبەرێك نه‌بووه له پێغه‌مبهران مه‌گەر شتیکی وای پێدراوه، كه له‌سه‌ر بناغه‌ی وی خه‌لك بروای پێ بێنن، به‌لام نه‌وه‌ی كه به‌ من دراوه، وه‌حیه بۆم سه‌روش كراوه، بۆیه ئومیدم وایه له رۆژی دواپیدا، له هه‌موویان شوێنكه‌وتووم زیاتربن.

چونكه موعجیزه‌ی هه‌ر گام له پێغه‌مبهران سه‌لات و سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بێ، په‌یوست بووه به‌و گات و ژینگه‌وه كه تێیدا ژیاوه، په‌یوست بووه به‌ ژیانی خۆیه‌وه، كاتێك ئەو پێغه‌مبەرە ﷺ وه‌فاتی كردوه و نه‌ماوه، موعجیزه‌كه‌شی نه‌ماوه، ئەویش به‌هۆی نه‌وه‌وه كه ئەو پێغه‌مبەرە ته‌نیا بۆ ئەو قوئاغه میژوویه نێردراوه، ته‌نیا بۆ ئەو كۆمه‌لگایه‌ش نێردراوه، بۆیه موعجیزه‌كه‌شی هه‌ر له‌و چوارچۆیه دا بووه، به‌لام پێغه‌مبهری خاتەم ﷺ چونكه بۆ هه‌موو به‌شه‌ر، بۆ هه‌موو مرۆفایه‌تی، نێردراوه، به‌ درێژایی زه‌مان، به‌ پانایی زه‌مین، بۆیه موعجیزه‌و به‌لگه‌كه‌شی هه‌ر به‌رده‌وامه، هه‌تا ژیا ن به‌رده‌وام بێ.

هه‌له‌سه‌ته‌ی چوارهم: كه دەفەر مۆی: ﴿ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ﴾، وه نه‌ده‌گونجا ئیمان بێنن، خوا عَزَّ وَجَلَّ نه‌یفه‌رموووه: (لن يؤمنوا)، یان (لم يؤمنوا) چونكه

لیرمدا باسی یاسایه‌کی خوی دمکات، که رسته‌ی دوی ئه‌وه هۆکاری: (نه‌گونجانی
نیمان هینانیان) روون دمکاته‌وه.

هه‌لوه‌سته‌ی پینجه‌م: ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴾، ئاوا به‌و شیومیه
سزای کۆمه‌لی تاوانباران دهمین، واته: به هۆی خراپه‌و تاوانه‌وه، مرؤف رپی
گه‌رانه‌وه بۆ لای خوای نابیی، وهک من زور جار گوتوومه: گوناھو تاوان و
خراپه‌ی زور کردن، وهک ئه‌وه وایه که سیک له‌سه‌ر قه‌راغ و لیواری که‌نده‌لانیک،
سه‌ره‌و ژیریک و مستابیی، که هه‌تا ده‌خلیسکی، به ده‌ست خۆیه‌تی، بچپته نیزیک،
نه‌چپته نیزیک، به‌لام که خلیسکا، تازه له کۆنترۆلی خۆی ده‌چپته دهری،
له راستییدا مرؤفیش: زه‌لکاوی گوناھو سه‌ره‌وژیری گوناخ و تاوان و له خوا
دوو‌رکه‌وتنه‌وه، به ده‌ست خۆیه‌تی بچپته نیوی و بچپته قه‌راغی، یان نا، به‌لام
زور جار که ده‌خلیسکی، له کۆنترۆلی خۆی ده‌چپته دهری، هه‌رومکو تاویریک
که له سه‌ره‌وژیریک دپته خوار، هه‌تا دپته خوار، په‌یومندیی به‌و سه‌رچاوه‌ومیه
که لپی دپته خوار، نجا مرؤفیکه پالی پیوه دهنی، ناژه‌لیکه، شوینه‌که‌ی
رزیوه، به‌لام دوی ئه‌وه‌ی که دی، ئه‌وه خوا دزمانی له کوئی ده‌وستیتته‌وه،
که‌واته: خوا ﴿﴾ دمیوه‌ی پیمان بفرموی: به هۆی تاوانه‌کانیان‌ه‌وه، وایان
لیه‌تابوو، که رپی گه‌رانه‌ومیان له خۆیان گرتبوو.

فرمایشتیکی پیغه‌مبهر ﷺ نهم راستییه‌مان بۆ روون دمکاته‌وه: {عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: (إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً،
نُكِنَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ، صُقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ،
زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ، وَهُوَ الرَّأُّ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ: ﴿﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى
قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١١﴾ (المطففين)} {أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۳۳۴)،
وَحَسَنُهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (صَحِيحِ التَّرْغِيبِ وَالتَّرْهِيْبِ): (۲۴۶۹)}.

واته: نه‌بوو هورپه‌ره خوا لپی رازی بی، ده‌لی: پیغه‌مبهری خوا ﷺ
فرموویه‌تی: کاتییک به‌نده گوناھیکی کرد، خالیکی رهش له‌سه‌ر دلی په‌یدا
ده‌بی، نجا نه‌گه‌ر وازی لی هیناو داوی لی‌بوردنی کردو گه‌راپه‌وه (بۆ لای

خوا) و تۆبەیی کرد، دئی سپی دەبیته‌وه‌و، ئەگەر گوناھەکانی بەرده‌وام بوون، خالە ڕەشەکان زیاد دەکەن، هەتا دەبیته ژەنگ بەسەر دئیە‌وه‌و تەواو کەم‌ڕەیی لەسەر دەبەستێ، ئەو‌ه ئەو‌مییە کە خوا باسی فەرموو: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَيَّ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (۱۱) المطففين، واتە: نەخیر راست ناکەن، بە‌ئەکو دئیان بە‌هۆی گوناھە‌کانە‌وه کەم‌ڕەیی بەستوو ژەنگیان هینا‌وه‌و داخرا‌وه، بە‌هۆی ئەو خرابانە‌وه کە ئەنجامی دەدەن.

واتە: خرابە کردن و تاوان کردن، پەردە‌مییە‌ک، ژەنگی‌ک لەسەر دئی نینسان دروست دەکات، دئی هەموو دادەپۆشی، کە ئەو کاتە نینسان ناتوانی بگەریتە‌وه. هە‌لۆ‌ه‌ستە‌ی شە‌شە‌م : ئەم نایه‌تە لئی وەردە‌گیری کە لیکۆ‌لینە‌وه لە میژوو،

شتی‌کی گە‌رنگە، وە‌ک دە‌فەر‌موی: ﴿وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا﴾ (۱۲) نازعات، کە ئەمە سەرنج‌مان رادە‌کیشی بۆ میژوو، تا‌کو لیکۆ‌لینە‌وه لە میژووی

میللە‌تان بکە‌ین، چ ئەوانە‌یان کە بۆ خوا صولحاون، چ ئەوانە‌ی کە لە‌گە‌ڵ خوادا خرابە‌کار بوون، سەرنجدانی میژووی ئەوان، سەرنجدانی سەرنج‌امیان، دە‌رس و پە‌ند بۆ نێمە دەستە‌بەر دەکات، وە‌ک خوا لە سوورپە‌تی (الأنعام) دا

دە‌فەر‌موی: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ (۱۱) المائدة، واتە: بئێ: بە زە‌ویدا بپۆ‌ن و سەرنج بدەن، سەرنج‌امی

بە درۆ دانە‌رانی پێ‌غە‌مبە‌ران چۆن بوو؟! واتە: پە‌ندیان لێ وە‌ربگە‌رن.

مە‌سە‌لە‌ی چوارە‌م : کە خوا دە‌فەر‌موی: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ

بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ (۱۴) المائدة، دوایی لە دوا‌ی ئەوان ئی‌وه‌مان کردە جینشینی زە‌وی، تا‌کو سەرنج بە‌ین، چۆن دە‌کە‌ن؟ چی دە‌کە‌ن؟

سئ هه‌لوه‌سته‌ش له‌به‌رده‌م نهم نایه‌ته‌دا ده‌که‌ین:

هه‌لوه‌سته‌ی به‌که‌م: ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ

كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾، واته: ئیوه‌مان گێرا به‌ جینشین، (خلائف) کۆی (خليفة) یه، وه (خُلَفاء) کۆی (خليفة)ه، که‌واته: ده‌گونجی بگوتری: (الخلفاء الراشدون) وه (الخلايف الراشدون)، واته: هه‌موو جینشینه‌گانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

ئنجا (خلافه) بریتیه له‌ جیگرایه‌تیکردنی که‌سیک، که له شوینی نه‌و کارمه‌که‌ بکری، که‌ خوا ﷻ ده‌فه‌رموی: ئیوه‌مان کرده‌ جینشین له‌ دوا‌ی گه‌لانی پیشوو، واته: ئیوه‌مان له‌ شوینی نه‌وان دانا، ئیوه له‌ جیاتی نه‌وان هه‌لسوکه‌وت بکه‌ن له‌سه‌ر زه‌وی و ئاومدانی بکه‌نه‌وه.

خوا ده‌فه‌رموی ﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

... ﴿٣٠﴾ البقرة، کاتیک په‌رومردگارت به‌ فریشته‌گانی فه‌رموو: من جینشینیک دادمنیم له‌سه‌ر زه‌وی، یانی نه‌و جینشینه له‌ جیاتی من هه‌لسوکه‌وت بکات له‌سه‌ر زه‌وی، له‌و به‌شه‌یدا که‌ تیبدا نازاد کراوه، مرؤف ده‌ستی کراومیه، سه‌ر زه‌وی ئاومدان ده‌کاته‌وه، وه‌ک خوا پێی خو‌شه، یان کاولی ده‌کاو تیکی ده‌دات، که‌ خوا پێی ناخو‌شه، گرنه‌گ نه‌ومیه مرؤف نازاده‌و ده‌ستی کراومیه، که‌واته: نه‌ومش مانای جینشینایه‌تی مرؤفه، بۆ خوا له‌سه‌ر زه‌وی، وه‌ک زۆر جاری دی با‌سمان کرده‌، که‌ مرؤف کافر بی، یان مسو‌لمان بی، به‌ کرده‌وه جینشین خوا‌یه، چونکه‌ خوا مرؤفی سه‌ر پشک کرده‌و تواناشی پیداو، ئاومدانی بکاته‌وه‌و چاکه‌کاری تیدا بکات، یاخود وێرانی بکات و خراپه‌کاری تیدا بکات.

هه‌لوه‌سته‌ی دووم: که‌ خوا ده‌فه‌رموی: ئیوه‌مان له‌ جیاتی وان له‌سه‌ر زه‌وی دانا،

واته: په‌ند وهربگرن له‌ هه‌له‌گانیان، ئیوه هه‌له‌ی وه‌ک وان مه‌که‌ن، بۆ نه‌وه‌ی سه‌رمجامتان وه‌ک هی وان نه‌بی، به‌لکو پیچه‌وانه‌ی نه‌وان بکه‌ن، تا‌کو خوا لیتان رازی بی، سه‌ره‌رازبن‌و، له‌ تاهیکردنه‌وه‌ی ژبانی دنیا رزگارتان بی.

هەلۆهستەى سَيِّبِهِم : که دەفەرموئ: ﴿لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾، بۆ ئەوهى سەرنج بەدەین بزانیین چۆن رەفتار دەکەن؟ ئەمە دەبێ زۆر کاریگەر بێمان لەسەر دروست بکات، چونکە خوا تەماشامان دەکات، دەبێ ئەو هەستەمان لەلا دروست بێ، واتە: خوا تێمان پراماوه: هەم چاودێری خۆی، هەم چاودێری فریشتەکانی، کردەوومکانمان هەر هەموو تۆمار دەکڕین، هەر کەسێک بەراستی بپروای بەوه هەبێ، که خوا تەماشای دەکات و چاودێری دەکات، بە تەنکید ناتوانی خراپەکاریی و تاوان بکات.

ئنجای لە کۆی ئەم نایەتە موبارەکە و مردمگیرى، که وهك چۆن لە بوونە و مردا یاسا هەن، لە ژيانى بەشەریش دا یاسا هەن، یاساکانی ژيانى بەشەر، خوا ناوی لێناون: (سنن) که کۆی (سنه)هو، له چەند شوێنێک دا ئاماژەى پێکردوه، بۆ وینە:

۱/ له سوورمى (الأحزاب) دا دەفەرموئ: ﴿سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ (۱۲)، واتە: یاسای خوا لەوانەدا که له پێش ئێومدا بوون و رابردوون، ئەوه یاسای خوايه تۆ ناتوانی یاسای خوا بگۆڕی.

۲/ هەر وهما له سوورمى (آل عمران) دا دەفەرموئ: ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ (۱۷)، واتە: له پێش ئێومدا چەند یاسایهك رابردوو ون، ئیومش برۆن سەرنج بەدەن، سەرهنجامی به درۆ دانەران (واتە: به درۆ دانەرانی پێغه مبه رانی خوا، به درۆ دانەرانی به یامه کانی خوا) چۆن بووه !

۳/ له سوورمى (فاطر) ییش دا دەفەرموئ: ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ (۴۳)، چاوهڕێی چی دەکەن جگە له یاسای پێشووان، {واتە: هاتنەدی و چه سپانی یاسای خوا که

بەسەر پېشووئاندا چەسپاوه، غەيرى ئەوه چاوهپى چى دمكەن، تۆ ناتوانى ياساى خوا بگۆرىو، ناتوانى ياساى خوا لابدەى، يانى: ناتوانى بىگۆرى، ياساىەكى دىكەى بىنيە جىيى، وه ناشتوانى خۆت لەو ياساىە لابدەى، يان ئەو ياساىە لە خۆت لابدەى، واتە: ياساكانى خوا بەسەر ھەموو كەس دا دەجەسپن، وەك چۆن بەسەر پېشووئاندا چەسپيون، بەسەر ئىوشدا دەجەسپن.

مەسەلەى پىنجەم : كە دمفەرموى: ﴿وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَنتِ بِشُرَّاءِنِ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ أَفَلَا مَا يَكُونُ لِيٰ أَنْ أُبَدَّلَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَّوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۵﴾

چوار ھەلۆستە لەبەردەم ئەم ئايەتەدا:

ھەلۆستەى بەكەم : كە دمفەرموى: ﴿وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ﴾، وه كاتىك ئايەتە رۆشنەكانى ئىمەيان بەسەردا خوینرانەوه، يەكئىك بۆى ھەيە بلىن: ئەگەر ئايەتەكانى خوا رۆشنن، بۆچى تەفسىريان دمكەين؟ دەئىين: رۆشنن بۆ خەلكى خۆى، بۆ كەسانىك كە توانايان ھەيە لىي تىبگەن، عەرەبى دىزانن، شارەزان، ئەوانىش بۆ كەسانىكى روون دمكەنەوه كە تواناى تىگەيشتىيان نيە لە قورئان، بەلام بۆ ھەموو كەس رۆشنن، دواى ئەوهى كە روون دمكرىنەوه، واتە: وا نىن، كە مرؤف نەتوانى لىيان تىبگات.

ھەلۆستەى دووم : كە دمفەرموى: ﴿قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾، ئەوانەى بە ئومىدى دىدارى ئىمە نىن، گوتيان، كەواتە: ئەوهى بە ئومىدى دىدارى خوا نەبى، ھەر بە دواى بەھانەدا دمگەرى، ھەر لە دواى بيانووئى، وەك گوتراوه: (ئەگەر دز دزىن، تارىكە شەو زۆرە)، واتە: لەبەر ئەوهى كە بە ئومىدى دىدارى خوانىن، لە بيانوو دمگەرىن، بۆ ئەوهى بىروا بە پەيامەكەى نەكەن.

هەلۆهستەى سېيەم : که دەفەرموی: ﴿أَنْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ﴾، قورئانیکی جیا لەمە بێنە، واتە: ئەم قورئانە هەر لابەرە، قورئانیکی دیکە بێنە، یاخود هەندئ شوینی لئ بگۆرە، دەستکاری بکە، نایا کوئی دەستکاری بکات و کوئی بگۆرئ؟ بە تەئکید مەبەستیان پێی ئەو بەشەى بوووە که لەگەڵ ئارمژوو بەرژەومندیی ئەواندا ناگونجی.

هەلۆهستەى چوارەم : خوا ﷻ پێغەمبەر ﷺ فێر دەکات، که وهلامی ئەم قەسەیان بداتەوه، بە شەش وهلامی ددان شکینی بپروایان، لە بەرانبەر ئەم دوو داواکارییە بئ جێهەیان دا:

بەئى خوا ﷻ وهلامىكى شەش برگەى فێرى پێغەمبەرى خاتەم ﷺ دەکات، بۆ ئەو داواپەیان، که ئەو داواپەیان دوو لقی هەیه:

۱- یان ئەم قورئانە لاببەو قورئانیکی دیکە بێنئ.

۲- یان هەر ئەو قورئانەى که هیناوتە، هەندئ شوینی دەستکاری بکەو بگۆرە.

وهلامىكى شەش برگەى بۆ قەسەى كافەرەكان

برگەى يەكەم : ﴿مَا يَكُونُ لِيَ أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي﴾، بۆم نیه که

لەلایەن خۆمەوه بگۆرم، دیارە کافرەکان که گوتووین: ﴿أَنْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ

هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ﴾، قورئانیکی دیکە جگە لەمە بێنە، یاخود ئەمە بگۆرە، مانای

وایە پێغەمبەرى خوايان ﷺ راستەوخۆ تۆمەتبار کردووە بهوى : خۆى قورئانى هیناوه، ئەك خوا بۆى ناردبى، بۆیە برگەى يەكەمى وهلامەكە ئەوهیه:

دەفەرموی: ﴿مَا يَكُونُ لِيَ أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي﴾، ئەسلەن بۆم

نیه، یانى: ئەوه هەر پەيوەندى بە منەوه نیه، که من بێم لەلایەنى خۆمەوه بگۆرم.

وشەي: (تَلْقَايَ)، شارمزاين گوتوويانە: سى وشە ھەن: (تَلْقَاءَ) و (تبيان) و (تمثال)، كە پىتى يەكەمىيان بەژىر (كسرة) دەست پى دەكات (تلقاء) يانى: لەپىش خۆمەو، لەلای خۆمەو، (تبيان) واتە: بەيان و رۆشکردنەو، (تمثال) يىش بە ماناى (مَثَل) دى، واتە: ھاتنە بەردەم، زانايان دەلتىن: ئەم سى وشەيە چوارەمىيان نيە، كە ئەمەش قىياس و بنچىنەيەكە كە بۇ ئەو وشانە دانراو.

(تَلْقَاءَ): وەك پىشتەر لە شىكردنەوئى وشەكاندا باسماىنكرد، واتە: (جِذَاءَ)، يانى: بەرانبەر، ياخود لەلایەن (مِنْ قَبْلِ، مِنْ جِهَةِ).

نَجَا وَهَكَ تَيْبِينِي دىمكردى: خواي پەروەردگار بە پىغەمبەر ﷺ نەفەر موو، وەلامى داواي يەكەمىيان بداتەو، چونكە ئەوان گوتوويانە: ﴿أَنْتَ بِفَرَّانٍ غَيْرٍ هَذَا أَوْ بَدَلُهُ﴾، خواش بە پىغەمبەر ﷺ فەر موو: ﴿قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي﴾، بلى: بۆم نيە ئەم قورئانە بگۆرم، لى دەستكارىي بگەم لەلایەن خۆمەو، ئەدى ئەگەر قورئاننىكى دىكە بىنى؟ ھەلبەتە ئەگەر بۆي نەبى دەستكارىي ھەندىك شوئىنى ئەم قورئانە بگات، ماناى وايە قورئاننىكى دىكەى جيا لەمە، ھەر بۆي نيە، بىھىنى، واتە كە كات ئاسانەكەى بۆ نەبى، قورسەكەى ھەر بۆ نيە، بۆيە بە پىويست نەزانراو، وەلام بدرىتەو، ئەو بەرگەى يەكەمى وەلامەكە بوو.

بەرگەى دووم: ﴿إِنْ أَنْتَ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ﴾، من تەنيا شوئى ئەو دەمكەوم كە بۆم سروس دەمكردى، واتە: ھىچى دىكەم بۆ نيە جگە لە پابەندىي بەوئەو كە خوا بۆم دەمىردى، من بەندەيەكى ملكەچ و فەرمانبەرى خوا.

بەرگەى سىيەم: ﴿إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾، من ئەگەر سەرپىچىي پەروەردگارم بگەم، لە سزاو نازارى رۆژىكى مەزن، دەترسم، كەواتە: نەك ھەر بۆم نيە، بەلكو لەسەرىشى سزا دەدرىم، ئەگەر بىتو دەستكارىي نايەتنىك، بەلكو وشەيەكى قورئان بگەم، بەلكو چۆنم بۆ دەمىردى،

وهك نه‌مانه‌تیک دمبئ بیگه‌یه‌نم، ﴿ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَّغُ الْمُبِينُ ﴾،
 ره‌وانه‌کراو ته‌نیا گه‌یاندنئ روونی له‌سه‌ره.

ئنجنا نه‌م پرسته‌یه وئ‌پرای نه‌وه که وه‌لامه بو نه‌وه قسه‌یه، نه‌وه‌شی
 لی‌ومرده‌گیرئ که هیچ که‌س له به‌رانبه‌ر خوا‌دا ﷺ مافی نه‌وه‌ی نیه، شتیک
 خوا فه‌رموو‌بیتئ، نه‌وه بئینئ به‌ جو‌ریکی دیکه ته‌ئویلی بکات، یا‌خود ملی پئ
 باب‌داتو بسو‌ورپئئ، هه‌روه‌ها هیچ که‌سئک نازو مافی سه‌ره‌بیچی کردنی نیه
 له به‌رانبه‌ر خوا‌ی په‌رومرد‌گادا، چونکه (به‌ندایه‌تی) واته: ملکه‌چی بو
 خوا، ژئر ده‌سته‌یی بو خوا، له به‌رانبه‌ر خوا‌دا بچووکی نواندن.

برگه‌ی چواره‌م: ﴿ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَبْتُكُمْ بِهِ ﴾،
 بئئ: نه‌گه‌ر خوا ویستبای به‌سه‌رتان‌دای نه‌خوینمه‌وه، به‌سه‌رمدا نه‌ده‌خویندنه‌وه،
 ﴿ وَلَا أَدْرَبْتُكُمْ بِهِ ﴾، واته: (ولا أعلمکم به)، وه خوا ئی‌وه‌ی لی ناگادار
 نه‌دمکرده‌وه، له‌سه‌ر زمانی من، واته: ئی‌وه‌ی ناشنا نه‌دمکرد به‌م قورنانه، نه‌وه
 قورنانه‌ی به‌ئیه‌وه ناشنا نه‌دمکرد، که‌واته: هیچ جو‌ره په‌یو‌مندیه‌کی به‌منه‌وه نیه.

برگه‌ی پینجه‌م: ﴿ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾،
 خو‌تان دهمانن من ته‌مه‌نیک له نیو ئی‌وه‌دا ماومه‌ته‌وه، ئایا نافامن؟ ته‌مه‌نیک
 پیش نه‌وه‌ی قورنانه‌م بو بیته‌ خوار، من له نیو ئی‌وه‌دا ماومه‌ته‌وه، ته‌مه‌نیک‌ی چل
 سالی، نه‌وه شتیک‌ی زور روون و ناشکرایه که پیغه‌مبه‌ری خاتمه‌م موحه‌ممهد
 (صلی الله علیه وسلم) چل سالی ره‌به‌ق پیش نه‌وه‌ی خوا‌ی زانا وه‌حی بو
 بنیرئ و بیکاته پیغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌مه‌نی گوزمراندوه، له‌وباره‌وه جه‌عفهری کوری
 نه‌بی طالب، واته: برای عه‌لی کوری نه‌بی طالب، ئاموزای پیغه‌مبه‌ر ﷺ.
 نه‌م وته‌یه‌ی هه‌یه، که پیشه‌وا نه‌حمه‌دی کوری حه‌نبه‌ل لی گپراوته‌وه: { قَالَ
 جَعْفَرُ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ لِلنَّجَاشِيِّ مَلِكِ الْحَبَشَةِ: بَعَثَ اللَّهُ فِيْنَا رَسُولًا نَعْرِفُ
 صِدْقَهُ وَنَسَبَهُ وَأَمَانَتَهُ، وَقَدْ كَانَتْ مُدَّةَ مَقَامِهِ عَلَيْهِ السَّلَامَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا قَبْلَ
 النُّبُوَّةِ أَرْبَعِينَ سَنَةً } { أخرجہ احمد برقم: (۱۷۴۰) }.

واته: جه‌غهری کوری نه‌بی طالیب به پادشای حه‌به‌شهی گوتوه: (کاتیک که چوون بۆ‌لای، دواى نه‌وهی کافر‌هکانی مه‌که زۆر نازاری مسولماناناندا، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رینمایى کردن، فهرمووی: بچن بۆ حه‌به‌شه، مه‌لیکی لییه، گه‌س له‌وئ سته‌می لئ ناکریت له په‌نای نه‌ودا)، خوا پیغه‌مبه‌ریکی له نیو نیمه‌دا ره‌وانکرده که راست‌گویییه‌که‌ی دهمزانیو، ره‌چه‌له‌کی دهمزانیو، نه‌مانه‌ت و دست‌پاکییه‌که‌ی دهمزانیو، پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تی، چل سال له نیو نیمه‌دا ته‌مه‌نی کرده.

ئنجالا له راستییدا که له دواى چل سالییه‌وه، پیغه‌مبه‌ری خاتهم موحه‌مه‌د ﷺ خوی به‌رومردگار هه‌لیب‌زاردوه به پیغه‌مبه‌ر، زۆر له زانایان ده‌لین: نه‌وه یاسایه‌کی خوا بووه، هه‌موو پیغه‌مبه‌ران له دواى ته‌مه‌نی چل سالییه‌وه، خوا ﷺ ره‌وانه‌ی کردوون.

زانایانی دهر و ناس و کۆمه‌ئناس ده‌لین: ناگونجی هه‌ج که‌سیک پیش چل سالیی له بابته‌تیک له‌و بواره‌ی خۆیدا، که دواىی قسه‌ی تیدا ده‌کات، تیگه‌یشتنیکی نه‌بووبی، دواى چل سالیی په‌یدابن، چونکه هه‌ر شتیک بن، ده‌بن نینسان له‌پیش ته‌مه‌نی چل سالییدا شتیکی لئ دهرکه‌وتبی، به‌لام موحه‌مه‌د ﷺ هه‌تا چل سالیی، یه‌ک شتی نه‌گوتوه، وه‌ک نه‌وه‌ی که له قورناتا هه‌یه، له چل و یه‌ک سالییدا، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و مرچه‌رخانیکی سه‌دو هه‌شتا پله‌یی له ژیانیدا روویداوه، دواى نه‌وه‌ی که خوا کردوو‌یه‌تی به پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

که‌واته: دیاره که سه‌رچاوه‌ی نه‌م قورنانه‌ غه‌یری خۆیه‌تی، چونکه نه‌گه‌ر له خۆیه‌وه بووایه، گن دهمزانی چهند سال دهمزی؟ هه‌ر له‌و کاته‌وه که شتیکی لئ حالی دهبوو، شتیکی له توانادا دهبوو، ده‌ستی ده‌کرد به باسکردنی، به‌تایبه‌ت پیش چل سالیی، که مرؤف زیاتر له قوناعی گه‌نجیتی دایه‌و تین و تافه‌تی هه‌یه، به‌لام که پیغه‌مبه‌ری خاتهم ﷺ تا‌کو دواى چل سالیی، هه‌ج باسیکی له‌وباره‌وه نه‌کرده، نه‌وه به‌لگه‌یه‌کی زۆر روونه، که نه‌م قورنانه له دهره‌وه‌ی خۆی بۆی نیردراوه، هه‌ر که‌سیکیش سه‌یری نیومرؤکی قورنات بکات، نه‌وه زۆر روون و ناشکرایه، وه‌ک دواىی ده‌یگه‌ینن، که خوی

شارمزا دمه رموی: ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ﴾، به لکون نهوانه شتیک به درؤ دهمزان، که زانیاریان پئی نیه، پئی ناشنا نین، تیی نهگه یشتوون!

پرگهی شهشم: خوی پهرو مردگار هر لهسهر وهلامی نهو دوو داواکارییهی کافران بهردهوام دمی، دمه رموی: ﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمَجْرِمُونَ﴾، کس ستمکارتره له کهس یک که درؤ به ناوی خواوه هه لدمبهستی؟ یا خود نایتهکانی خوا به درؤ دهمزانی؟ بیگومان تاوانباران سهرفراز نابن، واته: نهگهر من هه لدمبهستی، وهک نیوه نیددیعا دمکن، نهوه هیچ کهس له من ستمکارتر نیه، ههروهها نیوش که به درؤی دادمنین، هیچ کهسیش له نیوه ستمکارتر نیه، سهرنجامیش: ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمَجْرِمُونَ﴾، به دنیایی تاوانباران سهرفراز نابن، ننجاج من هه لدمبهستی، نهوه تاوانبارم و سهرفراز نابم و به مراد ناگهم، به ناگام ناگهم، وه نیوه به درؤی دابنین، سهرفراز نابن و به مراد ناگهن!

دیاره نیستا دهرکهوتوه کئ به مراد نهگه یشت؟ بانگه وازه کهی پیغه مبهری خاتهم ﷺ نیستا یهک لهسهر چواری دنیا، زوربهی پانتایی دنیای گرتوه، نهوانهش که قورنانیان به درؤ دهمزانی، فریدرانه زبلدانی میژوو، وه هیچ ناوو ناوبانگیکیان نیه!

کهواته: نهگهر هر وهک سهرنجامی دنیاییش ته ماشای بکهین، پیغه مبهری خاتهم ﷺ سهرفراز بوو، به مراد گه یشت، ناواته کهی هاته دی، نامانجه کهی ته حقیق بوو، نهوانی دیکهش دیاره که سهرنجامیان چی لیئات، بوونه بهردی بن گومن.

ننجا نه نایته موباره که، شیوهی نایتهی ژماره (۲۴) ی سوورمتی (سبا) ه،

که دمه رموی: ﴿... وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾،

واتە: ئیمە یان ئیو، یەکیکمان لەسەر پێنمایین، لەسەر پئی پاستیین، یاخود لە گومراییەکی ناشکرا داین، واتە: دوو کەس، کە دوو قسە دەکەن، قسەکان تیکەمگیرین، دیارە دەبێ هەر یەکیکیان پاست بێ، ئنجا لێردا پێغەمبەری خاتەم موحەممەد ﷺ دێنایەو لەو سەری هاتۆتەو، هەموو پێغەمبەریک خۆی لەسەر بەلگە بینیو، وە لەبەر رۆشنایی دابوون، هەمیشە گوتووایانە: ﴿أَرَأَيْتُمْ

إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بِنْتٍ مِّن رَّبِّي ﴿١٣﴾ بێمرد، واتە: هەوالم پئی بدەن ئەگەر من لەسەر بەلگەیهکی پوون بێم لە پەرورمردگارمەو! (نایا دەستبەرداری بێم؟!)

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ ﴿١٠٨﴾ بێسەف، واتە: بئێ: ئەمە پێبازمە لەبەر رۆشنایی دا بانگەواز بۆ لای پەرورمردگارم دەکەم. هیچ پێغەمبەریک نەبوو لە پهیامی خۆی دێنیا نەبێ و لەبەر رۆشنایی نەبێ، ئەدی بۆچی بەو شیوازه قسەیان کردو؟ بۆ ئەوەی پردیک دروست بکەن، لە نیوان خۆیان و بەرانبەرەکیاندا، چونکە بەرانبەرەکت، ئەگەر بئێ: هەرچی من دەبێم پاستەو، ئەوەی تۆ دەبێ، هەمووی درۆیەو هەلەیه، هەر گویت بۆ ناگریو، هیچ پردیک لە بەیندا نابێ بگەنە یەکدی، ئومیدیکێ نابێ کە ئەویش قسەیهکی لێ وەرگیری، بۆیە ئەو شیوازیکی زۆر بەرزو قورئانە، کە تۆ بەرانبەرەکت یەکسەر ناومید نەکە، هەستی بپاریزی، بۆ ئەوەی کە وتووێژو دیالۆگەکە بگونجی بەردەوام بێ.

مەسەلە ی شەشەم : دیارە هەر باسی هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانە، چ ئەوانە ی رۆژگاری پێغەمبەر ﷺ، چ ئەوانە ی دوای ئەوو، ئیستاو، دوای ئیستاو، دەفەر موی:

﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ شَيْئًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾، جگە لە خوا شتانیک دەپەرستن، کە نە زیانیان پێدەگەین، نە سوودیان پێدەگەین.

وشەى (دُونِ)، ده‌ئى: (دون ضِدَّ الضُّوقِ) يان (الدون: الحَقِيرِ)، دىگوترى: (هَذَا دُونُ هَذَا أَي: أَقْرَبُ مِنْهُ)، (دُونَكَ هُوَ)، واتە: (خُدَّةٌ) بىگرە، كەواتە: وشەى (دُونِ)، واتە: لە خوار، یاخود كەمتر، واتە: ئەوانە لە خوار خواو، (جگە لە خوا) شتانىك كە زۆر لە خوار خواو، (خالق) و ئەوانىش (مخلوق) ن، شتانىك دەپەرستن كە نەزىانىان پێدەگەينن، نە سووديان پێدەگەينن، بۆيش وشەى (ضَرَى) پێشخستو: ﴿ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ﴾، چونكە نەو بەرستراوانە، ئەگەرى زيان گەياندنەيان زياترە لە سوود، جارى واش هەيه وشەى (نفع) پێش دەخرى، لەبەرئەوهى سىاقەكە وا دەخوازى، ئەوه هەمووى دەبى نىسان سەرنج بەدات، بۆچى لەوى ئەم وشەيه پێش دەخرى؟ بۆچى لە شوينىكى دىكە بە پێچەوانە دى؟ هەمووى پەيوەستە بەو سىاق و كەش و هەوايهى كە نایه‌تەكانى تىدا هاتوونە خوارو، پەيوەستە بەو سىاقەوه كە نایه‌تەكانى تىدا دىن، بە زنجيرەى نایه‌تەكانەوهو، ئەو مەبەستەى كە نایه‌تەكانى بۆ دىن.

ئىنجا خوا دەفەرموى: ﴿ وَيَقُولُونَ هَتُوْا لَنَا شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ﴾ وه ده‌ئىن: ئا ئەوانە تەكا كارمانن لە لای خوا، واتە: ئەو شتانەى كە ئىمه دەيانپەرستىن، دەزانىن دروستكارون، بەلام دەزانىن كە لەلای خوا قسەيان گىرايه، داوايان دەگىریتەوه، ئىمەش دەيانپەرستىن بۆ ئەوهى لە خوامان نىزىك بخەنەوه! ئەمە وهك نایه‌تى ژمارە (۳)ى سوورەتى (الزمر)، كە دەفەرموى: ﴿ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴾.

واتە: ئاگاداربن! ملكه جى ساغ، تەنيا شايستەى خوايه، (ملكه جيبهك كە هيجى دىكەى تىكەن نەكرابن و بۆ خوا يەكلا بووبیتەوه، ئەوه تەنيا شايستەى

خوایە)، وە ئەوانەى که له خوار خواووه (جگه له خوا) کهسانىكى دىکه به
 دۆست و سه‌ره‌ش‌تیاریان د‌مگرن، به په‌رستراویان د‌مگرن، ده‌لین: ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ
 إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ﴾، واته: ئی‌مه ئەوانه ناپه‌رستین، مه‌گه‌ر بۆ ئەوه‌ى به
 نیزیکی له خوا نیزیکیمان بخه‌نه‌وه، خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي
 مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾، دوایی خوا دادومرییان له به‌یندا دمکات، له‌وه‌دا که
 تیدا که‌وتوونه راجیاییه‌وه، ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴾،
 بیگومان خوا که‌سیک که درۆ دمکاتو، زۆر سه‌له‌یه (یان زۆر بی‌پروایه)، نایخاته
 سه‌ر ڕیگای راست، (چونکه شایسته نیه).

که‌واته: هه‌ر که‌سیک بلین: من شتیکی دیکه‌ى جگه له خوا ده‌په‌رستم،
 بۆ ئەوه‌ى له خوا نیزیکم بخاته‌وه، ئەوه هه‌م درۆ دمکاتو درۆزنه، هه‌م سه‌له‌شه،
 یاخود بی‌پرواشه، ئەوه‌ش به‌راستی هۆشداریه‌کی گرنگی تیدا‌یه، بۆ هه‌موو
 ئەوانه‌ى که شیوه‌یه‌ک له شیوه‌کانی په‌رستن بۆ غه‌یری خوا ئەنجام د‌ده‌ن، وه‌ک:
 لی‌پارانه‌وه، پشت پێ به‌ستن، ئەوه‌په‌ری خۆشویستن، ئەوه‌په‌ری لی‌ترسان، مل بۆ
 که‌چکردن، قوربانى بۆ سه‌ر‌به‌رین، نه‌زر بۆ کردن، سویند پی‌خواردن و، هه‌موو ئەو
 شتانه‌ى دیکه، که ده‌چنه بازنه‌ى په‌رستنه‌کانه‌وه، که به داخه‌وه مسو‌لمانانیش
 زۆر جار گیرۆده‌ د‌مبن به‌ شیرکه‌وه، وه‌ک خوا ﷻ له سوورپه‌تى (یوسف) دا
 ده‌فه‌رموی: ﴿ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴾ (۱)، واته:
 زۆربه‌یان نی‌مان به‌ خوا ناهینن، مه‌گه‌ر هاوبه‌شیشی بۆ په‌یدا د‌مکن، که به
 داخه‌وه زۆر جار له نی‌و ئۆمه‌تى پی‌غه‌مبه‌ریشدا ﷺ ئەو د‌مده هه‌یه، بۆیه
 مسو‌لمانان د‌مبێ وریابن، به‌ندایه‌تى هه‌مووی بۆ خوا بێ، چ وه‌ک پی‌شکه‌شکردنى
 دروشمه‌کان (شعائر): نوێژ به هه‌موو پیکه‌اته‌کانیه‌وه، ئنجا رۆژوو، ئنجا حه‌ج و

(۱) له تەفسیری سوورپه‌تى (یوسف) و له‌به‌ر رۆشنایی ئەم نایه‌ته‌دا، باسێکی خه‌ست و خۆلمان
 له‌باره‌ى شیرکه‌وه کردوه.

عومرە، ئنجا زەمكەت، پاشان نەرزو سۆيىند پىخواردن. داۋايى ئەو شتانەي كە پەنھانن، وەك ئەوپەرى خۆشويستىن، ئەوپەرى لىترسان، ئەوپەرى پىشت پىن بەستىن، ئەوپەرى مل بۇ كەچكردن، ئەوپەرى بەگەورەگرتن، ئەوانە ھەموويان تەنيا دەبى بۇ خوا بن، چ بەرنامەگان (شرائع): دەبى ھەلال و ھەرام، نەمرو نەھى، تەنيا لە خواي پەرومردگارو لە شەرىعەتى خواي كارزان و مەربىگىرىن، ئەگەرنە، چ پىشكەشكردنى دروشمەگان، چ و مەرگرتنى ياساگان، واتە: (تەقدىم الشعائر و أخذ الشرائع)، ئەگەر بۇ غەپرى خوابن، بە تەنكىد ماناي واپە ئەو غەپرى خواپە، پەرسىتراو و بەندايەتتى بۇ گراو و، گراو تە ھاوبەشى خوا و ھىنراو تە رىزى خوا، ئنجا بيانو وەكەي ھەر جىپەك بى.

كە بە دۇنيايى ئەو پەساۋىكى زۆر بىجىيە: مەن بۇيە ئەوشتە، يان ئەو كەسە دەپەرستەم، يان لىي دەپارپەمەو، يان ھاۋارى لى دەكەم، داۋاي لى دەكەم، كە لە خوام نىزىك بەغاتەو، ئايا كەسەك بەپەرستى و ئاۋا بىرەرتتە رىزى خوا، بىكەرتتە ھاوبەشى خوا، ئەگەر خۆي رازى بى، چۆن پوۋى دى، داۋاي داۋا لە خوا بىكەت، چ پوۋىەكى ھەيە ئەگەر خوا بىفەرموئ: تۆ چى، تاكو شەرىكى مەن بى؟ تۆ دروستكراۋى مەن، چۆن دەبى بىكەرتتە ھاوبەشەم؟ چۆن قىۋولت كەرد؟ ئەو ئەگەر ئاگاي لىبى و رازى بى، ئەگەر ئاگاشى لى نەبى و رازى نەبى، وەك: عىسا (علية السلام) كە دەپەرستى لەلەيەن مەسىحىيەگانەو، عوزپەر كە پەرسىتراو، ھەندىك لە پىاۋچاگان، كە پەرسىتراون، بەبى ئەو ھى خۇيان ئاگايان لىبى، خەلك لىيان دەپارپەتەو ھاۋارىيان تىدەبەستى، ئەو بە تەنكىد زىان لەوان نادات، بەلام ئەو كەسانەي كە دەپەرستىن، ھەندىك لە پەرسىتەگانىيان پىشكەش دەكەن، بەس خۇيان ئەو بەرپەرسىيارەپتتە ھەلدەگرن و ئەو تاۋانە لە مىلى خۇيان داپە.

ياخود ئەو دارو بەردو دروستكراۋانەي كە ئىرادەو ھەستىيان نىە، بۇ وپنە: ھىندۇسەگان مانگا دەپەرستىن، ھەيە مار دەپەرستى، ھەيە جۇرىك لە درەخت دەپەرستى، ھەيە دارو بەرد دەپەرستى، مانگو خۆرو ئەستىرە دەپەرستى. ئەو دىارە كە ئەو دروستكراۋانە، ھىچ كامىيان ئاگايان لە ھىچ نىەو، بوختانىكىيان پى دەكرى، كە دەكرىن بە ھاوبەشى خوا ﷺ.

ئنجاکه ده‌ئین: ﴿ هَوَّلَاءِ شُفَعْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ ﴾ ئا ئه‌وانه تکاکارمان له‌لای، خوا ﷺ ئاوا پیغه‌مبهر ﷺ هیر دمکات وه‌لامیان بداته‌وه: ﴿ قُلْ أَتَسْتَبِرُّونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ﴾ ۱۵، بئی: ئایا هه‌وال به خوا دده‌ن به شتیک که نایزانی؟ نه له ناسمانه‌کان نه له زه‌ویدا، واته: هیچ شتیک، هیچ که‌سیک نیه، هاوبه‌شی خوا بئی، یان تکاکار بئی لای خوا، نهو شتانه‌ی که نیوه بیتان وایه هاوبه‌شی خوان، خوا نایانزانی، بۆچی؟ چونکه بوونیان نیه، که نهو ته‌عبیره له زۆر شوینی قورئان دا هاتوه، که خوا نهو شته نازانی، واته: نیه، چونکه نه‌گهر هه‌بووایه زانیاری خوا پییه‌وه په‌یومه‌ست دهبوو، که‌واته: ههر شتیک له زانیاری خوادا نه‌بوو، واته: بوونی نیه، هه‌لبه‌ته بوونی نیه، به بئی نهو هه‌ناعه‌ته‌ی نه‌وان، نه‌گهرنا بۆ وینه: نه‌صرانییه‌کان عیسا (علیه‌السلام) ده‌په‌رستن، عیسا هه‌یه، به‌لام وه‌ک پیغه‌مبهر و به‌نده‌ی خوا هه‌یه، نه‌ک وه‌ک هاوبه‌شی خواو کوری خوا، هه‌روه‌ها فریشته‌کان هه‌ن، به‌لام وه‌ک به‌نده‌ی خواو فریشته‌کانی خواو دروستکراوه‌کانی خوا، نه‌ک وه‌ک هاوبه‌شی خواو، وه‌ک که‌سانیک که به‌بئی نه‌وه‌ی خوا مؤله‌تی له‌سه‌ر بئی، شه‌فاعه‌ت بۆ ههر که‌سیک بیان‌ه‌وی بکه‌ن!

له‌ کۆتایی دا خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ سُبْحٰنَهُۥ وَتَعَالٰی عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾، پاکیی و به‌رزیی بۆ خوا له‌وه‌ی که‌ دمی‌که‌ن به‌ هاوبه‌شی، واته: خوا زۆر له‌وه‌ پاک‌تر و به‌رز‌تره، که نهو شتانه به‌یئرینه‌ په‌زی، به‌یئرینه‌ ناستی خوا.

مه‌سه‌له‌ی جه‌وتهم: که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلاَّ اُمَّةً وَّاحِدَةً فَاَخْتَلَفُوْا وَلَوْ اَلَّا كَلِمَةً سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقَضٰی بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴾ ۱۶، لێ‌رده‌دا مه‌به‌ست له‌ خه‌لك هه‌موو، مرؤ‌فایه‌تییه، واته: خه‌لك هه‌مووی یه‌ك كۆمه‌ل بوون، دوا‌یی که‌وته‌نه راجیایی، وه‌ نه‌گهر وشه‌یه‌ك، (واته: به‌پاریك) له‌ په‌روهردگاره‌وه رانه‌بردبایه (که‌ له‌ دنیا‌دا دادومری له‌ به‌ینی خه‌لكدا ناکات و سزای تاوانباران نادات)، ﴿ لَقَضٰی بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيْهِ

يَخْتَلِفُونَ ﴿١١﴾، له‌ومدا که تییدا که‌وتونوه کیشه و مشت و مرو راجیاییه‌وه دادومریان له نیواندا دمکراو، بابته‌که‌یان په‌کلایی دمکرایه‌وه‌ن یان بریاریان له‌بارموه دمدرآ.

که دمفهرموی: ﴿أُمَّةً وَاحِدَةً﴾، یه‌ک کۆمه‌ن، زۆربه‌ی تویرمروانی قورنآن گوتووایانه، واته: (أُمَّةً وَاحِدَةً عَلَى التَّوْحِيدِ) یه‌ک کۆمه‌ن له‌سه‌ر خوا به‌یه‌ک‌گرتن.

له سوورمئی (البقرة) شدا نایه‌تیکی هاوشیوه‌ی نه‌مه‌ه‌یه، که خوا دمفهرموی:

﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَا

اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢﴾

نه‌ویش همر نامازمیه به‌م مه‌سه‌له‌یه که به‌شهر له‌سه‌ر یه‌ک ری بوونو، پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) هاتوون له سه‌رمتاوه به‌شهریان خستۆته سه‌ر جاده‌ی خوا به‌یه‌ک‌گرتن، به‌لام دواپی که په‌یامو به‌رنامه‌ی پیغه‌مبه‌رانیان له‌نیودا کال بوته‌وه‌و له‌بیرچۆته‌وه، ننجاً که‌وتونوته راجیاییو، هه‌ندیکیان همر له‌سه‌ر خوا به‌یه‌ک‌گرتن، ته‌نیا به‌ندایه‌تی بو خوا کردن ماونه‌وه، له‌سه‌ر جاده‌ ماونه‌وه، هه‌ندیکیان به‌ کویره ری‌یانداو به‌ ریچکاندا به‌ملاولادا لایانداوه، له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی که نه‌هلی هه‌ق بوون، که‌وتونوه مشتومرو ناکۆکییه‌وه، که دمفهرموی: ﴿فَاخْتَلَفُوا﴾، واته: (تَفَرَّقُوا عَنِ الْجَادَةِ الصَّحِيحَةِ) له‌سه‌ر راسته شه‌قام ترازونو لایانداوه.

که دمفهرموی: ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ﴾، جاریکی دیکه‌ش باسمان کردوه: وشه‌ی (كَلِمَةً)، واته: (وشه)، به‌لام لی‌رمدا مه‌به‌ست پیی بریاری خواو. نه‌خشه‌ی نه‌زه‌لیی خواجه، خوا نه‌خشه‌ی نه‌و بوونه‌ی وا داناه، نه‌م قۆناغی دنیا‌یه دمب‌ی مرۆفه‌کان، هه‌روه‌ها جن‌دیش، به‌ گه‌میضی خۆیان ئیمتیحانی خۆیان بدن.

دهستیان کراوه بیو، نازاد بن، چۆن وه‌لامی پرسیاره‌کان دهمنه‌وه، به‌ندایه‌تی بۆ خوا ده‌که‌ن، یان نایکه‌ن، ئەه‌لی ته‌وحید ده‌بن، یان ئەه‌لی شیرک ده‌بن، خوا ده‌ستی و‌الا کردوون و نازادی کردوون، برپاری خواش تیپه‌ریوه، نه‌خشه‌ی خوا و دانراوه که له‌م دنیا‌یه‌دا که‌س له‌سه‌ر نه‌وه سزا نه‌داتو لی‌یان نه‌پرسیته‌وه، بۆچی؟

تا‌کو نازادانه‌ تا‌فیکردنه‌وه‌ی خۆیان بدن، به‌لام له‌ هۆناغی‌کی دیکه‌دا، که پۆزی دوا‌ییه، نه‌وجار حیساب و کیتاب دێته‌ پیش، نه‌وه مه‌به‌ستی نه‌و پرسته موباره‌که‌یه، واته: له‌ په‌رومردگاره‌وه نه‌و برپاره تیپه‌ریوه، نه‌گه‌رنا له‌سه‌ر نه‌وه دادوهری‌یان، له‌ به‌یندا ده‌کرا، واته: کاره‌که‌یان هینده‌ ناقۆلایه هه‌لوێسته‌که‌یان هینده‌ بی‌جی‌یه، خوا ﷻ په‌له‌ی ده‌کرد له‌وه‌دا که هه‌ر له‌ دنیا‌دا سزایان بداتو، مشت و مرمه‌که‌یان له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا که خوا به‌ په‌گه‌رن، په‌کلا بکاته‌وه، یان مه‌به‌ست نه‌وه‌یه که خوا نه‌گه‌ر له‌به‌ر نه‌وه نه‌بووا‌یه که له‌وباره‌وه برپاری پیش و هختی داوه، سزای بی‌پروایانی دهاو کۆتایی پی ده‌هینان.

به‌لام بی‌گومان خوا نه‌خشه‌ی خۆی ناگۆری، چۆنی داناوه، ده‌بیاته سه‌ر.

دیاره خوا ﷻ وه‌ک کورده‌واری خۆمان گوتوو‌یانه: (خوا به‌ سه‌بره، به‌لام به‌ زه‌بره) نه‌گه‌ر خوا ﷻ وه‌ک ئی‌مه‌ی به‌شه‌ر بووا‌یه‌و، به‌ شتیک زۆر هه‌لچووبایه‌و، می‌زاجیی مامه‌له‌ی کردبایه، خوا‌یه‌تی بۆ نه‌ده‌کرا!

مه‌سه‌له‌ی هه‌شتم : که ده‌فه‌رموی: ﴿ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴾، وه ده‌لین: ده‌بووا‌یه له‌ په‌رومردگاره‌وه نیشانه‌یه‌کی بۆ دابه‌زیبایه، {مه‌به‌ستیان پی موعجیزه‌ی وه‌ک هی پی‌غه‌مه‌به‌ران بووه (عليهم الصلاة والسلام)} خوا پی‌ی ده‌فه‌رموی: ﴿ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ ﴾، تۆ بلی: په‌نه‌ان و نادیار ته‌نیا عایدی خوا‌یه، خوا دزمانی له‌ هه‌گبه‌ی غه‌یبدا چی هه‌یه.

ئنجا ﴿ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴾، که‌واته: ئیوه چاوهری‌بن، منیش له‌گه‌ل ئیوه له‌ چاوهروانانه، واته: ئیوه چاوهروان بن، بزانی‌ن حیکمه‌تی خوا

وا ده‌خواری، که موعجیزمیه‌کی وه‌ک هی پیغه‌مبهرانی پیشووش بدات به من، یان ههر بهم قورئانه نیکتیفا دمکات ! منیش چاومرئ دهبم، یاخود ئیوه چاومرئ بن، چونکه خوا نه‌و به‌لگه‌یه‌ی به من داوه، به‌سه، بۆ نیسپاتی پیغه‌مبهرایه‌تی من، ئنجا ئیوه چاومرئ بن، به دیار نه‌وه‌وه، که خوا موعجیزمیه‌کی دیکه‌ی وه‌ک هی پیغه‌مبهران بۆ من بنیرئ، که زهمان و رۆژگاری نه‌و جۆره موعجیزانه تیبه‌ریوه، ئیستا به‌شهر که‌وتۆته قوناعیکی دیکه‌وه، منیش چاومرئ دهبم، داخۆ منیش چیم لیدئ و ئیومش چیتان لیدئ؟ که مانای دووهمیانم زیاتر ده‌جیته دلّه‌وه، واته: نه‌وه جۆریکه له بیباکیی و بی‌منه‌تی، له خۆ دلنیا بوون و به خۆ پشت نه‌ستور بوون، ئیوه چاومرئ بن، مادام نیکتیفا ناکهن بهم قورئانه، که ته‌نیا خوای په‌رومردگاریش که نادیار ده‌زانئ، بۆ خۆی ده‌زانئ به‌شهر په‌کی له‌سه‌ر چی که‌وتوه، له ههر رۆژگاردا، بۆ نه‌وه‌ی برپا به‌و پیغه‌مبهره بینئ، که له‌و رۆژگاردا ناردوو‌یه‌تی، واته: له‌و کاته‌وه که موحهمهد ﷺ هاتوه، تا‌کو دنیا به‌ کۆتا دئ، دیاره خوای کاربه‌جئ نه‌م قورئانه‌ی به‌ به‌س (کافی) زانیوه که ببیته موعجیزه‌و به‌لگه‌ی سه‌لمانندی راستییه‌تی پیغه‌مبهری خاتهم، خوا نه‌وه‌نده‌ی به‌ به‌س (کافی) زانیوه، ئنجا نه‌گه‌ر ئیوه پیتان وایه، نه‌خیر خوا نه‌یپیکاهه ! چاومرئ بن، منیش چاومریم.

دیاره پیغه‌مبهری خاتهم ﷺ نه‌وه‌ی که خوای په‌رومردگاری بۆی به‌ باش زانیوه، نه‌ویش ههر نه‌وه‌ی به‌ باش زانیوه‌و، پیغه‌مبهری خاتهم بۆ خۆی زانیویه‌تی که نه‌م قورئانه به‌سه بۆ نه‌وه‌ی موعجیزه‌ی نیسپاتی پیغه‌مبهرایه‌تی وی ﷺ بن.

وشه‌ی (لَوْلَا) که ده‌فه‌رموی: ﴿ وَيَقُولُونَ لَوْلَا ﴾، (لَوْلَا) به‌ دوو واتایان دئ:

یه‌ک : پئی ده‌گوترئ: (لَوْلَا الْإِمْتِنَاع) که (يَمْنَعُ الثَّانِي مِنْ أَجْلِ الْأَوَّلِ)، واته: رئ له دووهم ده‌گرئ، له‌به‌ر خاتری یه‌که‌میان، وه‌ک: (لَوْلَا زَيْدٌ لَهَلَكْنَا)، واته: نه‌گه‌ر زه‌ید نه‌بووایه، ده‌فه‌وتاین، ئیستا به‌هۆی بوونی زه‌یده‌وه، فه‌وتانه‌که نه‌ماوه، واته: (امْتَنَعَ وَقُوعَ الْهَلَاكِ مِنْ أَجْلِ وُجُودِ زَيْدٍ)^(۱).

له كوردیشدا دەئین: ئەگەر فلانە کەس نەبێ، ئاوا دەبوو، یان ئەگەر ئەو هاتبا، ئاوا دەچوو، واتە: دووهمیان نابێ لەبەر بوونی یەگەمیان.

دوو : (لَوْلَا) بە مانای (هَلَا) دئی، واتە: بە مانای (تَحْضِيض) هاندان، (هَلَا) ش له ئەسڵدا له (هَل) و (لا) پێکھاتووە، مانای (تَحْضِيض)، هاندان دەگەیهێنێ.

ئنجما لێردا که دەفەرموی: ﴿ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ﴾، واتە: دەبووایە لە پەرۆمردگاریهوه نیشانەیهکی بۆ دابەزێ، کەواتە: لێردا (لَوْلَا) بۆ (تَحْضِيض) هاندانە.

جینی سەرنج ئەومیه که دەئین: ﴿ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ﴾، وهك خوا ﷻ تەنیا خاومەن و پەرۆمردگاری موحەممەد ﷺ بێ، که ئەوه بێئەدەببیهکی گەورمیه، پەرۆمردگاری نیوشە، چونکه موشریکهکانیش هەر گوتووایانە: خوا (الله) ﷻ خاومەن و بەدیهینەر و پەرۆمردگاری هەموو کەسێک و هەموو شتیکیو، بتهکانیان بە خوا نەزانیوه و بە پەرۆمردگاریش نەزانیون، بەئکو گوتووایانە: ئەوانەش دروستکراوو بەندەدی خوان، یان ئەگەر فریشتەیان پەرستوون، ئەگەر پەیکەر و سەنەمیان پەرستوون، هەر شتیکیان پەرستو، گوتووایانە: ئەوانە دروستکراوو بەندەدی خوان، بەلام تکامان له لای خوا بۆ دەکەن.

﴿ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ﴾، (آيَةٌ) بە مانای (علامة) دیت، واتە: نیشانە، (آيَةٌ) بە سێ جۆر کۆدەکریتەوه:

۱/ (آي) .

۲/ (آيَا) .

۳/ (آيات)، له رابردووشدا چەندان جار گوتوویمان: که (آيات) له قورئاندا، به سێ واتایان بەکارهاتو:

۱- بە مانای پسته‌کانی قورنات، یان پسته‌کانی فەرماشته‌کانی خوا، له کتێبه‌کانی دیکه‌دا.

۲- بە مانای موعجیزه‌ی پێغه‌مبه‌ران (علیهم‌الصلاة والسلام).

۳- بە مانای دیاردو دیمه‌نه‌کانی بوونه‌وه‌رو ده‌ورو به‌ر.

هه‌لبه‌ته له زۆر شوێندا کافرەکان داوایان له پێغه‌مبه‌ری خاتمه‌ کردوه که موعجیزه‌و نیشانه‌ی وه‌ک هی پێغه‌مبه‌رانی پێشوو بێنن، وایانزانیوه که به‌ ده‌ست خۆیه‌تی، نه‌یانزانیوه ئاخ‌ر نه‌وه نوێنه‌رو ر‌ه‌وانه‌کراوی خ‌وايه، ئیدی حیکمه‌ت و زانیاریی خوا ج‌ جو‌ره به‌لگه‌یه‌ک بخ‌وازی، بزانی ج‌ به‌لگه‌یه‌ک ب‌پووسته، ب‌و خه‌لکی نه‌و ر‌ۆژگاره‌ی که نه‌و ب‌و لایان ر‌ه‌وانه‌ دمکری، نه‌وه‌ی پ‌یدمه‌دات، نه‌ک ب‌و خ‌وی به‌ که‌مفی خ‌وی موعجیزه‌و به‌لگه‌یه‌ک ب‌ینن:

(۱) له سوورته‌ی (الأنبياء) دا، ده‌فه‌رموی: کافرەکان دمیانگوت: ﴿فَلْيَأْنِبْنَا بِأَيِّ

كَمَا أُرْسِلَ الْأَوْلُونَ﴾، واته: با نیشانه‌یه‌که‌مان ب‌و ب‌ینن، وه‌ک چ‌و‌ن پ‌یشوو‌مه‌کان ر‌ه‌وانه‌ کراون.

یانن: نه‌وان به‌ ج‌ جو‌ره به‌لگه‌و موعجیزه‌یه‌که‌وه ر‌ه‌وانه‌کراون، با نه‌ویش به‌لگه‌یه‌کی ئاوامان ب‌و ب‌ینن.

(۲) هه‌روه‌ها له سوورته‌ی (العنكبوت) دا ده‌فه‌رموی: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ

آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوْلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ فِي ذَٰلِكَ لِرَحْمَةٍ

وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾، واته: وه (کافرەکان) گوتیان: دمی‌وایه له

په‌رومردگاریه‌وه چه‌ند نیشانه‌یه‌کی دابه‌زنه‌ سه‌ری، ب‌لن: ب‌یگومان نیشانه‌کان ته‌نیا له‌لایه‌ن خوا، وه من ته‌نیا ترسینه‌رو وریاکه‌روه‌میه‌کی ئاشکرام (یان ر‌وونکه‌روه‌م) نایا ب‌و نه‌وان به‌س نیه، که ئی‌مه کتێبیکمان دابه‌زاند‌وته سه‌ر تو، که به‌سه‌ریاندا ده‌خوینریته‌وه؟ له‌مه‌دا به‌زمیی هه‌یه‌و بیرخسته‌وه هه‌یه ب‌و کۆمه‌لێک ب‌روا ب‌ینن.

کەواتە: **خَوَاتِمٌ** ئەومندەى بە کافى زانیوه، قورئانى بە کافى زانیوه کە ببیتە بەلگه و موعجزه‌ى پیغه‌مبهرى خاتمه **عَلَيْهِمُ السَّلَامُ**، ﴿ **أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ** ﴾، ئایا بەسیان نیه، کافى نیه؟ بۆ ئەوان بەسیان ناگات، کە ئیمه کتیبیکمان دابه‌زاندۆته سه‌ر تو، کە به‌سه‌ریاندا ده‌خوینریته‌وه، ﴿ **إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ** ﴾، بێگومان له‌وه‌دا (له‌ خویندرانه‌وه‌ى نایه‌تەکانى قورئاندا) به‌زه‌مى خوا هه‌یه‌و، بېرخستنه‌وه‌ى خوا هه‌یه‌، بۆ کۆمه‌لێک بېروا بێنن، نه‌گه‌ر بېانه‌وى بېروا بێنن، ئەوه به‌سه‌، نه‌گه‌ر نه‌شیانه‌وى بېروا بێنن، هه‌رچى به‌لگه‌ى کە داواى ده‌کهن، بۆیان بێنن، ده‌لێن: ئەوه جادوو‌یه‌، وه‌ک له‌ چه‌ند شوینیکى دیکه له‌ قورئاندا هاتوه، گوتوو‌یانه: ئەوه جادوو‌یه‌:

ا- له‌ سوورمه‌تى (یونس)دا هاتوه: ﴿ **إِنَّ هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ** ﴾.

ب- وه‌ له‌ سوورمه‌تى (الأعراف)دا هاتوه: ﴿ **إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ** ﴾.

٣) هه‌روه‌ها له‌ سوورمه‌تى (الأنعام)یشدا هه‌مان شت دووباره‌ بۆته‌وه، وه‌ک خوا

ده‌فه‌رموى: ﴿ **وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ**

يُنزِلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ **وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ**

يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ

يُحْشَرُونَ ﴾.

واته: وه‌ (کافه‌رمان) گوتیان: ده‌بووایه له‌ په‌روه‌ردگاریه‌وه‌ نایه‌تیکى بۆ دابه‌زى، بلى: خوا به‌ توانایه له‌سه‌ر دابه‌زاندنى نایه‌ت، به‌لام زۆربه‌یان نازانن، وه‌ هېچ زینده‌مورىک (هېچ پېرۆیه‌ک) له‌سه‌ر زه‌وى نیه‌و، هېچ بالنده‌میه‌ک به‌ دوو باله‌کانى نافرئى، مه‌گه‌ر نه‌وانیش کۆمه‌لن وه‌ک ئیوه، له‌ کتیبدا هېچ شتیکمان زایه نه‌کردوه، دواى بۆ لای په‌روه‌ردگاریان کۆده‌کرینه‌وه.

واتە: ئیوێه ئەگەر بتانەوئ بەرزوی و مەزنیی بەرومردگارێتی خوا بزانی، بکوڵنەوه لە ژبانی ئازەل و پەلەوومرو زیندەمووران و هەموو ئەوانەیی که خوا دروستی کردوون، لە ژبانی ئەوان وردبنەوه، گەورمیی خوا، بەرومردگارێتی خواتان، بە درەوشاومیی دەگەوێتە بەرچاو.

که دەفەرموی: ﴿ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ ﴾، واتە: هینانی نیشانان و هینانی موعجیزان لەلایەن خواوە، ئەوه کاری خواپە، کاری خواش بو من نادیارەو، تەنیا خوا دەمیزانی، گەواتە: ئەوه وهك عەرەب دەلین: (طَمَعٌ فِي غَيْرِ مَطْمَعٍ) واتە: ئیوێه شتێك لە من داوا دەكەن، که لە راستییدا هی من نیە، هی خوای بەرومردگارە.

لە کۆتایی دا دەفەرموی: ﴿ فَأَنْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴾، یانی :

(ا) ئیوێه چاومرئ بن، منیش لەگەڵ ئیوێه لە چاومروانانە، واتە: بزانیین خوا دەینیری یان نا؟

(ب) یاخود: چاومرئ بن ئەوهی که خوا بو منی ناردوه، بەسە بو نیسپاتی پیغەمبەرایەتی من، ئنجا بابزانیین پیغەمبەرایەتی من دەچەسپێ لە نیو مروفاپەتییدا؟ من پیم وایە دەچەسپێ، ئیوش چاومرئ بن، که پیتان وایە نەخیر، تاكو بەلگەو موعجیزەیی دیکەم بو نەیت لیم ناسەلمیئری که من پیغەمبەرم، فەرموون ئیوێه چاومرئ بن، منیش چاومرئ دەبم، من دلنیام و پشت نەستوورم، که پەيامەگەیی من دەچەسپێو، ئەم قورنانه بەسە بو بەلگەو نیسپاتی پیغەمبەرایەتی من، ئیوش که پیتانواپە بەس نیەو پیویست بە موعجیزەیی دیکە دمکات، چاومرئ بن، منیش چاومرئیم.

ئەم نایەتە موبارمە، هەرومەها نایەتی (۵۱)ی سوورمەتی (العنكبوت)یش، لییان وەردەگیری که قورناتاکە موعجیزەو بەلگەیی پیغەمبەری کۆتایی یە، بو نیسپاتی دەخوای پیغەمبەرایەتیەگەیی، ئەگەرنا، دیارە موحەممەد پیغەمبەری خاتەم ﷺ موعجیزەیی دیکەیی بوو و، بەلام ئەو موعجیزانەیی دیکە، که ئیمە

له کتیبی جهوته می مه‌وسووعه‌ی : (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا،
باسمان کردوون، له باسی: (به‌لگه‌کانی نیسپاتی پیغه‌مبه‌رایه‌تی)^(۱) موحه‌مه‌ددا،
پیغه‌مبه‌ری خوا، موعجیزه‌ی دیکه‌ی زۆر بوون، بۆ نموونه:

۱/ ناو له نیو په‌نجه‌کانی هاتۆته دهری، خه‌لکیکی زۆر پیی تیر ناو بووه.

۲/ خواردنیک‌ی که‌م به‌ دوعا کردنی وی زۆر بووه.

۳/ دوعای کردوه، یه‌ک هه‌ور به‌ ناسمانه‌وه نه‌بووه، یه‌کسه‌ر هه‌ور هاتۆته
ناسمان و بارانیکی زۆر باریوه‌و یه‌ک هه‌فته‌ باران له‌سه‌ر یه‌ک باریوه، تا
دوایی خه‌لک بیزار بوون، گوتووینه: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! دوعا بکه‌ باران
به‌وستی، ننج‌ا دوعای کردوه‌و فه‌رمووینه‌تی: {اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا} {
أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۱۱۶)، وَأَبْنُ حِبَانَ بِرَقْم: (۲۸۵۸)، قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوط:
إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ} ^(۲) واته: خوايه! با بۆ ده‌ور و به‌رمان بی‌و
له‌سه‌ر نیمه‌ نه‌بی، یه‌کسه‌ر هه‌ور هه‌کان وه‌ک ئە‌وه‌ی به‌ده‌ست لایانه‌ری،
رۆیشتوون و باران نه‌ماوه.

گه‌لێک شتی دیکه‌ش که‌ له‌ کتیبه‌کانی سونه‌ت و سپرده‌دا هاتوون، به‌لام
هیچ کام له‌و شتانه‌ی بۆ ئە‌وه‌ نه‌بووه، بۆ خه‌لک نیسپاتی بکات که‌: من
پیغه‌مبه‌ری خوا، به‌لکو یان بۆ ئە‌وه‌ بووه‌ برواداران، مسولمانان له‌ ته‌نگانه‌یه‌ک
ده‌رباز بکات که‌ خواردنیک‌ی که‌میان هه‌بووه، بۆیان زۆر بی، یان که‌ ناویان
نه‌بووه، ناویان بۆ په‌یدابیی، که‌ گه‌رفتیکیان هه‌بووبی، لابه‌جی. یاخود بۆ
دلخۆشکردنیان بووه‌و بۆ نیمان به‌هیزکردنیان بووه، ئە‌گه‌رنا، به‌ که‌سی
نه‌فه‌رموووه : و مره‌ من ناوت بۆ له‌ په‌نجه‌م ده‌ردینم، یاخود ئە‌وه‌ت بۆ ده‌که‌م،

(۱) له‌ چاپی دووهمی دا. (بره‌ین نبوة محمد).

(۲) { عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَصَابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَصَ فَبَيْنَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ قَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَلْكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ، وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَاهُ. وَفِيهِ قَالَ: (اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا)، قَالَ فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةِ إِلَّا تَفَرَّجَتْ حَتَّى رَأَيْتِ الْمَدِينَةَ فِي مِثْلِ الْجُوبَةِ وَسَالَ وَادِي قَنَاةَ شَهْرًا، وَلَمْ يَجِنِّ أَحَدٌ مِنْ نَاحِيَةِ إِلَّا أَخْبَرَ بِجُودٍ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

بىزانە كە من پىغەمبەرم، قەت ئەۋەى نەكردو، ھەموو ئەوانەى تەنيا بۇ نىمانداران كىردوون، بەلام بۇ ئەھلى كوفىر تەنيا قورئانى پىبوو، بۇچى؟ ئەمە ج حىكمەتتىكى گەۋرەى خۋاى كاربەجى تىدايە: ئەگەر پىغەمبەر ﷺ ئەۋە كە ناۋ لە پەنجەكانى ھاتۆتە دەرئ، خواردىنى كەمى زۆر كىردو، باران بە دوعاى ئەۋ بارىو، ئەگەر ئەۋەى كىردىايە بە بەلگەى پىغەمبەرايەتتى، ئىستا خەلكىش بۇيان ھەبوو بە نىمەومانان بلىن: دەى فەرموون: ئىۋەش ئەگەر راست دەكەن، ئىسلام ھەقە، ئەۋەم بۇ بىكەن! بەلام نا، پىغەمبەر ﷺ تەنيا قورئانى بە بەلگەى پىغەمبەرايەتتى خۇى ھىناۋەو، ئەۋ قورئانە لەبەردەستى ئىمەشدا ھەيە.

ئىنجا ئايا حىكمەتى ئەۋە چىيە؟ حىكمەتەكەى ئەۋە: كە موعجىزەى پىغەمبەرانى پىشوو بۇ كاتىكى دىارىپىكراۋو بۇ گەل و كۆمەلگايەكى دىارىپىكراۋ بوون، ۋە پىغەمبەرەكان (عليهم الصلاة والسلام) خۇشيان و پەيامەكەشيان بۇ ئەۋ گەل و ئەۋ قۇناغە بوو، كەۋاتە: ھەر ئەۋمىندە بەس بوو، كە بەشى ئەۋان بىكات، بۇيە لەگەل كۇچى دوايى خۇيان، موعجىزەكانىش تەۋاۋ بوون: گۇچانەكەى مووسا، مردوۋ زىندوۋ كىردنەۋەى عىسا، حوشترەكەى صالح، ... ھتد.

بەلام موھەممەد ﷺ لەبەر ئەۋەى بۇ ھەموو مۇقايەتتى نىردراۋ، بە پانايى زەمىن و بە دىزايى زەمان، دەبوو بەلگەكەشى بىننىتەۋە، تاكو زيان لەسەر زەۋىيە، بۇيە خۋاى پەرومردگار قورئانى ھىشتۆتەۋە ۋەك موعجىزەيەك.

پاشان ئەۋ كاتە مۇقايەتتى لە قۇناغىكى ساۋايى دابوۋ، لە قۇناغىكى كىرچ و كال دابوۋ، زياتر چاۋى لەسەر شتى بەرھەست (مىحسوس) بوو، كە بە ھەستەۋمەكانى مامەئەى لەگەلدا بىكات، بەلام دواى ئەۋەى بەشەر گەشىتۆتە قۇناغى كامىل (رشىد) بوون، خۋاى پەرومردگار موعجىزەۋ بەلگەيەكى بۇ ناردو، كە مامەئە لەگەل عەقل و شعورى دا بىكات، كە ئەۋىش قورئانەۋ، قورئان موعجىزەيەكى فىكرى و عىلمى و ئەدەبىيە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی سنیهم

پیناسهی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان له نایمهکانی: (۲۱ تا ۳۰) دمگرتیه خوئی، واته: ده (۱۰) نایهت، خوای بهرزو مهزن لهو ده نایهتهدا، ههشت بابهتی سهرهکیی دهخاته روو:

بابهتی یهکهه: پیلانگیڤی کافرهمکان له دژی نایمهکانی خوا، پاش نهوهی خوا رهمهتی خوئیان پی دهچیژیو، چاکهیان لهگهئدا دمکات، کهچی نهوان بیومفایانهو سبلانه، له بهرانبهه نایمهکانی خوادا، دست دمکهه به پیلانگیڤی.

بابهتی دووهم: له تهنگانهدا پهنا بردنه بهه خواو، گمته بهندایهتی پیدانی له لایهن مروقهکانهوه به گشتیو، کهسانی هاوبهش بو خوا دانهرو، بیپرواوه به تایبهت، پاشان دوی دهرباز بوون، ههنگهپانهوه لهو گمته بهلینه، ههلبهته مروقهکان به گشتی پهنا دمبهنه بهه خوا له تهنگاناندا، بهلام نهوانهیان که ههئدهگهپنهوه به تایبهت، دیاره هاوبهش بو خوا دانهرو بیپروایهکانن، نینسانی نیماندار له تهنگانهو فهرحانییدا، ههه خوئی به بهندهی خوا دهمزان.

بابهتی سنیهم: وینه هینانهوه بو ژیانی زوو تیپهڤی دنیا، که خوا ﷻ ژیانی دنیا به بارانیك، یان به ناویك که له سههڤوه دپته خواری، تهشبهه دمکات، که پروهکی پی دمروئو، نهو سهه زموییه دهمزایتهوهو، نهوانهیی نهو گشتوکالهیان کردوه پی دلخوش دمبنو، پینان وایه که دمتوانن بهههمو حاصهلاتهکهی ههلبگرنهوه، کهچی ههه هینده دهمزان، بهلایهکی لهددها، دمبیته پهڤیژیکی پروت، ژیانی دنیاش ناوایه.

بابەتى چوارەم: بانگ كردنى خوا بۆ مەنزىگای ناشتیی، که دیاره مەبەست پیی بهههشته، که بهههشت همووی سهلامهتییهو، بی گرفتارییه بی دوردو بهلاییه.

بابەتى پىنجەم: سەرنجامی چاکەکاران چاکەمیهو، زیادەش دەخریتە سەریو، دوورییه لە پىسوايىو زەبوونىو و شەرمەزارىي.

بابەتى شەشەم: سەرنجامی خراپەکاران، سزای پر بە پىستو دادگەرانهی خوايهو، روورەشىو و بىبەشيانە لە پەحمەتو مېهرەبانىي خوا، لەبەرئەوهی شایستەي نین.

بابەتى هەوتەم: خستنهرووی دیمەنىک لە قیامەتو، حاشا كردنى پەرستراوانى هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان، لەوانەي پەرستوويانن (لە پەرستارەكانیان) يەخەيان لەبەر دادەدرنو، حاشايان لىدەكەنو، دەلین: ئیمە لە بەندايتىو پەرستنى ئیوه بۆ ئیمە، بىئاگا بووينو، خواش بە شايد دەگرن.

بابەتى هەشتەم و كۆتايى: دەرکەوتنى دەرمنجامەكانو، گەرانهوه بۆ لای خواو، ونبوونى پەرستراوه ئەفسانەيىو هەئبەستراوهكان، لەوانەي که پەرستوويانن.

﴿ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿۲۱﴾ هُوَ الَّذِي يُسَبِّحُكَ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرِينَ بِيَمِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِن أُنجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۲۲﴾ فَلَمَّا أَنْجَيْنَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيِكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۳﴾ إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُوا عَلَيْهَا آتَاهَا أَمْرًا نَّيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۲۴﴾ وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۲۵﴾ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۶﴾ وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِّمَّا كَسَبُوا بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَّا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۷﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَائِكُمْ فزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَائُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِتَانًا تَعْبُدُونَ ﴿۲۸﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿۲۹﴾ هُنَالِكَ تَبَلَّوْا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمْ الْحَقُّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۳۰﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{وہ ہر کات دواى ناخوشیہک کہ تووشیان بووہ، (نیعمەتو) بەزەمبیہکی خۇمانمان بە خەلک (ى بېبېروا) چىژت، کتوپر پیلانگىرپى دمکەن دزى ئايەتەکانمان، بلى: خوا پلان و نەخشەکەى خىراترە، بىگومان (فرىشتە) نىردراومکانمان، پیلانگىرپىبەکەتان تۇمار دمکەن ﴿۲۱﴾ (خوا) ئەو کەسەبە کە لە وشکانىی و دەریادا ھاتووچۇتان پى دمکات، ھەتا کاتىک چوونە نىو کەشتىیانەوہو، بە شنە بايەکی خۇش کەشتىبەکان بردیانو، پى دىلخۇش بوون، ھەر ھىندىيان زانى بايەکی توندى تىکشکىنەر بۇ کەشتىبەکانیان ھاتو، لە ھەموو لاوہ شەپۇل دەورى دانو، پىيان وابوو (بە ھۆکارمکانى مەرگ) ئابلووقە دراون، (لەوکاتەدا) بە ملکہچى بۇ خوا ساغ کردنەوہوہ لە خوا پارانەوہ: بە دلنىايى ئەگەر لەمە قوتارمان بکەى، مسۆگەر لە سوپاسگوزاران دەمین ﴿۲۲﴾ کەچى کە دەربازى کردن، ھەر ھىندمت زانى ئەوہ بە ناھەق سنوورشکىنى لە زەویدا دمکەن، ئەى خەلکىنە! بە دلنىايى سنوورشکىنىبەکەتان بەس لە زىانى خۇتانە، (ژيانەکەتان) رابواردىنكى زوو تىبەرى زىانى دنيايە، پاشان گىرانەومتان بۇ لای ئىمەبە، ئنجا ھەوالى ئەومتان پى دەمین کە دەتانکرد ﴿۲۳﴾ وینەى زىانى دنيا، تەنیا وەك ئاویکە کە لە سەرىوہ باراندووومانە، سەرمىجام رووہکی زەوى بەھۆبەوہ رووہو پىکداچوہو، لەوہى خەلک و ئازەل دىمىخۇن، ھەتا کاتىک کە زەوى رەونەقى تەواوى خۇى وەرگرتو خۇى رازاندەوہ، (کشتوکالەکەى پىگەبىشت)، وە خەلکەکەى پىيانوابوو بەسەرىدا بالادەستن: بە شەو يان بە رۇژ، فەرمانى ئىمەى بۇ ھاتو، وەك پەرىزىکمان لىکرد، کە دوینى ھىچى لى نەبووبى! بەو جۇرە ئايەتەکانمان بۇ کۆمەلک روون دەمکەبەوہ، بەلکو بىر بکەنەوہ ﴿۲۴﴾ وە خوا (خەلک) بەرەو مەنزىگای ناشتى بانگ دمکاتو، ھەر کەستىکى بوى، دەبىخاتە سەر راستە رى ﴿۲۵﴾ ئەوانەى چاکەيان کردوہ، پاداشتى ھەرە باشو زىدەش ھەبە بۇيانو، روویان نە

پەشايى و نە زەبوونى لى نانىشى، ئا ئەوانە ھاوۋەلانى بەھەشتن، تىياندا ھەمىشەيى دەمىن ﴿۲۶﴾ ۋە ئەوانەي (كردەۋە) خراپەكانيان ۋە دەستەھىناون، سزاي ھەر خراپەيەك، خراپەيەكى ۋەك خۇيەتى، ۋە زەبوونىيان بەسەردا دى، ھىچ پارىزمىركيان نىە لە (سزاي) خوا، روويان (ۋا پەش داگەپاون) ۋەك بە چەند پارچە شەۋىكى تارىك داپۇشراين، ئا ئەوانە ھاوۋەلانى ئاگرى دۆزەخن، كە تىيدا ھەمىشەيى دەمىن ﴿۲۷﴾ ۋە (ياد بگەۋە) رۇژىك تىكرايان كۆدەكەينەۋە، ئنجا بەوانەي ھاۋبەشيان (بۇ خوا) داناۋن دەلىين: خۇتان ۋ ھاۋبەشەكانتان بوستىن! ئنجا لەيەكمان ترازاندن ۋ ھاۋبەشەكانيان گوتيان: ئىۋە ئىمەتان نەدەپەرسىت ﴿۲۸﴾ خوا بەسە شايدە بى لەنىۋان ئىمەۋ ئىۋەدا، كە بە دلنىايى ئىمە لە پەرسىتى ئىۋە (بۇمان) بى ئاگابووين ﴿۲۹﴾ ئىدى نا لەۋىدا ھەر كەسە چى پىشخستۋە (پىشتر نەنجامى داۋە) لىيى ئاگادار دەمىن (دەزانى چى لە ھەگبەدايە)، ۋە بۇ لاي خۋاي مشورخۇرى راستەقىنەيان گىپر دراۋنەۋە، ئەۋەي كە پىشتر ھەلىيان دەبەست (لە ھاۋبەش بۇ خوا) لىيان بزىبوۋ ﴿۳۰﴾ .

شىگردنەۋەى ھەندىك لى وشەكان

(أَذَقْنَا): واتە: پىمان چىزتن، (الذُّوقُ: وُجُودُ الطَّعْمِ فِي الضَّمِّ إِذَا كَانَ قَلِيلًا، وَآخْتِيارٌ لِلْعَذَابِ وَالنَّعْمَةِ)، وشەى (ذُوق) برىتيە لى تامى شتىك كە لى زار دابى، بەمەرجىك كەم بى، لى چىزت، يانى: تۆزىكى لى خوارد، وشەى (ذُوق) ھەلبىزىردراۋە بۇ ھەرگام لى سزادان و نازارو، بۇ نىعمەت و خۇشى، (واتە: خوازراۋمەتەۋە، ئەگەرنا لى بنچىنەدا وشەى (ذُوق) بە واتاى چىزتنى شتىكە بە زار).

(ضَرَّاءُ): (الضَّرَّاءُ: عَكْسُ السَّرَّاءِ وَالنَّعْمَاءِ، كَمَا أَنَّ الضَّرَّاءَ عَكْسُ النَّفْعِ)، وشەى (ضَرَّاءُ) پىچەۋانەى (سَرَّاءُ) و (نَعْمَاءُ) ە، (سَرَّاءُ)، واتە: خۇشى (نَعْمَاءُ) واتە: لەززەت و چاكە، ھەرەك چۆن (ضَرَّ) پىچەۋانەى (نَفْعُ) ە، واتە: زىان و سوود.

(مَكْرٌ): (الْمَكْرُ: صَرْفُ الْغَيْرِ عَمَّا يَقْصِدُهُ بِحِيلَةٍ)، (مَكْرٌ) برىتيە لى ھەۋەى كە تۆ بەكىكى دىكە لى ھەۋە مەبەستەى دىھەۋى، لىبەدى، بەلام بە فىلىك و بە پلانىك.

(سَيَّرَكُرٌ): واتە: ھاتوۋچۇتان پى دەكات، (السَّيْرُ: الْمَضِي فِي الْأَرْضِ)، (سَيْرٌ) واتە: ئەۋە كە ئىنسان بە زەۋىدا بىروات، (سَيَّرَكُرٌ)، واتە دىتارپوئىنى، ھاموشۇتان پى دەكات.

(الْفُلُكُ): (الْفُلُكُ: السَّفِينَةُ يُسْتَعْمَلُ لِلوَاحِدِ وَالْجَمْعِ)، وشەى (فُلُكٌ) بە واتاى كەشتى دى، كە بۇ تاك بەكاردى، ۋە بۇ كۆش بەكاردى، واتە: بە كەشتىيەك دىگوترى: (فُلُكٌ)، بە كۆمەلە كەشتىيەكىش ھەر دىگوترى: (فُلُكٌ).

(وَجَرَيْنَ بِهِم): واتە كەشتىيەكان بىردىانن، (الْجَرِيُّ: الْمَرُّ السَّرِيعُ)، (جَرِيٌّ)، واتە: رۇيشتىكى خىرا.

(رَبِیحٌ عَاصِیْفٌ): واتە: بایەکی توندی تیکشکینەر، دەلنی: (رَبِیحٌ عَاصِیْفٌ وَعَاصِیْفَةٌ وَمُعْصِیْفَةٌ: تَكْسِیرُ الشَّيْءِ فَتَجْعَلُهُ كَعَصْفٍ)، دەگوتری: (رَبِیحٌ عَاصِیْفٌ وَعَاصِیْفَةٌ وَمُعْصِیْفَةٌ)، ھەرسێکیان، واتە: بایەك که شت دەشکینن، ھەك پووش و بەلاشو کاو کوۆتی تیکشکاوو شیلدراو، که گیرە دەگری.

(أَلْمَوْجُ): واتە: شەپۆل، کوۆیەکە (أَمْوَاجٌ)، شەپۆلەکان.

(أَحِیْطٌ بِهَرٍّ): واتە: دەورە دران، ئابلووقە دران، واتە: ھیج پێی ھەلاتنیان نیە.

(مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ): واتە: گەردنکە چییان بۆ خوا ساغ کردۆتەو، وشە (مُخْلِصِينَ) لەسەر کیشی (مُفْعِلٌ)، (اسم فاعل)، (أَخْلَصَ، يُخْلِصُ، إِخْلَاصًا، فَهُوَ مُخْلِصٌ)، (مُخْلِصِينَ) واتە: دەر باز کەر، کە سێک کە گەردن کە چییەکە خۆی دەر باز کردبێ، لەوێ کە ھیج پشک و بەشی غەیری خوای تیدا بێ، ھەمووی بۆ خواو ساغ کردبیتەو، یان کە سێک کە دینداری و مسوولمانەتی خۆی ساغ دەکاتەو بۆ خواو بەشی غەیری خوای پێو ناهێنن، ئەو پێی دەگوتری: مسوولمانیکی (مُخْلِصِينَ) و، کردەو کە پێی دەگوتری: (إِخْلَاصًا).

(بَبَعُونَ): واتە سنوور شکیننی دەگەن، (البَغْيُ: طَلَبٌ تَجَاوَزَ الإِقْتِصَادَ فِيمَا يُتَحَرَّى) واتە: ئەسلی وشە (البَغْيُ) واتە: خواستنی تێپەراندنی میانجیتی لەویدا کە خەفتانی تێداده کری (ھەندیکیش بە مانای (حَسَدٌ) یان لیکداوئەو، چونکە ھەسوودیش بریتێ لە سنوور شکاندن و لە خەت دەرچوون).

(مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا): (الْمَتَاعُ: كُلُّ مَا يُنْتَفَعُ بِهِ عَلَى وَجْهِ مَا، فَهُوَ مَتَاعٌ وَمُتَعَةٌ) وشە: (مَتَاعٌ) ھەر شتێکە کە بە شتێمێک لە شتێمێکان سوودو کەلکی لێ وەر بگیری، (مَتَاعٌ)، شتێکە کە کەم بخایەنن، واتە: گوزەرانیکی کەم.

(زَخْرَفَهَا) : (الزخرف: الزينة المَرْوَقَة)، (زخرف) بىرىتپە لە جوانىيەك لە ئەنجامى دەستكارى ئىنساندا، وهك چۆن ھەندى شت نەخش و نىگارى لى دەمگىرى و دەرازىنرىتەو، بەلام (زينة) ئەو مەيە شتەكە لە ئەسلىدا بۇخۇى جوان بى، واتە: جوانى خوارسك، بەلام (زخرف) بىرىتپە لە جوانىيەكى بە دەستكارى، بۇيە غەرب گوتتويانە: (لَيْسَ الْكَحْلُ كَالْتَكْحَلِ)، واتە: كەسىك كە چاوى رەشو جوان بى، وهك ئەو مەيە نىە كە بەھۇى كلەو رەشى دەمكات.

(وَأَزَيَّنَّتْ) : (أَصْلُهُ تَزَيَّنَّتْ فَأُذْغِمَ التَّاءُ فِي الزَّيِّ)، وشەى (وَأَزَيَّنَّتْ) يانى: (وتزيَّنت) واتە: خۇى رازاندمو، كە دوايى (ت) يەكە لە (ز) يەكەدا دەغم كراو و بوته (وَأَزَيَّنَّتْ) .

(حَصِيدًا) : (حَصَدَ الزَّرْعَ: قَطَعَهُ، فَهُوَ مَحْصُودٌ)، (حَصِيدٌ، وَحَصِيدَةٌ، وَحَصَدٌ)^(۱)، ھەمويان بە يەك واتا دىن، (حصيد) واتە: پەرىز، ياخود كشتوكالىك كە ھەلگىراوتەو، حاصەلاتىك، دانەوئەو دەغلىك كە دروئە كراو، دەگوترى: (حَصَدَ الزَّرْعَ) واتە: بىرى، درەوى كرد، (مَحْصُودٌ، حَصِيدٌ، وَحَصِيدَةٌ، وَحَصَدٌ) ھەر چوارىان بە ماناى دانەوئەلەيەك، ياخود سەوزمەك دىن، كە دروايىتەو، يانى: حاصەلاتەكەى ھەلگىرابى.

(لَمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ) : واتە: وهك دوئىنى لەوئى نەبووبى، لە زمانى غەربىيىدا دەگوترى: (غَنَبِي بِالْمَكَانِ) واتە: لەو شوئە مایەو، واتە: وهك پەرىزىكى رووتى لىبى، وهك دوئىنى ھىچى لى نەبووبى.

(وَلَا يَرْهَقُ) : (رَهَقَهُ الأَمْرُ: غَشِيَهُ بِقَهْرٍ)، (رَهَقَهُ) واتە: بە زۆر جووھ سەر سەرو گويلاكى، دەگوترى: (رَهَقْتُهُ وَأَرْهَقْتُهُ) ھەردووكيان بە يەك مانا دىن، كە لىرەدا

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

خوَا ۞ هَر لَه دَرِیژَهی نَهو نایه‌تانه‌دا که باسی هه‌ئوئستی مرؤفه‌کان دمکه‌ن به‌گشتی، به‌تایبته نَهوانه‌یان که سه‌ره‌خهریی، و، لاساری دمکه‌ن له به‌ران‌به‌ر پی‌نجه‌مبه‌راندا (علیهم الصلاة والسلام) و، وه‌لامی بانگی خوای په‌رومردگار ناده‌نه‌وه‌و، به‌دهم بانگه‌وازی خوای میهره‌بان‌ه‌وه نایه‌ن، به زۆری نهم ده (۱۰) نایه‌ته باسی هه‌ئوئستی نَهوان و، پی‌نجه‌وانه‌ی نَهوانیش، دمکه‌ن، واته: نَه‌هلی نیمان، نَهوانه‌ی که چاکه‌کار بوون و وه‌لامی بانگه‌وازی خوای په‌رومردگاریان داوته‌وه، به‌لام به‌گورتیی.

سه‌رمتا خوای په‌رومردگار دمفه‌رموی: ﴿وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنَّا بَعْدَ ضَرَاءٍ

مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا ۞، وه کاتیک به‌زمیه‌کی خویمان به خه‌لک جیژت، دواى ناخوشییه‌ک که تووشیان بووه، دمیانبینی کتوپر، خهریکی پیلانگپیرین له دزی نایه‌ته‌کانی نهمه، واته: له حیاتی شوکرانه بژیری و سوپاسگوزاری و به نهمگی، به پی‌نجه‌وانه‌وه: خهریکی پیلانگپیری و فرت و فیلن له دزی نایه‌ته‌کانی نهمه، نایه‌ته‌کان واته: نَهو په‌یامه‌ی که خوا به پی‌نجه‌مبه‌ران دا، سه‌لات و سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بی، دمپیری، که عه‌قل و مه‌نتیق و ده‌خوازی، مادام نَهو خوايه ۞ په‌حمه‌تی خوئی به نیوه چه‌شته‌وه چاکه‌ی له‌گه‌ل نیوه‌دا کردوه، نَهو هه‌موو نازو نیعه‌ته‌ی به نیوه داوه، پی‌ویسته نیومش وه‌لامگویی نایه‌ته‌کانی نَهو بنو، به‌دهم بانگه‌وازه‌که‌یه‌وه بچن، به‌لام نَهوان پی‌نجه‌وانه‌که‌ی دمکه‌ن، بویه دمفه‌رموی: ﴿قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۞، بلی: نه‌خشه و پلانی خوا خیراتره، واته: بو سزادانی نیوه، بو په‌لکیشکردنی نیوه به‌ره‌و گونا‌هو تاوانی زیاتر، تاگو شایسته‌ی سزای توندتر بن، ﴿إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُوبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ۞، بیگومان په‌وانه‌که‌راومکانی نهمه، نَهوه‌ی که نیوه وه‌ک پیلان و فیلن دمیکه‌ن، نَهو فیلن و ته‌له‌که‌یه‌ی که سازی دمکه‌ن، له دزی نایه‌ته‌کانی خوا و په‌یامی خوا، هه‌مووی تو‌مار دمکه‌ن.

ئەو ھەر ھەشەيە، چونكى: مادام تۆماری دىمەن، كەواتە: ئەو كىردەو خىراپانەو پىلانگىرپىيە، دىتەو رېتانو، سزاي لەسەر وىردەگىرن.

باشان خوا ﷻ باسى ھەلۋىستى كەسانى بىپىروا دىمەن، كەسانىك كە بى سەفتەن بەرانبەر بە خوا، سېلەو بى ئەمەن، لە بەرانبەر خوادا: خوا چىيان بۇ دىمەن، كەچى ئەوان لە بەرانبەردا، چۈن سېلەو بى وىفائانە رەقتار دىمەن !؟

دەفەرمۇي: ﴿ هُوَ الَّذِي يُسِرُّكُمْ فِي الْأَبْرِ وَالْبَحْرِ ﴾، روى دواندن دىمەنچى لە ھەموو مەرفۇئايەتتى بى، چونكى خىواي بەخىشەر ھۆكارمەكانى ھاتوچۇي وىشكانىيى و دىرپايى بۇ ھەموو مەرفۇئەكان رەخساندوون، بەلام بەپىي سىاقو بە سەرنج دانى كۆي نايەتەكان، بۇمان دىردەمكەوئ كە لىردەدا روى دواندن، لە مەرفۇئە بىپىروا و كىفرو ھاوبەش بۇ خوا دانەرو بى ئەمەگەكانە، ئەگەرنا، ئەگەر تەماشاي كۆي نايەتەكان نەكەين، دەلىين: روى دواندن لە ھەموو مەرفۇئايەتتىيە، چونكى خىواي پەرومەردگار ھۆيەكانى ھاتوچۇي وىشكانىيى و دىرپايى بۇ ھەموو مەرفۇئەكان رەخساندوون، دەفەرمۇي: خوا ئەو كەسەيە كە ئىو دەروئىنى، واتە: رۇشتنتان پى دىمەن، ياخود ھاتوچۇو ھاموشۇتان پى دىمەن، لە وىشكانىيى و لە دىرپادا بە چى ھاموشۇيان پى دىمەن؟ دىارە بە رەخساندى ھۆكارمەكانى ھاتوچۇ، كاتى خۇي و لاخو كەرو ھىسترو حوشترو ئەوانە بوون، لە وىشكانىيى دا، كەئەك و بەلەم و كەشتى چارۇكەدارو ئەوانە بوون لە دىرپادا، بەلام ئىستا جگە لە جۆرەكانى ھاموشۇي وىشكانىيى و دىرپا، ھەواشى ھاتۇتە سەرى و زۇر زىاد بوون.

ھەئەتە لىردەدا كە دەفەرمۇي: ھۆيەكانى ھاموشۇي بۇ رەخساندوون، يانى: تواناي داوئى كە ھۆيەكانى ھاموشۇ دىروست بىكەن، بۇيە ئەگەر يەكئىك بلى: سەيارە مەرفۇئە دىروستى كىردە، ھەروھەا فرۇكەو كەشتىيى و شەمەندەفەرو چى و چى؟ دەلىين: راستە، بەلام چۈن بە چى دىروستى كىردوون؟

يەكەم : بەو عەقلى و ھۇشە كە خوا پىي داو.

دووم : لەو كەرمەستەو ماددانە كە خىواي بالادىست خىستوونىيە بەردەستى.

ئىنجا بۇيەش خىۋاي پەرومردگار ھەموو نىعمەتەكان دەگىرپتەو ھە بۇ خۇي، چونكە ھەقىقەت وایە.

ئىنجا ئەو ھەموو روویەكى مەسەلەكەيە، روویەكى دىكە ئەو مەيە كە ئەسەن رۇيشتن بە نىو ئاودا، دایىنى ئا وەك گىل بووایە، چۇن كەشتى لىسەرى دەرۇيشت؟ يان دایىنى وشكانىی وەك ئا بووایە، چۇن و لاخ و سەيارە بەسەرىدا دەرۇیى؟ يان دایىنى ھەوا وەك ئا بووایە، يان ھەوا وەك خاك بووایە، چۇن تەيارە تىیدا دەفرى؟ كەواتە: خوا ﷻ سروسى ھەر كام لە ھەوا و ئا و خاكى بە شىومەك ھەئخستە، كە ھەر كامىكىان بە كەلكى جۇرىك لە بەنىودا رۇيشتن و لەسەر رۇيشتن بى، ھەرچەندە زۇر كەس بىر لەو ھە ناكاتەو.

ئىنجا دەفرەموى: ﴿ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَبَ بِهَم رِيحٍ طَبَّيَةً وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۗ ﴾

﴿ ۲۲ ﴾، ھەتا كاتىك كە نىو ھەموو نىو كەشتىيەكانەو، كەشتىيەكان پىيان رۇيشتن، (لىرەدا لە شىو ھە دواندەو، دەگىرپى بۇ نادىار (غائب)، چونكە پىشى نىزىكن لە وشكانىيەو، خىۋاي پەرومردگار ئا و دەياندوینى، دوايى كە دەچنە نىو كەشتىيەكە،

دوور دەكەونەو، بۇيە راناو نادىار (غائب) يان بۇ بەكار دىنى) ﴿ وَجَرَبَ بِهَم رِيحٍ طَبَّيَةً ﴾

﴿ ۲۲ ﴾، كەشتىيەكان رواندىانن، پىيان رۇيشتن سەفەريان پىكردن، بە چى؟ (برىح طيبة) بە بايەكى گونجاو، كاتى خۇي ديارە ھەر كەشتىيە چارۇكەدار ھەبوو، كە بە با رۇيشتەو، چار چار ئەگەر سەولەشيان لىدابى زۇر بە كەمىي، بەلام نىستا ھەرچەندە كەشتىيەكان بە ماددەى دىكە كار دەكەن، بەلام دىسان (با)ى گونجاو بۇ كەشتىيەكان ھەر پىويستە، كەسەك حالى دەبى لە (با)ى نەگونجاو كە سوارى كەشتىيە بووبى، لە دەريادا شەپۇلى گەورە گەورە رووى تىكردىن، بەقەدەر كىو، ئەو چار لىي حالى دەبى كە (با)ى نەگونجاو چەند بەلايە كاتى بە ملت دادى، با رۇيشتنى كەشتىيەكە بە گازوايل بى، يان خەئووزى بەردىي، يان كارەبا بى، ... ھەتد، بەلام دىسان ھەبوونى باى گونجاو تەبا، لەگەل رىپەوى كەشتىيەكەدا، زۇر

نەعمەتىكى گەورمىيە، ھەروەك بە پىچەوانەشەوہ : باى پىچەوانەو باى دز، بە ئاراستەى كەشتىيەكە، زۆر بەلایەكى گەورمىيە، زۆر جار كەشتىيەكان بەھۆى ئەوموۋە غەرق دەبن.

دەفەرموئى: كە بە شەنە بايەكى مۇناسىبو گۇنجاۋ دەپرۇن، كەشتىيەكان دەيانبەن، ئەوانىش زۆر دلخۇش دەبن، بەلام ھەر ئەومۇندە دەزانن، ﴿جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ﴾، بايەكى توندى تىكشكىنەريان بۇ دى، ﴿وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ﴾، (وہ بايە بەھىزەكە كە ھەلدەمكات، دەريا ھەموۋى دەبىتە شەپۇل) لە ھەموو لاوہ شەپۇل پروويان تى دەمكات.

ئىمە جارىك - لە سالى ۱۹۹۸ ز دا - لە دوورگەى (مالطا) ۋە دەچووين بۇ (بەنغازى) لە (لىبىيا) كە نىزىكەى نۆزدە (۱۹) سەعات رىيە، كەشتىيەكەمان كە ھەوت قات بوو، دەورى (دوۋ) (سئ) ھەزار كەسى تىدا بوو، كاتىك ئەو شەپۇلە گەورانە دەھاتن ۋە كەشتىيەكە لووتەكەى رۇ دەچوو، دەمانگوت: تازە نغرۇ دەبى ۋە تاكو بنى دەريا گىر نابى، دوايى ھەلدەستايەوہ، كە دەكەوتە سەر لای راست، دەمانگوت: تازە بەولادا نغرۇ دەبى، كە دەكەوتە سەر لای چەپ، كە شەپۇل لە پىشەومرا دەھات، بە پشەومدا دەشكا، دەمانگوت: تازە بە پشەومدا دەشكى، مەترسىيەكى گەورە بوو، بەلام خۇاى مېھرىبان دەربازى كردين.

بەئى كەسەك دەزانى كە شەپۇل چۇن لە ھەموو لاوہ دى، كە سەفەرى دەرياي كردي.

ئىنجا دواى ئەوہى شەپۇل لە ھەموو لاوہ ئابلۇوقەيان دەدات، ﴿وَضُنُّوا أَنَّهُمُ أَحِيطَ بِهِمْ﴾، گومانىان ۋا بۇ دروست دەبى، قەناعەتى ئەومىيان بۇ دروست دەبى كە دەورىان دراوہ، واتە: تازە تەواۋ كۇتاييان دى، لەو كاتەدا ﴿دَعَا اللَّهُ الْمُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾، لە خۇا دەپارنەوہو، ملكەچىي ۋە گەردنكەچىي خۇيان بۇ خۇا ساغ

دەمکەنەو، واتە: بەشی غەیری خوایان بپۆه نامینی، بتو صەنەم و پەرس تراوی دیکە هیچی نامینی، بۆچی؟ چونکە دەزانن بیجگە لە خوا ﷻ کەسی دیکە لەو تەنگانەپەدا، لە فریایان نایەت.

کەواتە: وشە (دین) لێرەدا بە مانای (نیسلام) نیە، بەلکو بە مانای ملکەچی و طاعەتە، بە مانای لێپارانهووەو تەسلیم بوونە.

ننجا کە گەردنکەچی خۆیان بۆ خوا ساغ دەمکەنەووەو چی دەلین؟ ﴿لَئِنْ أُنجِيتَنَا

مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾، ئەگەر لە ئا ئەمە واتە: لەم بەلاو فەرتەنەو دژواری و سەغەلتییە، دەربازمان بکە، بە (ل) ی قەسەم، بە (ن) ی تەنکید، دەلین: هیچ گومانی تیدا نیە، بە جەخت کردنەو، ئیمە لە شوکرانە بژیران و لە سوپاسگوزاران دەبین بۆ تۆ، ﴿فَلَمَّا أُنجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، کەچی دواى ئەوێ دەربازی کردن، دەیانبینی بە ناهەق لە زەویدا سنوورشکینی دەکەن، دەچنەو سەر بەزمی پیشیان.

ننجا خوا بانگیان دەکات، دەفەرموی: ﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ﴾، ئەى خەلکینە! ئەو سنوورشکینی و سنوور بەزینییە، زیانەکەى بۆ خۆتانە، زیان لە خۆتان دەدەن، ﴿مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، ئەو رابواردنیکی کەمى ژيانى دنیایە، واتە: زیانەکەى ئیو، رابواردنیکی کەم و گوزمرانیکی کەمە، ئەو ناهینی کە لەسەر ئەو کەمە زیانە، خوا لە خۆتان برهنجین و، توورەى بکەن، ﴿ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ﴾، دواى گیرانەومتان هەر بۆ لای ئیمەیه، بۆ لای کەسى دیکە ناچنەو.

هەركات (الجار والمجرور) پیشخرا، کورت هەلینان دەگەیهنی، ﴿فَنَبِّئْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، هەوالتان پێ دەدەین بەوێ کە دەتانکرد، ئەومت کردو ئەومت نەکردو، ئەومت وابوو، ئەومت واچوو، کەواتە: خۆتان هەلگرن بۆ ئەو رۆژە، مادام ئەو دیدارە هەیه، بزانی بە ج چاوو روویەکەو دەچنە خزمەت خوا!

دوای خوای پەروردگار وینەیهک دینیتەو، بۆ ژيانى دنیا، ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ
لَدُنِّيَا كَمَا أَنزَلْتُهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ ﴾
وینەى ژيانى دنیا ھەرودەك ناویكە كە لە سەریوھ ناردوو مانەتە خوار، بە ھۆى ئەو
ئاوھو ڕووكى سەر ڕووى زەوى تىكەن بە يەك بوو، واتە: ئەو كشتوكالە دەروى،
وہ پىكدا دەچىو تىكەن دەبن، ﴿ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ ﴾، لەوھى كە خەلكىش و
ناژەلىش دەپخۆن، واتە: ھەم لەو ڕووكاگان پىكدا دەچن و چرو پى دەبن، ھەم ئەوھى
خەلك دەپخوات، كە دانەو پىلەھى: گەنەو جوو ھەرزىو نىسك و نوك و برنج و باقى
دانەو پىلەكانى دىكەو، سەوزمىھو، ميوەجات، ھەموو ئەوانە بەو ئاوە دەروىن و،
چرو پى دەبن و تىكەن دەبن، ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا ﴾، ھەتا كاتىك كە
زەوى جوانىيەكەى خۆى و مردەگرى، چۆن ئافرمتىك، بووكىك، ئەگەر زىرىشى نەبى
جلى جوانىشى نەبى، ئافرمتەكە بىھوى خۆى برازىنیتەو، لە يەككى دىكەى
و مردەگرى، زەوىش جوانىى خۆى و مردەگرى و خۆى دەرازىنیتەو، ﴿ وَأَزَيَّنَّتْ
يَانِي : تەواو دەرازىتەو، كە مەبەست پى كشتوكال و ڕووى زەوىيە، كە دەرازىتەو بە
كشتوكال و بە سەوزەو ميوەجات و بەوانەى كە بە ئاوە دەروىن، ﴿ وَظَنَّ أَهْلُهَا
أَنَّهُمْ قَدِירוْنَ عَلَيْهَا ﴾، وە خەلكەكەى، (واتە: خاومنى ئەو پارچە زەوىيە)،
پىيان وایەو قەناعەتیان وا دەبن، كە توانايان بەسەرىدا ھەيە، دەلین: ئەو
كشتوكالەكەمان پىگەيى، بەرھەم و حاصەلاتەكە ھەندەگرىنەو.

ئا لەو كاتەدا، ﴿ أَتَنهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا ﴾، فەرمانى نىمەى بۆ ھات، بە شەو
يان بە ڕۆژ، واتە: فەرمانى لە بەينچوونى، فەرمانى سەر بە فەتارەت چوونى، ئەو
كشتوكال و بەروبوومە، ﴿ فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ ﴾، كردمان بە
پەرىزى، وەك دوینى نەبووبى، وەك دوینى ھىچى لى نەروا بى، بوو بە پەرىزىكى

سوورو سهفتهال، ﴿ كَذَلِكَ نَفْصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَنْفَعُ كُرُونَ ﴾، ناوا نایتهکان روئن دمکهینهوه، بۆ کۆمهئیک که بیر بکهنهوه، نهما نهوهی بیر نهکاتهوه، بیگومان هیچ سوود، له نایته روئننهکانی خوی پهرومردگار، ومرناگری.

ههئبته دهشگونجی مههست له نایته موبارهکه، کۆی ژبانی دنیا بی، نهک تهنیا پارچه زموییهک که کهسانیک دمیکن به دانهوئله و سهوزایی و میوهجات.

واته: دوی نهوهی خهئکی بی برپا تهماعیان پهیدا دهبی، که دنیا له ژیر تواناو پرکیفی خویان دایهوه، بهسهری دا بالادمستن، بهلایهکی خوا لئی بداتو، ببیته پهریزکی رووت، که هیچی لی نهمین.

دوایی خوی بهرزو مهزن دهفرموی: ﴿ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ

يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾ وه بیگومان خوا خهئک بانگ دمکات بهرهو مهزلگای ناشتی، ههر کهسیکی بیهوی، دهیخاته سهر راسته ری.

لیردها وشه (هدایه) دهبی بلئی: (خستنه سهر راسته ری)، نهک ری پیشانندان،

چونکه خوا ﴿ لِيُرِدَا دَهْفَرْمُو: ﴿ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ﴾، وه ههر کهسیکی بوئی،

هیدایهتی دمات، بهلام ناشکرایه که ری پیشانندهکی خوا، خوا ویستوویمتی و

تیپهریوه، وهک فهرموویته: ﴿ وَهَدَى لِلْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ آل عمران، ﴿ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

﴿١٦﴾ یوسف، قورئان که خوا ناردوویمتی، هیدایهتی خویوه، ویستوویمتی و وهک

رینمایی ناردوویمتی بۆ ههموو خهئک، بهلام: نه هیدایهتهی ئیره جۆری دووهمی

هیدایهته و هیدایهتیکی تایبهته، واته: خستنه سهر ری، خستنه سهر راسته ری،

نهومش لوتفیکه خوی پهرومردگار لهگهئ نهو بهنداندها دمکات که شایسته، وهک

دهفرموی: ﴿ وَالَّذِينَ آهَدُوا زَادَهُمْ هُدًى ﴿٧﴾ عمده، وه نهوانهی که هیدایهت

دراون و ری خویان گرتوه، خوا رینمایان بۆ زیاد دمکات، سهر راستییان بۆ زیاد

دمکات.

پاشان خوا باسی پاداشتی نه‌وانه دمکات، که دمیانخاته سهر راسته ریخی خوی، و شایسته‌ی نه‌ومن، دمفهرموی: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ﴾، بؤ نه‌وانه‌ی که چاکه‌یان کردوه، پاداشتی ههره چاکتر همیه و زیدمش له‌وه، ﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهُهُمْ قَتْرٌ وَلَا ذَلَّةٌ﴾، وه دممو چاویان نه تلخیی و رشیی خهم و خففتو په‌زاره دایده‌پوشی، نه زبوونیی و مهینه‌تی، ﴿أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾، نه‌وانه هاوه‌لی به‌هشتن‌و، به هم‌میشه‌یی له به‌هشتی خوادا دم‌میننه‌وه.

دوایی دمفهرموی: ﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ﴾، به‌لام نه‌وانه‌ی که خراپه‌کانیان ومددست هیناوه، (که به تنکید خراپه ومددست هینان‌و، گونا‌حکردن، کاسبیبه‌کی زور خراپه) ﴿جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِّمِثْلِهَا﴾، ههر خراپه‌یه‌ک سزایه‌که‌ی به قه‌دمر خویته‌تی، ﴿وَتَرَهُمْ ذُلَّةً﴾، وه زبوونیی دایاند‌پوشی، زبوونیی، ماتمه‌ینی له دممو چاویان دم‌نیشی، ﴿مَا لَهُمْ مِّنَ اللَّهِ مِنَّ عَاصِرٍ﴾، هیچ پاریزمریک نیه له سزای خوا بیان‌پاریزی ﴿كَأَنَّمَا أَغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا﴾، وه‌ک نه‌وه وایه دممو‌چاویان، به چند پارچه‌یه‌ک له شهوی تاریک داپوشرابین، وه‌ک نه‌وه وایه: شهوی تاریک، پارچه قوماشیکی رش بی، چند پارچه‌یه‌کی لی بری و بیانخه‌یه سهر یه‌ک، ننجاً به دممو چاویانه‌وه بنیی، دمموو چاویان ناوا تلخو تاریک بووه، له هه‌زمه‌تانو له خهم و خففتان‌و له په‌شیمانییان، ﴿أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾، نا نه‌وانه هاوه‌لی ناگرن، (ناگری دوزخ) تییدا دم‌میننه‌وه.

چند جاریکی دیکه‌ش گوتوومانه: وشه‌ی (صاحب) که کویه‌که‌ی (اصحاب)ه، ده‌گونجی به مانای خاومن بی، ده‌گونجی به مانای هاوه‌لی بی، ننجاً نینسان چ خاومنی ناگر بی، چ هاوه‌لی بی، ههر خراپه، ههر وه‌ک چ خاومنی به‌هشت بی، چ هاوه‌لی به‌هشت بی، ههر چاکه.

ئنجنا خوا ﴿﴾ بيمه‌نیکی قیامه‌تیاں ده‌خاته به‌رچا، ده‌فه‌رموی: ﴿﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرْهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ ﴿﴾، وه‌ نه‌و رۆژه که هه‌موویان گوڤده‌که‌ینه‌وه، (مه‌به‌ست پێی رۆژی لیپرسینه‌وه‌و سزاو پاداشته، رۆژی هه‌شرو حیسابه) دواپی به‌وانه‌ی که هاوبه‌شیان بو‌ خوا داناوه، ده‌لێین: بو‌هستن خۆتان و هاوبه‌شه‌کانتان، واته: نه‌وانه‌ی که له وه‌هم و خه‌یالی نیومه‌دا هاوبه‌شی خوا بوون، نه‌گه‌رنا خوا هاوبه‌شی نین، ﴿﴾ فَرَلْنَا بَیْنَهُمْ ﴿﴾، لی‌کمان ترازاندن، لی‌کمان دوور خستنه‌وه، نه‌وانه‌ی په‌رستار بوون و به‌ندايه‌تیاں کرده‌وه، نه‌وانه‌ش که په‌رستراو بوون، ﴿﴾ وَقَالَ شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِیْنَا نَاعْبُدُونَ ﴿﴾، (شركاء)، واته: نه‌وه‌ی که له خه‌یال و وه‌می نه‌واندا هاوبه‌شی خوا بوون، نه‌گه‌رنا خوا هاوبه‌شی نین، واته: نه‌وانه‌ی که به‌ هاوبه‌ش دانرا بوون، به‌وانه‌یان گوته: که په‌رستبوویان: نیوه نیمه‌تان نه‌ده‌په‌رست، ئنجا نه‌و به‌ هاوبه‌ش بو‌ خوا دانراوانه، نه‌و په‌رستراوانه، چ بت و سه‌نهم بن، چ مارو مشک بن، چ گاو مانگا بن، وه‌ک له هیندستان و له رۆژه‌لاتی ئاسیادا هه‌یه، چ خۆرو مانگو نه‌ستیره بن، چ پیاوچاکان بن، چ فریشه‌کان بن، هه‌ر کامیکیان بن، حاشایان لی‌ ده‌که‌ن، دواپی ده‌لێین: ﴿﴾ فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِیْدًا بَیْنَنَا وَبَیْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِیْنَ ﴿﴾، خوا به‌سه‌ه‌ شاید بی‌و چاودیر بی‌ له نیوان نیمه‌و نیومه‌دا، که نیمه‌ له په‌رستنتان بو‌ نیمه‌، بی‌ناگا بووین، رازی نه‌بووین.

دیاره پیغه‌مبه‌ران (علیهم‌الصلاة‌والسلام) و پیاوچاکان و نه‌وانه‌ی که نه‌زانه‌کان لێیان ده‌پارینه‌وه‌وه، وه‌ک په‌رستراو (معبود) مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا ده‌که‌ن، به‌ ته‌نکید نه‌وان رازی نه‌بوون، وه‌ بی‌ناگا بوون، عیسا (علیه‌السلام) دواپی خوی که ده‌په‌رستری‌و، پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌ش‌و، پیاوچاکانی دیکه‌و، فریشه‌کان.

به‌لام نه‌وانه‌ی دیکه‌، که دارو به‌ردو مانگو خۆرو نه‌ستیره‌و نه‌وانه‌ن، بی‌گومان که ناگیان له هه‌ج شتیک نیه‌.

جا دەفەرموئى: ﴿ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ ﴾، لەو رۆژمدا ھەموو كەسنىك دەزانى چى پېشخستو، بۆى دەردەگەوئى، (تَبْلُوا) واتە: (تَخْتَبِرُ)، دەيجەربىئى و بۆى ناشكرا دەبىن، ھەروەك خوينراوئىشەتەو: (تَتَلَوُا كُلَّ نَفْسٍ)، ھەر نەفسىك چى پېش خستو، لە كەردەو، دواى ئەو دەگەوئى، واتە: مەحكومى كەردەوگەى خۆيەتى، وەك لە سوورمىتى (المدثر) دا دەفەرموئى: ﴿ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ﴾، ھەر كەسە بارمە (رەن) ى كەردەوگانى خۆيەتى، چى كەردىن، بە پىي كەردەوگەى مامەئەى لەگەئدا دەكـرى، ﴿ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾، وە گىپرەنەو بۆ لای خوا، سەرپەرشتىارى ھەقىيان و، ئەوہى كە ھەئياندەبەست بە ناوى خواو، ياخود وەك ھاوبەشى خوا، يان وەك پەرسىراو مامەئەيان لەگەئدا دەكرد، ئەوانە ھەموويان ون بوون، زاىە بوون و، بىسەرو سۆراغ بوون.

چهند مهسه لهیه کی گرنگ

مهسه لهی به کم : که دمه رموی : ﴿ وَإِذَا أذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِن بَعْدِ ضِرَاءٍ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَعْمُرُونَ ﴾

چوار هه لوهسته یه ک له به ردم نهم نایته دا :

هه لوهسته ی به کم : که دمه رموی : ﴿ وَإِذَا أذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً ﴾، زانایانی شارمزای زمانی عمری ده لئین : نهم (إِذَا) یه، (إِذَا) ی (شرطیة) یه، واته : وه همر کات بهزمیه کی خوئمانمان به خه لک چیژت، واته : نیعمه تیکی خوئمانمان پیدان، وه بههرمه ندمان کردن، به لام لیرمدا وشه ی (ذوق) ی به کاره یناوه، که پیشتر گوتوو مانه : وشه ی (ذوق) چیژتن و تامکردنی شتیکه به زمان، به لام لیرمدا خوازراوته وه بؤ بههرمه ندمبوونی ئینسان له نیعمه ته گانی خوی به خشر.

که دمه رموی : ﴿ رَحْمَةً ﴾، رحمه تیش دیاره سیفته ی خوی به خشنده یه و حاله تیکی معنه و ییه، دیسان نهمیش خوازراوته وه بؤ نیعمه ته گان، چ نیعمه تی ماددی بن، چ نیعمه تی معنه و یی بن، چونکه نازو نیعمه ت و چاکه گان، بهرجهسته گهری بهزمی و میهرمانی و به خشنده یی خوی پهرو مردگان.

هه لوهسته ی دووه : که دمه رموی : ﴿ مِن بَعْدِ ضِرَاءٍ مَسَّتْهُمْ ﴾، له دوی ناخوشیه ک که تووشیان بووه (ضِرَاءٍ)، بیچه وانه ی (تَعْمَاء) ه.

(مَسْتَهْمٌ)، واتە: تووشیان بوو، هەلبەتە (مَسٌّ)، ئەومیە کە شتێک بە شتێک بکەوێ، لێردا دیسان، ئەم وشەیهش خوازاومتەووە بۆ ئەو کە ئینسان تووشی گرفتێک، بەلایەک، ناخۆشییەک، دەردەسەرییەک، دەبێ.

هەلۆهستەى سێبەم : ﴿إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا﴾ ئەم (إِذَا) یە، (إِذَا) ی،

(فجائية) یە، واتە: یەكسەر، كتوپر، وهلامی (إِذَا) ی (شرطية) ی پێشێیه، یانی : دەبینی ئەوانەى بێبەروان و دوور لە خۆیان، یەكسەر، كتوپر دەست دەكەن بە پیلانگێڕی لە دژی نایمتهكانی ئێمە.

لێردا مەبەست لە : (مَكْرٌ)، كە دەفەرموێ : ﴿إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا﴾

زۆر شت دەگێڕتەووە، چونکە وشەى (مَكْرٌ)، لە کوردیی دا ئەگەر بمانهوی بۆ بارى خراپە لێكى بدمینهووە، دەلێین: (پیلان)، بەلام ئەگەر بمانهوی بە بارى چاکەدا لێكى بدمینهووە، دەلێین: (پلان)، كە لە راستیشدا هەردووک وشەكە (ئینگلیزین)، لە ئەسڵدا وشەى (پلان)ە، بەلام کورد ئەگەر بۆ خراپە بێ (پ)ەکیان خستۆتە سەرى، بە هەر حال وشەى (مَكْرٌ)، بریتیه: لەوێ ئینسان بیهوی كەسێك لە مەبەستێك كە هەیهتی، لابەت، بەلام بە شیومیەكى پەنهانكارو بە شیومیەكى لێزانانە، بە شیومیەك كە ئەو نەفەرە بەخۆى نەزانى و ناگادار نەبێ.

لێردا دەگونجی مەبەست لە: (مَكْرٌ)، گێڕانەوێ نێعمەتەكانى خۆبێ، بۆ جگە لە خوا، دەگونجی مەبەست نكوولیی كردن بى لەوێ كە خوا خاوم نێعمەت و خاوم چاکەیهو، دەگونجی هەر شتێكى دیکە بى، گرنگ ئەومیە كە پێچەوانەى وهفاو سوپاسگوزاریى و بە ئەمەگییە، بەرانبەر بە خۆى بەخشر.

هەلۆهستەى چوارەم : دەفەرموێ: ﴿قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا﴾ پێیان بلى:

(مكر) ى خوا خیراترە.

(الطَّبْرَانِي) له ته‌فسیره‌که‌ی خویدا (التفسیر الکبیر)^(۱)، ناوا نهم پرسته‌یه شی دمکاته‌وه، ده‌لی: (أَيَّ أَسْرَعُ جَزَاءً عَلَى الْمَكْرُ، وَأَقْدَرُ عَلَى ذَلِكَ، يُسَمَّى الْجَزَاءُ بِاسْمِ الْمُجْزِي عَلَيْهِ)، واته: خوا خیراتره له سزادانه‌وه‌تان له‌سه‌ر نه‌و فیله‌وه، به تواناتره، لی‌رده‌ا نه‌و سزایه به ناوی سزا له‌سه‌ر دراوه‌که، که بریتیه له (پیلانه‌که) ناونراوه.

دهشگونجی بلین: مه‌به‌ست ناوایه: (أَسْرَعُ تَدْبِيرًا وَتَخْطِيطًا)، خوای توانادار پلان و نه‌خشه‌ی خیراتره بو سزادانی نیوه.

ئنجال له کۆتایی دا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ رَسُولَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ﴾، بیگومان نوینه‌ره‌گانی نیمه، ره‌وانه‌کراوه‌گانی نیمه، (که بیگومان فریشته‌گانن) چونکه فریشته‌گان کرده‌وی مروفه‌گان تو‌مار دم‌کن، چاک و خرابیان، بویه‌ش کرده‌وه‌گان دیکۆمینت (توثیق) ده‌کن و تو‌مار (تسجیل)، ده‌کن، تا‌کو له روژی دوا پیدا هیج که‌س نه‌توانی نکوویی بکات، وه‌ک له شوینی دیکه‌دا با‌سمان کرده‌وه، له داهاتووشدا با‌س دم‌کین، که ته‌عبیره‌گانی قورئان که خوای په‌نه‌انزان به‌کاریه‌یناون، چه‌مک و واتاکه‌یان هه‌موو شیوه‌گانی تو‌مار کردن ده‌گرنه‌وه، به وینه‌وه دهنگ (الصوت والصورة) هوه، بو وینه‌وه:

۱ / خوای زانا ده‌فه‌رموی: ﴿... وَوَجِدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا...﴾ ﴿٤٩﴾ ﴿الکھف﴾، واته: نه‌وه‌ی که نه‌جامیان دابوو، به ناماده‌یی بینیان له‌به‌رده‌می خو‌یان. که‌واته: ده‌بی فیلم به‌رداری کرابی.

۲ / هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿... إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ﴿٥١﴾ الجائیه، واته: نیمه نه‌وه‌ی ده‌تانکرد، نوسخه‌مان له‌به‌ر ده‌گرته‌وه.

۳ / هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ ﴿٨﴾ ﴿الزلزلة﴾، واته: هه‌ر که‌سیک به

قەدەر کێشی گەردیلەیهك چاکە بکات، دەبیینتەوهو، هەرکەسێک هێندەى کێشى گەردیلەیهك خراپە بکات دەبیینتەوه، واتە: خودی کردەومکە دەبیینتەوه.

لێرەشدا کە دەفەرموی: ﴿إِنَّ رَسُولَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ﴾، نوێنەرەکانی نێمە، رەوانە کراوەکانی نێمە، ئەوەى کە نێو لە پیلانگیرى دەیکەن، تۆمارى دەکەن، ئەمە هەرپەشەیه، واتە: هەمووی تۆمار دەکری لەسەرتان، دواییش خوا ﷻ سزاتان دەماتەوه.

(الطَّبْرَانِي) ديسان لەوبارەوه دەلى: (وَالْمَعْنَى: إِذَا مَسَّتْهُمْ رَاحَةٌ وَرَخَاءٌ بَعْدَ شِدَّةٍ وَبَلَاءٍ، وَقِيلَ: مَطَرٌ بَعْدَ قَحْطٍ، إِذَا لَهُمْ كُفْرٌ وَتَكْذِيبٌ)، دەلى: مەبەست ئەومیه: هەر کاتێک ئەوانە ناسوودمیی و خێرو خۆشییەکیان تووش بوو، لە دواى ناپەرەختیی و گرفتاریی، وه گوتراوه: بارانیان بۆ بارینرا، لە دواى وشکە سالیی، یەكسەر دەست دەکەن بە ناسوواسی و بە درۆ دانان، واتە: (طبرانی) لێرەدا ماناکەى دیاریی (تحدید) کردوه، بەلام لە راستییدا وهك هەمیشە (الطبري) رەحمەتى خۆای لى بى، دەپەوێت چەمكى نایەتەگان ماناو واتاکەیان فراوان بکات، کە بێگومان هەر فراوانیشە، لێرەش دا خۆ خۆای بەرز دەیتوانی بفرەموی:

(إِذَا لَهُمْ تَكْذِيبٌ أَوْ كُفْرٌ فِي آيَاتِنَا)، بەلام کە دەفەرموی: ﴿إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ﴾،

وشەى (مَكْرٌ)، هەم بە درۆ دانان، هەم کوفر، هەم گیرانەوهى نێعمەتەگان بۆ غەیری خوا، هەم چەواشەکردنى خەلك، لە بەرانبەر چاکەو نێعمەتەکانى خواداو، زۆر شتى دیکەش دەگیرتەوه.

هەلبەتە ئەمە باسى ئەوه بوو کە نینسانی بێچروا، نینسانی دوور لە خوا، لەجیاتی ئەوهى چاکەو نێعمەتەگان بگێریتەوه بۆ خاومنیان، دووریان دەخاتەوه،

وهك خوا ﷻ، لە سوورپەتی (النحل)دا دەفەرموی: ﴿وَمَا يَكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ

اللَّهِ ۗ﴾، واتە: هەر چاکەیهکتان تووش بى، لە خواومیه، دەبى تۆ فەزل بۆ خاومن فەزل بگێرپەوه، مادام خۆای پەرۆردگار سەرچاوهى هەموو نێعمەتو

چاکه‌کانه، دهبی بیانگیرینه‌وه بۆ خاومنه‌که‌ی خۆیان، نه‌وه نه‌مه‌گو و مفادارییه، به‌ران‌به‌ر به‌ خوای به‌خ‌ش‌هر.

مه‌سه‌له‌ی دووهم : که‌ دمه‌رموی : ﴿ هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا

كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرِينَكُمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ

الَّذِينَ لَيْسَ أُنجِيَ لَهُمْ مِنْ هَذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۲۲﴾ فَلَمَّا أُنجَيْنَاهُمْ إِذَا

هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَتَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَعَّيْنَاكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ

مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۳﴾

شیکردنه‌وه‌ی نه‌م نایه‌ته‌ ده‌که‌ینه‌ یازده‌ بر‌گه، چون‌که‌ خوا ﴿۲۲﴾، له‌م نایه‌ته‌دا با‌سی نی‌عه‌مه‌تی‌کی دی‌که‌ی زۆر گه‌وره‌ی خو‌ی ده‌مکات، نه‌ویش نه‌وه‌یه‌ که‌ هۆیه‌ک‌انی ه‌امووشۆ‌ی له‌ وشکانی‌ی و ده‌ریادا بۆ مرۆفه‌کان ره‌خساندوون، به‌لام مرۆفه‌کان له‌ کاتی‌که‌دا که‌ به‌ سه‌لامه‌تی‌ی و به‌ خو‌شی‌ی ده‌رۆن، به‌ تاییه‌تی له‌ ده‌ریادا، نه‌وه‌ دل‌خۆشن، به‌لام دوا‌یی که‌ تووشی ته‌نگانه‌و سه‌غله‌تی‌ی دین‌و، ده‌وریان به‌ شه‌پۆلان ده‌گیرئو، بایه‌کی تی‌کشکینه‌ر هه‌له‌مه‌کات و، که‌شتییه‌که‌یان ده‌که‌و‌یته‌ هه‌لاکه‌ت، له‌و حاله‌ته‌دا په‌نا بۆ خوا ده‌به‌ن و، خۆیان بۆ خوا ساغ ده‌که‌نه‌وه، له‌ داوا لی‌کردن و له‌ ملکه‌چییدا، که‌چی دوا‌یی که‌ ده‌رباز ده‌بن، نه‌وه‌میان له‌ بیر ده‌چی :

شیکردنه‌وه‌ی نه‌م نایه‌ته‌ له‌ یازده‌ بر‌گه‌دا

بر‌گه‌ی یه‌که‌م : دمه‌رموی : ﴿ هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ﴾، خوا نه‌و

که‌سه‌یه، که‌ ئیوه‌ ده‌روینی، سه‌فه‌رتان پی‌ ده‌مکات، ه‌امووشۆ‌تان پی‌ ده‌مکات، له‌

وشکانی‌ی و له‌ ده‌ریادا، (یُسَيِّرُكُمْ)، خو‌ینراو‌یشه‌ته‌وه : (يُنشُرُكُمْ)، واته‌: بلا‌وتان

دەمكاتهو بە وشكانىيى و دەريادا، بە ھۆى ھۆيەكانى ھاتووچۆۋە، لىرە كە خوا دەفەرموى: خوا نىۋە ھامووشۆ پى دەمكات لە وشكانىيى و دەريادا، باسى نەكردوۋە كە ھۆيەكانى ھامووشۆى وشكانىيى چىن؟ ۋە ھى دەريا چىن؟ ھەموۋى دەمگىرئەتەو، چ ئەوۋى كە كاتى خۆى ھەبوون، كە ھۆيە سروسىتتەيەكان بوون، ئەوۋى كە خوا دروستى كردوون راستەوخۆ، چ ئەوانەى نىستا كە دوايى مرؤف دروستى كردوون، بەلام ھەر بەو عەقل و ھۆشەى كە خوا پىيداۋەو، ھەر لەو كەرمستەو ماددەيەى كە خوا خستووۋيەتە بەردەستى، بەو شىۋەيە كە خىۋى پەرومردگار ئەو مادانەى بۆ ۋا لىكردوۋە، كە بشىن، بۆ ئەوۋى شتىان لى دروست بكرى.

كەواتە: ﴿يَسِّرْكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾، سەفەرتان پى دەمكات، ھامووشۆتان پى دەمكات، لە وشكانىيى و دەريادا، واتە: ھۆكارەكانى ھاتووچۆى نىۋە وشكانىيى و دەرياي بۆ رەخساندوون، ۋە ئەگەر بە (يَنْشُرْكُمْ) پىش بخويئىرئەتەو، واتە: خوا بلاۋوتان دەمكاتهو لە وشكانىيى و دەريادا، بەھۆى چىيەو؟ بەھۆى ئەو ھۆكارانەو كە بۆى رەخساندوون.

ئىنجا دوايى باسى سەفەرى نىۋە دەريا دەمكات، لەبەرئەوۋى لە دەريادا ئىنسان زياتر دەمكەۋىتە مەترسىيە مەرگۋ لەبەين چوونەو، بۆيە خىۋى كارزانىش مەبەستى ئەوۋىيە ئەوۋمان بۆ بخاتە روو، كە ئىنسان لە كاتى لىقەۋمان و تەنگانەدا، پەنا دەباتە بەر خوا، لە دەرياشدا ئىنسان دەستى بە ھىچ شوئىنك پاناگات، دەفەرموى: ﴿حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا﴾، ھەتا كاتىك كە لە نىۋە كەشتىيدا بوون، چونكە وشەى (الْفُلِكِ)، پىشتىرىش باسما كىردوۋە، ھەم بۆ تاك و ھەم بۆ كۆ بەكاردى، بەلام بە پىيى سىياقەكەى دىيارى دەكرى، ئايا يەك كەشتىيە، ياخود چەند كەشتىيەكن، كە لىرەدا بە پىيى سىياقەكە دىيارە، مەبەست پىيى چەند كەشتىيەكن، چونكە دوايى دەفەرموى: ﴿وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ﴾، كەشتىيەكان بەرديانن بەھۆى بايەكى باشەو، بايەكى گونجاۋو تەباۋە لەگەل ئاراستەى كەشتىيەكاندا، (وَفَرِحُوا بِهَا)،

وه زۆر پێی دلخۆش بوون و شادمان بوون، لێرەدا سێ شتی باس کردوون، که هەموویان نەڕێنیین.

برگەى دووهم : ﴿ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ ﴾، هەتا کاتێک ئێوە سواری کەشتیەکان بوون.

برگەى سنییم : ﴿ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ ﴾، وه کەشتیەکان نەوانیان برد بۆ نیو دەریا، بەهۆی بایەکی گونجاووە.

{ کاتی خۆی کەشتی چارۆکەدار هەبوو، هەلبەتە ئیستاش (با)ی گونجاو بۆ کەشتیەکانی نیو دەریا، نیعمەتە، وهک چۆن بای نەگونجاویش بەلاو گرفتاریه {.

بەهۆی بایەکی گونجاوو چاک و خۆشەوه، کەشتیەکان بردیان، جا پێشی بە شیوەی دوینراو (مخاطب) دەفەرموی: ﴿ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ ﴾، هەتا کاتێک که ئێوە لەنیو کەشتیەکان دابوون، بەلام دوایی بە شیوەی نادیار (غائب) ﴿ وَجَرَيْنَ بِهِم ﴾، وه کەشتیەکان بردیان، زانیانی رەوانبێژی دەلێن: لەبەرئەوهی پێشی لە وشکانی بوون، نيزیک بوون بدوینرین، بەلام دوایی که چوونە نیو دەریا و دوور کەوتوونەتەوه، ئنجا بە شیوەی دواندنی دیار نەدویندراون، بەلکو بە شیوەی نادیار دوینراون.

برگەى چوارەم : ﴿ وَقَرَحُوا بِهَا ﴾، وه زۆر پێی دلخۆش بوون، چونکە: وشەى (قَرَحَ) بریتیه له (السُّرُورُ الشَّدِيدُ)، زۆر دلخۆش بوون.

کەواتە: ئەمە سێ حالەت: سواربوونی کەشتی، رۆیشتنی کەشتیەکان، زۆر دلخۆش بوونی سواربووانی کەشتیەکان، ئنجا دوایی سێ شتی دیکە باس دەکات، که هەموویان نەڕێنیین :

بەرگی پێنجەم: ﴿جَاءَهَا رِيحٌ عَاصِفٌ﴾، بایەکی تیکشکێنەری توند هات، یانی: بۆ کەشتییەکان هات، چونکە: (عَاصِفٌ) واتە: بایەکی تیکشکێنەر، گیاپەک، رۆوهکیک کە وشک دەبێت و تیکدەشکێنێت، پێی دەگوترێت: (عَصْفٌ)، وهك له سوورمەتی (الذیل) دا خوای بالادەست دەفەرموێت: ﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ﴾، وهك گای خوراو، وهك پوووشی خوراوی لێکردن، پوووشیک کە دەخورێت، یاخود ئەگەر بویستری دەرخواردی نازەل بدرێت و بکریته ئالف، دەبێت تیکشکێنێت و ببیتە کاوکۆتەل، (عَاصِفٌ) یەش، واتە: بایەک کە شت تیکدەشکێنێت.

بەرگی شەشەم: ﴿وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ﴾، ننجای ئەگەر بایەکی وا توندو تیزو تیکشکێنەر بێت، دیارە لەسەر رۆوی دەریا شەپۆلی جۆراو جۆر پەیدا دەکات، بۆیە دەفەرموێت: لە هەموو لایە شەپۆل دەوری دان، (الْمَوْجُ)، دەگوترێت: (مَاجَ الْبَحْرِ: أَي اضْطَرَبَ) دەریایەکە لەرزیبەوه، جموجۆلی پێکەوت.

لە سوورمەتی (الکھف) دا هاتووە، خوای پەرورەدگار دەفەرموێت: ﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ﴾، (يَمُوجُ)، (مَاجَ، يَمُوجُ، يَعْنِي: اِخْتَلَطَ، يَخْتَلِطُ)، واتە: تیکەل بوو تیکەل دەبێت، ئاشکراشە شەپۆل (موج) ی دەریا لە ئەنجامی جموجۆل و لەرزینی دەریاوه پەیدا دەبێت.

بەرگی حەوتەم: ﴿وَوَظَنُوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ﴾، دیارە لە حالێکی وادا بایەکی تیکشکێنەر بێت، لە هەموو لایە نابوو قەیان بەدات و دەوریان بەدات، چ قەناعەتیکیان بۆ دروست دەبێت؟

بێیان وابوو کە دەورە دراو و ئابووقە دراو، واتە: رێی هەلاتنیان نیە و تازە مەرگ لەگەڵیان دەستەو یەخەیه.

لێرەدا سێ شت خراوێ بەرانبەری سێ شتان :

۱ / سواربوونی گەشتییەکان.

۲ / بەهۆی بایەکی گونجاو و لەبارەوه.

۳ / زۆر دلخۆش بوونیان.

۱) هاتنی بایەیهکی توندی تیکشکینەر.

۲) هاتنی شەپۆل لە هەموو لایەگەوه.

۳) بەیدابوونی ئەو قەناعەتە، کە تازە دووجاری مەرگ دەبن و ئابووقە دراو و رێی هەلاتنیان نیە.

لەو حالەتەدا، ﴿ دَعَاُ اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ﴾، لە خوا پارانەوه، ملکه چیی خۆیان بۆ خوا ساغ کردەوه، پێشتر باسماں کرد (أَخْلَصَ، يُخْلِصُ، إِخْلَاصًا)، (أَخْلَصَ) واتە: دەرپازی کرد، ساغی کردەوه، (يُخْلِصُ)، واتە: دەرپازی دەکات و ساغی دەکاتەوه، (إِخْلَاصًا)، واتە: ساغ کردنەوه، (مُخْلِصًا)، واتە: ساغکەرەوه، یانی: ملکه چیی خۆیان بۆ خوا ساغ کردەوه، بەشی بت و صەنەم و هیچ کەسیان پێوه نەهێشت.

لێرەدا وشە (الدِّينَ)، واتە: ملکه چیی و تەنیا لە خوا پارانەوه، ئەگەرنا ئەوانە دینیان نەبووه، تاكو به واتا عورفییەگە ی دینداریی خۆیان بۆ خوا ساغ بکەنەوه، بەلکو یانی: ملکه چیی و داواکردنی خۆیان و، زەبوونی خۆیان بۆ خوا ساغ کردەوه.

برگە ی هەشتم : دەلین: ﴿ لِيَنْ أُنْجِيَّتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِيْنَ ﴾، واتە (ئە ی خوا یه!) ئەگەر تۆ لەم حالە، لەم گرفتارییە دەرپازمان بکە، سویند بە خوا (وه به جهختکردنەوه) ئێمه لە سوپاسگوزاران دەبین، زۆر به

جه ختکردنه وه قسه یان کردوه، نه یانگوتوه: (لَتَشْكُرَنَّكَ) سوپاست دمکهین، ههرومها نه یانگوتوه: (لَتَكُونَنَّ شَاكِرِينَ)، شوکرانه بژیئر دمبین، به لکو گوتوو یانه: ﴿لَتَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾، به دلنیایی له شوکرانه بژیئر ان دمبین، واته: هیئده سوپاسی تو دمکهین ههتا سیفتهتی سوپاسگوزاری و امان لی دهکات، بچینه ریزی نه وانه وه که هه میسه سوپاسگوزاری بو تو دهکن، دیاره به (اسْمُ فَاعِلٍ) یش هیئاویهتی (الشاکر) واته: نهو سیفتهته مان تیدا دمبی به شتیکی روشن و بنه پرتیی.

ئنجبا بابزانین داخو راست دهکن له به ئینه که یان دا ؟

برگهی نۆبهم : دمه رموی : ﴿ فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْعُونَ فِي الْأَرْضِ بَغِيْرَ

الْحَقِّ ﴾ ، واته: کاتیك دمر بازی کردن، قوتاری کردن، (إِذَا هُمْ) واته، کتوپر بینیت، دستیان کرده وه به دستدریزی و سنوورشکینی له زهوییدا به ناههق، هه لیه ته دستدریزی و سنوورشکینی هه ر به ناههقه، به لام خوی زانا دمی هوی نهو سنوورشکینی و دستدریزی یان زیاتر ناقولایی و ناشیرینییه که ی دمر بخت، وهک زور جار وشه ی: (بَغِيْرَ الْحَقِّ) ، هاتوه، نه گه رنا دستدریزی و سنوورشکینی هه ر به ناههقه، وشه ی (بَغِيْرَ)، واته: دستدریزی، خاومنی (مختار الصحاح)^(۱) ده لی: (كُلُّ مُجَاوِزَةٍ وَإِفْرَاطٌ عَلَى الْمَقْدَارِ الَّذِي هُوَ حَدُّ الشَّيْءِ، فَهُوَ بَغْيٌ)، هه ر تیپه راندنیك و هه ر سنوورشکینییه که له و نه ندازه میه ی که سنووری شته که یه له سنوورمه که تیپه ری، پیی دمه گوتری: (بَغِيْرَ)، واته: سنوورشکینی و تیپه راندن.

برگهی دهیمم : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيِكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ ﴾ ، واته: نه ی

خه لکینه! {ته ماشا بکه ن! نهو خوییه چند میهرمانه، چند به سوزو په روشه، چند به ره حمه، چند لیبوردمیه، چند هییدی و مهنده، په له ناکات له

سزادانی بەندەکانی دا، لەو ناپەرەحەتییەو لەگەڵ مەرگدا دەستەو یەخەبوونە
دەربازی کردوون، پارانەو مەگە ی قبوول کردوون، داواکە ی گرتوونەو، کەچی
ئەوان پەیمانیان شکاندو، دەستیشان کردو، بە دەستدریژی لە زەویددا،
کەچی خوا بانگیان دەکات: ﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ﴾ .

ئە ی خەلکینە ! ﴿إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ﴾ ، بێگومان سنوور شکینیی و
سنوور بەزینیی و، دەستدریژییە کە تان زیانە کە ی بۆ خۆتانە، خۆتان لێی زیانبارن،
واتە: هیچ زیان بە ئیمە ناگات، بەلام بێم ناخۆشە ئیو توشی زیان ببن،
﴿مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ ، ئەم زیانە ی ئیو، رابواردنیکی کەمی زیانی دنیا یە،
واتە: ئەم گوزمرانە ی ئیو، کە لەسەر ئەو زیان و گوزمرانە، خوا لە خۆتان توورە
دەکەن و، وا دەکەن کە خوای پەرورەدگار بە دادگەری خۆی مامە ئەتان لەگەڵ
بکات و، سزاتان بدات، ئەو زیانە رابواردنیکی کەمە.

وشە ی: ﴿مَتَعَ﴾ ، خوینراویشە تەو: ﴿مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، واتە: ئەو زیانە ی
ئیو رابواردنیکی کەمی زیانی دنیا یە، شتیکی زوو تێپەرە، واتە: بۆ ئەو زیانە زوو
تێپەرە، خوا لە خۆتان توورە مەکەن و، خۆتان گوناھباری لای خوا و عەیبداری
لای خەلک مەکەن.

برگە ی یازدە یەم و کۆتایی : ﴿ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ

تَعْمَلُونَ﴾ دوا ی گێرانە وە تان بۆ لای ئیمە یە، واتە: بۆ لای کەسی دیکە نیە،
بۆ لای کەس ناچنەو، چونکە (الجار والمجرور) کە پیش دەخری، دەلالەت
لەسەر کورت هەلەینان دەکات، (مَرْجِع) یش بە مانای (رُجُوع)ە، واتە: گێرانە وەو
گەرانە وە ی ئیو تەنیا بۆ لای ئیمە یە، بۆ لای کەسی دیکە نیە، ﴿فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ، چەند بە لوتفەو خوای بە بەزمی فەرموویەتی : هەوالتان
پێدەدەین بەو ی کە دەتانکرد، ئنجا کە هەوالت پێدرا: ئەومت کردو و ئەومت

کردوه، ئەوه زۆلمو ستمو دەستدریژییهو، ئەوه خراپەکارییه، ئنجا بۆ خۆت
فەرموو، هەر بۆ خۆت دادگایی خۆت بکە، داخۆ شایستەى سزا نیت؟

لێره ئەم نایەتە موبارەکە ئەوهى لێومردمگیرى، وهك زۆر جارى دیکەش
باسمان کردوه، خوای پەروەردگار، تەنیا وهلامى پارانهوى ئیمانداران ناداتهوه،
بهلكو خوا ﷻ ئەگەر کافرانیش لێى بپارێنەوه، جارى وا ههیه وهلامیان
دەداتەوه، بت پەرستانیش لێى بپارێنەوه، وهلامیان دەداتەوه، ئەوانیش دەرباز
دەکات بۆچی؟ چونکه خوای دادگەر له دنیادا وهك فەرمووئیهتى: ﴿ وَرَحْمَتِي

وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ

بَيَّأَيْنَا يُؤْمِنُونَ ﴿ ۱۵۶ ﴾ الأعراف، واتە: بەزەمى من هەموو شتیکی گرتۆتەوه،
(واتە: له دنیادا هەموو شتیك به رحمەتى خوا بەرپێوه دەچىو، هەموو کەس
به رحمەتى خوا دەژى، باران که خوا ناوی ناوه رحمەت، بۆ هەموو کەسیکە
کافرو مسوڵمان، هەوا که نيعمهتى خوايهو بهرجهستهکەرى رحمەتى خوايه،
تیشکی خۆر، ئەو نيعمهتانهى که له زهوييدان، کافرو مسوڵمان لێيان
بههرمهندن، بۆيه وهك چۆن ئەو نيعمهتانه هەموو لایەك لێيان بههرمهندن،
ديسان نيعمهتى دەربازکرانى خەلك له تەنگانهو نارهحهتییانیش، ديسان
ئەویش خوای پەروەردگار هەموو کەسى تیدا بەشدار کردوه، پێويستە بزائرى
که خوا ﷻ خوای هەموو لایەکەو، رحمەتەکەى هەموو کەسیکی گرتۆتەوهو،
هەموو شتیکی گرتۆتەوه، بەلام له دواڕۆژدا خوا بەزەمى خۆى تايبەت دەکات
به ئیمانداران و چاکەکارانهوه.

لهوبارهوه ئەم بەسەرھاته ههیه، که زۆر جیتی سەرنجە: { عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي
وَقَّاصٍ، رَضِيََ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَهْدَرَ يَوْمَ الْفَتْحِ دَمَ
جَمَاعَةٍ مِنْهُمْ: عِكْرَمَةَ بْنِ أَبِي جَهْلٍ، هَرَبَ مِنْ مَكَّةَ وَرَكِبَ الْبَحْرَ، فَأَصَابَتْهُمْ
عَاصِيفٌ، فَقَالَ: أَصْحَابُ السَّفِينَةِ لِأَهْلِ السَّفِينَةِ: أَخْلِصُوا، فَإِنَّ آيَاتِكُمْ لَا
تُغْنِي عَنْكُمْ شَيْئًا هَا هُنَا، فَقَالَ: عِكْرَمَةُ: وَاللَّهِ لَئِنْ لَمْ يُنْجِنِي فِي الْبَحْرِ إِلَّا
الْإِخْلَاصُ، مَا يُنْجِنِي فِي الْبَرِّ غَيْرُهُ، اللَّهُمَّ إِنَّ لَكَ عَهْدًا إِنَّ أَنْتَ عَاقِبَتِي مِمَّا

أَنَا فِيهِ، أَنِّي آتِي مُحَمَّدًا حَتَّى أَضَعَ يَدِي فِي يَدِهِ فَلَأَجِدَنَّهُ عَضُوقًا كَرِيمًا، قَالَ: فَجَاءَ فَأَسْلَمَ } { أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بَرَقَم: (۲۶۸۳)، وَالنَّسَائِي بَرَقَم: (۴۰۶۷)، قَالَ الشَّيْخُ الْأَلْبَانِي: صَحِيحٌ }.

واته: سهعدی کوری نهبی ومقاص خوا لئی رازی بی، دهلی: کاتیک پیغهمبهری خوا ﷺ بریاری دمرکرد له کاتی نازادکردنی مهککهدا که کومه لیک دهبی به سزای مهرگ بگهیه نرین، په کیک لهوانه عیکریمه ی کوری نهبو جهل بوو، عیکریمه له مهککه، رایکردو سواری کهشتی بوو له دمریادا، (واپنده چی دمریای سوور بوو بی، نهویان لی نیزیکه) نجا له نیو دمریادا بایه کی تیکشکینه ری توند هات، نهوانه ی خاومنی کهشتیه که بوون (لییان دهخوری و سهرپهرشتیان دهکرد) به سواربووانی کهشتیه که یان گوت: پارانه وی خو تان (بوخوا) په کلای بکه نه وه، چونکه په رستراومکانی دیکه هیچ سوودتان بی ناگهیه نن لیرهدا (هر خوا دهریاتان دی، نهوانی دیکه هیچ نین) عیکریمه دهلی: له دلی خومدا گوتم: نجا نه گهر له نیو دمریادا ته نیا خو ساغ کردنه وه بو خوا دمریازم بکات، له وشکانی شدا هر نهو له فریام دی، نه ی خویا! په یمان بی، نه گهر تو له مومزه که تییدام دمریازتکردم، بجه لای موحه ممدو دهستم بجه نیو دهستی، نهوکاته به دلنیایی من لیبوردو به خشنده دهبینم، نیدی عیکریمه هات بو لای پیغهمبهر ﷺ و مسولمان بوو.

پیغهمبهری خوا زور ریزی لی گرت، به لکو روژیک، قسه یان به نهبو جهل گوت، عیکریمه ش له وی بوو، پی ناخوش بوو، پیغهمبهر ﷺ هرموی: کس قسه به مردووانیک نه لی، که زیندوو هکان پیان ناخوش بی، وهک عاتیفه ی بابو کوراپه تی، نه گهرنا عیکریمه که مسولمان بووه، دمیزان بی بابی تازه دوزه خیه، چونکه له سهر کوفر مردوه.

مهسه له ی سنیم: خوی کاربه چی له نایته دا وینه دینیته وه بو ژیانی دنیا

دهرموی: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَأَخْلَطَ بِهِ

نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا

وَأَزَيَّنْتَ وُظُنَّ أَهْلَهَا أَنَّهُمْ قَدِزُّوْنَ عَلَيْهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا
فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يُنْفَكِرُونَ ﴿٤٤﴾

شیکردنه‌وی نهم نایه‌ته له نوبرگه‌دا

خوای وینه‌یه‌کی زور سهرنج راکیش که نیمه همیشه له واقیعدا له‌گه‌لیدا
رووبه‌روو دهبینه‌وه، بو نهم زیانه دنیا‌یهی نیمه دینیته‌وه:

برگی به‌کم : دمه‌رموی : ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ ، بیگومان وینه‌ی
زیانی دنیا.

وشه‌ی (مَثَل)، ده‌لی: (مَثَلٌ: كَلِمَةٌ تَسْوِيَةٌ، يُقَالُ: هَذَا مِثْلُهُ وَمِثْلُهُ، كَمَا
يُقَالُ: شِبْهُهُ وَشَبَّهَهُ، وَالْمَثَلُ مَا يُضْرَبُ بِهِ مِنَ الْأَمْثَالِ، وَمِثْلُ الشَّيْءِ صِفَتُهُ) (۱)
وشه‌ی (مِثْل) بیژده‌ی به‌کسان کردنه، ده‌گوتری: نهمه وهك نه‌وه وایه، (هَذَا
مِثْلُهُ)، هه‌روه‌ها (مِثْل) یش به هه‌مان شیوه، ده‌گوتری: (هَذَا مِثْلُهُ)، وهك چوون
ده‌لی: (شِبْهُهُ) و(شَبَّهَهُ)، له زمانی عمر‌مبیدا، وه (ضَرْبُ الْمَثَلِ)، وهك په‌ند،
وینه پین هینرانه‌وه، نهمه واتایه‌کی، واتایه‌کی دیکه‌ی (مَثَلِ)، یانی (صِفَةِ)،
وهك خوای به‌رومردگار دمه‌رموی : ﴿ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

﴿٤٧﴾ الرُّوم، واته: سیفته‌ی هه‌ره بهرز ووسفی هه‌ره بهرز، ته‌نیا شایسته‌ی
خوایه، که‌واته: (مَثَلِ)، به مانای به‌کسان کردنی شتیک له‌گه‌ل شتیک دی‌و،
به‌مانای سیفته‌و ووسفی شتیکیش دی.

که دمفرموی: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾، لیرهدا خوای قسه لهجی به هردووک و اتاکه‌ی دمیهنی، دمگونجی بلئی: ژیانی دنیا وهك نهوه وایه، یاخود سیفتهی دنیا وهك نهوه وایه.

برگی دووه: ﴿ كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ ﴾، وهك ناویکه که له سهرووهوه دامانبه‌زاندوه.

پیویسته بزاین خوای زاناو شارها بۆچی به زۆریی باسی ناو (ماء) دمکات؟ چونکه نه‌گهر بفرموی: (مَطَر) تهنیا باران دمگریتهوهوه، نه‌گهر بفرموی: (تَلْج) تهنیا به‌فر دمگریتهوهوه، نه‌گهر بفرموی (بَرَد) تهنیا تهرزه دمگریتهوهوه، به‌لام که دمفرموی (ماء) ههرسیکیان دمگریتهوهوه، به‌لکو شتی دیکه‌ش دمگریتهوهوه، وهك: هه‌لم و ناوگو شی.

ننجا که دمفرموی: (السَّمَاءُ) (السَّمَاءُ): كُلُّ مَا فَوْقَكَ، أَوْ كُلُّ مَا عَلَاكَ فَأَظْلَكَ، وَمِنْهُ قِيلَ لِسَقْفِ الْبَيْتِ: سَمَاءٌ^(۱)، واته: ههر شتی که سهرووتهومیه، ههر شتی که سیبه‌رت لی بکات، پیی دمگوتری: (سَمَاءُ)، بۆیه به سه‌ربانی خانووش دمگوتری: (سَمَاءُ)، واته: له سهرووتانهوه ناومان دابه‌زاندوه.

برگی سنیهم: ﴿ فَأَخْلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ ﴾، رووهکی زهوی به‌هۆیهوه تیکه‌ن بووه، که نه‌مه دوو واتای هه‌ن:

(۱) واته: رووهکی زهوی تیکه‌ن به ناوه‌که بووه، یان ناوه‌که تیکه‌ن به زهوی بووه.
(۲) رووه‌ک و شیناوردی زهوی، { که دیاره رووه‌ک هه‌م دانه‌ویله دمگریتهوهوه، هه‌م سه‌وزه دمگریتهوهوه، تهره‌کار دمگریتهوهوه، دارو دره‌خت و میوه‌جات دمگریتهوهوه، هه‌مووی دمگریتهوهوه }، به‌هۆی نه‌و ناوه‌وه نه‌و سه‌وزایی و رووه‌که تیکه‌ن به‌یه‌ک دی دمی، واته: پیکدا ده‌جیت و چروپر دمی.

برگەى چوارەم : ﴿ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ ﴾، لەوہى كە خەلكىش و نازەلەيش دەپخۆن، واتە: ھەموو ئەو شتانەى كە خەلك دەپخوات، خەلك چى دەخوات؟ گەنم و جۆ، نيسك و نوک، ھەرزن و زورپات و گەنمە شامىي و، تەرەكارو، سەوزەو ميوەو، ھەموو ئەوانە، خەلك دەپانخوات، ئەدى نازەل چى دەخوات؟ نازەلەيش گيا دەخوات، ئالف دەخوات، ھەموو ئەو شتانەى كە نازەل دەپانخوات، ئەمە نامازمىيە بۆ ئەو كە لايەنە ماددىيەكەى ژيانى دنيا، خالى ھاوبەشى نيوان مروؤفو نازەلە، كەواتە: مەيكەن بە نامانج، تەنيا ئەوئ مەبينن، چونكە ئەو لايەنە ماددىيە خالى ھاوبەشى نيوان ئيوەو نازەلە، ئيوەش خۆتان بئ لە سەرووى نازەلەومىيە، كەواتە: چا و لەسەر ئەو چرپا مەگرن و، جىي گرنگىي پيدانتان تەنيا ئەو لايەنە ماددىيە نەبئ، كە لەگەل نازەلدا كۆتان دەكاتەو، بەلكو با جىي گرنگىي پيدان و جىي بايەخ پيدانتان، خالى جياكەرەومتان بئ لەگەل نازەلدا، كە لايەنە مەعنەوييەكەيە.

ھەلبەتە ليرەدا ماناي وا نية كە لايەنە ماددىيەكەش پشتگوئ بخرئ، چونكە خواى بەخشەر وەك نيعمەت باسى دەكات.

برگەى پىنجەم : ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا ﴾، ئەو رووہك و شيناوردو ميوەجات و دانەويئەيە كە لەو زەوييەدا كراو، ھەتا كاتيك كە زەوى جوانىيەكەى خۆى و مرگرت و خۆى رازاندەو، مەبەست ئەو كشتوكالەيە بە ھەموو جۆرەگانىەو، واتە: ھەم سەوزە، ھەم دانەويئە، ھەم ميوەجات ھەمووى، كە دەبىتە مايەى رازاندەوہى رووى زەوى، رووى زەوى بە چى دەپرازىتەو؟ بەو شيناوردو كشتوكال و دانەويئەو ئەوانە دەپرازىتەو، سەر زەوى سەوز دەكاتەو، زۆر جوان دەبئ، كاتيك كە ناواى لىھات، سەر زەوى جوانىي خۆى و مرگرت و، خۆى رازاندەو، وەك چۆن ئافرمتيك خۆى دەپرازىتەو.

برگەى شەشەم : ﴿ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ عَلَيْهَا ﴾، خەلكەكەى، واتە: خاومنى ئەو پارچە زەوييە پىيانوابوو، ئەو قەناعەتەيان بۆ دروست بوو، كە توانادارن بەسەر زەوييەكەى خويانداو، بەسەر كشتوكالەكەى خوياندا،

بەرۈبوومەكە لەبەردەستىيان دايەو دەتوانن حاصەلاتەكەى ھەلبىگرنەو، ئا لەو
حالتەدا.

برگەى جەوتەم : ﴿ أَتَهَا أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا ﴾، فەرمانى ئىمەى بۇ ھات بە
شەوئى، يان بە رۇزئى، واتە: ج بە شەوئى، ج بە رۇزئى، نەگەر بە شەوئى بى ديارە
كتوپر ھاتو، بەلام نەگەر بە رۇزئى بى، واتە: لەبەرچاوى ئەوان ھاتو، كە
ھەر كامىكىيان جۇرە ئىشىكى ھەيە، ﴿ فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا ﴾، كىردمان بە
پەرىز، واتە: كىردمان بە پەرىزىك كە كشتوكالەكەى لادىمبىرئى و دەدروپتەو
ھىچى لى نامىنى، ئاوامان لىكىرد.

برگەى ھەشتەم : ﴿ كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ ﴾، وەك دوىنى ھىچى لى نەبووبى،
وەك دوىنى ئەو پارچە زەويىە ھىچ كشتوكال و بەرھەمىكى لى نەبووبى، چونكە
دەلى: (غَنِي بِالْمَكَانِ) يانى (أَقَامَ)، واتە: لەو شوپنەدا مايەو.

(الطبراني) دەلى: (المُغْنَى: هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِي يُقَامُ فِيهِ وَيُعْمَرُ) واتە:
(مُغْنَى) ئەو شوپنەيە كە ئىنسان يان، كەسىك، يان شتىك لى دەبى و ئاودەدان
دەكرىتەو.

برگەى نۆبەم و كۆتايى : ﴿ كَذَلِكَ نَفْصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُفَكِّرُونَ ﴾، ئاوا
ئايەتەكانى خۇمان بۇ كەسانىك، بۇ كۆمەلىك، كە بىر بكنەو، پوون دىكەينەو
شىدەكەينەو، كەواتە: كەسىك بىر نەكاتەو بەرھەمەند نابى لە پوونكىرنەو
ئايەتەكانى خواى پەرومردگار، جا ئەمە مانايەكى بوو، كە زۇربەى تەفسىرەكان
ھەر ئەو مانايەيان لىكداومتەو، بۇ ئەم ئايەتە موبارەكە.

بەلام من پىم وايە ئەم ئايەتە بەپىزە، مانايەكى دىكەشى ھەيە، ئەويش
ئەويە: كە خوا ﴿ نەك پارچە زەويىەك كە كشتوكالىكى لى دەكرى، زىانى
دىنيا بەراورد بكات لەگەل ئەودا، بىچوئىنى بەو زەويىە كە كشتوكالى
لىكراو، خەلكەكەى پىى دلخۇش دەبن، ئنجا دواى ئەوئى سەرزەوى
دەرازىتەو، خەلكەكە پىيان وادەبى، كە كشتوكالەكەو بەرھەمەكە،

لەبەردەستی خۆیاندا یەو، دەتوانن زەوی بکەن و هەڵی بگرنەو، لێی بەهرمەند بن.

بەلکو پێم وایە: وێرای ئەو واتایە، ئەومش دەگەینێ کە خوا لێردا باسی کۆی سەر زەوی دەکات، کە ژبانی دنیا لەسەر هەموو زەوی، وەك ئەو بارانە وایە، کە دێتە خوارەو کشتوکالیکی پێ دەروێ، ئنجا دوایی کە دەفەرموێ: ﴿حَتَّىٰ

إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَأَزْيَنْتَ﴾، ئەو دەگەیتەو، کە کاتیک خوا ئەم ژبانی دنیا یە هەموو، ئەک تەنیا ئەو پارچە زەوی یە کە کشتوکالەکە ی لێکراو، هەموو ژبانی مەرۆف لەسەر زەوی کاتیک دەپێچیتەو و کۆتایی پیدین، کە تەواو سەر زەوی رازاوتەو و پێکراو لە بالەخانە و خانو و پێگا و بان و کارگە و ئاومدانی زۆر، وە پێ کراو لەو نازو نێعمەتانە ی کە مەرۆف لەبن زەوی دەریان دین، وە پێ کراو لە هۆکارەکانی هاتووچۆی هەوایی و دەریایی و وشکانی، واتە: لە کاتیکدا کە بەشەر دەگاتە لوتکە ی بەرەو پێشچوون لە رووی تەکنۆلۆژیا، لە رووی ماددی و شارستانیەتی ماددی یەو، قەناعەتیک بۆ خەلکی سەر زەوی دروست دەبێ، کە ئەو هەر خۆیان و، پێویستی یان بە خوا نیە، خۆیان بالادەستن و، بەتوانان بەسەر چارمنوسی زەوی و ژبانی خۆیاندا، نا لەو حالەتەدا یە، کە فەرمانی خوا دێ، بە پێچرانەو ی لاپەرهی ژبانی مەرۆف لەسەر زەوی، بۆیەش خوا دەفەرموێ: ﴿أَتَاهَا أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا﴾، بە شەو ی یان بە رۆژی، خۆی پەنھانزان دەزانێ بە شەو ی ئەو پارچە زەوی یە کە کشتوکالەکە ی لێکراو، کاول دەبێ، یاخود بە رۆژی کاول دەبێ، بەلام بە نسبت کۆی ژبانی سەر زەوی یەو، ئەگەر فەرمووبای: بە شەو ی دێ بۆ نیو ی راست بوو، ئەگەر بیفەرمووبای: بە رۆژی دێ، بە نسبت نیو یە دیکە یەو راست بوو، چونکە هەمیشە شەو و رۆژ (شەوگاری و رۆژگاری)، لەسەر زەوی دابەش دەبن، هەمیشە نیو ی زەوی شەو و نیو یە دیکە ی رۆژ، بۆیە خوا ﴿حَتَّىٰ﴾ دەفەرموێ: بە شەو ی، یان بە رۆژی دێ، چونکە بە نسبت نیو یانەو شەو و، بە نسبت نیو یانەو رۆژ، کە ئەو ئامازمە بۆ ئەو کە ئەم زەوی یە ئیمە خڕ و هێلکە ی هەلکەوتو، هەمیشەش داپۆشراو، هەم بە شەو و هەم بە رۆژ.

مەسەلەى جوارەم: خو دەفەر موى : ﴿ وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ

يَشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٥﴾ ، واتە: وه خوا (خەئك) بانگ دەكات، بۆ مەنزلگای
ناشتیو، هەر كەسێكى بیهوی، دەیخاتە سەر راستە رێ.

كە دەفەر موى : ﴿ وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ ﴾ ، نایا مەبەست لە (دار السلام)،
جییه؟

زانایان سن واتایان بۆ لێكداونەوه، كە هەر سێكیان گونجاون :

یەك : واتە: (دار السلام)ە، مەنزلگایەك كە سەلامەتیی تێدا یە، واتە: بئ
زیانی تێدا یە، ناشتی تێدا یە.

دوو : ﴿ وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ ﴾ ، واتە: (دار الله السلام)، وشەى (السلام)،
سێفەتى خوا یە، ناوی خوا یە، واتە: بۆ مەنزلگای خوا یە، كە یەكێك لە
سێفەتەكانی بریت یە لە: (السلام)، واتە: ناشتی و خێرو خۆشی و سەلامەتیی
لەوهوم یە.

سێ : (دار السلام)، واتە: (إِسْمٌ لِلْجَنَّةِ)، واتە: (دار السلام)، یانی: بەهەشت، چونكە
نەوه یەكێكە لە ناوەكانی بەهەشت.

كە دەفەر موى : ﴿ وَيَهْدِيْ مَنْ يَشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴾ ، وه هەر كەسێك
بیهوی، هیدایەتى دەكات بەرەو راستە رێ، لێرەدا مەبەست لە (هدایە) هەر چەند
زۆر لە تەفسیرەكان هەر وایان لێكداوتەوه، واتە: رێنمایی دەكات، بەلام لێرەدا
نەو واتایە راست نیە، بەئكو مەبەست لە (هدایە)، لێرەدا خستە سەر رێی راستە،
نەك رێی پێشاندان، بۆچی؟ چونكە رێی پێشاندانی خوا ﴿ بۆ هەموو مەرفەهەكان،
شتێكى گشتییەو براوتەوه، خوا وێستوو یە، بەلام لێرەدا دەفەر موى:
﴿ وَيَهْدِيْ مَنْ يَشَاءُ ﴾ ، هەر كەسێك كە خوا بیهوی، هیدایەتى دەكات بۆ راستە رێ.

ههئبته خوا ویستوویهتی هه موو مرؤفهکان به خواستی یاسادانهراهی خوئی،
 نهوهی خواستوه که بهرنامهیهک بنیړی، که ری پیشاندا نه بو هه موو خهئک،
 نهوهی ویستوهو براوتهوه، نهدی نهوهی که نیستا دهیهوئی؟ ﴿وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾،
 واته: خوا هر کهسیک که بیهوئی، دهیخاته سهر راسته ری، چونکه وشه ی (هدایه)
 سی واتای گشتی ههن:

۱/ هیدایهتی خوا ﷺ بو هه موو دروستکراوهکانی، وهک له سوورپمتی (طه) دا
 موسا ﷺ له وهلامی فیرعهوندا دهلی: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ
 خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾، واته: بهرورمردگارمان نهو کهسهیه، که بوونی به هه موو
 شتیک داوهو ری نمایشی کردوه، نهوه هیدایهتی گشتی خویه.

۲/ هیدایهتیکی تایبته هیه، که تایبته به مرؤفو جندهوه، که بریتیه له
 ناردنی کتیبهکانی خوا، ناردنی پیغه مبهران، (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، که
 ری پشاننی خهئک دمدن، به گشتی.

۳/ هیدایهتیکی تایبهتری خوا هیه، تایبهتی تایبته، که بریتیه لهوهی دوی
 نهوهی کهسانیک هیدایهتی خواو، ری نمای خوا، بهرنامهی خوا قبول دهکن،
 خوا لوتفیان لهگهئ دهکاتو، زیاتر دلایان روشن دهکات، بهرچاویان روشن دهکاتو
 دمیانخاته سهر راسته ری، وهک دمه رموی: ﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا
 هُدًى وَالْبَقِيَّةُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًا﴾ ﴿۷۱﴾، مریم، واته:
 وه نهوانه ی هیدایهت دراو، هیدایهتی خویان ومرگرتوه، خوا هیدایهتیان بو
 زیاد دهکات، کهواته: نهوه هیدایهته که زیاد دهکری، جیایه له نهسلی هیدایهت،
 که بریتیه له ری خو دیتن و ری راستگرتن، هیدایهته زیادکراوهکه، بریتیه
 لهوه که زیاتر دهچسپین، بهرچاویان روشنتر دهی، دلایان روشنتر دهی، له
 هه موو وردهکاریهکاندا به پیی شهریهت ههنگاو دمنین.

ههروها له سوورمتی (محمد) دا، دمهرموی : ﴿ وَالَّذِينَ أَهْتَدُوا زَادَهُمْ هُدًى

وَأَنَّهُمْ تَقَوَّلَهُمْ ۗ ﴾، واته: وه نهوانه‌ی که رینی راستیان گرتوه، خوا هیدایه‌متیان بۆ زیاد دمکات، واته: زیاتر دهیانخاته سهر راسته ریی، ته‌قواشیان پی دهبه‌خشی.

له‌وبارموه نهم فهرموودمیه ههیه: { عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا، فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ جِبْرِيلَ عِنْدَ رَأْسِي وَمِيكَائِيلَ عِنْدَ رِجْلِي، يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اضْرِبْ لَهُ مِثْلًا، فَقَالَ: اسْمِعْ سَمِعْتَ أذُنُكَ، وَاعْقِلْ عَقَلَ قَلْبُكَ، إِنَّمَا مِثْلُكَ وَمِثْلُ أُمَّتِكَ، كَمِثْلِ مَلِكٍ اتَّخَذَ دَارًا، ثُمَّ بَنَى فِيهَا بَيْتًا، ثُمَّ جَعَلَ فِيهَا مَائِدَةً، ثُمَّ بَعَثَ رَسُولًا يَدْعُو النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَجَابَ الرَّسُولَ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَرَكَهُ، فَاللَّهُ هُوَ الْمَلِكُ، وَالدَّارُ: الْإِسْلَامُ، وَالْبَيْتُ: الْجَنَّةُ، وَأَنْتَ يَا مُحَمَّدُ رَسُولٌ، فَمَنْ أَجَابَكَ دَخَلَ الْإِسْلَامَ، وَمَنْ دَخَلَ الْإِسْلَامَ، دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ دَخَلَ الْجَنَّةَ، أَكَلَ مَا فِيهَا } { أَخْرَجَهُ ابْنُ سَعْدٍ ج ١، ص ١٧٢، وَالْحَاكِمُ بِرَقَم: (٣٢٩٩)، وَقَالَ: صَحِيحُ الْإِسْنَادِ، وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا: التِّرْمِذِيُّ بِرَقَم: (٢٨٦٠)، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ مُرْسَلٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِإِسْنَادٍ أَصَحَّ مِنْ هَذَا، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي "الدَّلَائِل" ج ١، ص ٣٧٠. }

واته: جابیری کوری عه‌بدوئلا خوا له خوئی و بابی رازی بی، ده‌ئیی: رۆزئیک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاته‌دمر بۆ لامان، فهرمووی: له خه‌وندا بینیم که جبریل له لای سهرم وهستا بوو، میکانیل له لای هه‌ردوو بییه‌کانم وهستا بوو، یه‌کیکیان به نه‌وی دیکه‌ی دمگوت: وینه‌یه‌کی بۆ بینه‌وه، نه‌ویش گوتی: ببیسته، گوئیت ببیستی، وه به هۆشبه، دلئت به هۆش بی و تیگیات، وینه‌ی توو وینه‌ی ئۆمه‌ته‌که‌ت، (کۆمه‌له‌که‌ت)، وه‌ک وینه‌ی پادشایه‌ک وایه، که خانووئیکی دروست کردوه، ئنجا له‌و خانوو‌دا، ژووئیکی چاک و ئاماده کردوه، دوایی له‌و ژوو‌دا سفرمیه‌کی رازاندۆته‌وه، خووانیکی داناوه، دوایی نوینه‌ریکی ناردوه که خه‌ک بانگیشت بکات بۆ نه‌و خواردنه، که له‌سهر نه‌و خوان و سفرمیه دایناوه،

ئنجاهه هیانه وهلامی نوینهرمکهی داوختهوهو، ههشیانه وازی لیهیناوهو نههاتوه، خوا ﷺ پادشایهکهیه، خانووکه نیسلامه، ژوورمکه (مالهکه) که سفرمکهی تیدا دانراوه، بهههشته، سفره خواردنهگهش نازو نیعمهتی بهههشته، توش نهی موحهمهدا نوینهرمکهی، که خاوون خانوو سفره خوانهکه ناردوووی، هر کهسئک وهلامت بداتهوه، دهچیته نیو، (نیسلام) و، هر کهسئک بیته نیو نیسلام، دهچیته بهههشت، هر کهسئکیش بجیته بهههشت، لئی دهخوات، واته: لهو سفره خوانهی که خوا رازاندووپهتهوه، له بهههشتدا بو نیمانداران، خوا لهو کهسانهمان بگیری به لوتفو کهرهمی خوئی.

مهسهلهی پینجهم: که دهفرموی: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٦٦﴾﴾، بو نهوانهی چاکهیان کردوه، پاداشتی هره چاک همیه (چونکه (الْحُسْنَىٰ)، (مؤنثی) (الأحسن)ه، واته: پاداشتی هره چاک همیه، بو کهسانی چاکهکار) (وزیادة)، وه زیدمشیان بو دهخریته سهر، ﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ﴾، وه دهمو چاویان رهشیو تلخیو، زهبوونی دایناپوشی.

که دهفرموی: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا﴾، واته: بو نهوانهی که چاکهیان کردوه، یانی: ههموو نهو کردموه باشانهی نهنجامیان داون، وهک بوونناسییو جیهان بینیی راستو دروست، ئنجا ئیمان و عهقیدهی تهواو، ئنجا خوا پهرسیتی، پاشان رهوشتی جوان، ئنجا کردهوه باشهکان، ههمووی دهگریتهوه، نهوانه جییان بو همیه؟ (الْحُسْنَىٰ)، که وهک گوتم (مؤنثی)، (الأحسن)ه، واته: (المثوبة الحسنی)، پاداشتی هره چاک، (وزیادة)، ههندیکیان به بینینی خوای بی وینهو تهماشکردنی رووی لیکیان داوختهوه، بهلام وهک (طبری) دهلی: (يَحْتَمِلُ كُلُّ شَيْءٍ حَسَنًا)، (زیادة)، لهو پاداشته چاکه، واته: ههموو شتیکی باش دهگریتهوه، وهک دواپی باسی دهکهین.

له‌وبارموه نه‌و فهرموودمیه گنر‌دراومته‌وه: که وشه‌ی (زیاده‌ی) به بینینی خ‌وای په‌رومردگارو، روانین بو‌ خوا ﷺ ته‌فسیر کردوه: {عَنْ صُهَيْبٍ قَالَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ، الْجَنَّةَ، تُودُوا: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ! إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا لَمْ تَرَوْهُ، فَقَالُوا: وَمَا هُوَ؟ أَلَمْ يُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، وَيُزَحِّحْنَا عَنِ النَّارِ، وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، قَالَ: فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ، وَيَنْظُرُونَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْهُ، ثُمَّ قَرَأَ ﷻ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٦٦﴾} {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْمٍ: (۲۳۹۷۰)، تَعْلِيقُ شَعِيبِ الْأَرْنَؤُوطِ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَىٰ شَرْطِ مُسْلِمٍ، أَخْرَجَهُ أَيْضًا التِّرْمِذِيُّ بِرَقْمٍ: (۲۵۵۲)، وَالْبَزَّارُ بِرَقْمٍ: (۲۰۸۷)، وَالنَّسَائِيُّ فِي (الْكُبْرَى) بِرَقْمٍ: (۱۱۲۳۴)، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي (الْأَوْسَطِ) بِرَقْمٍ: (۷۵۶)} .

واته: صوهه‌یب خوا لئی رازی بی، ده‌ئین: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموویه‌تی: کاتیک خه‌لکی به‌هه‌شت چوونه به‌هه‌شته‌وه، بانگ ده‌کری‌ن: نه‌ی خه‌لکی به‌هه‌شت! به‌ئینیکتان له‌لای خوا هه‌یه، جارئ نه‌تان‌بینیوه، ده‌ئین: جیهه؟ نه‌دی خوا پرووی گه‌ش نه‌کردووین‌و، له‌ ناگری دوزخ دووری نه‌خستینه‌وه، نه‌یخستینه به‌هه‌شته‌وه.

(ج) به‌ئینیک ماوه بو‌مان جیه‌جیی بکات؟) ده‌فهرموی: په‌رده لاده‌درئ‌و، ته‌ماشای خوا ده‌گه‌ن، سویند به‌ خوا، هیج شتیکیان پی نه‌دراوه، خو‌شه‌ویستتر بی له‌ لایان له‌وه، (واته: له‌ ته‌ماشاکردنی خوا ﷺ).

که ده‌فهرموی: ﷻ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ﷻ، وه‌ ده‌مو چاویان داناپوشی، نه (قت‌ر‌و)، نه (ذ‌ل‌ة‌).

نهمه لی‌رهدا مه‌به‌ست توانج گرتنه له‌ کافر‌ه‌گان، واته: ئیمانداران ده‌مو چاویان گه‌ش و جوانه، پروو خو‌ش و دل‌خوشن، وه‌ک کافر‌مکان باری خه‌میان لی نه‌نیشته‌وه. ده‌مو چاویان تلخ و ره‌ش نه‌بووه‌و، زه‌بوون و شهر‌مه‌زار نه‌بوون.

وشه‌ی (رَهَقْ)، ده‌لئ: (رَهَقَهُ : غَشِيَهُ، وَعَالَاهُ)، (رَهَقَهُ)، واته: دایپووشی و چووه سه‌ری و لئی نیشت، (الْقَتْرُ) و، (الْقَتَارُ)، که گوئی (قَتْرَة) یه، (وَهِيَ الْغُبَارُ)، بریتیه له تۆزو خوؤن، راغیبی نه‌صفه‌هانیی به‌وه لئکی دمداته‌وه، هه‌روه‌ها (مختار الصحاح) یش، به دووکه‌لئیک، یان به تۆزو خوؤلئیکی رهش، یان به دووکه‌لئیکی رهش، که له نه‌جامی سووتاندنی شتیکدا په‌یدا ده‌بئ، ده‌لئ: (الْقَتْرُ: غَبْرَةٌ فِيهَا سَوَادٌ)، (قَتْرٌ)، بریتیه له بۆراییه‌ک که رهشی تیدا بئ.

به (قَتْر) یش، خویندراوته‌وه.

ننجا ده‌فه‌رموئ: ﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾، نا نه‌وانه هاوه‌لی به‌هه‌شتن، یاخود خاومنی به‌هه‌شتن، به هه‌میشه‌یی تئیدا ده‌مئینه‌وه، (أَصْحَابُ)، گوئی (صاحب) ه، (صاحب) یش به مانای هاوه‌ل دئو، به مانای خاومنیش دئ.

مه‌سه‌له‌ی شه‌شه‌م : دئته سه‌ر باسی خراپه‌کاران، ده‌فه‌رموئ: ﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا

السَّيِّئَاتِ جَزَاءَ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَّا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

شیکردنه‌وی نه‌م نایه‌ته موباره‌که له شه‌ش برگه‌دا:

برگی یه‌که‌م : ﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ﴾، وه نه‌وانه‌ی که خراپه‌کانیان به ده‌ست هئناوه، خراپه‌گان کامانه‌ن؟ هه‌موو نه‌و کرده‌وانه‌ن که شه‌ریعه‌تی خوا به خراپیان دادنه‌ئ، وه عه‌قل و فیطه‌رتی ساغیش به خراپیان دادنه‌ئ، چونکه خوا ﴿شهریعه‌تی خوئی به پئی فیطه‌رت و سروشتی ساغی ئینسان، نارده‌وه،

وهك له نایهتی ژماره (۳۰)، سوورپرتی (الروم) دا، نامازهی پیکراوه، ﴿ فَأَقْرَ
 وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا بُدَّ لِخَلْقِ
 اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ الروم
 نهم نایهته موبارمهکه نهوه دهگهیهنی که فیطرپرتو شهریعمت، دوو پرووی
 دراویکن، دوو پرووی یهک حهقیقهتن، نهوهی شهریعمت دمیلی، فیطرپرتیش
 دمیکوازی، نهوهی فیطرپرت دمیکوازی، شهریعمتیش فهرموویهتی و وهلامی
 داومتهوه.

ننجا نهوانهی که خرابهکانیان ومدهست هیئاوه، ههموو نهو شتانهی که له
 شهریعمت دا خرابن و، پیچهوانهی فیطرپرتی ساغی مروؤفیشن، که بهدنیایی
 کهسابهتی زور خرابیان کردوه، کهسیک ههموو کهسابهت و ههموو بهرههمهکهی
 نهوهبی، که خرابه ومدهست بینی و ههگبهی خووی پر بکات له خرابه، بهراستی
 کهسابهتیکی خرابی کردوه.

برگهی دووهم : نهو جوړه کهسانه چون مامهلهیان لهگهندا دمکری؟ ﴿ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ

بِمِثْلِهَا ﴾، سزای ههر خرابهیهک وهک خویمتی، به نهندازهی خووی و سزای پر
 به پیست دمدری، نه کهمتر، نه زیاتر، له سوورپرتی (الأنعام) دا، خوا دمفهرموی:
 ﴿ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا
 وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾ (۱۶۰)، واته: ههر کهسیک چاکهیهک بکات، به ده بهرانبهر
 پاداشتی دمدریتهوو، ههر کهس خرابهیهک بینی، به نهندازهی خووی، وهک خووی
 سزا دمدری و، نهوان ستهمیان لی ناکری.

برگهی سنیهم : که دمفهرموی : ﴿ وَتَرَهُمْ ذُلًّا ﴾، زببوونی له دهمو چاویان
 دمنیشی، زببوونیان دیته سهری، واته: خهباریی و زببوونی و روو تالیی،

دەمو چاو تال و ترش بوون، لییان دەنیشی، ئەمە ئەو دەگەیهنی که له دواڕۆژدا، سزای مەعنەویی له پیش سزای جەستەییە و میه، چونکه لیڕمدا دەفەر موئی:

﴿ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَّا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا ﴾، ئنجای دواویی دەفەر موئی: ﴿ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ له قوونای دواویی دان باسی سزای ناگر دەکات.

برگە ی چوارەم : که دەفەر موئی: ﴿ مَّا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ﴾ له لایەن خواوە هیج پارێزمرێکیان نیه، واتە: هیج پارێزمرێک نیه له سزای خوا بیانبارێزی، هیج کەسێک و هیج پارێزمرێک نیه، سزای خویان لی دووربخاتەو.

برگە ی پینجەم : دەفەر موئی: ﴿ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا ﴾ هەر وەک دەمو چاویان، روو وەکانیان، به چەند پارچەیهک له شەوی تاریک دابوشرابن.

وشە ی (قِطْعًا) خویتر اویشەتەو: (قِطْعًا)، واتە: (بَعْضًا) هەندیک له شەوی

تاریک، بەلام (قِطْعًا) کۆی (قِطْعَة) یه، واتە: چەند پارچەیهک، شتیکی رەش بەسەر شتیکیا بدیمیت، ئەو دیا رەش هەنگدەرئ، ئەدی ئەگەر چەند پارچەیهک له شتی رەش بخهینه سەر یهک؟ کە ئەکە ی بکە ی؟ دیا رە زۆر زۆر رەش هەندمگەرئ.

لیڕمدا خوا ﴿﴾ شەوی تاریکی چواندو، به پارچە قوماشیکی رەشەو، که چەند پارچەیهک لهو پارچە قوماشە رەشە دەبێرێ و لەسەر یهک دادمێرێ، ئنجای دەخریتە سەر دەموچاوی ئەوانه، واتە: دەموچاویان ئاوا رەش و تاریک دادی.

برگەى شەشەم : لە كۆتايى دا دەفەرموى: ﴿ **أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا**

خَالِدُونَ ﴾، ئا ئەوانە ھاوئە، ياخود خاومنى ئاگرن، (ئاگرى دۆزەخ)، بە

ھەمىشەيى تىيدا دەمىننەوہ.

مەسەلەى ھوتەم : كە دەفەرموى : ﴿ **وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ**

أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَائِكُمْ فزِيلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَائِهِمْ مَا كُنْتُمْ إِتَانَا

تَعْبُدُونَ ﴿۲۸﴾ **فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغْفِيلِينَ**

ئەم ئايەتەش لە پىنج برگەدا شىدەكەينەوہ:

برگەى يەكەم : كە دەفەرموى: ﴿ **وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا** ﴿۲۸﴾، **وہ ئەو پۆزەى**

ھەمووان كۆدەكەينەوہ.

(حشر) برىتتە لەوہى لە چەند شوپىنىكى جيا جياوہ، خەلكى كۆبكرىتەوہ،

بۇ يەك شوپىنى تايبەت، كە لىرەدا مەبەست ئەوہىيە: خوا ھەموو مرۇقەكانو،

جندەكان، ھەرچى كە لەسەر زەوى ژياوہ، خوا ھەموويان كۆدەكاتەوہ، بۇ ئەو

كۆرەپانەى كە لىپرسىنەوہو سزاو پاداشتى تىدا ئەنجام دەدرى.

برگەى دووہم : ﴿ **ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَائِكُمْ** ﴾، **دوايى بەوانەى**

كە ھاوبەشيان بۇ خوا داناون، دەللىين: بوەستن، خۆتانو ھاوبەشەكانتان، واتە:

ئەوانەى كە ئىوہ پىتان وابوو ھاوبەشى خوانو، كردبووتانن بە ھاوبەش بۇ

خوا، لە بەندايتى بۇكراندا، لە پەرستندا، ئەگەرنا بىگومان خوا ھاوبەشى

نيە، بەلام لە خەيالو وھمى ئەواندا، ھاوبەش بوون.

برگهی سنیهم : ﴿ فَرَقْنَا بَيْنَهُمْ ﴾، لیتمان جیا گردنهوه، لیتمان ترازاندن، دهلی: ﴿ هَرَقْنَا، وَمَيِّزْنَا، زَيْلٌ يُزِيلُ مَزَايِلَةَ ﴾، واته: لیکی جیا کردهوه، مهبهست نهوانه که په رستوویان، نهوانهش که په پرهویی لیکراوو په رستراوهکان.

برگهی چوارهم : ﴿ وَقَالَ شُرَكَائُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِلَّا نَا تَعْبُدُونَ ﴾، وه هاوبه شهکانیان، {واته: نهک هاوبه شهکانی خوا، به لکو نهوانهی که له وههم و خهیالی نهو نهزانهدا، هاوبه شی خوا بوون}، هاوبه شهکانیان گوتیان: نیوه نیمهتان نهدهپه رست، واته: هه موو نهوانهی که به هاوبه شی خوا دانراون، حاشا دمکهن، دووری دمکهن لهوانهی که په رستوویان.

برگهی پینجهم : ﴿ فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴾، واته: خوا بهسه شایه د بی و چاودیر بی و، به لگه بی نه نیوان نیوه و نیوه دا.

نهم (ان) ه بو ته نکیده، به به لگه ی نهوه که دواپی (ل) خراوته سر (غافلین)، واته: بیگومان له په رستنی نیوه له بیئاگایان بووین، هیچ ناگامان لی نه بووه و رازی نه بووین، هه لته ته نهوه بو فریشتهکان و، پیغه مبهران و، مروفانیکی به چاک دانراون، که په رستراون، ناوا دهلین، نجا بت و صهنه مکهانیش، مانگو و خورو دارو بهردو، نهوانهش که دهپه رستین له ماددهی بی زیان، یان بی ههست و هوش، نهوانهش هر بیئاگا بوون، نهگه رنا که سانیک که په رستراون به ناگاداری خوین، ناتوانن نهو حاشایه بکهن، نهو کاته هه مان حوکمی نهو که سانهیان ههیه که په رستوویان.

له سوورمتی (سبا) دا، خوا ﴿ نِيرَمَانِ بُو رُوون دمهکاته وه، دهفه رموی: ﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِهْوُلَاۤءِ اِيَّاكُمْ كَانُوۡا يَعْبُدُوۡنَ ﴿۱۰﴾ قَالُوۡا سُبْحٰنَكَ اَنْتَ وَلِيۡنَا مِنْ دُوۡنِهِمْۙ بَلْ كَانُوۡا يَعْبُدُوۡنَ اَلۡجِنَّ اَكْثَرُهُمْۙ مِنْ مُّؤْمِنُوۡنَ ﴿۱۱﴾ ﴾، واته: نهو روزه که (خوا) هه موویان کو دمهکاته وه، دواپی به فریشتهکان

دمفهرموی: نایا ئا نهوانه ئیوهیان دمپهرست؟ گوتیان: پاکیی بو تو، تو سهرپهرشتیارو خاومن و مشوورخوری نیهمی، جیا لهوان، بهلکو نهوانه جنیدیان دمپهرست، زۆربهیان پییان بروادار بوون.

کهواته: نهگهر فریشتهشیان پهرستبن، نهوه بهدنهدان و موسومهی شهیتانهکان بووهو، نهگهر بت و صهنه‌میشیان پهرستبن، شهیتان بۆی جوان کردوون.

ئنجادهمبارهی وشهی (زیل)، خاومنی (التحریر والتنوير) دهلی: (زیل): مُضَاعَفُ زَالِ الْمُتَعَدِّي، يُقَالُ: زَالَهُ عَنْ مَوْضِعِهِ يَزِيلُهُ، بِمَعْنَى أزالَهُ، فَجَعَلُوهُ يَأْتِي الْعَيْنَ لِلتَّفْرِيقِ بَيْنَهُ وَيَبِينُ زَالُ الْقَاصِرِ الَّذِي هُوَ وَأَوِي الْعَيْنِ، (فَزِيلُ) فَعَلَ لِلْمُبَالَغَةِ فِي الزَّيْلِ، مِثْلَ فَرَّقَ مُبَالَغَةً فِي فَرَّقَ، وَالْمَعْنَى: وَقَعَ بَيْنَهُمْ تَفْرِيقٌ قَوِيٌّ، بَحِيثٌ انْقَطَعَتْ جَمِيعُ الْوُصُلِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنَهُمْ، واته: (زیل) له (زال)ی (متعدی)یهوه هاتوه، دمگوتری: (زاله عن موضعه یزیله) لهشوینی خووی لایدا، لایدما، بهمانای (أزاله): لایدا، دی، بۆیه (عین الفعل)مکیان کردوه به (ی) تاکو له (زال)ی (قاصر) که (عین الفعل)مکی (و)ه، جیابیتهوه. (زال: یانی: لاجوو)، ئنجا (زیل) له (زیل)هومیوهو بو زیدمروویه، وهک (فَرَّقَ) که له (فَرَّقَ)هوه دی، ماناکهی: لیك ترازانیکی بههیز لهنیوانیان دا پروویدا، بهجۆریك که ههرچی پهیونهندی نیوانیان بوو، پچرا.

مهسهلهی ههشتمو گوتایی : که دمفهرموی : ﴿ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ

وَرَدُوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمْ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾

له سنی برگه‌دا نه‌م نایه‌ته موباره‌که، شیده‌کهینه‌وه.

برگهی به‌که‌م : ﴿ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ ﴾ ، واته: لهو شوینه‌دا، لهو

کاته‌دا، که رۆزی دواپیه، له گۆرمپانی لیپرسینه‌وهو سزاو پاداشتا، هه‌موو نه‌فسیک نه‌وهی که پیشی خستوه، لینی حالی دمیی، بۆی دمردمکه‌وی.

زانايان گوتتويىانە: (تَخْتَبِرُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا قَدَّمَتْ)، ھەر نەفسىك چى
پېشخستوھ لە ژيانى دنيايدا، ئىستا دېتە بەرچاوى، دەيجەربېنىۋ دەزانى
چى كردوھ.

وشەى (تبلوا)، خوئىراوئىشەتەوھ: (تَتْلُوا)، كە بە دوو مانايان دى:

أ / (تَتْلُوا كُلَّ نَفْسٍ)، ھەر نەفسىك دەيجوئىنىتەوھ، وەك لە سوورپەتى

(الإِسْرَاءُ) دا دەفەرموئى: ﴿ أَقْرَأُ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ۝۱۱ ﴾
واتە: نووسراوئەكەى خۆت بخوئىنەوھ، ئەمرؤ خۆت بەسى كە لىپرسىنەوھ
لەگەن خۆتدا بکەى.

ب / (تَتْلُوا) بە ماناى (تَتَّبِعْ) دى، يانى : ھەر نەفسىك بە دواى ئەو كەردەموئە
دەكەوئى، كە ئەنجامى داوھ، واتە: ھەر كەسىك دەبېتە بارمتەى كەردەموكانى
خوئىو، ھەر كەسە لە گەرموئى كەردەموئى خوئىدا دەبى.

بەرگەى دووھ : ﴿ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَهُمُ الْحَقِّ ﴾، وە گىپرەرانەوھ بۇ لای خوا،
سەرپەرشتيارو مشوورخۆرى چەسپاوو ھەق و راستيان.

(الرُّدُّ: الإِرْجَاعُ)، واتە: گىپرەرانەوھ، (والمولى: السيد ومتولى الأمور)، (مولى)
بە ماناى سەھىدو گەورمو سەرورم دى، وە بە ماناى سەرپەرشتيارى كاروبار دى.

(والحق: الموافق للواقع والصدق)، (حق) واتە: شتىك كە لەگەن واقىع داو،
لەگەن راستى رىك بى، واتە: دەگىپرەرىنەوھ بۇ لای خواى سەرپەرشتيارى ھەقىيان،
وہ ھىچ پەيوەندىيان نامىنى بەو شتانەوھ كە پەرسىتوويانن، چونكە شايسىتەى
پەرسىتران نەبوون، پەرسىتراوئەكان بۇخۆشيان ھى چيان لەدەست نايەت، چ
جای بۇ ئەوانەى پەرسىتوويانن!

بەرگەى سىيەم : ﴿ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾، ئەوھى كە ھەئىاندەبەست،

بە درؤ ھەئىان دەبەست، كە دەيانگوت: ئەوانە ھاوبەشى خوان، ئەوانەئىان لى ون
بوون.

وشەى (ضَلَّ: بَطَل، ضَاع، فُقِدَ)، واتە: پووج بوو، زایە بوو، ون بوو.

﴿ مَا كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾، (ای افتراؤهم)، واتە: هەلبەستنه‌که‌یان، ئەوهی

که به درۆ هەڵیاندمه‌به‌ست، که بریتی بوو له‌و په‌رستراوانه‌ی که له‌ خه‌یاڵ و وه‌می خۆیان دا پێیان وابوو، ئەوانه‌ به‌شیان هه‌یه‌ له‌ په‌رسترانداو، شایسته‌ی په‌رستراو، تکایان له‌ لای خوا بۆ ده‌که‌ن، ئەوانه‌یان هه‌موو لێ ون بوون، به‌ کوردیی : (بوون به‌ سه‌پانی پووشن) و، (ده‌ستیان له‌ بنی هه‌مبانه‌ی به‌تاله‌وه‌ ده‌رچوو).

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى چوارەم

پېئاسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە ئايەتەكانى: (۳۱ تاكو ۴۰) پېك دى، واتە: دە (۱۰) ئايەت دەگىرتە خۆى، ديارە لەم دە ئايەتەدا، خواى زاناو توانا لە دوو تەومردا، ھەندېك راستىي گەورەو گىرنگ دەخاتە روو:

تەومرى يەكەم : خوا بە يەكگىرتن، (توحىد اللہ)و، تەنيا شاىستەيى خوا، بۇ بەندايەتىي بۇ گىرانو بەرستىران، ئنجا بۇ سەلماندى ئەو بابەتە، خوا بە پېغەمبەرى خاتەم موخەممەد ﷺ دەفەرموئ: گە چەند پرسىارىك ئاراستەى ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكان بكات:

يەك: كى لە ناسمانو زەويەو پۆزىي و بژىوتان دەدات ؟

دوو: كى خاومنى بىستىنو چاومەكانە ؟

سى: كى زىندوو لە مردوو، وە مردووو، لە زىندوو، دەردىنى؟

چوار: كى كاروبارى بوون ھەلدەسوورپىنى؟

كە ديارە وەلامەكەيان روونەو تەنيا خوايە، كە ھەموو ئەو كارانەى لە دەستبىن،

ئنجا خوا دەفەرموئ: ئايا پارىزى لى ناكەن ؟

پاشان رايدەگەيەنى، كە خوا بە تەنيا پەروەردگارى راستەقىنەيانەو، لارى بووان

بىرىارى خوايان لەسەر چەسپاوە، كە بىروا ناھىن.

دوايى خوا ﷺ دووبارە بە پېغەمبەرى خاتەم موخەممەد ﷺ دەفەرموئ : كە

لىيان بېرسى: كە ئايا ھىچ كام لە ھاوبەشەگانىان شت دروست دەكەن؟ پاشان

دوای ئەوئى لەبەين دەچى، دەيگىر نەو؟ وە ئايا هيچ كام لە بەرستراوەمگانىان، خەلك بەرمو هەق رينمايى دەگەن؟ هەر خوئشى پيى دەفەرموئ: كە پييان رايگەيەنى: بەس خوا ئەوئى لە دەستدئ، كە شت دروست بكات، دوای فەوتانىشى بيگىر پتەو، وە خەلك رينمايى بكات، بەرمو هەق، بۆيە هەر بوخوئشى ﷻ شايستەى پەيرەويى ليكراون، و، ملكەچيى بۆكران و بەندايەتتى بۆكرانە، دوایى خوا دەيخاتە روو، كە ئەوانە تەنيا شوين گومان و مەم كەوتوون.

تەومرى دووم : كە لەم دە (۱۰) نايەتەدا خراوتە روو، باسى قورئانە، كە پەيامو سروشى خوايو، ناگونجى هەلبەسترا بي، و، خوا تەحەددايان دەكات، واتە: داوايان لئى دەكات، بيئە مەيدان، كە ئەگەر راست دەگەن، ئەم قورئانە هي خوا نيە، با ويئەى سوورمىكى بيئن، هەرچى بە دەنگيشيانەو دەئ، لە دۆست و پشتيوانيان كە هاوكاريان، لە خەلكى سەر زەوى، لە جندو مروف بانگيان بكەن، وەك لە سوورمى (الإسراء) دا دەفەرموئ : ﴿ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴾ ۸۸ واتە: بلى: ئەگەر مروفو جند هەموويان كۆبينەو وە پشتى يەكدى بگرن، كە ويئەى ئەم قورئانە بيئن، (بەلكو ويئەى دە (۱۰) سوورمى بيئن، وەك لە سوورمى هوودا دەفەرموئ، بگرە ويئەى سوورمىكى بيئن، وەك ليرەدا دەفەرموئ، وە لە سوورمى بەقەرەدا دەفەرموئ) ناتوان.

ئىجا ئايا هوى بيبروايى ئەوانە چيە؟ روونى دەكاتەو، كە بەهوى نەزانيانەو، برۆا بە قورئان ناهيئن، جارى دمركى راستيەكانى قورئانيان نەكردو، ئەو هەوالانەى كە قورئان داونى، جارى سەرمجامەكەيان، نەهاتۆتە دى، باشان خوا پۆلينيان دەكات، بۆ برۆادارو بيبروا، كە دوایى روونى دەكەينەو، مەبەست لە برۆادارو بيبروا چيە؟

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ
 الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدِيرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا
 تَتَّقُونَ ﴿۳۱﴾ فَذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالَةُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ
 ﴿۳۲﴾ كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۳﴾ قُلْ هَلْ مِنْ
 شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَسْبُدُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿۳۴﴾
 قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ
 أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿۳۵﴾ وَمَا يَنْبَغُ
 أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿۳۶﴾ وَمَا
 كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصَدِّقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
 الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۷﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ
 وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۸﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ
 وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ
 ﴿۳۹﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿۴۰﴾

مانای وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ بلى: كى لە ئاسمان و زەويىيەو بەزىوتان دەمات؟ يان كى بىستىن و چاومەكانى بە دەستىن؟
 وہ كى زىندوو لە مردوو، وہ مردوو لە زىندوو دەردىنى؟ وہ كى سەرپەرشتىارى بىوون
 دەمات؟ بىگومان دەلئىن: خوا، بلى: ئەدى پارىز لە (سزاي) خوا ناكەن؟ ﴿۳۱﴾ ئا ئەو
 خوايەتان پەروردگارى ھەق و راستەقىنەتەنە، ئنجا ئايا لە دواى ھەق، جگە لە
 گومرايى جى دىكە ھەمە؟ بەرەو كوئى و چۆن لا دەردىن؟ ﴿۳۲﴾ ئاوا بەو شىومە (وشە)
 بىريارى پەروردگارت لەسەر ئەوانە چەسپىو، كە لارى بىوون، كە بىروا ناھىنن ﴿۳۳﴾ بلى:
 ئايا ھىچ كام لە ھاوبەشەكانتان دروستكراو لە نەبوونەو دەنئىتە دى؟ ئنجا پاش لەبەين
 چوون دەمگىرپتەو دەروستى دەماتەو؟ بلى: بەس خوا دروستكراو پەيدا دەمات،
 دوايىش دەمگىرپتەو، چۆن ھەلدەمگىرپتەو؟ ﴿۳۴﴾ بلى: ئايا لە ھاوبەشەكانتان كەس
 ھەمە (خەلك) بەرەو ھەق پىنمايى بكات؟ بلى: بەس خوا (خەلك) بەرەو ھەق پىنمايى
 دەمات، ئنجا ئايا كەسك (خەلك) بەرەو ھەق پىنمايى دەمات، شايستەترە بەپەرەوى
 لى بكرى، يان كەسك كە مەگەر پىنمايى بكرى، ئەگەرنا خوشى پى ھەق نازانى، چىتانە
 چۆن دادومرى دەمەن؟ ﴿۳۵﴾ وہ زۆربەيان جگە لە وھەم و گومان شوپىن ھىچ ناكەون.
 وھەم و گومانىش ھىچ كەلئىنى ھەق پىر ناكاتەو ﴿۳۶﴾ وہ ئەم قورئانە ناگونجى لە خوار
 خواو ھەلبەسترايى، بەلكو بە راستدانەرى كىتەبەكانى پىش خويەتىو، پرونكردەو
 مەبەستەكانى كىتەب (كىتەبە پىشوومەكان)، بەبى ھىچ دوودلئىيەك، لەلايەن پەروردگارى
 جىھانىيانەومە ﴿۳۷﴾ يان ئايا دەلئىن: (موھەمەد ﷺ) ھەلبەستو، بلى: ئەگەر راست
 دەمەن، ھەر كەسك دەتوانن جگە لە خوا بانگيان بكن بۆ ھاوکارىيان، سوورپەتئىكى
 وەك وى بئىنن، ﴿۳۸﴾ بەلكو ئەو بە درؤيان دانا زانىارىيان لەبارمەو نىو، جارى
 سەرنجامەكەيان بۆ نەھاتو، (ئەو شتانەى ھەوالى پىداون نەھاتوونە دى) ھەر ئاواش
 ئەوانەى پىش وان، بىپروا بىوون، دەجا سەرنج بەد! سەرنجامى ستەمكاران چۆن بوو:
 ﴿۳۹﴾ وہ ھەيانە بروا پىدىنىو، ھەشيانە بروا پى ناھىنىو، پەروردگارت زانترە بە

تەك دەران ﴿۴۰﴾ .

شیگردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(فَأَنْتَ) : واته: چۆن؟ كهی؟ بۆ كوئ؟ (أَنْتَى) : تَكُونُ شَرْطِيَّةٌ بِمَعْنَى أَيْنَ : أَنْتَى تَبْحَثُ تَجِدُ فَائِدَةً، وَاسْتَفْهَامِيَّةٌ بِمَعْنَى مِنْ أَيْنَ : أَنْتَى لَكَ هَذَا؟ وَيَمَعْنَى مَتَى، وَيَمَعْنَى كَيْفَ؟^(۱)، (أَنْتَى)، جارى وایه پێی دهگوتری: (شَرْطِيَّةٌ)، به واتای (أَيْنَ) دى، واته: له كوئ، وهك (أَنْتَى تَبْحَثُ تَجِدُ فَائِدَةً)، له ههر شوپنیک تو لیکولینه وه بکهی، سوودیک دهبینی، وه جارى وایه به مانای پرسیارکردن دى، واته: (مِنْ أَيْنَ) دى، واته: (أَنْتَى لَكَ هَذَا) نهمهت له كوئ بوو؟ وه جارى وایه به مانای (مَتَى)، واته: كهی دى، وه جارى وایه به مانای (كَيْفَ) دى، واته: چۆن.

(تَصَرَّفُونَ) : (الصَّرْفُ: رَدُّ الشَّيْءِ مِنْ حَالَةٍ إِلَى حَالَةٍ)^(۲)، (صرف) بریتیه له شتیک که له حالیکه وه بگورئ بۆ حالیکى دیکه.

(حَقَّتْ) ، (حَقٌّ يَحِقُّ: أَي وَجِبَ، ثَبَتَ، وَأَحَقُّهُ غَيْرُهُ: أَوْجِبُهُ)^(۳)، (حَقٌّ يَحِقُّ) واته: پێویست بووه، یان چهسپاوه، (أَحَقُّهُ غَيْرُهُ: أَوْجِبُهُ) غهیری خوی هینا بهدی، یان چهسپاندى، یان پێویستی کرد.

(كَلِمَةٌ) ، (الكَلِمَةُ: الْأَمْرُ، الْوَعْدُ، الثَّوَابُ، وَالْعِقَابُ)^(۴)، وشهی (كَلِمَةٌ) به مانای فهرمان دى، به مانای به لینی خوا دى، که نهویش یان پاداشته، یان سزایه.

(۱) المعجم الوسيط، ص ۳۱.

(۲) مختار الصحاح، ص ۳۷۵.

(۳) مختار الصحاح، ص ۱۴۷.

(۴) المعجم الوسيط، ص ۳۱.

(بَدَأُ الشَّيْءَ)، (بَدَأَ الشَّيْءَ) واته:

له سهرمتاوه دروستی کرد، یانی: پیشینه‌ی نه‌بوو، له نه‌بوو هیئایه دی، په‌یدای کرد، (أَبْدَأُ وَأَعَادَ)، واته: دهستی پیکردو گنپرایه‌وه.

(يُعِيدُهُ)، (أَعَادَ الشَّيْءَ إِلَى مَكَانِهِ: أَرْجَعُهُ)^(۲) نهو شته‌ی نیعاده کرد، واته:

گنپرایه‌وه بو شوینه‌که‌ی خو‌ی، دووباره‌ی کردموه، هیئایه‌وه.

(تَوَفَّكُونَ)، (أَفْكَ فُلَانًا عَنِ الشَّيْءِ أَفْكَاً: صَرَفَهُ) که‌واته: (أَفْكَ فُلَانًا عَنِ الشَّيْءِ)،

واته: فلان که‌سی لادا لهو شته، (وَالْأَمْرَ عَنِ وَجْهِهِ: قَلَبَهُ وَصَرَفَهُ)، واته: کاره‌که‌ی لادا، رووی پی وهرگنپرا.

(لَا يَهْدِي)، واته: (لَا يَهْتَدِي) به رینگا نازانی، یان ناتوانی رپی راست بگری.

(لَا يُغْنِي)، واته: سوودی پی ناگه‌یه‌نی، (غَنِيَ بِالْمَكَانِ: أَقَامَ)، واته: نیشته‌جی بوو،

مایه‌وه له‌وئی، (أَغْنَى الشَّيْءُ)، واته: نهو شته کافی بوو، بهس بوو، واته: نهو شته مروقی بی نیاز کرد.

(تَأْوِيلُهُ)، (التَّأْوِيلُ: الرَّجُوعُ إِلَى الْأَصْلِ) (تَأْوِيل) گهرانه‌ومیه بو نه‌سل، بنه‌رمت،

(المَوْئِلُ: الْمَوْضِعُ الَّذِي يُرْجَعُ إِلَيْهِ)، (مَوْئِل) واته: نهو شوینه‌ی که خه‌لکی بو لا ده‌گهریته‌وه.

ننجا (وَذَلِكَ هُوَ رَدُّ الشَّيْءِ إِلَى الْغَايَةِ الْمُرَادَةِ مِنْهُ، عِلْمًا كَانَ أَوْ فِعْلًا)، ده‌لن:

(تأویل)، بریتیه له گهرانه‌وه‌ی شتیک بو مه‌به‌سته‌ی که بو‌ی وستراره، ج له رووی

زانپارییه‌وه بی، ج له رووی کردموه‌وه بی، له رووی زانپارییه‌وه قسه‌یه‌ک دمکری.

واتا‌که‌ی روون نیه، دوا‌یی ده‌گنپدریته‌وه بو نهو مه‌به‌سته‌ی که لهو قسه‌یه‌دا

له‌به‌رچاو گنپراوه.

(۱) المعجم الوسيط، ص ۴۱.

(۲) المعجم الوسيط، ص ۶۳۵.

(طبري)، تەفسیرمکەى خۆى بەو ناوه ناوناوه : (جَامِعُ الْبَيَانِ فِي تَأْوِيلِ الْقُرْآنِ)، واتە: گێڕانەوهى وشەکانى قورئان، بۆ ئەو مەبەستانەى (کە بە بۆچوونى ئەو)، خوای پەرۆمردگار وێستوونى، کە ئەووە ڕەمەدى عیلمى پى دەلێن.

ئەوى دیکەش کردەمویه، بۆ وینە: یوسف (عليه السلام) کە دەفەرموى : ﴿ وَقَالَ يَأْتِبْ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا ﴾ یوسف، واتە: وه گوتى: ئەى بابە گیان! ئەووە سەرمنجامى خەونەکەمە، کە پێشتر بینیبووم، ئیستا بە کردەمۆه هاتە دى.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

وهك له پیناسه‌ی ئەم دهرسه‌دا گوتمان: خوای بهرزو مه‌زن له‌م ده (۱۰) نایه‌ته‌دا دوو بابته‌تی گه‌وره‌و بنه‌رپته‌تی نی‌سلام، ده‌خاته‌روو که بریتین له:

۱/ خوا به په‌گگرتن، ته‌نیا به‌ندایه‌تی بۆ خوا کران‌و، ته‌نیا په‌رسترانی خوا ﷺ (توحید الله).

۲/ پاشان مه‌سه‌له‌ی قورئان که کتیبی خوای په‌رومردگاره، وه وه‌حی و سروشی خواجه، بۆ پیغه‌مبه‌ری خاته‌می ناردوه.

ئەم دوو بابته‌ته له‌م ده نایه‌ته به‌پیزمه‌دا خراونه روو.

سه‌رته‌تا خوا ﷺ دپته سه‌ر بابته‌تی په‌که‌میان، واته: (خوا به‌یه‌گگرتن)، وه به پیغه‌مبه‌ری خاته‌م ﷺ ده‌فه‌رموی: چه‌ند په‌رسیاریک له هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان، له کافره‌کان بکات، که وه‌لامه‌که‌یان زۆر روونه، به‌لام بۆیه ئەو په‌رسیاران‌ه‌یان له‌ده‌کات، بۆ ئەوه‌ی به‌خه‌به‌ریان بپین، که مادام وه‌لامی ئەو په‌رسیاران‌ه به‌وشیومه‌یه، پئویسته ئەو نه‌نجامگیریه‌ش بنیات بنری، له‌سه‌ر ئەو وه‌لامانه، ده‌فه‌رموی: ﴿ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكَ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴾، دپاره ئەمه هه‌ر له سیاقی ئەو قسه‌و باسانه‌دایه که کافره‌کان و هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان، دمه‌دوینرین‌و، وتووێژیان له‌گه‌ندا دمکری‌و، به‌رجاویان رۆشن دمکریته‌وه، که: نیوه به هه‌له‌داچوون، که جگه له خوا دمبه‌رستن، له خوار خواوه شتانیکی دیکه دمبه‌رستن و ده‌یان‌ه‌ینه‌ریزی خوا، ده‌یان‌ه‌ینه‌ ناستی خوا، وه‌ك له سوورته‌ی (الشعراء) دا هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان له رۆژی دوا‌یی دا ده‌لین: ﴿ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ ۱۷ اذ

سُورِيكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۹۸﴾، واته: دهلین: سویند به خوا نیمه له گومراییهکی ناشکرادا بووین، که نیومهان پهکسان دمکرد لهگهل پهرومردگاری جیهانیاندا.

ننجا لیرمدا دهفرموی: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾، بلئی: کی بزویوتان دمدات، (له سهریو له خوارئ) له ناسمان و زهوییدا؟ ﴿أَمْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ﴾، یاخود کی خاومنی بیستن و بینینهکانه؟ کی خاومنی گوئ و کوئهندامی بیستن و، کوئهندامی دیتن، چاوو ههموو نهو پیکهاته سهرسوورپهنهراهیسه؟ ﴿وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ﴾، وه کییه زیندوو له مردوو دمردینئو، مردوو له زیندوو دمردینئو؟ ﴿وَمَنْ يَدْبُرُ الْأُمْرَ﴾، وه کی سهرهپرشتی ههموو کاروبارمکان دمکات؟ یانی: ههموو کاروباری بوون، ﴿فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ﴾، بیگومان له وهلامی نهو پرسیاره راستهوخویانهدا، که وهلامهکهیان زور رؤشنه، هر دهلین: بیگومان خوا، واته: هر خوا بزویومان دمدات له ناسمان و زهوییهوه، (له سهریو خوارئوه) وه هر خوا خاومنی گوئ و چاوهکانه، وه هر خوا زیندوو له مردوو، مردوو له زیندوو دمردینئو، هر خوا سهرهپرشتی کاروباری بوونهومر دمکات، ﴿فَقُلْ أَفَلَا تَنْقُونَ﴾، توش پیمان بلئی: نهدی بوچی پاریز ناکهن؟ خوتان ناپاریزن له سزای خویهک که نهو ههموو چاکه و نیعمهتانهی لهسر نیوه ههن، کهچی نیوه بچن ههنديک له دروستکراوهکانی بیننه ناست و ریزی خواو، له بهندایهتی بوکران و پهستراندا، بهشدارییان پی بکهن؟ ﴿فَذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ﴾، نا نهم خویهتان، خاومن و پهرومردگارو مشوورخوری هق و راستهقینهتانه، ﴿فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾، له دواي ههقیش تهنیا گومرایی ههیه، (حق) واته: شتیک که چهسپاو بی، شتیک که بوونیکی راستهقینهی ههبی، پیچهوانهکهی بریتیه له (باطل)، واته: شتیک تهنیا له

وهمم و زمیندا همبئو، بوونیکئی راستهقینهی نهبی، لیرمدا دمهرموی : ﴿فَمَاذَا بَعْدَ
 الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾ له دواى راستیی، تهنیا گومرایی همیه، یان له دواى شتی چهسپاو،
 تهنیا شتی ون بوو همیه، چونکه (ضلال)، یانی: ونبوون، (ضل) واته: (ضاع)، ون بوو،
 له دواى ریگای راستگرتن، تهنیا سرگرهردانیو سرلیشئیواوی همیه، ﴿فَأَنى
 تُصْرَفُونَ﴾ (أئى): لیرمدا واته: بهرمو کوئ لادمدرین، یاخود چؤن لادمدرین؟ واته:
 مادام خوا هممهکارهئ نیومیه، خوا سرپهرشتیاری نیومیه، پهرومردگاری نیومیه،
 زیننهئری نیومیه، دمی هه ره نهویش بهندایهتیی بو بکری.

﴿كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، ناوا بهو
 شیومیه وشهئ پهرومردگارت، (واته: یاسای پهرومردگارت، برپاری پهرومردگارت) لهسهر
 نهوانه چهسپیوه که لادمر بوون و لایانداوه، نهو برپارو یاسایهئ خوا جییه؟ ﴿أَنَّهُمْ لَا
 يُؤْمِنُونَ﴾، که برپوا ناهینن، واته: کهسانیک که لادمن له حوکمی عهقل و فیطرهت، له
 حوکمی شهریهت، لادممن، دووردمکهونهوه، دیاره برپاری خویان بهسهردا دهچهسپئ،
 که ههرکهسپک له ریئ راست لابدات، نیمان ناهینن، نینسان له ریئ راستهوه خوا دهناسن.
 له ریئ راستهوه، نیمان دینن، کاتیک که له ریئ راست لادممات، ناتوانئ برپوابینن.
 وشهئ (فسق) به مانای (خروج) ه، (فسقوا) واته: (خرجوا) دمرچوون، له کوئ و
 لهچی دمرچوون؟ له حوکمی عهقل، له حوکمی فیطرهت و سروشتی ساغی خویان
 دمرچوون، له حوکمی وهحی و شهریهتی خوی پهرومردگار دمرچوون، جا کهسانیک
 ناوا لهو راسته ریئانه دمرچن، بیگومان سهرهفجامهکهیان نهوه دمی که نیمان
 ناهینن، نینسان له ریئ راستهوه، دهتوانئ نیمان بینن، بهلام له ریگای چهوتهوه.
 بهرمو کوفرو گومرایی و سرگرهردانیی دهچئ.

دواى خوا ﴿يَا هِنْدِيُّ﴾ پرسىارى دىكه به پىغهمبهرى خوا ﷺ دمهرموى: كه
 ناراستهئ بئبرپوايهگانىان بكات، دمهرموى: ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَدْعُوُ

لَخَلَقَ ﴿۱﴾، پئیان بفرموی: نایا له هاوبهشهکانتان { واته: نهوانهی که له وهمو زمینی پووچی نیومدا هاوبهشی خوان، نهگهرنا له دنیای واقیعدا، خوا هاوبهشی نین } نایا له نیو هاوبهشهکانتاندا کهسی وا همیه که شت له نهبوونهوه بینیته دی؟ ﴿ثُمَّ یَعِیدُهُ﴾، ننجای دوی نهومش که له بهین دهچی، دووباره بیگیریتهوهو بیهنیتهوه؟ ﴿قُلِ اللَّهُ یَسْبُدُّوُ الخَلْقَ﴾، دیاره پیویست ناکات چاومپی وهلامهکه بی، بویه پیی دمفرموی: بلئی: هر خوا سهرمتا شت دمست پی دمکات، له نهبوونهوهو پهیدای دمکات، ﴿ثُمَّ یَعِیدُهُ﴾، دوی نهومش، به نسبت زیانهومرانهوه، دوی نهوهی که مردنیان بهسهردا دیو، به نسبت شتهکانی دیکهوه، دوی نهوهی که نهو حالتههی ههیانه دمگورپیو، دهچنه حالتهیکی دیکه، دووباره دمیانگیریتهوهو دمیانهینیتهوهو بو دۆخی پیشیان، ﴿فَإِنِّی تُؤَفِّکُونَ﴾، واته: چۆن؟ چونکه (أَنْتِی) دمگونجی به مانای (مِنْ أین) بی، واته: له کوپوه؟ یاخود (إِلِی أین) بی، واته: بهرمو کوئی لادهدرین؟ یاخود به مانای (کیف) بی، واته: چۆن لادهدرین؟ ههلبهته (أَنْتِی) به مانای کهی (مَتِی) ش دی.

بهلام لیرمدا نهو مانایه (کهی) ناگونجی.

وشهی (تُؤَفِّکُونَ) لهگهل (تُصَّرِفُونَ) جیاوازییهکهی نهومیه: (صَرَف) بریتیه: له (لادان)، (صَرَف)، واته: (لادرا)، بهلام (أَفْکَ)، واته: (ههنگیررایهوه) واته: لادانی تیدایه، بهلام به ههنگیررانهوهو ﴿فَإِنِّی تُؤَفِّکُونَ﴾، بهرمو کوئی ههنگیردرینهوه؟

برسیاریکی دیکه: ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَکَائِکُمْ مَنْ یَهْدِیَ إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ یَهْدِیَ لِلْحَقِّ﴾، بلئی: نایا له نیو هاوبهشهکانتاندا کهسی وا همیه که رینمای بی بکات بو ههق؟ رپی ههق پیشان بدات، ههق له بواری بووناسیی دا، له بواری نیمان و عهقیدمدا، له بواری پهستن دا، له بواری رموشت دا، له بواری ههلال و حهرام دا، له بواری حوکم و

سیاسهت دا، له ههموو ږووهکانهوه، ﴿قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ﴾، بلن: ههر خوا ږننمایي دمکات بهرمو ههق، ههر خوا ههق به خهک دمناستینو، دمیانخاته سهر ږنی ههق، ﴿أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدِي﴾، نهوه ږرسیاری نکوولیی لیکه رانهیه: نایا کهسک که خهک بهرمو ههق ږننمایي دمکات، شایسته تره که شوینی بکهونو، په ږهوی لیبکری، یا خود کهسک که خوئی به ږنیه نازانی، مهگر ږننمایي بکری و ږنگای پیشان بدری؟ ﴿فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾، نهوه جیتانه، چوون حوکم دمکهن؟ چوون ږږیاږ دمدهن؟ ږږیارمهکی نیوه زور ږنجه وانهی عهقل و مهنتیقه، که تنیا خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ږنگای راست پشانی خهک دمکات، تنیا نهو به دیهینان و گیرانهوه نه انجام دمکات، تنیا نهو ههموو نیعمه تهکانی به دمستن، که چی غهیری نهو بهرستن، نهوه زور ږنجه وانهی عهقل و مهنتیقه!

دوایی دمفهرموی: ﴿وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا﴾، زوربهیان تنیا به دوی گومان دهکهون.

(ظن) لیرمدا ږریتیه: لهوه که نینسان زانیاری به شتیک هبئ، بهلام دنیا نهبی تیدا، که نهو شته وایه، نهوانه ههر بهدوی گومان دهکهون، ﴿إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾، بیگومان گومانیش هیج شوینی ههق ناگری، له شتیکدا که پهکت لهسهر دنیاپی کهوتبی، گومان هیج دادیکت نادات، به کهکت نایمت، ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾، بیگومان خوا زانایه بهوهی که نهجامی دمدهن، که نهوه ههږمهیه، واته: مادام تنیا به دوی گومان دهکهون، له شتیکدا که دمبی لهسهر دنیاپی و پهقین بنیاتی بنین، نهوه داره کردهومیهکی خراب دمکهن، خوی دادگریش زانایه بهو کردهوانهیان. واته: سزایان دمکات.

لیرمدا که دمفهرموی: ﴿وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا﴾، وه زوربهیان، بهس دهکهونه دوی گومان، لهبرنهومیه که کهمیکیان پهقینان ههبوو که موحهمهد ﷺ پیغه مبهری

خوایه، یه قینیان هه بوو به قورئان، که فه رمایشتی خوایه، به لام سه رو کاپه تی و بهرزه و مندییه ناشه رعیه کان، دست و پینان گرتبوون، به لئ نه بو جههل و نه ضری کوری حاریث و نه بو سوفیان و نه و زله زلانه، دمیانزانی که موحه ممد ﷺ پیغه مبهری خوایه، به لام زوربه یان، واته، رمش و پرووت و خه لکه که که جهواشه یان کردبوون و هه لیان خه له تاند بوون، نه وانه له گومان دابوون.

نه وه باسی خوا به یه کگرتن، که بابته یه که م بوو.

دوایی دیته سه ر بابته دووهم، که باسی قورئانه، دمفه رموی: ﴿ وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، وه نه دمگونجاو، نه دمشیا نه م قورئانه له خوار خوی پهر و مردگار موه، یا خود له لایه ن جگه له خواوه، هه لبه ستری، ﴿ وَلَٰكِنْ تَصَدِّقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾، به لام نه م قورئانه به راست دانه ری هه موو کتیه گانی پیش خویه تی، واته: وه ک نه سله که یان که له خواوه هاتوون، په یام و بهرنامه گانی خوا که به پیغه مبه رانی دیکه دا ناردوونی، قورئان هه موویان به راست دهمزانی، ﴿ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾، وه پروونکردنه وه ی کتیب، واته: پروونکردنه وه ی هه موو کتیه گانی خوا، نه وه ی که پیویست بن له قورئاندا، دیاره پروونکراوته وه، وه ک له سوورمتی (المائدة) دا دمفه رموی: ﴿ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ ﴾، واته: به راست دانه ری کتیه گانی پیش خویه تی و، به سه ریشیانه وه چاودیره و، خستوونیه زیر رکیف و کونترولی خویه وه، له هر شوینیک دستکاری کرابن، نه گهر به پیویستی بزانی، خه لکی لی ناگادار ده کاته وه.

دمفه رموی: پروونکردنه وه ی کتیه گانی پیش ووه کان، له قورئاندا هیچ گومانی تیدانیه، هیچ دوو دلپیه کی تیدا نیه، که له لایه ن پهر و مردگاری جیهانیانیه و میه، هر نه و ﷺ نه و نادیار و په نه انه دهمزانی، نه و رابردووه دهمزانی، که ته ورات، نینجیل، زبوور،

کتیبهکانی دیکه کوئیان دستکاری کراوه، کوئیان گۆرپدراوه، وه نهگهر به پئویستی بزانی، راستی بکاتهوه بؤ بهشهر.

دوایی دمفرموی: ﴿ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيْنَاهُ ﴾، یان نایا دهلین: (موحهممه د ﷺ) قورئانی ههلبهستوه، (واته: به درؤ به ناوی خواوه گوتوویمتی، نایا شتی وا دهلین؟) ﴿ قُلْ فَاَتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ﴾، بلی: فهرموون: نیوش سوورپتیکي وهك وینهی قورئان، وینهی یهکیك له سوورپتهکانی قورئان بینن، ﴿ وَاَدْعُوا مَنْ اَسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴾، وه همرچی له تواناتاندا ههیه بانگیان بکهن، جگه له خوا، له خوار خواوه کی ههیه، بانگیان بکهن، با هاوکاران بن، پشتیوانتان بن، بؤ نهوهی وینهی نهك ههموو قورئان، بهلكو وینهی یهکیك له سوورپتهکانی قورئان بینن، نهگهر راست دمکهن، بهلام نهگهر نهتانتوانی، وهك له جهندان شوینی قورئاندا هاتوه، له سوورپتی (البقرة) دا هاتوه، له سوورپتی (القمصر) دا هاتوه، له سوورپتی (هود) دا هاتوه، نهگهر نهتانتوانی، نهوه دیاره راست ناکهن، لهو تۆمهتهتاندا که پالی دمدنه لای پیغهمبهر ﷺ و لای قورئان.

دوایی خوا ﴿ حَقِیْقَتِیْ هَلْ یُوَسِّتُکُمْ اِیَّانَ دَخٰتِهٖ رِیْبُوْا، دمهفرموی: ﴿ بَلْ کَذَّبُوْا بِمَا لَمْ یُحِیْطُوْا بِعِلْمِهٖ ﴾، بهلكو نهوانه شتیکیان به درؤ داناوه، که دهوری زانیارییهکی ویان نهداوه، واته: نازانن چی تیدایه، پیی شارمزا نین، پیی ناشنا نین، تفهنگ به تاریکییهوه دهنین، وهك عهړب دهلین: (الناسُ اَعْدَاءُ مَا جَهِلُوْا)، خهلك دوژمنی شتیکن که پیی ناشنان، له راستییدا نهوانهش قهدری قورئان نازانن، قهدری زیر لای زیرنگهره، پیی ناشنا نین، نازانن چی تیدایه، نیومرؤکهکی جییه؟ ﴿ وَاَلَمْ یَاْتِهِمْ تٰوْرٰتُهُمْ ﴾، وه سهرمنجامی ههوالهکانی نهم قورئانهشیان بؤ نههاتوه، نهم قورئانه دمفرموی: زیندوو دمکرینهوه، سزا ددرین، سهرمنجام پهیامی پیغهمبهر (علیهم الصلاة والسلام) دهچسپین، نیوه هیچتان لهدهست نایمت، که نهوانه

ههنديکيان له قيامت دا دینه دی، ههنديکيان له دنيا دا هاتوونه دی، وهك له کوتايی

سوورمتی (ص) دا خوی پهروردگار دمهرموی: ﴿ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا

نَأْمِنُ مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَنَعْلَمَنَّ نَبَاهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾،

واته: ... بیگومان ههوالهکهی دزمان دوی ماومیهکی دیکه، که نه مه بۆ هه موو به شهر نیردراوه، نجا نیستا له هه موو نیو به شهر دا نه کتیبه ههیه، وه یهك له سه ر چواری به شهر که م و زور ئیمانیا ن به م قورئانه ههیه و، خویان به شوینکه وتووی نه م قورئانه دزمان، چونکه یهك له سه ر چواری به شهر مسوئمانن، که واته: نه وه که خوا

دمهرموی: ﴿ وَلَنَعْلَمَنَّ نَبَاهُ بَعْدَ حِينٍ ﴾، وه به ته نکید له مه و دوا، دوی ماومیهکی

دیکه، ههوالهکهی دزمان، هی نه م قورئانه، دیاره خه لگی مه ککه وایاندزمانی نه وه شتیکی ناوچه هیه و، بهس په یومندیی به نه وپوه ههیه، به لام خوا ﴿ فەر مووی هتی: بۆ هه موو به شهره، بۆ هه موو جیهانییانه، که دوا ییش به نیو هه موو جیهانییانا بلا و بووه و، یهك له سه ر چواری جیهانییا ن وهك گوتم: که م و زور بوونه شوینکه وتووی، بوونه پهیرهوی.

وشه ی (تاویل) یش، له (أول) هوه هاتوه (أول)، واته: (رَجْع)، گه رانه وه، (تاویل)،

واته: گه رانه وهی شتیك بۆ نه سه له که ی، جارئ نه نجامی نه ومیا ن بۆ نه هاتوه، که قورئان

هه والی پی دمدات، ﴿ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾، هه ر به و شیومیهش نه وانی

پیش نه وانیش پیغه مبه رانی خویانیان به خاومن درؤ دانا، وه کتیبه کانی خویان به

درؤ دانا، ﴿ فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَتْ عِقَابَةُ الظَّالِمِينَ ﴾، به لام سه رنجیا ن بده ! سه رنجامی

سته مکاران چۆن بوو؟!

واته: نه وانه ی که سه میا ن له خویان و پیغه مبه ران و په یامه کانی خوا کردو، له

به نده کانی خوا کرد، که نه یانه پیشت په یامه کانی خویان پی رابگات، درؤو ده له سه یان

بۆ کرد، خه لکیان جه واهه کرد، سه رنج بده! نه و سه مکارانه سه رنجامیا ن چۆن بوو؟

بە تەنکید ستمکارەکانی رۆژگاری تۆش، ئەهی پێغەمبەر ﷺ! وە رۆژگارەکانی دیکەش، ھەر ھەمان سەرئەنجامیان دەبێ.

لە کۆتایی دا دەفەرموی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يُؤْمِنُ بِهِءٍ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِءٍ ﴾، وە ھەیانە لەو کافرانە برپوای پێ دێنێو، ھەشیانە برپوای پێ ناھێنێ، ﴿ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴾، پەرورەدگاریشت بە تێکدەران زانترە، ھەیانە برپوای پێ دێنێ، واتە: ھەیانە لە نەفسی خۆیداو لە ناخی خۆیدا، دەزانێ کە قورئان ھەقە، بەلام دەرینا برپێ، کە بەدلتیایییەو، ئەو قەناعەتەھی دەریبرینی لەگەڵ نیە، سوودی نیە، چونکە ئەو پێی دەگوترێ: (جھود)، وەك خوای شارمزا دەربارەھی ئالی فیرعەون دەفەرموی:

﴿ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ... ﴾ النمل، واتە: نکوولییان لیکرد، (دانیان پێدا نەھێنا) ھەرچەندە لە دەروونیشیاندا یەقینیان ھەبوو.

لە نیو کافرەکانی رۆژگاری پێغەمبەر ﷺ یشدا، دوای رۆژگاری پێغەمبەر ﷺ یش کەسانیکێ وا ھەن، ھەشیانە ھەر برپوای پێناھێنێ.

واتایەکی دیکەھی ئەومیە: کە ھەیانە لە داھاتوودا، برپوای پێ دێن، ھەشیانە برپوای پێناھێن، پەرورەدگاری تۆ بە تێکدەران زانترەو، سزای پر بە پێستیان دەداتەو.

جهند مهسه لهیه کی گرنگ

مهسه لهی بهکم؛ خوا ﴿۳۱﴾ دهفرموی: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ

يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ
وَمَنْ يُدِيرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا نُنْقِوْنَ ﴿۳۱﴾ فَذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ

فَمَا ذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنْتُمْ تُصِرُّونَ ﴿۳۲﴾، لیرمدا خوا به پیغه مبهر ﴿۳۲﴾

دهفرموی: چهوت پرسیار ناراسته ی هاوبهش بؤ خوا دانهر و بیبروایه کان بکات:

پرسیاری به کم و دووم : ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾، بلئی: کی

بژیوتان دمدات؟ له سه ریومو له خوارنوه، (السَّمَاءِ)، واته: سه ری، (وَالْأَرْضِ)،
واته: خواری، یاخود ناسمان و زهوی، کی بژیوتان دمدات؟ جارئ مه بهست له م
چهوت پرسیاره نهومیه، که خوای پهرومردگار دمیوهی عهقل و ویزدانیان
بجوولینئ، که ههرچی نازو نیعمهت و خیر و چاکه یه له ژبانئ نیومدا، له لایهن
خواوویه، نه دی مادام وایه، بؤچی بهندایه تییشان خوا ساغ و په کلاناکه نه وه؟
تهنیا خواش ناپه رستن؟ بؤچی هاوبهشی بؤ پهیدا دمکهن؟ بؤچی روو له غهیری
خوا دمکهن؟

له راستییدا نیمه ههر نه م پرسته یه : ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ

وَالْأَرْضِ﴾، نه گهر بمانه وی ههقی خو ی بدمینئ، زوری دهوی، به لام ههر

نامازمه کی کورت دمکهین :

ئامازەيەكى كورت بە چەند چاكە و نىعمە تىكى خوا لە ژيانى بەشەردا :

(۱) ئەو بزيوہى لە ئاسمانەوہ دى، پيش ھەمووى تيشكى خۆرە، كە تيشكى خۆر ھەم گەرمييمان دەماتى، ھەم ڕووناكييمان دەماتى، ئنجا ئەو خۆرە كە پينج مليار (5,000,000,000) سالە، خوا داىگرساندوہ، تا ئىستا، نە كەس خەمى لى خواردوہ، نە جارئك پلته پلتي كردوہ، وەك چراى بەشەر، نە جارئك شورتى كردوہ، نە جارئك لە كاتى خۆى دواكەوتوہ، نە جارئك شەوقەكەى كەمتر بووہ، لە ھى پيشى، ئەوہ بە نىسبەت تيشكى خۆرەوہ.

(۲) ئنجا ئا و كە سەدا ھەفتا (۷۰٪) پانتايى زەوى داپۆشيوہ، تيشكى خۆر لىيەدەدا و دىكاتە ھەلەم، ئاوى دەرياكان و ئۇفيانوسەكان، ھەمووى سوپەر، سوپرو تال و تفتە، نەك ئىنسان ھەر پىي ناخورتەوہ، ئەگەر بىخواتەوہ، ھەر پيشى دەمرى، بەلام خواى پەرەردگار لە پىي تيشكى خۆرەوہ، ھەلەم لەسەر ڕووى ئەم دەرياانە پەيدا دەكات، دوايى دىكاتە ھەورو، سەرنجام ئاويكى شىرىنمان لەو ئاوە سوپرو تال و تفتە بۇ دەپالئوى، وەك لە سوورمتى (الواقعة) دا

دەفەر موى : ﴿ اَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿۳۸﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ

الْمُنزِلُونَ ﴿۳۹﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿۴۰﴾ ، واتە: بلى: ئايا

ئەو ئاوە كە دەپخۆنەوہ، سەرنجتان داوہ؟ ئايا ئىوہ لە ھەور دەپنيرنە خوار. ياخود ئىمە دەپنيرنە خوارەوہ؟ ئەگەر ويستبامان تال و تفتان دەمكرد، ھەر } وەك چۆن لە ئەسلدا تال و تفتە، سوپرو تالە، ئاوا لىي دەگەراين و نەماندەپالوت تالايى و تفتى و سوپرىيەكەمان لى لانەدەمبەرد، ئاويكى شىرىن و زولال بنۆشن } ﴿ فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴾ ، دەبووايە سوپاسگوزارى بۇ خوا بكن.

(۳) ئنجا پلەى گەرمىي، جياوازي نىوان بەستەلەكى سەرووو خواروو، لەگەل ھىلى يەكسانىي (خط الإستواء)، پلەى گەرمىي، كە لە دوو جەمسەرەكە، زۆر نزمەو لە زۆر سفرومىيەو، لە ھىلى يەكسانىي دا زۆر بەرزە، كەواتە: پلەى

گەرمىي جياواز، ھۆكارى جوولاندىنى ھەوايەو، لە ئەنجامى ئەوودا ھەوا دەجوولنى، لە ئەنجامى ئەووشدا با ھەلدەمكاتو، دەگونجى ئەو ھەلمەي سەر دەريا كە بە تىشكى خۇر پەيدا دەبى، بجوولنىرى، سەرەنجام بىتە ناوچە ساردەكانو، بىتە ھەورو، بەفرو بارانو تەزرى لى پەيدا بى.

۴) ھەروھا (ھەوا)، كە پىشترىش باسما كىردو، ئەو بەرگە ھەوايەي كە دەورى زەوى داو، كە سەدا ھەفتا ھەشت (۷۸٪) نايترۇجىنەو، سەدا بىستو يەك (۲۱٪) نۇكسىجىنە، سەدا سفرو لە دەدا سىي (۲،۰۰٪)، دووم نۇكسىدى كاربۇنو ھەندىك لە توخمەكانى دىكەش بە رېژمىەكى كەمتر ھەن، ئنجا رېژەي ئەو پىكھاتانەي ھەوا، ھەمووى بەو شىوومىە، دەبوو ھەر ئاوابىن، بۇ ئەووى زىان لەسەر زەوى دروست بىو بەردەوام بى.

۵) بە نىسبەت بىزوى زەوىيەو: جارى توخمەكانى زەوى، كالىسىيۇم ۋە فۇسفۇرو مەگنىسىيۇم ناسنو كاربۇنو، ئەوجار جۇرەكانى بەكتىريا، كە ھەمووى رۇلى ھەيە لەوودا كە زىان لەسەر زەوى ھەبى، پاشان جۇرى تۆوەكانو، جۇرى نىوكەكان، جۇرەكانى دانەوئىلەو سەوزەو ميوە، بۇ وئىنە، گەنم، زانايا دەلئىن: (۲،۶۰۰) جۇر گەنم ھەيە، دار خورما، ھەندىك لە شارمزايا دەلئىن: (۷۰۰) جۇرە دارخورما ھەيە، سەدان جۇرە درەختى ميو (ترى) ھەيە، ھەروھا ميوەكانى دىكە.

پىرسىارى سىيەم و چوارەم: ﴿أَمَّنْ يَمَلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ﴾، يان نايە كى

خاومنى بىستنو بىننىنەكانە؟ ديارە ھەر خوا ﷻ خاومنە، بەلام لىردە بۇ جوولاندىنى ھەستو وىژدانىانە، شايانى باسە كە ھەمىشە لە قورئاندا وشەي

(السَّمْعَ) پىش (البصر) خراو، واتە: بىستىن پىش دىتن خراو، بۇجى؟

۱- يەكئىك لە ھۆكارەكانى ئەو پىشخستەن، ئەومىە كە: كۆرپەلە، پىش ئەووى لە دايك بى، لە سكى دايكىشى دا، لە مندالدىنى دايكىشىدا، دەنگ دەبىستىن، بەلام بە تەئكىد ھىچ نابىنىن، وە كە لە دايكىش دەبى، سەرەتا ھىچ نابىنىن، بەلام

دەنگەکان دەبیستی، واتە: پێشئ هیزی بیستی دەگەویته کار، ئنجا هیزی دیتن، بۆیە خۆی زاناو شارمزا هەمیشە هیزی بیستن پێش دەخات.

۲- پاشان هەر کەسێک کەر بێ، لائیش دەبێ، بەلام مەرج نیە کە کوێر بوو، لال بێ، چونکە بابای کەر هیچ وشەیهک، هیچ دەنگێک، هیچ پیتێکی ناچیتە زەمینەوه، بۆیە ناتوانی فیری قسە بێ. وه له قورئاندا تەنیا له یەك نایەتدا وشە (البصر)، پێش (السمع) خراوه، واتە: دیتن پێش بیستن خراوه، ئەویش نایەتی ژمارە (۱۲)ی سوورەتی (السجدة)یە، کە دەفەرموێ: ﴿... رَبَّنَا أَبْصَرْنَا

وَسَمِعْنَا فَأَرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾، واتە: (له پۆژی قیامەتی کە خەلک زیندوو دەبیتهوه، ئەوانەى بیروان تاوانبارو خراپەکارن، دەئین: پەرورەدگارمان! بینیمان و بیستمان، بمانگیرهوه (واتە: بۆ ژانی دنیا)، با کردەوهی باش بکەین، ئیستا دڵنیاین (کە ژیان تەنیا ژیانى دنیا نەبوو، بەلکو لێپرسینهوهو سزاو پاداشت هەبوو، ئیستا گەشتووینە دڵنیایی) ئەگەر بمانگیرهوه، چاکە دەکەین.

لێردا لهو هەلۆتستەدا دەئین: ﴿أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا﴾، ئەگەرنا له شوێنەکانی دیکەدا هەر بیستن پێش دیتن خراوه، بۆچی؟ چونکە بینینی ئەو دیمەنە سەرنج ڕاکێشەنەى قیامەت، زیاتر کاریگەری هەیه له بیستی دەنگەکان، پاشان تیشک له چرکەیهکدا (۲۰۰,۰۰۰) کیلۆمەتر دەبرێ، بەلام دەنگ له چرکەیهکدا (۳۳۰) مەتر دەبرێ، واتە: ئەو دیمەنەى کە دەیانبینن، زوو تر دەکەونه بەرچاویان، لهو دەنگانەى دەیانبیستن، جارى وایە تۆ هەورە تریشقهیهک دەئ، یەكسەر دەیبینی، بەلام دواى ماومیهك ئەوجار دەنگەكەى دەبیستی، ئنجا لەبەر ئەوهی ئەوانیش پێش شتەکان دەبینن، چونکە تیشک خیراترە، دواى دەنگەكە دەبیستن، بۆیە لهوئ دیتن پێش بیستن خراوه، دیارە ئەگەر باسى ئەومش بکەین کە کۆئەندامى گۆئ (بیستن)، هەم سەیوانى گۆئ، هەم کۆئەندامى گۆئ، پەردەى گۆئ، چەكوشو سندانو ئەو هەموو وردەکارییهى کە له گۆئدا هەیه، چۆن دواى ئەو دەنگانە له رێى گۆئوه نەقل دەبن بۆ نێو مێشک، ئنجا

میشک ئەو دەنگانە، کە پەنگە لە (۱/۱۰۰۰)ی چرکە یە کدا، بگەنە میشک، ئیستا من قسە دەکەم و دەگاتە گوپی ئیو، یە کسەر تیی دەگەن، هەر کە دەنگە کە دەجێ، ئەو دەنگە بەر پەردە ی گوئ دەکەوئ، پەردە ی گوئ دەلەریتەو، ئەویش چە کوشە کە دەلەریتیتەو، لە سەندانە کە دەمات، ئنجا لە پێگای ئەو دەو دەگاتە میشک، و دەمکاری یە کە، هەر خوا ﷻ دەزانئ چۆنە.

هەر وەها چا و کە بە ملیۆنان خانە، لە پیکهاتنی چاودا دەوریان هەیه، کە چۆن چا و وینەکان دەگرئ، بە هەلگێراوی دەیانگرئ، دوایی کە دەمباتە میشک بە پێکی یە، ئەو هەمووی وردمکاری زۆری تێدایە، کە لە کتێبەکانی (فیسئۆلۆژی دا) کە باسی جەستە ی مرؤف دەکەن، باسکراون.

بە سبب یاری پێنجەم و شەشەم : کە دەفەر موی: ﴿ وَمَنْ يُخْرِجِ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيتِ وَيُخْرِجِ

الْمِيتَ مِنَ الْحَيِّ ﴾، وە بئئ: کئ زیندوو لە مردوو دەردینئ، وە مردوو لە زیندوو دەردینئ؟ جا کاتی خۆ ی گوتوو یانە: زیندوو لە مردوو دەردینئ، وە ک بیچووی بالندان، بیچووی ژیانە و مران، کە لە هیلکە کە یان دیتە دەرئ، کە هیلکە کە مردوو یە، بەلام ئەو بیچوو ی لئ دیتە دەرئ، زیندوو،

مردوو لە زیندوو دەردینئ، گوتوو یانە: وە ک چۆن هیلکە مردوو یە، لە مریشکی زیندوو ی دەردینئ.

بەلام ئیستا چەمکی دەرھینرانی زیندوو لە مردوو، وە مردوو لە زیندوو، زۆر فراوان بوو، لە جەستە ی هەر کامیک لە ئیمەدا لە خولەکیک دا بە ملیۆنان خانە دەمرن، بە ملیۆنان خانە پەیدادەبن، خانە ی زیندوو، کە ژیان یان تێدا پەیدا دەبئ، ئنجا لە هەموو دەورو بەرماندا بەردەوام ژیان لە ماددە ی بی ژیان پەیدا دەبئ، ئەو ی کە ژیانداریشە دەگۆرئ و ژیانە کە ی لئ و مردمگێریتەو، هەلبەتە من لە شوئینیکی دیکە شدا باس کردو، کە رووح تاییبەتە بە مرؤفەو، بەلام ژیان، واتە: (الحياة)، لە روو کیشدا هەیه، لە زیندە و مرانیشدا هەیه، لە پەلە و مرانیشدا هەیه، لە ئازەل و درندانیش دا هەیه، بەلام رووح تاییبەتە بە مرؤفەو، نوتفە ی مرؤفیش ژیان ی تێدایە، پێش ئەو ی رووحیشی بە بەردا

بکری، چونکه ئەو خانەییە، یاخود ئەو هیلکۆڵە (بویضة)ی نافرمت، لەگەڵ تۆویلکە (حیمن) پیاودا کە یەكدهگرن، وە نوتفە ی لئ پیکدی و، نوتفەش زیندەموریکە، هەردووکیشیان (بویضة و حیمن) هەر زیندوون، واتە: خاومنی ژیانن، بەلام دواوی پاش چوار مانگ و دە شهو، رووحی بەبەردا دمکری، کە دیارە ئەو هونایگی دیکە ژیانەو، رووح تاییبەتە بە مروفهوه.

ئنجایا کئ زیندوو لە مردووو، وە مردوو لە زیندوو دمردینئ؟ هەر خوا ﷻ، نهنئ ژیان (حیاة)یش تا ئیستا هەر نهنئییەو بیجگە لە خوا کەس نایزانئ، هەرچەندە زانست زۆر بەرهو پیشهوه چوو، بەلام لە بەرانبەر نهنئ ژیاندا دەستەوسانە!

پرسیاری هەوتەم: لە کۆتایی دا دمفرموی: ﴿ وَمَنْ يُدْبِرِ الْأُمْرَ ﴾، وە کئ

سەرپەرشتی کاروبارەکان دمکات؟ کئیه کاروبار بەرپۆه دمبات؟ جا کاروبار بەرپۆمبەردن، کاروباری کەهکەشانەکان، بەلکو کاروباری گەلە کەهکەشانەکان (الحشود المجریة)، پاشان کاروباری کەهکەشانی ئیمە، کۆمەلە ی خۆر، کاروباری سەر زهوی هەمووی، کاروباری دنیا، کاروباری دواپۆژ، کاروباری فریشتەکان، کاروباری جند و مروف، کاروباری ئەو دروستکراوانە ی دیکە، کە خوا هەر بۆخۆی دمیانزانئ، کئ کاروبار هەمووی بەرپۆه دمبات؟ کئ ئەو کارانە هەموویان دمکات؟ ﴿ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ ﴾، بە تەنکید دەئین: خوا، دیارە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان و کافرەکان بە دریزایی میژوو ئیشکالیان نەبووه، لەودا کە خوا تاکە بەدیھینەر و پەروەردگار و خاومنە، بەلکو گرفت و ئیشکالیان لەودا بووه، کە چۆن مامەلە لەگەڵ خوادا بکەن؟ بۆیه خوا دمفرموی: ﴿ فَقُلْ أَفَلَا تُنْقَرُونَ ﴾.

بئیان بلئ: ئەدی پارێز ناکەن؟ ئەدی ئەگەر مادام بەس خوا ﷻ بژیوتان دەدات لە سەری و لە خوارپۆه، لە ناسمان و زهوییهوه، هەر ئەو بیستن و دیتنەکانی بە دەستن، هەر ئەو ژیاندار لە مردووو، مردوو لە ژیاندار دمردینئو، هەر ئەو هەموو کاروبارەکان بەرپۆه دمبات و سەرپەرشتییان دمکات، ئەدی بۆچی پارێزی لئناکەن؟

بۆچی ھاوبەشی بۆ بەیدا دمکەن؟ بۆچی پشتی تی دمکەن؟ بۆچی پابەند نابن
به بەرنامەکەیهوه؟

دوایی دەفەرموی : ﴿ فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ

﴿ فَأَنْتُمْ تُصْرِفُونَ ﴾ ، ئا ئه و خوايهتان، پهرومردگار و خاومنی راستههينهتانه،

لهدوای ههق جگه له گومرایی و سهرگهردانی، چی دیکه ههیه؟ ههچی دیکه نیه،

﴿ فَأَنْتُمْ تُصْرِفُونَ ﴾ ، بهرمو کوئی لادهدرین؟ یانی: بۆچی جلهوی خۆتان داومته

دهست کهسانیکی دیکه غهیری خۆتان؟ داوتانهته دهست شهیتان، داوتانهته

دهست طاغووتهکان، دهست فیرعهونهکان، که تووشی کۆیلايهتیتان دمکەن،

له خواپهرستی لاتان دهمن، بۆ ئهوهی ئازادیی خۆتان لهدهستی بدن، تاکو ئهوهی

پیی بوون به مروف، که ئیراده و یستی ئازادانهیه، لهدهستی بدن، بهرمو کوئی

لادهدرین؟ بۆچی وا کۆنترۆلی خۆتان و جلهوی کاروباری خۆتان لهدهست داوه؟

یانی: ئیوه وا دینه بهرچاو، که ئهسله ن خاومنی ئیرادهی خۆتان نهبن و،

خۆتانان له دهست دابن.

له راستییدا شیرک و کوفر، وا له نینسان دمکات که ئازادیی خۆی، کهسایهتی

خۆی لهدهست بدات و، له راستییدا ئینسان بههۆی ئیمان و خواناسین و خوا به

یهکگرتنهوه، ریزو حورمهت و کهسایهتی خۆی دهمپاریزی.

مەسەلەى دووهم : که دەفەرموی : ﴿ كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا

أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ ، ئاوا بهو شیومیه: وشه ی پهرومردگارت، برپاری پهرومردگارت

چهسپاوه بهسهر نهوانهدا که لایانداهو لاری بوون، که بریتیه لهوهی: ﴿ أَنَّهُمْ لَا

يُؤْمِنُونَ ﴾ ، که برپا ناهینن، واته: له ئهنجای لادانیاندا، وایان لی هاتوه که نهتوانن

برپا بینن، بۆچی؟ وهک له مانا گشتیهکهشدا گوتمان، چونکه نینسان لهسهر

پیی راست، دهتوانن ئیمان به خوا بینن، بهلام که دمکهوئته سهر پیی چهوت،

ناتوانن ئیمان بینن، واته: ئیمان به خوا، بهو شیومیه که لهلای خوا قبووله،

نەك خواناسىي، چونكە ئىبلىسىش خوا دىناسى، فىرعهون و ئەبو جەھلىش خوايان دىناسى، ئىمان واتە: خوا بىناسى بە ھەقو، بە عەقل ھەرچى خوا فەرموويەتى دەركى بىكەي و، وە بە راستى بزانى، دانى پىدا بىنى و، بە دل قبوولى بىكەي و پەسندى بىكەي، خۇشت بوئ و، بە زمان دانى پىدا بىنى، ئىقرارى پى بىكەي و، بە ئەندامەكانىشت جىبەجىي بىكەي، خوا دەفەرموئى : بىرپارى پەرورەدگارت بەسەر ئەوانەدا چەسپاوە، كە لايانداوە دەرچوون، لەچى دەرچوون؟ لە ھوكمى عەقل، لە ھوكمى فىطرت، لە ھوكمى شەرىعت چەسپانى ئەو بىرپارەش بىرىتە لەوہى كە: ﴿أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، كە بىروا ناھىنن، مەبەست لە وشەي پەرورەدگارت، يان بىرپارى پەرورەدگارت، يانى: خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ لە ژيانى بەشەردا، بەرنامەيەكى داناوہ، وەك چۇن ھەر فەرمانگەيەك، ھەر دامەزراوہيەك سىستىمىك دادەنن، پەپىرەوئىكى نىوخۇ دادەنن، بۇ بەرپىرەدنى، ئەو دامەزراوہيە، ئەو فەرمانگەيە، ھەر كاتىك ھەر فەرمانبەرىك پىچەوانەي ئەو پەپىرەوئى نىوخۇ (نظام الداخلى) يە بىجوولئىتەوہ، تووشى سزا دەبى، خواي كارزانىش ئەم كەون و كائىناتەي لەسەر سىستىمىك داناوہ، بە پىي بەرنامەيەك كاروبارەكانى خۇي بەرپىرە دەباتو، ھەرەمەكىي نىە!

ئىدى كەسىك لە بەرنامەي خوا لابتات، تووشى سزاي خوا دەبى، ئىجا خواي پەرورەدگار ئەو سىستەم و ئەو ياسايانەي خۇي، كە ئىمە لە ژيانى دىناماندا پىي دەلئىن: پەپىرەوئى نىوخۇ، ئەوہ بەچى تەعبىرى لىكردوہ؟ بە وشەي (كلمة)، بىرپارى خوا، كەواتە: جارى واىە بىرپارو ياساي خوا، بە ھۇي لادانى خەلكەوہ بەسەرياندا دەچەسپى، كە شايستەي سزادان دەبىن.

لىرەدا دەفەرموئى : بىرپارى خواو ياساي خوا لەسەر ئەوانەي كە لايانداوہ، لا پى بوون، دەرچوون، چەسپاوە، كە بىروا ناھىنن، ديارە ئىنسان بە ھۇي لادانەوہ، پىي ئىمان ھىنانى لى دەگىرى، كە ئەومش ياساي خواي دادگەرە.

مەسەلەي سىيەم : كە دەفەرموئى: ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَدْعُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ، قُلِ اللَّهُ يَكْبَدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ، فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ﴾، بلى: ئايالە

هاوبه‌شه‌کانتان، (واته: ئه‌وانه‌ی له‌ خه‌یال و وه‌می ئی‌وه‌دا، هاوبه‌شی‌ خوان، ئه‌گه‌رنا له‌سه‌ر ئه‌رزی‌ واهیع، خوا‌ هاوبه‌شی‌ نین، هه‌ر خوا‌ خواویه، ئه‌ویدی‌ هه‌موو‌ گاو‌ بایه‌) بلی: نایا‌ له‌ نیو‌ هاوبه‌شه‌کانتاندا‌ که‌سی‌ واهیه‌ که‌ شت‌ له‌ نه‌بوون‌ بیهینتیه‌ دی‌ و دروستی‌ بکات؟ دوا‌ی‌ ئه‌وه‌ش‌ که‌ له‌به‌ین‌ ده‌چی‌ و ده‌فه‌وتی، دووباره‌ بیهینتیه‌وه‌، بی‌گه‌رپه‌ته‌وه‌؟ ﴿اللَّهُ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾، بلی: هه‌ر خوا‌ دروست‌کراوه‌مکان‌ دروست‌ ده‌کاتو، دوا‌یی‌ ده‌شیان‌گه‌رپه‌ته‌وه‌، ﴿فَأَنِّي تُوفِّكُون﴾، واته: به‌ره‌و‌ کو‌ی‌ لاده‌درین؟ یا‌خود‌ به‌ره‌و‌ کو‌ی‌ هه‌لده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌؟

(طَبْرِي)، له‌ (جامع‌ البيان)^(۱) دا، ناوا‌ ئه‌م‌ نایه‌ته‌ شی‌ ده‌کاته‌وه‌، ده‌لی: (مَنْ يُنْشِئَ خَلْقَ شَيْءٍ مِنْ غَيْرِ أَصْلٍ، فَيُحْدِثُ خَلْقَهُ ابْتِدَاءً، ثُمَّ يُعِيدُهُ، ثُمَّ يُفْنِيهِ بَعْدَ إِنْشَائِهِ، ثُمَّ يُعِيدُهُ كَهَيْئَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُفْنِيَهُ).

واته: ﴿مَنْ بَدَأَ الْخَلْقَ﴾، که‌سێک‌ که‌ دروست‌کردنی‌ شتێک‌ ده‌ست‌ پیده‌کات، بی‌ئه‌وه‌ی‌ که‌ بنه‌مایه‌کی‌ بووبی، (واته: نه‌بووه‌) په‌یدای‌ کردوه‌ له‌ سه‌رمتاوه‌، ئنجا‌ دوا‌ییش‌ که‌ له‌ به‌ینی‌ ده‌بات و ده‌یفه‌وتینی، دوا‌ی‌ ئه‌وه‌ی‌ که‌ دروستی‌ کردوه‌ ده‌یفه‌وتینی، دووباره‌ جارێکی‌ دی‌که‌ ده‌یهینتیه‌وه‌ دوا‌ی‌ ئه‌وه‌ی‌ که‌ فه‌وتاندوو‌یه‌تی.

که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿فَأَنِّي تُوفِّكُون﴾، هه‌ر (طَبْرِي)، ده‌لی، (فَأَيُّ وَجْهِ عَنِ قَصْدِ السَّبِيلِ وَطَرِيقِ الرَّشْدِ تُصْرَفُونَ وَتُقَلَّبُونَ).

واته: به‌ره‌و‌ چ‌ روویه‌ک‌، دوا‌ی‌ ئه‌وه‌ی‌ که‌ خوا‌ نی‌وه‌ی‌ خستۆته‌ سه‌ر‌ راسته‌ ری، راسته‌ ری‌ عه‌قل‌ و فی‌طه‌رت، راسته‌ ری‌ شه‌ریعت، به‌ره‌و‌ کو‌ی‌ لاده‌درین؟ بو‌ کو‌ی‌ هه‌لده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌؟

مه‌سه‌له‌ی‌ چوارهم ، خوا‌ی‌ په‌رومرد‌گار‌ ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِيَ إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي

إِلَّا أَنْ يَهْدِيَٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿۳۵﴾، خوا ۳۵ دهرباره‌ی بابته‌ی گهوره‌و
 گرنکی خوا به یه‌گگرتن، ته‌نیا خوا په‌رستن، چه‌ند پرسیاریک فیری پیغه‌مبه‌ری
 خاتهم ﷺ دمکات، که ناراسته‌ی هاویه‌ش بؤ خوا دانه‌ران و بیبروایه‌کانیان بکات،
 یه‌کیک له پرسیارمکان نه‌ومیه: پینان بلن: نایا هیچ کام له هاوبه‌شه‌کانتان (خه‌لک)
 رینمایي دمکات بؤ هه‌ق؟ خه‌لک ده‌خاته سه‌ر رپی هه‌ق، هه‌ق، به مانای بوونناسی،
 که نینسان بزانی ئەم بوونه چییه؟ هه‌ق، به مانای نیمان و عه‌قیده، هه‌ق، به مانای
 به‌ندایه‌تی بؤ خوا، به مانای ره‌وشت و ناکاری بهرزو په‌سند، به مانای هه‌لال‌و
 حه‌رام، به مانای جۆنیه‌تی رینکخستنی خیزان و کۆمه‌لگا، به‌رپۆمب‌ردنی ده‌ولت، هه‌ق
 هه‌موو نه‌وانه دمگرتنه‌وه، نایا هیچ له هاوبه‌شه‌کانتان توانای نه‌ومیان هه‌یه، خه‌لک
 رینمایي بکات به‌رمو هه‌ق! ﴿۳۶﴾ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ ﴿۳۶﴾، واته: پینویست ناکات چاوم‌رپی
 وه‌لامیان لی بکه‌ی، هه‌ر خۆت یه‌کسه‌ر ئەم راستییه بلن: ته‌نیا خوا رینمایي دمکات
 به‌رمو هه‌ق، بلن: هه‌ر خوا زانیاری ته‌واوی هه‌یه به هه‌ق و ناهه‌ق، هه‌ق له هه‌موو
 بوارمکاندا، له بواری بوونناسی، نیمان و عه‌قیده، خواپه‌رستی، ره‌وشت و ناکار،
 حوکم و ده‌ولت، هه‌لال‌و حه‌رام، ... هتدا، بۆیه هه‌ر نه‌ویش ده‌توانی خه‌لک
 رینمایي بکات و به‌رچاویان رۆشن بکاته‌وه به‌رمو هه‌ق.

دوایی دمفه‌رموی: ﴿۳۷﴾ أَمَّنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ

يَهْدِي ﴿۳۷﴾، نایا که‌سیک که خه‌لک به‌رمو هه‌ق رینمایي دمکات، شایسته‌تره، په‌رپه‌وی
 لی بگری و ملی بؤ که‌ج بگری، بپه‌رستری، شوینی بکه‌ون، یاخود که‌سیک که نه‌ک
 هه‌ر ناتوانی خه‌لک رینمایي بکات، به‌لکو ناتوانی خو‌شی به‌رپییه بزانی، چونکه
 (یهدی) له نه‌سلدا (یه‌تدی) یه، (ت) یه‌که له (د) مکه‌دا دمغم گراوه بؤ نه‌وه‌ی ببیته
 (یهدی) که چه‌ند خویندنه‌ومیه‌کیشی هه‌ن، وه‌ک دوایی نامازمیان پی دمدمین، واته:
 که‌سیک که بؤ خو‌شی به‌رپیگا نازانی، بؤ خو‌شی ناتوانی رپی راست بگری، مه‌گه‌ر
 رینمایي بگری، ﴿۳۸﴾ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿۳۸﴾، نه‌وه چی‌تانه! به‌و شیوه‌ برپار
 دمدمن و حوکم دمکه‌ن، که خوا، خوا‌ی هه‌قی شارم‌زای ته‌واو به هه‌ق، ناپه‌رستن.

دەچن ھاوبەشى بۇ پەيدا دەكەن، لە كەسانىك چاومپروانى شتىك دەكەن، كە تەنيا ھى خوايە، ئەگەر خىرو خوشىي و نازو نىعمەتى دنيايە، ئەگەر سەرخستىن و شىفايە، ھەرچى ھەمىە لەم دنيايەدا، ئەگەر لىبوردن و لى خوشبوونە بۇ دوارۆز، ئەوانە ھەموويان ھى خواي بالادەستىن، كەواتە: با لە خوايان داوا بكەن، لە خوايان چاومپروان بكەن و، ئەو شتانە ناراستەي غەيرى خوا مەكەن، ئەو ھاوبەشانەش بۇ خۇتان داتانناون و، بىگومان ئەومش ستەمىكى گەورمىە لە خۇتانى دەكەن.

كە دەفەرموى: ﴿ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ ﴾، واتە: ئەوانەي لە خەيالى ئىومدا ھاوبەشى خوان، نەك لە دنياي واقىعدا، ئنجا ئەمە ئەومى لى وەردەگىرى، كە دەبى ھەق بناسرى، لە ھەموو بوارمەكانى ژيانى دنيادا، ئنجا ئايا لەپى كى وە دەناسرى؟ بىگومان تەنيا لە رپى خواو، ھەقى رەھا دەناسرى، چ لە بوارى بووناسى دا، چ لە بوارى ئيمان و عەقىدەدا، چ لە بوارى پەرسىن دا، چ لە بوارى رەموشت و ئاكاردا، چ لە بوارى بەرپومبەردنى خىزان و كۆمەلگادا، چ لە بوارى بەرپومبەردنى ولات دا، چ لە بوارى جەنگ و ئاشتىي و پەيۋەندىيەكان و ... ھتد دا، ھەقى رەھا دەبى تەنيا لەلای خواو، لە بەرنامەي خواداو، لە كىبىي خوادا بۇي بگەپى و لەوئو چاومپى بكەي.

وشەي ﴿ يَهْدِي ﴾، بە چوار جۆر خوينراوتەو:

(۱) (يَهْدِي) لە ئەسلىدا (يَهْتَدِي) يە، (ت) يەكە لە (د) مەكەدا دەغم كراو بۇئەومى بىبىتە (يَهْدِي).

(۲) (يَهْدِي) واتە: بە زەنە (سكون) ي (ھ) و (د) یش گىرە (شدة) ي ھەمە.

(۳) (يَهْدِي) ئەويش ھەر (يَهْتَدِي) يە.

(۴) (يَهْدِي) كەسنىك كە خەلك رېنمايى ناكات، مەگەر خۇي رېنمايى بكرى.

مەسەلەي پىنچەم : كە دەفەرموى : ﴿ وَمَا يَنْبَغُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي

مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴾، خواي زالى بەرز راپىدەمگەيەن،

بۆ پیغه مبهری خاتمه ﷺ و بۆ دواى ئه ویش و بۆ ئیمهش و بۆ دواى ئیمهش، که هه موو ئه وانهى جگه له خوا دمه رستن، وه هه موو ئه وانهى به رپى جگه له خوا دا دهرۆن، ته نیا شوین گومان دمکه ون، گومانیش هیچ که لینی هه ق ناگرى، هیچ سوودیکت پینا گه یهنى، له جياتى هه ق، واته: که تۆ هه قت ده ستگیر نه بووبى، به گومان که لینی هه قت بۆ پر نابیته وه.

ئنجا ده فه رموى: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾، بیگومان خوا زانایه به وهى که دمیکه ن، که نه وه هه ر شه یه.

(الطبري) ئەم رسته یه به م شیومیه مانا ده کات، ده لى: (إِنَّ الشَّكَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْيَقِينِ شَيْئًا وَلَا يَقُومُ مَقَامَهُ فِي شَيْءٍ، وَلَا يُنْتَفَعُ بِهِ حَيْثُ يُحْتَاجُ إِلَى يَقِينٍ)^(۱).

واته: دوو دلی هیج که لینی دنیایی ناگرى، ناتوانی بجیته شوینی، وه سوودی لى نابینرى له حالیکدا که تۆ پیویستیت به دنیایی هه یه له شتیکدا.

که واته: له شتیکدا که گومانى زایش به س بى، فه یناکات شوین گومانیش بکه وین. به لام له و شتانه دا که ده بى دنیاییت تیاندا هه بى، وه گهر دنیاییت نه بى، به که لک نایه ت، دروست نیه به دواى گومان بکه وین، که ئیستا حکمه تی ئەم قسه یه روون ده که یه نه وه.

له بواری بووناسی دا، که ئەم بوونه چیه؟ کى خاومیه تی؟ کى هیناویه تی دی؟ به ره و کوپی ده بات؟ بۆچی هیناویه تی؟ که نه وانه کوى نه و پرسیارانه ن که جیهان بینی و دنیا بینیه کان، ده یانه وئ وه لامیان بده نه وه، که من له جياتى جیهان بینی و دنیا بینی، وشه ی: (بووناسی) به کار دینم، به عه ره بى پی ده گو ترى: (مَعْرِفَةُ الْوُجُودِ) یان (عِلْمُ الْوُجُودِ)، که به رگی یه که مى مه وسووعه ی: (الْإِسْلَامُ كَمَا يَتَجَلَّى فِي كِتَابِ اللَّهِ) م هه موو بۆ ته رخا ن کرده، که چوار سه دو په نجا (۴۵۰) لاپه رمیه، بووناسی ده بى له سه ر بناغه ی په قین و دنیایی بنیات برى، ئیمان و عه قیده که له سه ر بووناسی داده مزرى، واته: هه لویستت به رانه ر

به خاومن و بهدیپینهرو پهرومردگاری نهم بوونه، دهبی چۆن بی، چۆن مامهلهی لهگه‌لدا بکه‌ن؟ وه نه‌وانه‌ی که نه‌و ره‌وانی کردوون، وهک نوینه‌رو ره‌وانکراوانی خوی، دهبی هه‌لوئستان به‌رانبه‌ریان چۆن بی؟ وه چۆنیه‌تی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل فریشته‌کان و له‌گه‌ل کتیبه‌کانی خواو، رۆژی دوایی، که نه‌وانه کۆی پایه‌کانی نیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامیین، دهبی له‌سه‌ر بناغه‌ی دنیایی (یقین) بنیات بنرین، هه‌روه‌ها خواپه‌رستی و، ره‌وشت و ناکاره بهرزو په‌سنده‌کان و، هیله گشتیه‌کانی بواری حوکه‌م و سیاسه‌ت و ئابووری و جه‌نگ و ناشتی، وهک هیله گشتیه‌کانیان، دهبی له‌سه‌ر دنیایی (یقین) بنیات بنرین، بۆیه له‌و بو‌ارانه‌دا به‌و شیومه‌یه‌ی که باس‌مان کرد، دروست نیه به‌ دوای گومان بکه‌وی.

بئویسته بشزانری که وشه‌ی (ظن) که له‌ قورئاندا به‌کارهاتوه، به‌لای که‌مه‌وه به‌ سێ واتایان به‌کارهاتوه:

یه‌که‌م : گومان و دوودئی، که به‌زۆری له‌ قورئان دا، به‌م واتایه‌یه‌ی نهم نایه‌ته‌ش که خه‌ریکی توپ‌رینه‌وه‌ینی، وشه‌ی (ظن) ی به‌م واتایه‌ تیدا به‌کارهاتوه.

دووه‌م : زانیاری ته‌واوو دنیایی، که نهم واتایه له‌ به‌کاره‌ینانی قورئان دا که‌مو

ده‌گمه‌نه، بۆ نموونه : ﴿... قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْكُوا اللَّهَ كَمَنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةٌ كَثِيرَةٌ بِإِذْنِ اللَّهِ...﴾ ﴿البقرة: ۲۴۱﴾

سێیه‌م : گومانی زال (راجح)، نهمیش هه‌ر که‌مو ده‌گمه‌نه له‌ قورئان دا، بۆ

نموونه : ﴿وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَأَرِيبٌ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُتَّقِينَ﴾ ﴿الجن: ۳۲﴾

(محمد الطاهر بن العاشور) له‌ ته‌فسیره‌که‌ی خۆیدا^(۱)، ئاوا بێناسه‌ی (ظن)

ده‌کات، واته: به‌ مانای سێیه‌می : ده‌لی : (الظن: هو العلم المُستند إلى دليل

(۱) التحرير والتنوير، ج ۱۱، ص ۱۶۶.

یان تەعبیریکی دیکە، کە دەگونجا بە زۆر شیوازی دی، ئەم واتایە بگەیهنری، بەلام ئەم تەعبیری نایستایە بە جۆرنیک ئەو واتایە دەگەیهنی، هیچ تەعبیریکی دیکە بەو شیوێه نایگەیهنی.

کە دەفەرموی: ﴿ وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ ﴾، زانیانی زمان ناوا لیکیان داوتەوه: (أَيَّ مَا وُجِدَ أَنْ يُفْتَرَىٰ، أَوْ وُجُودُهُ مُنَافٍ لِافْتِرَائِهِ، فَدَلَالَةٌ دَاتِهِ كَافِيَةٌ فِي أَنَّهُ غَيْرُ مُفْتَرَىٰ)، واتە: ئەسڵەن نەدەگونجا ئەم قورئانە هەلبەستری، یانی: ناگونجی و هیچ ئەگەری تێدانیه کە ئەم قورئانە هەلبەستراوی، لە خوار خوای بەرومردگارم، یان لەلایەن جگە لە خواوە، ناگونجی و سروشتەکی ئەو هەلناگری، بۆ هەر کەسێک کە شارمزی قورئان بی، دزمانی کە ئەسڵەن بە قەد نووکی دەرزوی ئەگەری ئەومنیە، کە ئەم قورئانە لەلایەن غەیری خوای بەرومردگارم، هاتبی.

ئنجای دەفەرموی: ﴿ وَلَٰكِنْ تَصَدِّقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾، بەلکو ئەم قورئانە بەراستدانەری ئەوهی پێش خۆیەتی، یانی: کتیبە پێشوومکان و، پێغەمبەرائی پێشوو، کە قورئان هەموو کتیبەکانی رابردوو بە راست دزمانی، وەك نیومرۆکیان، وەك حالەتی واقیعیان کە لەسەری بوو و، نەك حالەتی نایستایان کە دەستکاری کران، هەروەها هەموو پێغەمبەرائیش بە راست دزمانی.

لە سوورفتی (المائدة) دا دواي ئەوهی باسی تەوراتی جوولەکەکان و، ئینجیلی نەصرانییەکان دەکات، پاشان باسی قورئان دەکات، دەفەرموی: ﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ... ﴾ (۱۸) واتە: وە (وەك چۆن تەوراتماندا بە موسا و ئینجیلماندا بە عیسا) کتیبیشمان بۆ تۆ دابەزاند بە هەق، (هەقی تێدایەو بە هەق هاتومو بۆ چەسپاندنی هەق دابەزێوه) هەموو کتیبەکانی پێش خۆی بەراست دزمانی و، بەسەرشیانەوه چاودێرە.

واتە: بەسەریانەوه چاودێرە، لە کوێ گۆردرابن، دەستکاری کرابن، ئەگەر بە بیویستی بزانی، راستی دەکاتەوه.

دوایی دەفەرموی: ﴿ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾، ئەم نایەتە دوو مانای هەن:

۱ / دەگونجی مەبەست لە (کتاب) هەر قورئان بێ، واتە: ئەو نایەتە پۆشنانەى که ئەم کتێبهیان پوونکردۆتهوهو واتاو مەبەستهکانیان زۆر جوان شیکردۆتهوه، هیچ گومانی تێدانیه، که لەلایەن پەروردگاری جیهانیانەومیه.

۲ / واتایەکی دی: ﴿ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾، واتە: ئەم قورئانە هەلساوه بە شیکردنەوهی کتێبی خوا، لێردا مەبەست پێی جینسی (کتاب)ه، واتە: هەموو کتێبهکانی خوا، هەرچی راستییهکانن که لە هەموو کتێبهکانی خوادا هاتوون، ئەم قورئانە ئەو راستییانەى هەمووی شیکردۆتهوهو پوونکردۆتهوه، بۆیه هەرچی راستییهکانن که لە کتێبه پێشووهکاندا هەن، قورئان هەموویانی گرتوونە خۆی، ننجاً ئەو پوونکردنەوهی راستییهکانی نیو کتێبهکانی خوا، هیچ دوو دلێی و گومانی تێدانیه، که لەلایەن پەروردگاری جیهانەکانەومیه.

وشەى (ریب) دەلێ: (أدنى الشك) واتە: کهمترین گومان، (شك)یش بە کوردیی هەر دەلێن: گومان، بەلام لە راستییدا هەئەیه، گومان ئەومیه شتێک تۆ پیت وابی وایه، بەلام تەواو دنیایا نەبی، بەلام (شك) بریتیه لە دوو دلێی، وه (ریب) واتە : تۆزقائیک و لای کەمی دوودلێی، واتە: ئەم قورئانە وهک لە سەرمتای سوورمتی بەهەرمدا دەفەرموی: ﴿ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْآيَاتُ أَنْ يَقُولَ لَئِنِ أُرْسِلْتُ لَآتِيَنَّهُمْ نَبَأٌ بَشِيرٌ أَوْ نَذِيرٌ ﴾، ئەم کتێبه تۆزقائیک دوودلێی گومانی تێدانیه، پێنماییکاره بۆ پارێزکاران.

مەسهلهى چەوتەم : که دەفەرموی: ﴿ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾، واتە: یان نایا دەلێن: هەلیبەستوه (وشەى (أم) دەلێ: (ام للإضراب الإنتقالي من النفي إلى الإستفهام

الإنکاری التَّعجیبی^(۱)، (أم) بؤ گواستنهمویه، له لابر دن (نضی) موه بؤ پرساری لیکردنی نکوولیی لیکه رانهی سهر سوور هینه رانه، واته: نهک نهوان نهوهی که دمیلین وانیه، به لکو شتیکی دی ده لئین، نهویش نهوویه که ده لئین: بؤ خوئی هه لیه ستوه، واته: موحه ممه د، یانی: پئیشی سهر چاوهی هه لیه ستنه که نه زانراوه، دوایی سهر چاوهکی دیاریی دهکات، که نهوان پیغه مبهری خاتهم موحه ممه د ﷺ تۆمه تبار دهکن، که قورئانی هه لیه ستوه، خوای بهر و مردگار دمه رموی: ﴿ قُلْ فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ۚ

وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۳﴾، بلی: سوورمتیکی وهک نه م هاوکاران، بانگیان بکهن، جگه له خوا، له خوار خواوه، وهک له سوورمتی بهقه رهدا دهقه رموی: ﴿ ... وَاذْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۳﴾، واته: چاودیرمهکانتان شایه دهکانتان، نهوانهی له گهل نیوه دا هاوران و شایه دیبتان بؤ ددهن، هه موویان بانگ بکهن، لیرمشدا دمه رموی: ههرکس دمتوانن بانگی بکهن، بانگیان بکهن، جگه له خوا، نه گهر راست دهکن، که قورئان هه لیه ستراوه و له لایهن خواوه دانه به زینراوه، واته: ههرچی هاوکاره و به دنگو و به دهمتانه وه دی، هه مووان کۆبکه نهوه، فهرموون نیوش سوورمتیکی وهک قورئان بینن، نه گهر راست دهکن، نه گهر واتان نه کرد، دیاره که درؤ دهکن، قورئان هه لیه به ستراوه، پیغه مبه ر ﷺ له لایهن خوویه وه نه بفه رمووه، به لکو له لایهن خوای بهر و مردگار موه بؤی هاتوه.

مهسه لهی هه شته م: که دمه رموی: ﴿ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعَلَمِهِ ۚ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ ۚ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿۲۴﴾ نا: نهوه راستیی هه لویسته که یانه، دمه رموی: به لکو نهوان بیبروا بوون به شتیک که دهوری زانیاریه که بیان نه داوه، شتیکیان به درؤ داناوه، که دهوری زانیاریه که بیان نه داوه، ﴿ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ ۚ ﴾، وه جارئ سهر نهجامه که یشیان بؤ نه هاتوه.

دهلئ: (الإِحَاطَةُ بِالشَّيْءِ: الْكَوْنُ حَوْلَهُ كَالْحَائِطِ)، (إِحَاطَةٌ) وهك ديوارئكه به دهوری شتئكى دا دروست بكهئ، دهورمدانى شتئك.

﴿ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴾، واته: ئهوانهئ پئش ئهوانئش ئاوا به درؤدانانئان كرده پئشه، دهجا سهرنج بده ! سهرنجامئ ستهمكاران چؤنبوو!

خاومئ (التحرير والتنوير)^(۱) ئاوا ئهमे مانا دمكات، دهلئ: (وَالْمَعْنَى: أَنَّهُمْ سَارَعُوا إِلَى التَّكْذِيبِ بِالْقُرْآنِ فِي بَدِيهَةِ السَّمَاعِ، قَبْلَ أَنْ يَفْقَهُوهُ وَيَعْلَمُوا كُنْهَ أَمْرِهِ وَيَتَدَبَّرُوهُ، وَإِنَّمَا يَكُونُ مِثْلُ هَذَا التَّكْذِيبِ عَنِ مُكَابَرَةِ وَعَدَاوَةِ، لَا عَنِ اعْتِقَادِ كَوْنِهِ مَكْذُوبًا).

واته: ئهوانه خئرئانئان كرده له به درؤ دانانئ قورئاندا، همر كه بيستووئاننه، يهكسر گوتووئاننه: ئهوه درؤئه، پئش ئهوهئ كه لئئ تئبگهن، بئ ئهوهئ كه بئرى لئ بكهنهوهو، لئئ وردببنهوهو، پهئ به نئومرؤكهكهئ ببهن، وه ئهوه جؤره به درؤ دانانه، له خؤ به گهوره زانئئو له رووئ دوژمنائيه تئيهوه دهبئ، نهك له رووئ ئهوهوه كه قهناعه تئان وابئ، درؤئه.

واته: ههر له رئوه به درؤئان دانا، بئ ئهوهئ لئئ تئبگهن، جارى وايه كه سئك قهناعه تئئئ، پئش ئهوهئ بئر بكاتهوه، نئه تئان هئناوه كه به درؤ دابئنئ، پئش قسه كردن، ئنجا نهو رسته قورئانئيه، نهوه دمگهئنهئ كه دهبئ خهك باش له قورئان وردببنهوهو ئهوهئ له قورئاندايه باش تئبگهن، تاكو قهدرئ قورئان باش بزائن، پئشئانئشمان گوتووئاننه: (قهدرئ زئر له لائ زئرئنگره)، له راستئيدا ئهوانهئ كه زانان، شارمزان، باش له قورئان تئدمگهن، وهك خوا له سهرمقا سوورمقئ (سبأ) دا دمفه رمؤئ: ﴿ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾، واته: وه ئهوانهئ زانئارئان پئدراوه:

دزمانن که شهوی بۆ لای تو (نهی موحه ممه دا) دابه زینراوه، همر نهوه ههقهه و (خه لگی) بهرهو راسته شه قامی (خوای) زالی ستایشکراو رینمایی دهکات.

دوایی دمه فرموی : ﴿ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ ﴾، وه جاری سهرمنجامه که بیان بۆ نههاتوه، (آل إلى الشيء: رجع)، (آل) واته: گهراپه وه بۆ لای.

وشهی (تأویل) دوو واتای ههن :

(۱) (التأویل: تفسیر اللفظ الذي خفي معناه تفسيراً يظهر المعنى، فيؤول واضحاً بعد أن كان خفياً)، روونكرنه وهی وشهیهك كه ماناكهی په نهانه، وا روون بكریته وه كه ماناكهی روون بكات، سهرمنجام ماناكهی روون بیته وه، دوای نه وهی په نهان شیرراوه بووه.

(۲) (التأویل: ظهور عاقبة الشيء) دهرکه وتنی سهرمنجامی شتیک.

که له قورناندای (تأویل) بهم دوو واتایه به کارهاتوه.

به لام دواتر زانایان وشهی (تأویل) یان به مانایهکی دیکه سییه میس به کارهیناوه، که نیستا نهو مانا سییه مه زیاتر دیته زمینه وه، له کاتی به کارهینانی وشهی (تأویل) دا، نهویش بریتیه له:

(صرف لفظ أو كلمة أو جملة عن معناه الظاهر المتبادر إلى الذهن، إلى معنى آخر، لمانع يمنع منه أو لقرينة تُوجب ذلك).

واته: لادانی بیژمیهك یان وشهیهك یان رستهیهك له مانا دیارو ناشکرایه کهی بهرهو مانایهکی دیکه، بههوی رینگریکه وه که ری له مانا ناشکرایه که دهگری، یان نیشانهیهك که نهوه پیویست دهکات.

بۆ نموونه: ﴿ ... وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ... ﴾ الحديد، واته: (وه خوا) لهگه ئتانه له همر کوپیهك بن. که نهه رستهیه تیکرای زانایان به نیمام نه حمه دیشه وه تهو بیلیان کردوه و گوتوو یانه: ﴿ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ﴾ (ای مع کم بعلمه و قدرته) واته: وه خوا به زانیاریی و توانای لهگه ئتانه له همر جییهك بن.

لە كۆتايى دا خوا ﷻ دەفەرموى : كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَاَنْظُرْ

كَيْفَ كَانَ عِقَابُ الظَّالِمِينَ ، ئەوانەى پېش وانىش ھەر ئاوا پېغەمبەرانىان، كىتېبەكانىان بە درۆ دانان، سەرنج بەدە! سەرنجامى ستەمكاران چۆن بوو، يانى: بە تەنكىد ئەگەر سەرنجامى ئەو ستەمكارانە وابووبى، ئەو سەرنجامى ئىوش ھەر وا دەبى، ئەگەر ستەمكاربن.

ئىنجا لە راستىدا ئىستاش واپە، كەسانىك ھەر لە پىوھ دزايەتىيى ئىسلام دەكەن، دزايەتىيى تەوژمى ئىسلامىي دەكەن، دزايەتىيى ئەو راستىيانە دەكەن، كە قورئان، سوننەتى پېغەمبەر ﷺ ھىناويان، من زۆر لەگەل خەلكى سىكۆلارو لىبرال و ماركسىي و ئەوانەدا وتوويزو گىفتوگۆم بوو، بۇ تەنيا جارىكىش تا ئىستا، يەكىكىانم لى ھەنكەوت كە لە رووى شارمايى لە قورئان و سوننەت و لە رووى تىگەيشتىيانەو، رەخنەيان لى بگرى، ھەمووى لە رووى تىنەگەيشتن و بىئاگايى و. لە رووى لە پشت پەردەى رەشەو تەماشە كىرنەو بوو، ئەوش شتىكى زۆر نەگونجاو لەگەل ەقلى سەلىمدا، منى ئىسلامىي كاتىك رەخنە دەگرم، بە بەرچا و روونىي و شارمايەومىيە، كاتى خۆى كە كىتېبى: (ئىسلام و پىچكان) و (خوئاسىي ، ئايىن ، ئىمان) م نووسىو، وە لە كىتېبەكانى دىكەدا: (چەند مەسەلمەكى باوى سەردەم) و (تەوژمى ئىسلامىي و ەلمانىي) كە رەخنەم گرتود. لە پىچكە و بىروبوچوونە رۆژھەلاتىي و رۆژئاوايەكان، سەرمەتا باش لىم كۆلىونەو. لە بنج و بنەوايان وردبوومەو باش لىيان تىگەيشتووم، لە سەرچاوەكانى خۆيانەو، نەك لەو كىتېبانەى كە رەخنەيان لى گرتوون، تۆ دەبى فىكرى ھەر كەسىك لە سەرچاومكەى خۆپەو وەربگرى، بەلام زۆر كەسم لەو كۆلكە ەلمانىيانەى خۆمان بىنيو، كە لە دزى ئىسلام قسان دەكەن، تەنيا ئەو كىتېبانەيان خويندوونەو، كە لە دزى ئىسلام نووسراون، لەبەر پۆشنايى ئەواندا، رەخنە لە ئىسلام و قورئان دەگرى، كە لە راستىدا ئەو مەتۆدىكى زۆر نازانىستىيانەو نازىرانەيە.

مسه‌له‌ی نۆیه‌م : که دمه‌رموی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا

يُؤْمِنُ بِهِۦ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴾ ، نهم نایه‌ته موباره‌که دوو واتای

ههن :

واتا رواله‌تییه‌که‌ی نه‌ومیه: هه‌یانه بر‌وای پی دینی‌و، هه‌یانه بر‌وای پی ناهینی‌و،
په‌رومردگارت زاناره به تی‌کدهران.

۱ / واته: کافر‌هکانی سه‌رده‌می تو (نه‌ی موحه‌مه‌د) ﷺ هه‌یانه له داهاتوودا
بر‌وای پی دینی، هه‌شیانه به بی‌بر‌وایی دهر‌وات.

۲ / واته: هه‌یانه له دلی خویدا دهمانی که هورئان راسته، به‌لام دهرینا‌برئی‌و
دانی پیدانا‌هینی، هه‌شیانه هر له دهر‌وونی خوشیدا به راستی نازانی.

به پیی (وَمِنْهُمْ) نه‌و مانایه‌ی دووم زال دمی، واته: هه‌یانه له دلی خویدا
دهمانی که هورئان راسته، به‌لام دهرینا‌برئی‌و دانی پیدانا‌هینی، هه‌شیانه هر له
دهر‌وونی خوشیدا به راستی نازانی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دەرسى پىنجەم

پىناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان حەوت (۷) ئايەت دەگرىتە خۇى، لە ئايەتەكانى: (۴۱ تا ۴۷) لەو حەوت ئايەتەدا، سەرەتا خۇاى كارزان ئامۇزگارىي پىغەمبەرەكەى دەكات، كە بە كافرەكان رابگەيەنى: ھەر كەسە بەرپرسىارى كىردەمۇى خۇيەتى.

باشان ھەئۇيەستى نەرىنىيانەى كافرەكان لە بەرانبەر خۇى و پەيامەكەيدا دەخاتەرۇو، كە وەك كەرۇ كۆپرۇ بى ھۇشان، مامەئەى لەگەل دەكەن، وە راشىدەمگەيەنى كە ئەوانە خۇيان سەمىيان لە خۇيان كىردە، كە عەقۇل و بىستنى و دىتنى خۇيان، لە بەرانبەر ناسىنى ھەقدا، بەك خستون.

دوايى باسى ھەئۇيەستىيان لە كاتى كۆكىردنەمۇى ھىامەتىاندا دەكات، كەوا دەزانن ماومىەكى كەم نەبى، لە زىانى دنىادا نەماونەو.

دوايى خۇا عَزَّوَجَلَّ پىغەمبەر ﷺ دُنْيا دەكاتەو، كە خۇا چ ھەندىك لەمۇى ھەرشەى پى لە كافرەكان كىردە، پىشانى بدات، چ پىش ئەوۋە بىمىرنى، سەرەنجام ھەر بۇ لاي خۇا دەچنەو، ئاگادارىش بووۋە چىيان كىردە!

لە كۆتايى دا دەيخاتەرۇو كە، لە رۇزى دوايى دا، خۇا دادومىرى لە نىوان پىغەمبەران و كۆمەئگاكانىاندا دەكات، بە شىومىەكى دادگەرانەى بى سەم.

﴿ وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ
 مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۴۱﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ
 ﴿۴۲﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْى وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿۴۳﴾
 إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۴۴﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
 كَأَن لَّمْ يَلْبَسُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا
 كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۴۵﴾ وَإِنَّمَا نُزِّلَتْ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتُوبُكَ فَإِنَّا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ
 شَهِدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿۴۶﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ
 بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۴۷﴾ .

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{وہ ئەگەر بە خاومەن درۆيان دانای، بلى: كردهوى خۆم بۆ خۆم، كردهوى خۆستان بۆ خۆتان، ئىوہ لەوى مەن دەيكەم دوورن، مەنىش لەوى ئىوہ دەيكەن دوورم ﴿۴۱﴾ وە لەوان كەسانىك ھەن، كە گویت بۆ ھەئدەخەن، ئنجا ئايا تۆ بە كەرانىك كە ناھامەن، دەبىستىنى؟ ﴿۴۲﴾ وە كەسى وایان ھەيە، تەماشات دەكات، ئنجا ئايا رېنمىي كۆپرانىكت بى دەكرى، ھەرچەندە (بە چاوى عەقلا و دل) نەشېن؟ ﴿۴۳﴾ بە دنىيى، خوا ھىچ ستەمىك لە خەلك (ى بېپروا) ناكات، بەلكو ئەوان ستەم لە خۆيان دەكەن (كە بە ھۆى ستەم و خرابەوہ ھەستەومرەكانى خۆيانيان بەكخستون) وە ﴿۴۴﴾ (ياد بكەوہ) رۆژىك كە (خوا لە قىامەت) كۆيان دەكاتەوہ، (ژيانى دنيا لەچا و دوارۆژ ھىندە كورت و كەم دېتە بەرچا و) وەك تەنيا ماومىەكى كەم لە رۆژىكدە بۆ يەكدى ناسىن ماينەوہ! مسۆگەر ئەوانەى دىدارى خوايان بە درۆ دانا، زيانبار بوون و لە رېى راستگرتووان نەبوون ﴿۴۵﴾ وە ئەگەر ھەندىك لەو (سزاى) ھى گفتمان پىدەمىن، پىشانەت بدەين، يان (بەرلەوہ) بتمرىنىن (و نەبىنى) ئەوہ گەرانەومىان ھەر بۆ لاى ئىمەيە، ئنجا خوا ئاگادارى ئەومىە كە دىكەن ﴿۴۶﴾ وە بۆ ھەموو كۆمەلگايەكى فراوان، پىغەمبەرىك ھەبووہ، ئنجا ھەر كات (لە رۆژى دوايى دا) پىغەمبەرەكەيان ھاتە بەرانبەريان، دادگەرەنە دادومرىيان لە نىواندا دەكرى، ستەمىان لى ناكرى ﴿۴۷﴾ .

شیکردنەوی هەندیک لە وشەکان

(كَذَّبُواكَ): واتە: (نسبوك إلى الكذب) یانی: گوتیان: درۆ دەكەى، یان (قالوا لك:

كذبت) واتە: گوتیان: تۆ درۆ دەكەى و راست ناكەى.

(بَرِيءٌ): (بعيدٌ وخليٌّ وخالصٌ) واتە: دوورو ساغ و پاك لەو شتە.

(يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ): (يَتَسَمَّعُونَ وَيُصْغَوْنَ) واتە: گۆی هەلدهخەن و خۆیان بى دەنگ

دەكەن لەو كاتەدا كە قسان دەكەى، بە كوردی دەلێن: گۆی هەلخستن، واتە: ئەووە نیە هەر بێدەنگ بى، بەلكو بە دلێش سەرنج دەدات.

(الضَّمَّ): كۆى (اصم)ه، واتە: كەر.

(الْعُمَى) (كۆى (اعمى)یە، واتە: كۆیر.

(لَمْ يَلْبَسُوا): (لم يمشوا، لم يقيموا) واتە: نەمانەو، بەردەوام نەبوون.

(مَرَجِعُهُمْ): (أي رجوعهم، أو محل رجوعهم) دەگونجى چاوگ بى، گەرانه وەمیان،

دەشگونجى ناوی شوینیش بى، واتە: شوینی گەرانه وەمیان.

(قَضَى): (أي حكَمَ وَفَصَلَ) واتە: بڕیار دراو دادومریی كرا.

دل نابین، به گوئی سهر دمبیستن، به لام به گوئی عهقل و دل نابیستن، وهك خوا له سوورمتی (الحج) دا دمفهرموی: ﴿... فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارَ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ ۱۶، واته: جاومکانی سهریان کویر نین، به لکو نه و دلانهی که له سینه گانیانان، کویرن، که مه بهست لیردا عهقل و هوشیانه، واته: دمبووایه به دوی نه م هه قه دا بگه رین، نهك که بویان روون بوته وه، بین دزایه تیی بکه ن و ره خنه ی لیبگرن.

رمنگه یه کیک بپرسی: نه وانه بوچی ئاوا هه سته و مره مکانیان له کار که وتوون؟ نایا خوا سته می لی نه کردوون؟

خوای دادگهر دمفهرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾، بیگومان خوا هیچ سته میك له خه لك ناکات، (نهك زور، ههر سته می که میشیان لی ناکات) به لکو نه وه خه لکن سته م له خویان دمکه ن.

که له نه نجامی ناحه زبیا ن به ران بهر به نایین و به رنامه ی خوا، له نه نجامی نه ودا که عه ودالی هه ق نین و، له نه نجامی نه ودا که به رزه و مندییه ناشه رعیه گان، دل و عه قل و چاو و گوئیانیان داپوشیون، هه مو و هه سته و مره مکانیان له کار خستوون و، خویان سته میان له خویان کردوه.

ئنجا خوای په رومردگار باسی کوکرانه وه و خر گرانه وه ی رۆزی قیامه تیان دمکات، دمفهرموی: ﴿وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ﴾، واته: نه و رۆزه ی که گویان دمکه ینه وه، وهك نه مابنه وه جگه له سه عاتیک، واته: ماومیه کی که م له رۆزیدا، ﴿يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ﴾، که ههر نه و منده ی یه کدییان ناسیبی و بیک ناشنا بووین، نه وه فلانه، نه وه دراوسی نی نه و بووه، نه وه برادمری نه وه بووه، ههر نه و منده، بوچی وایان دیته بهر چاو؟ که ته ماشای رۆزه دریزمکانی قیامت دمکه ن، ههر نابرینه وه، که رمنگه کات له وی و اتایه کی دیکه ی هه بی، وهك چۆن خوا دمفهرموی: ﴿يَوْمَ

تَبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ ۖ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۱۸﴾ ابراهیم، واته: نهو رۆژه که زهوی دمبیته زموییهکی دیکه، وه ناسمانه‌کان دمبینه ناسمانانیکه دیکه، بازارو ههل و مهرجیکه دیکه دیته گۆرئ، دیاره چه‌مکی کاتو شوین و هتدیش ههموویان ده‌گۆرئین، بۆیه که به‌راوردی ژبانی دنیا‌یان ده‌کهن، که چه‌فتا، هه‌شتا سائه، ههر چه‌ندیکه، له‌گه‌ل نهو رۆژهی قیامت دا، وا دمزانن ههر ماومیه‌کی زۆر که‌م له دنیا‌دا ماونه‌وه. ﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾، بی‌گومان نه‌وانه‌ی که بر‌وایان به دیداری خوا نه‌کردو به در‌ویان دانا، زیانبار بوونو، له ری‌ی راست گرتووان نه‌بوون.

دنیا شاری بی‌خاومن نیه، خوا تو دروست بکاتو نهو ههموو نازو نیعمه‌ته‌ت به‌سه‌ردا بر‌ژئینو، نهو ههموو به‌زم و بازاره‌ت بو ساز بکات، دوایی لیت نه‌پرسی: ئه‌ری جیت کردو چۆنت کرد؟

ننجا له کۆتایی دا دم‌فهرموی: ﴿وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتُوفِّيَنَّكَ﴾، وه نه‌گهر به‌شیک له‌وه‌ی که گفتی بی‌دم‌مینه‌وان، ههر شه‌ی له‌وان بی‌ده‌کهن، پێشانی تو‌ی بدمین، یان تو بمرئین، پێش نه‌وه‌ی به‌شیک له‌و سزایه ببینی، ﴿فَالْتَبْنَا مَرَجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ﴾، (له ههر دوو حالاندا) گه‌رانه‌ومیان به‌س بو لای ئیمه‌یه‌و، دوایی خوا چاودێرمو ناگاداره به‌وه‌ی که دمیان‌کرد.

ننجا دم‌فهرموی: ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ﴾، وه ههموو کۆمه‌لگایه‌ک، ره‌وانه‌کراویکی بووه، ننجا له رۆژی دوایی دا کاتیک که نهو ره‌وانه‌کراوه، نهو پێغه‌مبهره، دیته به‌رانبه‌ریان، تا‌کو دادوم‌رییان له نیواندا بکری، ﴿قَضَىٰ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يظْلَمُونَ﴾، به دادگه‌رانه‌و دادوم‌رییان له نیواندا کراو، سته‌میان لی‌ناکری.

دەگوتری: ئەی پینجەمبەری خوا وَعَلَيْهِ تۆ ئەم بەیامەت پینگەیان دوون؟ دەفەرموی: بەئێ، دەگوتری: بەلگەت چییە؟ بەلگەکانی دەخاتەر وو، ئەگەر نکوونییان کرد، ئەو دەگای پ دەکرین، بەلام دادگایبەک کە ئەو پەری دادگەری تێدایە، وەک دەفەرموی: **وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ**، دیارە ئەگەر دادومری داگەرانه بێ، ستمی هەر تێدانیه، بەلام ئەو بۆ زێدە تەئکید کردنەومیە، واتە: هیچ ستمیان لێ ناکری، هەر کەسە پەر بە پستی خۆی، سزا دەدری، لەو ستمکارو خرابەکارانه، ئەگەر چاکەکاریش بێ، بە ئەندازەى خۆی پاداشتی دەدریتەوه، بەلکو خۆی بەخشر زیادەشى بۆ دەخاتە سەر.

جەندە مەسەلەیه کی گرنگ

مەسەلە ی بەکەم: که خوای پەروەردگار دەفەرموی: ﴿ وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلٍ وَلكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيْعُونَ مِمَّا آعَمَلُ وَأَنَا بَرِيْعٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴾ (۱۱) واتە: ئەگەر تۆیان بە درۆدانا، تۆیان بە خاوەن درۆ دانا، تۆ بێ: کردەوی خۆم بۆخۆم، کردەوی خۆشتان بۆخۆتان، ئیوە دوورن لەوەی که من دەیکەم، هیچ پەیووندیبتان بە کردەوی منەو نیه، منیش دوورم و هیچ پەیووندییم بە کردەو (خراپە)کانی ئیووە نیه که دەیانکەن، واتە: با ھەر کەسە بۆخۆی بە رێی خۆی دا بپروات.

وشە: (كَذَّبُوكَ) واتە: (نسبوك إلى الكذب) تۆیان پالداپە لای درۆ، تۆیان بە خاوەن درۆ زانی، که بە داخەو ھەندیک لە تەفسیرە کوردییەکان ئەمەیان بە ھەلە لیکداووتەو، دەلین: تۆیان بە درۆ خستەو، که لە راستییدا بە درۆ خستەو، حیایە لە بە درۆ دانان، بە درۆ خستەو ئەو، که ئەو کەسە لە ئەسڵدا درۆی کردبێ، بەلام دوایی درۆیەکە سبب بکریتەو، درۆیەکە لەسەر ساغ بکریتەو، که ئەو بە دلنایایی مانایەکی ھەلە، بەلکو واتە: بە تەئکید تۆیان بە درۆ دانا.

ننجا دەربارە و شە: (بَرِيْعٌ) (البَرِيْع: الخَلِيْعُ عَنِ التَّلْبِيسِ بِشَيْءٍ وَعَنْ مُخَالَطَتِهِ)، (بريء) ئەو، که سبب یان شتیک پاک بێ، لەوەی که تیکەل بووبی بە شتیک و لەگەڵی ناویتە بووبی، مەبەست لەم نایەتە موبارەکە، ئەو، که دوای ئەو، ئەو راستیانبەت بۆیان خستە روو، دەربارە خوا بە یەگرتن، دەربارە خۆت، دەربارە قورئان، ئەگەر لە داھاتوودا ھەر لەسەر بێپروایی خۆیان، لەسەر بە درۆ دانانی تۆ، سوور بوون، مانای وایە پەکیان لەسەر بەلگە نەکەوتو، تۆش دووریان لێ بکەو حاشایان لێ بکە، ئەمە وەک ئەو نایەتە سوورەتی (النجم) وایە، که لە نایەتی (۲۹)دا خوا دەفەرموی: ﴿ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ

مُرِدًّا إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢١﴾، واتە: تۆ پشت بکە کەسێک کە روو لە یادی ئێمە، (یان روو لە کتیبی ئێمە) وەرمەگێڕێ، تەنیا ژبانی دنیای دەوێ، پشت لەو جۆرە کەسانە بکە وازیان لێ بێنە.

هەروەها وەك ئەو دوو نایەتە سۆرەتی (سبأ) وایە، کە دەفەرموێ: ﴿قُلْ لَا تُسْئَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا تُسْئَلُونَ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾، واتە: بلی: ئەو تاوانانەی ئێمە دەیانکەین، ئێوە لێتان ناپرسرێتەو لەسەریان، وە ئێمەش لەسەر کردەو مکانی ئێوە، لێمان ناپرسرێتەو، هەر کەسە کردەو مکانی خۆی بۆخۆی، بلی: پەر وەرمەگێرمان بێکەو کۆمان دەکاتەو، بۆ دادگایی کردن، دوایی بە دادگەری داد وەرمەگێرمان لە نێواندا دەکات، خوا زۆر داد وەرمەگێرمان.

دوو نامەنجی گەورە کە ئەم نایەتە دەیانپێکی:

(١) ئەم نایەتە شیوازیکی زۆر بەرزێ تێدا یە بۆ جۆنیەتی مامەلەکردن، لەگەڵ نەیاران دا، کاتێک کە دەگەیه بنبەست، بوەستی و بلی: باشە، هەر کەسە لەسەر پێی خۆی، نەك وەك گوتراو: لەگەڵی بگەیهنیه مریشکە رەشە، بەئکو کە زانیت ئەو کەسە لە هەق ناگەرێ، وە نایەوێ دانی بێدا بێنی، لێیگەرێ.

(٢) ئەوێش لێ وەرمەگێرێ کە پێغەمبەری خاتەم ﷺ زۆر دُنیا و پشت ئەستوور بوو لە پێبازی خۆی، کە سەرمەنجامی خێرو چاکەیه، رێچکە و کوێرە پێهەکانی ئەوانیش سەرمەنجامیان شوومە، واتە: ئەوێ من بۆم روونکردنەو، ئێوە بە پێی خۆتاندا برۆن، مادام هەر نامادە نین، ئەم هەقە لە من وەرمەگێر، هەرموون: بە پێی خۆتاندا برۆن، منیش بە پێی خۆم دادەمپروم.

هەتە ئەم تەعبیرە لە چەندان شوێنی قورئاندا هاتو، وەك دەفەرموێ:

﴿فَانظُرُوا إِلَيَّ مِنَ الْمُنْتَظَرِينَ ﴿٧١﴾﴾ الأعراف، یان دەفەرموێ:

﴿ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ وَنَحْنُ نَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبَّصُونَ ﴿۵۲﴾ التوبة، واته: چاومرئ بکهن، نیمهش له گهل نیوه چاومرئین.

که وهك گوتم: پشت نهستووری نینسان و، متمانه بوون به خواو بهرنامه که ی و، باومر (ثقة) به خو بوون، دهگه یه نی.

مهسه له ی دووه م: که دهفرموی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ

وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿۴۱﴾ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْى

وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿۴۲﴾، وه له وان که سانیک هه ن، که گویت بؤ هه لده خه ن،

به لام نایا تۆ دمتوانی به که سانیک که نافامن، بیستینی؟ وه له وان که سانیک هه ن،

ته ماشا ت ده که ن، به لام نایا تۆ دمتوانی رینمایای کویرانیک بکه ی که نابینن؟

لیرهدا دوو مه بهستی گه وره له باسکردنی ته مه دا هه ن:

۱- ناساندنی نهو جوړه که سانه به پیغه مبه ر ﷺ و، به ههر که سیکی دیکه، که به ری

پیغه مبه ری خاته م دا ﷺ دمروات، که تۆ جاری وایه له گهل که سانیکدا رووبه پروو

دمبیه وه، هه موو شتیکیان بؤ روون ده که یه وه، هه قیان وهك گوشتی سه ر چه به ری

بؤ ده خیه گوړئ، هیج ته م و مزی به ده وره وه نامینی، به لام ته ماشا ده که ی، ههر

نایانه وئ بیسه لمینن، وهك کابرا گوتی: (بشفرئ ههر بزنه!) نایه وئ بیسه لمینی.

۲- دلدانه و میه بؤ پیغه مبه ر ﷺ و، بؤ ههر که سیك که له ری پیغه مبه ره وه ﷺ

دمروات، که که م و کورتی له کرده و ده گانی تۆ وه نیه، له بهرنامه که ی تۆ وه نیه،

به لکو که م و کورتی و ناته و اوی و له بهرانه بهر مکانت دا هه یه، که هه سته و مره گانی

خویان له کار خستوون.

دیاره که ده‌فهرموی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴾ ۴۲، دواوی ده‌یکات به پاناوی تاک که ده‌فهرموی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْى وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴾ ۴۳، هه‌یانه تهماشات ده‌کات!

وشه‌ی (مَنْ) بۆ تاک و بۆ کۆ به‌کار دئو، نه‌وه جۆر پیکیشه له جۆراو جۆری له دهر بریندا.

بۆیه بۆ گوینگرتن، به کۆ هاتوه، چونکه دمنگ له زۆر لایانه‌وه بۆ گوئی دئ، به‌لام تهماشا کردن به تاک هاتوه، چونکه ئینسان ته‌نیا ده‌توانی تهماشا یه‌ک شوپن بکات، بۆیه خوا بیستنه‌که‌ی به کۆ هه‌ناوه‌و، بینینه‌که‌ی به تاک هه‌ناوه. دیاره مانای وشه‌کانی کتیبی خوا ﴿ هه‌ر ته‌نیا خو‌ی به ته‌واوی دیانزان.

مه‌سه‌له‌ی سییه‌م : که ده‌فهرموی : ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ ۴۴، بیگومان خوا هه‌ج نه‌ندازه‌یه‌ک سته‌م له خه‌ک ناکات، به‌لام نه‌وه خه‌ک، سته‌م له خو‌یان ده‌که‌ن.

وا دینه به‌رجاو: خوی کار به‌جی لیره‌دا وه‌لامی پرسیارنیک، ئیشکالیک بداته‌وه، که به هۆی دوو نایه‌تی پێشپوه له هه‌ندیک بیرو زه‌یناندا په‌یدا ده‌بن، پرسیاره‌که‌ش نه‌وه‌یه:

نه‌وانه که نابیستن و، نابین، خوا به که‌رو کوپر ناویان دینی، که‌واته: ج گله‌یه‌کیان دینه سهر، دیاره خوا که‌رو کوپری کردوون له به‌ران به‌ر هه‌قدا، بۆیه هه‌ق نابیستن و هه‌ق نابین، مادام وایه خوا بۆچی گله‌یه‌یان لیده‌کات و سزایان ده‌دات؟

نایه‌ته‌کانی قورئان وه‌ک زۆر جاری دیکه‌ش باس‌مان کردوه، وه‌ک ئالقه‌کانی زنجیرن و هه‌موویان یه‌که‌دی ده‌به‌ستنه‌وه، به‌لام ده‌بی ئینسان باش رامینی: نه‌م

ئايەتە بۇچى بە دواى ئەم ئايەتەدا ھاتو، ئەم ئايەتە بۇچى لە پېش ئەم ئايەتەو ھاتو؟!

بېگومان خوا ھىچ ئەندازمىەك ستم لە خەلك ناكات، كە ئاوا ھەستەومرەمگانىان لە كاردەخەن، بىستىيان لە كاردەخەن : بىنىيان لە كاردەخەن، گوپيان قسە ھەقەكان دەبىستى، بەلام دواى عەقل و ھوشيان ئەو دەنگانە شى ناكاتەو، تا وەريانگىرى، جاويان دىمەنەكان دەبىنى، بەلام دواى عەقلىان ئەو ھى كە لە پشت دىمەنەكانەو وەردەگىرى، وەريانگىرى، ئەو ھى خۇيان لە ئەنجامى كەللە رەقىى و عىنادى و گوناھو تاوان دا، ستمىان لە خۇيان كىردو، چونكە خواى كارزان باسى لەرپى دەرچوون (فسق) دەكات، باسى تاوانكردن (اجرام) دەكات، باسى گوناھ (معصية) دەكات، يانى : لە ئەنجامى ئەو گوناھو تاوان و لادان و خراپەكارىيەى خۇياندا، ھەستەومرەمگانى خۇيانىان لە كارخستوون و، خۇيان بەو دەردە بردو، لە ئەنجامى ئەو ھىدا ياساى خوا بەسەرياندا چەسپىو، بەپىي ياساى خوا: ھەر كەسىك لەسەر خراپەيەك بەردەوام بوو، ئەو خراپەيە دەبىتە بەشىك لە سروشت و كەسايەتى، جارى دىكەش باسما كىردو، كەسىك خو و دەگىرى بە خواردىكى خراپەو، بە شتىكى پىسەو، دواى ئەو دەبىتە بەشىك لە سروشتى، رەنگە ئەو شتە پىشتر زۇر لەسەرى قورس بوويى، ئەگەر شەراب خۇرىيە، جگەرە كىشانە، سەرمتا لەسەر جەستەى قورسە، بەلام دواى كە پىيەو ۱راھات، دەبىتە بەشىك لە سروشتى، ھەر ھى بۇ چاكەش ھەر واىە، ئەو چاكەيە ئەگەر كىردەومىەكى وەك ھەلسان بى بۇ نوپىرى بەيانى، رۇزوو گىرتنى فەرز يان سوننەت، مال بەخشىن. جەنگ و جىھاد كىردن، كۆچ كىردن لە پىناوى خوادا، رقى خۇ قووتدانەو، يەكەمجار رەنگە بۇت قورس بى، بەلام دواى پىيەو رادى.

ھەئبەتە ئەمە ھەم بۇ ھالەتى جەستەى و ھەم بۇ ھالەتى دەروونى، ھەر واىە، ئنجا بۇ كىردەومى چاكىش واىە، بۇ كىردەومى خراپىش واىە، واتە: بە پىي ياساى خوا كە لە زىانى بەشەردا دىناو، ئەگەر ئىنسان لەسەر شتىك بەردەوام بوو، لەسەرى چوو، ئەو دواى دەبىتە بەشىك لە كەسايەتى و كەپنووئەى و. سەرنجام ئەو دەرواىشتەى دەبى، لەسەر جۇرى بىر كىردەومى، لەسەر جۇرى بىستى، لەسەر جۇرى بىنىنى.

مەسەلەى چوارەم : که دمفەرموی : ﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ

النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٥﴾ ،

وه یاد بکەوه ئەو رۆژەى که خوا کۆیان دمکاتەوه، {حشر} کۆکردنەوه، ئەومیه که له چەند شوینیکى جیاوه بۆ یەك شوینی دیاریبکراو کهسانیک یان شتانیک ببردین} لهو رۆژمدا بئبروایهکان وایان دیتە بەرچاو که تەنیا کاتیکی کم له رۆژیدا ماونەوه، یهکدییان ناسیوهو به یهکدی ناشنا بوونه.

وشەى (الساعة) له بهکارهینانى قورئاندا بریتیه له: (مقدار من الزمان والأكثر أن تطلق على الزمان القصير إلا بقرينة)، واته: ماومیهك له کات، بهلام به زۆری بۆ ماومیهکی کم بهکاردی، مهگەر بهلگهیهك ههبن لهسەر ئەوهی که کاتهکهی زۆره، ئەگەرنا زیاتر بۆ ماوهی کم بهکاردهینری.

دەبى بزانی (الساعة) به مانای (کاژیر)، که شهست خولهکه، نیه، که رۆژیش بیست و چوار سعاته، بهلکو له زمانى عه‌رهبییدا واته: کاتیکی کم، نهك یهك لهسەر بیست و چوار (٢٤/١)ی شهوو رۆژیک، ئەوه چه‌مکیکی باوی ئەم سه‌ردهمه‌ى ئیستایه، دواى ئەوهی که کاتژمیر دروست کراوه.

ئنجای ئەمه به درۆ خستنهوهی کافرمانه که دهمانگوت: زۆر دهمینینهوه له گۆردا، دواى ئەوهی که مردین داخۆ کهی قیامهت دی، ئەو هه‌موو کاته زۆرهی که پیده‌چن، چۆن دمگونجی ئیمه زیندوو بکرنینهوه؟ خوا پێیان دمفەرموی: ئیوه له قیامه‌تدا کاتیک که کۆدمکرنینهوه، وا دیتە به‌رچاوتان تەنیا یهك سعات ماونەتەوه، کاتیکی کم ماونەتەوه، هەر بایى ئەومندەى یهکدی بناسن، واته: ئەومندە مانەوهی دواى مردنتان به به‌راورد له‌گه‌ل قیامه‌تو، له‌گه‌ل ئەو کاته دوورو درێژمدا، که هەر خوا دمزانى، چەنده؟ هەر بایى ئەومندیه که ناشنایه‌تییان له‌گه‌ل یهکدی په‌یدا کردبى.

وشەى (تعارف) (تفاعل) له: (عرف) موه یانى : ناسى، هاتوه.

هه‌ئبه‌ته وشه‌ی (الساعة) وهك دواپیش باسی ده‌مه‌ین، خوی قسه له‌جی
 كرددویه‌تی به ناوونیشان و زاراوه‌یهك بۆ نه‌وكاته‌ی كه دنیا‌ی تیدا كۆتا دئ، كه
 به كوردیی ده‌ئیین: ناخر زه‌مان، په‌سلان، (الساعة) واته: كاتی تیدا كۆتایی هاتنی
 دنیا، جیایه له (قیامة)، واته: كاتی هه‌ئسانه‌وه‌و زیندوو‌بوونه‌وه دوی تیک‌چوون و
 نه‌مانی دنیا، به‌لام (الساعة) واته: نه‌و كاته كه‌مه‌ی كه دنیا‌ی تیدا كۆتا دئ.

له كۆتایی دا خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

﴿ ۴۰ ﴾، بی‌گومان نه‌وانه‌ی كه دیداری خویان به درۆ زانی، زیانبار بوون، زیانیان
 لیکه‌وتو، له تیگه‌یشتووان و پینمای و مرگران نه‌بوون، بۆیه زیانبار بوون، رپی
 راست گرتن نه‌ومیه كه مرۆف بزانی نه‌م بوونه‌ومره، نه‌م كه‌ونه‌و كائیناته، شاری
 بی‌خاومن نیه، خوییه‌ك ئیمه‌ی هیناوه‌و نه‌م دروست‌کراوانه‌ی دروست کردوون و،
 دوی نه‌وه‌ی كه له به‌ینمان دمبات، دووباره دروستمان ده‌کاته‌وه، وهك ده‌فه‌رموی:

﴿ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدُوُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ، لِيَجْزِيَ

الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ

حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿ ۴۱ ﴾ یونس، خوا دروست‌کراوه‌مکان

له به‌ین دمبات، پاشان دووباره ده‌یان‌هینیت‌ه‌وه، نه‌وان له‌به‌ر نه‌وه‌ی رپی راست‌گرتوو

نه‌بوون و، نه‌و تیگه‌یشتنه‌یان نه‌بوو، وهك خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ

الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿ ۷ ﴾ الروم، واته: پ‌واله‌تیک له زیانی

دنیا دمزان، به‌لام له دوارۆز بیناگان، بۆیه تووشی نه‌و زیانباریی و دۆرانه بوون.

مه‌سه‌له‌ی پینجهم: كه ده‌فه‌رموی: ﴿ وَإِنَّمَا نُرِيكَ بَعْضَ الَّذِي نَعْدُهُمْ أَوْ نُوقِفُكَ

فَالْيَتَا مَرْجِعَهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿ ۴۶ ﴾، وشه‌ی (وعد) له هورئاندا

هەم بۆ گەفتو بەئینی باش (الوعدُ بالخیر) دئو، هەم بۆ گەفتو بەئینی خراب (وَعید)یش.

ئنجای لێردا خوا ﷻ دەفەرموی: ئەوەی که ئیمە بەئین و گەفتیان پێدەدەین، که بریتیه له سزاو نازاری دنیا، ئەگەر هەندیک لەوەت پێشان بدەین، یاخود بتمرتین، پێش ئەوەی ئەو سزایە خوا هەرەشە پێ لەوان دەکات، پێشانی تۆی بدەین و، دلت ئۆخرنی بۆ بێ، که هەموو جارێ تۆیان هەلەدەپێچا: دەی ئەگەر راست دەکە، سزای خوا بێنە، بەردمان بەسەردا ببارینە، سزای بەئێشمان بۆ بێنە! له هەردوو حالاندا گیرانهومیان، یان شوینی گەڕانهومیان {چونکه (مَرَج) هەم بە مانای چاوگه (رَجوع)، هەم بە مانای ناوی شوین (اسم مکان)ه}، له هەردوو حالاندا گەڕانهومیان و گیرانهومیان بۆ لای ئیمەیه، دواپیش خوا شايد بووه بەسەر ئەوهوه که دەیکەن، هەمووی بینیهوه ناگاداره پێیان.

له نایهتی ژماره (١٠) تا (١٦)ی سوورەتی (الدخان)دا، زیاتر تیشک خراوته سەر ئەو سزا دنیاییه که خوا هەرەشە پێ له کافرەکانی رۆژگاری پینجەمبەر ﷺ دەکات، بەتایبەت کافرەکانی مەککه، که دیاره بۆ کافرەکانی رۆژگاری مەکانی دیکەش، ئەو یاسایه خوا هەر له ئارا دایه، خوا له سوورەتی (الدخان)دا دەفەرموی: ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغشى النَّاسُ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَتَى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْقِمُونَ ﴿١٦﴾﴾

واته: چاومرێ بکه رۆژێک که ناسمان دووکه لێکی ناشکرا دینێ، خه لک داده پۆشی، (خه لک، یان فریشتهکان ده لێن): ئەوه سزایهکی به ئێشه، (ئنجای دهپارینهوه) پهروهردگارمان! ئەم سزایه مان له سەر لابه، ئیمه دەبینه بروادار، {خوا ﷻ} دەفەرموی: {چون پهنه وهردهگرن، که پێشتر پینجەمبەرێکی روون و ناشکرایان بۆ هاتبوو، بهلام بانگهوازمهکیان قبوول نهکرد، ئنجای پشتیان تیکردو

گوتیان: فیرکراوەو شیتیشە، نێمە بۆ ماویەکی کەم ئەو سزاو نازارەتان لەسەر لادەبەین، بەلام نێوە دووبارە دەگەرێنەووە بۆ سەر بەزمی پیشیتان (دوای ئەوەی کە سزایەکەمان لەسەر لابردن) ئەو رۆژە ی کە تۆلە ی گەورە دەستینینەو، ئەو رۆژە نێمە تۆلە سینەرەومین (جا چ مەبەست جەنگی بەدر بی، چ مەبەست کاتی مەرگیان بی، چ مەبەست پێی رۆژی دوایی بی).

کە ئەگەر تەمەن باقی بی، لە تەفسیر سوورەتی (الدخان) دا پێی دەگەین، زانیان دەلێن: کاتی خۆی گرانییەک بەسەر خەلکی مەککەدا هات، دوای ئەوەی پێغەمبەر ﷺ تووکی لیکردن و فەرمووی: {اللَّهُمَّ اشْدُدْ وُطْأَتَكَ عَلَىٰ مُضَرَ^(۱) اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا سَنِينَ كَسَنِينَ يُوسُفَ} {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۹۶۱)، عَن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ}.

واتە: ... خوايە! سالی گرانیی و قاتو قریی بەسەر (موزەر) دایینە، وەک ئەو سالانە ی کە بەسەر خەلکی میسردا هاتن.

کە یوسف سەلامی خوای لی بی، نەخشەییەکی نابوویری بۆ دانان بۆ ئەوەی پزگاریان بی لەو قەیرانە نابوویریە، کەسی وایان هەبوو ئەو مندە تووشی هەزاریی و گرانیی و قاتو قریی بوو بوو، وای دەزانی کە لە نیوان ئەو و ئاسماندا چینیکی ئەستووری تۆزو خۆل و دووگەل هەیه.

کە دەفەر موی: ﴿ثُمَّ اللَّهُ شَهِدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ﴾، واتە: دوای ئەو منن ئنجای خوا ﷻ ناگادارەو چاودێرە بەسەر ئەو مەو کە دەیکەن.

وشە ی (شەید) واتە: شایەد، دەلی: (وَهُوَ مُخْبِرٌ عَن أَمْرِ فِيهِ تَصْدِيقٌ مُّخْبِرٍ وَاسْتَعْمِلَ هُنَا فِي الْعَالَمِ عِلْمَ تَحْقِيقٍ)، (شەید) بریتیە لە هەوالدەریک کە لە هەوال دانەگەیدا بەراست دانانی ئەو هەوالدەرە هەیه، شایەدی دەدات دەلی: ئەو هەوالدەرە ی کە هەوالتان پێدەدات راست دەکات، وە لێردا بە مانای زانیەک بەکارهاتووە کە چاک لە زانیارییەکی خۆیدا گەیشتۆتە دنیایی.

مەسەلەى شەشەم و كۆتايى : كه دەفەرموئى: ﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ

رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۴۷﴾، وه بۆ ھەر كۆمەلگايەك
پەوانەكراويك نىردراوه، ئنجا له رۆژى دوايى دا كه پىغەمبەرمەكەيان بۆ لايان ھات
(بۆ دادگايى كردن و پاداشت و سزا و مرگرتنيان) له نيوانياندا دادومرى دەكرى به
دادگەرانه، وه ئەوان ستمەيشيان لى ناكرى.

لیرەدا دوو پرسىار دروست دەبن :

وہ لامدانەوہى دوو پرسىار

۱- ئايا بۆ ھەر كۆمەلگايەك پىغەمبەرىك و پەوانەكراويك ھەبووہ؟

وہلام/ دەلئىن: بەئى، وهك خواى پەرومردگار له سوورمتى (فاطر)دا زۆر به روون و
پاشكاويى دەفەرموئى: ﴿ ... وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿۴۸﴾، واتە: وه
ھىچ كۆمەلگايەك نەبووہ، مەگەر ورياكەرموہ، ترسىنەرىكى تىدا پابردوہ، كه
لیرمش دەفەرموئى: ﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ ﴿۴۹﴾، بۆ ھەر كۆمەلگايەكى گەورە،
پىغەمبەرىك ھەبووہ، بەلام له سوورمتى (فاطر)دا خواى پەنھانزان زۆر به
شيوازىكى دلئياكەرموہ ھەرموويەتى: ھىچ كۆمەلگايەك نەبووہ، مەگەر
ورياكەرموہ، ترسىنەرىكى تىدا پابردوہ.

كه زانايان دەلئىن: بەھىزترىن شيوازى ئىسپات كردنى بابەتیکە، كه له
پىشەوہ لابردن (نفي) ھەبى و له دوايەوہ ھەلاواردن (استثناء) بى.

نەگەر تەماشای مێژووی گەلان و ئۆممەتانی پىشوووش بکەين، ھەر وامان
دیتە بەرچاو، بەلام پىويستە ئەو راستىيەش بزانیين كه مێژووی گەلان و
ولاتان و كۆمەلگاكان كى نووسيويتیەوہ؟ كاتى خۆى نووسين و خویندن، وهك
ئىستا نەبووہ، ھەموو گەس خویندن و نووسینی نەدەزانى، خویندن و نووسين
زیاتر له دەستی دەستەلاتداراندا ھۆرخکرايوو و كورت ھەلھاتبوو، ئەوان

مىژوومكەيان بە كەيفى خۇيان نووسىومتەو، بۇيەش لەو شوينەوارانەى مىسرو شامو عىراقو ... ەتتدا، باسى ئىبىراھىم ناكىرى، ئەگەرنا ئەو شتىكى ديارە كە ئىبىراھىم عليە السلام جوولەكەو نەصرانىيەو مسولمانو خەلگى دنيا ەموويان دمزانن، كە ئىبىراھىم عليە السلام بياويك بوو، ئەو بەسەرھاتانەى ەبوون، بەلام بۇچى باسو خواسى نەنووسراو؟ چونكە دەستەلاتداران مىژوويان بە شىومىەك نووسىومتەو، كە لەگەل بىروبروا كلتوورو فەرھەنگى خۇياندا بگونجى، ئىستاش كە دنيا ەيندە پىشكەوتەو، لە رووى زانستو خویندنو نووسىنەو، بۇ وینە: تەماشای مىژووى عىراق بکە، ئەگەر سەددام لە بەين نەجووبايە، بىگومان مىژووى عىراقى بەو شىومىە دەنووسىەو كە بۇ خۇى پىى خۇش بوو. ئەو جەنگە ەشت سالىيەى ئىرانى ەر بە قادسىەى دووم ناوانابوو، وە جەنگى كویتی بە (غزو) ناوانابوو، بەلئ مىژوو دەستەلاتداران بەو شىومىە دەينووسنەو كە لە بەرژەومندىى خۇيان بى، بۇيە پىويستە وریابىن، من زور لەو كىتبە مىژوويانەم خویندوونەو، تەماشام دەکرد باسى پىغەمبەرانیان تىدانىە، بەلام نەينىيەكەى ئەومىە، وەك گوتەم: خویندنو نووسىن ئەو كاتە زور كەمبوو، ئەووى كە ەشبوو، شتىكى سەلمىنراو كە لە دەستى دەستەلاتداراندا بوو، ئەوانىش ئەووى كە بۇخۇيان پىیان خۇشبوو لەگەل بىرو برىواو كلتوورو فەرھەنگو بەرنامەو فىكرى خۇياندا گونجاو، نووسىوويانەتەو، وە ەر ەوائىك پىچەوانەى بىروبرىواو كلتوورو فەرھەنگو بەرنامەو فىكرى ئەوان بووبى، نەیانووسىومتەو.

ننجا ئەو پىغەمبەرانە (عليهم الصلاة والسلام) كە ەر دزايەتىى كراونو دمرکراون، ەیانبوو بەند كراو، ەیانبوو شەھىد كراو، وەك زەكەرىياو يەحیا، ننجا وەك چۆن خۇيان ناپەكەت كراونو كوژراون، ناحەزەكانیان شوینەوارەكانىشان ناوا سىرپونەو.

۲- بۇچى ئەو پىغەمبەرانە سەلاتو سەلامى خوايان لەسەر بى، وەك نووحو ئىبىراھىم و موسا و عىسا و موخەمەد، ەروەھا ەوودو صالحو لووطو شوەب، زياتر لە ناوچەى رۆژەلاتى نىوەرەستن؟

وہلام/ وہلامگەى ئەومىيە كە بەشەر بەگشتى زياتر لەو ناوچەيەدا نىشتەجى بوون، وەك جارىكى دىكەش باسەم كىردو: لە سالى ۲۰۱۴ز دا، لە سەفەر ئىكمدا بۆ سوید، چووينە شارى (پوتۇبۇرىي) كە يەكئىكە لە شاره گەورەكانى سوید، چووينە شوپىنىكى زۆر بەرز، رەنگە زياتر لە كىلۇمەترىك لە ئاستى دەريا بەرز بى، چىايەك بوو، مىلىكى لى بوو لەسەرى نووسرابوو: دە ھەزار (۱۰،۰۰۰) سال لەمەو پىش، نىرە سەد مەتر ناوى لەسەر بوو، واتە: شوپىنە بەرزەكە لە زىر قوولايى سەد مەتر ئاو دابوو، ئەدى دەبى شارەكە چەندەى ئاو لەسەر بووبى؟ كەواتە: رەنگە زۆر لە ولاتانى ئەورووپا سالانىكى زۆر لە زىر دەريادا بووبى، پاشان باسى ئەو دەكرى كە كاتى خۆى ھەردوو قارەى ناسىاو ئەفرىقىا لەگەل قارەى ئەمريكا، پىكەوہ بوو ون، دوايى گۆى زەوى گۆرانىكى گەورەى بەسەردا ھاتو، ئەگەر نا چ شتىك ھىندە سوورەكانى گەياندۆتە ئەمريكا؟ چونكە ئەو كاتە ھۆكارى ھاموشۇ ھىندە پىشكەوتوو نەبوو، واديارە كاتى خۆى بە يەكەوہ لكاو بوون، دوايى پچراون، كە ديارە گۆرانكارى زۆر بەسەر ئەم زەويەى ئىمەدا ھاتوون.

ئىجا لە راستىيدا لە نىو ھەموو كۆمەلگەكان دا، لە نىو دواگەوتووترىن كۆمەلگەشدا شوپىنەوارى ئايىن و خواپەرسىي و دروشمەكانى خواپەرسىي ھەن، ئەوہ نەك ھەر من وا بلىم، بەلكو (توئىيى) كە باسى مېژووى شارستانى بەشەر (قصة الحضارة) دەكات، ھەروەھا ھەموو ئەوانەى لە مېژووى بەشەر دەكۆلنەو، دەئىن: ھىچ كۆمەلگەيەك نىە كە جۆرىك لە دىندارىي و دروشمەكانى خواپەرسىي و بەندايەتىي بۆ خوا كىردنى، تىدانەبى، چ بە راست، چ بە ھەلە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دەرسى شەشم

پېناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە نۆ (۹) ئايەت پېك دى، ئايەتەكانى : (۴۸ تا ۵۶)، تەومرى سەرەكىى ئەم دەرسە، برىتتە لە باسى ھاتنى (ساعة) و (قيامة)، كە بەداخەوہ زۆر كەس ئەم دوو وشەيە تىكەل دىكەن، بەلام ۋەك دوايى باسى دىكەن، دوو ماناى جىيان ھەن، ديارە بېپروايەكان پەلەيان كروە لە ھاتنى كاتى تىكچوونى بوونەومر، خواى زاناو كارزانىش بە پىغەمبەرى خۆى ﷺ دەفەرموى: پېيان رابگەيەنە : كە ئەم مەسەلەيە كەم و زۆر پەيوەندىيى بە ئىوہوہ نيەو، عانىدى خوايە، پاشان ھەر كام لە (ساعة) و (قيامة)، ۋەك واقعيك دەخاتە بەرچاۋو، دئنيان دەكاتەومو، روونيشى دەكاتەوہ كە باباى كافرى ستەمكار، لەو رۆژمدا بە ناۋات دەخۋازى كە ھەموو دنيا بكاتە بەلاگىرى خۆىو. دەريازى بىي، بەلام بى سوودە.

لە كۆتايى دا خوا ﷻ خاۋەندارىتتى خۆى بۇ ئاسمانەكان و زموى و ھەرچى تىياندا ھەيە، دەخاتەرووو، ئەوہ كە بەئىنى خوا راستەو دىتە دى، پاشان زىندووكردەومو مراندنى رەھا، ۋەك سىفەتتىكى خۆى باس دەكاتو، گەرآنەوہى مروفەكان بۇ لاي خۆى بۇ سزاۋ پاداشت، رادەگەيەن.

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۴۸﴾ قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا
 نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَعْجِرُونَ سَاعَةً وَلَا
 يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۴۹﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيِّنَاتٍ أَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ
 الْمُجْرِمُونَ ﴿۵۰﴾ أَمْ إِذَا مَا وَقَعَ أَمْنٌ بِهِ ؕ أَلَمْ يَكُنْ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ ؕ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿۵۱﴾ ثُمَّ
 قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۵۲﴾
 وَيَسْتَبِشُّونَكَ أَحَقُّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لِحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿۵۳﴾ وَلَوْ
 أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ؕ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ
 وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۵۴﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵۵﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ
 وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۵۶﴾

مانای وشە بە وشە نایەتەکان

{ وە ببیروایەکان دەلێن: ئەگەر راست دەکەن : ئەم بەلێنە کە دەیتە دی (واتە: بەلێنی کۆتایی هاتنی دنیا، یان زیندووکرانەوهو هەلسیترانەوه) ﴿ ۴۸ ﴾ بلی: هیچ زیان و سوودیکی خۆشم بە دەست نیە، مەگەر ئەوهی خوا بیهوی، بۆ هەر کۆمەلگایە کاتیکی کۆتایی هاتن هەیه، هەر کات کاتی کۆتایی هاتنیان هات، نە سەعاتیک دوا دەکەون و نە پێشدمکەون ﴿ ۴۹ ﴾ بلی: پێم بلێن: نایا هەر کات سزای خوا بە شەوی یان بە رۆژی هات، تاوانباران پەلە ج بەشیکی دەکەن، ﴿ ۵۰ ﴾ نایا دواي ئەوهی قەوما، بروتان هینا، نایا نیستا، کە پێشتر پەلەتان لێ دەکرد؟ ﴿ ۵۱ ﴾ دواي بەوانە ستمیان کردووە گوترا: نازاری هەمیشەیی بجێژن، نایا هەر بە پێی ئەوه کە دەتانکرد، سزا نادرین! ﴿ ۵۲ ﴾ هەوالت لێ دەپرسن: نایا ئەو هەوائی هەلسانەوهو زیندوو بوونەوهی دواي مردن، راستە؟ بلی: بەلێ، سویند بە پەروردگارم، ئەوه راست و جەسپاوهو. ئیوش دەستەوسانکەری خوا نین (کە زیندوو تان بکاتەوهو سزاستان بدات) ﴿ ۵۳ ﴾ لەو رۆژەدا هەر کەسێک کە ستمی کردووە، ئەگەر هەرچی لە زەویدایە، هەیبووایە. دەیکردە قەرمبووی، کاتیک سزاو نازاریان بینی، پەشیمانیاان پەنهان کردو، بە دادگەرانه دادومریان لە نیواندا کرا، بئێوهی ستمیان لێ بکری ﴿ ۵۴ ﴾ بزائن! هەرچی لە ناسمانەکان و زەویدایە، هی خواپە، ئاگادارین! کە بەلێنی خوا بە هاتنی قیامت جەسپاوه، بەلام زۆریەیان نازائن ﴿ ۵۵ ﴾ هەر خوا دەژیەن و دەمرین، و، هەر بۆ لای ویش دەگیردرینەوه ﴿ ۵۶ ﴾ } .

شیکردنه‌وهی هه‌ندیك له وشه‌کان

(أَجَلٌ) : (الأَجَلُ: المَدَّةُ المَضْرُوبَةُ لشيءٍ)، (أجل) بریتیه له کاتی دیاریکراو بۆ شتیک، واته: کۆتایی هاتنی نهو شته.

(وَيَسْتَسْتَشِرُّونَكَ) : واته: هه‌والت لی دهبرسن، (النَّبَأُ: خَبْرٌ ذُو فَائِدَةٍ عَظِيمَةٍ يَحْصُلُ بِهِ عِلْمٌ أَوْ الظَّنُّ الرَّاجِحُ) (نبا) بریتیه له هه‌والتیک که سوودیکی مه‌زنی هه‌بی، به‌هۆیه‌وه زانیاری، یاخود گومانیکێ زالی، وه‌دهست بی.

(إِي) : به واتای (نعم)، دی به‌لام (لَا يَكُونُ إِلَّا مَعَ الْقَسَمِ) وشه‌ی (إِي) واته: به‌لی، به‌لام حه‌تمه‌ن له دوایه‌وه، سویند دی.

(وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ) : واته: ئیوه ده‌سته‌وسانکه‌ر نین، (العَجْزُ: أَصْلُهُ التَّأَخُّرُ عَنِ الشَّيْءِ، وَحُصُولُهُ عِنْدَ عَجْزِ الشَّيْءِ وَمُؤَخَّرِهِ)، (عجز) بریتیه له دواکه‌وتن له شتیک، که‌وتنه پاش شتیک، (وَصَارَ فِي التَّعَارُفِ اسْمًا لِلْقُصُورِ)، دواپی به شیوه‌ی عورفو باو، بۆته ناو بۆ که‌مه‌رخه‌می.

(لَأَفْتَدِيَنَّ بِهِ) : (الْفِدَى وَالْفِدَاءُ: حِفْظُ الْإِنْسَانِ عَنِ النَّائِبَةِ بِمَا يَبْدُلُهُ عَنْهُ) واته : (فِدَى وَفِدَاءُ): بریتیه له‌وه که ئینسان خۆی بپاریزی له به‌لایه‌ک، به‌هۆی پارمی‌ه‌که‌وه که سه‌رفی ده‌کاو ده‌یکاته به‌لاگێری خۆی، ده‌یکاته هه‌رمبووی خۆی، (أَفْتَدَى: إِذَا بَدَلَ ذَلِكَ عَنْ نَفْسِهِ)، (افندی) واته: پارمی‌ه‌کی سه‌رف کرد خۆی بکریته‌وه.

(وَأَسْرُوا) : (الإِسْرَارُ : خِلَافُ الإِعْلَانِ)، (إِسْرَار) واته : په نهان کردن، پیچیه وانهی (إعلان)ه، ناشکرا کردن.

(النَّدَامَةُ) : واته : به شیمانی، (النَّدَمُ وَالنَّدَامَةُ : التَّحَسُّرُ مِنْ تَغْيِيرِ رَأْيٍ فِي أَمْرٍ فَائِتٍ)، واته : (نَدَم) و (نَدَامَة)، واته : خهفمت خواردن به هوی نه وهوه، که رای گوراهه دهر بارهی شتیک که تیپه ریوه (رای بگوری، نه گوری بی سووده).

مانای گشتی نایەتەکان

خوای ﷻ لە درێژەى باسکردن و خستنه‌پرووی هه‌لۆیستی بێ‌پروایه‌کان له به‌ران‌بەر پێغه‌مبهرى خاتهم ﷺ و له به‌ران‌بەر قورئاندا، ئەو بابەتانه‌ى كه پێغه‌مبهرى خوای ﷻ له دوو تۆپى قورئاندا دەپێچرێته‌وه، به تايبەت ئەوه كه رۆژيك دى، دنيا كۆتايى پى دى، ئەم بازاره دەپێچرێته‌وه، دوايى بازارى ديكه و قوناغى ديكه دێته پيش، كه قوناغى هه‌لسانه‌وه و زیندوو بوونه‌وه و لێرسینه‌وه و سزاو پاداشته، له‌وباره‌وه بێ‌پروایه‌كانى رۆژگارى پێغه‌مبهر ﷺ، وه هى ئەم رۆژگارى ئێمه‌ش و هى دواى نىستاش، هه‌ميشه دهرباره‌ى ئەو راستيانه مشتومريان كردوه و جى نيشكاليان بوون، مه‌گه‌ر كه‌سانى كه له وه‌حى خوا به‌هرمه‌ند بووبن و له و راستيانه‌ى به‌هرمه‌ند بووبن كه وه‌حى خوا ده‌يانگه‌يه‌نى، ئەگه‌رنا ئەوه شتىكى نادياره‌و، بۆ به‌شەر دووره دواى ئەوه‌ى ئىنسان دهمرئ، دووباره زیندوو بێته‌وه ! هه‌لبه‌ته بۆ خواى په‌رومردگار زۆر زۆر ئاساييه، ئەدى چۆن له سه‌ر هتا دروستى كردوه؟ ئەگه‌ر به‌هياسى عه‌قلىيى و مه‌نتىقيش بى، كه‌سێك كه شتىك دروست بكات، دواى ئەوه‌ى كه لى تىكدەچى، ئاسانتر ده‌توانى دروستى بكاته‌وه، دروستكراوىك كه دووباره ده‌كرێته‌وه له‌وه‌ى له نه‌بوو دروست ده‌كرئ، ئاسانتر چاك ده‌كرێته‌وه، دروست ده‌كرێته‌وه.

ئىجا له و سياقه‌دا خواى بالادەست باسى قسه‌ى كافره‌كان ده‌كات، سه‌ر هتا ده‌فه‌رموى :

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صٰدِقِينَ ۝۱۰۰ ۝۱۰۱ ۝۱۰۲ ۝۱۰۳ ۝۱۰۴ ۝۱۰۵ ۝۱۰۶ ۝۱۰۷ ۝۱۰۸ ۝۱۰۹ ۝۱۱۰ ۝۱۱۱ ۝۱۱۲ ۝۱۱۳ ۝۱۱۴ ۝۱۱۵ ۝۱۱۶ ۝۱۱۷ ۝۱۱۸ ۝۱۱۹ ۝۱۲۰ ۝۱۲۱ ۝۱۲۲ ۝۱۲۳ ۝۱۲۴ ۝۱۲۵ ۝۱۲۶ ۝۱۲۷ ۝۱۲۸ ۝۱۲۹ ۝۱۳۰ ۝۱۳۱ ۝۱۳۲ ۝۱۳۳ ۝۱۳۴ ۝۱۳۵ ۝۱۳۶ ۝۱۳۷ ۝۱۳۸ ۝۱۳۹ ۝۱۴۰ ۝۱۴۱ ۝۱۴۲ ۝۱۴۳ ۝۱۴۴ ۝۱۴۵ ۝۱۴۶ ۝۱۴۷ ۝۱۴۸ ۝۱۴۹ ۝۱۵۰ ۝۱۵۱ ۝۱۵۲ ۝۱۵۳ ۝۱۵۴ ۝۱۵۵ ۝۱۵۶ ۝۱۵۷ ۝۱۵۸ ۝۱۵۹ ۝۱۶۰ ۝۱۶۱ ۝۱۶۲ ۝۱۶۳ ۝۱۶۴ ۝۱۶۵ ۝۱۶۶ ۝۱۶۷ ۝۱۶۸ ۝۱۶۹ ۝۱۷۰ ۝۱۷۱ ۝۱۷۲ ۝۱۷۳ ۝۱۷۴ ۝۱۷۵ ۝۱۷۶ ۝۱۷۷ ۝۱۷۸ ۝۱۷۹ ۝۱۸۰ ۝۱۸۱ ۝۱۸۲ ۝۱۸۳ ۝۱۸۴ ۝۱۸۵ ۝۱۸۶ ۝۱۸۷ ۝۱۸۸ ۝۱۸۹ ۝۱۹۰ ۝۱۹۱ ۝۱۹۲ ۝۱۹۳ ۝۱۹۴ ۝۱۹۵ ۝۱۹۶ ۝۱۹۷ ۝۱۹۸ ۝۱۹۹ ۝۲۰۰ ۝۲۰۱ ۝۲۰۲ ۝۲۰۳ ۝۲۰۴ ۝۲۰۵ ۝۲۰۶ ۝۲۰۷ ۝۲۰۸ ۝۲۰۹ ۝۲۱۰ ۝۲۱۱ ۝۲۱۲ ۝۲۱۳ ۝۲۱۴ ۝۲۱۵ ۝۲۱۶ ۝۲۱۷ ۝۲۱۸ ۝۲۱۹ ۝۲۲۰ ۝۲۲۱ ۝۲۲۲ ۝۲۲۳ ۝۲۲۴ ۝۲۲۵ ۝۲۲۶ ۝۲۲۷ ۝۲۲۸ ۝۲۲۹ ۝۲۳۰ ۝۲۳۱ ۝۲۳۲ ۝۲۳۳ ۝۲۳۴ ۝۲۳۵ ۝۲۳۶ ۝۲۳۷ ۝۲۳۸ ۝۲۳۹ ۝۲۴۰ ۝۲۴۱ ۝۲۴۲ ۝۲۴۳ ۝۲۴۴ ۝۲۴۵ ۝۲۴۶ ۝۲۴۷ ۝۲۴۸ ۝۲۴۹ ۝۲۵۰ ۝۲۵۱ ۝۲۵۲ ۝۲۵۳ ۝۲۵۴ ۝۲۵۵ ۝۲۵۶ ۝۲۵۷ ۝۲۵۸ ۝۲۵۹ ۝۲۶۰ ۝۲۶۱ ۝۲۶۲ ۝۲۶۳ ۝۲۶۴ ۝۲۶۵ ۝۲۶۶ ۝۲۶۷ ۝۲۶۸ ۝۲۶۹ ۝۲۷۰ ۝۲۷۱ ۝۲۷۲ ۝۲۷۳ ۝۲۷۴ ۝۲۷۵ ۝۲۷۶ ۝۲۷۷ ۝۲۷۸ ۝۲۷۹ ۝۲۸۰ ۝۲۸۱ ۝۲۸۲ ۝۲۸۳ ۝۲۸۴ ۝۲۸۵ ۝۲۸۶ ۝۲۸۷ ۝۲۸۸ ۝۲۸۹ ۝۲۹۰ ۝۲۹۱ ۝۲۹۲ ۝۲۹۳ ۝۲۹۴ ۝۲۹۵ ۝۲۹۶ ۝۲۹۷ ۝۲۹۸ ۝۲۹۹ ۝۳۰۰ ۝۳۰۱ ۝۳۰۲ ۝۳۰۳ ۝۳۰۴ ۝۳۰۵ ۝۳۰۶ ۝۳۰۷ ۝۳۰۸ ۝۳۰۹ ۝۳۱۰ ۝۳۱۱ ۝۳۱۲ ۝۳۱۳ ۝۳۱۴ ۝۳۱۵ ۝۳۱۶ ۝۳۱۷ ۝۳۱۸ ۝۳۱۹ ۝۳۲۰ ۝۳۲۱ ۝۳۲۲ ۝۳۲۳ ۝۳۲۴ ۝۳۲۵ ۝۳۲۶ ۝۳۲۷ ۝۳۲۸ ۝۳۲۹ ۝۳۳۰ ۝۳۳۱ ۝۳۳۲ ۝۳۳۳ ۝۳۳۴ ۝۳۳۵ ۝۳۳۶ ۝۳۳۷ ۝۳۳۸ ۝۳۳۹ ۝۳۴۰ ۝۳۴۱ ۝۳۴۲ ۝۳۴۳ ۝۳۴۴ ۝۳۴۵ ۝۳۴۶ ۝۳۴۷ ۝۳۴۸ ۝۳۴۹ ۝۳۵۰ ۝۳۵۱ ۝۳۵۲ ۝۳۵۳ ۝۳۵۴ ۝۳۵۵ ۝۳۵۶ ۝۳۵۷ ۝۳۵۸ ۝۳۵۹ ۝۳۶۰ ۝۳۶۱ ۝۳۶۲ ۝۳۶۳ ۝۳۶۴ ۝۳۶۵ ۝۳۶۶ ۝۳۶۷ ۝۳۶۸ ۝۳۶۹ ۝۳۷۰ ۝۳۷۱ ۝۳۷۲ ۝۳۷۳ ۝۳۷۴ ۝۳۷۵ ۝۳۷۶ ۝۳۷۷ ۝۳۷۸ ۝۳۷۹ ۝۳۸۰ ۝۳۸۱ ۝۳۸۲ ۝۳۸۳ ۝۳۸۴ ۝۳۸۵ ۝۳۸۶ ۝۳۸۷ ۝۳۸۸ ۝۳۸۹ ۝۳۹۰ ۝۳۹۱ ۝۳۹۲ ۝۳۹۳ ۝۳۹۴ ۝۳۹۵ ۝۳۹۶ ۝۳۹۷ ۝۳۹۸ ۝۳۹۹ ۝۴۰۰ ۝۴۰۱ ۝۴۰۲ ۝۴۰۳ ۝۴۰۴ ۝۴۰۵ ۝۴۰۶ ۝۴۰۷ ۝۴۰۸ ۝۴۰۹ ۝۴۱۰ ۝۴۱۱ ۝۴۱۲ ۝۴۱۳ ۝۴۱۴ ۝۴۱۵ ۝۴۱۶ ۝۴۱۷ ۝۴۱۸ ۝۴۱۹ ۝۴۲۰ ۝۴۲۱ ۝۴۲۲ ۝۴۲۳ ۝۴۲۴ ۝۴۲۵ ۝۴۲۶ ۝۴۲۷ ۝۴۲۸ ۝۴۲۹ ۝۴۳۰ ۝۴۳۱ ۝۴۳۲ ۝۴۳۳ ۝۴۳۴ ۝۴۳۵ ۝۴۳۶ ۝۴۳۷ ۝۴۳۸ ۝۴۳۹ ۝۴۴۰ ۝۴۴۱ ۝۴۴۲ ۝۴۴۳ ۝۴۴۴ ۝۴۴۵ ۝۴۴۶ ۝۴۴۷ ۝۴۴۸ ۝۴۴۹ ۝۴۵۰ ۝۴۵۱ ۝۴۵۲ ۝۴۵۳ ۝۴۵۴ ۝۴۵۵ ۝۴۵۶ ۝۴۵۷ ۝۴۵۸ ۝۴۵۹ ۝۴۶۰ ۝۴۶۱ ۝۴۶۲ ۝۴۶۳ ۝۴۶۴ ۝۴۶۵ ۝۴۶۶ ۝۴۶۷ ۝۴۶۸ ۝۴۶۹ ۝۴۷۰ ۝۴۷۱ ۝۴۷۲ ۝۴۷۳ ۝۴۷۴ ۝۴۷۵ ۝۴۷۶ ۝۴۷۷ ۝۴۷۸ ۝۴۷۹ ۝۴۸۰ ۝۴۸۱ ۝۴۸۲ ۝۴۸۳ ۝۴۸۴ ۝۴۸۵ ۝۴۸۶ ۝۴۸۷ ۝۴۸۸ ۝۴۸۹ ۝۴۹۰ ۝۴۹۱ ۝۴۹۲ ۝۴۹۳ ۝۴۹۴ ۝۴۹۵ ۝۴۹۶ ۝۴۹۷ ۝۴۹۸ ۝۴۹۹ ۝۵۰۰ ۝۵۰۱ ۝۵۰۲ ۝۵۰۳ ۝۵۰۴ ۝۵۰۵ ۝۵۰۶ ۝۵۰۷ ۝۵۰۸ ۝۵۰۹ ۝۵۱۰ ۝۵۱۱ ۝۵۱۲ ۝۵۱۳ ۝۵۱۴ ۝۵۱۵ ۝۵۱۶ ۝۵۱۷ ۝۵۱۸ ۝۵۱۹ ۝۵۲۰ ۝۵۲۱ ۝۵۲۲ ۝۵۲۳ ۝۵۲۴ ۝۵۲۵ ۝۵۲۶ ۝۵۲۷ ۝۵۲۸ ۝۵۲۹ ۝۵۳۰ ۝۵۳۱ ۝۵۳۲ ۝۵۳۳ ۝۵۳۴ ۝۵۳۵ ۝۵۳۶ ۝۵۳۷ ۝۵۳۸ ۝۵۳۹ ۝۵۴۰ ۝۵۴۱ ۝۵۴۲ ۝۵۴۳ ۝۵۴۴ ۝۵۴۵ ۝۵۴۶ ۝۵۴۷ ۝۵۴۸ ۝۵۴۹ ۝۵۵۰ ۝۵۵۱ ۝۵۵۲ ۝۵۵۳ ۝۵۵۴ ۝۵۵۵ ۝۵۵۶ ۝۵۵۷ ۝۵۵۸ ۝۵۵۹ ۝۵۶۰ ۝۵۶۱ ۝۵۶۲ ۝۵۶۳ ۝۵۶۴ ۝۵۶۵ ۝۵۶۶ ۝۵۶۷ ۝۵۶۸ ۝۵۶۹ ۝۵۷۰ ۝۵۷۱ ۝۵۷۲ ۝۵۷۳ ۝۵۷۴ ۝۵۷۵ ۝۵۷۶ ۝۵۷۷ ۝۵۷۸ ۝۵۷۹ ۝۵۸۰ ۝۵۸۱ ۝۵۸۲ ۝۵۸۳ ۝۵۸۴ ۝۵۸۵ ۝۵۸۶ ۝۵۸۷ ۝۵۸۸ ۝۵۸۹ ۝۵۹۰ ۝۵۹۱ ۝۵۹۲ ۝۵۹۳ ۝۵۹۴ ۝۵۹۵ ۝۵۹۶ ۝۵۹۷ ۝۵۹۸ ۝۵۹۹ ۝۶۰۰ ۝۶۰۱ ۝۶۰۲ ۝۶۰۳ ۝۶۰۴ ۝۶۰۵ ۝۶۰۶ ۝۶۰۷ ۝۶۰۸ ۝۶۰۹ ۝۶۱۰ ۝۶۱۱ ۝۶۱۲ ۝۶۱۳ ۝۶۱۴ ۝۶۱۵ ۝۶۱۶ ۝۶۱۷ ۝۶۱۸ ۝۶۱۹ ۝۶۲۰ ۝۶۲۱ ۝۶۲۲ ۝۶۲۳ ۝۶۲۴ ۝۶۲۵ ۝۶۲۶ ۝۶۲۷ ۝۶۲۸ ۝۶۲۹ ۝۶۳۰ ۝۶۳۱ ۝۶۳۲ ۝۶۳۳ ۝۶۳۴ ۝۶۳۵ ۝۶۳۶ ۝۶۳۷ ۝۶۳۸ ۝۶۳۹ ۝۶۴۰ ۝۶۴۱ ۝۶۴۲ ۝۶۴۳ ۝۶۴۴ ۝۶۴۵ ۝۶۴۶ ۝۶۴۷ ۝۶۴۸ ۝۶۴۹ ۝۶۵۰ ۝۶۵۱ ۝۶۵۲ ۝۶۵۳ ۝۶۵۴ ۝۶۵۵ ۝۶۵۶ ۝۶۵۷ ۝۶۵۸ ۝۶۵۹ ۝۶۶۰ ۝۶۶۱ ۝۶۶۲ ۝۶۶۳ ۝۶۶۴ ۝۶۶۵ ۝۶۶۶ ۝۶۶۷ ۝۶۶۸ ۝۶۶۹ ۝۶۷۰ ۝۶۷۱ ۝۶۷۲ ۝۶۷۳ ۝۶۷۴ ۝۶۷۵ ۝۶۷۶ ۝۶۷۷ ۝۶۷۸ ۝۶۷۹ ۝۶۸۰ ۝۶۸۱ ۝۶۸۲ ۝۶۸۳ ۝۶۸۴ ۝۶۸۵ ۝۶۸۶ ۝۶۸۷ ۝۶۸۸ ۝۶۸۹ ۝۶۹۰ ۝۶۹۱ ۝۶۹۲ ۝۶۹۳ ۝۶۹۴ ۝۶۹۵ ۝۶۹۶ ۝۶۹۷ ۝۶۹۸ ۝۶۹۹ ۝۷۰۰ ۝۷۰۱ ۝۷۰۲ ۝۷۰۳ ۝۷۰۴ ۝۷۰۵ ۝۷۰۶ ۝۷۰۷ ۝۷۰۸ ۝۷۰۹ ۝۷۱۰ ۝۷۱۱ ۝۷۱۲ ۝۷۱۳ ۝۷۱۴ ۝۷۱۵ ۝۷۱۶ ۝۷۱۷ ۝۷۱۸ ۝۷۱۹ ۝۷۲۰ ۝۷۲۱ ۝۷۲۲ ۝۷۲۳ ۝۷۲۴ ۝۷۲۵ ۝۷۲۶ ۝۷۲۷ ۝۷۲۸ ۝۷۲۹ ۝۷۳۰ ۝۷۳۱ ۝۷۳۲ ۝۷۳۳ ۝۷۳۴ ۝۷۳۵ ۝۷۳۶ ۝۷۳۷ ۝۷۳۸ ۝۷۳۹ ۝۷۴۰ ۝۷۴۱ ۝۷۴۲ ۝۷۴۳ ۝۷۴۴ ۝۷۴۵ ۝۷۴۶ ۝۷۴۷ ۝۷۴۸ ۝۷۴۹ ۝۷۵۰ ۝۷۵۱ ۝۷۵۲ ۝۷۵۳ ۝۷۵۴ ۝۷۵۵ ۝۷۵۶ ۝۷۵۷ ۝۷۵۸ ۝۷۵۹ ۝۷۶۰ ۝۷۶۱ ۝۷۶۲ ۝۷۶۳ ۝۷۶۴ ۝۷۶۵ ۝۷۶۶ ۝۷۶۷ ۝۷۶۸ ۝۷۶۹ ۝۷۷۰ ۝۷۷۱ ۝۷۷۲ ۝۷۷۳ ۝۷۷۴ ۝۷۷۵ ۝۷۷۶ ۝۷۷۷ ۝۷۷۸ ۝۷۷۹ ۝۷۸۰ ۝۷۸۱ ۝۷۸۲ ۝۷۸۳ ۝۷۸۴ ۝۷۸۵ ۝۷۸۶ ۝۷۸۷ ۝۷۸۸ ۝۷۸۹ ۝۷۹۰ ۝۷۹۱ ۝۷۹۲ ۝۷۹۳ ۝۷۹۴ ۝۷۹۵ ۝۷۹۶ ۝۷۹۷ ۝۷۹۸ ۝۷۹۹ ۝۸۰۰ ۝۸۰۱ ۝۸۰۲ ۝۸۰۳ ۝۸۰۴ ۝۸۰۵ ۝۸۰۶ ۝۸۰۷ ۝۸۰۸ ۝۸۰۹ ۝۸۱۰ ۝۸۱۱ ۝۸۱۲ ۝۸۱۳ ۝۸۱۴ ۝۸۱۵ ۝۸۱۶ ۝۸۱۷ ۝۸۱۸ ۝۸۱۹ ۝۸۲۰ ۝۸۲۱ ۝۸۲۲ ۝۸۲۳ ۝۸۲۴ ۝۸۲۵ ۝۸۲۶ ۝۸۲۷ ۝۸۲۸ ۝۸۲۹ ۝۸۳۰ ۝۸۳۱ ۝۸۳۲ ۝۸۳۳ ۝۸۳۴ ۝۸۳۵ ۝۸۳۶ ۝۸۳۷ ۝۸۳۸ ۝۸۳۹ ۝۸۴۰ ۝۸۴۱ ۝۸۴۲ ۝۸۴۳ ۝۸۴۴ ۝۸۴۵ ۝۸۴۶ ۝۸۴۷ ۝۸۴۸ ۝۸۴۹ ۝۸۵۰ ۝۸۵۱ ۝۸۵۲ ۝۸۵۳ ۝۸۵۴ ۝۸۵۵ ۝۸۵۶ ۝۸۵۷ ۝۸۵۸ ۝۸۵۹ ۝۸۶۰ ۝۸۶۱ ۝۸۶۲ ۝۸۶۳ ۝۸۶۴ ۝۸۶۵ ۝۸۶۶ ۝۸۶۷ ۝۸۶۸ ۝۸۶۹ ۝۸۷۰ ۝۸۷۱ ۝۸۷۲ ۝۸۷۳ ۝۸۷۴ ۝۸۷۵ ۝۸۷۶ ۝۸۷۷ ۝۸۷۸ ۝۸۷۹ ۝۸۸۰ ۝۸۸۱ ۝۸۸۲ ۝۸۸۳ ۝۸۸۴ ۝۸۸۵ ۝۸۸۶ ۝۸۸۷ ۝۸۸۸ ۝۸۸۹ ۝۸۹۰ ۝۸۹۱ ۝۸۹۲ ۝۸۹۳ ۝۸۹۴ ۝۸۹۵ ۝۸۹۶ ۝۸۹۷ ۝۸۹۸ ۝۸۹۹ ۝۹۰۰ ۝۹۰۱ ۝۹۰۲ ۝۹۰۳ ۝۹۰۴ ۝۹۰۵ ۝۹۰۶ ۝۹۰۷ ۝۹۰۸ ۝۹۰۹ ۝۹۱۰ ۝۹۱۱ ۝۹۱۲ ۝۹۱۳ ۝۹۱۴ ۝۹۱۵ ۝۹۱۶ ۝۹۱۷ ۝۹۱۸ ۝۹۱۹ ۝۹۲۰ ۝۹۲۱ ۝۹۲۲ ۝۹۲۳ ۝۹۲۴ ۝۹۲۵ ۝۹۲۶ ۝۹۲۷ ۝۹۲۸ ۝۹۲۹ ۝۹۳۰ ۝۹۳۱ ۝۹۳۲ ۝۹۳۳ ۝۹۳۴ ۝۹۳۵ ۝۹۳۶ ۝۹۳۷ ۝۹۳۸ ۝۹۳۹ ۝۹۴۰ ۝۹۴۱ ۝۹۴۲ ۝۹۴۳ ۝۹۴۴ ۝۹۴۵ ۝۹۴۶ ۝۹۴۷ ۝۹۴۸ ۝۹۴۹ ۝۹۵۰ ۝۹۵۱ ۝۹۵۲ ۝۹۵۳ ۝۹۵۴ ۝۹۵۵ ۝۹۵۶ ۝۹۵۷ ۝۹۵۸ ۝۹۵۹ ۝۹۶۰ ۝۹۶۱ ۝۹۶۲ ۝۹۶۳ ۝۹۶۴ ۝۹۶۵ ۝۹۶۶ ۝۹۶۷ ۝۹۶۸ ۝۹۶۹ ۝۹۷۰ ۝۹۷۱ ۝۹۷۲ ۝۹۷۳ ۝۹۷۴ ۝۹۷۵ ۝۹۷۶ ۝۹۷۷ ۝۹۷۸ ۝۹۷۹ ۝۹۸۰ ۝۹۸۱ ۝۹۸۲ ۝۹۸۳ ۝۹۸۴ ۝۹۸۵ ۝۹۸۶ ۝۹۸۷ ۝۹۸۸ ۝۹۸۹ ۝۹۹۰ ۝۹۹۱ ۝۹۹۲ ۝۹۹۳ ۝۹۹۴ ۝۹۹۵ ۝۹۹۶ ۝۹۹۷ ۝۹۹۸ ۝۹۹۹ ۝۱۰۰۰ ۝۱۰۰۱ ۝۱۰۰۲ ۝۱۰۰۳ ۝۱۰۰۴ ۝۱۰۰۵ ۝۱۰۰۶ ۝۱۰۰۷ ۝۱۰۰۸ ۝۱۰۰۹ ۝۱۰۱۰ ۝۱۰۱۱ ۝۱۰۱۲ ۝۱۰۱۳ ۝۱۰۱۴ ۝۱۰۱۵ ۝۱۰۱۶ ۝۱۰۱۷ ۝۱۰۱۸ ۝۱۰۱۹ ۝۱۰۲۰ ۝۱۰۲۱ ۝۱۰۲۲ ۝۱۰۲۳ ۝۱۰۲۴ ۝۱۰۲۵ ۝۱۰۲۶ ۝۱۰۲۷ ۝۱۰۲۸ ۝۱۰۲۹ ۝۱۰۳۰ ۝۱۰۳۱ ۝۱۰۳۲ ۝۱۰۳۳ ۝۱۰۳۴ ۝۱۰۳۵ ۝۱۰۳۶ ۝۱۰۳۷ ۝۱۰۳۸ ۝۱۰۳۹ ۝۱۰۴۰ ۝۱۰۴۱ ۝۱۰۴۲ ۝۱۰۴۳ ۝۱۰۴۴ ۝۱۰۴۵ ۝۱۰۴۶ ۝۱۰۴۷ ۝۱۰۴۸ ۝۱۰۴۹ ۝۱۰۵۰ ۝۱۰۵۱ ۝۱۰۵۲ ۝۱۰۵۳ ۝۱۰۵۴ ۝۱۰۵۵ ۝۱۰۵۶ ۝۱۰۵۷ ۝۱۰۵۸ ۝۱۰۵۹ ۝۱۰۶۰ ۝۱۰۶۱ ۝۱۰۶۲ ۝۱۰۶۳ ۝۱۰۶۴ ۝۱۰۶۵ ۝۱۰۶۶ ۝۱۰۶۷ ۝۱۰۶۸ ۝۱۰۶۹ ۝۱۰۷۰ ۝۱۰۷۱ ۝۱۰۷۲ ۝۱۰۷۳ ۝۱۰۷۴ ۝۱۰۷۵ ۝۱۰۷۶ ۝۱۰۷۷ ۝۱۰۷۸ ۝۱۰۷۹ ۝۱۰۸۰ ۝۱۰۸۱ ۝۱۰۸۲ ۝۱۰۸۳ ۝۱۰۸۴ ۝۱۰۸۵ ۝۱۰۸۶ ۝۱۰۸۷ ۝۱۰۸۸ ۝۱۰۸۹ ۝۱۰۹۰ ۝۱۰۹۱ ۝۱۰۹۲ ۝۱۰۹۳ ۝۱۰۹۴ ۝۱۰۹۵ ۝۱۰۹۶ ۝۱۰۹۷ ۝۱۰۹۸ ۝۱۰۹۹ ۝۱۱۰۰ ۝۱۱۰۱ ۝۱۱۰۲ ۝۱۱۰۳ ۝۱۱۰۴ ۝۱۱۰۵ ۝۱۱۰۶ ۝۱۱۰۷ ۝۱۱۰۸ ۝۱۱۰۹ ۝۱۱۱۰ ۝۱۱۱۱ ۝۱۱۱۲ ۝۱۱۱۳ ۝۱۱۱۴ ۝۱۱۱۵ ۝۱۱۱۶ ۝۱۱۱۷ ۝۱۱۱۸ ۝۱۱۱۹ ۝۱۱۲۰ ۝۱۱۲۱ ۝۱۱۲۲ ۝۱۱۲۳ ۝۱۱۲۴ ۝۱۱۲۵ ۝۱۱۲۶ ۝۱۱۲۷ ۝۱۱۲۸ ۝۱۱۲۹ ۝۱۱۳۰ ۝۱۱۳۱ ۝۱۱۳۲ ۝۱۱۳۳ ۝۱۱۳۴ ۝۱۱۳۵ ۝۱۱۳۶ ۝۱۱۳۷ ۝۱۱۳۸ ۝۱۱۳۹ ۝۱۱۴۰ ۝۱۱۴۱ ۝۱۱۴۲ ۝۱۱۴۳ ۝۱۱۴۴ ۝۱۱۴۵ ۝۱۱۴۶ ۝۱۱۴۷ ۝۱۱۴۸ ۝۱۱۴۹ ۝۱۱۵۰ ۝۱۱۵۱ ۝۱۱۵۲ ۝۱۱۵۳ ۝۱۱۵۴ ۝۱۱۵۵ ۝۱۱۵۶ ۝۱۱۵۷ ۝۱۱۵۸ ۝۱۱۵۹ ۝۱۱۶۰ ۝۱۱۶۱ ۝۱۱۶۲ ۝۱۱۶۳ ۝۱۱۶۴ ۝۱۱۶۵ ۝۱۱۶۶ ۝۱۱۶۷ ۝۱۱۶۸ ۝۱۱۶۹ ۝۱۱۷۰ ۝۱۱۷۱ ۝۱۱۷۲ ۝۱۱۷۳ ۝۱۱۷۴ ۝۱۱۷۵ ۝۱۱۷۶ ۝۱۱۷۷ ۝۱۱۷۸ ۝۱۱۷۹ ۝۱۱۸۰ ۝۱۱۸۱ ۝۱۱۸۲ ۝۱۱۸۳ ۝۱۱۸۴ ۝۱۱۸۵ ۝۱۱۸۶ ۝۱۱۸۷ ۝۱۱۸۸ ۝۱۱۸۹ ۝۱۱۹۰ ۝۱۱۹۱ ۝۱۱۹۲ ۝۱۱۹۳ ۝۱۱۹۴ ۝۱۱۹۵ ۝۱۱۹۶ ۝۱۱۹۷ ۝۱۱۹۸ ۝۱۱۹۹ ۝۱۲۰۰ ۝۱۲۰۱ ۝۱۲۰۲ ۝۱۲۰۳ ۝۱۲۰۴ ۝۱۲۰۵ ۝۱۲۰۶ ۝۱۲۰۷ ۝۱۲۰۸ ۝۱۲۰۹ ۝۱۲۱۰ ۝۱۲۱۱ ۝۱۲۱۲ ۝۱۲۱۳ ۝۱۲۱۴ ۝۱۲۱۵ ۝۱۲۱۶ ۝۱۲۱۷ ۝۱۲۱۸ ۝۱۲۱۹ ۝۱۲۲۰ ۝۱۲۲۱ ۝۱۲۲۲ ۝۱۲۲۳ ۝۱۲۲۴ ۝۱۲۲۵ ۝۱۲۲۶ ۝۱۲۲۷ ۝۱۲۲۸ ۝۱۲۲۹ ۝۱۲۳۰ ۝۱۲۳۱ ۝۱۲۳۲ ۝۱۲۳۳ ۝۱۲۳۴ ۝۱۲۳۵ ۝۱۲۳۶ ۝۱۲۳۷ ۝۱۲۳۸ ۝۱۲۳۹ ۝۱۲۴۰ ۝۱۲۴۱ ۝۱۲۴۲ ۝۱۲۴۳ ۝۱۲۴۴ ۝۱۲۴۵ ۝۱۲۴۶ ۝۱۲۴۷ ۝۱۲۴۸ ۝۱۲۴۹ ۝۱۲۵۰ ۝۱۲۵۱ ۝۱۲۵۲ ۝۱۲۵۳ ۝۱۲۵۴ ۝۱۲۵۵ ۝۱۲۵۶ ۝۱۲۵۷ ۝۱۲۵۸ ۝۱۲۵۹ ۝۱۲۶۰ ۝۱۲۶۱ ۝۱۲۶۲ ۝۱۲۶۳ ۝۱۲۶۴ ۝۱۲۶۵ ۝۱۲۶۶ ۝۱۲۶۷ ۝۱۲۶۸ ۝۱۲۶۹ ۝۱۲۷۰ ۝۱۲۷۱ ۝۱۲۷۲ ۝۱۲۷۳ ۝۱۲۷۴ ۝۱۲۷۵ ۝۱۲۷۶ ۝۱۲۷۷ ۝۱۲۷۸ ۝۱۲۷۹ ۝۱۲۸۰ ۝۱۲۸۱ ۝۱۲۸۲ ۝۱۲۸۳ ۝۱۲۸۴ ۝۱۲۸۵ ۝۱۲۸۶ ۝۱۲۸۷ ۝۱۲۸۸ ۝۱۲۸۹ ۝۱۲۹۰ ۝۱۲۹۱ ۝۱۲۹۲ ۝۱۲۹۳ ۝۱۲۹۴ ۝۱۲۹۵ ۝۱۲۹۶ ۝۱۲۹۷ ۝۱۲۹۸ ۝۱۲۹۹ ۝۱۳۰۰ ۝۱۳

ئەگەر مەبەستیشیان پێی (قیامە) بێ، واتە: ھەئسانەوہی خەئک بۆ وەرگرتنەوہی پاداشت و سزا، ھەر چۆن بێ، ئەوان دەپرسن، دەئین: ئەم بەئینە کەہی دیتە دی؟

خوایە بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموی: ﴿ قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا

مَا شَاءَ اللَّهُ ﴾، پێیان بلێ: من بۆ خۆشم ھیچ زیان و سوودیکم بە دەست نیە، مەگەر ئەوہی خوایە بێھوئ (بەسەرم بێ لە زیان و ناخۆشیی، یان ئەوہی بێتە رێم لە خێرو چاکەو خۆشیی) واتە: سزادانی ئێوہو دادگایی کردن و پاداشت و سزاتان، بە دەست من نیە، ﴿ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ﴾، بۆ (سزادان، یان لەنیوچوونی) ھەر کۆمەئێک، کۆمەئگایەک کاتیکی دیاریکراو ھەیە.

(الأجل: المدة المصروية لشيء)، (أجل) بریتییە لە کاتی دیاریکراو بۆ شتێک، واتە: کۆتایی ھاتنی ئەو شتە، دەگوتری: فلان کەس ئەجەلی ھاتو، واتە: ئەو کاتەہی کە کۆتایی پێ دێ، ھاتو.

﴿ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَعْجِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾، ھەرکات کاتی

کۆتایی ھاتنیان ھات، ئە سەعاتێک دوا دەکەون، ئە سەعاتیکیش پێش دەکەون، بە وردیی لەو کاتەدا کە بۆیان دیاری کراو، کۆتاییان دێ، کە لێرەدا دەگونجی مەبەست پێی تاکی تاکی مەرفەھەکان بێ، واتە: تاکی تاکیان دەمرن، وە دەشگونجی مەبەست پێی ئەوہی، وەک چۆن ئۆمەتانی پێشوو، کاتیکی بوو کە تێیدا کۆتاییان ھات، ئێوہش ئەہی ئۆمەتی پیغەمبەر! ﷺ چ ئەوانەہی وەلامی پیغەمبەری خویان ﷺ داوتەوہو. مسوئمان بوون، چ ئەوانەہی کە وەلام نادنەوہ، واتە: ئەو مەرفەھانە نییە کە دوا ھاتنی موھەممەد ﷺ، ھەمووی لەسەر میلاکی موھەممەد ﷺ، جا چ وەلامی دابیتەوہو وەفادار بووبی، چ وەلامی نەدابیتەوہو سێلە بووبی، بەرانبەر بە پەيامی خوا، یاخود ھەر پێی نەگەیشتبی، وەک چۆن ئۆمەتانی پێشوو، کاتیکی ھەبوو کە تێیدا کۆتاییان ھاتو، وەک گەلی عادو سەموودو لووطو نوحو ھەموو گەلانی دیکە، ئێوہش کاتیکتان بۆ دیاری کراو، کە ئەم ژیانەتان کۆتایی پێ دێ، ئەم سەر زوپیە یەکجاری دەپێچریتەوہ، چونکە لە دوا پیغەمبەر موھەممەد ﷺ پیغەمبەریکی دیکە نیە. لە دوا ئەم کۆمەئە مەرفەھەہی کە موھەممەدیان ﷺ بۆلا رەوانەکراو، ھیچ کۆمەئە

دیکه نین، بوجی؟ چونکه موحه ممه د ﷺ کوتا پیغه مبه ره، کومه لگاکه شی دوا
 کومه لگایه له سهر نه م زهوییه دمزی، وهک خوی پهر و مردگار دمفه رموی: ﴿ مَا كَانَ
 مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ
 شَيْءٍ عَلِيمًا ۝۱۰ ﴾ الأحزاب، واته: موحه ممه د ﷺ بابی هیج کام له پیاوانتان نیه،
 به لکو رهوانه کراوی خوییه و کوتایی پیغه مبه رانه و، بیگومان خوا به هه موو شتیک
 زانایه.

دیاره دریزترین ماوهی نیوان دوو پیغه مبه ره، ماوهی نیوان عیساو موحه ممه د
 بووه، سه لاتو سه لامی خوا له سهر هه ردووکیان بی، وه مه به ست نه و ماوهیه ی
 نیوانیان بووه، که خوی پهر و مردگار له سوورمتی (آل عمران) دا دمفه رموی: ﴿ يٰۤاَهْلَ
 الْكِتٰبِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُوْلُنَا يَبِيْنٌ لَّكُمْ عَلٰی فَرْقٍ مِّنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا جَاءَنَا
 مِنْ بَشِيْرٍ وَّلَا نَذِيْرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيْرٌ وَّنَذِيْرٌ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۱۱ ﴾،
 واته: نهی خاوهن کتیبینه! نهوه پیغه مبه ره که مان هاته لاتان، پاش دابرا نیکی
 (هاتنی) پیغه مبه ران (نهو راستیانهی که پیویستتان) بو تان روشن دمکاته وه، نه وهک
 بلین: هیج موژدمه رو ترسینه ریگمان بو نه هاته وه، بیگومان نهوه موژدمه رو
 ترسینه رتان بو هات، خواش له سهر هه موو شتیک به توانایه.

که دمفه رموی: ﴿ عَلٰی فَرْقٍ مِّنَ الرُّسُلِ ﴾: وشهی (فتره) به مانای پچران (انقطاع)
 دی، (فتر، یفتر)، (الفطور: سکون بعد حده، ولین بعد شیده، وضعف بعد قوه)، (فتور)
 به مانای وهستانی شتیک دی، دواي نهوهی که زور به هیز نهو شته بجوولینری، یا خود
 شتیک تونده، دواي نهرم بیته وه، یان شتیک به هیز بی، دواي بی هیز بی، لی ردها که
 دمفه رموی: ﴿ عَلٰی فَرْقٍ مِّنَ الرُّسُلِ ﴾، واته: دواي دابرا نیکی له پیغه مبه ران.

بیشتریش گوتمان دریزترین ماوهی نیوان دوو له پیغه مبه ران (عليهم الصلاة
 والسلام) نهو ماوهیه بووه، که له نیوانی عیساو موحه ممه د دا بووه، سه لاتو سه لامی

خوایان له‌سهر، نه‌گهرنا دهربارهی پیغه‌مبه‌رانی دیکه خوای میهره‌بان ده‌فهرموی:
 ﴿ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا... ﴿۱۱﴾ المؤمنون، واته: پاشان پیغه‌مبه‌رانی خویمان به‌یتا
 به‌یتا، یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک ناردوون.

ماوه‌ی نیوان عیساو موحه‌مه‌دیش شهن سه‌دو ده (۶۱۰) سالن بووه.

ننجا نیمه‌که نه‌یستا له سالی (۱۴۳۷) کۆچی دا دم‌زین، واته: (۱۴۳۷) سالن به‌سهر
 کۆچی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ له مه‌ککه‌وه بو مه‌دینه، تیپه‌ریوه، ننجا نه‌گهر سیزده (۱۳)‌ی
 دیکه‌شی بخه‌ینه‌سهر^(۱)، مانای وایه (۱۴۵۰) سالن به‌سهر هاتنی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ
 تیپه‌ریوه، که‌چی هیچ پیغه‌مبه‌رنیک سه‌رو سو‌راغی نیه‌و، به‌ته‌نکید ناشی، نه‌وانه‌ش
 که به‌درو بانگه‌شه‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تیان کرد، وه‌ک (غولام نه‌حمه‌د قادیانی) و‌کی‌و
 کی، زانراوه‌چون بوونه‌په‌ندو عیبه‌رت، مه‌گهر که‌سانیکی گوم‌راو سه‌رل‌یش‌یاو،
 نه‌گهرنا که‌س حیسابی توور‌یکی بو‌نه‌کردوون.

دوا‌یی خوا ﷻ به پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرموی: ﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابٌ

بَیِّنًا أَوْ نَهَارًا ﴾، وشه‌ی (ازایتم) وه‌ک جاری دیکه‌ش با‌سمان کردوه، واته: هه‌والم
 پی‌بدن، یان نایا بینیتان؟ نه‌گهر بینیوتانه‌و دم‌زانن، هه‌والم پی‌بدن، ناوای
 لی‌دیته‌وه، ده‌فهرموی: بلی: هه‌والم پی‌بدن، نه‌گهر سزای خوا به‌شه‌وی، یان به
 رو‌زی، هات، ﴿ مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴾، تاوانباران په‌له‌ی کام به‌شه‌ی
 ده‌که‌ن؟ چونکه (منه) بو (تبعیض)ه، یانی: په‌له‌ی کام به‌شه‌ له‌و سزایه‌ده‌که‌ن، که
 هه‌مووی ههر پر‌نیش و‌زانه.

که ده‌شفهرموی: ﴿ الْمُجْرِمُونَ ﴾، واته: تاوانبارانیک که شایسته‌ی سزای خوان
 په‌له‌ی چییانه که خوا سزایان بدات، که دم‌گونجی به‌شه‌وی غافل‌گیریان بکات، یان

(۱) چونکه : (۱۳) سالی قوناغی مه‌ککه + ۱۴۳۷ - ۱۴۵۰ سال.

به رُوژی له‌بهر‌جاویان بی، نجا ئه‌و سزایه، چ مه‌به‌ست هاتنی کۆتایی دنیا بی، چ مه‌به‌ست دوا‌ی قیامت و هه‌لسانه‌وه بی.

نجا دم‌فرموی: ﴿ اَمْرٌ اِذَا مَا وَقَعَ اَمْنُكُمْ بِهِ ؕ اَلَا تَنْ وَقَدَ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴾، نایا ئیستا دوا‌ی ئه‌وه‌ی که روویدا، بر‌وای پی دین، لیردا خوا ﴿ قیامت دینیته پیش، ئه‌وه قیامت هاتو ئه‌وانیش بر‌وایان پی هیناوه، که دیاره به نا‌چاری بر‌وا دین، بۆیه بییان دم‌گوتری، نایا ئیستا؟! که بی‌شتریش به‌له‌تان لی دم‌کرد، ﴿ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴾، دوا‌یی به‌وانه‌ی که سته‌میان کرد، گوترا: بی‌چیزن سزای هه‌میشه‌یی، نایا ته‌نیا به‌وه که نه‌نجامتان داوه، سزا نادرین؟ ئینسان چ بچینی، ئه‌وه دم‌دووریته‌وه.

دوا‌یی دم‌فرموی: ﴿ وَاسْتَنْبِغُوْكَ اَحَقُّ هُوَ ﴾، وه هه‌والت لی دم‌پرسن : نایا ئه‌وه راسته، چه‌سپاوه، دی؟ چ مه‌به‌ست نا‌خیر زمان بی، چ مه‌به‌ست پی رُوژی دوا‌یی و زیندوو‌بوونه‌وه هه‌لسانه‌وه، بی ﴿ قُلْ اِی وَرَیِّ اِنَّهُ لَحَقُّ ﴾، بلی: به‌لی، سویند به په‌روم‌ردگارم، ئه‌وه راسته و هه‌ر دی، ﴿ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِیْنَ ﴾، وه ئیوه دم‌سته‌وسان‌که‌ر نین، واته: ئیوه ناتوانن که نه‌هیلن ئه‌م دنیا‌یه کۆتایی پی بی، یا‌خود ئیوه دم‌سته‌وسان‌که‌ری خوا نین، که نه‌هیلن زیندوو‌تان بکاته‌وه‌وه، رُوژی زیندوو‌بوونه‌وه‌وه سزاو پاداشت بینیته پیش.

باشان دم‌فرموی: ﴿ وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِی الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ ﴾، وه ئه‌گه‌ر هه‌ر نه‌فسیک که سته‌می کردوه، هه‌ر‌چی له‌سه‌ر زه‌وییه هه‌مووی هی وی بو‌وایه، دم‌یکرده به‌لا‌گیره‌وه‌وه قه‌رم‌بووی خو‌ی، جاری دیکه‌ش با‌سمان کردوه، که سته‌م (الظلم) هه‌م کو‌هر دم‌گریته‌وه‌وه، وه‌ک خوا دم‌فرموی: ﴿ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ ﴿ البقرة، هه‌م ها‌وبه‌ش دانانیش دم‌گریته‌وه‌وه، وه‌ک له‌سه‌ر زاری لوقمان

له کاتی نامۆزگار بیگردنی کورمه کی دا، خوا دمه رموی : ﴿ یَبْنِیْ لَا تُشْرِکْ بِاللّٰهِ

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِیْمٌ ﴿۱۳﴾ لقمان، وه هه موو گونا هو تاوان و لادانه کانی دیکهش دمه گریته وه، بۆچی؟ چونکه له پیناسه ی سته م دا دمه گوتری: (الظُّلْمُ: وَضْعُ الشَّيْءِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ)، واته: سته م بریتیه له دانانی شتی ک له شوینی نه گونجاوی خۆیدا، واته: شتی بیجی، ننجنا شیرکه، کوفره، نیفاقه، بیدعه ته، ده ستریز یکردنه بۆ سه ر مالی خه لک، چواندنی فه رزه کانه ... هتد، ئا نه وانه هه موویان بیجین، ننجنا هه ر نه فسئک که سته می له خۆی کردوه، نه گه ر هه رچی له زه ویدا هه یه، هی نه و بی، دمه کاته قه رمبوو و به لا گیره وه ی خۆی، به س بۆ نه وه ی رزه گاری بی له سزای خوا، ﴿ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ ﴾، وه په شیمانییان په نهان کرد، دوا ی نه وه ی سزاو نازاری خوا یان بینی، ﴿ وَقَضَىٰ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾. وه به دادگه رانه دادومرییان له نیواندا کراو، نه وان هیج سته میان لی ناکری.

جیی سه رنجه یه ک قسه که به ره می سۆزو عاطیفه و هه لچوونه، له کتییی خوادا نابینری، لیره دا نه وان نه و هه موو سه ره خه ری و نکوولی کردن و، په له کردن له هینانی سزاو، بیباکیی و بی منه تی دمه برین و، تۆمه تبار کردنی پیغه مبه ر ﷺ که راست ناکاتو، قورئان قسه ی جادوو گه رانه و، چی و چی، پینان دهن، که چی خوا ﷺ لیره دا دمه رموی : ﴿ وَقَضَىٰ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾، وه به دادگه رانه دادومرییان له نیواندا کراو، هیج سته میان لی ناکری.

نه وه نه گه ر نیمه باین، دمه انگوت: دمه بیچیزن، ننجنا سی چوار قسه شمان به هه لچوونه وه ده خسته سه ری، به لام خوا ﷺ جیا یه و نه و حاله تانه ی نین!

له کۆتایی دا خوا ﷺ دمه رموی : ﴿ أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ﴾. ناگادارین! بیگومان هه رچی له ناسمانه کان و زه ویدا هه یه، هی خوا یه، خوا خا وه نی

ناسمانه گان و زهوی و هه موو شتی که، ﴿الْاِنَّ وَعَدَ اللّٰهُ حَقًّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾، ناگادارین ! به لینی خوا راسته، به لام زور به بیان نازان.

زور به بیان نازان، که مادام خوا خاوهنی هه موو شتی که بی، هه کاتیک ویستی دنیا لادمبات و قیامت دینی، یان هه کاتیک ویستی نهو خه لکه دمهر موی، خه لکیکی دی دینی، نهو کومه لگایه لادمبات، کومه لگایه کی دیکه دینی، وه ک دمهر موی: ﴿وَإِن

تَوَلَّوْا یَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَیْرَکُمْ ثُمَّ لَا یَکُونُوْا اَمْثَلْکُمْ﴾ ۳۸ ﴿عمد، واته: نه گهر پشت هه لکه ن، نهوه خوا کومه لکیکی دیکه دینی، بو شوینی نیوه، دوایی نه وانیش وه ک نیوه نابن، خوا په کی له سه ر که س نه که وتوه، مادام خوا خاوهنی هه موو شتی که بی، له ناسمانه گان و زهوی دا، واته: هه رچی له سه ر ته ومیهو، هه رچی له خوار ته ومیه، مادام خوا خاوهنی سه ری و خوار ی بی، که واته: هیج شتیکی لی عاسی نابن، که واته :

به لینی خوا دیته دی و راسته، وه ک دمهر موی: ﴿وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِیْثًا﴾ ۸۷ ﴿

النساء، دمهر موی: ﴿وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِیْلًا﴾ ۱۲۲ ﴿النساء، ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا

یُخْلِیْفُ اَلْمِیْعَادَ﴾ ۱ ﴿آل عمران، بویه دمهر موی: ﴿وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ﴾، به لام زور به بیان نازان، نه گهر عیلم و عقل و تیگه یشتنیان هه بووایه، نه دمبوو نکوولییان کردبایه له وه که خوا ﴿﴿ دهنوانی زیندوو یان بکاته وهو، رۆزی سزاو پاداشت و زیندوو بوونه وه، بینیته پیش.

ننجا به دلنیایی به بی نه وهش دادگه ری خوا ناچه سپی و، وه به بی نه وه مانایه ک بو ژیانی دنیا پهیدانابی، وه ک خوا له کوتایی سوورمتی (المؤمنون) دا دمهر موی :

﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنٰکُمْ عَبَثًا وَاَنْتُمْ اِلَیْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ﴾ ۱۱۵ ﴿فَعَلٰی اللّٰهُ الْمَلِکُ

الْحَقُّ ... ﴿۱۱۶﴾، واته: نایا پیتان وایه نیوه مان به گالته دروست کردوه، وه بو لای نیمه ناگیرد رینه وه؟! به رزه خوی پادشای هه ق، واته: زور به رز تره له وهی نیوه دروست

بكاتو، دوايى پىتان نەفەرموى: ئەرى ئىوھ چىتان كىردو، چۇنتان كىرد؟ وھ خراپەكار
 وەك بەرزەكى بانان بۇى دەرىجىو، چاگەكارىش كەس پىي نەلى: چاكت كىرد، ئەوھ
 لە خوا ناوشىتەوھ.

لە كۇتايى دا دەفەرموى: ﴿ هُوَ يَحْيَىٰ وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾، خوا دەزىنەنى و
 دەمرىنى، ھەر بۇ لاي ئەويش دەگىردىنەوھ.

كەواتە: خوا ژيانى بەدەستە، مردنى بەدەستەو، گىرپانەومشتان ھەر بۇ لاي ئەوھ،
 بۇيە خۇتانى بۇ نامادە بىكەن، بزىنن بە چ چاووورويەك دەچنەوھ خىزمەت خوا ﷻ.

چهند مهسه‌له‌یه‌کی گرنگ

مهسه‌له‌ی بکه‌م : که دمه‌رموی: ﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۱۸ ﴾

۱۸ ﴿ راسته ماناکی ناومیه : ده‌ئین : نه‌م به‌ئینه که‌نگییه، نه‌گهر ئیوه راست ده‌کن؟

نه‌م نایه‌ته دوو مانای همن :

- ۱- واته: کاته‌که‌مان بؤ دیاری بکه‌ن، دوی چهند سالی دیکه‌یه؟
- ۲- یاخود مه‌به‌ست نه‌ومیه که ناخیر زمان، یان کۆتایی هاتنی نه‌م زیانه، بوونی نیه، نه‌گهر بوونی هه‌یه، به‌هینن.

مهسه‌له‌ی دووه‌م : که دمه‌رموی: ﴿ قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ ۱۹ ﴾

الله لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَجِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ۱۹ ﴿
خوا ﴿﴾ پیغه‌مبه‌ری خوی ﴿﴾ فیر ده‌کات، ناوا وه‌لامیان بداته‌وه، دمه‌رموی: بلی: من بؤ خۆشم هیج زیان و سوودی‌کم به‌ دست نیه، مه‌گهر نه‌ومی خوا بیه‌وی، وه بؤ هر کۆمه‌ئیک، کۆمه‌نگایه‌ک کاتیکی دیاری‌بکراو هه‌یه بؤ له‌به‌ین چوونیان، نه‌گهر کاته‌که‌یان هات، نه‌ سه‌عاتیک دوا ده‌که‌ونو، نه‌ سه‌عاتیک پی‌شده‌که‌ون، واته: نه‌گهر من نه‌توانم، زیان له‌ خۆم دووربخه‌مه‌وهو، نه‌توانم سوود بؤخۆم بی‌نمه‌ پیش، نه‌وه له‌پیشتره که نه‌توانم بؤ ئیوه نه‌و کاره بکه‌م، واته: کاتی سزاو کاتی تی‌کچوونی نه‌م دنیا‌یه‌و، پاشان سزای بؤ ئیوه، تیدا بی‌نمه‌ پیش.

که دمه‌رموی: ﴿ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ﴾، نه‌و هه‌لاواردن (استثناء)ه له‌ زمانی عه‌رهبیدا به‌ مانای به‌لام (لکین) دی، پی‌ی ده‌گوتری: (الإستثناء المنقطع) واته: به‌لام زیان و سوودی من نه‌ومیه که خوی کاربه‌جی بؤ منی بوی.

که دمه‌رموی : ﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ﴾، نه‌مه نه‌وه دمگه‌یه‌نی که کاری خوا هه‌مووی به به‌رنامه‌یه، هه‌مووی به نه‌خشه‌یه، کاتی بو دیاریبکراوه، نه‌وه نیه به هه‌رهمه‌کی بی، یان که‌سانیک زور داوا بکه‌ن، خواش رقی هه‌لسی و بفه‌رموی: دمباشه، نه‌وه له‌بهر خاتری نی‌وه قیامه‌تم هی‌نا ! سه‌رنجام هه‌موو نه‌خشه‌و به‌رنامه‌که‌ی خو‌ی تی‌کبدات، نه‌خیر، خوا به سو‌زو عاطیفه نیش ناکات، خوا‌ی کاربه‌جی به زانیاریه‌ک و حیکمه‌تیکی بی سنوورو، به ده‌سته‌لاتیکی بی سنوورو پرها، کاروبارمکانی خو‌ی به‌ری‌وه دمبات، بو‌یه دمه‌رموی : ﴿إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَجِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾، نه‌گهر نه‌و کاته هات، که بو‌یان دیاریبکراوه تییدا بفه‌وتین، نه‌وه نه کاتیکی که‌م دوا‌دمکه‌ون، نه کاتیکی که‌میش پی‌ش دمکه‌ون، به وردی له‌وکاته‌دا که دیاریبکراوه، کو‌تایان بی دی.

وشه‌ی (سَاعَةً) لی‌رمدا واته : ما‌ویه‌کی که‌م له کات.

وشه‌ی (يَسْتَجِرُونَ) واته : دوا دمکه‌ون.

وشه‌ی (يَسْتَقْدِمُونَ) یانی : (یتقدمون) واته : پی‌ش دمکه‌ون، به‌لام که (س) یان خراوته سه‌ر، زیاتر مانای دوا‌خستن و پی‌ش خسته‌نه‌که، به‌هیز دمکات.

مه‌سه‌له‌ی سی‌یه‌م : که دمه‌رموی : ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابُهُ، بَيْتًا أَوْ نَهَارًا

مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾، پی‌یان بی: هه‌والم بی بدن، نه‌گهر نازارو سزای خوا به شه‌وی بی، { (بی‌اتاً) واته: له کاتیکدا که نی‌وه له کاتی پشوودان دان { (او نه‌اراً) یان له کاتیکدا که نی‌وه له رو‌ژدان (خه‌ریک و سه‌ره‌قائی زیان و گوزمرانن) نایا تاوانبارمکان، په‌له‌ی کام به‌شه‌ی دمکه‌ن؟!}

وشه‌ی (أَرَأَيْتُمْ) واته: (أَخْبِرُونِي) یانی: هه‌والم پی‌بدن، خو‌ی له نه‌سلدا وشه‌ی

(أَرَأَيْتُمْ) واته: نایا بینیتان؟ واته: (أَبْصُرْتَ حَالَتَهُ الْعَجِيبَةَ، أَوْ أَعْرِفْتَهَا؟ فَأَخْبِرْنِي

عَنْهَا)، نایا حالته سهر سوور هینه ره که‌ی و سهره که‌یت بینی، ناسیت، ناگاداری بووی! ده هه وائلم پیبده، له بارمیه وه.

وشه‌ی (بَيِّنَاتًا) { اِسْمُ مَصْنَدِ التَّبْيِيْتِ كَالسَّلَامِ لِلتَّسْلِيْمِ، اَي وَقْتِ بَيِّنَاتٍ، وَاِيْثَارُ (الْبَيِّنَاتِ) عَلَيَّ (لَيْلًا) اِشَارَةٌ اِلَى غَفْلَتِهِمْ } (بیات) ناوی چاوگه له (تبییات) موه هاتوه، وهک (سلام) له (تسلیم) موه هاتوه، واته: گاتی پشوودان، ننجاکه وشه‌ی (بیات) هه لَبْرِیْر دِراوه به‌سهر (لیلاً) دا، نامازمیه بۆ بی ناگایان.

که دمفه رموی: ﴿ مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴾، ده‌لی: (مَاذَا) له (ما) (الإِسْتِفْهَامِيَّة) و (ذَا) بِيَكْهَاتُوهُ، که له نه‌سَلْدا بۆ نامازمیه، (مَاذَا) یانی: (ما الذي) نهو کاته (ذَا) به‌که ده‌بیته (خبری) ی (ما).

هه‌ندیک گوتوو یانه: (مَاذَا) يَهْ شته له (محلّ النَّصْب) ه، به فیعلی (يَسْتَعْجِلُ).

به هه‌ر حال هه‌ر کامیکیان بی، مانای نه‌ومیه: په‌له له چ به‌شیک‌ی نهو سزاو نازاره ده‌که‌ن، که بۆتان بی، واته: (أَيَّ جُزْءٍ مِنَ الْعَذَابِ يَسْتَعْجِلُ بِهِ هَؤُلَاءِ الْمُجْرِمُونَ)، کام به‌شه له سزایه که نهو تاوانبارانه په‌له له هاتنی دا ده‌که‌ن؟ واته: هیچی هی نه‌وه نیه په‌له‌ی لی بکه‌ن، بۆتان بی، چونکه هه‌ر کامیک لهو سزایه‌ی خواتان بۆ بی، دوی نه‌وه‌ی به ملتاندا دی، هاوارو ئاهونالته‌تان لی به‌رز ده‌بیته وهو لی پی به‌شیمان ده‌بنه وه.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م : که دمفه رموی : ﴿ اٰمُرُ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنُكُمْ بِهِ ؕ اَلَا تَنْ وَقَدَ كُنْتُمْ

بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا

بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾، واته: نایا دوی نه‌وه‌ی که فه‌وما، برواتان پی هینا، نا نیستا بروا دینن! که پیشت‌ریش په‌له‌تان لی ده‌کرد.

نهو هه‌مزه (أ) به بۆ پرسیارکردنی نکوولی لی‌که‌رانه‌یه، تو‌یژمره‌وان هه‌ر نه‌ومیان گوتوه: نه‌گه‌ر گریمان روویدا، نهو کاته نیمان دینن؟ نیستا به‌که‌ک نایه‌ت.

بهلام من پیم وایه - که رهنکه له تفسیری دیکهش دا باسکرابی و من نه مدیی -
 نه مه بؤ نه وه نیه که نهو کاتهی روویدا، نیمان دینن، بهلکو نه وه هینانه پیشی
 دیمه نیکی قیامته، یانی: دنیا کوتایی هاتوهو قیامه تیش هاتوته پیشن، ننجا خوا
 دمفرموی: نایا نیستا برپا دینن؟ چونکه بؤ نیمه رابردوو و نیستاو داهاتوو ههن،
 بهلام بیگومان خوی بی وینه، له دهرهوهی چوار چیوهی کات و شوینه، بویه ههن دیک
 شتی رابردوو، وهک داهاتوو باس دهکات، ههن دیک شتی داهاتووش وهک رابردوو باس
 دهکاتو، دمیخاته بهرچاو.

ننجا دمفرموی: ﴿ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ
 إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴾، دویای بهوانه گوترا که سته مار بوون: بیچیژن
 سزای هه همیشه، نایا ههر به پیی نه وه که وهدمستان هیناوه، سزا نادرینه وه؟
 هه لیمته ههر به پیی نه وه سزا ددرینه وه.

نهم نایه تهی دویایش پشتگیری نهو لیکندهومیه دهکات، که من هه لمبژارد،
 بؤ مانا و مه بهستی نایه تی پیشوو: ژماره (۵۱)، واته: نه مه دیمه نیکیه خوا دمیهنینه
 پیش چاو، له گهرمه ی نکوویی کردن و مشتومری نهوان دا له سر نه وه که
 قیامت نایه تو دنیا کوتایی پین نایه، لهوکاته دا خوا نهم هه رمایشتهی فهرمووه،
 که دمفرموی: ﴿ اَعْلَنَ وَقَدْ كُنتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴾، نا نیستا برپا دینن، که
 پیشتریش پهله تان لی دمکرد؟

مهسهلهی پینجه م: که به پیغه مبری خاتهم ﷺ دمفرموی: ﴿ وَیَسْتَعْجِلُونَكَ

أَحَقُّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقُّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴾، وه هه والنت
 لی دمپرسن: نایا نه وه راسته، چه سپاوه، دیته دی؟ لیهدا چ مه بهست پیی ناخیر
 زه مان و دنیا تیگچوون بی، چ مه بهست پیی رۆزی دویای و رۆزی هه لسانه وه بن.
 خوی زاناو شارمزا، ناوا پیغه مبر ﷺ فی ر دهکات وه لامیان بداته وه، دمفرموی:
 بلن: به لن، به پهرومردگارم، نه وه راسته، چه سپاوه، واته: کاتی کوتایی هاتنی دنیا.

یاخود رۆژی هه‌ئسانه‌وه‌و لیپرسیینه‌وه‌و سزاو پاداشت راسته، ئیوش دهنه‌وسانکه‌ر نین، واته: ناتوانن له دهستی خوا رابکه‌ن، یان ناتوانن کارێک بکه‌ن که قیامه‌ت نه‌یه‌ت، یاخود ناتوانن کارێک بکه‌ن که ئاخیر زهمان نه‌یه‌ت.

وه‌ک پێشتر ئاماژیه‌که‌مان پێدا: وشه‌ی (إي: فهو مرادف "نعم"، حَرْفُ جَوَابٍ لِتَحْقِيقِ مَا تَضَمَّنَهُ سُؤَالُ سَائِلٍ، وَلَكِنْ مِنْ خَصَائِصِ هَذَا الْحَرْفِ، أَنَّهُ لَا يَقَعُ إِلَّا وَبَعْدَهُ الْقَسَمُ).

واته: (إي) هاوواتای (نعم)ه، یانی: به‌ئێ، به‌لام نهمه پیتیکه وه‌لام و لیکوئینه‌وه‌ی نه‌ومیه که پرسپاری پرسپارکه‌رێک ده‌یگرته‌ خو‌ی، واته: ده‌بێ که‌سێک پرسپاریکی کردبێ، ئنجا به (إي) وه‌لام ده‌دریته‌وه، بۆ نه‌ومیه که تۆ دنیای بکه‌یه‌وه، له تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی نهم پیتشه‌ش، نه‌ومیه که حه‌تمه‌ن ده‌بێ له دوایه‌وه سویندبێ، بۆ وینه: (إي والله)، (إي وربّ الکعبة).

که ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴾، واته: دئ، راسته‌وه، ئیوش دهنه‌وسانکه‌ر نین، ده‌گوترئ: (أَعْجَزُهُ: جَعَلَهُ عَاجِزًا)، واته: دهنه‌پاچه‌ی کرد، که‌واته: (مُعْجِزٌ) واته: دهنه‌پاچه‌که‌ر، دهنه‌وسانکه‌ر، بئ دهنه‌لاتکه‌ر.

مه‌سه‌له‌ی شه‌شم: که ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ، وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ وَفُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾، وه نه‌گه‌ر هه‌ر که‌سێک که سته‌می کردوه، هه‌رچی له زه‌ویدا هه‌یه، هی وی بئ، ده‌یکاته به‌لاگیره‌وه‌ی خو‌ی.

که ده‌فه‌رموئ: (لَافْتَدَتْ بِهِ) ده‌ئێ: {افْتَدَى مُرَادِف (فَدَى) وَفِيهِ زِيَادَةٌ تَاءِ الْإِفْتِعَالِ لِتَدُلَّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى، أَي لَتَكَلَّفَتْ فِدَاءَهَا بِهِ} (۱)، وشه‌ی (افْتَدَى) هاوواتای (فَدَى)یه، (فَدَى نَفْسَهُ بِضَلَانٍ) واته: فلانکه‌سی کرده‌ فه‌رمبوو

(۱) التحریر والتنوير، للشيخ محمد الطاهر بن عاشور، ج ۱۱، ص ۱۹۷.

به لاگیرهوی خوئی، که ههر یهک مانایان ههیه، به لام (افْتَدَى) له بهرنهوهی (ت) ی (إفتعال) ی له سه ره، ماناگهی به هیزتره، چونکه له زمانی عه ربیبیدا بنچینهیهک ههیه دهئی: (زِيَادَةُ الْمَبْنَى تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى)، نه گهر پیتهکانی وشهیهک زیاتر بن، ماناگهشی به هیزتر دهیی.

کهواته: لییره که دمه رموی: (لَأَقْتَدَتْ بِهِ) واته: زوری له خوئی دمکرد، ههرچی ههیه له سه ره زهوی بیکاته قهریبووو به لاگیرهوهی خوئی.

﴿وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ﴾، وه په شیماننیان په نهان کرد، دواى نهوهی نازارو سزایان بینى، که زیاتر واپیده چی مه بهست پیى قیامه ته.

دهئی: (النَّدَمُ وَالنَّدَامَةُ: أَسْفٌ يَحْصُلُ فِي النَّفْسِ عَلَى تَفْوِيتِ شَيْءٍ مُمَكَّنٍ عَمَلُهُ فِي الْمَاضِي)، واته: (نَدَمٌ) و (نَدَامَةٌ)، بریتیه له خهفت خواردنیک که له دئی ئینساندا پهیدا دهیی، به هوئی نهوهوه شتیکی له دهست جووه، که دهگونجا له دهستی نه چی و، نهو گاره نه انجام بدات.

ننجا بۆچی دمه رموی: ﴿وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ﴾، په شیماننیان په نهان کرد؟ نهوه یان مه بهست پیى سه ران و زله زله کانن، له ویش (له قیامهت) دهیانه وئی له بهرچاوی شوینکه وتووانیان کاریک نه کهن، بیهیزی پیشان بدن، بویه په نهانیان کرد!

به لام من نهو مانایه م پی بیهیزه، چونکه پیم وایه کامه ی له هه مووان فیرعه ونتره نه مروودترو هاروونترو له خو بایپتر بوو، له وئی زور زیاتر زه بوون و ملکه چ دهیی، له وئی نهو فه خفه خه و بهزم و رمزه میان نامینی، که کابرا پیی عه یب بی، بیهیزی لی دهر بکه وئی، بهرانبهر به شوینکه وتووکانی!

ننجا له بهرچی نه م رایه م پی بیهیزه؟ چونکه له قیامهت دا، نهو حالته نه فسیانه ی ئینسان له دنیا دا ههینی: خو به زلگری و فیرعه و نایه تی و تاغو و تابه تی و، بیهیزی خوشاردنه وهو، که شوفش کردن به سه ره خه لکی دا، نهوانه ی نامینن، نه دی مه بهست چییه؟ من پیم وایه ماناگهی ناوایه :

﴿ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ ﴾، واته: په‌شیمانیه پنهان ده‌گه‌ن و ناتوانن دم‌بیرن، نه‌سلن هر ناتوانن هاواریش بکه‌ن، رۆزی قیامت هینده رۆژیکی تووشه، هینده کارساتیکی مه‌زنه، که هر له دلی خویاندا په‌شیمانیه‌که ده‌کیشنو، توانای دم‌برین و هاوارکردنیان نیه.

﴿ وَقَضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾، وه له نیوانیاندا کیشه‌گان په‌کلایی کرانه‌ومو دادگهرانه دادگایی کران.

لیرمدا نهو قسم پنی جوانه، که (محمد الطاهر بن عاشور) له تفسیرمه‌کی خویدا^(۱) هیناویه‌تی، ده‌لی: ﴿ وَقَضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾، وَلَيْسَ الْمَعْنَى أَنَّهُ قُضِيَ بَيْنَ كُلِّ وَاحِدٍ وَآخَرَ، لَأَنَّ الْقَضَاءَ هُنَا لَيْسَ قَضَاءَ نِزَاعٍ، وَلَكِنَّهُ قَضَاءُ زَجْرٍ وَتَأْنِيْبٍ، أَي قُضِيَ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بِمَا يَسْتَحِقُّهُ بِالْعَدْلِ.

واته: مه‌به‌ست نه‌ومنیه که له نیوان هرکامیکیان و نه‌وی دیکه‌دا، دادگایی بکری، به‌لکو مه‌به‌ست نه‌ومیه که وه‌ک سهرزمنشت کردن و ته‌ریق کردنه‌وه، دادگایی ده‌کرین، واته: هرکامیکیان به‌و پئییه‌ی که شایسته‌یه‌تی، پر به پیستی خوی سزا ومرده‌گریو، به‌و شیومیه بریاری به‌سهردا دهری.

که‌واته: دم‌بی بلین: دادگایی کران، نه‌ک دادومرییان له نیواندا کرا، به‌و مانایه که برواداران و کافرمان دادومرییان له نیواندا بکری، به‌لکو هه‌موویان دادگایی ده‌کرین، هرکامیان به‌جیا جیا.

مه‌سه‌له‌ی جه‌وته‌م و کۆتایی : که دم‌فرموی : ﴿ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾، له‌م نایه‌ته موباره‌که‌ی کۆتایی دا، خوای قسه له‌جی، دوو جاران پیتی ناگادار کردنه‌وه، به‌کاردینسی، دم‌فرموی : ناگادارین! هرچی له

ناسمانه‌کان و زمویدا همیه، هی خوییه، ناگادارین ! وه بیگومان و به دنیایی به‌ئین و بهیمانی خوا به‌جیبیه و راسته، به‌لام زوربه‌یان نازانن، نهو (خوا) دهرینه‌ئی و دهرینه‌ئی و، همر بؤ لای ویش دمگیردینه‌وه.

که دمفهرموی : ﴿الْاِیْنَّ وَعَدَّ اللّٰهَ حَقًّا﴾ (حَقِّ) (ای ثابت مُتَحَقِّق) واته: چه‌سپاومو نه‌گورمو دینه‌دی.

که دمفهرموی: ﴿وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾ به‌لام زوربه‌یان نازانن، چونکه تیئاندا هه‌بووه زانیویه‌تی، که به‌ئینی خوا راسته و قیامت دینه‌دی و، دنیاش ناخر زمانی به‌سه‌ر دادی، به‌لام نکوولی کردوه، چونکه نه‌گهر وایان نه‌کردبایه، به‌رژومندییه دنیاییه‌کانیان تیکده‌چوون، وه‌ک خوی به‌رز دمفهرموی: ﴿بَلْ یُرِیدُ

الْاِنْسَانَ لَیَفْجَرَنَّ اَمَامَهُ، ﴿۵﴾ یَسْئَلُ اَیَّانَ یَوْمَ الْقِیَمَةِ ﴿۶﴾ القیامة، واته: به‌لام نینسان (ی کافر) دمیوه‌ئی همر به خرابه‌کاری بی‌داته به‌ر، بویه ده‌ئی: قیامت که‌ی دی؟.

چونکه نه‌بوونی قیامت و نکوولی کردن له قیامت، گونا‌هو تاوانی دنیای بؤ ناچووخ ده‌کات و، ریی بؤ ته‌خت ده‌کات.

بویه‌ش دمفهرموی: ﴿هُوَ یُحْیِیْهِ وَیُمِیْتُ وَاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾، نهو دهرینه‌ئی و دهرینه‌ئی و، ته‌نیا بؤ لای ویش دمگیردینه‌وه.

چونکه ژیاندن و مراندن گه‌ورترین شتن به‌نسبته ژیاندارانه‌وه، که وه‌ک په‌یدا کردن و له‌به‌ین بردن وان، بؤ شته‌کان، که‌واته: خوا ﴿۷﴾ که ژیانی به‌دهسته‌و. مهرگی‌شی به‌دهسته، همر نه‌ویشه که په‌یدا کردنی به‌دهسته‌و، دووباره هی‌نانه‌وه‌ی به‌دهسته، په‌رومردگار و خوییه‌کی ناوا، نه ناخیر زمانی لی عاسی ده‌بی، که نه‌توانی به‌یئینی، نه رۆزی قیامت و سزاو پاداشتی‌شی لی عاسی ده‌بی، که نه‌توانی به‌یئینه‌پیش.

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَیَحْمَدُكَ، اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ، اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوْبُ اِلَيْكَ.

دەرسى ھوتەم

پىناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان پىنج ئايەت دەگىتە خۇى، ئايەتەكانى: (۵۷ تا ۶۱)، لەم پىنج (۵) ئايەتەدا، خوا ﷻ جوار بابەتى سەرمكىي دەخاتەرۋو:

يەك: خوا بانگى خەلك دەكات كە نامۇزگارايى و شىفاى بۇ ناردوون و، ھىدايەت و رەھمەتى بۇ برۋاداران ناردو، بەو جوار سىفەتە، خوا ﷻ پىناسەى قورئان دەكات.

دوو: خوا ﷻ بە پىغەمبەرى خاتەم ﷺ دەفەرمۋى: با تەنيا بە بەزمىي و بەخشى خوا شادمان بن، زۆر دلخۇش بن، نەك بە شتىكى دى.

سەئ: پاشان خۋاى كاربەجى سەرزمنشتى كافرىمەكان دەكات، كە دەستكارايى ھەلال و ھەرام دەكەن، بەبى ئىزنى شەرىعەت، ھەرۋەھا درۆ ھەلدەبەستن بە ناۋى خۋاۋە: نەۋە ھەلالەو نەۋە ھەرامە، خۋاى كارزان نەۋە بە درۆ ھەلبەستن دادەن.

جوار: خوا باسى زانىباري وردو گشتگىرى خۇى دەكات و، رايەمگەيەنى كە تەنانەت گەردىلەيەكىشى لى و ن نابى، نە لە ئاسمان و، نە لە زەمى دا، واتە: نە لە سەرى و نە لە خۋارى بگرە لە گەردىلەش وردتر.

﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى
 وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا
 يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا
 قُلْ ءَللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ
 الْكُذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ
 ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا
 عَلَيْكُمْ شُهَدَاءَ إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
 فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾ ﴿

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ئەى خەئكىنە! لە پەرومردگار تانەوہ نامۆزگارىى و چارسەرى ئەو (دەردو نەخۆشيان)ەى لە سىنەكاندايە، بۆتان ھاتوہ، ھەروھە رېنمايى و بەزمىيە بۆ برواداران،

بلى: ۵۷} با تەنيا بە بەزمىى خواو، بەخششەكەى، زۆر دلخۆش بن، ئەوہ باشترە

لەوہى كۆى دەكەنەوہ (لە ماڤ و سامان) ۵۸} بلى: ئايا ئەو بزىوہى خوا بۆى ناردوونە

خوارى، ھەر لە خۆتانەوہ پۆلېنتان كىردوہ بۆ: ھەلال و ھەپرام، ھەوالم پېيدەن،

ئايا خوا مۆلەتى داون، يان درۆ بە ناوى خواوہ ھەلدەبەستى؟ ۵۹} ئايا لە رۆزى

قيامەتدا، گومانى ئەوانە چۆنە كە درۆ بە ناوى خواوہ ھەلدەبەستى؟ (پېيان وايە

خوا جىيان لىدەكات؟) بېگومان خوا خاوەن بەخشش و چاكەيە بەسەر خەئكەوہ،

بەلام زۆربەيان سوپاسگوزارىى ناكەن ۶۰} وە ھىچ كىردەومىيەك ناكەن، مەگەر ئىمە

لە كاتى چوونە نىويدا، بەسەرتانەوہ چاودېرىن و، ھىندەى كېشى گەردىك لە

پەرومردگارت ون نابى، نە لە زەوى نە لە ئاسماندا، لەوشش گچكەترو گەورەترىش نيە،

مەگەر لە نووسىنىكى پوون دايە (تۆمار كراوہ) ۶۱} .

شیکردنەوی ھەندیک لە وشەکان

(مَوْعِظَةٌ): (الْوَعْظُ: زَجْرٌ مُّقْتَرِنٌ بِتَخْوِيفٍ) (وَعِظٌ) تێوە خورینیکە کە ھاوکات بێ لەگەڵ ترساندن دا، خەلیلی کوری فەراھیدی دەلێ : (الْوَعْظُ: هُوَ التَّنْذِيرُ بِالْخَيْرِ فِيمَا يَرْقُ لَهُ الْقَلْبُ وَالْعِظَةُ وَالْمَوْعِظَةُ: اسْمٌ) واتە: (وَعِظٌ) ئەومیە کە تۆ بیری کەسێک بخرمەووە و نامۆزگاری بکە، بە شیومیە کە دلی نەرم بێت، ھەرکام لە (عِظَةٌ) و (مَوْعِظَةٌ) ناو، بە کوردیی دەلێن: نامۆزگاری.

(وَشِفَاءٌ): (الشِّفَاءُ مِنَ الْمَرَضِ مُوَافَاةٌ شِفَا السَّلَامَةِ، وَصَارَ اسْمًا لِلْبُرْءِ)، وشە (شفا) واتە: فەرغ، لیوار، ئنجا : (شِفَاءٌ) واتە: گەشتنە فەرغی سەلامەتی. ئەو بۆتە ناو بۆ چاکبوونەووە و لاجوونی نەخۆشی.

(فَلْيَفْرَحُوا): (الْفَرَحُ: إِشْرَاحُ الصَّدْرِ بِلَذَّةٍ عَاجِلَةٍ)، (فَرَحٌ) بریتییە لە سینە گۆشاد بوون بەھۆی چێژیکێ دنیاویەو.

(شَأْنٌ): (الْحَالُ وَالْأَمْرُ الَّذِي يَتَّفِقُ وَيَصْلُحُ، وَلَا يُقَالُ إِلَّا فِيمَا يَعْظَمُ مِنَ الْأَحْوَالِ). (شان) واتە: حال و کاریک کە باشە و گونجاوە، ئەم وشەیی تەنیا بۆ حالەتیک بەگاردی، کە شتیکی گەورەو جێی باوەخ و گرنگیی پێدان بێ.

(شُهُودًا): (شُهُودًا): واتە شایەدی دەمن، یاخود نامادەمین، یاخود دەبینن، (من الشُّهُودِ وَالشَّهَادَةِ: الْحُضُورُ مَعَ الْمُشَاهِدَةِ، إِمَّا بِالْبَصَرِ، أَوْ بِالْبَصِيرَةِ) واتە: (شُهُودًا) لە (شُهُودٌ) و (شَهَادَةٌ) موە ھاتو، کە بەمانای نامادەبوون دێت لەگەڵ بینندا، چ

بینینی به چاو، چ بینینی به عقل، (الشَّهَادَةُ: قَوْلُ صَادِرٍ عَنْ عِلْمٍ حَصَلَ بِمُشَاهَدَةِ بَصِيرَةٍ أَوْ بَصَرٍ) (شَهَادَةُ) بریتیه له قسهیهك که دهردهچی له کهسیکهوه، که عیلمیکی ههیه، بههوی نهوهوه که به چاو شتی بینیهوه، یاخود به عقل دهرکی پیکردوه، بوئی پهیدابووه.

(تَفِيضُونَ فِيهِ): دهیچنه نیو، {فَاضَ الْمَاءُ: إِذَا سَالَ مَنصَبًا، وَمِنْهُ اسْتَعِيرَ: أَفَاضُوا فِي الْحَدِيثِ، إِذَا خَاضُوا فِيهِ}، (فَاضَ الْمَاءُ) واته: ناومکه هه لِرزا، لهوموش خوازراومتهوه: (أَفَاضُوا فِي الْحَدِيثِ) چوونه نیو قسانهوه، قسهگردن وهك گوومه ناویك، یان شتیکی شل دانراوهو، نهوانهش که قسه دهکهن، دهچنه نیو نهو شتهوه.

(عَزَبٌ): (العَازِبُ: الْمُتَبَاعِدُ فِي طَلَبِ الْكَلِّ عَنِ أَهْلِهِ، يُقَالُ عَزَبَ يَعْزُبُ وَيَعْزُبُ)، (عَازِبٌ) له نهسلدا به کهسیك دمگوتری که دوور کهوتوتهوه له مالهوه، لهبهه نهوهی به دواى لهومردا رویشتهوه، ننجا (عَزَبٌ يَعْزُبُ) و (عَزَبٌ يَعْزُبُ) ههردووکیان بهکارهاتوون، (عَزَبٌ) واته: دوورکهوتهوه، یان ونبوو.

(مَثْقَالٌ): (الْمِثْقَالُ: مَا يُوزَنُ بِهِ، وَهُوَ مِنَ الثَّقَلِ، وَذَلِكَ اسْمٌ لِكُلِّ سَنَجٍ)، (مَثْقَالٌ) شتیکه که شتی پی بکیشریو، ناوه بو ههر (سنج)یک که ههم به (س)ه، ههم به (ص)ه (صنج)، پیم وایه له (سنگ)ی فارسیهوه هاتوه، (سنگ) نهو شتهیه که دهخریته تا تهرازوویهکهوه، نهو شتهش که دمهوی بزانی کیشهکهی چهنده: میومیه، دانهویلهیه، گوشته، ههر شتیکه، دهیخیه تا تهرازووهکهی دیکهوه.

ننجا نهو سهنگهی دهخریته نهو تا تهرازووهوه، نهاندازمیهکی دیارییکراوی ههیه، بو وینه: کیلویهکه، دوو کیلویه، تهنیکه، ههرچهندهو، شتهکهی دیکه پی هلدسینگری، نهو شته پیی دمگوتری: (مَثْقَالٌ).

(ذَرَّةٌ): (الذَّرُّ: جَمْعُ ذَرَّةٍ، وَهِيَ أَصْغَرُ النَّمْلِ، وَذَرُّ الْحَبِّ وَالْمِلْحِ وَالِدَوَاءِ: فَرَّقَهُ) (۱)،

(ذر) کوی (ذرة)یه، که به بچووکترین جوری می‌رووله دمگوتری، دمگوتری: (ذَرُّ الْحَبِّ وَالْمِلْحِ وَالِدَوَاءِ) دانه‌ویله‌که‌ی، خوئییه‌که‌ی، دمرمانه‌که‌ی بلاوکرده‌وه .

(كُتِبَ) : (كَتَبَ كِتَابًا وَكِتَابَةً، وَالكِتَابُ أَيْضًا: الْفَرَضُ وَالْحُكْمُ وَالْقَدَرُ) (۲)،

(کتاب) به مانای نووسین و تۆمارکردنه‌و، جاری وایه به مانای فه‌رزو جوکم‌و نه‌ندازه‌گییریش دی، که دوابی زیاتر تیشکی ده‌خه‌ینه سه‌ر.

(۱) مختار الصحاح، مادة: ذرر، ص ۲۲۶.

(۲) مختار الصحاح، مادة: ك ت ب، ص ۵۸۶.

مانای گشتی نایەتەکان

خوایێ هەر لە سیافی قسەکردن دا لەگەڵ ھاوبەش بۆ خوادانەرەکانو، ناراستەکردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ چۆنیەتی مامەڵە لەگەڵ کردنی بیپرواگان دا، کە کاتی خۆی لە پوژگاری پێغەمبەر ﷺ دابوونو، لە ھەموو پوژگارەکانی دیکەدا، دەبن، ھەر لەو سیافەدا: بانگی مەرفاھەتی دەکات بەگشتی، ناگاداریان دەکاتەووە کە نامۆزگارییەکی زۆر گەورەو گرنگی بۆیان بێیە، کە شیفاو چارەسەریکی زۆر کاریگەری بۆ ئەو نەخۆسییەکی کە لە سینەو دەروونەکانیاندا ھەیە، ناردووە، ھەرودھا رێنماییو بەزمیی خۆی ناردووە، بۆ بپرواداران، دەفەرموی: ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ

مَنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ﴾، پیتی (قەد) کاتێک دەچیتە سەر کرداری رابردوو، بۆ ساغکردنەووە (تحقیق)یە، واتە: ئەو خەڵکیانە! بە دنیایییەووە لە پەرورمردگارتانەووە (لەو کەسەووە کە بەخێوتان دەکات، پەرورمردگارتانە) نامۆزگارییتان بۆ ھاتووە، (نامۆزگارییش واتە: ناراستەکردنێک کە ھەستو نەستو تەما و مەبەرنان و ترساندنێ لەگەڵ دا بێ) وە شیفاو چارەسەری ئەوێ کە لە سینەکاندا ھەیە، بۆتان ھاتووە، وەك: کوفر، ئیلحاد، شیرک، یاخود ئەو گوناھو تاوانانەکی کە رەگ و ریشەکی گوناھە ناشکرایەکانن، وەك: بوغز، ھەسەد، غەرمز، گومانێ خراب، ﴿وَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾، وە رێنمایی واتە: بەرچاو رۆونیو رێ پێشاندانو، بەزمیی بۆ بپرواداران، واتە: ھۆکاری دابەزینی بەزمیی خواپە، بۆ دنیاو دواپوژی بپرواداران، کە بە دنیایی مەبەست پێی قورئانە.

ننجا دواپیی دەفەرموی: ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ

مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾، بێن: با بەخششی خواو بە بەزمییەکەکی، تەنیا با بەووە دلخۆش

بن، تمنیا با بهوه زور دلخوش و شادمان بن، نهو (بهخشش و بهزمیی)ه، باشته، لهوهی کوی دمکهنهوه، نجا نهوهی کوی دمکهنهوه : مال و سامانه، خرمو کسه، کهلوپهله هرچی ههیه، ههمووی پهیومندیی به بهرزهومندییهکانی دنیاوه ههیه، بهلام نهگهر ههولبدهی شایستهی بهزمیی و بهخششی خوا بی، نهوه جیی نهومیه که زوری پی شادمان بی و زوری پی دلخوش بی.

نجا خوا ﷺ دیته سهر بابتهیکی دی، که بریتیه لهوهی هاوبهش بو خوادانهرو کافرمان و خهک به گشتی، کاتیک له وهی خوا دوور دمکوهیتهوه، لهخووه دمستکاریی رزق و بزوی خوا دمکاتو، پۆلینی دمکات، به ناههق و لهسهر بنهمایهکی نازانستی و نادروست، بی بهرچاروونیی له وهی و پهیامی خواوه: نهومیان چاکه، نهومیان خرابه، نهومیان ههلاله، نهومیان ههرامه، بویه به پیغهمبهر ﷺ دمفهرموی، که به کافرمان بفرموی: ﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ

مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ أَللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ ﴾، بلی: ههواله پبیدن، نهوهی که خوا بوی دابهزانوون له بزوی، بوجی دمفهرموی: بوی دابهزانوون؟ چونکه فهرمانی خوا به دروست کردنی نهو بزویانه له زهوی و ناسماندا، لهلایهه خواوه له سهریوه دابهزیوه، یاخود هۆکارهکانی پهیداوونیی بزوی، ههموویان له سهریوه دابهزیون، نهوه به نسبت نیمهی مرؤفهوه، چونکه زهوی کاتی خوی له خور جیابوتهوه، وه پاشان نهگهر تیشکی خوره، نهگهر (با)یه، نهگهر بارانه، ههموویان لهلای سهریون، ﴿ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ أَللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ ﴾، وه نیومش ههندیکیانان گپراوه به ههراوه، ههندیکیستان گپراوه به ههلال، بلی: نایا خوا مؤلهتی داون؟ ﴿ أَمْرٌ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾، یان درؤ به ناوی خواوه دمکهن؟ لیرمدا رهخنهگرتن له فهدمغهکردنهکهیه، نهگهرنا ههموو شتیک له نهسلدا ههلاله، مهگهر نهوهی زیانی ههبن، نهویش پیغهمبهری خوا ﷺ روونی کردوتهوه، کهواته: شوینی رهخنهگرتن، نهوه بووه که نهوهی زیانیشی نهبووه، ههروا به نارمزوی خویمان

لەسەر بناغەى ئەفسانە، ھاوبەش بۇخوادانەرمان، قەدەمغەيان دەمكرد، وەك دوايى لە مەسەلە گىرنگەكاندا زياتر روونى دەكەينەوہ.

دوايى خوا ھەر لەوبابەتەوہ دەفەر موى: ﴿ وَمَا ظَنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ

الْكُذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾، وە ئايا گومانى ئەوانەى بە ناوى خواوہ درؤ دەكەن جىيەو، لە رۇزى دوايى دا چاومرپى جى دەكەن؟ (جگە لەوہى كە خواى بالادەست سزايان بدات، لەسەر ئەوہى دەستكارى ئەو بزيوہ خوۆش و باشانەيان كىردوہ، كە خوا بۇ مرفۇشەكانى دروست كىردوونو، ئەوانىش بۇلئىنيان كىردوون، لە زۇر ناوونىشانى جياجىيادا، لەسەر بناغەيەكى ئەفسانەيى لە خوۆيان و خەلكيان قەدەمغە كىردوون، ئايا جى چاومرپى دەكەن و گومانىان جىيەو ئەوہ نەبى كە خوا سزايان بدات؟!

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴾، بىگومان خوا خاومن بەخششە، بۇ خەلك، بەلام زۇربەيان سوپاسگوزار نىن، لە جىياتى ئەوہى لەسەر نىعمەتو بەخششەكانى سوپاسى بكەنو، پەيامو بانگەوازمكەى قىبوول بكەنو، پابەندىن بە شەرىعەتەكەيەوہ، بانگەوازمكەى رەفز دەكەنو، بە ئارەزووى خوۆشان دەستكارى شتەكان دەكەن.

ئىنجا دىتە سەر بابەتى چوارەم و كوۆتايى، كە رووى دواندىن لە پىغەمبەرى خوايە ﷺ بە پلەى يەكەم، لە دواى وىش روو لە ھەموو ئەو كەسانەيە كە مسولماننو قورئان دەخوۆنىن، دەفەر موى: ﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ﴾، تۆ لە ھىج حالئىكدا نابىو، ھىج ئەندازمىەك لە قورئان ناخوۆنىو، ھىج كىردەومىەك ئەنجام نادەن، مەگەر نىمە نامادەين و ئاگادارىن، دەبىنين كاتئىك كە دەچنە نىوى، واتە: لە ھەر حالئىكداين، چ حالەتئىكى مەعنەويى، يان بىزئىمى، يان كىردارى، حالەتى مەعنەويى، بۇ وىنە: دلخوۆشسى، دلناخوۆشسى، ھەر چوۆنىك بى، خوا ئاگاي لىتە، حالەتى بىزئىمى ئەگەر قورئان بخوۆنى، يان قەسەيەكى چاك يان خراب بكەى، خواى پەنھانزان، ھەر ئاگادارە، ھەرودھا ھەر كىردەومىەك ئەنجام بەدى، خوا ئاگادارتە.

خوا دمه‌رموی: ئی‌مه ناگادارین، کاتیک ئیوه ده‌چنه نیوی، ﴿وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ﴾، وه په‌رومردگارت به نه‌ندازه‌ی قورسای گه‌ردیله‌یه‌ک (شتیکی بچووک) نه له زهوی نه له ناسمان دا ، لئی ون نابی‌و لئی په‌نهان نیه، ﴿وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾، به‌ئکو له‌ومش بچووکترو، له‌ومش گه‌ورمتر، له خوا په‌نهان نابی، بؤچی؟ چونکه هیچ شتیک نیه له گه‌ردیله بچووکترو یان گه‌ورمتر، مه‌گه‌ر له کتیبی روون و ناشکرا دایه.

وه (کتاب) واته: نووسین، یان تۆمار کردن، به‌لام وا پیده‌جی لی‌رده‌دا مه‌به‌ست پی‌ی زانیاری خوی زاناو شارمزا بی‌و، هه‌ندی‌کیش ده‌لین: مه‌به‌ست پی‌ی (لوح المحفوظ)ه. هه‌ندی‌کیش گوتوو‌یانه: ته‌عبیری (لوح المحفوظ)یش، هی‌مایه‌که بو تی‌گه‌یشتنی ئی‌مه، نه‌گه‌رنا مه‌به‌ست پی‌ی زانیاری گشتگیرو ره‌های خوی په‌رومردگاره، به هه‌موو دروستکراوه‌کان.

چهند مهسه لهیهکی گرنگ

مهسه لهی پهکەم، که دمهفرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَ تَكْمُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ

وَشَفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهَدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾، وشهی (تَأْتِيهَا النَّاسُ)

واته: ئەهێ خه لکینه! پهش بن، یان سهی، عه په بن، یان غهیری عه په بن، نیرین، یان مئ، خویندهواربن، یان نه خویندهوار ... هتد، د دنیاو مسۆگه ربن که له پهرومردگارتانهوه نامۆزگاریتان بۆ هاتوه، واته: ئەم قورنانهی که له بهر دهستانه، نامۆزگاریی خواجه بۆ نیوه، نامۆزگارییش بنچینه وایه: له لایه نیکی دلسۆزی، به پهروشی، به تهنگهوه بووی مشوور خو رهوه، ناراسته ی که سهیک دهکری، بۆ بهزمی و دلسۆزی له گهه نواندن و مشوور لیخواردن، ئنجا نایا کی شایسته تره له خوا ﷺ که مشوور بخوات له بهندمکانی و، بۆیان به بهزمی بی و به تهنگیانهوه بی و، پهروشی بن؟! بیگومان کهس، کهواته: وهک نامۆزگاریی ئەم قورنانه وهریگرن.

﴿وَشَفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ﴾، قورنانه وپهرا ی نهوه ی که سیفهتی نامۆزگاریی

ههیه، سیفهتی چارهسهر (شفاء) ی ههیه، (شفاء) یش له (شفا) هوه هاتوه، (شفا)

واته: (حرف) لیوار، کهنار، فهراغ، وهک خوا دمهفرموی: ﴿وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ

مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١١٣﴾

آل عمران، واته: نیوه لهسهر کهناری چالی ناگر بوون، یانی: ئەو کهسه ی شیفای بۆ هاتوه، کهوتۆته کهناری سهلامهتی و بی به لای و نهمانی دهردو نازار.

کهواته: دهگونجی بگوتری: (شفاء) یانی: نهمانی نهزیهت و نازار و لاجوونی

که م و کورپیهکان و گومرایی و سهرگهردانیی.

لە راستییدا چەمکی ﴿ وَشَفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ﴾، لەو ھەش فراوانترە، یانی: لاچوونی کوفرو شیرک و نیفاق و ئەو سیفەتە پەست و نزممانەیی که لە دەرووندا ھەن، ھەک خۆ بەزلگری و بوغزو ھەسوودی و رق و کینە، که دوایی دەبنە بنک و ریشەیی سیفەتە خرابەکان، پاشان ئەو نەزانیی و نەفامیی و بیئاگاییەیی که لە زیندا ھەبە، کەواتە: قورنات شیفایە بۆ ھەرچی کەم و کورپی و ناتەواویی ھەبە لە بوون و کەینوونەیی نینساندا، بەتایبەتی لە دیوی پەنھانی دا، ننجایا ھەر ئەو مندیمیە؟ بیگومان نەخێر، ﴿ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾، ھە پینمایە و بەزمییە بۆ برواداران، (ھُدًى) چییە؟

(الھُدًى: الدَّلَالَةُ عَلَى الطَّرِيقِ الْمَوْصَلِ إِلَى الْمَقْصُودِ).

(ھُدًى) بریتییە لە پینمایە کردنیکی بۆ ئەو پینەیی که نینسان دەگەیبەنییە نامانج، واتە: بەرچا و پوونیی و پین پینساندان، (رحمة) یش بریتییە لە بەزمیی و پەرۆش، بەلام خوا ﷻ (ھُدًى) و (رحمة)، تاییبەت دەکات بە بروادارانەو، کەواتە: بە پینی ریزبەندی، دەبی:

۱- نامۆزگاریی خوا و مریگرین، ننجایا ھەر کەسێک نامۆزگاریی خوا و مریگر. که ئەم قورناتەییە :

۲- بۆی دەبییە ھۆکاری شیفایا، واتە: پاکبوون و چاکبوونی دەروونی لە نەخۆشییەکان، لە سیفەتە پەست و نزمەکان.

۳- ننجایا قونای سێبەم ئەویش که کاتیک شیفای بۆ دێ، بۆی دەبییە پینمایە که بە پینی راست بزانی و بەرچاوی پوون بێ، چی بکات؟ چۆن بکات؟

۴- ئەویش دەبییە ھۆی ئەووە که شایستەیی بەزمیی خوا بێ، شایستەیی ئەووە بێ که خوا پەرومردگار لە دنیا و دواپۆژدا بە لوتفو بەزمیی و میھرەبانیی خۆی، مامەتەیی لەگەڵدا بکات، کەواتە: قورنات نامۆزگاریی و شیفایە بۆ خەلک بە گشتی، بۆ برواداران بە تاییبەت: پینمایە و پەحمەتە.

مهسه لهی دووم : که دمه رموی : ﴿ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا

هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۵۸﴾ ، بلی: با تهنیا به بهخششی خواو، به بهزمیی خوا، زۆر دلخۆش بن، نهوه باشته لهوهی که کۆی دهکهنهوهو پهزمهندهی دهکهن و دهیخهنه سه ر پهک.

ههندیك گوتووایانه: (فَضْل) بریتیه له رینماییی خوا له قورئاندا، (هدایة الله في القرآن) نيمهش دهئیین: دهگونجی به پئی سیاقی نایهتهکان بلیین: مهبهست پئی نهك رینماییی خواپه له قورئان دا، بهلكو قورئانه به گشتی، به هه موو کاریگه ریه گانهوه که له سه ر ئینسانیان دادهنی، چ کاریگه ریی رینماییی و بهرچا وروونکردهوه، چ کاریگه ریی شیفا بوون، چ کاریگه ریی بوونه مایه ی رهحمهت، نهگه رنا (فَضْل) واته: بهخششی خوا، چاکه کردنی خوا، نیعمهتهکانی خوا، (رحمة) یش ههندیك له زانایان گوتووایانه: (التَّوْفِيقُ عَلَىٰ اتِّبَاعِ الشَّرِيعَةِ) هاوکاری و ناسانکاری خوا، بۆ نهوهی ئینسان به دوا ی شه ریهتی خوا بکهوی.

واته: با بهو بهزمیی و بهخششی خوا دلخۆش بن، که له قورئاندا بهرجهستهیه، نهوش له راستییدا ماناکه ی بههیزتره، یانی: نهو بهزمیی و بهخششی خوا ﴿۵۹﴾ که به هوی نامۆزگاریی خواوه که قورئانهو، به هوی وهرگرتنی و به هوی پهپهرویی لیکردنیهوه، دهستیان دهکهنی، با هه ر بهوه زۆر دلخۆش بن.

(فَرَح) یش بریتیه له (شِدَّةُ السُّرُورِ) واته: زۆر دلخۆش بوون، هه ر بۆیه زۆر دلخۆش بوون، له هه موو قورئاندا سه رزمهشت کراوه، مهگه ر لیهدا، چونکه زۆر دلخۆش بوون به سه رومت و سامان، نهوه دهگه یهنی، که نهو مرۆفه دنیا ی کردۆته نامانج، مهبهستیکی له دنیا گه ورمتری نیه، بۆیه زۆر زۆر دلخۆشه به سه رومت و سامانی دنیا، بهلام خوا دمی هوی نيمه دنیا وهك خۆی ته ماشا بکهین، وهك پردی پيدا رهنبوون، وهك هۆلی تیدا تافیکرانهوه، وهك هۆکاریك بۆ تیدا نهنجامدانی بهندایهتی و، تیدا وهدمست هینانی سه رفرازی و بهخته وه ریی دوا رۆز، بهلام دمی زۆر جیی دلخۆش بوونمان، بریتی بی له قورئان و لایه نی مهعنه وی، که له خوامان نیزیک دهخاته وهو که یارمه تییمان ده دات که له تافیکردنه وهی ژیا نی دنیا

دهربچین، نه‌گه‌رنا تو باه‌موو دنیا‌ت هه‌بی، به‌لام که له تاق‌یک‌ر‌دنه‌وی خوا له دنیا‌دا دهرنه‌چووی، نه‌گه‌ر نامانج و حیکمه‌تیک که له دروستکران‌تدا هه‌یه، نه‌ته‌ینایه دی، مانای وایه هیج، نه‌سله‌ن هر نیعمه‌تیک کو‌تاییه‌که‌ی سه‌رفرازی نه‌بی، سه‌رفنجام دهبیته‌وه نیقمه‌ت و به‌لا، به پیچه‌وانه‌وه: هر به‌لایه‌ک ببیته هو‌کاری نه‌وه که ئینسان ر‌م‌زانه‌ندیی خ‌وای پی و مد‌ستب‌ینی، نه‌وه له راستی‌دا نه‌و نیقمه‌ت و به‌لایه پیچه‌وانه دهبیته‌وه و دهبی به نیعمه‌ت.

مه‌سه‌له‌ی سی‌یه‌م؛ که دم‌فه‌رم‌وی: ﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ

فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ ءَلَا لِلَّهِ آذَنُ لَكُمْ أَنْ تَقْتُلُوا ۗ ﴿۵۷﴾

(أَرَأَيْتُمْ) یانی: نه‌و شته‌ی ئیوه بینیتان و لی‌ ناگادارن، هه‌والم پی‌بدن، به‌لام

کورت کراومه‌وه، (قُلْ أَرَأَيْتُمْ) یانی: (قُلْ أَخْبِرُونِي) بلی: هه‌والم پی‌بدن.

نه‌و بزیه‌وی که خوا بو‌ی دابه‌زاندوون، دیاره هه‌مزه (ا)ی (أَرَأَيْتُمْ) هه‌مزه‌ی پرسیارکردنه بو‌ ته‌قریر، بینینیش، بینینی زانستییه، نه‌ک بینینی چاوی^(۱).

یانی: ئایا دزمانن نه‌و بزیه‌وی خوا بو‌ی دابه‌زاندوون، هه‌والم پی‌بدن بو‌چی هه‌ندیکیان‌تان گیراوه به‌ قه‌دم‌غه‌و، هه‌ندیکیان‌یشان گیراوه به‌ ره‌وا؟ بو‌چی ده‌ستکاری هه‌ندیکیان‌تان کردوه، بو‌چی بو‌لین‌تان کردوه، به‌بی به‌لگه، نه‌گه‌رنا. هه‌ندی شت هه‌یه قه‌دم‌غه‌یه و هه‌ندی شت هه‌یه ره‌وایه، به‌لام خ‌وای کارزان لی‌ر‌م‌دا ره‌خنه له‌وه دگرئ که به‌بی به‌لگه‌ی شه‌رعی‌و، به‌بی به‌ر‌چا‌ور‌وونیی له وه‌حی. گو‌تووایانه: فلان شته‌ حه‌رامه.

هه‌لبه‌ته زیاتر جیی ره‌خنه‌گرتن، به‌ قه‌دم‌غه‌ دانانی نه‌و شتانه‌یه، که خ‌وای کاربه‌جی بو‌ به‌نده‌گانی دروست کردوون، بو‌ وینه: له سو‌ورمتی نه‌نعام دا خوا دم‌فه‌رم‌وی: ﴿ وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَمٌ وَحَرَّتْ حِجْرٌ لَا يَطْعُمَهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ

(۱) الرؤية: قلبية وليست بصرية .

بِرِزْعِهِمْ وَأَنْعَمُ حَرَمَتَ ظُهُورِهَا وَأَنْعَمُ لَا يَذْكُرُونَ أَسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ
 سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۳۸﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ
 الْأَنْعَمِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ
 فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصَفَّهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳۹﴾

واته: وه گوتیان: نهوه نازهل و کشتوکالیکه به بؤچوونی هه‌له‌ی خویان
 قه‌دمغه‌یه‌و، نابئ هیج که‌سئک بیخوات، مه‌گهر که‌سئک بمانه‌وی، وه نازهلئیک که
 پشتی قه‌دمغه‌کراوه بؤ بارو سواری به‌کاری ناهئین، وه نازهلئیک که به درؤ
 هه‌لبه‌ستن‌ه‌وه به ناوی خواوه، ناوی خوای له‌سهر ناهئین، به دلئیاییه‌وه له‌مه‌ودوا
 به هوی درؤ هه‌لبه‌ستنیانه‌وه خوا سزایان دم‌دات. وه گوتیان: نه‌وه‌ی له سکی
 نه‌م نازهل‌انه‌دا بی، تایبه‌ته به نیرینه‌کاتمانه‌وه‌و، له هاوسهر‌مکاتمان قه‌دمغه‌یه،
 به‌لام نه‌گهر نه‌و به‌چکه‌یه مردار بی، نه‌وه نیرو می‌ تئیدا هاوبه‌شن، بی‌گومان
 (خوا) سزای نه‌و وسفکردنه بی بنه‌مایانه‌یان دم‌دات، به‌راستی خوا کاربه‌جئی
 زانایه.

وهک بیشر له تفسیری سوورمئی نه‌نعام دا باسماں کردوه، کافر‌مکان ههر
 له‌خۆوه هه‌ندی نازهلئیان قه‌دمغه‌ دم‌کردن و نه بؤ بار، نه بؤ سواری، به‌کاریان
 نه‌دمهئینان، جا نه‌و نازهل‌ه حوشر بووایه، گا بووایه، زیاتر حوشر و گا
 به‌کارهئیراون بؤ بارو سواری (بؤ بارلئینان و بؤ سواری).

ثَنَجَا دَمْفَرْمَوِي : ﴿قُلْ أَللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ﴾، بئئ:
 نایا خوا مؤله‌تی داون، یاخود درؤ به ناوی خواوه هه‌لدببه‌ستن، واته: دوو
 نه‌گهر هه‌ن:

(أ) یان دمبئ خوا مؤله‌تی دابن، نه‌گهر مؤله‌تی داون، کوا به‌لگه‌تان، به‌لگه‌ی

نه‌قلئی، چیه ؟!

ب) يان دەبىئ مۆلەت نەدراپن، بەلگەيەكى نەقلىيى و شەرعىيتان بەدەستەوہ نەبىن، كەواتە: درؤ ھەلدەبەستەن.

ئىنجا نەگەر درؤش بەناوى خواوہ ھەلدەبەستەن، ھەر لەخۆوہ ئەو نازو نىعمەتانەى خوا بؤ بەندەكانى دروستى كرددون، بىن بەشەيك لەو نازو نىعمەتانە لەو خەلكە قەدەغە بەكەن، بە تەئكىد ئەوہ تاوانىكى زۆر گەورمىە، بۇيە خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ ﴾ ۶۱، وە ئايا گومانى ئەوانەى درؤ بەناوى خواوہ ھەلدەبەستەن، رۆزى قىيامەتى چىيە؟ واتە: چاومرپى چ شەيك دەكەن، چ گومانىك دەبەن، كە لەسەر ئەو كەردمەوہ خرابەيان، لەگەلىان بەكەن؟ بە دۇنيايى سزا دەدرىن، جگە لە سزادان، نابىن ھىچ گومانىكى دىكەى چاكيان ھەبىن، چونكە گومانى چاك دەبىن كەسەيك بىبىن، كە كەردمەوہى چاكى ئەنجام داوہ، بەلام كەسەيك كە كەردمەوہى خرابى ئەنجام داوہ، بە تەئكىد دەبىن چاومرپى سزاي خرابىش بەكات.

مەسەلەى چوارەم، كە دەفەرموى: ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ

أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴾ ۶۱، بىگومان خوا بەرانبەر بە خەلك خاوەن بەخششەو پىيان دەبەخشى، (چاكە لەگەل خەلك دەكات) بەلام (خەلك) زۆربەيان سوپاسگوزارنىن.

خوا ﷻ رىنماييان بؤ دەنيرى، كەچى ئەوان پىي بىبىروا دەبىن، رزق و رۆزىيان بؤ دەنيرى، كەچى ئەوان لەخۆوہ قەدەغەى دەكەن، لەش ساغيان دەكات، كارى خرابەى پى دەكەن، مال و سامانىان دەداتى، كەچى رۆزىي و چرووكىي پىدەكەن. و پىي لە خۆبایى دەبىن، دەستەلاتيان دەداتى، كەچى ئەوان پىي لە سنوور دەردەچىن. چونكە (شكر) تەنيا برىتى نىە لەوہ كە بلىيى: خوايە سوپاس بؤ تۆ، (شكر) بە سى شتان دەكرى، پەيوەندىي بە سى شتانەوہ ھەيە:

۱ / پەيوەندىي بە زمانەوہ ھەيە.

۲ / پهیومندیی به دلّهوه ههیه.

۳ / پهیومندیی به ئەندامهکانی جهستهوه ههیه.

۱- ئەوهی پهیومندیی به دلّهوه ههیه، ئەومیه که ههرچی نیعمهته له دلّهوه

بیگیریهوه بۆ خوای بهخشر، وهك خوا دمفهرموی: ﴿ وَمَا يَكُفُّكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ

فَمِنْ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْرُونَ ﴿٥٣﴾ النحل، واته: وه ههر

نیعمهتیکتان ههیه له خواومهیه... سوپاسکردنی دل، ئەومیه که به عهقل و دل، ههرچی خێرو چاکهیه ههیه، له زیانت و دموروبهتردا، له خوای بزانی.

۲- (شکری) زمان ئەومیه، که نیعمهتهکانی خوا، به زمان باس بکهی، وهك خوا

دمفهرموی: ﴿ وَأَمَّا نِيعْمَةُ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾ الضحی، واته: وه ئەو نیعمهتهی

پهرومردگارت پێی بهخشیوی، باسی بکه.

۳- سوپاسکردنی ئەندامهکانیش، ئەومیه که به کردموه نیعمهتهکانی خوا له

پهزنامهندیی خوادا بهکاربێنی، وهك خوا دمفهرموی: ﴿ أَعْمَلُوا ءَالَ دَاوُدَ

شُكْرًا ﴿١٣﴾ سبأ، واته: ئەی ئالی داوود شوکر ئەنجام بدن، کهواته: شوکر

ئەنجام ددری، ئەک تهنیا بگوتری، ئەنجامدانی شوکری خواش، ئەومیه که ئەو

نیعمهتانهی خوای پهرومردگار، له پهزنامهندیی خوای بالادهمست دا بهکاربێنی،

وهك داوود سهلامی خوای لی بێ، خوا دهنگیکی خۆشی پیدا بوو، موناجات و

پازونیازی پێی لهگهڵ خوادا دمکرد، توانای پیدا بوو، له ناسن زریی دروست

دمکرد، بۆ ئەوهی جهنگو جیهادی پێی له پیناوی خوادا بکات، وه سولهیمان

سهلامی خوای لی بێ، خوای بالادهمست (با) و (جن)ی بۆ دهمستمۆ کردبوون،

زمانی زیندهومران و بالاندانی فیرکردبوو، ئەویش ئەوانهی ههموو بهکاردهینا،

بۆ ومدهستهینانی پهزنامهندیی خواو بلاوکردنهوهی پهیامی خوا، کهواته: ئەوه

شوگرو سوپاسی راستهقینهیه، که تۆ نیعمهتهکانی خوا بگیریهوه بۆ خواو،

به زمان دانیان پیدابینی و، به کردهوش له رمزامه‌ندی خوی پهرومردگارد
به‌کاریان بینی.

بویه دمفهرموی: خوا خاومن به‌خششه به‌لام زوربه‌ی خه‌ک سوپاسگوزارنن،
له شوینی دیکه‌دا دمفهرموی: ﴿ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴾ (۱۳) سا، واته:
وه که‌میک له به‌نده‌گانم سوپاسگوزارن.

مه‌سه‌لی پینجه‌م : که دمفهرموی : ﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ
وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ
رَبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ
إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴾ (۱۱)

(الشأن): (العملُ المهم والحالُ المهم) (شأن) یانی: کرده‌موو حال‌تکی
گرنگ، واته: تو له هیج حال‌تکدا نابی، (واته: حال‌تی دموونیی و مه‌عنه‌ویی)
وه هیج نه‌ندازمه‌ک له قورئان ناخوینیه‌وهو، هیج کرده‌موه‌یه‌گیش نه‌نجام نادمن
{ به جه‌سته‌تان، که گرنگ‌ترین حال‌ت که نینسان جه‌سته‌ی پی بجوولینن، بریتبه
له زیگری خوا کردن به زار } مه‌گهر نیمه نامادهو جاودیر بووین، کاتیک نیود
دمیچوونه نیو.

وشه‌ی (شهود) گو‌ی (شاهد) ه، {الشاهد: الحاضر، وأُطلق على العالم بطريقة
المجاز المرسل، ولذلك عُدِّي بحرف (على)}، (شاهد) لی‌ره به مانای نامادیه،
به شیوه‌ی مه‌جازی مورسه‌ل به‌کاره‌ینراوه بو زانا (واته: لی‌ی ناگادار بووین، پی‌ی
زانا بووین) هر بویه‌شه وشه‌ی (شهود) به (علی) ته‌عه‌دای کردهو، یانی : خوی
په‌نه‌انزان شایه‌د بووه به‌سه‌رتانه‌وهو ناگادار بووه پیتان، که چیبتان دمکرده؟ ﴿ إِذْ

تُفِيضُونَ فِيهِ ﴾، کاتیک دمیچوونه نیو، پی‌شتریش با‌سمان کرد له شیک‌ردنه‌وه‌ی

وشەكاندا: (الإِفَاضَةُ فِي الْعَمَلِ: الإِنْدِفَاعُ فِيهِ، أَي الشَّرُوعُ فِي الْعَمَلِ بِقُوَّةٍ وَاهْتِمَامٍ)، واتە: (الإِفَاضَةُ فِي الْعَمَلِ) بىرىتە لە بەھىزو گىرنگى پىدانەو ھەخۇپىدادانى كارىك و دەست پىكردى.

واتە: ئىو ھەر كاتىك يەكەك لەو سىن حالەتەتەتان ھەبىت، ئىمە پىي ناگادارىن.

نەك ھەر ئەومندە بەلكو: ﴿ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴾، وە بەقەدەر گىرانىي گەردىك، شتىكى زۆر بچووك، نىە، لە زەوىدا، يان لە ناسماندا، بچووكتر لەو، ياخود گەورتر، مەگەر ھەمووى لە نووسىنىكى تۆمارىكى ئاشكرا و رووندا ھەيە.

لە قۇناغى مەككەدا پىغەمبەر ﷺ، بروداران و ھاوولان بە دەستى كافىرەكان تووشى ئەشكەنجە و ئازار بوون، قەسى ناخۇشيان بىستەو، ھەئوىستى نەگونجاوى ئەوانيان رووبەروو بۆتەو، ئنجا خىواى كاربەجى وەك دلدانەومىەك بە پەلى يەكەم بۆ پىغەمبەر ﷺ، پاشان بۆ ھاوولانى بەپىزى، دەفەرموى: ناگادارى ھەموو حالەتەكانتەنم: چ حالەتى مەعنەو پىتان، چ حالەتى بىزىمى و دەربىر، چ حالەتى كردىمى، خوا لە ھەموو حالەتەكان ناگادارەو چاودىرە، دەزانى چىتان بەسەر دىو، چۆنە؟ ئەگەر نارەحەتكران و نازاردانە، ئەگەر ھەئسانى تۆيە بە كارو كىردەوى چاك، وەك قورنەن خويندەن و، خۇراگرى و... ھتە، بەدلىيايى خوا بە ھەر ھەمووى ناگادارە.

ئنجا ئەمە ھەرشەيە بۆ كافىرو بىبىروايەكانىش، كە خوا ھىچ شتىكى ئىوئى لى و ن نابى، بە ھەموو ھەئسوكەوتەكانتەن ناگادارە، نەك ھەر ئەومندە، بەلكو گىرانىي گەردىك، لە خىواى پەنھانزان شىراوە نىە، وەك پىشتر گوتمان : (ذَرَّةٌ) ھەم بە مېروولەى زۆر بچووك دەگوترى، ھەم بە تۆزو گەرد (ھبەء) ئەوئى كە كاتىك تىشكى خۆر لە پەنجەرمىەكەو دەتە زوور، شتى ورد دىتە بەرچاوت، بەوئىش دەگوترى،

واتە : شتى زۆر زۆر بچووك و، بچووكتر لەوئىش و، گەورتر لەوئىش، نىە ﴿ إِلَّا فِي ﴾

كُنْتُ مُبِينٍ ﴿۱﴾، مه‌گمر هه‌مووی له کتیبیکی پرووندا هه‌یه، واته: له زانیاری خوادا، یان له (لوح‌المحفوظ) دا واته: هیچ شتیک له خوی پنهانزان شاراوه نیه.

له پرووی خویندنه‌موه: ﴿وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾، خوینراویشه‌ته‌وه: (ولا اصد

غر من ذلك ولا أكبر)، هه‌رچه‌نده یه‌ک مانایان هه‌یه، به‌لام زۆربه ناوایان خویندۆته‌وه: ﴿وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾.

وشه‌ی (مُبِينٍ) (اسم فاعل) هو له (ابان) موه هاتوه، ئنجا (ابان) هه‌م به (لازم) دئ، هه‌م به (متعدی).

وینه‌ی (لازم): (أَبَانَ الضَّجْرُ) یانی: به‌رمبه‌یان دهرکه‌وت.

وینه‌ی (متعدی): (أَبَانَ الْمَدْرَسُ الدَّرْسَ) یانی: وانه‌ببیزمکه‌ وانه‌که‌ی پروونکرده‌موه.

وشه‌ی (مُبِينٍ) لی‌رده‌ا، دم‌گونجی له (ابان) ی (لازم) موه بی، یانی: رۆشن.

دم‌شگونجی له (ابان) ی (متعدی) موه بی، یانی: پروونکرده‌موه.

به‌لام (اسم فاعل) ی (بان) بریتیه له (بیین) واته: رۆشن.

که‌واته: نه‌و (کتاب) می که لی‌رده‌ا به (مُبِينٍ) و مسف کراوه، چ مه‌به‌ست پیی (لوح‌المحفوظ) بی، یان زانیاری بی سنووری خوا، هه‌ردووک و مسفه‌که‌ی له‌گه‌لدا دم‌گونجین، چونکه زانیاری خوا (علم الله) و (له‌وحی پارێزراو) یش هه‌م رۆشنن و. هه‌م رۆشنکه‌رموشن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

دەرسی ھەشتەم

پیناسەیی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە نۆ (۹) نایەت (۶۲ تا ۷۰) پێک دێ، سەرمتا خوای بەرزو مەزن پیناسەیی دۆستو نیزیکانی خۆی دەکات، بە پینچ سیفەتی بنەرەتییان.

پاشان نامۆزگاریی پێغەمبەر ﷺ دەکات، کە بە ھسەو قالی کافرەکان دلتەنگ نەبێ و دلتیابی کە عیززەت ھەمووی ھی خوایە.

ئنجای خوای باسی مۆلکداریتی گشتی خۆی بو ئاسمانەکان و زەوی دەکات، رایدەگەینێ: کە ھاوبەشدا نەرەکان تەنیا شوینی گومان کەوتوون، ھیچ ھاوبەشێک نیه بیپەرستن.

دوایی خوای میهرەبان باسی دیاردەیی شەوگاری و رۆزگاری دەکات، کە مایەیی تیدا پشوودان و کارو کاسیبین.

ئنجای لە کۆتایی دا بەرپەرچی قسەیی موشریکەکان دەداتەو، کە گوتووین: خوا رۆلەیی ھەمەو، ھەر شەیی سەختیان لێ دەکات.

﴿ أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٢﴾ الَّذِينَ
 ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ
 لَا يَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٤﴾ وَلَا يَحْزَنكَ قَوْلُهُمْ
 إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٥﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مِنْ فِي
 السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١٦﴾ هُوَ الَّذِي
 جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
 لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿١٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا
 فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُم مِّنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا أُنقُلُوهُ
 عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكٰذِبَ لَا
 يُفْلِحُونَ ﴿١٩﴾ مَتَّعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نَذِقُهُمُ الْعَذَابَ
 الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٢٠﴾ ﴿

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ ئاگاداربىن! دۆستانى خوا ھىچ مەترسىيان لەسەر نىەو، ئەوان دلتەنگ نابىن }
 ۶۲ ئەوانەى برۋايان ھىناوہو پارىزيان دمکرد ۶۳ لە ژيانى دنياو لە دوارپۇژدا،
 موژدەميان ھەيە، وشە (بىرپارە)كانى خوا گۇرانيان بۇ نىە، ئا ئەوہ بە مراد گەيشتنى
 مەزنىە ۶۴ وە با قسەى ئەوان دلتەنگت نەكات، بالادەستىي ھەمووى ھى خوايە، ئەو
 بيسەرى زانايە ۶۵ ئاگاداربىن! ھەرچى و ھەرکەس کہ لە ئاسمانەکان و لە زمويدايە،
 ھى خوايەو، ئەوانەى لە جگە لە خوا دەپارنەوہ، شوپن ھاوبەشان ناکەون، بەئکو
 تەنيا شوپن گومان دمکەون و، بەس درؤ دمکەن ۶۶ (خوا) ئەو کەسەيە کہ شەوگارى
 بۇ گىراون بە کاتى تىدا پشوودان، رۇژگارىشى بۇ کردوون بە مايەى تىدابىنين، بە
 دلتىايى لەوہدا نىشانە ھەن بۇ کۆمەئىک ببىستن ۶۷ (کافرەکان) گوتيان: خوا
 رۇئەى بۇ خۇى داناوہ ! پاکىي بۇ وى، ئەو بى نيازە، ھەرچى لە ئاسمانەکان و زەوى دا
 ھەيە، ھى ويە، لەوباروہ ھىچ بەئگەيەکتان لەلا نىە، ئايا بە نەزانيى لە بارەى خواوہ
 دەدوين؟ ۶۸ بلى: بە دلتىايى ئەوانەى درؤ لەبارەى خواوہ ھەئدەبەستن، سەرفراز
 نابىن ۶۹ (ژيانەکەيان) رابواردنىكى کەمە لە دنيادا، دوايى گىرآنەوہيان بۇ لای
 ئىمەيەو، بەھوى ئەوہوہ کہ بىبىروا بوون، نازارىكى تونديان پى دەچىژين ۷۰ .

شىكردنەھوى ھەندىك لھ وشەكان

(أَلَا): لھ زمانى عەرەبىيدا دەلى: (أَدَاةُ التَّنْبِيْهِ) نامرازى ئاگادار كوردنەھومو ورياكردنەھومى، لھ زمانى كوردىيدا دەبىتەھوم بە (ئەھا)، ھەك كەسىك يەكەك ئاگادار دەكاتەھوم دەلى: (ئەھا فلان كەس!).

(أَوْلِيَاءَ اللَّهِ): واتە: ئەوانەى كە لھ خوا نىزىكەن، (أولياء) كۆى (ولي) يە، (الوليُّ وَالْمَوْلَى: النَّصِيرُ وَالْمُعِينُ وَالْمُحِبُّ وَالْقَرِيبُ، وَهُوَ مِنَ الْوَلِيِّ: وَهُوَ الْقُرْبُ)، واتە: وشەى: (مولى) و (ولي) يانى: يارىدەمدەرو ھاوکارو خۆشويستەرو نىزىك، كە لھ (ولي)ھوم ھاتومو ئەويش بەماناى نىزىكىى دى.

(الْبَشَرَى): (البشارة والبشرى: الخبر السار)، وشەى (بشارة) و (بشرى) ھەردووکیان بە ماناى ھەوالى خۆش دىن، ھەوالىك كە دەمو چاوى نىنسان گەش دەكات. يانى (تَنْبَسِطُ بِهِ بَشْرَةً وَجْهَ الْمَرْءِ)، پىستى دەمو چاوى نىنسان بە ھوى ئەو ھەوالەھوم، خۆشو گەشو جوان دەبى.

(لَا بَدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ): واتە: گۆران نىە بۆ فەرمان و بىر پارەكانى خواى بالادەست، (الإبدال والتبديل والتبدل والإستبدال: جعلُ شَيْءٍ مَكَانَ آخَرَ. والتبدلُ هو التغيرُ مطلقاً) وشەى (إبدال، تبديل، تبدل، إستبدال) ھەر چوارىان: ئەومىە كە شتىك لھ شوینى شتىك دابنىى، بەلام (تبدل) ئەومىە كە بە موتلەھى شتىك بگۆرى.

(الْعِزَّةُ): (العزّة: حَالَةٌ مَانِعَةٌ لِلإِنْسَانِ مِنْ أَنْ يُغْلَبَ)، (عزة) بىرتىە لھ حالەتىك بۆ مەرفۇد كە رى دەگرى لھومى تىكەشكىو، كەس بەسەرىدا زال بى.

(يَخْرُصُونَ): (الخرص: حَرَزُ الثَّمَرَةِ، وَقِيلَ الْكَذِبُ، وَذَلِكَ أَنَّ كُلَّ قَوْلٍ مَقُولٍ عَنِ ظَنِّ وَتَخْمِينٍ، يُقَالُ لَهُ: خَرَصَ)، وشەى (خرص) لھ كوردىى دا دەلىن:

قرساندن، قرساندن میوه بیخهملیننی نهو باغه جهندی میوه دهبنی، ههندیک گوتوویانه: (خرص) واته: درۆ، نهویش لهبهر نهوهی ههر کهسێک شتیک به خهملاندن بکات، زۆر جار راست دهرناچن.

(لَتَسْكُنُوا فِيهِ) : (السُّكُونُ: ثُبُوتُ الشَّيْءِ بَعْدَ تَحَرُّكِهِ) (سَكُون) بریتیه له وهستانی شتیک دواى نهوهی که جوولانهوهی ههبووه.

(مُبْصِرًا) : (أَيُّ مُضِيئًا لِلأَبْصَارِ، أَوْ صَارَ أَهْلُهُ بَصْرَاءَ)، (مُبْصِر) واته: بینهر، دیاره رۆژگار بۆخۆی نایبینن، بۆیه گوتوویانه: (مُضِيئًا لِلأَبْصَارِ) وا دهکات چاوهکان ببینن، یاخود (صَارَ أَهْلُهُ بَصْرَاءَ) کهسانیک که له رۆژگاردان، دهبینن، واته: بهرچاویان پوونه، بههۆی پووناکیی رۆژگاروه، بهرپیتی خۆیان دهبینن.

(سُلْطَانٍ) : لێردها به مانای بهلگه هاتوه، بهلام له نهسلدا دهلی: (مِنَ السَّلَاطَةِ: التَّمَكُّنُ مِنَ الْقَهْرِ)، نهویش بریتیه لهوهی که ئینسان له نهجامی دهستهلاتو دهسترویشتوووی دا جیگیربێ له شوپنیک، (وَمِنْهُ سُمِّيَ الْحُجَّةَ سُلْطَانًا) ههر بۆیهش بهلگه پێی گوتراوه: (سُلْطَانٍ) چونکه بهلگهی راست و پهوان، دهستهلاتی ههیه بهسهر عهقل و دلی ئینسانداو جیگیر دهبن.

(يَفْتَرُونَ) : (يَخْتَلِقُونَ، وَالْإِسْمُ: الْفَرِيَّةُ، شَيْئًا فَرِيًّا، يَعْنِي: مَصْنُوعًا مُخْتَلَقًا)، وشه (يفترون) واته: درۆ ههلبههستن، ناوی (افتراء) پێی دهگوتری: (فريّة)، دهلی: (هذه فريّة ما فيه مريّة) نهوه درۆیه، ههچ گومانی تێدانیه، له سوورمهتی (مریم) دا هاتوه، که مهريهم خوا لێی رازی بێ دیتهوه، عیسا (عليه السلام) ی پێیه، پێی دهلین: ﴿ قَالُوا يَمْرِيْمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴾ ، واته: نهی مهريهم! شتیکت ههلبهستوه، مندالیک که هی خۆت نیه، یان مندالیک که بابی نیه پالی دهمیه لای خوا، یانی: به درۆ ههلبهستنیان بۆ لهقهلام داوه.

مانای گشتی نایەتەکان

خوای پەرۆردگار لەم نۆ نایەتەدا، سەرمتا باسی دۆستان و خۆشەویستان و بەندە تاپبەتیەکانی خۆی دمکات، ئنجا لەبەرئەوێ ئیمە لە مەسەلە گرنگەکان دا، باسیکی تاپبەتیمان دەربارەى دۆستانی خوا بەدەستەوویە، لێرە بە خێرایى بەسەریدا دەپۆین، خوا دەفەرموی: ﴿الْآيَاتِ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾، وریابنەو! بیگومان دۆستانی خوا، نە ترسیان لەسەرەو نە دلته‌نگیش دەبن، نە خەم و پەژارەش دادەگرن، ترسیان لەسەر نیە بۆ داهاوو، خەم و پەژارەش داناگرن بۆ رابردوو، ئەوێ پەریزی پاکە بیباکە، بۆیە بۆ داهاوو ترسیان نیە، کەسیکیش ژیانەکەى بە پاکیی گوزمراندبێ، خەفەت و مەراق ناخوا بێ؛ بریا وام نەکردباو، وام کردبا، ئەوێ دۆستی خوا بێ، خوا لەگەڵی بە لوتف و میهرەبان بێ ئاوا دەبێ.

ئنجا بە دوو سیفەتی دیکەیان پێناسەیان دمکات: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾، ئەوانەى برۆیان هیناوه، واتە: بە هەموو ئەو شتانەى پێویستە برۆیان پێ بهینرێو، پارێزیشیان دەکرد، واتە: بەردەوام لە خۆپاراستن و لە لەخۆ وریابووندا بوون.

ئنجا سیفەتیکی دیکەیان ئەوویە: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾، دلخۆشی و موزدەیان بۆ هەیه لە دنیاو لە دواپۆژدا، دواى لە مەسەلە گرنگەکان باسی دمکەین چۆنە؟

﴿لَا يُبَدِّلُ كَلِمَاتِ اللَّهِ﴾، گۆران نیە، بۆ وشەکانی خوا، یانی: بۆ بریارەکانی خوا، بریارەکانی خوا هەرگیز گۆرانیان بەسەردا نایەت، ﴿ذَلِكَ هُوَ

كە دەئىن: فلان كەسە، يان فلان لايەنە، يان فلان ھۆكارە، ھاوبەشى خاويەو
تكامان بۇ دەكات لە لای خوا، يانى : شتىكى بەدەستە، لەو شتانەى كە تەنيا بە خوا
دەكرىن، نا ئەو بەس درۆيەكە دەيكەن و ھىج بنەمايەكى نيە.

ئىنجا خوا ﷻ باسى كىردەموو سىفەتتىكى دىكەى خۆى دەكات، كە ئىنسان بەبى ئەو
سىفەتەى پەرومردگار ژيانى نەدەسووراو بەردەوام نەدەبوو، دەفەرموى: ﴿ هُوَ الَّذِي
جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ﴾، (خوا) ئەو كەسەيە
كە شەوگارى بۇ گىپراون بە ھۆكارى ئەوئى تىيدا پشوو بدەن و ئىسپراحت بەكەن.
پۆزگارىشى بۇ گىپراون بە مايەى بىنن، تاكو بتوانن جموجۆل و كاروكاسىبى بەكەن،
ياخود پۆزگارى پۆشن كىردۆتەو، ﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴾،
لە راستىيدا لەومدا نىشانە ھەن، بۇ كەسانىك بىبىستن، كەسانىك ھەر بىبىستن، لە
دىاردەى جىگۆپكەى پۆزو شەواندا، لەومدا كە شەوگار بايى پشووئەكى باش دەكات و.
پۆزگار بايى جموجۆل و كارو كەسابەتتىكى باش دەكات، نىشانەكانى پەرومردگارپتى
خوا دەبىنن.

بىشتر گوتمان: ئەگەر بەھۆى ھىزى پاكىشانى مانگەو نەبووايە، زەوى زۆر
بەخىرايى بە دەورى خۆيدا دەخولايەو، كە ئىستا بەھۆى ھىزى پاكىشانى مانگەومىە.
زەوى بەخىرايى بە دەورى خۆيدا ناخوليتەو لە ماوئى بىست و چوار سەعات دا
جارىك دەخوليتەو، كە دابەش دەبى بۇ شەوو پۆز، ئەو پووى بەرمو خۆرە، دەبىتە
پۆز، ئەو پووى دىكەى كە پشى لە خۆرە، دەبى بە شەو، كە ديارە ئەوانىش كورت و
درىژيان دەبى، ئىنجا ھەك باسما كىرد: ئەگەر بەھۆى ھىزى پاكىشانى مانگەو
نەبووايە، زەوى ھەر چوار سەعات جارىك بەدەورى خۆيدا دەخولايەو، واتە: شەوو
دو سەعات و پۆز دوو سەعات دەبوو، ئىنجا بزائە ژيان و گوزمران چۆن دەبوو؟! ھەر
چوار سەعات جارىك شەوو پۆز بە دواى يەكدا دەھاتن !!

ئىنجا خوا ﷻ دىتە سەر باسى قسەيەكى زۆر بى بنەماو ئەفسانەيى ھاوبەش
بۇ خوا دانەرەگان، كە لە راستىيدا تەنيا ئەو ھاوبەش بۇ خوادانەرانە نا، كە بتو
صەنەمىان دەپەرسەت، بەلكو نەصرانىي و جوولەكەو زۆرىك لە بتپەرسەت و ھاوبەش

بۆ خوادانەرەکان لە دنیا، گێرۆدە بوون بە هومووە کە پۆلە پالەنە لای خوا،
 دەفەرموئ: ﴿ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴾، وە گوتیان: خوا پۆلە پەیدا کردووە،
 کورپان کج، وە کە لە سوورپەتی ئەنعام دا دەفەرموئ: ﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ
 وَخَلَائِقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ
 ﴿ ۱۰۰ ﴾ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ
 شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿ ۱۰۱ ﴾ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَلَقَ كُلَّ
 شَيْءٍ فَأَعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿ ۱۰۲ ﴾ ۞

واتە: وە (هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان) لە جنۆکان هاوبەشیان بۆ خوا دانان، لە
 حالیکدا کە هەر ئەویش دروستی کردوون، وە بەبێ زانیاری گوران و کچانیان بۆی
 هەلبەستن، (خوا) پاک و بەرزە لە هەموو ئەوان دەبێن ﴿ ۱۰۰ ﴾ داھینەری ناسمانەکان و
 زەویە، مادام هاوسەری نەبێ، چۆن پۆلە پەیدا دەبێ! وە هەموو شتیکی دروستکردووە
 بە هەموو شتیک زانیە ﴿ ۱۰۱ ﴾ ئا ئەوەتان خۆی پەروردگارتانە، جگە لەو هیج
 پەرستراو نین، وەکیل و مشوورخۆرە.

لێرەش دەفەرموئ: ﴿ سُبْحَانَهُ هُوَ الْعَزِيزُ ﴾، پاکیی بۆی، ئەو (خوا)
 بێنیازە.

کێ پۆلە پەیدا دەبێ؟ بەشەر، چونکە پێویستی بەو هەمیە لە دواي خۆی درێژە بە
 بوونی بدات، کە بوونی خۆی لە وەجە کەیدا دەبینیتەو، بەلام خۆی پەروردگار
 نە ئەبوون (عدم)ی بە پیشکەوتوو، نە ئەبوونیشی بە دوا دای، ﴿ لَهُ مَا فِي
 السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾، هەرچی لە ناسمانەکان و زەویدا هەمیە، هەمووی هی
 خواپە، کەواتە: هیچیان هی ئەو نین، پەچە ئەکیان بچیتەو سەر خوا، ببنە

چهند مهسه لهیه کی گرنگ

مهسه لهی بهکم : که دمه رموی : ﴿ اَلَا اِنَّكَ اَوْلِيَاءُ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ (۲۲) الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿ ۲۳ ﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ لَا نَبْدِلُ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿ ۲۴ ﴾

ئیمه له ژیر پوشتایی نهم سئ نایهته موباره گانه دا، کورته باسیک له چوار برگه دا له باره ی دوستانى خوا ﴿ ۲۴ ﴾ (اولیاء الله) هوه دهکین :

کورته باسیک له باره ی دوستانى خوا (اولیاء الله) وه

برگه ی بهکم: پیناسه ی دوستانى خوا (اولیاء الله):

أ / وشه ی (ولی) له رووی زمانه وانیه وه، بهم شیوهیه: {الأولیاء جمع ولی، النولی: القرب والدنو، یقال تباعد بعد ولی، (وکل ممأ یلیک) أي ممأ یقاریک ... الموالاة ضد المعاداة، والی بینهما ولاء أي تابع، وأفعل هذه الأشياء على الولاء أي متتابعة، وتوالى على شهران، تتابعا^(۱)، (اولیاء) کوی

(۱) مختار الصحاح، ص ۷۴۰.

(وَلِي) يه، نهویش له (وَلِي) يهوه هاتوه، که به مانای نیزیکی و له تهنیشت بوون و له پهنا بوون، دئی، دهگوتری: (تَبَاعَدَ بَعْدَ وَلِيٍّ) واته: دواى نهوهی نیزیک بوو، دوورکتهوتهوه، وه له فهرمایشت دا هاتوه، پیغهمبهری خوا ﷺ له گاتی نامۆزگاریی کردنی میرد مندالیک دا له گاتی نان خواردن دا، فهرموویهتی: { يَا غُلَامُ! سَمَّ اللَّهُ تَعَالَى، وَكُلُّ بَيْمِينِكَ، وَكُلُّ مِمَّا يَلِيكَ } { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۵۰۶۱)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۰۲۲) } .

واته: نهی رۆله! ناوی خوای بهرز بینهو، به دهستی راست بخۆو، لهوهی که لیتهوه نیزیکه، لهپیش خۆت بخۆ.

ئنجاههلی: (مُوَالَاةٌ) یش دزی (مُعَادَاةٌ) ه، (مُوَالَاةٌ) نیزیکی، (مُعَادَاةٌ) یش دووری، که همر کهسیک بجیته دۆلیک و بهرانبهریک، دهگوتری: (وَالَى بَيْنَهُمَا وِلَاءٌ أَيْ تَابِعٌ) واته: به دواى یهکدی داهینان، وه دهگوتری: (وَأَفْعَلُ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ عَلَى الْوِلَاءِ أَيْ مُتَّابِعَةٌ) نهم شتانه له نیزیکهوهو بهدواى یهک دا بیانکه، (وَتَوَالَى عَلَى شَهْرَانَ، تَتَابَعًا) واته: دوو مانگم لهسهه یهک بهسهردا هاتن.

ئنجاهه فهرمایشتی پیغهمبهری خوا ﷺ هاتوه، که دهبی کئی له نیزیک پیشنوژ خوین راوهستی، پیغهمبهری خوا ﷺ له فهرمایشتیکدا فهرموویهتی: { لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أَوْلُوا الْأَحْلَامَ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ } { أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ برقم: (۳۵۲۷)، وَأَحْمَدُ برقم: (۱۷۱۴۳)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۴۳۲)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (۲۱۷۲) عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ } .

واته: با نهوانهتان که خاومنی عهقل و تیگهیشتنی زیاترن، له پیزی نوژدا له منهوه نیزیکترین، دواپی نهوانهی دواى وان، دواپی نهوانهی دواى وان. بوئهوهی نهگهر پیشهوا ههلهیهکی کرد، کهمو کورپیهکی بوو، شتیکی لهبیرچوو، نهگهر نهوهی که شارمزایه، له تهنیشتیهوه بی، ئاسانتر دهتوانی بوئی راست بکاتهوهو هاوکاری بکات.

کهواته: مانای ریشهی وشهی (وَلِي) بریتیه له نیزیک، ئنجاهه (أَوْلِيَاءُ اللَّهِ) واته: نیزیکانی خوا، نهوه مانا زمانهوانییهکهی.

ب/ مانا زاراۋمىيەكەشى بەو جۆرمىيە : (ولى) واتە: كەسنىك كە لە خوا نىزىكە، كەسنىك كە خۆشەۋىستو دۆستى خاۋىيە، ئىنجا ئايا ئىنسان بە چى دەبىتتە دۆستى خوا؟ لە بىرگەى دوومدا باسى دەكەين.

بىرگەى دووم : خەسلەتتە سەرەككىيەكانى دۆستانى خوا ﷻ:

دىارە ئىمە لەم سى نايەتەى كە خويندەمانن، پىنج سىفەتى سەرەككىي لە دۆستانى خوا باسى دەكەين، خاۋى پەرۋەردگار ئەم پىنج سىفەتەى لى ھەئداون :

۱) وشەى ﷻ (أَلَا)، بۇ ئاگادار كىرنەۋەو وریا كىرنەۋەمىيە.

۲) ئاگادارىن، دۇنيا بىن دۆستانى خوا: ﷻ (إِن)، ئامپازى جەخت كىرنەۋەمىيە، بۇ دۇنيا كىرنەۋەمىيە، خوا دەفەرموى: ئاگادارىن، دۇنيا بىن دۆستانى خوا:

۱) ﷻ (لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ)، جىگای مەترسى نىن، ياخود ترس پىرويان تىناكات.

۲) ﷻ (وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)، دىتەنگىش نابىن، خەم و خەفەت ناخۇن، پەژاردار نابىن.

۳) ﷻ (الَّذِينَ آمَنُوا)، ئەۋانەى كە ئىمانىان ھىناۋە، بە ھەموو ئەو شتانەى پىۋىستە ئىمانىان پى بەئىرى.

۴) ﷻ (وَكَاثِرًا يَتَّقُونَ)، عادەتىشان وابو، ھەمىشە پارىزىان دەكرد.

۵) ﷻ (لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ)، ئەۋانە دىخۇشىۋى و موزدەمىان بۇ ھەمىيە، لە زىانى دىناۋ لە دۋارۇزدا.

دۋايش دەفەرموى: ﷻ (لَا نَبْدِلُ إِكْرَامَتِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)، وشەكان و بىرپارەكانى خوا گۇرپانىان بۇ نىيە، ئا ئەو جۆرە نىزىكىيە لە خوا، ئەم جۆرە دۆست بوونەى خوا، سەرکەۋتنو بە مراد گەشىتنى ھەرە مەزەنە.

ئێستاش با ئەم پینج سیفەتە تۆزیک شی بکەینەو:

۱/ که دەفەرموی: ﴿لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾، واتە: کاتیک نینسان زۆر دەبیته دۆستو نیزیکی خوا، دەزانن هەموو شتیک بە دەست خۆی پەروردگارەو، خوا خاومنی پەهای هەموو شتیکە، کەواتە: ئەو مەرفە دەزانن ئەوێ که هەبەتی، وە ئەوێش که لە دەورووبەرەتیو، خۆشی هەمووی، خاومنەکەێ خاویە، بۆیە ئەگەر شتیکیشی لە دەست بچن، مەترسی نیە، چونکە دەزانن لە بنچینەدا ئەو شتانە هی ئەو نین، هەر لە بنەڕەتدا خوا خاومنی هەموو شتەکانە.

ئنجای خۆی پەروردگاریش که خاومنی ئەو پەری حکمەت و پەحمەت و لوتف و میهرەبانیی و کەرەم و بەخششەو، خاومنی هەموو چاکەبەکە، شتیک ناکات بە زانی ئەو بەندەبە تەواوین، بۆیە بۆ داهاوو هیج ترسیان لەسەر نیە، واتە: لەو شتانەێ که خەلکی ناسایی لێیان دەترسین، ئەگەرنا، ئەوێ مانای وانیه که دۆستی خوا، لە هیج شتیک ناترسی، چونکە موسا (علیه السلام) پێغەمبەرێکی پایە بەرزو خاویە، بەلام کاتیک گۆچانەکەێ فری دەمات، دەترسێ، هەر وەها کاتیک جادووگەرەکان گوریس و پەتو گۆچانەکانیان فری دەدن، خوا دەربارەێ دەفەرموی: ﴿فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى﴾

﴿ ۱۷ ﴾ طە، موسا لە ناخی خۆی دا ترسی لێ نیشیت، یان دەفەرموی:

﴿يُمُوسَى لَا يَخَفُ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمَرْسُلُونَ﴾ ﴿۱۷﴾، واتە: ئەێ موسا! مەترسێ، پێغەمبەرەان لە خزمەت مندا نابن بترسین، کەواتە: مەبەست ئەوێبە: دۆستانی خوا لەو شتانە ناترسین، که خەلک لێیان دەترسین، بەلام ترسی سروشتیی و ناسایی، ئەوێ جیایە، مەبەست ئەوێبە لەوێ ناترسین لە دواڕۆژدا شەرمەزارین، عەبەدارین، یاخود لە زانی دنیا شتیکیان بەسەرین. که مایەێ توورەبوونی خوا بێ، بۆچی لەوێ ناترسین؟ چونکە لە خو

نیزیکن و، خوا به خاومنی خۆیان دزمانن و، بۆخۆشیان خوا چۆنی پی خۆشه،
ئاوا رەفتار دمکەن.

۱۲ ﴿ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾، دیسان ئەویش به هه مان شیوه: دلتهنگیش نابن،

بهو شته ئاسایانهی که خه ئک پێیان دلتهنگ دەبی، خه ئک زیاتر به چی
دلتهنگ دەبی و خه له چی دهخوا؟ دیاره خه له بهرژهومندیی دنیا دهخوات،
خه له پارو و سامان دهخوات، خه له نهخۆشیی دهخوات، بهلام خه می نهوان و
ئهوهی که نهوان بۆی دلتهنگ دەبن، شتیکی دیکهیه، ئەویش ئەومیه نهگەر
چاکهیهکیان لهدهست چووپی، خیریکیان لهدهست چووپی، خراپهیهکیان
لهدهست قهوماپی، ئا بهوه دلتهنگ دەبن، نهک بهرژهومندییهکی ئاسایان
لهدهست چووپی، پێی دلتهنگ بن! دەبی ئاوا تهفسیر بکری، هه ئبهته ههندی
له زانیانیش گوتووین: ئەوانهی که دەبن به ئەهلی تهوحیدی راستهقینه،
حالهتیکیان بهسهردا دی، که هیچ جۆره ترسو و دلهراوکهو خه مو پهزاره له
دل و دهرووناندا نامینی، بهلام وهک گوتم لهبهرئهوهی خوی زاناو شارهزا که
باسی پێغه مبهرائی کردوه (عليهم الصلاة والسلام)، خه مباریشیان بهسهردا
هاتوهو، توورمش بوونه، بۆ وینه: خوا ﷻ له چهندان شوینی قورئان دا به
پێغه مبهری خاتم موحهمهد ﷺ دهفرموی: دل تهنگو خه مبار نهبی:

﴿ وَلَا تَحْزَنَ عَلَيْهِمْ وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾ الحجر، یان دهفرموی:

﴿ لَعَلَّكَ بِنِعْمِ نَفْسِكَ الْآيَاتُ مُمِيزِينَ ﴾ الشعراء، واته: خه ریکه خوت

بفهوتینی لهبهرئهوهی نابنه بروادار برپا ناهینن، کهواته: پێغه مبهرائیش
(عليهم الصلاة والسلام) ترسو خه مو دلتهنگییان بووه، بهلام نهو ترسو خه مو
دلتهنگیهی پێغه مبهرائان (عليهم الصلاة والسلام) جیا بووه له هی خه ئک،
خه ئک بۆ بهرژهومندییهکانی دنیا، نهو خه مو خهفته و ترسانهیان ههیه، بهلام
نهوان نهگەر ترسیکیان بووپی، یان حالهتیکی جیللی بهشهری بووه، یاخود
ترسیان لهوه بووه، خوا لێیان توورمپی، یان ترسیان له ئایندهی پهيام و بهرنامهی
خوی پهرومردگار بووه، که پێیدا ناروون، واته: خه می معنهوبیان ههبووه.

۳/ ننجاً سیفەتی سێیه‌میان که ده‌فهرموئ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾، ئەوانەى که ئیمانیان هیناوه، به هه‌موو ئەو شتانه‌ی پێویسته ئیمانیان پێ به‌ینرئ: ئیمان به‌ خوا، به‌ فریشته‌کانی، به‌ کتێبه‌کانی، به‌ پۆزی دوا‌یی، به‌ پێغه‌مبهرانی، وه‌ به‌ هه‌موو ئەوه‌ی که پێغه‌مبهران هه‌وائیان پێداوه.

۴/ سیفەتی چواره‌م ده‌فهرموئ: ﴿وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾، ئەم ته‌عبیره‌ واده‌گه‌یه‌نئ که هه‌میشه‌و به‌رده‌وام خه‌ریکی پارێزکردن و له‌ خۆ وریان بوون بوون، چه‌ندان جار گوتوو‌مانه: مه‌به‌ست له‌ پارێزکردن، پارێزکردنه‌ له‌ هه‌ر شتێک که‌ خوا پێی ناخۆشه‌، دیاره‌ خوا به‌گشتی دوو شتی پێ ناخۆشن:

(۱) ئەوه‌ی که پێویستی کردوه‌ بیچوئینی.

(۲) وه‌ ئەوه‌ی که قه‌ده‌غه‌ی کردوه‌ بیشکێنئ.

که‌واته‌: ﴿وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾، واته‌: خه‌ریکی ئەنجامدانی نه‌رکه‌کانی سه‌رشانیان بوون، به‌رده‌وام خه‌ریکی له‌ خۆ وریابوون بوون، بۆ ئەوه‌ی توخنی ئەو شتانه‌ نه‌که‌ون که‌ خوا پێی ناخۆشن، ئەو نه‌رکه‌نه‌ش نه‌چوئین که‌ خوا پێویستی کردوون.

۵/ بۆ سیفەتی پێنجه‌میان ده‌فهرموئ: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

وَفِي الْآخِرَةِ﴾، ئەوانه‌ دلخۆشیی و موژده‌یان بۆ هه‌یه‌ له‌ ژانی دنیا و دوا‌پۆژدا، دلخۆش دهب‌ن یانی چی؟ دوا‌یی له‌ ژێر پۆشنای هه‌ندئ فه‌رمایشتی پێغه‌مبهری خوادا ﷺ باسی دمکه‌ین، به‌لام وه‌ک ته‌به‌ری گوتوو‌یه‌تی: له‌ راستییدا واتای ته‌واوی (بشری)، واته‌: شادمانیی و دلخۆشیی، هه‌موو جو‌ره‌کانی دلخۆشیی دمکه‌یه‌نئ:

۱- دلخۆشن به‌وه‌ی که به‌نده‌ی خوان.

۲- به‌وه‌ دلخۆشن که‌ خوا ئەو هه‌موو نيعمه‌تانه‌ی پێ به‌خشیون.

- ۳- دلخۆش بەۋەى خوا ھىدايەتى داۋن، بۇ سەر راستە شەقامى خۇى.
- ۴- دلخۆش بەۋەى خوا يارمەتى داۋن، خۇيان بە سىفەتە بەرزەمگان
بىرايىننەۋە، لە پىش ھەموويانەۋە، ئيمان و تەۋحيدو، خۇيان لە سىفەتە
خراپەكان بە دوور بگرن، لە پىش ھەموويانەۋە شىرك و كوهر.
- ۵- دلخۆش بەۋەى خوا كاريان بۇ ئاسان دەكات.
- ۶- دلخۆش بەۋەى خەلكى ئيماندار خۇشى دەۋىن.
- ۷- بەلكو دلخۆش بەۋەى ئەۋەى كە دېتە رېئى ئەۋان ھاتۆتە رېئى پېغەمبەرانىش
(عليهم الصلاة والسلام)، لە دزايەتى كردن و پروپاگەندە بۇ كرانو، ناچار
بوون بۇ كۆچ و ئاۋارمىي و گيران و نارەھەتىي.
- لە دنيادا، بە ھەموو ئەو شتانه دلخۆش دەين.
- ۸- لە دۋارپۇزىشدا بە رەزامەندىي خۋاي بەرۋەردگارو بە بەھەشتى رازاۋە
نەبراۋە دلخۆش دەين.
- دۋايى خۋاي دادگەرو قسە لەجىن دەفەرمۋى : ﴿لَا بُدَّيْلَ لِكَامَتِ اللَّهِ﴾
ذَلِكَ هُوَ الْقَوْرُ الْعَظِيمُ ﴿﴾، بۇچى وای فەرموۋە؟
- چونكە رەنگە شەيتان و سوسەيەك بۇ ئىنسان بكات، بلى: باشە ئەۋە ئەو
مرۇفانە لە دنيادا، دۇستى خوا بوون، چى خوا پېئى خۇش بوۋە، وايان كروە،
بەلام كى دەلى خوا ئەو بىرپارمى خۇى جىبەجى دەكات، زىندوويان دەكاتەۋەو
دەيانخاتە بەھەشت! بۇيە خوا ﴿﴾ دەفەرمۋى : وشەكانى خوا يانى: بىرپارەكانو
ياساكانى خوا، گۇرانيان بۇ نىە، ئا ئەو جۇرە دۇستايەتىو نىزىكىيە لە خوا،
سەرگەۋتنو بە مراد گەشىتنى ھەرە مەزنە.

برگهی سببیم : چەند فەرموودمیەك دەربارەى دۆستانی خوا ﷺ:

۱ / { عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ : مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ، كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَيَصْرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ) } { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۶۱۳۷)، وَأَبْنُ حِبَّانَ برقم: (۳۴۷)، وَالْبَيْهَقِيُّ برقم: (۲۰۷۶۹)، وَأَبُو نُعَيْمٍ فِي (الْحَلِيَّةِ) (ج ۱، ص ۴) } .

واته: نه‌بو هورمیره خوا لیلی رازی بئ ده‌ئ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
 فەرموویه‌تی، خوای بهرز فەرموویه‌تی: هەر که‌سیک دزایه‌تی دۆستیکی من
 بکات، نه‌وه من ناگادارم کردۆته‌وه به جه‌نگ، (واته: جه‌نگه‌که‌ی له‌گه‌ل منه)،
 وه به‌نده‌که‌م به هه‌ج شتیک خوشه‌ویستتر له لام له من نیزیك نه‌بوته‌وه،
 به‌وه‌ی که له سه‌رم فه‌رز کردوه، وه به‌نده‌که‌م به‌رده‌وام به‌هوی نه‌وافل (واته:
 نه‌و شتانه‌ی که زیادن له فه‌رزه‌کان) لیم نیزیك ده‌بیته‌وه، تاکو خوشم ده‌وی،
 که خوشم ویست، ده‌به‌ نه‌و بیستنه‌ی که پئی ده‌بیستی، نه‌و بینینه‌ی که
 پئی ده‌بینی، نه‌و ده‌سته‌ی که شتی پئ‌ده‌گری، نه‌و پئی‌یه‌ی که پئی ده‌رواتی،
 نه‌گه‌ر داوای لیکردم پئی ده‌دم، نه‌گه‌ر په‌نای پیه‌ینام، په‌نای ده‌دم.

دیاره که ده‌فه‌رموی : ده‌به‌ گوی و چاوو ده‌ستی و پئی، مه‌به‌ست نه‌ومیه
 که نه‌و نه‌ندامانه ته‌نیا به پئی فه‌رمان و شه‌ری خوا ده‌جوولین، هه‌رکات
 نه‌ومنده باش، ئیمان له دل و ده‌روونی ئینسان دا جیگیر بوو، نه‌و ئیمان‌ه
 ده‌چن بۆ هه‌موو خانه‌کانی له‌شیشی، هه‌رچی گونا‌هو تاوان و سه‌رپنجیه،
 له که‌پنونه‌و بوونیدا نامینی.

۲ / { عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ! الرَّجُلُ يَعْمَلُ الْعَمَلَ فَيَحْمَدُهُ
 النَّاسُ عَلَيْهِ، وَيُثْنُونَ عَلَيْهِ بِهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : (تَلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى

{ الْمُؤْمِنِ } { أَخْرَجَهُ الطَّيَالِسِيُّ بِرَقَمٍ: (۴۵۵)، وَأَحْمَدُ بِرَقَمٍ: (۲۱۴۱۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقَمٍ: (۲۶۴۲)، وَأَبْنُ مَاجَةَ بِرَقَمٍ: (۴۲۲۵)، وَأَبْنُ حِبَّانَ بِرَقَمٍ: (۳۶۶) }.

واته: نه‌بو زهر خوا لئی رازی بی، ده‌لئ: گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! ﷺ
پیاویک کاریک ده‌کات، دوا‌یی خه‌لک مه‌دحی ده‌که‌ن و ستایشی ده‌که‌ن له‌سه‌ری،
چۆنه؟ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: نه‌و مه‌دح و ستایشه، موژده‌ی خیرای
ئینسانی بر‌واداره.

واته: نه‌و موژده‌یه‌ی که خوا ﷺ دهر‌باره‌ی ده‌فه‌رموی: ﴿ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي

الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۚ ﴾

۳/ له فه‌رمووده‌یه‌کی دیکه‌دا که به‌راء خوا لئی رازی بی، زۆر به ته‌فصیل

فه‌رمووده‌که‌ی هیناوه، به‌لام ئیمه شوینی مه‌به‌ستی لی ده‌هینین: { عَنِ
الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ
جَاءَهُ الْمَلَائِكَةُ بِيضَ الْوُجُوهِ، بِيضَ الثِّيَابِ، فَقَالُوا: أَخْرِجِي آيَتَهَا الرُّوحِ
الطَّيِّبَةَ إِلَى رُوحٍ وَرِيحَانٍ، وَرَبِّ غَيْرِ غَضْبَانَ، فَتَخْرُجُ مِنْ فَمِهِ كَمَا تَسِيلُ
الْقَطْرَةُ مِنْ فَمِ السَّقَاءِ } { أَخْرَجَهُ الطَّيَالِسِيُّ بِرَقَمٍ: (۷۵۳)، وَأَحْمَدُ بِرَقَمٍ:
(۱۸۵۵۷)، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ (۵۰/۳): رَجَالَهُ رَجَالُ الصَّحِيحِ، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقَمٍ: (۴۷۵۳)،
وَالْحَاكِمُ بِرَقَمٍ: (۱۷۰) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ }.

واته: به‌راء خوا لئی رازی بی، ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی:
ئیماندار کاتیک کاتی مردنی دی، فریشته‌کان دین، دهموچاویان گه‌ش و جوانه،
جلو به‌رگی جوان و سپییان له‌به‌ردایه، پئی ده‌لئین: نه‌ی رووحی پاک!
بچۆ دهری به‌ره‌و ره‌حه‌تی خواو باغو بیستان و بوونی خوش، وه به‌ره‌و
به‌رومردگاریک که لیت تووره‌ نیه، ئنجا نه‌و رووحه له زاری نه‌و ئینسانه دیته
دهری، وه‌ک چۆن دلۆپه‌ ناویک له ده‌می کونده‌و مه‌شکه‌یه‌ک دیته دهری.

۴ / { عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا﴾، قَالَ الرَّؤْيَا الصَّالِحَةُ يُبَشِّرُهَا الْمُؤْمِنُ، هِيَ جُزْءٌ مِنْ تَسْعَةِ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوءَةِ، فَمَنْ رَأَى ذَلِكَ فَلْيُخْبِرْ بِهَا } { أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي (شَعْبِ الْإِيمَانِ) بِرَقْم: (٤٧٦٤)، وَأَحْمَدُ بِرَقْم: (٧٠٤٤) قَالَ الْهَيْثَمِيُّ: رَوَاهُ أَحْمَدُ مِنْ طَرِيقِ ابْنِ لَهْيَعَةَ عَنْ دِرَاجٍ وَحَدِيثُهُمَا حَسَنٌ، وَفِيهِمَا ضَعْفٌ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ، قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوطُ: صَحِيحٌ لغيره } .

واته: عه‌بدوللای کورپی عومهر خوا له خوئی و بابی رازی بی، ده‌لی:

دهرباره‌ی نه‌وه که خوا دم‌فهرموی: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي

الْآخِرَةِ﴾، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموی: نه‌مه خه‌ونی باشه، نینسانی بروادار موزده‌ی پی دهردی، به‌هوی نه‌م خه‌ونه باشه‌وه، وه به‌شیکه له چلو نو به‌شی پی‌غه‌مبه‌رایه‌تی، همرکه‌س‌یک بینی، با هه‌والی پی‌یدات.

۵ / { سَأَلَ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ:

﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَقَدْ سَأَلْتَنِي عَنْ شَيْءٍ مَا سَأَلْتَنِي عَنْهُ أَحَدٌ قَبْلِكَ، هِيَ الرَّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُؤْمِنُ، أَوْ ثَرَى لَهُ } { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٢٢٨١٩) وَقَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوطُ: صَحِيحٌ لغيره } .

واته: عوباده‌ی کورپی صامیت خوا لی‌ی رازی بی، ده‌لی: پرسیارم له

پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد، درباره‌ی نه‌م نایه‌ته: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموی: نه‌وه‌ی تو لی‌ت پرسیم، له پی‌ش تو‌دا، یان جگه له تو که‌س لی‌ی نه‌پرسیوم، مه‌به‌ست پی‌ی خه‌ونی باشه، بروادار ده‌بینی، یان پی‌وه‌ی ده‌بینی.

هەلبەتە ئەو هەمووی موزدەیی باشی دنیا، موزدەیی دواڕۆژی وەک گۆتم، ئەوێه جارێ لەسەرە مەرگدا، ئاوا موزدەیی پێ دەدرێ، لە قیامەتیش دا خوا دەربارمیان دەفهرموی : ﴿ لَا يَخْزَنُهُمُ الْفَرْعُ الْأَكْبَرُ وَنَلَقَهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ (۱۳) ﴿الانبیاء﴾، واتە: ترسی گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا، دلتەنگیان ناکات، وە فریشتەکان پێشوازیان دەکەن، پێیان دەڵێن: ئەمە ئەو ڕۆژە بوو کە موزدەتان پێ دەدرا.

کەواتە: ﴿ لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾، هەموو ئەوانەو غەیری ئەوانەش دەگرتەوه.

برگە ی چوارەم : پوختە ی راو تیگەیشتم لەبارە ی دۆستانی خواو:

بە رای بەندە، بە پێی تیگەیشتم لەو سێ نایەتەو، لە کۆی ئەو نایەتەنە ی کە لەو بارەو هاتوونو، لە کۆی فەرماشتەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ کە نامازمان بە هەندیکیاندا، وە لە ژێر ڕۆشنایی قسە ی زانیان و شەرەزانان و لیکۆلەرماندا، ئاوا لە مەسەلە ی دۆستیەتی و دۆستیاتی خوا تێدەگەم :

١/ چۆنەتی بوون بە دۆستی خواو لێ نیزیکیبونەوێ :

سەرەتا مەرف ئەیمان و عەقیدە یەکی راست و دروستی بنیاتنراو، لەسەر بناغە ی بووناسیی و جیهانبینیەکی وردو ڕوون، کە لە ڕێی وەحی و دوایین نوسخە ی هیدایەتی خواو، دەستگیر دەبێ، و دەست دێنی، کە بە دنیایی ئەو هەنگاوی یەکەمی بوونە دۆستی خواو، دیارە کە دەڵێین: ئەیمان، یانی: بە هەر پێنج پایەکانیەو :

(١) بڕوا بە خوا، ئنجا ئەویش:

أ - بڕوا بە پەروردگارێتی خوا.

ب - بڕوا بە تەنیا پەرستراوێتی خوا.

ج - بېروا بە ناوو سیفەتە ھەرە بەرزەکانی خوا.

(۲) بېروا بە فریشتەکانی خوا.

(۳) بېروا بە کتیبەکانی خوا.

(۴) بېروا بە پۆژی دوایی .

(۵) بېروا بە پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام).

وہ بہ ھەموو ئەو شتانەى کە پێویستە بېروایان پێ بەیئەری.

ئنجە لە ئەنجامی رۆچوون و جیگیربوونی ئیمان و عەقیدەمێکی راست و دروست، کە ئەویش بنیات دەنرێ لەسەر بوونناسییەکی وردو روون، کە مەبەستمان لە بوونناسیی ئەومێه: مرۆف حالی بێ لەوێ، ئەم بوونە جیبە؟ بە بەدیھێنەر (خالق) و دروستکراو (خلق) ھو، ئەم دروستکراوانە کێ ھیناوانیەدی؟ چون ھیناوانیە دی؟ لە گۆیو ھیناوانیە دی؟ بۆچی ھیناوانیە دی؟ دەرمنجامیان چی دەبێ؟ مرۆف لەم بوونەدا شوین (محل) ی (اعراب) ی جیبە؟ نەرکی جیبە؟ ئایا ژیانى مرۆف ھەر ئەم ژیانە، یان قۆناغی دیکەى بە دوادا دین؟ کۆى ئەم بابەتە پێیان دەگوترێ: (بوونناسی).

ئنجە لە ئەنجامی ئەویدا کە مرۆف ژیرانە مامەتە لەگەڵ بوونناسی دا دەکات. مادام ئەم بوونە، بە دیھێنەر و خاومنیکی ھەبێ، کە خواپە ۛ، و، مرۆفی لە نیو ئەو دروستکراوانەدا داناو، تاکو تاقیبکاتەو، کردووێتە بە جینشینى خوێ، ئەمانەتی پێ سپاردو، دوایی زیندووێ دەکاتەو و لێى دەپرسیتەو. ئەمەش ئەو دەخوایێ کە ئینسان بەندایەتیى بۆ ئەو خواپە بکات.

ئنجە ئایا بەندایەتیى چون بۆ ئەو خواپە دەکری؟ بێگومان لە رێى ئەو ھیدایەت و ئەو بەرنامەو، کە خوا ناردووێتە لە رێى پیغەمبەرەو و بە فریشتەکاندا.

ئنجە کاتێک ئەو ئیمان و عەقیدەمێ لە دلی ئینسان دا جیگیر دەبێ، بە ئەندازەى جیگیربوونی، سیفەتی تەقوا لە ئینساندا پەیدا دەکات، پارێزکاری.

یانی: لەخۆ وریابوون، بە هۆشیارییهوه ژیان، وه به شیومیهك جووله‌کردن، که جیگای په‌سندی و رهماه‌ندی خوای بالادەست بێ، خو پاراستن له هەر شتێك که خوا پێی ناخۆش بێ، چ شکاندنی قەدەغەکان، چ چواندنی ئەرکەکان، ئنجای هەر کاتیکیش که ئینسان بوو به خاومنی ئیمان و تەقوا ئەوکاتە ئەو حالەتە دەروونییه خراپانەى که به نه‌خۆشیی دادەنرێن، وهك : ترس له داهاتوو، خەمو پەژاره بۆ رابردوو، دلەپراوکی و دل دانه‌مەزران، ئەوانه هه‌موویان لاده‌چن.

به‌لام لێرمدا خوا ﷻ به چی دەستی پێکردوه؟ به سیفەته دەروونییه‌کان دەستی پێکردوه، نه‌گەرنا له ئەسڵدا سیفەتی بنه‌رەتی و سەرەگی، مەرچی گه‌وره‌و بنه‌رەتی، بۆ بوونه دۆستی خوا، بریتیه له ئیمان به‌و شیومیه‌ی که باسما کرد، پاشان تەقوا، دیاره تەقواش به‌هۆی ئیمان‌ه‌وه پەیدا دەبێ، له ئەنجای ئیمان و تەقوا، حالەتی دەروونی ئینسان پەیدا دەبێ، چونکه که خوا ﷻ دەفهرموی: ﴿الْإِنِّتَ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾، واته: پێچه‌وانه‌ی ئەه‌میان هه‌یه، پێچه‌وانه‌ی ترس، بریتیه له دلنیایی، بێ باکی، ئارامی، وه پێچه‌وانه‌ی دلته‌نگی بریتیه له شادمانی، دلخۆشی.

٢/ به‌رهم و شوێنه‌واره‌کانی بوونه دۆستی خوا:

زانایان گوتووین: (مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا تَقِيًّا، كَانَ لِلَّهِ وَلِيًّا)، واته: هەر که‌سێك بروادارو پارێزگار بێ، ئەوه دۆستی خوايه یانی: هەر که‌سێك ئیمانێکی راستی هه‌بێ، وه تەقوايه‌کی باشی هه‌بێ، هه‌ج گومانێ تێدانیه، که عه‌قل و دلی پاک دەبنه‌وه، لهو شتانه‌ی که به نه‌خۆشیی دادەنرێن، وه دەپزاینه‌وه، به‌و سیفەتانه‌ی، که سیفەتی ئەرێنین له ژیانی ئینساندا.

ئنجای له ئاکامی ئەوه‌شدا، که‌سێك به‌و شیوه‌ بژی، وه به‌و شیوه‌ مامه‌له‌ بکات، پاشان به‌و شیومیه‌ش به‌مری، شایسته‌ی ئەوه‌ دەبێ، که خوای به‌ به‌زمی موزده‌ی بێ بدات، ئا ئەوانه دلایان خۆش و شاد دەبێ، به‌ چه‌ندان جوور:

(۱) پیغمبەر ﷺ دمه رموی: {الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ} {أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ بِرَقْمٍ: (۳۰۴۶۰)، وَأَحْمَدُ بِرَقْمٍ: (۱۲۰۵۶)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْمٍ: (۶۵۹۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۲۲۶۴)، وَالْتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ الْمَحْمَدِيَةِ) بِرَقْمٍ: (۴۱۵)} .

واته: خهونی باش به‌شیکه له چلو شهش به‌شی پیغمبهرایه‌تی،
واته: جوړیکه له وه‌حی.

(۲) خه‌لکی باش پشتگیری دمه‌کن، هانی دمه‌کن و مه‌دحی دمه‌کن، وه‌ک له فهرمووده‌که‌دا باسمان کرد، پیغمبەر ﷺ ناوی لینا: (تِلْكَ عَاجِلُ بَشَرِي الْمَوْمِنِ).

(۳) هه‌ست دمه‌کات له‌سه‌ر رپیه‌که، به‌رپیی خوی دمه‌بینی، نینسانی برودار به‌رپیی خوی دمه‌بینی، دمه‌زانی کئی یه؟ دمه‌زانی بوچی هاتوه؟ دمه‌زانی بو کوی ده‌چی؟ دمه‌زانی کئی هیناویه‌تی؟ دمه‌زانی دمه‌بی چی بکات و چۆن بکات؟ چه‌لال و چه‌رام، چاک و خراب، راست و چه‌وت، دوست دوژمن، له‌یه‌ک جیا دمه‌کاته‌وه.

(۴) هه‌لبه‌ته نینسانیک له‌به‌ر رۆشنایی دا بژی، به‌ دل رۆشنایی بژی، به‌ته‌نکید شادمان دمه‌بی، هه‌رچه‌نده له دنیا‌دا تووشی گرفتاری و نار‌ه‌حه‌تی و دمه‌سه‌ری دمه‌بی، به‌لام دنیایه‌که هه‌مووی بو به پاداشت دهنوسری.

(۵) دنیایه‌که خوایه‌ک چاودیری دمه‌کات و ناگای لیه‌و پشتگیری دمه‌کات‌و. فریشته‌کان له‌گه‌لینی و کرده‌مه‌کانی هه‌لویسته‌کانی هه‌موویان تۆمار دمه‌کری‌و. له دوا‌رۆژدا زۆر به‌ باشتر له‌و کرده‌وانه‌ی خوی، پاداشتی دمه‌ریته‌وه‌و. زیانیکی هه‌میشه‌یی دمه‌ست دمه‌کوه‌ی، له خزمه‌ت خوی په‌رومه‌ر‌دگارو. پیغمبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) دا.

(۶) هه‌روه‌ها دمه‌گونجی نه‌و خوشییه‌ نه‌ومبی، که فریشته‌کان نیله‌امی بو بکه‌ن و دلی خوش بکه‌ن، وه‌ک له نایه‌ته‌که‌ی سوورم‌تی (فصلت) دا هاتوه: ﴿إِنَّ

الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا
تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

۷) دەشگونجی ئەو شادمانییە ئەووبی، کە ئینسانی ئیماندار تەماشای
نایەتەکان و فەرماشتهکان دەکات: مەدحی ئیمانداران دەکەن، مەدحی ئەهلی
تەقوا دەکەن، مەدحی دۆستانی خوا دەکەن و، باسی ئەو هەموو پاداشتە
دەکەن، کە خوای بەخشەر دایناوە بۆ دۆستانی خۆی، باسی بەههشت دەکەن،
باسی ئەو دەکەن کە برواداران لە دۆزەخ دەپاریزین، ئەوانە هەموویان
مایە دڵخۆشیی ئینسانی ئیماندارن لە دنیادا.

۸) لە دواڕۆژیدا دیارە دڵخۆشییەکی موزدەکی ئەووبی، کە مسوئەمان لەو
بۆی دەردەکەوێ، کە ئەووبی پێغەمبەرە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هەواییان
پیدا، هەمووی سەدا سەد راست بوو: بەههشت هەیه، دۆزەخ هەیه، پاداشت
هەیه، سزا هەیه.

۹) لەووبی - لە دواڕۆژدا - دەزانێ کە خوا لێی رازیبە، چونکە بە رێبەکی
راستدا ژبانه دنیاویەکی بردۆتە سەر.

بەئێ من ئاوا لەم سێ نایەتە تێدەکەم، کە خوا دەفەرموێ: ﴿الْآيَاتِ
أَوْلِيَاءَ اللَّهُ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا
يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا نَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ
اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

واتە: وریابن! ئەها، بیگومان نازیکان و خۆشەویستانی خوا، بەندە
تایبەتەکانی خوا، نە ترسیان لەسەرە، نە خەم و پەژارە دادەگرن.

دَلَّو دەرۆونیان پەر نەبووہ لە ترسو ھەژمەتو خەمو مەراقو قەلەقو دڵەراوکە، بەلکو دلتکی ئارامو پەر ئۆخژنو ئارامییو ھێمنییان ھەبە، ئەوہی پەریزی پاکە، بێ باکەو بەرچاوی پووناکە.

ئا ئەوہ حالەتە دەرۆونییەکەیانە، کە وەک گوتم: ئەو حالەتە دەرۆونییە، لەو دوو سیفەتە دواتر پەیدا دەبێ، کە دەفەرموئ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾، ئەوانە ی ئیمانیاں ھیناوەو پارێزیاں دەکرد.

کەواتە: بەھۆی ئیمان و پارێزکارییەو ئەو حالەتە دەرۆونییە موبارەک و گەنگەیان دەستگیر دەبێ، کە ترسیان لەسەر نابێو خەمو پەژارە دانانگرن، بەلکو پێچەوانە ی ئەوانەیان دەبێ، کە بریتییە لە: حالەتە دەرۆونییە باشەکانی وەک: ئارامییو ھێمنییو ئۆخژنو دامەزراویو بپروا ھوولییو، بەرچاوی پوونی.

ئنجما سەرمنجامەکەشیان ئەومبە: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾، موزدەو دڵخۆشییو شادمانییان بۆ ھەبە، ھەم لە دنیا داو، ھەم لە دوا پوژیشدا.

دوایی خوا ﷻ بۆ دلتیا کردنەوہی دۆستانی خۆی، دەفەرموئ: ﴿لَا بُدَّ لِي﴾، وشەکانی خوا، بپیارەکانی خوا، یاساگانی خوا، گۆرانیان بۆ نیە، وە ئەومش {کە ئینسان خاومنی ئیمان و تەقوا بێ، خاومنی ئەو سیفەتە بەرزو جوانانە بێ، کە لە ئیمان و تەقوا پەیدا دەبێ، کە ئەمانی ترسو دڵەراوکەییەو، ئەمانی خەمو پەژارییەو، دلتپربوونە لە ئارامییو ئۆخژنو، دلتپربوونە لە خۆشیی}، ئا ئەوہ: بردنەوہو بە مراد گەشتنی ھەرە مەزنە.

۳/ رەواندەنەۋەى چەند تەم ومژىك لەبارەى دۆستانى خواۋە:

بەك : ۋەھمى زۆر لەبارەى دۆستانى خوا (أولياء الله) ۋە لە زمىنى زۆر لە خەلكدا ھەيە، بۇ ۋىنە :

(ا) ھى وا ھەيە كەسىكى شىت دەبىنى، كەسىكى گىل و حۇل دەبىنى، كە عەقلى بە پاك و پىسى ناشكى، كەچى پىي واپە ئەۋە دۆست (ولى) ى خواپە .

(ب) ياخود كەسىك كە بابايەكى قۇلبىرى ساختەچىيە ۋە لە بەرگى ئايىندا كەسابەت دەكات، خۇى بە دىن دەزىنەنى، لە جياتى ئەۋەى خەلك ھۇشيار بىكاتەۋە ۋە لە ئايىن تىيان بگەيەنى، گىلىيان دەكات و فىلىيان لى دەكات، بەھەرە ۋە مردەگرى لە بىئاگايى خەلك، لە سادەمى خەلك ۋە ھەلىاندە خەلەتەنى، تەماعى لە دىنايە كەياندا ھەيە، بىئەۋەى كە لە رۋوى دىنەۋە بەھرەمەندىيان بىكات، ھەرچەندە ئەۋ لە دىناى خەلكە كە بەھرەمەندە! ئەۋە لە راستىيدا جۇرپكە لە كەسابەت و خۇ زىاندن ! كەچى كەسانىك ئەۋ جۇرە مرۇفانە بە دۆستى خوا دەزانى ! بەلام دۆستانى خوا، لە لووتكەى مەعريفەت و شارمزاىى و زانىارىى دان، لە لووتكەى ئىمان و تەقۋادان، لە لووتكەى دىنا بەكەمگرتن دان، لە لووتكەى رەۋشى بەرزو جوان دان، ۋە لە لووتكەى دىسۆزىى بۇ خەلك دان.

دو : ئىنسان بەبى شارمزاىى لە قورئان و سوننەت، نابىتە دۆستى خوا، دەبى بزانى: چۇن خوا بپەرستى، تەنانەت ئەگەر خۇپىندەۋارىش نەبى، دەبى بزانى خەلال ۋە ھەرام چىيە؟ دەبى بايى ئەۋەندە تىبگات، خوا كىيە؟ ۋە لەبارەى رۇزى دوايى و فرىشتەكان و كىتبەكان و پىغەمبەرانى خواۋە، دەبى بەرچاۋى رۋون بى، دەبى لە پاىەكانى ئىمان حالى بووبى، پاىەكانى لە ئىسلام حالى بووبى، بەلام كەسىك كە شارمزاى شەرىعەت نەبى، يان شارمزاىى، بەلام بە شارمزاىيەكەى رەفتار نەكات، ۋە تەماعى لە مال و

سامانى خەلكدا ھەبىئ، لە جىياتى ئەھدى خەلك ھىرى دىندارى بىكات، ھىرى ئەفسانەو داھىنان و لادان لە شەرىعتىيان بىكاتو، خۇى لە لايان بىكاتە شىتىكى موقەددەس و پىرۇزۇ گەورە، وہ بەھۇى بە پىرۇز گرتن و بە گەورمگرتنى ئەھودە، خەلك تووشى شىرك بىن! لە راستىدا ئەھودە دوورتىن كەسە لە دۇستايەتتى خاوا.

سى: دۇستانى خاوا ھەمىشە خەلك بۇ لاي خاوا بانگ دەكەن، لە خەمى ئەھودە دان، خاوا ﷺ لە لاي خەلك بىناسرى، بە پاك و بەرزو گەورە بگىرى. چۇن شايستەھى ئاوا بېھرىستىرى، بە ھىچ جۇرىك نەك خۇى، تەنانەت پىغەمبەرى خاتەمىش ﷺ كە باشتىن بەندەى خاواھى و سەروھى پىغەمبەرانە، وريا دەبن كە ئەوىش لە زىھنى خەلكدا نەچىتە پىزى خاواھى ﷺ، بەلكو تەنيا لە شوئىنى خۇى دا بى، كە سەروھى پىغەمبەرانە. باشتىن مرقۇھە، بەلام ھەر دروستكراوى خاواھى، بەندەى خاواھى، ھىچ كام لەو سىفەتانەى كە تايبەتن بە خاواى پەرومردگارەھودە، وەك: سەرخستىن و ژىر خستىن، شىفا بۇ ھىنان، بەرزكردن و نىزم كردن، ھەموو ئەھودە سىفەتانەى كە خاواى بالادەست تايبەتى كردوون بەخۇيەھودە، ئەھوانە ھىچيان عايدى پىغەمبەر ﷺ نىن.

بۇيە بەراستى مسولمانان پىويستىيان بە چاوا بە خۇدا گىرآنەھودەھىكى باش ھەھى، لە پىروى ئەھ ئايەتانەھودە، وہ لە پىروى فەرمائىشەكانى پىغەمبەرەھودە ﷺ، بۇ تىگەھىشتىيان لە چەمك و واتاى دۇستايەتتى خاوا، دۇستانى خاوا نىزىكان و خۇشەويستانى خاوا ﷺ.

مەسەلەى دوھەم: كە دەفەرموى: ﴿ وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ

جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾، پىروى دواندن لە پىغەمبەرى خاتەمە ﷺ. ھەر كەسىكىش كە بە پىنى ئەھودا، پى دىمكات و ھەنگا و دەنى، دەفەرموى: با قەسى ئەھوان تۇ دلتەنگ نەكات، قەسى ئەھوان كوفەر بوو، گالتەكردن بوو، بە درۇ دانان

بوو، پرۆپاگەندەى خراب بوو، قسەى نارێك بوو، بەرانبەر بە خوا ﷻ،
بەرانبەر بە پێغمەبەر ﷺ، بەرانبەر بە نایینی خۆى پەرۆمردگار... ھتد.

خو دەفەرموئ: با ئەو قسانە تۆ دلتەنگ نەكات، بۆجى؟ دەفەرموئ: **﴿إِنَّ**

الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾، بێگومان بالادەستى و توانایى و زالبوون، تەنیا ھى خوايە،
ئنجبا بەو عیززەت و بالادەستىيە، لەو كاتەدا كە حیکمەتى خوا دەمخوێ، تۆ
سەردەخات، پشەت دەگرئ، پاشان بەو عیززەت و توانایى و بالادەستىيەى خۆى، بەو
شیومیە مامەلە لەگەڵ نەیاران و دۆزمنانى تۆدا دەكات، كە شایستەیانە.

و ئەو بيسەرى زانايە، دەزانئ چۆن پشەتى تۆ دەگرئ، چۆن سەرت دەخات،
چۆن پیلان و فێلى ئەوانیش پووجەڵ دەكاتەو.

زانایانى شارمەزای قورئان خوێندن دەلێن: پێویستە نینسان لێردا بوەستئ، كە
دەفەرموئ: **﴿وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ﴾**، پێویستە لێردا بوەستین.

ئنجبا بلێین: **﴿إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾**، چونكە ئەگەر قورئان خوێن
نەوستئ، مانایەكەى ناوای لێدئ: با تۆ دلتەنگ نەكات، ئەو قسەیان كە دەلئ:
بالادەستى تەنیا ھى خوايە! كە بێگومان ھەلەمە، بگرە كوفرە، یانى: بۆئەو
وا نەمەتە بەرچاو، كە **﴿إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾**، گوتراو (مقول) ى ئەوانە،
دەبئ لە دواى گوتنى: **﴿وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ﴾**، با قسەى وان تۆ دلتەنگ
نەكات، بوەستئ، دواى بلئئ: **﴿إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾**، بە دنیایى بالادەستى
ھەمووى ھى خوايە ﷻ، **﴿هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾**، ئەو بيسەرى زانايە.

وشەى (العزة) كە ئەلیف و لام (أل) ى تەعریفى لەسەرە، مانای وەنێوخۆگرتن
(استغراق) دەگەینئ، واتە: ھەرچى عیززەت و بالادەستى ھەمە، ھەمووى ھى
خۆى پەرۆمردگارە.

وشەى (عزّة) پێشتریش باسمان کردووە، دەگوتری: (ارضٌ عزاز) زەویەکی پتەو، کە پاچی تێنەچى و چاک هەتەقەنرئى، (العزیز: أی مَمْنُوعُ الْجَانِبِ)، (عزّة)یش ئەو سیفەتەیه کە وا لەو کەسە بکات، کەس نەتوانى بەسەریدا زالبى و تیکەبشکینى.

مەسەلەى سێیەم، کە دەفەرموی: ﴿الْآيَاتِ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ

وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ
 إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾، واتە: ناگاداربن!
 ئەها! هەرچی و، هەر کەس لە ناسمانەکان و لە زەویدا هەیه، هی خوایه، واتە:
 هەرچی خاوم نیرادەو عەقل و هەستە، چونکە وشەى (مَنْ) بۆ خاومن عەقلان
 بەگاردی، وشەى (ما) بۆ خاومن عەقلانیش و بۆ ئەوانەش کە هەست و شعور و
 هۆشیان نیە، بەگاردی، هەموو ئەوانەى کە هۆش و شعوریان هەیه، لە مرۆفەکان،
 لە فریشتەکان، لە جندەکان، لە دروستکارەکانى دیکە، ئەگەر هەبن و ئیمە
 نەزانین، هەموویان هی خۆمان، خاومنیان خوایه، ئنجا کەسێک خاومن بێ، بۆ
 هەرچی خاومن هۆش و عەقل، دیارە باشتر خاومنی ئەو شتانەیه کە هۆش و
 عەقلیان نیە، لە نیویاندا ئەو بت و صەنەمانەن، کە ئەوان دمیانپەرستن، ئنجا
 ئەو پەرستراوانە: مانگو خۆرن، دارو بەردن، پووکن، ئازەلن، هەوای نەفسن.
 حیزبیکى بێ دینن، پزیمیکى طاغوتیین، هەر شتیکى هەن.

﴿وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ﴾، وه ئەوانەى
 کە لە خوار خواوە، لە جگە لە خوا، دەپارێنەو، ئەوانە بە دواى هاوبەشان ناگەون.
 واتە: ئەوانە هاوبەشى خوا نین، کە ئەوانە لێیان دەپارێنەو، چونکە هاوبەشى
 خوا، بوونی نیە، تاكو داواى لى بکری، ئەدى ئایا ئەوان بە دواى چى دەکەون؟
 دەفەرموی: ﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾، ئەوانە
 بەس بە دواى وەهم و گومان دەکەون، بە خەیاڵى خۆیان، ئەو شتانە بە هاوبەشى

خوا دادمنین و، په‌رستنیان بۆ نه‌نجام ددهمن، ﴿وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾،
واته: (وما هم) هه‌ردوو (إن) هکه، (نافیه)ن، یانی: نه‌وانه ته‌نیا درۆ ده‌کهن،
چونکه هاوبه‌شه‌گان، ته‌نیا له وههم و خه‌یالی نه‌واندا، هاوبه‌شی خون، نه‌گه‌رنا
له دنیای واقیعدا بوونیان نیه.

وشه‌ی (ظن) که پیش‌تریش با‌سمان کردوه: زانینی‌که که نه‌گه‌ری
به‌هه‌له‌دا‌چوونیشی هه‌بی، ئنجا جاری وایه (ظن) به مانای یه‌قین و دنیاییش
دی، جاری واش هه‌یه له‌سه‌ر نه‌سلی واتای خۆیه‌تی، لێ‌ردها به مانای زانیارییه‌کی
هه‌له‌ دی.

وشه‌ی ﴿يَخْرُصُونَ﴾، (الْخَرْصُ: الْقَوْلُ بِالْحَرْزِ وَالْتَّخْمِينِ)، واته: قسه‌ی
گۆتره‌و فرساندن و قه‌بلاندن، هه‌روا به مه‌زمنده بلێ: نه‌و شته وایه.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م: که ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْآيَةَ لَنَسْكُنُوا

فِيهِ وَالتَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾^(۱۷)

واته: (خوا) نه‌و که‌سه‌یه که شه‌وگاری بۆ گه‌یرون به مایه‌ی نه‌وه که تێیدا نارام
بگرن، تێیدا پشوو بدهمن، بخه‌ون، رۆژگاریشی بۆ گه‌یرون به بنیه‌ر...، واته: ئیوه
تێیدا بینه‌ر ده‌بن، یاخود (مُبْصِرٌ) واته: رووناک، وه‌ک دوا‌یی با‌سی ده‌که‌ین.

خاومنی (التحریر والتنوير)^(۱) ده‌لی: (وَصَفَّ النَّهَارَ بِالْإِبْصَارِ وَهُوَ صِفَةُ
الْعُقْلَاءِ، لِأَنَّهُ شَيْءٌ وَجُودِيٌّ، بِخِلَافِ اللَّيْلِ، فَإِنَّ ظُلْمَتَهُ عَدْمِيَّةٌ، فَاقْتَصَرَ فِي
الْعِبْرَةِ بِهِ عَلَى ذِكْرِ الْفَائِدَةِ الْحَاصِلَةِ فِيهِ، وَهِيَ أَنْ يَسْكُنُوا فِيهِ).

واته: رۆژگاری به بینین (إبصار) وه‌سف کردوه، که نه‌وه سیفه‌تی هۆشدارانه،
چونکه رۆژگار سیفه‌تیکی بوونی (وجودی)یه، به پێچه‌وانه‌ی شه‌وگاره‌وه، که
تاریکی شه‌و، سیفه‌تیکی نه‌بوونییه، واته: له نه‌نجامی نه‌بوونی رووناکی دا،

تاریکی پەیدا دەبێ، ئەگەرنا تاریکی بوونیکی خودیی نیه، بۆیه له باسی شەویدا، تەنیا باسی ئەو سوودی که لێی وەردەگیرێ، که بریتیه له تێدا ئارامگرتن، گراوه.

ئنجاکه دەفەرموی: ﴿وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا﴾، دەگونجێ مانایەکهی ئاوابی: (مُبْصِرًا صَاحِبُهُ) واتە: خاومنه‌کهی، ئەوهی له رۆژگاردایه، دەبینی، وهك عەرەب دەلێن: (نَهَارُهُ صَائِمٌ، وَلَيْلُهُ قَائِمٌ) واتە: رۆژگارمکهی به رۆزوویه‌وه، شه‌وه‌مکهی شه‌وونویژ دماکت، یانی: له رۆژگارمکهیدا به رۆزوویه‌وه، له شه‌وگارمکهیدا شه‌وونویژ دماکت، به‌لام ئەوان رۆزوو گرتنه‌که‌یان پالداومته لای رۆژه‌که‌وه، شه‌وونویژمکه‌یان پالداومته لای شه‌وه‌که.

(قطرب) یه‌کیکه له زانیان ده‌لێ: (يُقَالُ: أَظْلَمَ اللَّيْلُ: صَارَ ذَا ظُلْمَةٍ، وَأَضَاءَ النَّهَارِ: صَارَ ذَا ضِيَاءٍ)، واتە: دهمگوتری: (أَظْلَمَ اللَّيْلُ) واتە: شه‌و بوو به خاوم تاریکی، وه دهمگوتری: (أَضَاءَ النَّهَارِ) واتە: رۆژگارمکه رپووناك بووه‌وه، یاخود (أَبْصَرَ النَّهَارُ) رۆژگارمکه بوو به خاوم بینین، له‌بەر ئەوهی خه‌لك تێیدا دەبینی، که‌واته: (مُبْصِرًا) واتە: (مُبْصِرًا فِيهِ) واتە: تێیدا دەبینی، وهك پێشتر باسمان کرد.

هه‌لبه‌ته ئەوه که خوای کارزان شه‌وگاری به‌وه شیوه لیکردوه‌وه، رۆژگاری به‌وه شیوه لیکردوه، وهك جاری دیکه‌ش باسمان کردوه، له راستییدا ژیانی مرؤف به‌بێ ئەوه نه‌ده‌گونجاو، نه‌ده‌سوورا.

ئنجاک وهك له دهرستی پێشوتردا باسمان کرد: ئەگەر به هۆی هیزی کێشندهی مانگه‌وه نه‌بووايه، له حیاتی ئەوهی که زه‌وی به بیستو جوار سه‌عات جارێك به ده‌وری خۆیدا، له به‌رانبه‌ر خۆردا، بخولیته‌وه، که دمبیته هۆی پەیدا بوونی شه‌وو رۆژ، که موعه‌ده‌دل، دوازه سه‌عات به دوازه سه‌عاتن، ئەگەرنا کورتو درێژیان دەبێ، وهك زانیانی گه‌ردوونناس ده‌لێن: ئەگەر به‌هۆی هیزی کێشندهی مانگه‌وه نه‌بووايه، زه‌وی له ههر جوار سه‌عات دا، جارێك به ده‌وری خۆی ده‌خولایه‌وه، واتە: ئەو کاته شه‌و دمبوو به دوو سه‌عات، رۆزیش دمبوو به دوو سه‌عات، ئنجاک ئینسان با تهماشا بکات: چۆن ئەو کاته ژیانی هه‌لده‌سوورا؟ یان ئەگەر مانگ دوورتر

بووایه، به تهنکید سوورانه و مهکی هیواشتر دهبوو، واته: له جیاتی نهوهی رۆژ دوازده سعات بی، رۆژ دهبوو به بیست، یان بیست و چوار سعات، شهویش به هه مان شیوه، نهوکاته به تهنکید نهو بارودوخه گونجاوهی که ژیانی مروفی تیدا بهرپوه دهچی، لهسه زهوی نه دهرهخسا.

نجا له سۆنگهی نهوهوه که دهرسو پهند و مرگرتن له دیاردهی جیاوازیی

شهوگارو رۆژگار زۆر ناسانه، بۆیه خوا ههرموویمتی : ﴿... إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَايَتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ ﴿١٧﴾ به دنیاپی لهوهدا نیشانه هه ن بۆ کۆمه ئیک

ببیستن، یانی : بهس ببیستن نیشانه و به لگهکانی پهرومردگاریتی خوا لهو دیاردمیه دهبینن .

مهسهلهی پینجهم : که دههرموی : ﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ

هُوَ الْعَلِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ

بِهٰذَا اَتَقُولُوْنَ عَلٰی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ ﴿١٨﴾

لهم نایهته موبارمهکهدا، خوا قسه و دمهوایهکی کافرمان دینی، دههرموی :

﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا...﴾، {هاوبهش بۆ خوادانهرهکان و کافرمان به

گشتی} گوتیان: خوا رۆلهی پهیدا کردوه.

وشهی (اتخاذ)، له وشهی (أَخَذَ)یه، واته: گرتی، (اتخذ) (افتعل)یه له (أخذ)،

واته: به گرنگی پیدان و به هه لێزاردنهوه، نهو شتهی گرت، کهواته: (اتخاذ) وهک

له سوورمتی ئالی عیمران دا دههرموی: ﴿... وَتَّخَذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ...﴾ ﴿١٩﴾

واته: (یصطفي) واته: وه شهیدانتان لهنیودا هه لێژیری.

وشهی : ﴿وَلَدًا﴾، (الولد: یستوي فيه الواحد والجمع، ويوصف بالمصدر)

وشهی (ولد) تاكو كو دمگرتیهوه.

له سوورہتی ئهنعام، له نایهتی ژماره (۱۰۰) دا خوا ﴿ ۱۰۰ ﴾ ئه و هسهیان دینی، که له بهرگی پینجی نه م تفسیرمدا باسماں کردوه به تفصیل، دمه رموی: ﴿ ... وَخَرَفُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ ﴾، واته: وه بویان ههلتاشی و بویان دروست کرد، کوران و کچان بهبی زانیاری.

دمیانگوت: شهیتانهکان کوری خوان، فریشتهکان کچی خوان، لهوی خوانی پهر و مردگار وهلامیکی ددانشکینیان دمداته وه، که پیشتر باسماں کردوه، لیروش وهلامیک دمداته وه، له پینج برگه دا:

(۱) ﴿ سُبْحَانَهُ ﴾، واته: پاکیی بۆ ئه و (خوا).

(سُبْحَانَ: اسْمٌ مُصَدَّرٌ لـ (سَبَّحَ) إِذَا نَزَّهَ، نَائِبٌ عَنِ الْفِعْلِ أَي: نُسَبِّحُهُ تَسْبِيحًا).

واته: ئیمه خوا به پاک دهگرین به به پاکگرتن، پاکیی بۆ خوا، به پاکگرتن بۆ خوا، که رۆلهی ههبی و پیوستیی به رۆله ههبی.

(۲) ﴿ هُوَ الْغَنِيُّ ﴾، خوا بینیازه، خوا دهوله مهنده، (الغني: الْمُؤْصُوفُ بِالغِنَى فَعِيلٌ لِمُبالَغَةٍ فِي فِعْلٍ (غَنِيَ) عَنْ كَذَا)، وشهی (غني) كه سيك كه به دهوله مهندي، به بی نیازی مه دح دهگری، (فعيل) ه بۆ زیده رۆیی کردن له ماناکه ی دا، (غني عَنْ كَذَا) واته: بی نیاز بوو، پیوستیی پی نه بوو. دهوله مهنده بوو، که سی دهوله مهنده پیوستی به غهیری خوی نیه.

(۳) ﴿ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾، ههرچی له ناسمانهکان و ههرچی له زهویدا ههیه، هی نه وه، نه وش به لگه ی بی نیازی و دهوله مهندي ههیه. ئنجا مادام ئه و خامنی هه موو شتیك بی، هه موو شتیك دروستکراوی ویه. بۆیه ههچیان شایسته ی نه وه نین، بیانکاته رۆله ی خوی، نه سلنه تهسه و ور ناکری، که خوی بی وینه رۆله ی ههبی.

﴿ ۴ ﴾ **﴿ اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا ﴾**، **﴿ اِنْ ﴾** (بەمانای (ما النافیة)یە، یانی: (مَا عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا) وشەى (مِنْ) كە لەسەر (سلطان)ە، زیاد كراوە بۆ جەخت كردنەوهى لا بردن (نفي)، یانی: (مَا عِنْدَكُمْ مِنْ اَي سُلْطٰنٍ بِهٰذَا) ئیۆه هیج جۆره بەلگەیهك لەوبارەوه، شك نابەن { (اِنْ) نافیة، و (مِنْ) زائدة لتاكید النفي بالإستفراق، اَي إِسْتَفْرَاقٌ نَفِي جَمِيعِ أَنْوَاعِ الْحُجَّةِ عِنْدَكُمْ، واتە: (اِنْ) بۆ لا بردن و (مِنْ) بە مەبەستی جەختكردنەوهى لا بردنەكە زیادكراوە بەوهخۆگرتن، واتە: وهخۆگرتنی هەموو جۆرەكانی بەلگان، لەلاتان.

وشەى (سلطان)یش پێشتر نامازەمان پێداوە، كە بۆ بەلگە بەكارهاتووە، چونكە هەر كەسێك بەلگەى بەدەستهوه ببێ، دەستەلاتى دەبێ بەسەر بەرانبەرەكەیدا، بەسەریدا زال دەبێ، بێ قەسەى دەكات، ئێلزامى دەكات، (بەلگە)ش دەستەلاتى هەیه بەسەر عەقل و دل و هۆشى ئینساندا، هەر كەسێك بە ئینصاف و بە وێژدانەوه، مامەلە لەگەڵ بەلگەدا بكات، دەبێ تەسلىمى ئەو بەلگەیه ببێ، وهك كوردەوارى خۆمان دەلێن: (لە هەقى ئاو رادەهوستن).

﴿ ۵ ﴾ **﴿ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾**، ئەو هەمزە (أ)یە، هەمزەى پرسیارکردنى نكوولیی لیکەرانهیه، یاخود بۆ سەرزنهشت (توبیخ)ە، واتە: ئایا شتێك لەسەر خوا دەلێن: كە زانیاریتان لەبارەیهوه نیە، ئەوه شتێكى زۆر بێجێیه، كە لەسەر خوا شتێك بلێی زانیاریت لەسەرى نەبێ.

نەمەش ئەوه دەگەیهنێ كە حەرپام و قەدەمغەیه، ئینسان شتێك بە ناوی ئایین و خواوه بلێ، بێئەوهى بەلگەى بەدەستهوه هەبێ، شتێكت نەزانى، بلێ : نازانم، پێشینی چاگمان رەزاو رەحمەتى خوايان لى بى لەوبارەوه، زۆر خاکیانەو خۆ بە كەمگرانه، شتێکیان نەزانیبی، گوتووویانە: نازانین، نەك هەر لەخۆوه قەسەیهك بلێن و هیج شتێکیان لى عاسی نەبێ! وهك خەلكى ئەم رۆژگار و زەمانە، كە زۆر دەریهست نین: ئایا بە ناوی خواوه راست دەكەن، یان درۆ دەكەن، بۆیه وهلامى هەموو پرسیاریك دەدەنەوه !

مهسهلهی شهم : خوا ﷻ به پیغه مبر ﷺ دمه رموی : ﴿ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ

يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٦﴾ مَتَّعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا

مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

له پینج بر گه دا ئەم دوو نایه ته موباره که شی ده که بنه وه :

۱/ ﴿ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴾، بئس:

ئهوانه ی درۆ به ناوی خواوه هه ئه دبهبهستن، سه ره فراز نابن، ئەمه دهر خستنی تاوانه که به، که واته: ئەوانه درۆ به ناوی خواوه دمهکن، درۆ به ناوی خواوه هه ئه دبهبهستن، که ده ئین: خوا رۆ ئه ی هه به، یان خوا هاوسه ری هه به.

۲/ ﴿ لَا يُفْلِحُونَ ﴾، بیگومان سه ره فراز نابن، بی ناکام ده بن، به مراد ناگهن.

ئه ووش سه رمه نجامی تاوانه که به یانه.

۳/ ﴿ مَتَّعٌ فِي الدُّنْيَا ﴾، گوزمه ران و رابوار دنیکی که می ژانی دنیا به، نه ووش

باسی ئەم ژیا نه دنیا به یه میانه، که زۆر که م و زو و تپه ره.

۴/ ﴿ ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ﴾، دوا به گه رانه و میان هه ر بۆ لای ئی مه به، یا خود

شوینی گه رانه و میان، له لای ئی مه به، چونکه (مَرْجِع) هه م دمه گونجی جاوگ (مَصْدَر) بی، هه م دمه گونجی ناوی شوین (اسم مکان) بی، گه رانه و میان بۆ لای ئی مه، یا خود شوینی گه رانه و میان بۆ لای ئی مه به.

۵/ ﴿ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴾، دوا به سزای

تونوو سه ختیان به ده چیژین، به هو ی نه ووه که ببیره و بوون، ببیره و یان دمه کرد. واته: خوا له خووه سزایان نادات، به ئکو کرد مه مکهانی خو یانن، دینه وه رن یان.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى نۆم

پىناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە چوار ئايەت، پىك دى، ئايەتكەنى: (۷۱ تا ۷۴) لەو چوار ئايەتەدا، خوای زاناو توانا، سەرمتا بە كورتىيى بەسەرھاتى نووح و گەلەكەى دەگىرپىتەو، كە لە ئەنجامى كەللەپىقىيى و بەردەوام بوونىيان لەسەر كوفرو خرابەكارىيى، چۆن لە تۆھانىكى بى ئاماندا خنكىنران.

باشان خوای پەنھانزان، ئامازمىكى كورتىش بە رەوانەكردنى پىغەمبەرانى دىكەى دواى نووح (عليه السلام) بۆ لاي گەلەكانىيان، دەكات، كە بە زۆرىيى ھەئۆستىيان ناحەزانەو نەگونجاوانە بوومو، سەرنجامىشان سەر بە فەتارمت چوون بوو.

﴿ وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَنْقُومِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذِكْرِي
بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ
عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿۷۱﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ
إِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۷۲﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلْفَهُمْ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذِرِينَ ﴿۷۳﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ
الْمُعْتَدِينَ ﴿۷۴﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەگان

{ وە ھەوالى نووحیان بەسەردا بخوینەو، کاتىك بە گەلەكەى گوت: ئەى گەلەكەم! ئەگەر مانەووم لە نىوتانداو بىرخستەووم بۇ ئايەتەگانى خوا (بۇتان) لەسەر (دل)تان گەورەو قورسە، ئەوومەن تەنيا پشتم بە خوا بەستەو، ئىووشو ھاوبەشەگانىشتان بى دواخران بىپارى خۇتان يەكبخەن، ئنجا با ھىج لىلىى لە بىپارتاندا نەبى، پاشان كارى خۇتانم لە دژ بکەن، چاوپرېشم مەكەن ﴿۷۱﴾ ئنجا ئەگەر پشنتان ھەئکرد (لە پەيامەكەم، ھىج بیانووتان نىە، چونكە) ھىج جۆرە كرىيەكەم لى داوا نەکردوون، كرى (و پاداشت)م تەنيا لەسەر خواپەو، فەرمانم پىكراوہ كە: لە گەردنكەجان بم ﴿۷۲﴾ نىدى (قەسكەيان) بە درؤ دانا، ئىمەش خۇى و ئەوانەى لەگەلى بوون، لە كەشتى دا دەربازمان كردن، كردماننە جىنشىن (ى فەوتاوەگان)، ئەوانەشمان لە ئاودا خنكاند كە ئايەتەگانمانيان بە درؤ دانا، دەجا سەرنج بدە! سەرنجامى وریاكەرەوانى ترسىتراو چۆن بوو! ﴿۷۳﴾ ئنجا دواى وى پىغەمبەرانىك (ى زؤر)مان بۇ لای گەلەگانىان ناردن، بە بەئگە ئاشكراپەكانەوہ چوونە لایان، بەلام نەدەگونجا بىروا بەوہ بىنن، كە پىشتر بە درؤيان دانا بوو، بەو شىومىە دلى سنوورشكىنىيان مۆر دەكەين ﴿۷۴﴾ .

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(وَأَتْلُ): (التَّلَاوَةُ: أَخْصُ مِنَ الْقِرَاءَةِ، لَا يُقَالُ تَلَوْتُ رُقْعَتَكَ، وَإِنَّمَا يُقَالُ فِي الْقُرْآنِ فِي شَيْءٍ إِذَا قَرَأْتَهُ، وَجَبَّ عَلَيْكَ اتِّبَاعُهُ)، (تِلَاوَةٌ) تايبەتەرە لە (قِرَاءَةٌ) ناگوتری: (تَلَوْتُ رُقْعَتَكَ) واتە: کاغەزمەکەى تۆم تىلاوت کرد، بەتکو (تَلَوْتُ) بۆ قورئان بەگاردی، کە ئەگەر هەرشتیکت لى تىلاوت کرد، لەسەرت پێویست بى شوینی بکەوى.

(نَبَأٌ): (النَّبَأُ: خَبْرٌ ذُو فَائِدَةٍ عَظِيمَةٍ يَحْصُلُ بِهِ عِلْمٌ، أَوْ غَلْبَةٌ ظَنٌّ)، (نَبَأٌ)، بریتىە لە هەوالىکی سوودبەخشی گەورە، کە زانیاری، یاخود گومانىکی زالى بى ومدەست بى، تەنیا ئەو کاتە پێى دەگوتری: (نَبَأٌ).

(كَبْرٌ): (كَبْرٌ، عَظْمٌ، وَالْكَبْرُ: وَفِرَةٌ حَجْمِ الْجِسْمِ بِالنَّسْبَةِ لِأَمْتَالِهِ)، (كَبْرٌ) و (عَظْمٌ) واتە: گەورە بوو، مەزن بوو، (كَبْرٌ) بریتىە لەوێ جەستەيەك بەنسبەت وینەکانى گەورەترى.

(مَقَامٍ): واتە: مانەوێ من، (مَقَامٌ: مَصْنَعٌ مِيمِيٌّ مُرَادِفٌ لِلْقِيَامِ: وَيُقْصَدُ بِهِ الشَّأْنُ وَالْحَالُ)، (مَقَامٌ) چاوگىکی ميمىيە، هاوواتای (قيام)ە، (قيام)يش لىرد مەبەست پێى حال و کاروبارە.

(فَأَجْمَعُوا أَمْرَكُمْ): (إِجْمَاعُ الْأَمْرِ، الْعَزْمُ عَلَى الْفِعْلِ بَعْدَ التَّرَدُّدِ... وَيُقَالُ: جَاءُوا وَأَمْرُهُمْ جَمِيعٌ، وَالْأَمْرُ: الشَّأْنُ، وَيُقْصَدُ بِهِ دَفْعُهُ وَأَذَاهُ)، (إِجْمَاعُ الْأَمْرِ) بریتىە لەوێ دواى ئەوێ نینسان دن لە دلدانىکی بۆ دروست دەبى، دلى خوێ ساغ بکاتەو، لەسەر ئەجامدانى، دەگوتری: (جَاءُوا وَأَمْرُهُمْ جَمِيعٌ) هاتن و هەموو

کارمکه‌ی خویان ریک‌خستبوو، مهبه‌ست له (امر)یش حال و باله، لیره‌ش دا مهبه‌ست نه‌ومیه که: کاری خوتان ریک بخهن له‌سهر پالپپووفنانی من و نه‌زیه‌تدانی من.

(عَمَّةٌ) : لیره مهبه‌ست پپی داپووشینه، (الغَمُّ: سترُ الشَّيْءِ، وَمِنْهُ الْغَمَامُ لِكَوْنِهِ سَائِرًا لِبُضْوَاءِ الشَّمْسِ ... وَعَمَّةٌ: كُرْبَةٌ، غَمٌّ يَغْمُ غَمَّةً)، وشه‌ی: (غَمٌّ) بریتیه له داپووشینی شتیک، ههور پپی ده‌گوتری: (غَمَامٌ) له‌بهر نه‌وه‌ی تیشکی خور داده‌پووشن، (عَمَّةٌ)ش به‌مانای خه‌فمت دی، ده‌گوتری: (غَمٌّ، يَغْمُ، غَمَّةً).

(أَقْضُوا إِلَيَّ) : (أَقْضُوا: أَمْرٌ مِنَ الْقَضَاءِ، وَيَحْتَمِلُ الْحُكْمَ أَوْ التَّنْفِيزَ، وَعُدِّي بِـ (إِلَى) لِأَنَّهُ ضَمَّنَ مَعْنَى الْإِيصَالِ وَالْإِبْلَاحِ)، واته : (أَقْضُوا) له (قَضَاءٌ) موه هاتوه، واته: چی له ده‌ستتان دی بی‌که‌ن له دزم، که دیاره وشه‌ی (قَضَاءٌ) ده‌گونجی مهبه‌ست پپی بریاربی، یان جیبه‌جی کردنی بریار بی، به‌لام لیره بویه به (إِلَى) ته‌عه‌دای پیکراوه، چونکه مانای گه‌یاندن و گه‌یشتنی، خراومه‌ته نیو.

(وَلَا تُنْظِرُونِ) : (الْإِنْظَارُ: التَّأخِيرُ)، دواخست، واته : دوام مه‌خهن، چا‌وه‌ریم مه‌که‌ن.

(أَجْرٍ) : (الْأَجْرُ: الْعَوْضُ الَّذِي يُعْطَى لِأَجْلِ عَمَلٍ يَعْمَلُهُ، أَخَذُ الْعَوْضِ)، (أَجْرٌ) بریتیه لهو قه‌رمبووه‌ی که که‌سیک کاریکی کردوه، به‌هوی کارمکه‌یه‌وه، دمیدریتی، واته: پاداشت.

(خَلَّتِيفَ): (جَمْعُ خَلِيفَةٍ، وَهُوَ اسْمٌ لِمَنْ يَخْلُفُ غَيْرَهُ)، (خَلَائِفَ) کوی (خَلِيفَةَ)یه، که نه‌ویش ناوه بو که‌سیک که له شوینی که‌سیکی دیکه دادنه‌یشی.

(وَأَغْرَقْنَا) : واته: خنکاندمانن، (غَرِقَ فِي الْمَاءِ يَغْرُقُ غَرَقًا: غَلَبَهُ الْمَاءُ فَهَلَكَ بِالْإِخْتِنَاقِ أَوْ كَادَ)، که‌سیک که ناوی وسهر ده‌گه‌ری، ننجا ج بخنکی، چ نه‌خنکی، به‌لام ناومه‌که نوقمی کردبی.

(الْمُنْذِرِينَ) : ترسینراوان، وریاکراوان.

(نَطْبَعُ) : (الطَّبْعُ: الختمُ، وَهُوَ اسْتِعَارَةٌ لِعَدَمِ دُخُولِ الْإِيمَانِ قُلُوبِهِمْ)، (طبع) واته:
(ختم) یانی: مؤرکردن، که خوازراومهوه بو نهوه که دلیمان نیمانی نه چیته
نیوی.

(الْمُعْتَدِينَ) : (الإِعْتِدَاءُ: افْتِعَالٌ عَنْ: عَدَا عَلَيْهِ، إِذَا ظَلَمَهُ...)، (إِعْتِدَاء) (افْتِعَال)ه،
له (عدا) واته: دهستدریژی کرده سه ری و سته می لی کرد.

من دەمەوئ : کۆمە لگایەکی پاك و چاك و بەختە و مرتان هەبئ، كه دادگەری تیدا بچەسپینری، ئەگەر من بۆ ئەو له نیوتاندا بام، كه نایمەتەکانی خواتان بچەمەو بەیر، كه چی نیوہ پیتان ناخۆشبین و لەسەر دلتان قورسو زەحمەت بی، ﴿فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ﴾، ئەوہ من تەنیا پشتم بە خوا بەستوہ، ﴿(الجار والمجرور) كاتیک پیش (فعل و فاعل) دمەوئ، واتای کورت هەلەینان دمەیمئ﴾ تەنیا پشتم بە خوا قایمە، پشتم بە هیچ شتیکی دیکە نەبەستوہ، ﴿فَأَجْمَعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً﴾، ئیومش کاری خۆتان و برپاری خۆتان کۆبکەنەوہ، ھاوبەشەکانی خۆتان کۆبکەنەوہ، با ھاوکاران بنو، دواپی با برپارمەتان هیچ لیلی تیدا نەبئو، دلی خۆتان لەسەر ساغ بکەنەوہ، وەك شاعیر گوٹووپیەتی:

إذا كنت ذا رأي فكن ذا عزيمة فإن فساد الرأي أن تترددا

واتە: ئەگەر خاوەن عەقل و بۆچوونی باش بووی، خاوەن عەزیمەتیش بە، چونکە ئەگەر رابو بۆچوونی باشت هەبئ و نەتوانی جیبەجیپی بکەئ، عەقڵی باش و رابو بۆچوونی چاک و راست بی سوودە. بۆیە لێرە دمفەرموئ: دواپی با برپارو کارمەکی خۆتان هیچ لیلی لەسەر نەبئ، ﴿ثُمَّ أَقْضُوا إِلَيَّ﴾، دواپی ئەو برپارەمی خۆتان دمبارەمی من، بدن، یاخود برپارمەتان جیبەجیپی بکەن.

چونکە (أَقْضُوا) بە هەرکام لە: برپاردانی حوکمەکەو، جیبەجیپی کردنی حوکمەکەش دمگوترئ :

١ / وەك خوا دمفەرموئ : ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ...

﴿٢٣﴾ الإسراء، پەرورمردگارت برپاری داوہ، حوکمی داوہ، كه جگە لەو هیچی دیکە نەپەرستن، لێرەدا (قضى) بە مانای برپاردان و حوکمە.

۲/ بەلام که دەفەرموی: ﴿ ثُمَّ أَسْتَوِيَ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ أُنْتِيَا

طَوَعًا أَوْ كَرِهًا قَالَتَا أَئِنَّمَا طَائِعِينَ ﴿۱۱﴾ فصلت، لێرمدا (فَقَضَّهِنَّ) یانی : (نَفَّذْنَهُنَّ)، ھەوت ناسمانی جیبەجیبی کردن، دروستی کردن لێرمش ئەگەری ھەردوو لای ھەبە، واتە: بپاری خۆتانم لە دژ بدەن، یاخود بپارەمکە ی گە داوتانە، جیبەجیبی بکەن لە دژم، بۆیەش وشە (قضى) بە (إلى) تەعەددای کردو، یانی بیگەیمەننە من، ﴿ وَلَا تُنظِرُونِ ﴾، واتە: وە چاومرێم مەکەن، مۆلەتم مەدەن، چونکە (أَنْظِرَ) یانی: (أَخَّرَ) واتە: دواى خست، بەمانای ئیھمال کردنیش دى.

واتە: لێرمدا نووح (علیه السلام) زۆر بە بێمنەتیی و زۆر بە بێباکیی و بە لەخۆرا دیتوووی، قسە دمکات، بۆچی؟

چونکە تەواو پشستی بە خوا بەستو، بۆیە دەلى: چیتان نەکردو، بیکەن، ﴿ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ ﴾، ئەگەر پشستان ھەلکرد {ئێو ھیچ بیانوو مێھەکتان نیە بۆ ئەو پشت ھەلکردنە، کە پەيام و بانگەوازەکە ی خوا کە بە مندا ناردوو مێھەتی، قبوولتان نەکرد} خو من ھیچ کرێ و پاداشتیکم لى داوا نەکردوون، واتە: ھیچ بیانووتان نیە، ﴿ إِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ ﴾، پاداشتی من تەنیا لەسەر خوا یە، ﴿ وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، وە فەرمانم بپکراو، کە لە گەردنکە چان بم بۆ خوا.

(مُسْلِمٍ) واتە: گەردنکە چ بۆ خوا، واتە: من ملکە چ و گەردنکە چى خوا م، پاداشتی خوێشم ھەر لەو داوا دەکەم، کە واتە: ئێو ھیچ بیانوو مێھەکتان نیە، پەيامی خوا لە من و مرنەگرن.

﴿ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلْفَيْهِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ﴾، بە درۆیان داناو درۆیان پالدا یە لا، ئێمەش خوێ و ئەوانەشی کە

لەگەئیدا بوون، لە کەشتییدا هەموویانمان دەرپاز کرد، وە گردمانن بە جینشین، بە جینشینی ئەو خەڵکە کە خنکان، ئەوانە کە نایەتەکانی ئیمەیان بە درۆ دانا، خنکانمان، نەرومان کردن، ژێر ئاومان خستن.

﴿ فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُذْرِبِينَ ﴾، سەرنج بدە! سەرنجامی ترسینراوان و

وریاکراوان چۆن بوو، واتە: ئەوانە وریا کرانەووە ترسینران و هۆشداریان پێدرا، وەنەبێ بە بێئاگاییانە سزادرا، بە ئەکو ناگادار کرانەووە و هۆشیار کرانەووە ترسینران. کەچی گوێیان پێ نەدا، تەماشای بکە! سەرنجامیان چۆن بوو!

نەمە نامازمێ بەو خەڵکی کافری رۆژگاری پێغەمبەر ﷺ، وە خەڵکی کافری هەموو رۆژگارمکانی دیکە، کە ئیوەش پەند لە گەلی کەللەرەق و نەسەلمینی نووح و مریگرن، ئیماندارینە! ئیوەش دلخۆش بن بە سەرنجامی خۆتان، ئەگەر لە رێی خواوە برۆن، سەرنجامتان وەک سەرنجامی نووح و ئەوانە کە لە خزمەتی دابوون. دەبێ، ئیوەش بە دنیایی سەرفرازو دەرپاز دەبن، نەیارەکانیشتان بە مەردی گەلی نووح دەچن.

دوایی خوا لە کۆتایی دا دەفەرموی: ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ

فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ﴾، دواى وی پێغەمبەرانیگمان پەوانە کردن بۆ لای گەلەکیان. بە بەلگە روون و ئاشکرایەکانەووە، بە موعجیزەکانەووە، بە بەلگەیهکی واوە، کە

بەرانبەرەکیان دەستەوسان بکات، هاتن بۆ لایان، ﴿ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ

مِنْ قَبْلُ ﴾، بەلام نەدەگونجا برۆا بە شتێک بێنن، کە پێشتر پێی بێبرۆا بوون. پێشتر کە ی؟ ئەمە دوو واتایان بۆ لیکداونەووە :

۱ / واتە: هەر لە سەرمتاووە کە پێغەمبەرەکان هاتوون، ئەوانە هەلۆیستێکی بێبرۆایانەو بە درۆ دانەرەنەو کەللەرەقەکانیان هەبوو، دواى هەر لەسەر ئەو بەردەوام بوون و نەیانتوانیووە دواپێش برۆا بێنن.

۲ / واته: **خَوَاتِمُ لَيْرِدَا هَمُوو گهل و میللهتەکان، وهک یهک گهل تەماشاشا دهمکات، ههموو پئغه مبهرمکانیش، وهک یهک پئغه مبهر، وه ههموو په یامهکانیش، وهک یهک په یام تەماشاشا دهمکات، واته: که ئهوانه ی پیشیان بر وایان نه هینا، ئهوانه ی دوا ی وایش بر وایان نه هینا، چونکه لاسایی یه کدی یان دهم کردهوه، دهمانگوت: ﴿ اِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلٰی اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰی ءَاثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ ﴿۲۳﴾ الزخرف، واته: ئیمه بابو با پیرانمان له سه ر پئیهک بینوهوه هر به دوا ی وایش دهمکوهین، ئنجا له بهرئه وه ی به لاسایی کردنه وه ی کویرانه، به دوا ی یهک دهمکوتن، نه گهر ئهوانی پیش بر وایان نه هینا، ئهوانی دوا ییش هر چاویان لهوانی پیش کردو، بر وایان نه هینا، ﴿ کَذٰلِكَ نَظِجُ عَلٰی قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿۲۴﴾ ناوا مؤر به سه ر دئی سنوور شکینان و سنوور به زینانه وه دهنین، که له بهران بهر و مرگرتنی هیدایه تی خوادا، دئیان مؤر بکری و دابخری، به هوی هه لوئستی خویانه وه، کردهوه خرابه گانی ئینسانن، که ههسته و مره گانی ئینسان یهک دهمکن، عه قلی ئینسان یهک دهمکن، دئی ئینسان تاریک دهمکنو، هیزی بیستن و بینینی یهک دهمکن، وهک پیشتریش چهنندان جار باسمان کردهوه.**

چەند مەسەلەیهکی گەرم

مەسەلە یەكەم : که دەفەرموی : ﴿ وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يٰ قَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذِكْرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴾ ، هەوایی نووحیان بەسەردا بخوینەو، { بەسەر برواداراندا بە تاییبەتی و بەسەر خەلکەکەدا بە گشتی، که وا پێدەجێ، زیاتر مەبەست پێی خەلکەکە بن. بەلام لە نیویاندا بە تەئکید ئەوانە ی که زیاتر لە گێررانیەوی ئەو بەسەر هاتانە بەهرەمەند بوون، برواداران بوون } کاتێک بە خەلکەکە ی خوێ فەرموو:

(۱) ﴿ يٰ قَوْمِ ﴾ ، ئە ی گەلەکەم! وشە ی (قوم) بە کۆمەلە خەلکێک دەگوترێ. نەجا که دەلی: ئە ی خەلکەکەم! کۆمەلگایەکەم! یانی: منیش یەکیکم لە نیوود. ویستوو یەتی هەست و سۆزیان بجوولینی، چونکە کەسێک لە نیو کۆمەلێکدا بی، ئەگەر تووشی سوودێک بن، ئەویش وەک وان بەهرەمەند دەبی و، ئەگەر تووشی زیانیک بن، ئەویش وەک ئەوان زەرەر مەندە، بۆیە: تەعبیری (یا قوم) یانی: من لە ئێوەو، ئێوەش لە من، کەواتە: قسەکەم بە دلسۆزانە لیومر بگرن.

(۲) ﴿ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذِكْرِي بِآيَاتِ اللَّهِ ﴾ ، ئەگەر مانەووم لە نیوتانداو بیرخستەووم بۆ نایەتەکانی خوا (بۆتان) لەسەر (دل)تان گەورەو قورسە.

ئايەتەكانى خوا دەگونجى مەبەست پېيان دېرەكانى فەرمايشتى خوابى،
دەشگونجى مەبەست نىشانەكانى خوابى، لە بوونەوەرە دەوروبەرياندا، كە
لېرەدا ھەر ئەم دوو مانايە ھەلەمگىرى، ئەگەرنا وشەى (آيات) موعجىزەكانى
پېغەمبەرانىش (عليهم الصلاة والسلام) دەگىرتەو، واتە: ئەو دوو ئەركەم
ھەن، كە لە راستىيدا دوو نىعمەتى گەورەن بۇ ئىو:

يەكەم : لە نىوتاندامو لەگەلتان دەزىم.

دووم : ئايەتەكانى خواتان دەخەمەوە بىر، ئنجا ئەگەر ئەومتان پى ناخۆشەو
لەسەر دلتان قورسو گرانە!

(۳) ﴿فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ﴾، ئەو مەن تەنبا پشتم بە خوا بەستو، ئىوش
ئەو چوار شتانە بكەن:

۱/ ﴿فَأَجْمَعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ﴾، بىرىرى خۇتان كۆبەنەو مو قسەى خۇتان
يەك بخەن، چونكە بىرىرى پەرشو بلاو، بېشتى نابى، ئا ھەرچەندە زۇربى،
كە بلاوبۇو، ناتوانرى ئاودىرى پى بىرى، ياخود دەبىتە ھۇى وپرانكارى،
ھەربۇيەش كاتى خۇى ئاشى ئا ھەبوو، ئاومكەيان ھەموو لە شوپىنىك
كۆ كىردۆتەو، تاكو ئاشەكە بگىرى.

﴿وَشُرَكَاءَكُمْ﴾، وە ھاوبەشەكانىستان كۆ بکەنەو.

خوپنراویشەتەو: (وَشُرَكَاءَكُمْ)، يانى: ھاوبەشەكانىستان با بىرىرى
خۇيان يەك بخەن.

ب/ ﴿ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً﴾، دواىى كارو حالو ھەلۇبىستى
خۇتان، بىرىرمكەتان، با ھىچ لىلى تىدا نەبى، چونكە بە لىلى بىرىر نادىرى،
بىكەم، نەيكەم، وا بچى، وا نەچى، ئاواى بکەين، ئاواى نەكەين؟ ئاوا بىرىر
نادىرى، بەرچا ورونانە دلى خۇتانى لەسەر ساغو يەكلا بکەنەو، ئنجا بە
بەرچا ورونىيەو، بىرىرى خۇتان بەن.

ج/ ﴿ ثُمَّ أَقْضُوا إِلَيَّ ﴾، دواپی برپاری خۆتان بهرانبه‌ر به من بدمن، یاخود

جیبه‌جیی بکه‌ن، وه‌ک پښتر باسما‌ن کرد، (أَقْضُوا) هم به مانای برپاردان دئ، هم به مانای جیبه‌جی کردن دئ، که لیره‌دا به هه‌ردوو مانایان دئ، واته: برپاره‌که بدمن، که دواپی جیبه‌جی کردنی‌شی به‌دوادا دئ، یاخود برپاره‌که دواپی نه‌وه‌ی کۆتان‌کردۆته‌وه، جیبه‌جیی بکه‌ن.

د/ ﴿ وَلَا تُنظِرُونِ ﴾، واته : وه دوام مه‌خه‌ن، که برپاره‌که‌م زوو به‌سه‌ردا نه‌ده‌ن، هیج چاوه‌رپیم مه‌که‌ن.

نهمه وه‌ک گوتم نه‌وه‌په‌ری نازایه‌تی‌ی و بن منه‌تی‌ی نوح (علیه السلام) ده‌که‌یه‌نی، دیاره پیغه‌مبه‌ریکی پایه‌به‌رزی وه‌ک نوح، وه‌ک له سوورپتی عه‌نکه‌بووت دا هاته‌وه، خوا دهرباره‌ی ده‌فه‌رموی : ﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴾ العنکبوت، واته: نووحمان نارد بۆ لای گه‌له‌که‌ی، هه‌زار سال جگه له په‌نجا، له نیویاندا مایه‌وه (نۆسه‌دو په‌نجا سال له نیویاندا مایه‌وه) خه‌ریکی بانگه‌واز بوو، پیغه‌مبه‌ریکی پایه‌به‌رز، خاومنی نه‌وه‌موو سه‌برو خۆراگریه‌ بووبی، دیاره خاومنی نه‌وه‌موو نازایه‌تی‌ی و جورته‌ته‌ش بووه، سه‌برو خۆراگریه‌که‌ی له ترسان نه‌بووه، به‌ئکو له زنده‌په‌رۆشی‌ی و به‌زمیان بووه، هه‌ر بۆیه‌ش دواپی نه‌وه‌ دوعا تونده‌ی نوح (علیه السلام) له گه‌لی خۆی کردوه، هیج پیغه‌مبه‌ریکم نه‌بینیوه دوعای ئاوا توند له گه‌له‌که‌ی خۆی بکات، چونکه نه‌وه‌سه‌بره‌ی نه‌وه‌ گرتوویه‌تی، کس نه‌وه‌هه‌موو سه‌بره‌ی نه‌گرتوه، نه‌وه‌هه‌موو ماوه درێژه، که دواپی خوا ﴿﴾ له سوورپتی (نوح) دا لئی ده‌گی‌رپته‌وه، که نه‌گه‌ر ته‌مه‌ن باقی بن ده‌یگه‌ینی، ده‌ئیی : ﴿ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا

إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٧٧﴾، واتە: نووح گوتی: بەرومردگارم! یەك خانوونشینى كافر لەسەر زەوى مەهیلە، چونكە ئەگەر لییان بەهیلەیهو، بەندەمەكانت گومرا دەمەن و، تەنیا وەجەى تاوانبارى سەپلەو ببەر وایان لى پەیدا دەبى.

بەئى لەبەرئەوێ زۆرتەرىن خۆراگرى هەبوو لەسەریان، داواى لە خواى كارزان كردو، توندترین سزایان بدات، كە ئەو بوو خواى دادگەرىش سزای دان و، كەسەش وەك گەلى نووح، بەو شێمە بنەبەر و قەربەر نەبوو، خوا سەر زەمىنى لى پاك كردوونەو.

مەسەلەى دووم : كە دەفەرموى : ﴿ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ

أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٨﴾.

واتە : نەجا ئەگەر پەشتان هەئەكرد (لە پەيامەكەم)

{ ئەمە ئەوێ لىموردەگىرى كە : ئیو هەج بىانوویەكتان نیه، هەج پاساویكتان نیه كە پەشم تەبەكەن، چونكە هەج بارگەرانىبەكەم بۆ ئیو نیه، هەج جۆرە كرىبەكەم لى داوا نەكردوون، هەج نارەحەتیبەكەم بۆتان نیه، وە پاشان مەن یەكەكەم لە خۆتان و،

دەلسۆزم بۆتان }، ﴿ إِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

﴿٧٨﴾، كرى و پاداشتى مەن تەنیا لەسەر خواپە، واتە: لەسەر هەج كەسێكى دیکە نیه، دڵ لە دڵ مەدەن، بئین: ئەگەر بە دەم بانگەوازەكەیهو بەجین و پەيامەكەى لى وەرەگىرین، داواى دەئى : وەرن دەى مەن گەورەو سەرۆكتانم، هەج چاومروانىبەكەم لیتان نیه، بەس دەمەوى خۆتان باش بن، ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، فەرمانىشەم پەكراوێ كە مەن لە گەردنكەچان بەم، لە ملكەچان بەم (بۆ خوا).

مەسەلەى سێیەم : خواى بەرومردگار سەرمەنجامەكەیان دەخاتەروو، زۆر بە كورتى

هیناویەتى، دەفەرموى : ﴿ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِكِ وَجَعَلْنَاهُمْ

خَلْتِيفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿۷۳﴾

واتە: بەلام بە درۆیان دانا، نێمەش خۆی و ئەوانەى لەگەڵی بوون، لە کەشتیی دا دەربازمان کردن و، کردمانە جینشین و جیگرمووی ئەو گەلە بێبەروایەى کە بەروایان بێ نەهینا.

خو تۆهانیکی بێ نامانی بو ناردن : ﴿ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴾، ئەوانەشمان لە ئاودا خنکاندو ژێر ئاومان خستن، کە نایمەکانمانیان بە درۆ دانا، دەجا سەرنج بەدە! سەرمەنجامی وریاکەرەوانی ترسینراو بیانوو بەرکراوان، چۆن بوو!

هەلبەتە نێمە بەسەرھاتی نووح و گەلەکەیمان لە سوورەتی ئەعرافیشدا شتیک باس کردو، خو پشتیوان بێ لە سوورەتی (ھود)دا درێژمکەى دینین.

مەسەلەى چوارەم : کە دەفەرموی : ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ

فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿۷۶﴾

دوایی لە دوای وی (واتە: لە دوای نووح) پێغەمبەرانیکی زۆرمان بو لای گەلەکانیان ناردن، بە بەلگە ناشکرایەکانەووە چوونە لایان.

وەک ئەووە کە هەموویان یەك گەل بووبن، ئەگەرنا دیارە هەر پێغەمبەریك بو لای گەلیك چوو، یان جاری وایە چەند پێغەمبەریك بو لای یەك گەل، یان کۆمەلگا چوون، بەلام لێرمدا خوا ﷻ ناوا پێشان دەدات، کە هەموویان یەك گەل بووبن، لە دوای نووح.

جاری دیکەش باسمان کردو: خوا ﷻ هیچ پێغەمبەریکی نەناردو، مەگەر موەجیزەو بەلگەیهکی داوتی بو ئەووی بەرانبەرمەکانی دەستەوسان بکات، پێیان

بەسەلمىنىڭ كە راست دەمكاتو پىغەمبەرى خىوايە، ئىنجا موعجىزەى ھەر كام لە پىغەمبەران، بە پىي ئەو ھەل و مەرچ و بارودۇخە بوو، كە ئەو خەلك و كۆمەلگايە تىيدا زىاونو، بەگوپىرى ناستى فىكىرى و شىوئى كلتوورو فەرھەنگيان بوو، بۇ ئەوان مايەى قەناعەت ھاتن بوو، بۆتە مايەى ئەو كە دىنباين ئەو كەسەى دەلى: پىغەمبەرى خوام، راست دەمكات، چونكە شتىكى ھىناو، كە لە تواناى بەشەردا نىە.

ئىنجا جىي سەرنج ئەومىيە كە خوا ﷻ لىردا دەفەرموى : ﴿فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ﴾، بەلام نەدەمگونجا بىروا بەوە بىنن، كە پىشتر بە درۆيان دانابوو، واتە ئەك ھەر بىروايان نەھىنا، بەلكو ھەر نەدەمگونجا بىروا بىنن! ئەمە ئەو دەمگەيەننىڭ كە دواى ئەوئى مروف بە خراپەكارىي دا زۇر رۇدەجى، پىي گەرانەو لە خۇ دەمگىرى، وەك جارى دىكەش نەمۇنەم ھىناوئەو: مروف كە لەسەر لىزايىيەك رادەمۇستى، يان لەسەر قەراغى باتلاغىك (واتە: قورپو لىتاوى نەرم)، ھەتا دەخزى، بەدەست خۇيەتى، بەلام كە خزا، بەدەست خۇى نىە، گوناح و تاوانىش وايە، بۆيە لىردا دەفەرموى : ﴿فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ﴾، نەدەمگونجا بىروا بە شتىك بىنن، كە پىشتر پىي بىبىروابىن.

كە ئەمە دوو واتاى ھەن :

۱ / كەلە دوايىنەكان نەدەمگونجا ئىمان بىنن، (ئەو گەلانە ھەموويان وەك يەك گەل حىساب كراون) ئەوانەى دوايى نەدەمگونجا بىروا بە شتىك بىنن، كە ئەوانەى پىش پىي بىبىروابوون.

۲ / ياخود ھەر گەلىك كە لە سەرمتاو كوفرى كىردو، دوايى نەيتوانىو بەگەپتەو، وەك وىنەكەم بۇ ھىنايو.

لە كۆتايى دا خوا ﷻ دەفەرموى : ﴿ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴾ ، نا بەو شىومىيە دلى سنوورشكىنان و سنووربەزىنان مۆر دەكەين، مۆرىكىيان بەسەر دلەوه دەنىين، كە نەتوانن برىوابىنن.

هەلبەتە لىردا خوا ﷻ باسى ياسايەكى خۆى دەكات، ئەگەرنا خوا ستەم لە بەندەگان ناكات، بەلام ياساى خۆى بەسەرياندا دەچەسپىنى، بۆ وىنە: ئەگەر كەسىك زەھر بخوات، دوايى زەھرەكە بىكوژى، دەكرى پىيى بلىيى تۆخۆت ناوات بەخۆت كرد، يانى چى؟

يانى ياسايەكت لەسەر خۆت جىبەجىن كرد، يان كەسىك كەمتەرخەم بى لەوهى خۆى بپارىزى لە سەرماو گەرما، دوايى تووشى نەخۆشىيى و دەردو نازار بىيى، يانى : ياساى خواى بەسەردا چەسپىوه، ئنجا ئەگەر خوا بفرموى : وام لىكرد، يانى بە پىيى ياساى من واى لىهاتوه.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دەرسی دەیم

پێناسەی نەم دەرسە

نەم دەرسەمان نۆژدە (١٩) نایەت دەگرێتە خۆی، نایەتەکانی : (٧٥ تا ٩٣)، کە لە حەوت بڕگەدا باسی بەسەرھاتی مووسا و ھاروونی برای و گەلەکەیان و، فیرعەون و دارو دەستەگەیی دەکات:

١- ڕەوانەکردنی مووسا و ھاروونی برای بۆ لای فیرعەون و دارو دەستەگەیی، بە مەبەستی دەربازکردنی گەلەکەیان، بەلام یاخیبوونی فیرعەون و تۆمەتبارکردنی مووسا بە جادووگەریی..

٢- داواکردنی فیرعەون بە کۆکردنەوی جادووگەران و بەکارھێنانی جادووگەیان لە دژی مووسا و ھاروون و، بئ باکیی مووسا لییان.

٣- بڕواھێنانی کۆمەڵێکی گەنج و تازە پێگەیشتووی بەنی ئیسرائیل بە مووسا و نامۆژگاریی کردنی مووسا بۆیان، کە خۆراگربن.

٤- سروش کردنی خوا بۆ مووسا و ھاروونی برای، کە جیگا و ڕیگای تایبەت و نەینییان ھەبێ و، سەرگەرمی خواپەرستی بن.

٥- داواکردنی مووسا لە خوا کە: سامانی فیرعەونییەکان بھەوتێنێ و دئیشیان ڕەق بکات، لە بەرانبەر ئیمان ھێناندا..

٦- پەراندنەوی بەنی ئیسرائیل لە دەریا، خنکاندنی فیرعەون و سوپایەگەیی و ئیمان ھێنانی ناچارپیانەیی فیرعەون و، ڕەتکرانەوی لەلایەن خواوە، ھەر وھا دەربازکردنی لاشەیی فیرعەون، تاکو ببیتە پەند بۆ دواي خۆی.

٧- نیشتەجێکردنی بەنی ئیسرائیل و کەوتنە نیو نازو نیعمەت، کەچی دواي زانیاریی و بەرچاوی ڕووانییان، کەوتنە نیو گێژاوی ڕاجیایی و دووبەرەکی

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا
وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٦﴾
قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا
أَجِئْتَنَا لِتَلْفِنَّا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا
بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ أَتَأْتُونِي بِكُلِّ سِحْرِ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحْرَةُ قَالَ لَهُم
مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ
سَيَبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ
الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَا ءَامَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ
أَنْ يَفِينَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَى يَا قَوْمِ
إِنْ كُنْتُمْ ءَامِنُمْ بِاللَّهِ فَاعْلَيْهِ تَوَكَّلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا
فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَى
مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُوْتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَئَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى
قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا

وَلَا تَتَّبِعَانِ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ
 فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ ءَأَمِنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا
 الَّذِي ءَأَمِنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَأَلْكَنَّ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ
 مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ تُنْجِيكَ بِدُنْكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ ءَايَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ
 النَّاسِ عَنْ ءَايَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مَبُوءًا صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ
 الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا
 فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ پاشان لە دواى ئەوان (بېغەمبەران) مووسا و ھاروونمان بە نىشانەكانمانەود ناردنە لای فىرەون و دەستەو دايەرەكەى، كەچى خۇيان بەزلگرت و كۆمەئىكى تاوانبار بوون ﴿۷۵﴾ ئنجا كاتىك (بەرنامەى) ھەقيان لەلايەن ئىمەوہ بۆ ھات، گوتيان :

بە دئىياى ئەوہ جادووويەكى روونہ ﴿۷۶﴾ مووساش گوتى: ئايا دواى ئەوہى ھەقتان بۆ ھات، دەئىن : ئايا ئەوہ جادووويە؟ لە ھالىكدا كە جادووگەرەن بە مراد ناگەن؟ ﴿۷۷﴾

گوتيان : ئايا بۆيە ھاتووويە لامان كە لە ئەو (پى) ھى بابو باپىرانمان لەسەرى بوون. لامان بەدەى، گەورەى لە زەوييدا بۆ ھەردووكتان بى؟ (مادام وايە) ئىمە بە ھىج جۆرىك بۆ ئىوہ نابىنە بروادار ﴿۷۸﴾ فىرەونىش گوتى: ھەرچى جادووگەرى زاناو كارامەيە بۆم بىنن ﴿۷۹﴾ ئنجا كاتىك جادووگەرەكان ھاتن، مووسا پى گوتن: ھەرچى دەتانەوئى (لە گورىسو پەتو گۆجان) فېئى بدمن ﴿۸۰﴾ ئنجا كاتىك شتەكانيان فېئىدا (بۆ جادووكردن) مووسا گوتى: ھەرچى كر دووتانە جادووويەو، بە دئىياى خوا پووچەئى دەكاتەوہ، مسۆگەر خوا كارى خراپەكاران چاك ناكات ﴿۸۱﴾ خوا بە وشە (بىيارە) كانى ھەق دەچەسپىنى، ھەرچەندە تاوانباران پىيان ناخۆش بى ﴿۸۲﴾ ئىدى جگە لە وەچە (تازە پىگەيشتووان) ئىك لە گەلەكەى (لە سەرەتاوہ) كەس برىواى بە مووسا نەھىنا، بەھۆى ترسانيان لە فىرەون و قسە رۆيشتووان (ى گەلەكەيان) دەوہ، كە ئەشكەنجەيان بەدات، بىگومان فىرەونىش خۆ بە بەزلگر بوو لە زەوى (مىس) داو.

بە دئىياى ئەو لە زىدەرپۆيى كاران بوو ﴿۸۳﴾ مووساش گوتى: ئەى گەلەكەم ! ئەگەر برواتان بە خوا ھىناوہ، تەنيا پشت بەو ببەستن، ئەگەر ملكەچن (بۆ خوا) ﴿۸۴﴾

(ئەوانىش) گوتيان: تەنيا پشتمان بە خواوہ بەستوہ، پەرورەدگارمان! مەمانكە بە نازارو ئەشكەنجە دراوى كۆمەئى ستمەكاران ﴿٨٥﴾ وە بە بەزمى خۆت لە كۆمەئى بېپرەوان قوتارمان بکە ﴿٨٦﴾ ئنجا سروشمان بۆ مووسا و براپەكەى كرد: كە لە ميسردا مەنزەلگيان (ى تايبەت) بۆ گەلەكەتان دابىن بکەن و، با مائەكانتان بەرەو پرووى يەكدى بن و، نوپز بەرپا بکەن و موژدە (ى سەرگەوتن) بە برەواداران بدە ﴿٨٧﴾ مووساش گوتى: پەرورەدگارمان! بېگومان تۆ جوانى و سامانت بە فىرەون و دارو دەستەكەى داوہ، كە سەرەنجام (خەلك) لە رېئى تۆ لادەدن، پەرورەدگارمان! سامانەكانيان بىسپرەو، دلېشان ببەستە، با برەوا نەهين، هەتا سزاو نازارى بە ئىش دەبين ﴿٨٨﴾ (خوا) فەرمووى: پارانەو مەكەتان گىرا بوو، دەجا رېك و راست بن و، هەرگىز نەكەونە شوين رېبازى ئەوانەى نازان ﴿٨٩﴾ ئنجا بەنى ئيسپرائىلمان لە دەريا پەراندنەو، يەكسەر فىرەون و سەربازەكانى، سنوورشكېنانەو ستمەكارانە، شوينيان كەوتن، هەتا كاتېك كە خنكانى گەشتى (فىرەون) گوتى: برەوام هېنا كە: جگە لەوہى بەنو ئيسپرائىل ئيمانيان پېهيناو، هېچ پەرستراوئىكى دېكە نىەو، من لە گەردنكە چانەم (بۆ خوا) ﴿٩٠﴾ (خوا فەرمووى :) ئايا ئىستا (برەوا دېنى؟) لە حالئىكدا كە پىشتەر سەرپىچىيت كردو لە تىكەمران بووى؟ ﴿٩١﴾ ئىمەش ئەمرو جەستەكەت دەرباز دەكەين، تاكو بۆ خەلكى دواى خۆت ببىە نىشانە (و پەندو عىبەرت)، بېگومانىش زۆرېك لە خەلكى لە نىشانەكانى ئىمە بىناگان ﴿٩٢﴾ بە مسۆگەرى (هۆزى) بەنى ئيسپرائىلمان لە شوينىكى باشدا نىشتەجى كردن و، لە بزىوہ خوئش و چاكەكان پىماندان، ئنجا هەتا زانيارىيان بۆ نەهات، نەكەوتنە راجىايى و ناكوئىبەو، (هېچ بىانو و پاساويكىيان نەبوو)، بە دلنىايى لە رۆزى قىامەتدا پەرورەدگار تەبرىريان لە نىواندا دەدات، (دادومرىيان لە بەيندا دەكات) لەوہدا كە تىيدا كەوتوونە راجىايى يەوہ ﴿٩٣﴾ .

(وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ) : واته: خوا ههق دهجه‌سپینن، (أَصْلُ الْحَقِّ: الْمُطَابَقَةُ وَالْمُؤَافَقَةُ). وشه‌ی (حَق) واته : شتی جه‌سپاو، شتیک که له‌گه‌ل شتیک پر به بیست بئ و له‌گه‌لی گونجاوبئ.

(سَيَبْطِلُهُ) : واته: پووچه‌لی ده‌کاته‌وه، (الإِبْطَالُ: إِفْسَادُ الشَّيْءِ وَإِزَالَتُهُ، وَالْبَاطِلُ ضِدُّ الْحَقِّ)، (إِبْطَال) بریتیه له‌وه که شتیک بی‌وو‌کینیه‌وه، یان لایبه‌ری، (باطل) پی‌جه‌وانه‌ی (حق) ه، (حق) واته: جه‌سپاو، (باطل) یش واته: شتیک پووچ و بئ بنه‌ما.

(ذُرِّيَّةٌ) : (ذُرِّيَّةُ الرَّجُلِ: وَوَلَدُهُ، وَالْجَمْعُ: الذَّرَائِيُّ وَالذَّرِيَّاتُ)، (ذُرِّيَّةُ الرَّجُلِ) واته: رۆله‌گانی، به (ذَّرَائِي وَذَّرِيَّاتٍ) کۆده‌کریته‌وه، (ذُرِّيَّة) ش بو‌خوی کۆیه.

(أَنْ يَفْتِنَهُمْ) : واته: سزایان بدات، (الْفِتْنَةُ: الإِخْتِبَارُ وَالِإِمْتِحَانُ، فَتَنَ الذَّهَبَ يَفْتِنُهُ فَتْنَةً)، (فتنه) به مانای تاقیکردنه‌وو جه‌رپاندن دئ، به‌لام لیره مه‌به‌ست پئی سزاو نازاردانیانه، چونکه نه‌سلی خوی (فَتَنَ الذَّهَبَ يَفْتِنُهُ فَتْنَةً) زپر که ده‌خریته سهر ناگر، قال دمبیته‌وه، چونکه به‌هویه‌وه ساغ و ناساغه‌که‌ی جیا دمبیته‌وه.

(لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ) : واته: خوی به بهرز ده‌گرت له زه‌وییدا، (عَلَاةٌ: غَلْبَةٌ، التَّعَالِي: الإِرْتِفَاعُ)، (عَلَاةٌ) واته: به‌سه‌ریدا زال بوو، (تعالی) واته: خو بهرز کردن.

(بَوَّءًا) : نیشته‌جئ بکه‌ن، (تَبَوَّءَ مَنزِلًا وَنَزَلَهُ، بَوَّءَ لَهُ مَنزِلًا: هَيَّأَهُ وَمَكَّنَ لَهُ فِيهِ)، (تَبَوَّءَ مَنزِلًا) واته: نیشته‌جئ بوو له‌و شوینه‌دا، (بَوَّءَ لَهُ مَنزِلًا) واته: شوینیکی بو‌ ناماده کرد، تییدا نیشته‌جئ بئ.

(قَبْلَةً) : (القِبْلَةُ: الجِهَةُ)، (قبلة) به مانای (لا) دئ، به‌لام ده‌شگونجئ به مانای به‌رانبه‌ر یه‌کدی بئ، واته: (مُتَقَابِلَةً).

(وَأَشَدُّ) : (شُدَّةٌ: اوثقه، شَدَّةٌ، يَشُدُّه)، واته: گریبده، گرییدا، گری دمدات، دهبه‌ستیتته‌وه.

(وَجَلَّوْنَا) : واته: تیمانیپرانند، (جَازَ الْمَوْضِعَ، سَلَكَهُ وَصَارَ فِيهِ، يَجُوزُ جَوَازًا)، واته: به شوینه‌که‌دا تیپه‌ری و گوزم‌ری کرد.

(وَعَدُوا) : (عَدَاهُ يَعِدُوهُ: جَاوَزَهُ) واته: تیپه‌پرانند، سنووری به‌زانند، (عَدَا عَلَيْهِ: عَدُوا وَعُدُوا، وَاعْتَدَى عَلَيْهِ، وَتَعَدَّى عَلَيْهِ)، هه‌موویان به مانای دمستدریژی کردد سه‌رو سنووری له به‌رانبه‌ریدا شکاند، دین.

(أَدْرَكَهُ) : (الْإِدْرَاكُ: اللُّحُوقُ وَاللَّحَاقُ، وَأَدْرَكَ: رَأَى، وَأَدْرَكَ: بَلَغَ)، (ادرك) به مانای بیگه‌یشتن و تیگه‌یشتن و بینین، دی.

(مُبَوَّأٌ صِدْقٍ) : (مَنْزِلًا جَيِّدًا) شوینیکی نیشته‌جیی باش.

مانای گشتی نایەتەکان

خوای ئەووی که باسی بەسەرھاتی نووح (علیہ السلام) ی کرد، لە سێ نایەتداو زۆر بە کورتیی، دوایی لە یەك نایەتدا نامازی کرد بە پەوانەکردنی ژمارمێهکی زۆر لە پێغەمبەرەکان، بۆ لای گەلەکانیان لە دوای نووح، ئنجا دیتە سەر باسی مووسا و ھاروونی برای، سەلاتو سەلامی خوا لەسەر ھەموویان بێ، دەفەرموی: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ﴾، وشەیی (ثُمَّ) لێرەدا گیرانەووەو بادانەووەی شتیكە بۆ سەر ئەووی دی، بەلام زانیان دەئێن: لێرەدا بۆ (الترأخي الرُتبي) بە دواداھاتنی پلەییە، بۆچی؟ چونکە مووسا (علیہ السلام) وەرچەرخانیک دروست دەکات لە پێغەمبەراییەتییداو، بە نەسبەت پێغەمبەرانی پێش خۆیەووە، ھەندئ شتی تازە دێنن، وەك دوایی وردتر باسی دەکەین :

- ١- گەلێك دەرباز دەکات لە ژێر چەنگال و چەپۆکی دەولەتێکی داگیرکارو حوکمرانیکی خوین رێژ، کە فیرعەونە.
- ٢- پاشان ئەو گەلە دەبات نیشتمانیکیان بۆ دیاری دەکات.
- ٣- دوایی شەریعەتێکی بۆ دەنێردریتە خوار.
- ٤- ژبانی ئابووری و سیاسی ئەو کۆمەڵگایە رێك دەخات.

کە پێغەمبەرانی پێشتر سەلاتو سەلامی خویان لەسەر بێ، کەمتر وابوو، بتوانن: ھەوارمێهکی سیاسی لە نیشتمانیکی دیاری کراودا، بۆ گەل و کۆمەڵگایەك دروست بکەن، بۆیە خوا دەفەرموی: ﴿ثُمَّ﴾ دوایی واتە: ئنجا لە پەوانەکردنی

پێغه مبه راندا گواستمانه وه بۆ قوئاغیکی دیکه، ﴿بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ﴾، دواى ئەو پێغه مبه رانه، ئنجا موسا و هاروونمان ناردن (سهلامی خویان لى بى) بۆ لای فیرعهون و قسه رۆشتوو مگانی.

(ملاً) وهك زۆر جاری دیکهش گوتوو مانه: ئەوانه ن كه چاوو دلى خهلك پڕ دمهكەن له سامو ههیبهتو، مهبهست پێیان قسه رۆشتوو ان و زله زلان و ئەوانه ن، كه دهگونجی بلێین: دهسته و دایه ره و دهست و پێو مندو، ئەوانه ن كه فیرعهون پشتی پى بهستوون بۆ حوكم پرانییه كه ی خوی ﴿بِأَيِّنَّا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا تُجْرِمِينَ﴾، (ئیمه موسا و هاروونمان بۆ لای فیرعهون و دهست و دایه ره كه ی نارد) به نیشانه گانمانه وه، لێره دا (آیات) دهگونجی ئەو رستانه بن، كه فهرمايشتی خویان لى پێك دى، دهشگونجی مهبهست پێیان موعجیزمگان بن، واته: بهو به لگه رۆشنانه وه كه دهیسه لمینن: موسا و هاروون پێغه مبه رى خوان، ﴿فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا تُجْرِمِينَ﴾، كه چی ئەوان خویان به زلگرتو، كۆمه لێكى تاوانبار بوون، یانى: بههۆى تاوانبارییانه وه، سیفه تی خۆبه زلگریان تیدا بوو.

﴿فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ﴾، كاتێك له لایه ن ئیمه وه هه قیان بۆ هات، گوتیان: بێگومان ئەمه جادوو یه كى روون و ناشكرایه.

ته ماشایان دمه كرد: موعجیزه كه ی موسا كاریگه ریه كى ناسروشتی و نا ناسایى هه یه، هه لبه ته ده یانزانی كه جادوو نیه، به لام بۆ هه لخه له تاندنی خه لك و چه واشه كردنیان، ئەو قسه یه له لای خه لكێكى ساده، رهنگه ره واجی بوو بى، گوتبیان: ته ماشا بكه ن! كاریگه ریه كى نا ناسایى هه یه، كه واته: ئەوه جادوو یه!

ئنجا دمه فرموی: ﴿قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هٰذَا﴾، موسا فه رموی: نایا دواى ئەوه ی هه ق بۆ لاتان هات، پێى ده لێن: نایا ئەوه جادوو یه؟!

﴿ وَلَا يُفْلِحُ السَّحْرُونَ ﴾، لە ھالىكىدا كە جادووگەرەن بە مراد ناگەن و سەرفراز نابن (بەلام من سەركەوتنەم بە پىشتوانىي خوا، مسۆگەرە) كەواتە: ناگونجى كارمەكى من جادوو بى، ئەو پەيامەى ھىناومە، ھەق و راست و پەوانەو، بەرنامەى تىروتهواوى زيان و گوزمرانە، وە ناشگونجى من جادووگەر بەم، چونكە ئايندەيەكى رۆشنم ھەيەو، دوايى دەشيبينن !

ئەوان چىيان گوت؟ ﴿ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَلْفِنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا ﴾، ئايا ھاتووئە لامان تاكو ئەوئە ئيمە بابو باپىرانى خۇمان، پىشىنانى خۇمانمان لەسەر بىنيو، لەو ھەلامان بەدى؟ ﴿ وَتَكُونُ لَكُمْ أَلِكْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ ﴾، وە گەورمىي و بالادەستىي لە زەوييدا، (واتە: لەسەر زەمىنى ميسردا) بۇ ئيوە بى، ئايا بۇ ئەو ھاتوون؟ ﴿ وَمَا نَحْنُ لَكُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴾، وە بە دلىيائى ئيمە بۇ ئيوە نابىنە بروادار، واتە: بە راستان دانانىين.

چونكە ئيوە بۇيە ھاتوون ئيمە لە بەرنامەو رىبازى پىشىنانمان لابدەن و، خۇشتان گەورمىيمان بەسەردا بگەن، كە ديارە ئەو ھە تۆمەتىكى بى بنەما بوو، چونكە ھەر لە ئەسلىدا مووسا و ھاروون چوون بۇ دەربازکردنى بەنى ئيسرائىل و، گوتيان : گەلەكەمان وئ بەدئەو، با برۆين و چىدىكە مەيانچەوسىننەو، وەك دەفەر موئ : ﴿ فَأَنبِأَهُمْ قَوْلًا أَنَا رَسُولُ رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تَعْذِِبْهُمْ ... ﴾ (١٧) طە، واتە: بچنە لاي (فیرعەو و) بلاین: ئيمە پىغەمبەرى پەرومردگارتین، بەنى ئيسرائىلمان لەگەل بنیرمو سزايان مەدە.

ئەو گەلەى كە سالەھای سالە سۆغرمو بىگاریان پى دەكەى و، دەيانچەوسىننەو، نیرمومزەمکانیان سەردەبېرى و، مئىينەکانیان دەھئلیئەو، وئمانبەدە با بىانبەين و خوا حافىز!

ننجا نایا فیرعهون چی گوت؟ ﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ أَتَأْتُونِي بِكُلِّ سَحْرِ عَلِيمٍ ﴾، وه فیرعهون گوتی: هه موو جادووگه رێکی زاناو کارامه و شارهزام بۆ بێنن.

چونکه نهوهی مووسای به جادوو تەفسیر کرد، دیاره جادووش به جادوو بهرپهچ دەدرێتهوه، به حیسابی خۆی ﴿ فَلَمَّا جَاءَ السَّحْرَةُ قَالَ لَهُم مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا

أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴾، کاتیک جادووگه رهکان هاتن، مووسا پێی گوتن: هه رچی فرپی دهن، فرپی بدن، هه رچی دهیهاوین، بیهاوین، گۆچان و پهتو گوریسیان پێ بوون فرپیان داوون و له پێش چاوی خهک بوونه مارو چهزیا، مووسا زۆر بێ منهتانه و بێ باگانه گوتی: هه رچی فرپی دهن، فرپی بدن، چ جادوو بهک دهیکه، بیکه.

له سوورمتی (طه) و له سوورمتی (الشعراء) داو، له سوورمتی (الأعراف) دا، زۆر به وردیی و به تفصیل باسی نهو رووداوی کۆکردنهوهی جادووگه ران له دژی مووسا و هاروون، گراوه.

ننجا سوورمتی (یونس) یش دواي نهو سوورمتانه هاتۆته خوار، بۆیه که لهویدا تەفصیل و درێژهکە ی هاتوه، لێره دا به پێویستی نهزانیوه دووباره ی بکاتهوه، چونکه لێره دا گیرانهوه ی نهو بهسه رها ته بۆ نهوه نیه، داخۆ جادووگه رهکان چۆن هاتن و. فیرعهون چی کرد؟ به لکو مه بهست نهومیه که له لایه که وه : مسولمانان په ند و مر بگرن له و بهسه رها ته، که ئیومش داها تووو سه رمنجامتان، وه ک هی مووسا و هاروون و نهو خه لکه ی که له گه ئیاندا بوون، ده بێ، له لایه کی دیکه شه وه: هۆشداریی پێدان و ترساندن ی کافر هکانیشه که: ئیومش سه رمنجامتان، وه ک هی فیرعهون و دارو دهسته که ی ده بێ.

ههروه ها بۆ هه موو بر وادارانیک له هه ر چاخ و سه رده میک دابن و، هه موو نه یارانیک ی ئیسلام و مسولمانان، له هه ر چاخ و سه رده میک دابن، له گیرانهوه ی نه م بهسه رها ته دا، نامانج نهومیه، بۆیه ناچیته نیو ورده کاریه کانی دیکه وه.

ننجا دمه رموی: ﴿ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾، کاتیک که هه لیاندان {واته: نه وهی که هه لیاندا، هه لیاندا، گۆچان بوون، گوریس بوون، هه رچی بوون} مووسا گوتی: نه وهی که کردتان، جادوویه ﴿ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ ﴾، بیگومان خوا هه لیده و مشینیته و هو بووجه لی دهکاته وه، ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾، بیگومان خوا کاری تیکدهران چاک ناکات (نهمه په کیکه له یاساکانی خوا) ﴿ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴾، خواش هه ق دهچه سپینتی به وشهکانی خوی، به یاساکانی خوی، به برپاره مکانی خوی (که لیردها مه بهست پی برپاره قه دمری و ته کوینییه مکانی خوی په رومردگان، خوا هه ق دهچه سپینتی) هه رچهنده تاوانبارانیش پیان ناخوش بی و له سه ر دلیان قورس بی.

ننجا دمه رموی: ﴿ فَمَا أَمَّنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ﴾، جگه له وه چه په کی تازه پیگه یشتوو، جگه له کۆمه لیکي گهنچ و تازه پیگه یشتوو له گه له گه کی، که سی دیکه بروای به مووسا نه هینا، نه وانیش به مه ترسی زۆروه له فیرعه ون و له دست رۆیشتووانی خۆشیان {واته: له دست رۆیشتووانی به نی ئیسرانیلیش، که کریگرته و پیومندو پاشکوی فیرعه ون و دارو دهسته گه ی بوون} دمه ترسان که سزایان بدن، نه شکه نه جیهان بدن، ﴿ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ ﴾، بیگومان فیرعه ون زۆر خوی بهرز کردبووه له زمویدا، واته: زۆر بالادهستی ده نواند، سته می دمکردو خوی به سه ردا فه رز کردبوون، ﴿ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴾، بیگومان فیرعه ون له زیدمرویی کاران بوو.

کەواتە: ئەو کۆمەنە گەنجه که برۆایان بە مووسا هیناوهو ترساون، فیرعهون سزایان بداتو، ترساون قسه رۆیشتوووهکانی گەلی بەنی ئیسرائیل، که له دەوری فیرعهون بوونو، ئەوانیش هاوکاری فیرعهون بوون، بۆ سزادان و نازاردانیان، ناههقیان نهبووه ! چونکه فیرعهون ههم بالادەست بووه، ههم زۆر زیدمرۆییکارو تیپهپێنەر بووه، له ههموو سنوورەکان، ﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ يٰقَوْمِ اِن كُنْتُمْ ءَامَنُۢم بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْۤا اِن كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴾، وه مووسا گوتی: ئەهێ گەلهکههه! ئەگەر ئێوه برواتان به خوا هیناوه، ههر پشت بهو ببهستن، ئەگەر بۆ وی ملکهجن.

ههلبهته که دهفهرموی: تهنیا وهجهیهک له گهلهکهی مووسا ئیمانیا به مووسا هینا، وا پیدهجن، ئەوه له سههرهتاوه بووبی، چونکه دوایی ههموو بهنی ئیسرائیل لهگهڵ مووسادا دهجنو، دهربازیان دهکات له میسرۆ، پێشیا ن دهکهویو دهریای سووریا ن بۆ شەق دەبی، دوایی دهیانپهپێنیتهوه بۆ دهستی (سینا) دیاره ههموو بهنی ئیسرائیلی لهگهڵ جووه، مهگەر کهسیکی وهک قاروون، که نهویش ههر له گەلی مووسا بووه، وهک دهفهرموی: ﴿ اِنَّ قَارُوْنَ كَانَتْ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبِعٰى عَلَيْهِمْ ... ﴿٧٦﴾ القصص، واته: بێگومان قاروون له گەلی مووسا بوو ستهمی لیکردن. مهگەر کهسیکی ناوا، تاكو تهرايهك، ئەگەرنا ههموویان لهگهڵی چون.

کەواتە: دیاره له سههرهتاوه، تهنیا گەنجهکان برۆایان به مووسا هیناوه، ئەگەرنا گەلی بەنی ئیسرائیل به گشتی برۆایان پێ هیناوه، بۆیهش مووسا دهلی: ئەهێ گەلهکههه! ئەگەر برواتان به خوا هیناوه، ههر پشت بهو ببهستن، ئەگەر بۆ وی ملکهجن ﴿ فَقَالُوْۤا عَلٰى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴾. گوتیا ن: پشتمان ههر به خوا بهستوه، ئەو وهکیلی ئیمهیه، ئەو کار پێ سپێردراوی ئیمهیه، پهرومردگارمان! مهمانکه به جیی ئەشکهنجهو نازار بۆ کۆمەلی ستهمکاران واته: وا مهکه، که ئەوان ئەشکهنجهمان بدنو نازارمان بدن، یاخود: وا مهکه که ئیمه ببینه هوکاری نهوهی ئەوان بههۆی ئیمهوه، که ژێردهستو زمبوونو بێدهسهلاتین، له ناینهکهمان له پهيامهکهی مووسا (عليه السلام) بکهونه گومانهوه.

﴿ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾ ٨٦ ، وە بە بەزەیی خۆت لە كۆمەڵی بیبروایان دەربازمان بكەو قوتارمان بكە.

هەلبەتە خوا ﷻ دوعاكەى قبوول كردوون، چونكە دوایی سەرمنجامەكە وابوو، ﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا ﴾ ، وە سەرۆشمان كرد بۆ مووسا و بۆ برابەرەكەى، كە لە میسر چێگا و رێگا بۆ خەلكەكەتان بەیدا بكەن.

حەتمەن پێشتر چێگا و رێگەیان هەبوو، بۆیە دەبێ لێردا مەبەست ئەوەبێ كە چێگا و رێگایەكى تایبەت و نەینى، یاخود چێگا و رێگایەكى وا كە لاچەپ و دووربێ دەسلاتی فیرعەون، یاخود لە چاوی جاسووس و سیخوڕەكانی فیرعەون، بۆئەوێ هەركاتێك كە پێویست بوو، شار بە جێبەجێن و بڕۆن، ﴿ وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ٨٧ ، با مالهەكانیشتان بەرەو پرووی یەكدی بن (ئەو وە واتایەكى) یاخود: مالهەكانی خۆتان بكەن بە پەرستگا، واتە: هەر لە مالهەكانی خۆتاندا پەرستن و طاعت بۆ خوا ئەنجام بدەن ﴿ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ، وە نوێژ بەرپا بكەن، بڕوادارانیش دلخۆش بكە، موزدەیان پێ بدە {كە سەرمنجام بۆ ئەوانەو، دەرباز دەبن لەو ئیھانەو سووكی و سۆغەرەو بیگارو زولم و ستمەى فیرعەون} .

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا رَبَّنَا ﴾ ، وە مووسا گوتى: ئەى پەرۆمردگارمان! تۆ جوانی و سامانیكى زۆرت لە ژبانی دنیا، بە فیرعەون و دەستە و دایەرە دەست رۆشتوو هەكانی فیرعەون، بەخشبوو، ﴿ رَبَّنَا ﴾ ، ئەى پەرۆمردگارمان! (بۆیەش پێتداون:) ﴿ لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ﴾ ، كە سەرمنجام خەلك لە رێی تۆو لە رێبازی تۆ لابدن، واتە : لەجیاتی

ئەوێی که ئەوێ وهک نیعمه‌تیکی خوا به‌کار بێنن، له پڕماه‌ندیی تۆدا، سه‌ره‌نجامه‌که‌ی وایه ئەو سه‌روه‌تو سامان و جوانیی و زرقو برقه، به‌کار دێنن بۆ هه‌ڵخه‌له‌تاندنی خه‌لك و چه‌واشه‌کردنی خه‌لك و له پێی خوا لادانی خه‌لك، ﴿ رَبَّنَا اَطْمِسْ عَلَیْ اَمْرَالِهِمْ وَاَشْدُدْ عَلَیْ قُلُوبِهِمْ ﴾، ئە‌ی په‌رومردگارمان! ماله‌کانیان بسپروه (واته: له بهینی به‌ره، با هه‌چی لێ نه‌مێنێ) دلێشیان بیه‌سته، دلێان گری بدهو توندی بکه، ﴿ فَلَا يُؤْمِنُوْا حَتّٰی یُرُوْا الْعَذَابَ الْاَلِیْمَ ﴾، با بپروا نه‌هینن تاكو نازاری به‌ نیش ده‌بینن.

ئنجنا نازاری به‌ نیش یان خنکانه له‌ ده‌ریای سووردا، دوا‌ی ئەوێ که پراوه‌دووی مووسا و هاروون و گه‌له‌که‌یان ده‌نێن، یاخود مه‌به‌ست پێی سزای به‌رزخ و پاشان سزای دۆزه‌خه.

﴿ قَالَ قَدْ اُجِیْبَتْ دَعْوَتُكُمْ فَاَسْتَقِیْمَا ﴾، خوا فه‌رمووی: پارانه‌وه‌که‌تان گیرا بوو، وه‌لام درایه‌وه، ئیوه‌ش پێک وه‌ستاو بن راست بن، ﴿ وَلَا تَتَّبِعَنَّ سَبِیْلَ الَّذِیْنَ لَا یَعْلَمُوْنَ ﴾ ۸۱، وه‌ نه‌چن، (زۆر به‌ جه‌خت گردنه‌وه) به‌دوا‌ی رێبازی نه‌وانه بکه‌ون، که نازانن، مادام خوا له‌گه‌لتان به‌ لوتفو میهرمه‌بانه، ئیوه‌ش فه‌رمانبه‌ریی بۆ بکه‌ن و به‌ دوا‌ی رێچه‌کی نه‌زانان مه‌که‌ون.

له‌ کۆتایی دا ده‌فه‌رموی: ﴿ وَجَنُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِیْلِ الْبَحْرَ فَاَتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجَنُودُهُ، بَعِیًّا وَعَدُوًّا حَتّٰی إِذَا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ ءَاَمَنْتُ اَنْهُ، لَا اِلَهَ اِلَّا الَّذِیْ ءَاَمَنْتَ بِهٖ، بَنُوْا إِسْرَائِیْلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴾ ۱۰، وه‌ به‌نی ئیسرائیلیمان له‌ ده‌ریاکه‌ تێپه‌راند، په‌راندمانه‌وه، فه‌یره‌ون و سه‌ربازه‌کانیشی ده‌ستدرێژکارانه و سه‌ته‌مکارانه شوپنیا‌ن که‌وتن {هه‌تا ئەوان پێیان زانیوه، دیاره ماومیه‌ک دوور که‌وتوونه‌وه، هه‌تا

فیرعهونیش به خوئی و سوپایه‌گهی، ساز دمی، ماوهیه‌کی پیده‌چی، یا خود زور به خیرایی شوینیان کهوتن، ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ ﴾، {ثنجا کاتیک که دوا کهسی گلی نیسپرائیل له دهریاکه پهرینه‌وهو، دوا کهسی فیرعهون و دارو دهسته‌گهی هاتنه نیو دهریاکه‌وه، دیاره مه‌سافه‌یه‌کی زور بووه، چهند کیلومتر بووه، دهریا ویک کهوته‌وه} وه کاتیک که (فیرعهون) کهوته ژیر ناوو خهریکی خنکانی بوو، ﴿ قَالَ ءَأَمِنْتُ أَنَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي ءَأَمِنْتُ بِهِ، بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، گوتی : بپروام هیئا که جگه لهو پهرستراوی بهنی نیسپرائیل بپروایان پی هیئاوه، هیچ پهرستراوی دیکه نینو، من له ملکه‌چانم و له گهردن که‌چانم (بو‌خوا).

خواش ﴿﴾، (یان فریشته‌کان)، فهرمووی : ﴿ ءَأَلْتَنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ ﴿۱۱﴾، نایا نیستا {نهو ههمزه(ا)یه ههمزه‌ی پرسپارکردنی نکوویی لیکه‌رانیه (همزه‌ الإستفهام الإنکاری)} بپروا دینی، له حالیکدا که پیشتر سه‌رپیچیت کردوه، تو له تیکدهران و خرابه‌کاران بووی؟! ﴿ فَالْيَوْمَ نُنَجِّكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَ آيَةً ﴾، نه‌مرو جسته‌گمت دمر باز ده‌گهین {جسته‌گه‌شت بویه دمر باز ده‌گهین} تاگو بو خه‌لکی دواي خوت، ببیه په‌ندو عیبرت و نیشانه ﴿ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنَّا يَخْتَفُونَ ﴾ ﴿۱۲﴾، وه بیگومان زوریک له خه‌لکی، له نیشانه‌کانی نیمه، له بیئاگیانن (په‌ندیان لی و مرناگرن).

ثنجا له دوا برگه و دوا قوناغی نه‌م به‌سه‌رهاته‌دا، ده‌فهرموی : ﴿ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مَبُوءًا صِدْقٍ وَرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾ ﴿۱۳﴾، وه بیگومان نیمه بهنی نیسپرائیلمان نیسته‌چی کرد، به نیسته‌جی‌کردنیکي چاک.

واتە: لە سەر زەمینییکی باشد، که پر بوو له نازو نيعمهت، سەرەتا لە دەشتی سینا که خوای پەروردگار گەزۆی بوو دباراندن و، بالئەندە سەمانیی دەهاتن لە نیزیکیان دەنیشان و، لێیان بەهرەمەند دەبوون، ئنجا دوایی چوونە شام، ﴿وَرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾، وە لە رزقە خوێش و بەتام و بە سوودەکان بژیومان دان، هەتا زانیاریان بوو نەهات، نەگەوتنە دووبەرەکی و ناکۆکی لە نیوان خوێاندا، واتە: که گەوتنە دووبەرەکی و ناکۆکی. هیچ بیانوویەکیان نەبوو، چونکە بەرچاویان رۆشن کرابوو، زانیاری وەحییان لەبەردەستدا بوو، ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾، بێگومان پەروردگار لە رۆژی قیامەتدا، لە رۆژی هەڵسانە وەو زیندووکرانە وەدا، لە وەدا که تێیدا گەوتوونەتە راجیایی و کێشە و مشتومرە وە، دادووریان لە بەیندا دەکات.

واتە: دیاری دەکات: کێ لەسەر هەق بوو، کێ لەسەر ناهەق بوو؟ کێ چەندە خەتا بوو؟ کێ کەمتر؟ کێ زیاتر؟ یاخود کێ رستی گرتووە؟ کێ ریی چەوتی گرتووە؟

چهند مه‌سه‌له‌یه‌کی گرنگ

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م :

قۇناغی یه‌که‌م: که نایه‌تکانی (۷۵ و ۷۶ و ۷۷ و ۷۸) ده‌گرنه‌وه، واته: جوار
 نایه‌ت، ناوا ده‌ست بی ده‌کات: ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ
 فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
 جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لِسِحْرٌ مِّمِّينِ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَىٰ
 اتَّقُوا اللَّهَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
 قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَلْفِنَا عِوًا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي
 الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وشه‌ی ﴿ ثُمَّ ﴾، پیش‌تریش باسما‌ن کرد که (ثُمَّ) زانایان ده‌لین: (للتراخي
 الرُّبِّي، لَأَنَّ بَعَثَ مُوسَىٰ وَهَارُونَ كَانَتْ أَعْظَمُ مِنْ بَعَثَ مَنْ سَبَقَهُمَا)، (ثُمَّ) لیرمدا
 بؤ نه‌ومیه که شتیک به دوا‌ی نه‌وی دیکه دابی، به‌لام له رووی پله به‌ندییه‌وه،
 له رووی پله‌یه‌کی به‌رزترو گرنگتر له‌وه‌ی پیشی، چونکه ره‌وانه‌گرانی مووسا‌و
 هاروون مه‌زتر بوو له ره‌وانه‌گرانی نه‌وانه‌ی پیشیان که‌وتبوون له پیغ‌ه‌مبه‌ران
 سه‌لاتو سه‌لامی خوا له‌سه‌ر هه‌موویان بی :

/ ۱ / لە رووى عەقىدەبىي و فىكرىيەو:

بەنى ئىسرائىل دواى ھاتنى مووسا و ھاروون، كە ھەر لە خۆشيان بوون، وەرچەرخانىكى عەقىدەبىي و فىكرىي سەدو ھەشتا (۱۸۰) پلەبىيان بەسەر داھات، كە پىشتەر ديارە سەرگەردان و سەرلىشىواوو بى ناسنامە بوون، واش پىدەچى زورىان ھەر لەسەر ئايىن و بەرنامەى فىرەعون بوون، بەلام بە ھاتنى مووسا، خوا ھىدايەتيان دەدات بۇ ئايىنى خوا بە يەگرتن، يەك خوا پەرستن، ئەو لە رووى عەقىدەبىي و فىكرىيەو.

/ ۲ / لە رووى كۆمەلايەتییەو:

كە پىشتەر ملیان كەچ كەردبوو، ملیان درىز كەردبوو بۇ سۆغەرەو بىگارى فىرەعون و دەستەو دايەرەكەى، ملیان كەچ كەردبوو كە فىرەعون بە كەيفى خۆى لە پياوھەكانى دەكوشتن، ئافرمتاكانىشى دەھىشتنەو، دواى ھاتنى مووسا، جۆرىك لە پىكەو بەيوەست بوونى كۆمەلايەتییەو، جۆرىك لە نەفس بەرزىي (عزّة النفس) و باومر بەخۆبوون، متمانە بەخۆبوونيان بۇ دروست بوو، بەھۆى ئايىن و بەرنامەو ھىدايەتى خواو، كە ھەمىشە شەرىعەت و بەرنامەى خوا، ئەو گۆرانكايە ئىجابىيانە بەسەر كۆمەلگايەكاندا دىنى.

/ ۳ / لە رووى ئابوورىي و لە رووى سىياسىيەو:

بە تايبەتى دواتر كە لە ژىر جەنگال و پۇستالى فىرەعون و دارودەستەكەى دەربازيان دەبى، دەچنە دەشتى سىنا، پاشان دەچنە شام، لەوئى قەوارەى سىياسىيان بۇ دروست دەبى، دوايى نىشتمانىكيان بۇ پەيدا دەبى، دەبنە قەوارەيەك و كۆمەلگايەك، دوايى مووسا (عليه السلام) خوا تەوراتى پىدەدات، كە تەورات يانى: شەرىعەت، بەرنامە، وە بەو تەوراتە بەو شەرىعەتە لايەنەكانى: خىزانىي و ئەخلاقيي و كۆمەلايەتییەو سىياسىي، عەسكەرىي و ئەمنىيان، رىك دەخات، بۆيە بەراستى ھاتنى مووسا و ھاروون سەلات و سەلامى خواپان لەسەر بى، بۇ لاي بەنى ئىسرائىل، پاشان دەربازگردنى بەنى ئىسرائىل، لەبەين چوون و لەبەين برانى

دوژمنەکانیان، کە فیرعەون و دارو دەستەگەیی بوون، ئەوێ گۆرانکاریی و مەرچەرخانێکی گەورە بوو، لە میژووی پێغەمبەرانی صەلات و سەلامی خۆیان لەسەر بێ.

ئێستاش با ئەو چوار نایەتە کە باسی قوئاغی یەگەم دەکەن، لە چوار دە برگەدا بتوێژینەو:

برگەیی یەگەم : ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ ﴾، واتە: لە دواي پێغەمبەرانی پێشوو ناردمان، کێی نارد؟

برگەیی دوووم : ﴿ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَأِيهٖ ﴾، مووسا و هاروونمان صەلات و سەلامی خۆیان لەسەر بێ، ناردن، بۆ لای فیرعەون و دارو دەستەگەیی، ئنجا نایا: ئەو فیرعەونە کێ بوو؟!

هەندێ لە زانیان دەلێن (منظطاح الثانی) بوو، کە یەگەم بوو لە فیرعەونەکانی خیزانی نۆزدەهەم، (الأسرة التاسعة عشرة)، لەو خیزان و بنەمالانەیی کە حوکمی گەلی (قبط)یان کردو، لە میسر، کە بە مەزەندە: (١٤٩١) سال پێش لەدایکبوونی عیسا علیە السلام بوو،^(١) وەك زۆرێک لە سەرچاوەکان ناماژمیان پێداو، بەلام لە ناوێکەیدا هەندێک دەلێن: ئەو ناوێ بوو، هەندێ دەلێن: ناویکی دیکە بوو.

برگەیی سێهەم : کە دەفەرموی: ﴿ وَمَلَأِيهٖ ﴾، (المال: خاسة الناس و سادتهم) خەلکی تاییبەت و قسە پوشتووان و کاربەدەستانی خەلک.

برگەیی چوارەم : کە دەفەرموی: ﴿ بِأَيْنِنَا ﴾، دیارە (آیات) وەك پێشتریش باسمان کرد، هەم دەگونجی ئەو پەيام و بەرنامەیی خۆی، کە لە رستهکان پێک دێ، وەك چۆن قورئان لە نایەتەکان پێک دێ، هەر سوورمێک لە چەند نایەتێک پێک دێ،

(١) التحریر والتنویر، ج ١١، ص ٢٤٧، هیناویەتی.

دەشگۆنجی مەبەست پێی ئەو موعجیزانە بێ، کە خوا بە موسای دابوون، کە
لە سوورەتی (الإسراء) دا خۆی بەروردگار ژمارمەکیان باس دەکات، دەفەرموی :

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسَلَّ بِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿۱۱۱﴾ ، واتە: وە ئیمە نوو نیشانە و موعجیزەمان بە موسا دابوون، لە بەنی ئیسرائیل بپرسە، کاتیک کە موسا هات بوو لایان، فیرعەون پێی گوت: ئەی موسا! من بە جادووگەرت دەزانم، بە جادووگەرت تێدەگەم، دوایی موساش علیه السلام وەلامی دەداتەو.

برگی پینجەم : کە دەفەرموی : ﴿ فَاسْتَكْبَرُوا ﴾ ، خۆیان بە زلگرت، شارمزیانی زمان دەئین: (سین) و (تاء) ی سەر وشە (استکبروا) بوو گەیانندی زیدەرۆیی کردنە، لە خۆ بە زلگریاندا، ئەگەرنا خوا دەیتوانی بھەرموی : ﴿ فَتَكْبَرُوا ﴾ بەلام (فاستکبروا) یانی: زۆر خۆیان بە زلگرت.

برگی شەشەم : کە دەفەرموی : ﴿ وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴾ ، واتە: پێشتر هەر کۆمەئێکی تاوانبار بوون، یانی: عادیان تاوانکردن و خرابە کردن بوو، بەهۆی تاوانکاری و خرابەکاریانەو، خۆیان بە زلگرت، بابای خرابەکارو تاوانکار، چۆن ملکەج دەکات بوو پەيام و بەرنامەیهک کە دەئێ: تۆ لەگەڵ ئەوی دیکە وەك یەك و، بوو نیه دەستدریزی بکەیه سەر مال و نەفس و نامووسی هیچ کەس؟ ئەو کاتە رێی ئیجرام و تاوانی لێ دەگیرێ، بە حەقیقەت لە ئەنجامی تاوانبارییدا، ئینسان خۆ بەزلگری بوو پەیدا دەبێ، کە دەفەرموی : ﴿ وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴾ .

دیاره لە سوورەتی (المؤمنون) دا خوا ﷻ ناوا دەفەرموی : ﴿ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ

لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِدْوَانٌ ﴿۱۷﴾ ، واتە: فیرعەون و دارودەستەکە ی گوتیان: ئایا بپروا بێنین بە دوو بەشەران، کە گەلەکەشیان ملکەچی ئیمەن،

کۆیلەو ژێردەستی ئیمن، واتە: ئیمە ناچین بپروا بە دوو کەسی وا بئین، کە خەلکەکیان ژێردەست و زەبوون و زەلیلە لەبەردەستی ئیمەدا!

برگەى هەوتەم : ﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ

مُبِينٌ ﴾، ئنجای دواى ئەوەی هەقیان بۆ هات، (حق) یانی: شتی چەسپاو، شتیک کە حەقیقەتی هەبێ، نیومرۆکی هەبێ، کە بەرانبەرەکی بریتیه لە باطل، واتە: شتی پووچ و بۆش و بێ نیومرۆک، هەق لێردا بە پلەى یەكەم مەبەست پێی: خوا بەیەكگرتن و دادگەرییە، گومانی تێدا نیە : ئەو پەيام و بەرنامەیهی خوا بە مووسایدا ناردووە، کاکلەکەى و بناغەکەى بریتیه لە خوا بە یەكگرتن، تەنیا خوا پەرستەن و، بپروا بوون بە دیداری خوا.

باشان چەسپاندنی دادگەریی و، نەهێشتنی سەتەم زۆرو، پازاندنەومیان بە سیفەتی بەرزو جوان و، خۆ پاککردنەومیان و خۆ لە بێژینگ دانیان و خۆبژاردنیان لە سیفەتی نزم و خراب، لەسەر ناستی تاکیی، خێزانیی، سیاسیی، کۆمەلایەتی، تا دوايی.

برگەى هەشتەم : کە دەفەرموی: ﴿ مِنْ عِنْدِنَا ﴾، واتە: لەلایەن ئیمەوه ئەو

هەقیان بۆ هات، ئەک لە لایەن جگە لە ئیمەوه، ئنجای بەرنامەیهک هەق بێ و لەلایەن خواوه بێ، کە خاوم و بەدیھینەر و پەرورەدگاری هەموو کەسە، دیارە دەبێ و مەبەست، بەلام ئەوان چیان کردو چیان گوت؟

برگەى نۆیەم : دەفەرموی: ﴿ قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴾، گوتیان: ئا ئەمە

جادوویەکی ناشکرایە، (مُبِين) (ئسْم فاعِل) ه لە (أَبَان) ی (لازم) و، هاوواتای (بان) یە، (أَبَان) ی (لازم) یش، وەك (بان) واتە: (ظَهْر)، دەرکەوت، کەواتە: (مبین) واتە روون و ناشکرا، واتە: لێردا مەبەستیان موعجیزەکانی موسا (عليه السلام) بوو، بەتایبەت گۆچانەکەى و گوتوویانە: ئەوه جادوویەکی روونە.

(سبا) دا خوا دمفهرموی: ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرِيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴾ ، واته: وه له هیج ناوهدانیی و ولاتیکیدا ترسینه‌ریک و وریاکه‌رومییهک (واته: پیغهمبه‌ریک) مان نه‌ناردوه، مه‌گه‌ر خوشگوزمرانه‌کانی گوتووایانه: نه‌وهی نیوهی پی‌ره‌وانکراون، نیمه‌پی پی‌برواین. هه‌میشه نه‌وه عاده‌تیا ن بووه.

برگه‌ی سینه‌دهیم : ﴿ وَتَكُونَنَّ لَكُمْ أَلْكَرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ ﴾ ، وه (دمتانه‌وهی) گه‌ورمی بو‌خوتان بی له‌سه‌ر زه‌وی، گام سه‌ر زه‌وی؟ مه‌به‌ست پی سه‌ر زه‌مینی میسره.

چه‌مکی وشه‌ی (کبریاء) جیهه؟

(الْكَرِيَاءُ: هُوَ الْعِظْمَةُ وَإِظْهَارُ التَّفَوُّقِ عَلَى النَّاسِ) (کبریاء) بریتیه له مه‌زنیی و پیناندانی بالاده‌ستی به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه، که دیاره (کبریاء) هه‌ر شایسته‌ی خوای به‌رزو مه‌زن، هه‌ر خوا گه‌ورمی ره‌های هه‌یه، گه‌ورمی بی‌سنوور هه‌ر هی خواجه ، به‌لام گه‌ورمی خوا له‌گه‌ل میهره‌بانیی و حکمه‌تی و زاناییه‌که‌ی دایه، به‌لام مروّف که خوی به‌زل ده‌گری، له‌سه‌ر بناغه‌ی نه‌فامیی و سته‌مو دستدریژی، خوی به‌زل ده‌گری.

بوّیه خوا که گه‌ورمی ره‌ها هه‌ر هی نه‌وه، به‌لام مانای وانیه که سته‌م ده‌کات، چونکه خوای په‌رومردگار خاومنی هه‌موو سیفته‌به‌رزو په‌سندکانه، هه‌موو سیفته‌کانی خوای بی وینه پیکه‌وه تیکه‌لکیشن، گه‌ورمییه‌که‌ی خوا له‌گه‌ل میهره‌بانییه‌که‌ی و له‌گه‌ل کار به‌جیبیه‌که‌ی و له‌گه‌ل زاناییه‌که‌ی و له‌گه‌ل به‌خششه‌که‌ی، هه‌موویان پیکه‌وه‌من.

ننجا له‌کو‌تایی دا فی‌رعه‌ون و دسته‌ودایه‌ره‌که‌ی، دوا بریاری خویان راده‌گه‌یه‌نن:

برگەیی چوار دەیهەم : ﴿ وَمَا نَحْنُ لَكُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴾، وە ئێمە هەرگیز ئێو بە راست دانانن، یاخود هەرگیز بۆ ئێو نابینە بروادار.

ئەو لە قۆناغی یەكەم دا بەو شیومیە، فیرعەون و دارو دەستەكەیی، هەلۆیستی خۆیان زۆر ڕوون و ڕاشكاوانە، دەخەنەرۆو، بەلام بەداخەو نەرۆنییانەو كەللە ڕەقانە، لە بەرانبەر موسا و بەیامەكەیدا.

مەسەلەیی دووهم :

قۆناغی دووهم : ئەمیش لە چوار نایەت بێك دیت، نایەتەکانی : (٧٩ و ٨٠ و ٨١ و ٨٢)، قۆناغی دووهم بریتییە لە بانگکردنی فیرعەون بۆ جادووگەرەکان، جادووگەرانى شارمزاو، بېباکیی موسا (علیه السلام) لە جادووگەیانو، ڕاگەیانندی بېناکامیی جادووگەیان، خۆی پەروردگار ئاوا دەست پێدەكات : ﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ

أَنْتُونِي بِكُلِّ سِحْرِ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ

مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ أَلْقُوا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ

لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

﴿ ٨٢ ﴾ :

ئەم چوار نایەتەش لە چوار برگەدا شی دەكەینەو:

برگەیی یەكەم : ﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ أَنْتُونِي بِكُلِّ سِحْرِ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾، وە فیرعەون

گوتی: هەموو جادووگەریکی شارمزاو زاناو کارامەم بۆ بێنن، خریان بکەنەوود هەرچی جادووگەرە لە ولاتدا بۆم بێنن، واتە: لە هەر شوینیک جادووگەریک جنگ دەکەوئ، کئ جادووێهکی گەورەیی پئ دەکری، هەموویان خر بکەنەو.

برگەیی دووهم : ﴿ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلقُونَ ﴾

٨٠ ، دواى ئەوێ ساخیرمگان هاتنە لای فیرعەون و خربوونەو، وەك لە سوورمى (الشعراء) داو، لە سوورمى (طه) دا بە تەفصیل خواى پەنھانزان باس دەكات، هەرودھا لە سوورمى (الأعراف) دا، باسكراو: چۆن هاتوون، دواى كرى و پاداشت و خەلاتیان لە فیرعەون كردو؟ بەلام لیرەدا هەر بە كورتى دەفەرموئ: هەر دواى ئەوێ جادووگەرمگان هاتنە لای فیرعەون، مووسا پێى گوتن: ﴿ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلقُونَ ﴾، هەرچى فرێ دەدەن، فرێى بدن، دیارە جادووگە لەو جۆرە بوو، كە گۆچانیان فرێ داو، گورسو پەتیان فرێ داو، لە پێش چاوى خەلك بوونە مار، ئەم (ف)ایە سەر (فلمًا) واتە: كە جادووگەرمگان هاتن، یەكسەر دواى هاتنیان، مووساش گوتى: هەرچى دەتانهوى فرێى بدن، لە پەت و گۆچان، بیهاوین، هیچ درێغى مەكەن، ئەووش دەكاتە بێمەتیی و بێباکیى مووسا (علیه السلام).

(الإلقاء: رمى الشيء في اليد إلى الأرض)، (إلقاء) ئەومیه كە شتیكت بەدەستەو، بى، فرێى بدیه سەر عەرزى.

ئەمەش بەنگەیه لەسەر رەوابوونى، داواکردنى ئەهلى هەق، كە ئەهلى باتیل قسە بكەن، و، شتى خۆیان بخەنەروو، واتە: تۆ بۆت هەیه ئەگەر لەگەڵ كەسێكى مولحیددا، كەسێكى نەیارو دژ بە ئیسلام دا، گفتوگۆت كرد، بۆت هەیه پێى بێى: پێش فەرموو : قسەى خۆت بكە، چى پێتە بێى، چى لە هەگبەتدا هەیه، هەئیرپێژە، چونكە مووسا (علیه السلام) بە جادووگەرمگانى گوت: جادووگەمگانى خۆتان فرێ بدن، چى پێتانه فرێى بدن! بۆئەوێ دەرېكەوئ باى چەندە، تاكو دواپیش هەق دێتە بەرانبەرى، سەرمەنجام: پووچى و بۆشى و بى نۆمۆركى ئەو باتیلە دەرېكەوئ.

برگهی سییم : ﴿ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ

سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ ، نجا کاتیک فریاند (هرچی پتیاں بوو، گۆجان و پت و گوریس و هرچی بوو) مووسا پنی گوتن: نهوهی که نیوه هیناتان، جادوویه، نهوهی که کردتان جادوویه، بیگومان خوا هه‌لیده‌موشینیتته‌وهو پووجه‌ئی دمکاته‌وه.

چونکه هر بۆخۆی پووجه، وشه‌ی: (باطل) هر جهره‌سی بیژه‌گهی ده‌لالت دمکات له‌سهر شتیکی بۆشو و بن نیومرۆک، (باطل) و (طبل) و نهو وشانه‌ی که به (ب، ط، ل) پیک دین، وهک (ابن فارس) له (مقایس اللغة) دا ده‌لن: ده‌لالت ده‌کهن له‌سهر شتیکی که ده‌نگی هه‌بن، به‌لام سه‌نگ نه‌بن، یاخود رواله‌تی هه‌بن، به‌لام نیومرۆکی نه‌بن، به‌لام ده‌بن هه‌ق بیته به‌رانبه‌ر باطیل، نه‌وجار نهو (باطل)ه پووجه‌یه‌گهی و، بن نیومرۆکییه‌گهی دهرده‌گه‌وی.

دوایی مووسا ﷺ وهک یاسایه‌کی خوا له ژبانی به‌شهردا، ده‌یخاته‌وه، دمه‌رموی: ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ ، به‌دنیایی خوا کاری تیک‌دهران چاک ناکات، واته: ناهیلن نه‌نجامی هه‌بن، به‌لن زمر دهدا، خه‌لک چه‌واشه‌ دمکات، به‌لام دوایی بن ناکام و نه‌نجامه.

که دمه‌رموی: ﴿ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ﴾ ، ده‌لن: نهو (ما)یه له زمانی عه‌رمیبیدا (ما موصوله) به‌مانای (الذی) دئ، یانی: نهوهی که هیناتان جادوویه، هه‌روه‌ها خوینراویشه‌ته‌وه: (ما جِئْتُمْ بِهِ سِحْرٌ) ئایا نهوهی هیناتان، جادوو بوو؟!

نجا له گۆتایی نه‌م قوناغه‌دا دمه‌رموی :

برگەى چوارەم : ﴿ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴾ ﴿٨٢﴾

وہ خوا بە وشەکانى خۆى حەق دەجەسپینى، ھەرچەندە تاوانباران پێشيان ناخۆش بى، ھەرچەندە نارازيش بن.

لێردەدا وشەى (كلمات) وەك زۆر جارى دیکەش گوتوو مانە، (الكلمات مستعارة لتعلق قدرة الله تعالى بالإيجاد والتكوين) واتە: (كلمات) وشەگان، خوازاو ھتەوہ بۆ چۆنیەتى پەيوەست بوونى دەسەلاتى خوا، بە دروست بوون و ھینانە دى شتەکانەوہ.

دەشگونجى بلاین: (كلمات) ﴿ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ﴾ {كە خوینراویشتەوہ: (بکلمتہ) لە شوینى دیکەش دا (كلمة) ھاتوہ} واتە: بپارەگانى خوا، يان ياساگانى خوا، يان ويست و نیرادەى تەکوینى و قەدەمى خواى پەرەردگار، کە سىفەتیکى خوايەو شتەگانى پى ئەنجام دەدات.

واتە: موسا (عليه السلام) لێردەدا ئەو راستیە پادەگەینى کە کردەوہى ئەوان، بى ئەنجام دەبى، مادام تیکدەرو خرابەکارن، خوا کردەوہگەيان دەبووچینیئەوہ، پیلانەگەيان ھەلدەوہشینیئەوہ، ئەو ھەقەش کە موسا ھیناویەتى خوا بە ھاروون و مووسادا ناروویەتى، ئەو ھەقەش، خوا بە بپارەگانى خۆى، بە ياساگانى خۆى، دەجەسپینى، چونکە ئەوہى کە لە زيانى خەلکدا سوودى ھەيە، دەمینیئەوہ، ئەوہى کە زيانى ھەيە، دەروات، وەك خوا دەفەرموى : ﴿ ... فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ

جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُتُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴾ ﴿١٧﴾

الرعد، پووش و پەلاش و خشپ خال و کەفو کوئى سەر دەریاو لافاو دەروات، بەلام ئەوہى سوودى ھەيە بۆ خەلک، کە ناوگەيە دەمینیئەوہ، عەرەب دەلین: (لا يَصِحُّ إِلَّا الصَّحِيح) ھەر ئەوہ راست دەردەجى، کە راستە، بەلام شتى دیکەى پووج، با خەلکیکیش پى ھەلخەلەتى، سەرەنجامەگەى دەردەگەوى، وەك گوتراوہ: (مەیدانى درۆیە کورتە).

مەسەلەى سێیەم :

قوناغى سێیەم: ئەمیش لە چوار نایەت پیک دى: (۸۲، ۸۴، ۸۵، ۸۶)، ئەم قوناغەش بریتىە لە باسى: برۆهینانى گەنجەکانى گەلى موسا (علیه السلام) و داواکردنى موسا لىيان که خۆراگر بن و پشت بە خوا بەستوو بن، هەرۆهەا باسى ئەومىه که خوا ﷻ دواى ئەوهى جادووگەرەکان هاتوون و جادووى خۆيان کرد، موسا (علیه السلام) دۇنياکردمۆه که جادووگەى ئەوان بى ئەجامەو، ئەو هەقەى که بەودا نىردراوه، نایندە لە گرموى ئەودایە.

نىستاش با ئەو چوار نایەتە لە شەش برگەدا شى بکەینەوه :

برگەى بەکم : ﴿ فَمَا أَمَّنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّتُهُ مِّن قَوْمِهِ ۚ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ

وَمَلَأْنِيهِمْ أَن يَفْنِيَهُمْ ۚ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ

﴿ ۸۲ ﴾، واتە: جگە لە وەجەهەک لە گەلەکەى، (گەلى موسا) کەس برۆای بە موسا نەهینا، جگە لە تازە پىگەشتوانىک لە گەلەکەى، کەس برۆای بە موسا نەهینا.

وەک پىشتريش نامازەم پىدا، واپىدەچى ئەوه لە سەرمتاوه بوو بى، ياخود لەو کاتەدا که موسا (علیه السلام) لەگەل جادووگەرەکاندا رۆوبەرۆو بۆتەوهو، گۆچانە موعجىزمەکەى هەموو جادووگەکانى ئەوانى هەللووشىوهو، بۆرى داوون و شکاون لە بەرنبەرىدا، لەو کاتەدا جگە لە تازە پىگەشتوانىک لە گەلى موسا، کەس برۆای پى نەهینا، چونکە دواى هەموو گەلى بەنى ئىسرائىل کەوتۆتە شوین موسا، کەواتە: هەموویان برۆایان پى هیناوه، بەلام واپىدەچى ئەمه لە سەرمتایەکەیهوه بوو بى.

هەمىشە چىنى گەنج و تازە پىگەشتوو، عەقلىان ئازادترە، چونکە بەیومندىیە کۆمەلایەتییەکان دەست و پى نەبەستوون، وە عادەت و نەرىت و فەرەهنگو

کلتووری کۆمه‌نگا، عه‌قل و میشکی داگیر نه‌کردوون و ئازاترنو، ئازادتریشن، بۆیه ئه‌وانه برۆیان پێ هیناوه.

برگهی دووم : ﴿عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَأَتْهُمْ أَن يَفْنَهُمْ﴾، وێرایی، وه سه‌رباری ترسیش له فیرعه‌ون و ده‌سته و دایه‌ره و قسه رۆیشتووهمکانیاندا، که ئه‌شکه‌نجیه‌یان بده‌ن و سزایان بده‌ن.

که ده‌فه‌رموی: ﴿عَلَىٰ خَوْفٍ﴾، (علی) لێرده‌دا به‌ مانای (مَع) یه، واته: (مَع) خوفی) له‌گه‌ڵ ترسیشدا، وێرایی ترسیش، به‌لام هه‌ر برۆیان پێ هینا، که ئه‌مه مه‌دحیکێ گه‌ورمیه بۆ ئه‌و چینه‌گه‌نجه، بۆ ئه‌و وه‌چه‌یه، ئه‌و تازه بێگه‌یشتووانه، که ئیمانیه‌یان به‌ مووسا هیناوه، له‌گه‌ڵ ئه‌ومش دا که ترسیان له فیرعه‌ونو، ده‌ست رۆیشتووهمکانیه‌یان، هه‌بووه، وا پێده‌چێ مه‌به‌ست پێی ده‌ست رۆیشتووهمکانی به‌نی ئیسرائیل بێ، ئه‌وانه‌ی که له خزمه‌ت فیرعه‌ون دابوون، به‌رزه‌ومندیه‌کانیه‌یان له ژێر سایه‌ی دیکتاتۆریه‌تی فیرعه‌وندا بۆ ده‌سته‌به‌ر بوون، یه‌کیکی وه‌ک قاروونو، که‌سانی دیکه‌ی هاوشیوه‌ی.

هه‌ندیکیش گوتووینانه: (وَمَلَأَتْهُمْ) هه‌رچه‌نده رانای کۆیه، به‌لام بۆ فیرعه‌ون ده‌چێته‌وه، چونکه پادشاو ده‌سه‌لاتداره‌کان، ئاوا به‌ گه‌وره گیراون، واته: خوای کاربه‌جێ لێرده‌دا به‌ پێی عه‌قلیه‌تی خه‌لکی میسرو ئه‌وانه که فیرعه‌ونیه‌یان به‌ گه‌وره گرتوه، رانای کۆی بۆ به‌کارهیناوه، واته: ده‌ست رۆیشتووهمکانی فیرعه‌ون، به‌لام وا پێده‌چێ زیاتر مه‌به‌ست پێی ئه‌و ده‌ست رۆیشتوووانه و ئه‌و ده‌سته دایه‌ره‌ی فیرعه‌ون بێ، که له گه‌لی مووسا بوون، که هه‌ر خه‌لکی ئه‌و گه‌نج و تازه بێگه‌یشتووانه بوون.

ئنجای ترسه‌که‌یه‌یان له جی بوو؟ (أَن يَفْنَهُمْ) یانی: (أَن يُعَذِّبَهُمْ) چونکه ئه‌سلی وشه‌ی (فَتْن) ئه‌ومیه که زی‌رنگه‌ر زی‌ر بخاته سه‌ر ئاگر، تاکو قالی بکاته‌وه‌و دهرکه‌وه‌ی چه‌نده‌ی زی‌ره‌و، چه‌نده‌ی کانزای دیکه‌ی ره‌گه‌ڵ خراوه،

واته: هه‌رچه‌نده ئه‌و ترسه‌شیان هه‌بوو، وێ‌رای ئه‌و ترسه‌ش، به‌لام هه‌ر
بروایان پێ‌ی هێ‌نا.

برگه‌ی سێ‌یه‌م : ﴿ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴾،

وه بێ‌گومان فیرعه‌ون خۆ به‌رزکه‌روه‌و بوو له‌ زه‌ویدا، ده‌ست پ‌وێ‌شتووو
بالاده‌ست بوو له‌ زه‌ویدا، بێ‌گومان زۆریش له‌ زیدمه‌رۆیی کاران بوو، تێ‌ی ده‌په‌راند
له‌ هه‌موو شتی‌کدا، له‌ سزادانی خه‌لك و نه‌شکه‌نجه‌داندا، له‌ خۆ به‌ زلگ‌رییدا، له
هه‌موو شتی‌کدا، عاده‌تی وابوو تێ‌ی ده‌په‌راند.

که‌واته : ئه‌و کۆمه‌له‌ گه‌نجه، ئه‌و تازه‌پێ‌گه‌یشتووانه ترسه‌که‌یان به‌ به‌لاش
نه‌بووه، هه‌لبه‌ته ئه‌وه‌ش مه‌دحو ستایشی‌کی گه‌وره‌ی خ‌وای په‌رومه‌ردگاره بۆ
ئه‌وان، یانی هه‌رچه‌نده ئه‌و فیرعه‌ونه، خۆ به‌زلگ‌رو بالاده‌ست بوو، زۆر
زیدمه‌رۆیی کارو تێ‌په‌رینه‌ریش بوو، له‌و لاشه‌وه : قسه‌ پ‌وێ‌شتوووان و ده‌سته‌و
دایه‌ره‌ی گه‌له‌که‌ی خۆشیان په‌گه‌لی که‌وتبوون و به‌ کرێ‌گیراوی بوون.
له‌به‌رئه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌ندیی ناشه‌رعییان له‌ ژێ‌ر سایه‌ی پ‌رژمه‌ دیکتاتۆره‌که‌ی
فیرعه‌وندا بۆ ده‌سته‌به‌ر ده‌بوو، به‌لام هه‌ر ئیمانیا‌ن هێ‌نا.

ده‌لی : (العلو : مُسْتَعَارٌ لِلغَلْبَةِ وَالإِسْتِبْدَادِ)، وشه‌ی (علو) یانی: به‌رزیی و
بالاده‌ستی، به‌لام خ‌وازراوته‌وه‌ بۆ زالبوون و تاک‌ره‌ویی و خۆ سه‌پاندن، وه‌ک له‌

سوورمه‌تی (القصص) یه‌شدا دمفه‌رموی : ﴿ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ

أَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ

إِنَّهُ، كَانَتْ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤١﴾، واته: فیرعه‌ون له‌ زه‌ویدا خ‌وی به‌ به‌رز

گرت، واته : زال بوو به‌سه‌ر خه‌لكه‌که‌داو، تاک‌ره‌وانه‌ حوكمی ده‌کرد...

﴿ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴾، (إِنَّ) ئامه‌زای ته‌نکیده‌و (ل) لامه‌که‌ش بۆ ته‌نکیده‌و

جه‌خت کردنه‌وه‌یه، ئنجا که‌ دمفه‌رموی : ﴿ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴾، ئه‌وه‌ زۆر

لهوه بههینزتره بگوتری: (إِنَّهُ كَانَ مُسْرِفًا)، یان (مِنَ الْمُسْرِفِينَ)، چونکه ﴿وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ﴾، واته : فیرعهون سیفتهی زیدمپوویی و تپهپرانندن و سهركێشی، هینده تیدابوو، چووبوو نیوقهدی ئهو کۆمهلهوه، که پێیان دهگوتری: زیدمپوویکاران و تپهپرنهران.

برگهی جوارهم : ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يٰقَوْمِ إِن كُنْتُمْ ءَامِنُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ

مُسْلِمِينَ﴾ یونس، وه مووسا گوتی: ئهی گهلهکهه! نهگهر ئیوه بپرواتان به خوا هیناوه، ههر پشت بهو ببهستن، نهگهر بۆ ئهو ملکهجن!

یانی نهگهر ئیوه بهراستی بپرواتان هینابی، دهبی ههر پشتیش به خوا ببهستن، چونکه ههر کهسی بپروای به خوا هینا بی، بۆ خوا ملکهج و گهردنکهج دهبی، متمانه و باومپی رههای به خوای پهرومردگاری دهبی، بۆیه پشتی پی دهبهستی: ﴿إِن كُنْتُمْ ءَامِنُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ﴾، نهگهر بپرواتان به خوا هیناوه، بۆ خواش ملکهجن، پشتی پی ببهستن، واته: دوو مهرجی باسکردوون :

یهکهه : بپروا پی هینان.

دووهم : ملکهج بوون.

واته: (الإيمان والإسلام) که یهکهمیان پهیومندی به دل و دموون و به ناخی ئینسانهوه ههیه، که ئیمان، نهوی دیکهشیان پهیومندی به روالهتی ئینسانهوه ههیه، واته: نهگهر به (قلب) و (قالب)، به دموون و رووالهت، نهگهر به پهنهان و ناشکرا، ئیوه بهندایهتی خۆتان بۆ خوا ساغ کردۆتهوه، پشت ههر بهوی ببهستن.

برگهی بێنجهم : ﴿ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ

الظَّالِمِينَ ﴾، خه لکی ئیماندار ئاواپه بۆ قیادهی خۆی، بۆ سه ره پر شتیارو بۆ رینمایای کاران و سه رکردهی خۆی، چونکه (ف)ی (فقالوا) دهگونجی بۆ (تعقیب) بی، یانی: یه کسه ر به دوا ی نه وهدا گوتیان: ته نیا پشتمان به خوا به ستوه، چونکه (الجار المجرور) که پێشده که وێ، مانای کورت هه له ئینان (حصر) ده گه یهن، یانی: (حَصْرُنَا تَوَكَّلْنَا عَلَيْهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى) یانی: پشت به ستنی خۆمان له خوا دا کورت هه له ئیناوه، ته نیا پشتمان به خوا قایمه ﴿ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴾، په رومردگارمان! مه مانکه به مایه ی، یا خود: جیی نه شه که نجه دران بۆ کۆمه لی سته مکاران، واته: با نه توانن سزایمان بدهن و نه شه که نجه مان بدهن.

(الطبري) له ته فسیره که ی خۆی (جامع البيان)^(١) دوو واتای بۆ لیکدا و نه وه. وه ک پێشتریش ئامازه مان پێدان :

یه که م / (لا يَظْهَرُوا عَلَيْنَا، فَيَرَوْا أَنَّهُمْ خَيْرٌ مِنَّا، فَيَزِدُّوهُا طُغْيَانًا)، واته: با نه وان به سه ر ئیمه دا سه ر نه که ون، که دوا یی پێیان وابی: نه وان له ئیمه چاکترن، ئایین و به رنامه ی نه وان له هی ئیمه راستره، به هۆی نه وهدو زیاتر سه رگێش و یاخی ببن له تو.

دووهم / (لا تُسَلِّطْهُمْ عَلَيْنَا فَيَفْتِنُونَا وَيُعَذِّبُونَا) واته: نه وانمان به سه ردا زال مه که، که سزا و نه شه که نجه مان بدهن و نازارمان بدهن.

هه ردووک رایه کانی ش جوانن.

(الشعراوي) ی ش له (مُخْتَصِرِ الْخَوَاطِرِ) که ی خۆیدا^(٢) ده لی: (لَا تَجْعَلْنَا مَفْتُونِينَ سَبَبِهِمْ، وَلَا فَاتِنِينَ لَهُمْ) واته: ئیمه مه که به نه شه که نجه دراو به هۆی

(١) ج ١١، ص ١٦٦.

(٢) ج ٢، ص ٧٠٠.

ئه‌وانه‌وه، ئه‌وان ئیمه تووشی هیتنه بکه‌ن، یاخود ئیمه ئه‌وان تووشی هیتنه بکه‌ین، به‌هۆی بی دسه‌لاتییمان‌ه‌وه، پێیان وابی که ئه‌وان له‌سه‌ر هه‌قن، بۆیه به‌سه‌رماندا زالن ،

له‌ گۆتایی دا ده‌پارینه‌وه ده‌لین:

برگهی شه‌شه‌م : ﴿ وَنَحْنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾، وه به‌ به‌زمیی

خۆت له‌ گۆمه‌لی بی بروایان دهربازمان بکه، قوتارمان بکه.

هه‌لبه‌ته لیره‌دا مه‌به‌ست نه‌وه‌یه، که ئیمه هیچ به‌ خۆمان ناناژین، خۆمان ته‌سلیمی تۆ کرد، تۆش قوتارمان بکه‌وه دهربازمان بکه، ئیمه له‌سه‌رمانه‌ خۆراگره‌بین، به‌لام دهرووگرانه‌وه‌وه دهربازکران، عایدی تۆیه.

ئجنا ئه‌گه‌ر ته‌ماشای بکه‌ین ده‌بینین: خوای دادگه‌ر گه‌لی فیرعه‌ون به‌ (ظالمین، کافرین، مجرمین، فاسقین) به‌وه هه‌موو سیفه‌تانه‌ ناوزه‌دو پیناسه‌ ده‌کات، که دیاره‌ که‌سانیکیش ئاوا بن: سته‌مکار بن، لادهر بن، بی‌پروا بن، تاوانبار بن، سه‌ره‌نجامیان هه‌ر به‌وه شیوه‌یه ده‌بی، که خوا باسی کردوه.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م :

قوناغی چواره‌م : ئه‌م قوناغه له‌ نایه‌تی (۸۷) دا خراوته‌پوو، بریتیه له‌: رینمایی کردنی خوا بۆ مووسا و هاروون سه‌لامی خویان لی بی، که خۆیان و گه‌له‌که‌یان مه‌نزنگای تایبه‌تیان هه‌بن، خوا په‌رستی بکه‌ن، دلخۆش و شادمان بن که دهروویمان لی ده‌کریته‌وه‌وه دهرباز ده‌بن.

ئیمه له‌ چوار برگه‌دا ئه‌وه نایه‌ته‌شی ده‌که‌ینه‌وه :

برگهی یه‌که‌م : ﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَ لِقَوْمِكَ مِمَّا بِيَمِينِكَ ﴾،

وه سرووشمان کرد بۆ مووسا و برایه‌که‌ی (هاروون) که مه‌نزنگایان بۆ گه‌له‌که‌ی خۆتان ساز بکه‌ن.

(التَّبَوُّؤُ: اِتِّخَاذَ مَكَانٍ يَسْكُونُهُ، وَهُوَ تَفَعُّلٌ مِنَ الْبَوِّءِ، وَهُوَ الرَّجُوعُ، كَأَنَّ صَاحِبَ الْمَسْكَنِ يُكَلِّفُ نَفْسَهُ الرَّجُوعَ إِلَى مَسْكَنِهِ، بَعْدَ الْعَمَلِ وَالْإِكْتِسَابِ).

(تَبَوَّءَ) بریتیه لهوه که نینسان جیورپییهک پهیدا بکات، خانوویهک، مالیک، (تَفَعَّلَ)ه، له (بَوَّءَ)، یانی: (رُجِعَ) (بَاءَ، يَبُوءُ، بَوَّءَ) یانی: (رَجَعَ، يَرْجِعُ، رُجُوعًا) وهک نهوه که بابای خاومن مال خوی نهزیمت بدات، بهوه که چوته دمرو دهمشت بؤ کارو کهسابمت دوایی بگهرپتهوه بؤ ماله‌کهی. یانی: وا له خوی دهکات و خوی ناچار دهکات، بگهرپتهوه بؤ ماله‌کهی.

ننجا لیرمدا دمرباره‌ی چه‌مک و واتای نهم رسته‌یه، رسته‌ی دواییش که

دمفه‌رموی: ﴿وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً﴾

برگه‌ی دووه: ﴿وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً﴾، وه ماله‌کانی خوتان بکه‌نه قیبله.

له‌وباره‌وه زانایان و توپژمره‌وانی قورئان، زور شتیان گوتوه، به‌لام نهوه‌ی من بؤم دمکه‌وتوه، بهم شیومه‌یه :

ناگونجی که پیشتتر گه‌لی به‌نی ئیسرائیل جیگاو ریگاو مال و حالی خویان نه‌بوو بی، چونکه هه‌ندیک له توپژمره‌وان وایان لیگداومه‌وه، یانی : با مال و حالیان په‌یدا بی، خانوو جیورپییان په‌یدا بی، به‌لام ناگونجی له حالیک دا که چه‌ند پشتیان له‌وی برآونه‌وه، خانوو جیگاو ریگایان نه‌بوو بی !

که‌واته: مه‌به‌ستیکی دیکه‌ی هه‌یه، بویه وا دیاره مه‌به‌ست جیگای سه‌فه‌ری بووه، بؤ ناماده بوون بؤ راکردن.

که نه‌مه له (سفر الخروج) له (الکتاب المقدس) دا هاتوه، ده‌لی : (ثُمَّ قَالَ الرَّبُّ لِمُوسَى: أَمْثَلُ أَمَامَ فِرْعَوْنَ، وَقُلْ لَهُ هَذَا مَا يُعْلِنُهُ الرَّبُّ: أَطْلِقْ سَرَاحَ شَعْبِي لِيَعْبُدُونِي) واته: په‌رومردگاری مووسا به مووسای فه‌رموو: بچؤ بؤ لای فه‌یره‌ون و، پی‌ی بلئ: په‌رومردگاری نه‌وه‌ی راگه‌یاندوه: گه‌له‌که‌م به‌ربدد

ئازادىيان بىكە، تاكو بەندايەتتىى بۇ من بىكەن، (واتە: بەندايەتتىى بۇ خوا بىكەن و جى دىكە كۆيلەى تۆ نەبن و نەيانچەوسىنىيەو) (۱).

كەواتە: موسا (عليه السلام) كە چووه بۇ لاي فىرعهون، لە تەوراتدا چەندان جار دووبارەى كردۆتەو، كە بە فىرعهونى گوتەو: گەلى بەنى ئىسرائىلىم لەگەل بنىرە، ئەويش چەند جارىك بەلئىنى پىداو، بەلام دوايى لىي پاشگەز بۆتەو، نىجا خواى كارزان دواى ئەووى موسا و ھاروون نا ئومىدبوون، لەووى كە بەنى ئىسرائىل بە خۆشىى دەرپاز بىكەن و، فىرعهون مۆلەتياى بىدات برۆن مىسر بەجى بەيلىن، فەرموويەتى: جىگا و رىگايەكى وايان بۇ ساز بىكە، بۇ ئەووى لەبەر جاوى فىرعهونىيەگان نەبن، لەبەر جاوى سىخورو جاسوسەكانى فىرعهون نەبن، ھەندىك دوور بن، بۇ ئەووى كە دەرەتتى راکردن و ھەلاتىيان بىي و، كە رايان كرد، يەكسەر فىرعهون و دارو دەستەكەى پىيان نەزانن، بىن بىانگرنەو.

رۆزى دەرچوونىشان، كە دوايى لە لايەن جوولەكەكانەو كراو بە جەژن، پىي دەگوترى: (عيد الفصح) ئەو رۆزە بوو، كە دەرچوون لە مىسرو دەرپازيان بوو، كردوويانە بە جەژن.

نىجا كە دەفەرموى :

﴿وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً﴾، زانايان سى و اتايان بۇ لىكداونەو، راستە

مانايەكەى : {مالەكانى خۆتان بىكەنە قىبلە} بەلام مەبەست پىي چىيە؟!

بەك : واتايەكى ئەومىيە كە : با مالەكانتان رپوبەر ووى يەكدى بن، واتە:

ئاگاتان لە ھەست و خوستى يەكدى بن، ئەگەر جەندرمەكانى فىرعهون ھاتنە سەر مالىكتان، ئەوانى دىكە بزىنن و بەرگرى لى بىكەن، با ئاگايان لە يەكدى بن، ھەر مالە لە سووچىك و لە پەرگەيەك نەبن، كە ئاسانتر زەفەرتان پى دەبەن.

(۱) التفسير التّطبيقي للكتاب المقدّس، العهد القديم، سفر الخروج، الإصحاح ۸، ص ۱۴۴.

دوو : ياخود (مُتَّجِهَةً لِّلْقِبْلَةِ) با مائەكانتان روو بە قىبلە بن، گە مەبەست پىي كەعبەيە، روو بە كەعبە بن.

سى : ياخود (اجعلوها مَكَانَ صَلَاتِكُمْ) واتە: مائەكانتان بكن بە رووگە. بىكەنە شوپنى خوا پەرستىي و مزگەوت، واتە: بۇ خوا پەرستىي مەچنە شوپنەكانى دىكە، ھەر لە مائەكانى خۇتاندا خوا پەرستىي بكن.

بەلام من ماناي يەكەميانم پىي راسترە، گە ئەويش لەبەر لايەنى ئەمنىي بوو، چونكە لە رووى ئەمنىيەو: ئەگەر خەلكىك زەخت و فشارى دەسلەتايكى لەسەر بى، وا باشە لە نيزىك يەكدى بن، چاكتر لە فرىاي يەكدى دىن. قوومت و ھىزو پىزيان زياتر دەبى و دوژمن زياتر حىسابيان بۇ دەكات، نەك ھەر مائى لە شوپنىك و ھەر كەسە رووى لە جىيەك بى.

ئەو قۇناغە ديارە قۇناغىكى زۇر سەخت بوو، بۇ بەنى ئىسرائىل، بۇيە خوا ﷻ ناوا بەو مېھربانىي و سۆزو بەزمىيە بى سنوورەي خۇي، خەمى لىخواردوون، لە رووى ئەمنىيەو، لە رووى پارىزان و سەلامەتتىيانەو.

باشان بۇ زەمىنەسازى بۇ دەربازبوونيان، پىويستىيان بەو ھەبوو، جىگا و رىنگاي دىكەيان ھەبىت.

بىرگەي سىيەم : ﴿وَأَقِمْوُ الصَّلَاةَ﴾ : وە نوپز بەرپا بكن، سەرگەرمى تاعەت بن، خۇراگر بن، ھەلبەتە بەھۇي تاعەت و پەيومندىي لەگەل خواود. ئىنسان خۇراگر دەبى و، زياتر دەتوانى بەرھەلىستىي كۆسپ و تەگەرەكان بكات.

بىرگەي چوارەم : ﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ : وە بىرواداران دلخۇش بكە و موژدىيان پى بدە، واتە: با شادمان بن و لە حالەتى دل نارامىيدا بن، نەك لە حالەتى دلەپراوكەدا، پىيان وا نەبى كە ئەھەي فىرەھون و دارودەستەكەي لە دزيان دەكەن، بۇيان دەجىتە سەر، نەخىر، تەنگانە بەريان كورته و لە دواي ھەورازان نشىو، ناوا دلخۇشيان بكات.

مەسىلەى پىنچەم :

قۇئاغى پىنچەم: پارانەۋەى موسى (عليه السلام) له خوا كه مال و سامانى
 فىرعه و نىيەكان له بهين بهرى و، دلىان رهق بكات : نيمان نههينن، تاكو سزاي
 خوا دهبينو، گىرابوونى پارانەۋەمكهيان له لايەن خواۋە.

نەمىش له هەردووك ئايەتى : (۸۸ و ۸۹) خراۋمته روو، له چوار بېرگەدا
 شىيان دەكەينەۋە :

بېرگەى يەكەم : ﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَئَهُ زِينَةً

وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَن سَبِيلِكَ ۗ ﴾، وه موسى سا گوتى:
 پەروەردگارمان! تۆ بەخشيوتە بە فىرعهون و دەستە دايەرمكەى : جوانى و
 سەرۋەت و سامانىك له زيانى دنيا، پەروەردگارمان ! كه سەرەنجام خەلك له
 رىبازى تۆ گومرا دەكەن و لادەدن.

نەم لام (ل) ه، زانايان دەئىن: لامى (تعليل) نيه، واتە: خوايە! تۆ بۆيە مال و
 سامانت پىداون، تاكو خەلك له رىي تۆ لادەن، چونكە مەعقوول نيه، خواى
 پەروەردگار بىي خۆش بىي خەلك له رىي ئەو لابدرى و، كەسىك كە خەلك له
 رىي ئەو لادەدا، سەرۋەت و سامانى زياترى بىي بدات، بۆ ئەۋەى چاكتەر ئەو كارە
 خراپەى بۆ ئەنجام بدرى !

بەلكو ئەو (ل) ه پىي دەگوتى : (لام العاقبة) واتە : لامى سەرەنجام، له
 زمانى عەرەبىيدا ئەو (ل) ه، بۆ ئەو مانايەش بەكاردى، ئايا وئىنەى ئەۋەمان
 هەيە؟! بەئى...

له سوورەتى (القصص) ئايەتى (۸) دا، خواى پەروەردگار له باسى ئەۋە دا كه
 مالى فىرعهون: موسى مەلۇتكە، هەلدەگرنەۋە كه له و صندوقەدا بوۋە، كه

دايكى به رووبارى نىلى داداۋە، دەفەر موى: ﴿ فَأَلْقَطَهُ ءَالُ فِرْعَوْنَ

لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَمَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا

خَطِئِينَ ﴿٨﴾ ، واته: دهسته و دایه ره و بنه ماله ی فیرعه ون هه لیا نگرته وه،

تاگو بو یان ببی به دوزمن و به جیی خه م و دلته نگیی، ننجا بیگومان (ل) ی

سه ر: ﴿لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ واته: تاگو سه رمنجام ببیته

دوزمنیان و جیی خه م و دلته ره حه تی بیان، نه ک نه وان بو نه وه ی ببیته دوزمنیان

هه لیا نگرته ببیته وه! چونکه هیج که س دوزمن له مالی خویدا په روره ده ناکات و،

هیج که س زیان بوخوی ناهینی، به لکو واته: تاگو سه رمنجام وای لی بی، که

سه رمنجامیش وای لی هات.

ننجا (لِيُضِلُّوا) دوو شیوه خویندنه وه (قراءة) هه ن :

(١) (لِيُضِلُّوا) واته: بو نه وه ی گو مپرا بکه ن.

(٢) (لِيُضِلُّوا) واته: بو نه وه ی خو یان گو مپرا بن و سه رلی شیوا و بن.

ننجا مووسا داوا ده کات و، ده پار یته وه :

برگهی دووه م : ﴿ رَبَّنَا أَطْمِسْ عَلَيَّ أَمْوَالَهُمْ وَاشْدُدْ عَلَيَّ قُلُوبَهُمْ فَلَا يُؤْمِنُوا

حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴾ ، خواپه مال و سامانه گانیان سه رپه وه.

(الطَّمَسُ : المَحْوُ وَالْإِزَالَةُ) (طَمَسَهُ وَطَمَسَ عَلَيْهِ) (طَمَسَ) بریته له

سه رپه وه، گو زانده وه، لابر دن، واته: مال و سامانه گانیان مه هیله، (طَمَسَ) دیارد

هه م به (لازم) هاتوه، هه م به (مُتَعَدِّي)، (طَمَسَهُ) واته: سه رپه وه (طَمَسَ عَلَيْهِ)

واته: نه یه یشت و سه رپه وه و لایبرد.

مووسا سه لامی خوای لی بی که ته ماشا ده کات: نه وانه به هو ی سه رومت و سامان و

جوانیی و زرق و برقی دنیا وه، زیاتر له خوا یاخی بوون و له خو یان گو پراون و له

که‌وئی خوْیان دهرچوون، داوا له خوای کارزان دهکات، که لووتیان بشکینن و زمبری نابووریان پئ بکه‌وئی و مال و سامانه‌که‌یان بفه‌وتن، په‌کیک له‌وانه فاروون، بووه، که خوای بالآده‌ست دمه‌رموئ : ﴿ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴾ (٨١) القصص، واته: خوئی و خانووبه‌ره و گوْشک و ته‌لارمه‌کیمان به زه‌ویدا برده خوار، ههرچی سه‌روعت و سامان و خه‌زینه و عه‌مبارمه‌کانی بوون، نه‌مان.

که خوا له‌بارمه‌یانه‌وه، دمه‌رموئ : ﴿ إِنْ مَفَاتِحَهُ لِنَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴾ (٧٦) القصص، واته: کلپله‌کانی خه‌زنه‌کانی نه‌و صندوقانه‌ی که سه‌روعت و سامانه‌که‌ی تیدا هه‌لگرتبوون، کومه‌له پیاوئک به زه‌حمه‌ت پئیان هه‌لده‌گیران.

ئنجا که سامانی فاروون له بهین چوو، دیاره هی نه‌وانی دیکه‌ش به پئی پارانه‌وه‌ی مووسا (علیه السلام) وه‌ک شتیکی یاسادر (خارق العاده)، له‌به‌ین چوووه، نه‌وه‌ش موعجیزمه‌کی دیکه‌ی مووسا بووه.

دیاره مووسا (علیه السلام) پارانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ش دهکات، داوایه‌کی دیکه‌ش له خوا دهکات، دمه‌رموئ :

برگه‌ی سئیم : ﴿ وَأَشَدُّ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴾، وه (به‌روم‌دگارمان!) دلئان توند بکه، دلئان گری بده، با ئیمان نه‌هئینن، تا‌کو ئازاری به ئیش دهبینن.

(أَشَدُّ: مُشْتَقٌّ مِنَ الشَّدِّ وَهُوَ الْعُسْرُ، وَمِنْهُ الشَّدَّةُ لِلْمُصِيبَةِ، وَمِنْ الشَّدِّ وَهُوَ الْهَجْمُ، شَدَّ عَلَيْهِ: هَجَمَ)، وشه (أَشَدُّ) یان له (شَدَّ) هومیه، یانی: وه زه‌حمه‌ت خستن و شیددمت و قورسیی، یاخود له (شَدَّ) هوه هاتوه، ده‌گوترئ: (شَدَّ عَلَيْهِ) یانی: (هَجَمَ عَلَيْهِ) هئرشئ بو برد، واته: مه‌هئله بروا بئینن، تا‌کو سزای توند

ده‌چیزن، ننجاً چ جای سزای دنیایی بی، که خنکانه له دهریای سووردا، چ سزای دویایی بی، که سزای قوئناغی بهرزه‌خه، پاشتریش قوئناغی چوونه نیو دۆزه‌خه. ننجاً خوا وه‌لام دهداته‌وه:

برگهی چوارهم: ﴿ قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِ

سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، واته: (خوا) فهرمووی : پارانه‌وه‌مه‌تان وه‌لام درایه‌وه، گیرا بوو، نیوه‌ش رینک وه‌ستاو بن، به‌ملاولادا لامه‌ده‌من و تیمه‌به‌رینن و، به‌دوای رینبازی نه‌وانه مه‌که‌ون که نازانن.

وشه‌ی (قد) له‌گه‌ل کرداری رابردوودا، مانای دلنیا کردن (تحقیق) ده‌گه‌یه‌نی، که نه‌و شته دیته دی له داهاتوودا، وه‌ک رابردووی لی ده‌کات، که ده‌فه‌رموی : ﴿ قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَعْوَتُكُمَا ﴾، هرچه‌نده له داهاتوودا دیته دی، به‌لام (قد) که دیته سه‌ر کرداری رابردوو، وای لی ده‌کات که نه‌وه به دلنیا‌یی له داهاتوودا دیته دی.

که ده‌فه‌رموی : ﴿ فَاسْتَقِيمَا ﴾، (الإِسْتِقَامَةُ: الإِعْتِدَالُ وَمَلَاذِمَةُ الْحَقِّ وَالرُّشْدِ) (استقامه) بریتیه له هاوسه‌نگیی و په‌یوه‌ست بوون به هه‌ق و سه‌ر راستیه‌وه.

که ده‌فه‌رموی : ﴿ وَلَا تَتَّبِعَانِ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، به دوو شیود خوینراوته‌وه :

(۱) (وَلَا تَتَّبِعَانِ). (۲) (وَلَا تَتَّبِعَانِ) .

هی یه‌که‌میان دوو (ن)ه، نوونی خو‌ی که نوونی دووان (تثنیه)یه، نوونی دووه‌میش، نوونی ته‌نکیده (وَلَا تَتَّبِعَانِ) نه‌و کاته ده‌بی به هه‌د شه‌ش حه‌ره‌که دریز بکریته‌وه، یانی: زور به جه‌خت کردنه‌وه بیتان ده‌لیم: نه‌که‌ونه شوین نه‌زانان.

ئه گهر ئهوی دیکهش بی (ولا تَتَّبِعَانِ) واته: بهدوای رِبَّیازی نهزنانان مهکهون.

مهسهلهی شهشهم :

قَوْنَاغی شهشهم: که له ههرسَنیک نایهتی: (۹۰، ۹۱، ۹۲) دا هاتوه: پهپراندنهوهی گهلی مووسا له دهریای سوورو، دهریازبوونیان له فیرعهونو، خنکانی فیرعهونو سوپایهکهی، قوتاربوونی جهستهی فیرعهون، تاکو ببیته پهنه بؤ خهئکی دوای خوئی :

ئیمه له شهش برگه دا ئه و سَن نایه ته شی دهکهینهوه :

برگهی یهگم: ﴿ وَجَوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ ﴾، واته: بهنی ئیسرائیلیمان له دهریا پهپراندنهوه.

که لیره دا مه بهست پیی دهریای سووره، وهک له تهفسیری سوورپهتی (الأعراف) دا، به تفصیل باسم کردوه، وهک له پهیمانی کۆن له (سِفْر الخروج)، (الإصحاح) (۱۴) دا، باس دهکات^(۱)، دهئنی (عُبُورِ الْبَحْرِ الْأَحْمَرِ) پهپینهوه له دهریای سوور، کهواته: خوا بهنی ئیسرائیلی له دهریای سوور پهپراندنهوه.

برگهی دووهم: ﴿ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا ﴾، فیرعهونو سهربازهکانی {سوپایهکهی} شوئینیان کهوتن، دهستدریژکارانه و سه مکارانه. (تَبِعَ) یانی: شوئینی کهوت، بهلام مهرج نیه بیگری، بهلام که گوتی: (أَتْبَعَهُ) شوئینی کهوتو گرتیشی، پیی گهیشت، کهواته (فَأَتْبَعَهُمْ) یانی: (فَلَحَقَهُمْ) فیرعهونو سوپایهکهی شوئینیان کهوتن و پییان گهیشتن، پیگهیشتنه کهش ئهوه بووه که گهیشتوونه سهریانو، خهریک بوون بیانگرن، بهلام نایانگرن، له سوورپهتی (الشعراء) دا باس دهکات، له تهفسیری سوورپهتی (الأعراف) دا به تفصیل باسمان کردوه، دوای ئهوهی هاوه لهکانی مووسا دهئین: ئیمه تازه

(۱) التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، ص ۱۶۰.

گیراین، وهك خوا فهرموویهتی : ﴿ فَلَمَّا تَرَأَى الْجَمْعَانَ قَالِ اصْحَبْ مُوسَى اِنَّا لَمُدْرِكُونَ ﴾ الشعراء، واته: کاتیک دوو کۆمه‌له‌که له‌یه‌ک وه‌دمرکه‌وتن، هاوه‌له‌کانی مووسا گوتیان: نیمه گیراین!

مووسا پێیان ده‌فه‌رموئ: ﴿ قَالَ كَلَّا اِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ الشعراء، نه‌خیر وا نیه، په‌رومردگارم له‌گه‌لم دایه، ریم پێشاندهدا چی بکه‌م.

پشتی سوپای فیرعه‌ونه‌و پێشیشی دهریای سووره، ئاسمان دوورو زه‌وی سه‌خت ! به‌لام مووسا سه‌لاتو سه‌لامی خوای له‌سه‌ر بی، متمانه‌ی به‌ خوای خوی هه‌یه، پشت نه‌ستووره به‌ خوای خوی، که زایه‌ی ناکا، مادام فه‌رموویه‌تی: را بکه‌ن، دیاره ده‌بی رێیه‌کیشیان بۆ بکاته‌وه بۆ راکردن، ئنجا خوا وه‌حی ده‌کا بۆ مووسا : ﴿ فَأَوْحَيْنَا اِلَى مُوسَى اَنْ اَضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَاَنْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴾ الشعراء، واته: وه‌حیمان بۆ مووسا کرد، که به‌ گۆچانه‌که‌ت له‌ دهریا بده، ئنجا دهریاکه شه‌ق بوو، وه‌ک جیای مه‌زن.

چونکه دهریای سوور وه‌ک هه‌ر دهریایه‌کی دیکه، چه‌ندان مه‌تر قووله، ئنجا دیاره هه‌مووی وه‌ک به‌سته‌له‌کیک به‌ستوویه‌تی و بۆته دالان دالان، هه‌تا بووه به‌ دوازه دالان، چونکه به‌نی ئیسرائیل دوازه تیره بوون، تاکو هه‌ر تیره‌ی به‌ رێیه‌کدا بره‌وا، ئیدی دهریا له‌ سه‌رپوه به‌ستوویه‌تی تا خواری، زه‌وی وشک دمرکه‌وتوه، به‌و شیویه‌یه دهربازیان بووه، فیرعه‌ون و سوپایه‌که‌شی شوینیان که‌وتوون و پێیان گه‌شتوون، به‌لام وه‌ک گوتمان: دهریا بۆ وان شه‌ق بوو، ئه‌وان چوونه نیو ئه‌و دالانانه‌وه که خوای په‌رومردگار دروستی کردبوون له‌ نیو دهریای سووردا، فیرعه‌ون و سوپایه‌کیشی به‌دوایان که‌وتن، تا کۆتا نه‌فه‌ری به‌نی ئیسرائیل دهرباز بووو، کۆتا که‌سی سوپای فیرعه‌ونیش هاته نیو ئه‌و دالانانه‌وه، ئیدی په‌که‌سه‌ر دهریا وێک که‌وته‌وه، هه‌ر هه‌موویان غه‌رق بوون.

بەئێ خوا ئەو کەسە، ئاوا لە فریاتی بێ، دەریاتی بۆ شەق بکات و لە
فیرەون دەربازت بکات، کە ئەو هەموو لەشکرو سوپایەیی هەبوو،
خەتکیکی چەوساوو بێ کەسو دەست خالی، ئاوا دەربازیان بکات، پەرستراو
دەبێ ئاوا بێ!

بەرگی سێیم: ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ ءَأَمِنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي

ءَأَمِنْتُ بِهِ، بِنُورِ إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، هەتا کاتی کە (فیرەون)
خنکانی گەشتی، ئاوی بەسەر گەراو خەریک بوو بخنکی، گوتی : بروام هێنا
کە : جگە لەو پەرستراوی بەنی ئیسرائیل برۆیان پێ هێناو، هیچ
پەرستراوی دیکە نین.

ننجا دەئێ : ﴿ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، وە من لە ملکەچانم بۆ خوا.

وشە (حَتَّى) بۆ سەرمتایە، (إِذَا) (إِذَا: فُجَائِيَّةٌ) یانی : بەردەوام بوو لەسەر
راوهدوونان شوپنکەوتنی بەنی ئیسرائیل، هەتا کاتی کتوپەر: دەریا
وێککەوتەو.

﴿ أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ ﴾، (أَدْرَكَهُ يَعْنِي لَحْمَهُ) پێی گەشت، خنکانی گەشتە
سەری، (الإدراك: هُوَ اللَّحَاقُ وَأَنْتِهَاءُ السَّيْرِ).

(لحاق) ئەومێ کە شتێک بە شتێک بگات، وە دوا ئەوێ رۆشتوو، کۆتایی
بێ، چونکە دیارە پلە پلە ئینسان دەخنکی، خۆ یەکسەر نەخنکاو، لەو کاتەدا
کە رووحی گەشتۆتە گەروی، ئنجا ئیمانی هێناو، کاتێک لەگەڵ مەرگدا
رووبەرۆو بۆتەو، نائومێد بوو لە ژیان، زانیویەتی دەربازی نابێ، بۆیە
خوای دادگەر ئیمانەکی لێ قبوڵ نەکردو، ئنجا خوا، یاخود فریشتەکان،
پێی دەئێن :

دەكەيەوۈ بە تاەمت، ئەو ھەموو تىكدان و خراپەكارىيە، چۇن قەرمبوو دەكەيەوۈ، بە چاكەكارىيە ھىچت بۇ ناكىرى، كەواتە: ئەو ئىمانە رووكەشىيە و مرناگىرى، بۇيە دەفەرموى :

برگەي پىنجەم: ﴿ فَأَلْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَنِكْ لَتَكُونُ لِمَنْ خَلَفَكَ آيَةً ﴾،

ئەمىرۇ تۇ بە جەستەكەت دەرباز دەكەين، واتە: تەنيا جەستەكەت و لاشەكەت دەرباز دەكەين، ئەويش نەك وەك رىزگرتن لە تۇ، وەك ھەندىك لە تويۇرمەوانى قورئان گوتوويانە، يەككىك لەوانە: (محمد الطاهر بن عاشور) كە زۇر بۇچوونى وردو جوانىشى ھەن، بەلام لىرەدا قسەيەكى كردو، پىم وايە نەگونجاو، دەلى: ئەو دەربازكردنى جەستەيە، جۇرىك بوو لە رىزگرتن لە فىرەون، خوا رىزى لە جەستەكەي گرتو، بەھوى ئەو ئىمانە رووكەشىيەوۈ كە ھىناويەتى!!

بەلام مادام دوايى خوا ﷻ ھۆكارمەكى و، حىكمەتەكەي بەيان كردو، پىويست ناكات ئىمە شتىكى دىكەي بۇ ھەلتاشىن، چونكە لە راستىيدا كەسىك كە بە ناجرارى ئىمان دىن، ھىچ نىە، ئنجا ئەگەر خوا رىزى لىنابايە، ئىمان ھىنانەكەي لى قبوول دەكرد، ئنجا ئەو گوتوويەتى : خوا رىزى لە جەستەكەي گرتو، بەلام لەراستىي دا ئەوۈ وانىە، چونكە خوا ﷻ روونى كردۆتەوۈ، حىكمەتەكەي

چىيە : ﴿ فَأَلْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَنِكْ لَتَكُونُ لِمَنْ خَلَفَكَ آيَةً ﴾، ئەمىرۇ

جەستەكەت دەرباز دەكەين (نەك لەبەر رىزلىنانت) بۇ ئەوۈى بۇ خەلكى دواي خۇت بىيە پەندو نىشانەو، خەلك عىبەرتت لى و مربرى، ئىستاش جەستەي فىرەون لە مۇزەخانەكانى مىسرو، ھەندىك لە فىرەونەكان لە مۇزەخانەكانى لەندەن دا ھەن، ئنجا ھەندىك دەلىن: ئەويان فىرەونەكەي موسا بوو، ھەندىك دەلىن: ئەويانە، گرنگ ئەومىيە جەستەي فىرەونى موسا، جەستەي ھەندىك فىرەونى دىكەش دەرباز بوون، كە لە مۇزەخانەكان دا دانراون، گرنگ ئەومىيە خواي پەرومردگار بايى ئەومندە كە خەلك بزانى كە يەككىك لەو فىرەونانە، فىرەونى موسا بوو، كە ئىدىدەيى پەرومردگار ئىتىي و پەرستراوئىتى بەسەر خەلكەوۈ دەكرد ! ئىستا جەستەكەي دانراوۈ بۇ ئەوۈى خەلك دەرس و عىبەرتتى لى و مربرى.

وشەى (بَبْدَانِكَ) چوار وشە ھەن بەکاریان دێنن، لە زمانى عەرەبىیدا:
 (بَدَن، جِسْم، جَسَد، جُثْمَان) ھەموویان بە مانای لاشەو کەلەش دین، بەلام
 ھەریەگەى بە ئىعتىبارىك :

١/ زانایان گوتوویانە: بە ئىعتىبارى بە خۆو بوونو بە کەلەش بوون
 دەگوترى : (بدن)، چونکە: (بَدَانَةٌ) یانى: قەلەویو بەکەلەشى.

٢/ پێى دەگوترى : (جَسَد) بە ئىعتىبارى ئەووە کە رووحى تیدا نیە.

٣/ بە ئىعتىبارىكى دیکە پێى دەئین: (جِسْم)، کە بریتىە لە: دیارو بەرچاوبوون.

٤/ پێى دەگوترى : (جُثْمَان) بە ئىعتىبارىكى دیکە، کە بریتىە لە : بە
 زەویەو نووسان.

کە دەفەرموى (لِمَنْ خَلْفَكَ) واتە: (لِمَنْ وَّرَائِكَ) بۆ ئەووى کە لە
 پشتهوویە، یانى: ئەوانەى لەپشت تۆومنو لەدوای تۆ دین.

برگەى شەشەم: ﴿ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴾، وە زۆرىك لە
 خەلكى لە نیشانەکانى ئیمە بێناگان.

بەراستى وایە، فیرعەونەکانى دوایى پەند و مرناگرن لە فیرعەونەکانى
 پێشى، ھەر فیرعەونىك دى سەرى بە فەتارمت دەچىو، ھەر بەرپى ھى

پێشخۆى دا دەچى، وەك خوا دەفەرموى: ﴿ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسْكَانِ الَّذِينَ

ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمْ

الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ إبراهيم، واتە: لە جیگا و رێگای ستەمکارەکانى پێش خۆتاندا.

نیشتەجى بوونو، بۆتان دەرکەوت جیمان بەوان کردوو، وینەمان بۆتان
 ھیناوتەو، کەجى ھەر دەرسیشى لى و مرناگرن.

مەسەلەى ھەوتەم و گۆتایى :

قوناغى ھەوتەم و گۆتایى : كە لە نایەتى: (٩٣) دا باسكراوە: نىشتەجى كردنى گەلى بەنى نىسراىل و، كەوتنە نىو نازو نىعمەتەو، كەچى دواى زانىارىي و بەرچاو روونى كە بۆيان ھات، كەوتنە نىو گىزراوى را جىايى و دووبەرەكىي :

ئنجنا ئىمە ئەم نایەتە بە پىزە لە سى بەرگەدا شى دەكەينەو :

بەرگەى بەكەم : ﴿ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأً صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ

الطَّيِّبَاتِ ﴾ وە بىگومان ئىمە بەنى نىسراىلمان بە شىوئىمەكى باش، لە شوئىنكى چاك دا نىشتەجى كرد.

واتە: نازو نىعمەتىكى زۆرمان بەسەردا رپشتن، دواى ئەوئى لە ژىر چەكەم و پۆستالى فىرەون و دارو دەستەگەى دەربازمان كردن، دەريامان بۆ شەق كردن، بە بىابانى سىنادا ھىنامانن، ئنجنا گەزۆو سەلوامان پىدان، ھەورمان لەسەر كردنە سىبەر، ئەو ھەموو نىعمەتانەمان پىدان، پاشان خواى پەرورەدگار لە شام نىشتەجىي كردن، ديارە ئەو كاتە خەلكى لى نەبوو، ياخود مىللەتىكى كافر لى بوو، كە بۆيان ھەبوو ئەوانىش لەوئىدا جىيان بىتەو، لە شام نىشتەجى بوون، كە شوئىنكى پەر بەرەكەت و نازو نىعمەتەو، لە رزق و بژىوہ خۆشو بە تام و بە لەزەمت و بە سوودەگان پىمان دان، بەلام...!

بەرگەى دووہ : ﴿ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ ﴾، لە نىو خۆياندا ناكۆك و

راجىا نەبوون، تاكو زانىارىيان بۆ ھات، واتە: دواى زانىارىي و شارەزايى، كەوتنە ناكۆكىي و دووبەرەكىي و راجىايى، ماناى واہە ھىچ بىانوو و پاساوىكىيان نەبوو، كە ئاوا بكەونە راجىايىيەو.

سبحان الله! زۆر جاروايه كه ئەهلى دىن، ئەو عىلمەى كه له خواوه بۆيان دى،
دوايى يەككىيان لايەكى دەگرى، يەككىي دىكەيان لايەكى دىكەى دەگرى، ئەمیان
بە جۆرىك تىیدەمگات، ئەوى دىكەيان بە جۆرىكى دىكەو، ئىدى دەكەونە
ناكۆكىی و دووبەرەكىی له بەینی خۆياندا، كه بە زۆرىی له ئەنجامى :

۱ / سەرکىل (سَطْحِي) تىگەيشتن و پروكەش تىگەيشتن.

۲ / ياخود له ئەنجامى هەبوونی نەخۆشىی دەرروونی، وەك ئىرمیى (حسد) و
بوغزو خۆ بەزلىگرى.

۳ / ياخود له ئەنجامى هەبوونی بەرژەومندىی ناشەرعى، وەك بەزم و بازارو
گرووپ و تاقم بۆ خۆ دروستکردن دا : ناکۆكىی پەيدا دەبى.
له كۆتايى دا خوا ﷻ دەفەرموى :

بِرْگەى سَبِيهم : ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾،
بىگومان پەروردگار تە له رۆزى قىامەتدا دادومرييان له نىواندا دەكات، له وەدا
كه تىيدا كەوتوونەتە را جىايى و ناکۆكىيەو.

واتە: داخو كى لەسەر هەق بوو، كى لەسەر ناھەق بوو؟ ئەمەش
ھۆشدارى دانە بە ئۆممەتى ئىسلام، كه نىووش له ئەزموونی شكست خواردووی
گەلى جوولەكە (بەنى ئىسرائىل) پەند و مەرگرن، كه دواى ئەوھى خوا تەوراتى
بۆ دابەزاندن و پىغەمبەرى بۆ ناردن و دەرپازى كردن، ئەو هەموو نىعمەتانەى
پىدان، بەرچاوى رۆشن كردنەو، كه چى دوايى كەوتنە ناکۆكىی و دووبەرەكىی و
راجىايى له بەینی خۆياندا، نىووش ئەى ئۆممەتى ئىسلام له خۆتان و رىا بن!
لەدواى زانست و زانىارىی و لەدواى ئەو شارەزايىيەى كه خوا پىي داو، بەھۆى
پىغەمبەرى خاتەمەوھ ﷺ له بەینی خۆتاندا، بەھۆى ئەو ھۆكارانەوھ كه
نامازەمان پىدان، ئەكەونە راجىايى و دووبەرەكىی و ناکۆكىيەو.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی یازدهیم

پیناسهی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان له ده (١٠) نایمت پیک دئ، نایتهکانی: (٩٤ - ١٠٣)، خوای بهرزو مهزن لهم ده نایتهدها، سهرمتا پروو دهکاته پیغهمبهری خاتهم موحهمهد ﷺ، پیی دهفرموی: که نهگهر گرممان له دوو دئییدایه، لهوهدا که بوی نیردراوته خوار، با له خاوین کتیبه پیشووهکان پرسیار بکات، چونکه ناوونیشان و سیفتهتهکانی پیغهمبهری خاتهم ﷺ و، په یامو بهرنامه کهی، له کتیبه پیشووهکاندا ههیه.

باشان پیی دهفرموی: که له دوو دلان و له به درودانه رانی نایتهتهکانی خوا نهبن، نهگهرنا له زینباران دمی، که وهک دوایی باسی دهکین، لیرهدا ههرچهنده پرووی دواندن له پیغهمبهره ﷺ، بهلام مه بهست پیی نهو نیه، بهلکو مه بهست پیی جگه لهوه، وهک دهلی: دیوار له گهل تومه، گوپسوانه گویت لیبن.

باشان خوا رایده گهیه نی که نهوانه ی بریاری خویان له سهر چه سپیوه، واته: به پیی یاسای خوا، که له ژیانی به شهردا دایناوه، نهوانه کاریکیان کردوه، که ناتوانن بروابینن، نهگهر ههرچی موعجیزه ههیه، بویان بییت، ههر پروا ناهینن.

دوایی وهک تاکه نموونه ی برواهرینانی کومه لگایهک، وه دمر بازبوونیان له سزای دنیایی، خوا باسی گهلی یونوس دهکات، باشان خوا باسی نهو راستییه ی کردوه که خه لکی نازاد کردوه له نیوان برواهرینان و پروا نه هینان دا، نهگهرنا دمیتوانی بهزور بیانکاته بروادار، بهلام وای نه کردوه و نه یویستوه وای، ویستوو یه تی مرؤف نازاد بی، بؤنه وهی به که لکی جینشینایه تی خوا، هه لگرتنی نه مانه تی خوا، تاقیکرانه وه

بئێ لەسەر زهوی، ههروهها نهو راستیههش دهخاته روو، که بهبئێ ویستو مؤلتهتی
قهدهریی خوا، هیچ کهس ناتوانئ ئیمان بئینئ.

دوایی به پئغه مبهه ﷺ دهفه رموئ: که هانی خه ئکی بدات بو سه رنجدانی
نیشانه کانی خواو، شوین دهستی خوا، له ئاسمانه کانو له زهویدا.

له کوئایی دا باسی سه رهنجامی شوومی گهلانی پئشووو، یاساکانی خوا ﷻ
له گهلاندا دهکاتو، راپده گه یه نئ، که خوا هه میشه له فریای برواداران دی، وه
دهربازیان دهکاتو، دوژمنو نه یارانیشیان له بهین دهبات.

﴿۹۴﴾ فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكِّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ
 قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿۹۵﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
 الَّذِينَ كَذَبُوا بِبَيِّنَاتِ اللَّهِ فَتَكُونُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۹۶﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ
 عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۹۷﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ
 الْأَلِيمَ ﴿۹۸﴾ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرَبَةً ءَأَمَنْتَ فَنَفَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُونُسَ لَمَّا ءَأْمَنُوا
 كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۹۹﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ
 لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تَكْفُرُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ
 ﴿۱۰۰﴾ وَمَا كَانَتْ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ
 لَا يَعْقِلُونَ ﴿۱۰۱﴾ قُلْ أَنْظِرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ
 عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۰۲﴾ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ
 قَبْلِهِمْ قُلْ فَانظُرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿۱۰۳﴾ ثُمَّ نُجِى رُسُلَنَا
 وَالَّذِينَ ءَأْمَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۴﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ئىنجا ئەگەر لەبارەى (نەو قورئان) مەو كە بۆمان دابەزاندووى، لە دوو دئىيداي، پەرسىار لەوانە بەكە كە لە پېش تۆدا كتېب (ى خوا)يان خویندو (شارمزاى كتېبە ئاسمانىيەكانن)، بە دئىياى ھەقت لە پەرومردگار تەوہ بۆ ھاتوہ، (لەبارمىەوہ) لە دوو دلان مەبە ﴿۹۴﴾ وە لەوانە مەبە كە ئايەتەكانى خوايان بە درۆ دانان، كە سەرمىنجام بەو ھۆيەوہ لە زىانباران بى ﴿۹۵﴾ مسۆگەر ئەوانەى وشە (بىرپار)ى پەرومردگار تىيان لەسەر ھاتۆتە دى، بىرپا ناھىنن ﴿۹۶﴾ ئەگەر ھەرچى نىشانەو موعجىزەشە بۆيان بى، تاكو ئازارى بە ئىش و ژان دەچىژن ﴿۹۷﴾ دەبووايە ئاومدانىيەك (كە پىغەمبەرى ﷺ بۆ دەنئىردى) بىرپا بىنى و بىرپا يەكەى سوودى بى بگەيەنئ، (نەك دواى دەستەو يەخەبوونى مەرگ و سزادان، بىرپا بىنى و سوودى نەبى)، جگە لە گەلى يونوس (ھىج كۆمەلگايەكى دىكە واى نەكرد)، كە كاتىك بىرپا يان ھىنا، سزاي زەبوونىيمان لە ژيانى دنىادا لەسەر لاپەردن و، ھەتا كاتىكى دىارىيىكراو، پىمان گوزمىراندن، ئەگەر پەرومردگار ت وىستباى (تۆبىيى بكات)، ھەموو ئەوانەى لەسەر زەمىنن، تىكرايان، وىكرا بىرپا يان دەھىنا ﴿۹۸﴾ ئىنجا ئايا تۆ خەلك ناچار دەكەى تاكو بىنە بىرپا دار، مسۆگەر ھىج كەسئىك بە مۆلەتى خوا نەبى، بۆى نىە بىرپا بىنى، وە (خوا) پىسى (كوفىر) دەخاتە سەر ئەوانەى نافامن ﴿۹۹﴾ بلى: سەرنج بەدن! چى لە ئاسمانەكان و زەویدا ھەيە، گوا نىشانەكان و وریاكەرەوہ ترسىنەرەكان، چ سوودىك بە كۆمەلئىك دەگەيەنن، كە بىرپا ناھىنن ﴿۱۰۰﴾ ئايا جگە لە وىنەى رۆزانى (تىدا سزادرانى) ئەوانەى پىش وان راپەردوون، چاومرپى چى دىكە دەكەن! بلى: دە چاومروان بىن، منىش لەگەلتان لە چاومروانانم ﴿۱۰۱﴾ دواى (ھەركات سزادان نارد) پىغەمبەرەمان و ئەوانەى بىرپا يان ھىناوہ، رزگار دەكەين، بەو شىومىە (ياساى نەگۆرمانە) لەسەر خۆمانمان پىويست كردوہ، كە بىرپا داران رزگار بەكەين (لە ھەر رۆزگار ئىكدا) ﴿۱۰۲﴾ .

شیکردنه وهی هه‌ندیك له وشه‌کان

وشه‌ی ﴿ شَكَّ ﴾، (الشكُ : اعتدالُ النَّقِیْضِیْنِ عِنْدَ الْإِنْسَانِ وَتَسَاوِیْهِمَا، وَاشْتِقَاقُهُ إِمَّا مِنْ شَكَّكَتُ الشَّيْءِ أَوْ مِنْ الشَّكِّ وَهُوَ لَصُوقُ الْعَضُدِ بِالْجَنْبِ)، (شك) به کوردیی (دوو دلیلی)یه، هه‌رچه‌نده زۆربه‌ی خه‌لك به گومان لیکیان داومه‌وه، به‌لام له راستییدا وشه‌ی (ظن) به مانای گومانه، که گومان نه‌وه‌یه تو پیت وابی شتیک وایه‌و، زیاتر لای وابوونی، یان لای وانه‌بوونی زال بکه‌ی و بلایی: گومانم هه‌یه، نه‌و شته‌ وایی، یان گومانم وایه‌ نه‌و شته‌ وانه‌بی، به‌لام ﴿ شَكَّ ﴾، بریتیه له‌وه که دوو شتی پیچه‌وانه‌ی یه‌کدی، له‌لای مرؤف، وه‌ک یه‌ک بن، به‌ هیج لایه‌کیاندا نه‌شکیت.

وشه‌ی (شك)ش یان له (شَكَّكَتُ الشَّيْءِ)هوه هاتوه، واته: نه‌و شته‌م در‌ی، یاخود له (شك)هوه هاتوه، که بریتیه له‌وه قوّل به‌ ته‌نیشتی ئینسانه‌وه بنووسن، نه‌و دوو دلییه‌ش ئاوا به‌ ئینسانه‌وه دهنووسن.

خاوه‌نی (المعجم الوسيط) جوانی کورت کردۆته‌وه، ده‌لی: (الشك: حَالَةُ نَفْسِيَّةٍ يَتَرَدَّدُ مَعَهَا الذَّهْنُ بَيْنَ الْإِثْبَاتِ وَالنَّفْيِ، وَيَتَوَقَّفُ عَنِ الْحُكْمِ)، واته: دوو‌دلی‌ی حاله‌تیکی ده‌روونییه، که عه‌قل به‌هۆیه‌وه له‌ نیوان چه‌سپاندنی شتیک و لابردنیدا، راده‌وستی‌و، هیج بریاریکی بو نادرئ.

(الْمُمْتَرِينَ): (امْتَرِيَ فِي الشَّيْءِ شَكٌّ فِيهِ، تَمَارَى الْقَوْمُ: تَجَادَلُوا، الْمَرِيَّةُ: الْجِدَلُ، وَالشَّكُّ، يُقَالُ: هَذِهِ فِرْيَةٌ بِلَا مَرِيَّةٍ)^(١) (امْتَرِيَ: فِي الشَّيْءِ) واته: تییدا دوودل

بوو، دەگوتری: (تَمَارَى الْقَوْم) واتە: کۆمەڵەکە موناڵەشەیان کرد، لەبەر ئەوەی
 کە لە شتیکیدا دوو دلبن، دەبێتە مشتومریان.

(مِرْيَة) بە مانای شەرە قسەش دئو، بە مانای دوو دلپیش دئ، دەگوتری:
 (هَذِهِ فِرْيَةٌ بِلَا مِرْيَةٍ) واتە : ئەمە درۆیە بەبێ هیچ دوو دلپێهک.

هەر وەها هەندیکیشیان وایان لیکدا و ئەتەوه دەلین : (الْمِرْيَةُ: التَّرَدُّدُ فِي
 الْأَمْرِ، وَهُوَ أَخْصُ مِنَ الشُّكِّ، إِذْ هُوَ شَكٌّ، حَيْثُ لَا مُوجِبَ لِلشُّكِّ، وَالْمُمَارَاةُ:
 الْمَحَاجَّةُ فِيمَا فِيهِ مِرْيَةٌ).

واتە: (مِرْيَة) بریتیه له دل له دلدان له شتیکیدا، کە ئەمە تایبەتتره له دوو
 دلپی، چونکە (مِرْيَة) بریتیه لهوه که تو له شتیکیدا دوو دلپی، کە نابێ
 تێیدا دوو دلپی، وشە (مُمَارَاة) یش بریتیه له شەرە قسە له شتیکیدا کە دوو
 دلپی تێدايه.

(حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ) : واتە: برپاری خوا، وشە خوا بەسەریان دا
 چەسپبوه، (حَقَّ الشَّيْءُ يَحِقُّ، أَي: وَجَبَ وَثَبَتَ يَثْبِتُ)، واتە: ئەو شتە پێویستە
 بوو، چەسپا، پێویست دەبێ و دەچەسپێ.

(كَلِمَتُ رَبِّكَ) : واتە: (قَوْلُ رَبِّكَ، حُكْمُ رَبِّكَ، سَنَةُ رَبِّكَ) هەموویان
 دەگرتەوه، کە دەفەرموی: وشە پەروردگارت، یانی: فەرمودە پەروردگارت،
 برپاری پەروردگارت، یاسای پەروردگارت.

(قَرِيَّةٌ) : دەلن: (اسْمٌ لِمَوْضِعِ النَّبِيِّ يَجْتَمِعُ فِيهِ النَّاسُ، وَالنَّاسُ جَمِيعًا، وَكُلُّ
 مِنْهُمَا)، وشە: (قَرِيَّةٌ) بە پێچەوانە مانا باوەکە، کە ئیستا وشە (قَرِيَّةٌ)
 بۆ گوندو دئو ناوێمانی بچووک بەکاردئ، بەلام له بەکارهێنانی قورئاندا، ناوه
 بۆ شوینیکی کە خەلکیکی زۆر لیبی کۆدەبنهوه، ناوێمانی کە هوره، وه به
 شوینهکە دەگوتری و به خەلکەکەش دەگوتری، به هەردووکیان دەگوتری.

(كَشَفْنَا) : واته: لامانبرد، (أَزَلْنَا)، (كَشَفَ اللَّهُ غَمَّهُ، أَي: أزالَهُ)، واته: خوا
خهفت و دل نارحه‌تییه‌گهی لابرد.

(الْخَزْيِ) : (خَزِي، خَزِيًا: دَلَّ وَهَانَ)، واته: سهرشور بوو، زمبوون بوو.

(وَمَمَّعْنَاهُمْ) : واته: زیاندمانن، پیمان گوزمراندن، (أَمَتَعَ اللَّهُ فَلَانًا وَمَتَّعَ: أَسْأَلُهُ أَجَلَهُ
وَأَبْقَاهُ لِيُنْتَفِعَ بِهِ) له زمانی عهرمبیدا که بگوتری : (أَمَتَعَ اللَّهُ فَلَانًا) یان (مَتَّعَ
اللَّهُ فَلَانًا) واته: کاتی مهرگو و مردنی دواخستو، هیشتییه‌وه، تاکو سوود
ببینی له زیانی خوئی.

(حِانٍ) : (مُدَّةٌ مِنَ الْوَقْتِ، وَحَانَ حِينُهُ: قَرُبَ وَقْتُهُ)، واته: حین بریتیه له ماومیه‌ک
له کات، له عهرمبیدا ده‌گوتری: (حَانَ حِينُهُ: قَرُبَ وَقْتُهُ) کاته‌گهی نیزیک
بووه‌وه، نهو کاته‌ی پیویسته نهو شته‌ی تیدا نه‌نجام بدری.

(الرَّجْسِ) : (الرَّجْسُ: الْقَذْرُ، الْعِقَابُ، وَالْفَضْبُ)، (رجس) به مانای پیسی دی‌و،
به مانای توورپی خواو، سزای خواش دی.

(وَالنَّذْرُ) : به مانای گه‌یاندن دی، به‌لام ته‌نیا له کاتیک ترسیشی له‌گه‌لدا بی،
(النذر) کوئی (نذیره) واته : ناگادار‌کهرموه، یاخود ناگادار کردنه‌وه.

(أَيَّامٍ) : کوئی (یوم)ه، واته: رۆژ، به‌لام لی‌رمدا مه‌به‌ست پیی، رۆژانی تیدا سزادرانی
نهو گه‌لانیه.

مانای گشتی نایه‌تەکان

خوای ﷺ له دوا دواى ئەم سوورپەتە موبارەكەدا، رپوو دەكاتە پێغەمبەرى خاتەم ﷺ، كه به روالەت خوای پەرورمردگار پێغەمبەرى خاتەم ﷺ دەدوینى، بەلام به وردبوونەوهو تێوهرامانى نایه‌تەکان و سیاى نایه‌تەکان، پاشان حال و مزعى پێغەمبەرى خاتەم ﷺ، دهرانین كه خوای كاربه‌جى له پشت پێغەمبەرى خاتەمهوه ﷺ هاوبەش بو خوا دانەرەکانو، بېرواىه‌کان دەدوینى، بەلام له رپوى دواندى ئەوهوه، په‌يامى خوێ ده‌گه‌یه‌نى به‌وان.

دەفه‌رموى: ﴿ فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ ﴾، ئەگەر له دوو دلپیداى له‌وه‌دا

كه دامانبه‌زاندهوه بو لای تو، واته: ئەگەر له‌بارەى قورئانهوه له دوو دلپیداى، ﴿ فَسَلِّ الَّذِينَ يَفْرَهُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ ﴾، له‌وانه بپرسه كه له پيش توذا كتيبىان خویندوتەوه، واته: ئەوانه‌ى كه شارمزاى كتيبەکانى خوان، ﴿ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ﴾، به دلنیاپه‌وه له پەرورمردگارته‌وه ههفت بو هاتوه، به‌رنامه‌یه‌كى چه‌سپاوو راست، ﴿ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾، به هيج جورىك له دوو دلان مه‌به، له‌وانه مه‌به له شتىكدا ده‌كه‌ونه دوو دلپى، كه نابى تپیدا دوو دل بن.

وهك گوتمان : لپه‌ردا رپووى دواندن له پێغەمبەرە ﷺ، بەلام له پشت ئەوهوه خوای پەرورمردگار بېرواىه‌کان دەدوینى، واته: ئپوه ئەگەر له دوو دلپیدان، له شارمزاىانى كتيبە ئاسمانیه‌کان بپرسن، كه له پيش ئپوه‌دا پێغەمبەریان بو هاتوون و كتيبىان بو دابه‌زینراون، له‌وان بپرسن، ناوونيشانه‌کانى پێغەمبەرى خاتەم ﷺ له كتيبەکانى ئەواندا هەن، پاشان ئەگەر هه‌ناعه‌تتان نایهت: خوا مروؤفیک بکاته ره‌وانه‌کراوى خوێ،

له خاومن کتیبه پتیشوومگان بپرسن، که نیوه دانیان پیدا دهینن، که جووله‌که‌و نه‌صیرانیی ههن، نه‌دی نه‌وه نیه خوی پهرومردگار له نیوان نه‌واندا مروفتیکی کردوته پیغه‌مبهری خوی، که‌واته: جیی سهرسورمان نیه موحه‌مه‌دیش ﷺ وهك په‌کئک له‌و مروفته هه‌لبزیردراوانه، خوا بیکاته نوینه‌رو ره‌وانه‌کراوی خوی .

﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾، وه

به هیج جوړئک، به جه‌خت کردنه‌وه له‌وانه نه‌بی که نایه‌تکانی خویان به درؤ دانا، نه‌گه‌رنا سهرمنجام له زیانباران ده‌بی.

بویه‌گوتم: نه‌گه‌ر ئینسان له نایه‌تکان ورد بیته‌وه، دمزانی که مه‌به‌ست پیغه‌مبهری خاتم ﷺ نیه، چونکه به ته‌ئکید پیغه‌مبهری خاتم ﷺ بو‌خوی زور چاک دل‌نیابوو که پیغه‌مبهری خوی، وه‌حی بو‌دی، هه‌موو پیغه‌مبهران (علیهم

الصلاة والسلام) گوتوو یانه: ﴿ قَالَ يَقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ بَيْنَةٍ مِّن رَّبِّي ... ﴾ (٢٨)

مرد، واته: هه‌والم پیبدن، نه‌گه‌ر من له‌لایه‌ن پهرومردگار مه‌وه له‌سهر به‌لگه‌یه‌کی رو‌شن بم، یان وهك له سوورمتهی (هود) دا خوی پهرومردگار ده‌فه‌رموی: ﴿ أَفَمَنْ كَانَ

عَلَىٰ بَيْنَةٍ مِّن رَّبِّيهِ، وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ ... ﴾ (١٧)، که بیگومان لی‌رهدا

پیش هه‌موو که‌سئک پیغه‌مبهری خاتم ﷺ ده‌گریته‌وه: نایا که‌سئک که له‌لایه‌ن پهرومردگاریه‌وه له‌بهر رو‌شنایی دایه، به‌لگه‌یه‌کی روونی به‌ده‌سته‌ومیه (وهك که‌سئک وایه که سهرگه‌ردانه؟!) به‌لام وهك گوتمان لی‌رهدا رووی دواندن له پیغه‌مبهره ﷺ، به‌لام مه‌به‌ست پی غه‌یری نه‌وه، به تایبته بی‌بروایه‌کان، که هه‌لبه‌ته له‌وبارمه‌وه رای دیکه‌ش ههن، که دوی له مه‌سه‌له گرنه‌کاندا ده‌یان‌هینن.

پاشان خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ

﴿ ١١ ﴾ وَلَوْ جَاءَهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴾ (١٧)، بیگومان نه‌وانه‌ی وشه‌ی

پهرومردگارتیان به‌سه‌ردا پیویست بو‌وهو چه‌سپیوه، {واته: یاسای خویان به‌سه‌ردا هاتوته دی، بریاری خویان به‌سه‌ردا چه‌سپیوه}، نه‌گه‌ر هه‌رچی به‌لگه‌و نیشان‌هیه بو‌یان بی،

بىرپا ناهىن، ھەرچى نىشانەيە، واتە: ھەرچى موعجىزەيە، كە موعجىزەكان نىشانەي
راستىي پىغەمبەران بوون (عليهم الصلاة والسلام) كە لەلايەن خواوہ رەوان كراون.

ئىنجا ئايا بۇچى ئەگەر ھەرچى موعجىزە ھەيە لە بەرورمەردگاربانەوہ بۇيان بى،
ھەر بىرپا ناهىن؟ چونكە پەكيان لەسەر بەلگەو نىشانە نەكەوتوہ، بۇ زانىنى
راستىي تۇ، بەلكو ھەر نايانەوئ بىرپا بە تۇ بىن، يانى: بىرپارى پىش بىرگەردنەوہيان
ھەيە، ئىنجا ئايا تاكەي بىرپا ناهىن؟

﴿ حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴾، تاكو سزاو ئازارى بە ئىش و ژانى خوا دەبىنن و
دەبىچىزن.

كەواتە: بەھۆي ھەئوئىستى ئەوانەوہ، دلت نارەحەت نەبىن، ھەرورەھا ئەي
مسولمانىنە بەھۆي ھەئوئىستى كەللە رەقائەي بىبىرپاويەكانەوہ، لە بەرنامەو پەيامى
پىغەمبەرى خاتەم ﷺ لە رىبازى خۇتان، مەكەونە دوو دلىي و گومانەوہ.

ئىنجا خوا ﷻ باسى نمونەيەكمان بۇ دەكات لەو ئاومەدانىيانەي كە بەرلەوہي خوا
سزاي دنيايان بەدات، بىرپاوان ھىناوہو گەراونەوہ، كە بىرپاويە لە گەلى يونس دەفەرەموى:

﴿ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَةً ءَأَمَنْتَ فَنَفَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ ﴾، دەبووايە ئاومەدانىيەك

بىرپاويىنى و ئىمانەكەي سوودىكى بى بگەيەنى، واتە: پىش ئەوہي سزاي خوا بىبىنن و
سزاي خوايان بەسەردا بچەسبىن، ئەگەر بىرپاويىن بىرپاويەكەيان سووديان پىدەگەيەنى،

كەس واي نەكرد، جگە لە گەلى يونس، تەنا كۆمەلگاكەي يونس وياىنكرد، ﴿ لَمَّا

ءَأْمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾، دواي ئەوہي بىرپاوان ھىنا،

سزاي رىساويىمان لە ژيانى دنيادا لەسەر لابرەن، ﴿ وَمَتَّعْنَاهُم إِلَىٰ حِينٍ ﴾، وە تا كاتىكى

دىارىيەكراو (واتە: تا تەمەنى سروشتىي خۇيان تەواو كەرد) ژياندمانن و گوزمەندانن و
ھىستماننەوہ.

لێردە مەبەست پىي بىبىرپاويەكانە، ھەم لە رۆژگارى پىغەمبەردا ﷺ، ھەم لە

ھەموو رۆژگارەكاندا، كە ئىوہش وەك گەلى يونس بكن، بەرلەوہي سزاتان بەسەردا

بچەسپێ و بەلاتان بەسەردا بێ، بگەرێنەوه بۆ لای خوا، بۆنەوهی گەرانهوهکەتان و ئیمان هێنانەکەتان، سوودتان پێبگەیهنێ، هەروەها ترساندنیشیانە لەوهی کە ئەگەر وهک گەلی یونوس نەکەن، وهک گەلانی دیکە بکەن، ئەوه ئەوان بەلایان بەسەر هاتوهو ئێوهش نیزیکه بەلاتان بەسەربێ، ئەگەر بەلای بنهبرو هەلاچۆکرانیش نەبێ، وهک هی گەلانی پێشوو، بەلاو گرفتاریی دیکەتان بەسەر دێ، لە ئەنجامی لادان دا، لە بەرنامەى خواو دوورکەوتنەوهدا، لە هیدایەتی خوا، وهک ئیستا دەیبینن : کە دنیا پر بووه لە هەسادو خراپەو زۆلم خوێنپێژی و خراپەکاریی.

ئنجأ خوا ﷻ باسی بابەتێکی دیکە دەکات، کە پەيوەستە بە بابەتی پێشووهوه، کە ڕمگە یەكێك بلی: باشە ئەوانە بۆچی برۆیان نەهێناوه؟ یان بۆچی خوا ﷻ ناچاری نەکردوون برۆابینن؟

بۆیە دەفەرموی : ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا﴾، ئەگەر پەرۆمردگارت و یستبای، هەموو ئەوانەى لەسەر زەویین، وێکرا برۆیان دەهێنا، واتە: بەیەگەوه برۆیان دەهێنا، بەلام خوا نەویوستوه، واتە: نەویوستوه زۆریان لیبکات و ناچاریان بکات، برۆا بێنن، ئەگەر و یستبای ناچاریان بکات، ئەوه دەیتوانی ناچاریان بکات، بەلام نەویستوه، بەلکو و یستووێهتی ئازادیان بکات و سەرپشکیان بکات، دەستیان بکاتەوه، ئەوانیش ئەو کاتی بوونە دوو بەشەوه: بەشێکیان برۆیان هێناوه، بەشێکیان برۆیان نەهێناوه.

ئنجأ روو دەکاتە پێغەمبەری خاتەم موحەممەد ﷺ، هەرکەسێکی دیکەش کە قورئان دەخوێنێ، بە رپی پێغەمبەری خوادا ﷺ دەروا، ئەرکی پێغەمبەری خوا ﷻ ئەنجام دەدات، لە گۆمەلگاکەى خۆیدا، رووی دواندنی تێدەکات و دەفەرموی:

﴿أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾، بە سەرسووڕمان و بە نکوولیی لیکردنەوه، دەپرسێ: ئایا تۆ زۆر لە خەلک دەکەى، تاکو ببنە برۆادار ؟ واتە: خوا بە خواپەتیی خۆی کە خاومن و بەدیھێنەر و پەرۆمردگار و بەخێوگەر و ژینەر و مریئەریانە، زۆری لێنەکردوون، ئایا کە تۆ نوێنەر و پەوانەکراویکی خواى، وه بەندەپەکی خواى، زۆر لە خەلک دەکەى؟ واتە: بۆت نیه زۆریان لى بکەى، بۆشت

ناکرتنه برودار، نهگهر زوریان لی بکهی و ناچاریان بکهی، دمیانکهی به مونافیق،
واته: خرابتر له کافری ناشکراوه، دمیانکهیه کافرئکی په نهان.

ننجا همر لهو سیاقهدا دمفرموی: ﴿ وَمَا كَانَتْ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾
وه هیج کهسیک بوی نیه بروا بیئی، مهگهر به مؤلمتی خوا.

ههئبهته لیردا (بِإِذْنِ) مهبهست پیئی (إِذْنِ) تهکوینی و قهدهرییه، نهگهرنا
(إِذْنِ) تهمریی و شهرعیی خوا، براومتهوه، که خوا هه موو پیغه مبهران (علیهم
الصلاة والسلام) ی نار دوونو، هه موو کتیبهکانی بویه دابه زاندوون، تا کو خهئک
نیمان بیئن، کهواته: وهک (إِذْنِ) تهمریی و شهرعیی، خوا مؤلمتی فهرمووه، بهئکو
فهرمانیشی کردوهو پیویستیشی کردوه، بهلام لیردا مهبهست له (إِذْنِ) واته: مؤلمتی
قهدهریی و تهکوینی، یانی: دمبی خوا بیهوی، ننجا نهو نیسانه دمتوانی بروا
بیئی، نهگهر خوا نهیهوی، ناتوانی بروا بیئی، دواپی روونی دهکهینهوه، حکمهتی
نهم تعبیره چییه؟ ﴿ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴾، وه خوا
پسیی لهسهر نهوانه دادمنی، که نافامن، واته: پیسیی کوفرو بیبروایی و شیرک.

دواپی به پیغه مبهری خاتمه ﷺ دمفرموی: ﴿ قُلْ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ ﴾، بلی: سهرنج بدن! چی ههیه له ناسمانهکان و له زمویدا، واته: زور له
دیارده سروشتیهکان، دیمه نه سهرنج راکیشهکان هه، که نیشانهی بالادستی خواو
میهرمانیی خواو دهسهلاتی خواو، حکمهتی خواو، سیفته بهرزهکانی خواو، ﴿ وَمَا
تُعْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾، بهلام نیشانهکان و ناگادار کردنه وهکان،
یا خود ترسینهرو وریاکه ره وهکان، که پیغه مبهرانن (علیهم الصلاة والسلام)، ج
سوودیک دهگهینهن به کومهئیک که بروا ناهینن!

یان (ما) (ما) ی (النافیه) یه، واته: نیشانهکان و ناگادار کردنه وهکان و ترسینه رهکان،
هیج سوودیک به کهسانیک و کومهئیک ناگهینهن، که خویمان بروا ناهینن و، نایانهوی
نیمان بیئن.

له کۆتایی دا خوا دهفه رموی : ﴿ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا

مِنْ قَبْلِهِمْ ﴾، نایا نهو بیبروایانه چاومرپی چی دهکهن؟ نایا ههر چاومرپی وینهی نهو رۆزانه ناکهن که بهسه ر نهوانه دا هاتوه، که له پیش ئیوه دا رابردوون، واته: نایا نهو کارساتانهی که بهسه ر گهلانی پیش نهواندا هاتوون، نهوانیش ههر چاومرپی وینهی نهوه ناکهن، که خوا سزایان بدات ! ﴿ قُلْ فَأَنْظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴾، تۆ بلی: ده ئیوه چاومرپی بن، منیش له گهل ئیوه له چاومروانانم، نهگهر لهسه ر هه لویستی بیبروایانهی خۆتان بهردهوام بنو، گوئ نهدهنه نیشانهکانی خواو، گوئ نهدهنه ناگادار کردنه و مکانی خواو، گوئ نهدهنه پیغه مبه رانی خوا (عليهم الصلاة والسلام)، نهوه هه مان یاسای خوا، که بهسه ر گهلانی پیشودا چه سپیوهو، هه مان کارساتو به لا، که بهسه ر نهواندا هاتوه، بهسه ر ئیوهش دین، ئیوه چاومرپی بن و منیش چاومرپی.

نهوهش جوړیکه له تهواو باومرو متمانه به خو بوون، که نهوهی خوی پهرومردگار دهیفه رموی، وایه، سه رمنجام بهو شیویه دهبی، که خوا ﴿ هَلْ هُوَ الْتَأَنُّ ﴾ هه والتان پی دهدات.

دوایی دهفه رموی : ﴿ ثُمَّ نَجَّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾، دوای پیغه مبه رانی خۆمان (عليهم الصلاة والسلام) و، نهوانه ی بروایان هیناوه، رزگار دهکهن و دهربازیان دهکهن، واته: له چنگی کافره ملهوره زۆردارهکان دهربازیان دهکهن، لهو تهنگانه و نارحه تییانه، یاخود لهو به لایه ی که خوا ناردوویه تی، بو نهو گهل و کۆمه لگایه که بفه وتی، پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) و نهوانه ی بروایان هیناوه له خزمه تیاندا، دهربازیان دهکهن.

﴿ كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، ههر بهو شیویه له سه رمان پیویسته، که برواداران رزگار بکهین، واته: نهوه یاسایه کی گشتی ئیمه یه له ژبانی به شهردا، که خوا ههر کاتیک ویستبیتی کۆمه لگایه کی کافرو لاری و که لله رهق، له به رانبه ر پیغه مبه رمه کیدا ﷺ سزا بدات، پیغه مبه رمه که ﷺ و نهوانه ی که له خزمه تیدا بوونه له برواداران، رزگاری کردوون و، نهوانی دیکه شی سزا داون.

چەند مەسەلەیهکی گەرنگ

مەسەلە یەكەم : كه خوا دمه‌رموی : ﴿ فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾

واته: ئەگەر له دوو دلیدا ی له باره ی نه‌وهوه، كه نار دوومانته خوار بۆ لای تۆ، پرسیار له‌وانه بکه که له‌پیش تۆدا کتیبیان خویندۆتهوه، به دنیایی له په‌روم‌دگارت‌هوه حه‌قت بۆ هاتوه، ده‌جا له دوو دلان مه‌به.

(الشُّكُّ : التَّرَدُّدُ) (شک) بریتیه له دل له دلان، (شَكٌّ) بریتیه له‌وه که تۆ له دوو دلیدا بی: نه‌و شته وایی، یان وانه‌بی؟ واته: لای بوونی و لای نه‌بوونی له‌لای تۆ یه‌کسان بن.

ئنجا توێژمه‌وانی قورئان زۆر مشتومریان له‌باره ی ئەم نایه‌ته‌وه بووه، له سۆنگه ی نه‌وهوه نیه که شوینکه‌وتووی پیغه‌مه‌رین ﷺ دوو دل نین له‌وه‌دا، که خوا قورئانی بۆ پیغه‌مه‌ری خاتمه ﷺ دابه‌زاندوه، وه دوو دل نین، له‌وه‌دا که موحه‌مه‌د ﷺ پیغه‌مه‌ری خوایه، نه‌دی خۆی چۆن ده‌بی دوو دل بی؟ چۆن ده‌بی دل له دلدا بی؟! بیگومان شتی وا نیه، نه‌دی مانای ئەم نایه‌ته‌وه چۆنه؟

زانایان سێ جوړه واتایان بۆ لیکداونه‌وه، که من هه‌رسێکیانم پی جوانن، به‌لام دیاره جوان هه‌یه و جوانتریش هه‌یه :

١/ پیشه‌وا (طبری) له ته‌فسیره‌که‌ی خوئی^(١) دا ده‌لی: واتاکه‌ی ناوایه :

{قَوْلُ الرَّجُلِ مِنْهُمْ لِابْنِهِ : (إِنْ كُنْتَ ابْنِي فَبِرِّي) ، وَهُوَ لَا يَشْكُ فِي ابْنِهِ أَنَّهُ ابْنُهُ ، كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : ﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَعْيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ... ﴾ المائدة، وَقَدْ عَلِمَ جَلُّ ثَنَاؤُهُ أَنَّ عِيسَى لَمْ يَقُلْ ذَلِكَ ، وَهَذَا مِنْ ذَلِكَ ، لَمْ يَكُنْ ﷺ شَاكًا فِي حَقِيقَةِ خَيْرِ اللَّهِ وَصِحَّتِهِ ، وَاللَّهُ تَعَالَى ذَكَرَهُ بِذَلِكَ مِنْ أَمْرِهِ كَانَ عَالِمًا ، وَلَكِنَّهُ جَلُّ ثَنَاؤُهُ خَاطَبَهُ خِطَابَ قَوْمِهِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا ، إِذْ كَانَ الْقُرْآنُ بِلِسَانِهِمْ نَزَلَ .

واته: ئەمه وهك ئەوه وایه پیاویك به كورەكه‌ی ده‌لی: ئەگەر كورپی منی، ئەگەر چاك به، هیچ گومانێکی له‌ودا نیه كه كورپه‌تی، (به‌لام ئەوه‌یان شیوازیكه له دهربرین)، ئەمه وهك ئەوه وایه، خوای بهرز ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَإِذْ

قَالَ اللَّهُ يَعْيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ

دُونِ اللَّهِ ... ﴾ المائدة، واته: كاتیک خوا ﷺ فه‌رمووی: نایا ئە‌ی عیسا‌ی كورپی مه‌ریه‌م! تۆ گوتوته من و دایکم له خوار خواوه (له جیاتی خوا) بکه‌نه دوو په‌رستراو؟! بێگومان خوا (جلُّ ثَنَاؤُهُ) زانیویه‌تی كه عیسا شتی وای نه‌گوتوه، ئەمه‌ش به هه‌مان شیوه، {واته: موحه‌مه‌دیش ﷺ خوا ده‌زانئ له دوو دلێیدا نیه، به‌لام شیوازمکه‌ و هاتومه‌ ئەو قسه‌یه‌ بۆ جگه‌ له خوێه‌تی}، ئەگه‌رنا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ودا كه خوا هه‌والئ بۆ نارده‌وه‌ وه‌حی بۆ نارده‌وه، هیچ له دوو دلێیدا نه‌بووه، خوای به‌رزیش ئەوه‌ی زانیوه، به‌لام خوا به‌و شیومه‌ دواندووویه‌تی كه شیوازی كۆمه‌لگایه‌که‌ی وابوو، كه به‌و جوژه‌ یه‌كدییان دواندوه‌و، قورئانیش به‌ زمانی ئەوان هاتۆته‌ خوار.

ده‌لیم: به‌لکو ئەوه نه‌ك هه‌ر وهك شیوازیکی دهربرین بووه له نێو زمانی عه‌ره‌بیدا، به‌لکو به‌گشتی له نێو گه‌لاندا نه‌و شیوازه‌ هه‌یه‌.

٢/ همر (طبري) له تهفسیره‌که‌ی دا^(١) ده‌لی: (وَلَوْ قَالَ قَائِلٌ: إِنَّ هَذِهِ آيَةٌ خُوطِبَ بِهَا. النَّبِيُّ ﷺ، وَالْمُرَادُ بِهَا بَعْضُ مَنْ لَمْ يَكُنْ صَحَّتْ بِصِيرَتُهُ بِنُبُوَّتِهِ ﷺ، مِمَّنْ كَانَ قَدْ أَظْهَرَ الْإِيمَانَ بِلِسَانِهِ، تَنْبِيهَا لَهُ عَلَى مَوْضِعٍ تَعْرِفُ حَقِيقَةَ أَمْرِهِ الَّذِي يُزِيلُ اللَّبْسَ عَنْ قَلْبِهِ، كَمَا قَالَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ: ﴿يَتَأَيَّأُ النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ (١) الأحزاب، كَانَ قَوْلًا غَيْرَ مَدْفُوعَةٍ صِحَّتُهُ).

واته: ئەگەر کەسێکیش بێت: ئەم نایه‌ته‌ی پێغه‌مبهری خوای ﷺ پێ دۆینراوه، به‌لام مه‌به‌ست پێی هه‌ندیك له‌وانه‌ن كه ته‌واو دلیان رۆشن نه‌بۆته‌وه، به‌راستی پێغه‌مبهرایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ له‌وانه‌ی كه به‌روا و مسوڵمانه‌تیان دهربرپوه، به‌لام جاری ته‌واو ئیمان‌كه‌یان ساغ نه‌بۆته‌وه، خوا ئه‌وانی ئاگادار كردۆته‌وه، كه چۆن نه‌و دوو دلی و گومانه‌ له‌ دلی خۆیاندا لابه‌رن، به‌هۆی ئه‌وه‌وه كه له‌ خاوه‌ن كتیبه‌ پێشووه‌كان پرسیار بکه‌ن، كه نیشانه‌کانی موحه‌مه‌د ﷺ له‌ویدا هاتوون، هه‌روه‌ك خوا به‌ پێغه‌مبهری خاته‌م ﷺ دمه‌رموی: ﴿يَتَأَيَّأُ النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ

كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ (١)، واته: ئە‌ی پێغه‌مبهر! ﷺ پارێز له‌ خوا بکه‌و، به‌ قسه‌ی کافرو مونا‌فقه‌كان مه‌که‌و فه‌رمانبه‌ریان مه‌که‌، بئێگومان خوا به‌هۆی كه‌ ئه‌نجامی دده‌ن شارمزا‌یه.

{ که به‌ ته‌نکید پێغه‌مبهری خوا ﷺ له‌ لووتکه‌ی ته‌قواو پارێزکردن له‌ خوادا بووه، هه‌رگیزیش فه‌رمانبه‌ری کافران و مونا‌فقه‌کانی نه‌کردوه، ئە‌دی مه‌به‌ست پێی کێ‌یه؟ واته: مسوڵمانینه، ئه‌وانه‌ی كه له‌ پشت پێغه‌مبهره‌وه‌ن ﷺ { ئە‌گەر واش بگوتری، ئه‌و قسه‌یه‌ که‌س ناتوانی راس‌تی‌یه‌که‌ی ر‌ه‌ت بکاته‌وه.

٣/ (محمد الطاهر بن عاشور) رایه‌کی دیکه دینئ له تهفسیره‌که‌ی خوئی^(١) دا، دهئ: { الْمَقْصُودُ بِهَذَا الْكَلَامِ التَّعْرِيفُ بِالْكَفَّارِ وَالْمُشْرِكِينَ، وَهَذِهِ طَرِيقَةٌ فِي الْإِلْتِقَاءِ التَّعْرِيفِيِّ يَسْلُكُهَا الْحُكَمَاءُ وَأَصْحَابُ الْأَخْلَاقِ، مَتَى كَانَ تَوْجِيهُ الْكَلَامِ إِلَى الَّذِي يُقْصَدُ بِهِ مَظْنَةً نُفُورًا، كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿لَيْنَ أَشْرَكَتَ لِيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَسِرِينَ﴾ الزمر.

واته: مه‌به‌ست له‌م قسه‌یه له‌به‌ر راه‌اویشتنی کافرو موشریکه‌کانه (واته: به‌ کناره قسه‌کردنه له‌گه‌لیان) نه‌مه‌ش رپ‌بازیکه {له‌به‌ر راه‌اویشتن به‌ کناره‌و له‌ په‌نادا پی‌گوتن} که‌ که‌سانی چه‌کیه‌و کارزان و نه‌وانه‌ی ره‌وشتی به‌رزو جوانیان هه‌یه، کاتیک بیان‌ه‌وی قسه له‌گه‌ل که‌سیک به‌کن، مادام بزانی نه‌و قسه‌یه نه‌گه‌ر ره‌و به‌روه‌و له‌گه‌ل خوئی بیکه‌ن، ببیته ه‌وی سله‌ماندنه‌وه‌و دل بریندار بوونی، له‌گه‌ل یه‌کیکی دیکه قسه ده‌کن، به‌لام مه‌به‌ستیشیان پی‌ی نه‌وه، وه‌ک خوا ﷺ له‌ سوورمه‌تی (الزمر) دا به‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی:

﴿لَيْنَ أَشْرَكَتَ لِيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَسِرِينَ﴾ واته: نه‌گه‌ر هاوبه‌ش بو خوا دابنئی کرده‌وه‌کمت هه‌لده‌وه‌وشیته‌وه، بی‌گومان له‌ زیانبارانیش ده‌بی.

که به‌ ته‌نکید خوا زانیویه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هاوبه‌ش بو خوا دانانی، به‌لام یانی: ته‌نانه‌ت نه‌ی موچه‌مه‌ه‌دا! ﷺ توش نه‌گه‌ر هاوبه‌ش بو خوا دابنئی، له‌ زیانباران ده‌بی! که‌واته: نه‌ی موشریکه‌کان! نی‌وه به‌ هیج جوریک به‌ ته‌ما مه‌بن، که‌ چاوپوشیی له‌ شیرک و هاوبه‌ش بو خوا دانان و کوفرو لادانه‌که‌تان بکری، ته‌نانه‌ت خ‌وای په‌رومردگار نه‌وه له‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ یش قبوول ناکات، که‌ به‌ ته‌نکیدیش پی‌غه‌مبه‌ری خاته‌م ﷺ نه‌وه‌ی لی ناوه‌وشیته‌وه.

که‌ دیاره من نه‌و مانایه‌ی سی‌یه‌میانم له‌ هه‌موویان پی‌ی باشته‌رو، له‌گه‌ل مانای یه‌که‌میشیان تارادده‌یه‌ک تیک ده‌کاته‌وه.

ئنجنا که دمفهرموی : ﴿ فَسَّئِلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ ﴾
 له‌وانه بپرسه که له پیش تودا کتیبیان خویندوته‌وه، یه‌کینک بوی هه‌یه، بلئ :
 ئنجنا چۆن پرسیار له که‌سانیک بکریو، که‌سانیک بکرینه شاید که دژو
 بیپروا بوون، که جووله‌که‌وه نه‌صرانییه‌کان بوون؟
 لی‌ره‌دا ده‌گونجی به چوار جور وه‌لام بدریته‌وه، وه‌ک (عبدالرحمن بن ناصر
 السعدی) له ته‌فسیره‌که‌ی : (تیسیر الکریم الرحمن فی تفسیر کلام
 المنان)^(١) دا هیناویه‌تی :

١) منها: أن الشهادة إذا أضيفت إلى طائفة، أو أهل مذهب، أو بلد ونحوهم، فإنها إنما تتناول
 العدول الصادقين منهم، وأما من عداهم، فلو كانوا أكثر من غيرهم فلا عبرة فيهم، لأن
 الشهادة مبنية على العدالة والصدق، وقد حصل ذلك بإيمان كثير من أئبارهم الريانيين، ك
 (عبد الله بن سلام) {وأصحابه وكثير ممن أسلم في وقت النبي ﷺ، وخلفائه، ومن بعده}.
 و(كعب الأخبار) وغيرهما.

ومنها: أن شهادة أهل الكتاب للرسول ﷺ مبنية على كتابهم التوراة الذي ينتسبون إليه.
 فإذا كان موجوداً في التوراة، ما يوافق القرآن ويصدق، ويشهد له بالصحة، فلو اتفقوا من
 أولهم لآخريهم، على إنكار ذلك، لم يقدر بما جاء به الرسول.

ومنها: أن الله تعالى أمر رسوله أن يستشهد بأهل الكتاب على صحة ما جاءه، وأظهر ذلك
 وأعلنه على رؤوس الأشهاد.

ومن المعلوم أن كثيراً منهم من أحرص الناس على إبطال دعوة الرسول محمد ﷺ، فلو
 كان عندهم ما يرد ما ذكره الله، لأبدوه وأظهروه وبينوه، فلما لم يكن شيء من ذلك.
 كان عدم رد المعادي، وإقرار المستجيب من أدل الأدلة على صحة هذا القرآن وصدقته.

ومنها: أنه ليس أكثر أهل الكتاب، رد دعوة الرسول، بل أكثرهم استجاب لها، وانقاد طوعاً
 واختياراً، فإن الرسول بعث وأكثر أهل الأرض المتدينين أهل كتاب.

فلم يمكث دينه مدة غير كثيرة، حتى انقاد للإسلام أكثر أهل الشام، ومصر، والعراق.
 وما جاورها من البلدان التي هي مقردين أهل الكتاب، ولم يبق إلا أهل الرياسات الذين أثروا
 رياساتهم على الحق، ومن تبعهم من العوام الجهلة، ومن تدين بدينهم اسماً لا معنى.
 كالإفرنج الذين حقيقة أمرهم، أنهم دهرية منحلون عن جميع أديان الرسل، وإنما انتسبوا
 للدين المسيحي، ترويجاً لملكهم، وتمويهاً لباطلهم، كما يعرف ذلك من عرف أحوالهم البينة
 الظاهرة.

یهك : مەبەست پێی ئەوانەیانە کە دادگەر و بە ئیصافن، چونکە هەر ئەوان شایستەیی ئەوان کە شایەدیی بـەدەن، وەك عەبدوللای کوری سەلام و کەعبولئەحبارو، غەیری ئەوانیش لە جوولەکەکان و لە نەصرانییەکان، کە برۆیان بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ هیناوە، واتە: مەبەست پێی ئەو هیە: لەو خاوەن کتێبانە بپرسە کە بە ئیصافو بە ویزدانن، لەگەڵ زانیارییەکی خۆیاندا راست دەکەن.

دوو : دیارە شایەدیی خاوەن کتێبەکان، لەسەر کتێبەکانیان بنیات دەنریو، لە کتێبەکانیان دا نیشانەکانی پێغەمبەر ﷺ هەن، شایەدیی دان بە راستیی موحەممەد ﷺ هەیه، کەواتە: بە ئەوانیش دانی پێدانهینن، بناغەیی شایەدیی دانەکە، بریتیه لە کتێبەکانیان، کە لە کتێبەکانیشیاندا ئەو هەیه.

سێ : پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پیکراوە کە خاوەن کتێبەکان بکاتە شایەد، وە نەمانبێستوو هێچ کام لەوان نەهاتوون بئین: ئەو بۆچی خوا ئیمەیی کردووە بە شایەد، ئیمە شایەدیی دەدەین کە تۆ پێغەمبەر ﷺ نی؟ کەس بەرپەرچی نەداوتمەو، چونکە زانیویانە کە لە کتێبەکانیاندا نیشانەکانی پێغەمبەری خاتەم ﷺ هەن، بەلام ئەم بەزمو بازارەیی کە پیکیانەووە ناوو، بەرژموندییە ناشەرعییەکانیان دەست و پێی گرتوون.

چوار : زۆربەیی خاوەن کتێبەکانیش لە راستییدا لە رۆژگاری پێغەمبەردا ﷺ برۆیان هیناوە، ئەوانەیی کە لە نیووە دوورگەیی عەرەبیی دابوون، ئەوانەیی لە شام بوون، ئەوانەیی لە شوینەکانی دیکە بوون، بە تاییبەت زانیەکانیان، و خەلکی شارەزیان، بەلام کەسانیکیش کە بەرژموندیی ناشەرعیی، بەزمو بازارێکی ناشەرعییان پیکەوئەوئەو دەست و پێی گرتوون، ئەو شتیکی دیکەیه.

ننجا خوا ﷻ کە دەفەرموی: ﴿لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ

الْمُمَرِّينَ﴾، واتە: بێگومان لە پەرۆردگارتەووە هەفت بۆ هاتو، تۆ بە هێچ جۆرێک لە دوو دڵان مەبە، لەمەووە دیارە کە مەبەست خودی پێغەمبەر ﷺ نی، بەلکو مەبەست پێی غەیری خۆیەتی، بە تاییبەت بێبرۆیەکان.

(المِرْيَةُ: التَّرَدُّدُ فِي الْأَمْرِ وَهُوَ أَحْصَى مِنَ الشُّكِّ)، پِشْتَرِيشِ بِاسْمَانِ كَرْدِ، جِياوَزِي (مِرْيَةُ) لَه‌گَه‌لَ (شُكَّ) نَه‌وَمِيه كِه دُوو دَلِييه‌كِي تاييه‌تَتَرَمُو، بَرِيْتِيه لَه‌وَمِي جَارِي وَايه نِينَسَان لَه شَتِيك دُوو دَلِ دَمْبِي، بَه‌لَام رِيئِي تِيْدَه‌جِي دُوو دَلِ بِيْتِ، لَه نَه‌گَه‌رُو نَه‌گَه‌رِدَا بِي، بَه‌لَام جَارِي وَايه دَه‌كِه‌وَيْتَه دُوو دَلِيئِي، لَه شَتِيكِدَا، كِه نَابِي، وِ جِيئِي خُوئِي نِيه تِيْبِيْدَا بَكِه‌وَيْتَه دُوو دَلِيئِي، (مِرْيَةُ) لَه وِ حَالَه‌تَانَه‌دَا بَه‌كَارْدِي.

مه‌سه‌له‌ی دووم : كِه خُوا دَه‌فَه‌رَمُوئِي : ﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ

اللَّهِ فَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٥﴾

وَاتِه : وِه لَه‌وَانَه مَه‌بِه كِه نَايَاتَه‌كَانِي خُوايَان بَه‌دَرُو دَانَاو دَرُوَيَان دَاوْمَتَه پَال نَايَه‌تَه‌كَانِي خُوا، كِه سَه‌رَه‌نَجَام لَه زِيَانبَارَان بِي.

واته: نَه‌گَه‌ر بِيْتِ وِ لَه بَه‌دَرُو دَانَه‌رَانِي نَايَه‌تَه‌كَانِي خُوا بِي، سَه‌رَه‌نَجَام لَه زِيَانبَارَان دَمْبِي، وِ لَه‌وَانَه دَمْبِي كِه لَه خَه‌سَارَه‌تِ وِ زِيَانبَارِيْبِيْدَا نَغْرُو بُوون، نَه‌مَه‌ش وَهَك : گُوْتَمَان : لَه‌بَه‌ر رَاهَاوِيَشْتَنَه‌وِ، بَه كِنَارَه‌وِ لَه پَه‌نَاْدَا قَسَه‌كِرْدَنَه لَه‌گَه‌لَ بِيْبِرُوَايَه‌كَان دَاو، خُوا لَه پِشْتِ بِيْغَه‌مَبَه‌رِي خُواوَه ﷺ بِيْبِرُوَايَه‌كَان دَه‌دُوِيْنِي، وَهَك لَه سُووَرَه‌تِي (الزمر) دَا پِشْتَرِيشِ هِيْنَامَان، كِه دَه‌فَه‌رَمُوئِي : ﴿ لِيْنِ أَشْرَكَتَ

لِيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلِتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٥﴾، واته: نَه‌گَه‌ر هَاوَبَه‌ش بُو خُوا دَابْنِيئِي، (واته: هَاوَبَه‌ش دَابْنِيئِي لَه پَه‌رَسْتَنِيْدَا، لَه بَه‌نَاْدَايَه‌تِي بُو كِرْدَنِيْدَا) كِرْدَه‌وَه‌كَه‌ت هَه‌لَدَه‌وَه‌شِيْتَه‌وَه‌وِ، بِيْگُوْمَان لَه زِيَانبَارَانِيْشِ دَمْبِي.

كِه بَه تَه‌نَكِيْدِ خُوا ﷺ زَانِيُوِيَه‌تِي كِه هِيْج نَه‌گَه‌رُو شِيْمَانَه‌ي نِيه، كِه بِيْغَه‌مَبَه‌رِي خُوا مَوْحَه‌مَه‌د ﷺ هَاوَبَه‌ش بُو خُوا دَابْنِيئِي، بَه‌لَام واته: نَه‌ي مَوْشَرِيْكَ وِ هَاوَبَه‌ش بُو خُوا دَانَه‌رَه‌كَان! تَه‌مَاشَا بَكَه‌ن خُوا بِيْغَه‌مَبَه‌رِي خُوئِي ﷺ نَاوَا دَه‌دُوِيْنِي، كِه‌وَاتَه: نِيْوَمِش نَاگَاْدَارِيْن، كِه نَه‌گَه‌ر هَاوَبَه‌ش بُو خُوا دَابْنِيئِي. نَه‌وَه خُوا بَه‌پِيئِي نَه‌وِ يَاسَايَه، مَامَه‌لَه‌تَان لَه‌گَه‌لَدَا دَه‌كَات.

مهسهله‌ی سینه‌ییم : که خوا دمفهرموی : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ۖ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۗ ﴾

واته: بیگومان نهوانه‌ی وشه‌ی پهرومردگارتیان له‌سه‌ر چه‌سپاوه، برپارو یاسی خوایان له‌سه‌ر هاتوته دی، نه‌گهر هرچی نیشانه‌یه بۆیان بیینی، هر برپوا ناهینن، تاکو نازارو سزای به نییسی خوا دمبینن، واته: ده‌چیژن و له‌گه‌ئیدا دسته و په‌خه دمبین.

وشه‌ی: (كَلِمَتُ رَبِّكَ) زورجار گوتوو مانه: پ‌واله‌ته‌گه‌ی واته: وشه‌ی پهرومردگارت، به‌لام مه‌به‌ست یاساگان‌ی خوا (سنن الله) په، چونکه یاساگان‌ی خوا، وه‌ک چون حوکمرانی‌ک دمه‌لاتداری‌ک له رپی تمعبیرکردن و نووسین و به‌کاره‌ینان و وشه‌گانه‌وه، ئیراده‌ی حوکمرانی‌ی جاری دمبین، لیره‌ش دا خوا بۆ نیزیک خستنه‌وه‌ی بابه‌ته‌که له عه‌قلی ئیمه، به هه‌مان شیوه، ئیمه تیده‌گه‌یه‌نن و، مه‌به‌ست پپی فه‌رمانی ته‌کوینیی و فه‌ده‌ریی خوی په‌رومردگاره، واته: نه‌وانه‌ی که یاسای خواو ئیراده‌ی خوایان له‌سه‌ر هاتوته دی، ناتوانن برپوا بیینن، نه‌گهر هرچی موعجیزه و نیشانه‌شه بۆیان بی، تاکو سزای خوا نه‌بینن و نه‌چیژن.

ئمه بۆ نیزیک خستنه‌وه‌یه له عه‌قلی ئیمه، دمتوانین بلئین : وه‌ک چون له هر فه‌رمانگه‌یه‌ک دا په‌یره‌ویکی نیوخۆ (النظام الداخلي) ی هه‌یه بۆ وینه :

١/ دمبین کارمه‌نده‌کان له سه‌عات هه‌شتی به‌یانیه‌وه بپن بۆ ده‌وام، تاکو چواری دوا‌ی نیومروؤ.

٢/ له مانگی‌کدا دوو رۆژ مؤله‌تیا ن هه‌یه.

٣/ له سائیدا هه‌ندی‌ک مؤله‌تیا ن هه‌یه و... هتد.

ئنجا هر که‌سی‌ک له و په‌یره‌وی نیوخۆیه‌ی نه و دامه‌زراومه‌وه فه‌رمانگه‌یه لابدات، که تیدا دیاری‌یکراوه: که هر که‌سی‌ک نه‌ومنده غانیب بی، نه‌وه سزایه‌گه‌یه‌تی، نه‌ومنده پارهی لی دمب‌ردی، یان به و شیومه سزا دهری،

خوایش ﷺ بۆ ئەم بوونە بە تەنکیدی سیستم و پەپەرەو بەرنامەیهکی داناوه، که به
(كَلِمَتُ رَبِّكَ) تەعبیری لێدەگات، یان بە (سنن الله) یاساگانی خوا، تەعبیری
لێدەگات، ئنجا هەر کەسێک پێچەوانەی یاسایەکی خوا بچوولێتەوه، پێچەوانەی
ئەو سیستمە بچوولێتەوه که خوا دایناوه، ئەمە بێگومان یەکیک لە یاساگانی
خوای بەسەر خۆیدا چەسپاندوه، هەر وهک لە دامەزراوه و فرمانگە کەدا، ئەگەر
هەر کەسێک سەرپێچیی بکات، بە ئەندازەی سەرپێچییەکی، سزا دەدری، ئەویش
بەهۆی لادانی لە سیستمی خواوه سزا دەدری.

ئنجا لێرەدا بەتەنکیدی مەبەست لە (ءَايَةٍ) ئەو موعجیزانەن که بە پێغەمبەران
(عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دراوان، چونکە کافرەکان زیاتر داوای ئەو جۆرمیان لە
پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەکرد، داوای ئەو میان نەدەکرد که خوای کارزان نایەتی
دیکە، واتە: نایەتی دیکە خۆینراوه (مقروءة) بۆ موحەممەد ﷺ دابەزینی،
بەلکو داوایان دەکرد که موعجیزمیهک وهک موعجیزەکانی پێغەمبەران پێشوو
بۆ بێ، بێخەبەر لەوه که ئەو قوئاغە تیپەرپوه، ئەو قوئاغە که بەشەر تییدا
لە قوئاغیکی ساواییدا بووه، تەنیا بە موعجیزە بەرەستەکان، که بە
هەستەومرەکان مامە ئەیان لەگەڵدا بکات، بەوانە قەناعەتی دەهات، نیستا بەشەر
چۆتە قوئاغیکی دیکەوه، خوای کارزانیش دروستکراوهکانی خۆی بەردەوام بەرهو
کەمال دەبات، بەرهو پیشکەوتنی زیاتر دەبات، بەشەریەتیش بەرهو پێگەشتن و
کامل بوون چوو، نابێ چیدی که لە رێی چاو و گوێ و هەستەومرەکانیەوه
بدوینری، که منداڵ ناوا دەدوینری، نازەل و زیاندارانی دیکە بەو شیومیە
دەدوینرین، کاتی خۆی بەشەریەت لە قوئاغیکی ساواییدا بووه، خوا لەو رێیەوه
دواندوووەتی و موعجیزەکانی که بۆ پێغەمبەران ناردوون، زیاتر لەگەڵ چاو و
گوێ و هەستەومرەکانیاندا سەرکاریان بووه، بەلام نیستا خوا بۆ پێغەمبەری
خاتەم موحەممەد ﷺ که بۆ کوێ بەشەریەت نێردراوه، لە قوئاغی بەرهو کامل
چوونیدا، دەبێ موعجیزمیهکی بۆ بنیری که عەقڵی، هەستی، ناخی بدوینری، که
ئەم قورئانەیه، ئەم قورئانە که لە هەموو رۆیەگەوه دەستەوسانکەرە، وهک من لە
مەوسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) لە باسی ئیعیجازی قورئاندا

باسم کردوه، که له راستییدا پرووهکانی دهستهوسانکردنی قورن، پرووهکانی نیعجازی قورن، نازمیردرین، ههئبهته لهوی من ده (١٠) لایهنم لیلی ژماردوون، بهلام گوتوومه : له راستییدا پرووهکانی نیعجازی قورن سهرزمیر ناکرین، چونکه مادام قورن موعجیزه ی پیغه مبهره ﷺ بۆ سهلماندنی راستیتی ئهوه، دهبی ئهوه قورنانه له بارانیدا ههبی و شایستهی ئهوه بی، بۆ ههر چاخ و سهردهمیك، بۆ ههر کۆمه لگایهك و رۆژگارێك، له ههموو ناستهکاندا بیته به لگایهکی نیقناعهکهر و به لگایهکی دهستهوسانکه ر بۆیان، که نهتوانن له بهرانبهریدا بوستن، که له راستیش دا وایه، بهلام بۆ کهسانیک که عهقلی خویان بهکاربینن، بهلام ئهوانهی که ویستووینانه مروفایهتی بهره دواوه بجیتهوه، به ههمان شیوازی که پیشتر به شهر دوینراوه، له رپی ههسته و مرهکانیهوه، بهو شیومیه بدوینری، ئهوه پیچهوانهی ئهوه سیستم و بهرنامهیهن، که خوا دایناوه، بۆ به شهر که دهبی رۆژ به رۆژ به رهو کامل بوون و به رهو پیگه یشتنی زیاتر بجی.

ئنجبا خوا ﷺ ئه مه بۆیه دهفه رموی : تاکو :

١ / هه م پیغه مبه ر ﷺ دلی ناره حمت نه بی، که له و شیوه موعجیزه یی که ئه وان داوای لیده که ن، پیی نادات.

٢ / هه م بروادارانیش نه که ونه حاله تی دوو دلئی و گومانه وه.

٣ / هه م بیروایانیش چیدی که نه وه داوا بیجییه نه که ن.

چونکه خوا ﷺ سیستم و بهرنامه یه کی داناوه بۆ به شهر، که به گویره ی ئه وه سیستم و بهرنامه یه و به پیی ویستی ره های خوا ﷺ ده بی به شهر به ره و کامل بوون و پیگه یشتن بجی.

مه سه له ی حواره م : که خوا دهفه رموی : ﴿ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَةً ءَامَنْتَ فَنَفَعَهَا

إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُّؤْسَسُ لِمَاءٍ ءَامَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٨﴾

سه‌ره‌تا چه‌مکی چه‌ند وشه‌یه‌ک شی ده‌که‌ینه‌وه :

١- ﴿ فَلَوْلَا ﴾، لیرمدا به‌مانای (هلا)یه، (للتحیض) بؤ هاندانه، واته: دمبووایه

وا بووایه : ﴿ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَةً ءَامَنَتْ فَنَفَعَهَا اِيْمَانُهَا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَ ﴾ ،

واته: دمبووایه ناوهدانییه‌ک، کۆمه‌لگایه‌ک برپوا بیئنی و برپوایه‌که‌ی سوودی
پی‌بگه‌یه‌نی، پیش نه‌وه‌ی خوا سزایان بدات، برپوا بیئن، جگه له گه‌لی یونوس،
که‌س وای نه‌کرد.

٢- ﴿ قَرِيَةً ﴾، بریتیه له ناوهدانییه‌کی زۆرو کۆمه‌لگایه‌کی گه‌وره، جا هه‌م به

شوینه‌که ده‌گوتری : (قریه) هه‌م به‌هه‌لکه‌که ده‌گوتری، هه‌م به
هه‌ردووکیشیان ده‌گوتری.

٣- ﴿ كَشَفْنَا ﴾، واته: لامان برد، یانی : (أَزَلْنَا) لیمان لادان و دوورمان خسته‌وه.

٤- ﴿ اَلْخَزْيِ ﴾، (الهُوَانُ وَالذَّلُّ) زه‌بوونی و ریسوایی.

٥- ﴿ وَمَتَّعْنَاهُمْ ﴾، واته: پی‌مان گوزمراندن، یانی: هیشتماننه‌وه له زیاندا.

٦- ﴿ حَیْنِ ﴾، واته: (مُدَّةَ الْحَيَاةِ الطَّبِيعِيَّةِ) نه‌و ماومیه که ژیانی سروشتی و

ناساییانی پی‌ ده‌گوزمرینن، واته: هیشتماننه‌وه که به مردنی ناسایی خۆیان
کۆتاییان بیټ، نه‌و جیل و وه‌چه‌یه، که یونوس (علیه سلام) یان بؤ نی‌ردراوه،
نه‌ک به به‌لایه‌کی ناگه‌هان، وه‌ک نه‌و گه‌لانه‌ی که خوا سزای داوون، هه‌موویان
ته‌خت بکات.

ننجا نی‌مه لیرمدا به‌سه‌ره‌اتی یونوس و گه‌له‌که‌ی باس ده‌که‌ین، چونکه نی‌مه
خوا پشتیوان بی له‌م ته‌فسیره‌ماندا له هه‌ر سووره‌تی‌کدا که به پی‌ویستی بزانیان.
به‌سه‌ره‌اتی یه‌کێک یان زیاتر له پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) له هه‌موو

رۆوهگانیەوه، دەتوێژینەوه و هەموو ئەو نایەتەکانی لەوبارەوه هاتوون، کۆیان
 دەکەینەوه، وەك لە سوورمەتی (الأعراف) دا وامان کرد، دەربارەیی بەسەرھاتی :
 مووسا (علیە السلام)، وە بەسەرھاتی : ئادەم، کە بە تەفصیل قسەمان لێکردن،
 ئنجا هەرچەندە وەك دوایی باسی دەکەین، لە شەش شوێن دا باسی یونوس (علیە
 السلام) کراوە، بەلام بۆیە لێردا بەسەرھاتەگەیی یونوس دەگێرینەوه، چونکە:
 یەكەم : ئەم سوورمەتە بە ناوی (یونس) هەو ناوئراوە و هەر ئەو ناوئەشی هەیە.
 دووهم : پاشانیش خوا ﷻ وەك حالەتیکی ریزپەرۆ دەگمەن باسی گەلی یونوس
 دەکات، کە برۆیان پێی هیناوە، بەرلەوهی خوای بالادەستت و دادگەر سزای
 دنیاویان بەسەردا بەسەپینتی.

به سه رهاتی یونوس (علیه السلام) وگه که می

به پیوستی دزمانم به سه رهاتی یونوس (علیه السلام) و گه که می له چوار
برگهی سه رمکییدا بخهینه روو:

برگهی یه گم : یونوس (علیه السلام) شهش جاران ناوی له قورناتا هاتوه :

چوار جاران به ناوی خوئی (یونس)، که دواپی دمقی نایه‌تکان دینین:

١- سوورمقی (النساء) نایه‌تی (١٦٣).

٢- سوورمقی (الأنعام) نایه‌تی (٨٦).

٣- سوورمقی (یونس) نایه‌تی (٩٨).

٤- سوورمقی (الصافات) نایه‌تی (١٣٩)، لهو چوار نایه‌تو سوورمته‌تانه‌دا، ناوی
یونوس هاتوه، دوو جارانیس به و مسفه‌که‌ی و سیفه‌تکه‌ی ناوی هاتوه.

٥- له سوورمقی (الأنبياء) نایه‌تی (٨٧) دا که خوا دمفه‌رموی : ﴿ وَذَا النُّونِ إِذْ

ذَهَبَ مُغَضِّبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ

إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ ﴿ وَذَا النُّونِ ﴾.

واته: (صاحب النون) که دیاره (نون) به مانای نه‌هنگو ماسی یه، واته:

خاو من ماسی، یان هاوه‌لی ماسی، کاتی‌ک به توورمیی رویشت.

پیغهمبهریش ﷺ دمه‌رموی: من پیغهمبهری خوام، نه‌دی تو خه‌لکی کوئی؟
 نی‌دی نه‌م وتووینز میان دمی: { فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ: ﷺ وَمِنْ أَهْلِ أَيْ الْبِلَادِ أَنْتَ يَا
 عَدَّاسُ، وَمَا دِينُكَ؟ قَالَ نَصْرَانِي، وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ نِينَوَى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: ﷺ
 مِنْ قَرْيَةِ الرَّجُلِ الصَّالِحِ يُونُسَ بْنِ مَتَّى؟ فَقَالَ لَهُ عَدَّاسٌ: وَمَا يُدْرِيكَ مَا يُونُسُ
 بْنُ مَتَّى؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: ﷺ ذَاكَ أَخِي، كَانَ نَبِيًّا وَأَنَا نَبِيٌّ، فَأَكَبَّ عَدَّاسٌ عَلَى
 رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُقَبِّلُ رَأْسَهُ وَيَدَيْهِ وَقَدَمَيْهِ، وَلَمَّا سَأَلَ صَاحِبَا الْبُسْتَانِ (عُثْبَةَ
 وَشَيْبَةَ ابْنَا رَبِيعَةَ) عَدَّاسًا عَنْ صَنِيعِهِ هَذَا، قَالَ لَهُمَا: لَقَدْ أَخْبَرَنِي بِأَمْرِ مَا
 يَعْلَمُهُ إِلَّا نَبِيٌّ }.

واته: پیغهمبهر ﷺ لئی دمه‌رسی دمه‌رموی: تو خه‌لکی ج شوینتیکی نه‌ی
 عه‌دداس و دینی تو چیه؟ (عه‌دداس) یش ده‌لئ: من نه‌صپرانیم و، پیاوینکم خه‌لکی
 نه‌ینه‌وام، پیغهمبهری خوا ﷺ دمه‌رموی: خه‌لکی نه‌و شاره‌ی پیاوه صالحه‌که‌ی
 یونوسی کوری مه‌تتا؟ عه‌دداس ده‌لئ: جا تو چوزانی یونوسی کوری مه‌تتا کیه؟
 پیغهمبهری خوا ﷺ دمه‌رموی: نه‌وه برامه، پیغهمبهر بووه‌و، منیش پیغهمبهرم،
 نی‌دی عه‌دداس دمکه‌ویته سهر دمست و پی‌و، سهری ماچ دمکات و، ههر دوو دمستی
 ماچ دمکات و، ههر دوو پییه‌کانی ماچ دمکات، ئنجا کاتیک دمگه‌رپته‌وه بو‌لای دوو
 خاوه‌نی باخه‌که (عوتبه‌و شه‌یبه‌و) و، لئی دمه‌رسن { له عه‌دداس } نه‌وه بو‌چی نه‌ومت
 کرد؟ ده‌لئ : هه‌والئیکی پیدام که ته‌نیا، که‌سپیک که پیغهمبهر بی، دمه‌رانئ.

مه‌به‌ستی هه‌والی یونوسی کوری مه‌تتا بووه‌و، عه‌دداسیش نه‌صپرانئ بووه‌و برپای
 به هه‌موو پیغهمبهرانی پیش عیسا‌ش هه‌بووه‌و، سه‌لات و سه‌لامی خوا‌یان له‌سه‌ر بی.

برگه‌ی سییهم : نه‌و سوورمت و نایه‌تانه‌ی که ناوی (یونس) یان تیدا هاتوه:

که وهك گوتمان: شه‌ش شوینن، دیاره به سوورمتی (یونس) هوه، شه‌ش شوینن و،
 به پی‌ی ریزبه‌ندیی موصحفه‌ف دمه‌یانهنیم :

١/ شوینی په‌که‌میان له سوورمتی (النساء) له نایه‌تی (١٦٣) دا، که خوا دمه‌رموی:

﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ

إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ
 وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿١١٣﴾ ، واتە: بێگومان نایە
 سروشمان بۆ تۆ کرد، وەک چۆن سروشمان کرد بۆ لای نووح و بۆ لای پێغەمبەرانی
 دواى وی، سروشمان کرد بۆ لای ئیبراھیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و
 ئەسباط و عیسا و ئەییوب و یونس و هاروون و سولەیمان، زەبووریشمان بە داوود
 دا. صەلات و سەلامی خوا لەسەر هەموو پێغەمبەرانی بێ.

٢/ شوینی دووهم له سوورەتی (الأنعام) له نایەتی (٨٦) دا، که خوا ﷻ ناوی هەژده

له پێغەمبەرانی دینی، چواریان ئەمانەن، دەفەرموی: ﴿وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ
 وَيُوسُفَ وَلُوطًا وَكَأَلَّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ ، واتە: وه ئیسماعیل و
 ئەلیسە و یونس و لووط، هەرکامێک لەوانمان بەسەر جیهانیانی رۆژگاری
 خۆیاندا هەلبژاردوون.

چونکه هەرکام له پێغەمبەرانی گونبژێرو هەلبژاردەى خەلك و كۆمەنگای
 رۆژگاری خۆی بوو، به هەمووشیان گونبژێرو سەرتۆپی باغی بەشەرن، واتە:
 چینی پێغەمبەرانی (عليهم الصلاة والسلام) له غەیری خۆیان، هەموویان له
 خوا نیزیكترن و لای خوا بەسندترن و چاكترن، بۆئەش خۆی پەروردگار
 هەلبژاردوون، بۆ پلەى پێغەمبەرایەتی.

٣/ شوینی سێهەم له سوورەتی (یونس) نایەتی (٩٨) دا، که ئیستا تەفسیری دەکەین،

دەفەرموی: ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَةً ءَأَمَنْتَ فَنَفَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا
 ءَأَمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ ءَعَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾ .

٤/ شوینی چوارەم له سوورەتی (الصفات) نایەتەکانی: (١٣٩ تا ١٤٨) دا، که

دەفەرموی: ﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾

فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ
 كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَّيْتُ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ
 وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَبْتَنَّا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ
 أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾

لێرمدا له یازده (۱۱) نایەتدا، خوا ﷻ باسی یونوس دەکات، دەفەر موی:

وه بێگومان یونوس له رهوانه کراوان بوو، کاتیک که به توورمیی (وهك چون کۆیلهیهك له گهورمهکی خۆی رادهکات)، {نهویش بهبئ مؤلتهی خوا}، رایکرد چوووه نیو کهشتیه پرهکهوه، قورعهی کیشاو، لهوانهبوو که به زیانی نهو قورعه کیشانهکه، تهواو بوو، ننجنا نههنگ بهدهمیوه گرت، له حالیکدا که لؤمهو سهرزهنشتی (خوای پهرومردگاری) هاتبوووه سهریو، نهگهر نهوه نهبوویه له خوا بهپاکگران بوو، {خوای به پاک گرت، وهك دواى باسى دهکهین له سوورمتهی (الانبیاء)دا چون خوای به پاک گرتوه!}، له زگی نهههنگهکهدا ههتا رۆژی زیندووکرانهوه دهمایهوه، (واته: لهویدا گیانی دهسپارد).

ئنجنا ئیمه نهومان فریادایه دهشتیک، له حالیکدا که نهخۆش بووو، برکه کۆولهکهبهکمان لهسهه رواند {يَقْطِينِ} به عهپمیی (قرع)یشی پئ دهلین، به کوردیی: کۆولهکهی پئ دهلین، جوۆری کۆولهکه گهورمکانه، که میشو مهگهز توخنی ناکهوی، نهویش لهشی ههموو برین بووه، بۆ نهوهی کۆولهکه سیبههری بۆ بکاتو، میشو مهگهز لئی نیزیک نهکهویتهوه، تاکو برینهکهی چاک دهبیتهوه، وه ناردمان بۆ لای سهه ههزار کهس، بهلکو زیاتریش {واته: خهلکی شاری (نینوی) موصل}، وه برۆیان هیناو ئیمهش تا کاتیکی دیاریبکراو، (واته: تا کاتی تهمهنی سروشتییان بهسهه دهچی) هیشتماننهوه.

۵/ شوینی پێنجەم که باسی (یونس) کراوه، له سوورمەتی (الانبیاء) نایەتەکانی

(۸۷ و ۸۸) دا، که دەفەرموی: ﴿ وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ

عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ

الظَّالِمِينَ ﴿ ۸۷ ﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ، وَكَذَلِكَ نُشَجِّي

الْمُؤْمِنِينَ ﴿ ۸۸ ﴾، واتە: وه هاوهلی (ماسی) نههنگ کاتیک به توورمی

رۆی (واتە: له گهلهکهی خۆی تووره بوو، که برۆیان پێ نههیناو وهلامیان

نهادهوه له سهرمتاوه)، پێی وابوو که ئیمه شوینمان لێی تهسک نهکردۆتهوه،

(پێی وابوو که ئیمه ولاتمان لێی بهرتهسک نهکردوه، که ههردهبێ لهگهڵ خهڵکی

نهینهوا خهریکی بانگهواز بێ، رهنگه گوتبی: نهگهر نهوانه به هسهم ناگهن،

دهجم بانگهوازی بهیامی خوا له شوینیکی دیکه دهکهم، بهلام لهبههرئهوهی بهبێ

مۆلهتی خوا رۆیشتبوو، خوا سزایدا، له سکی نهههنگدا سجنی کرد).

ننجا دەفەرموی: ﴿ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ

إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿ ۸۷ ﴾، واتە: ننجا له نیو تاریکییهکاندا،

{ زانایان دهلین: شهوی بهسهردا هاتوه، بۆیه تاریکیی شهوو، تاریکیی دهریاو

تاریکیی نیو ههناوی نههنگ، لهنیو نهو سێ تاریکییهدا { پارایهوه، که - نهی

خوایه ! - بێجگه له تۆ هیج پهراستراو نین، پاکیی بۆ تۆ، بێگومان من له

ستهمکارانم { من ستهم لهخۆم کرد، که بهبێ مۆلهتی تۆ رۆیستم و گهلهکهمم

جیهیشت، دهبووایه زیاتر خۆراگرییم لهسهر کردباناویه، ههتا مۆلتم له تۆ

ومرنهگرتبایه، نه رۆیشتبام { ناوا دانی به ههلهی خۆیدا هینا، نهوش خوا به

پاک گرتنهکهیهتی، که دەفەرموی: ﴿ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿ ۸۸ ﴾،

لێردها خوا به پاکگرتنهکهی روونکردۆتهوه، که له سوورمەتی (الصافات) دا، ههر

به وشهیهک باسی کردوه.

ننجا دمفه رموی: ﴿ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ ﴾، واته: نیدی وهلامان دایه‌وو لهو خهم نارچه‌تییه‌ی که تئیدابوو، دمربازمان کرد، ﴿ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴾، هر بهو شیومی‌ش برواداران پزگارو دمرباز دمکه‌ین { یانی: کاتیک که وهک یونوس هه‌له‌یه‌ک دمکه‌ن، نه‌گهر خوا به پاک بگرنو دان به هه‌له‌ی خویناندا بیننو، بگهرینه‌وه بو لای خوا، نه‌مه یاسایه‌کی خویوه خوا لییان دمبووری و هوتاریان دمکات } .

٦/ شوینی شه‌شم له سوورمتی (القلم) نایه‌تکانی : (٤٨ و ٤٩ و ٥٠) دا، خوا ﴿

باسی یونوس دمکات، که دمفه رموی : ﴿ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿١٨﴾ لَوْلَا أَنْ تَدْرِكُهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿١٩﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ ﴾، { خوا پیغه‌مبهری خاتمه ﴿عَلَيْهِ السَّلَام﴾ دم‌دوینی دمفه رموی: } بو بریارو حوکی په‌رومردگارت خورآگریه‌وو، وهک هاوه‌لی نه‌هه‌نگ مه‌به، (واته: یونوس)، کاتیک له خوا پاراپه‌وه، که پیشتیش زور خه‌فتو دل پرو به‌ست بوو له گه‌له‌که‌ی و، نه‌گهر چاکه‌یه‌ک له په‌رومردگاریه‌وه ده فریای نه‌که‌وتبایه، فری دمدرایه ده‌شت، له حالیکدا که سه‌رمزمنش‌تکراوو لومه‌کراو دمبوو (به‌لام خوا لی خوش بووو چاوپوشی لی‌کرد، واته: نه‌گهر نه‌هه‌نگه‌کش فری دابایه، نه‌گهر چاکه‌وو به‌زمی خوا به‌فریای نه‌هاتبایه، له لیستی پیغه‌مبهرایه‌تی دا دمسرپایه‌وه)، به‌لام په‌رومردگاری هه‌لیب‌ژاردو، خستیه نیو ریزی چاکه‌کارانه‌وه: { که پیغه‌مبهرانن سه‌لاتو سه‌لامی خویان له‌سر بن } .

نه‌مه‌ش به راستی موزدمیه‌کی خوشی تئیدایه، که واته: ئینسان نه‌گهر هه‌له‌یه‌ک، که‌م و کورپیه‌کی کردو که‌وت، با له خوی بی ئومید نه‌بی، نه‌ومتا پیغه‌مبهرانیش (علیهم الصلاة والسلام) هه‌له‌وو که‌م و کورپیان به‌سهردا هاتوه، که دیاره هه‌له‌ی ئیجتیه‌ادییه، چونکه یونوس نه‌یزانیوه که نه‌وه گوناوه،

بەس مۇلەتتى ومىرەگرتو، ئىجتىھادىكى كىردومو نەپىتكاو، ئىنجا خوا ﷺ
بەو شىومىيە سزاي داو، بەلام دوايىش كە گەراومتەو بۇلاي خوا ﷺ، خوا
هەلىبىزاردومو، رېزى لىناومو، خىستوويەتە نىو كۆمەلى چاكانەو.

برگى چوارەم : پوختەي بەسەرھاتەكەي يونوس (عليه السلام) لەبەر تىشكى

نايەتكاندا، لەم جەوت خالەدا دەخەينە روو:

(۱) يونوس (عليه السلام) بۇلاي خەلكى شارى (نىنوى) نىردراو (موصلى ئىستا)

كە ئەو كاتە زامىيان : سەد ھەزار (۱۰۰,۰۰۰) كەس زياتر بوو، وەك خوا لە

سوورمتى (الصافات) دا دەفەرموى : ﴿ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ

﴾، واتە: رەوانمان كىرد بۇلاي سەد ھەزار كەس، بەلكو زياترىش، بۇچى

دەفەرموى: بەلكو زياترىش؟ چونكە ديارە وەچەي بەشەر لە ھەر شوئىنىك،

مەگەر بەلەيەكىيان بى، ئەگەرنا بەردەوام ھەر لە زيادبوون دان، كاتى خۇي

عىپراق دوو ، سى مىيۇن بوو، بەلام ئىستا سى و ئەومندە مىيۇنەيە، كورد

ئىستا نىزىكەي چىل مىيۇنە، كاتى خۇي كەمتر بوو، بەشەر كاتى خۇي چەند

بوو، ئىستا شەش مىيارو نىو زياترە.

(۲) وا پىدەچى يونوس (عليه السلام) زۇر لەگەل خەلكى نەينەوا دا خەرىك

بووبى، بەلام ھەرچەندە ماومىيەكى زۇر بانگى كىردوون و نامۇزگارىي كىردوون و

ترساندوونى و ھۇشدارىي پىداون، بەلام بە دەمىيەو نەھاتوون، ئەويش لىيان

توورە بوو، بەجىي ھىشتوون، پىي و ابوو مەرج نىيە كە ھەر لەوى بانگەواز

بكات، واتە: پىي و ابوو، ئەگەر بىرواتە شوئىنىكى دىكەش خىواي پەرومىردگار

لىي توورە نابى، وەك دەفەرموى : ﴿ وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا فَظَنَّ أَنْ

لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي

كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿ ۸۷ ﴾ الأنبياء، كە بە داخەو ھەندىك لە

توێژمەروان ڕستەیی: ﴿ فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾ یان، وا لیکداو متەو، وەک
 ڕوالەتەکەیی، واتە: پێی وابوو کە نێمە دەستەلاتمان بەسەریدا نیە! کە بێگومان
 ئەو جوۆرە ماناگردنە هەلەیه، چونکە: مسوڵمانێکی عەوامیش وا بێر ناکاتەو،
 چ جایی پێغەمبەرێکی پایە بەرزو خوا؟! نەخێر، وانیه، شاپانی باسیشە هۆی
 بەهەلەدا چوونەکە، راست تێنەگەیشتنە لە مانای وشەیی: (نَقْدِرَ) کە ئەم
 وشەییە دوو مانای هەن و بەگوێرەیی سیاق یەکیکیان دیاری دەکری :

١ - قَدَرَ يَقْدِرُ: ضَيَّقٌ يُضَيِّقُ .

٢ - قَدَرَ يَقْدِرُ: قَوِيَ يَقْوَى: قَدْرٌ عَلَيْهِ: قَوِيَ عَلَيْهِ وَغَلَبَهُ.

شتێکی ناشکراشە کە مانای دوو هەمان کە بە کوردیی دەبیته: پێی وێرا،
 توانای بەسەر داشکاو، بەپێی ئەم مانا لیکدانەو هیه، مانای ڕستە قورئانییه کە
 ئاواي لیدی:

یونس پێی وابوو نێمە پێی ناوێرین، توانامان بەسەری داناشکی!

بەئێ ئەم مانایە دوو، لەگەڵ سیاقی نایەتەکەو کە سایەتی پێغەمبەرێکی
 خوادا ناگونجی!

کەواتە : مەبەست مانای یەکەمی وشەکەیه :

یونس پێی وابوو نێمە سەرزەمینمان لێ تەنگ نەکردو، کە بۆی نەبێ
 بەملا ولادا بجی، بۆیه ڕویشت، یانی : نەگەر زانیبای لەسەرمان کردو تە مەرچ،
 کە نابێ خەلکی نەینەوا بەجی بهیئێ، نە دەڕویشت.

دیاره وێنە بەکارهێنانی ئەو وشەیهش لە قورئان دا زۆر، بۆ وێنە: خوا

دەفەر موی: ﴿ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ﴾ القمص،

﴿ وَيَقْدِرُ ﴾، واتە: (يَضَيِّقُ) واتە: کەمی دەکاتەو، ﴿ يَبْسُطُ ﴾، واتە: خوا

ڕزقیان بۆ فراوان دەکات، کەواتە: ﴿ فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾، پێی وابوو کە

ئیمه ولاتمان لی تهنگ نه‌گردۆته‌وه، که ههر دمبئ له‌وی خهریکی بانگه‌وازیی، نه‌ک پئی وابی که ئیمه دهسته‌لاتمان به‌سه‌ریدا ناشکیت، چونکه خوا له هه‌موو شوینیک دمه‌لاته‌که‌ی وه‌ک یه‌که، چون پینغه‌مبه‌ریکی پایه‌به‌رز گومانیکی وای دمبئ، که نه‌گه‌ر له نه‌ینه‌وا بروت، خوا دهسته‌لاتی به‌سه‌ردا ناشکی ! به‌داخه‌وه هه‌ندی‌ک له زانایان هه‌ندی‌ک شتیان هیناوه، که ههر نه‌ده‌بوو په‌ریان پی ره‌ش‌کردبایه‌وه، نه‌ده‌بوو خه‌لکیان پیوه سه‌ره‌قال کردبایه، بۆ نه‌وه‌ش ناما‌زم پید، تا‌کو نه‌گه‌ر که‌سی‌ک که‌وته به‌ر‌چاوی، پئی وانه‌بی نه‌و قسه‌یه ته‌واوه! نه‌خیر به هیچ شی‌ومیه‌ک مسولمانیکی عاده‌تیش پئی وانیه : نه‌گه‌ر بگوازیته‌وه بۆ شوینیکی دیکه، دهسته‌لاتی خوا به‌سه‌ریدا ناشکی ! مسولمانی عاده‌تیش نه‌و قه‌ناعه‌ته‌ی نیه، چ جای پینغه‌مبه‌ری خوا (علیه السلام).

(۳) خوا ﷻ له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که یونوس به‌بی پرس رۆیشتوهو خه‌لکی شاره‌که‌ی به‌جیه‌تشته‌وه، له قورگی نه‌هه‌نگدا سجنی کرد، دوا‌ی نه‌وه‌ی قورعه‌ی به‌ر‌که‌وت، وه‌ک ده‌فه‌رموی : ﴿ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴾ ۱۱۱ ﴿ فَالْقَمَّةُ الْحَوْتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴾ ۱۱۲ ﴿ الصافات، واته: قورعه‌ی کیشاو، له تیش‌کاوان بوو، واته: قورعه‌که به زیانی نه‌و ته‌واو بوو، ﴿ فَالْقَمَّةُ الْحَوْتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴾، نه‌هه‌نگ به‌ده‌می‌ه‌وه گرت.

جیی سه‌رنج نه‌ومیه که زانایانی شاره‌زای دهریاو ماسیی و نه‌هه‌نگ، ده‌لین: گه‌روو (بلعوم)ی نه‌هه‌نگ زۆر ته‌سکه به‌ره‌و نیو زگیو، نینسانی پیوه ناچن، بۆیه‌ش خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ فَالْقَمَّةُ ﴾، به ده‌می‌ه‌وه گرت، واته: وه‌ک لوقمه‌یه‌ک به ده‌می‌ه‌وه گرت، نافه‌رموی: ﴿ فَابْتَلَعَهُ ﴾ قوتیدا، ﴿ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴾، وه له کاتیکدا که سه‌رزهنش‌کراو بوو.

هه‌لبه‌ته خوای په‌روم‌ردگار ده‌یتوانی کاریک بکات نه‌هه‌نگه‌که قوتیشی بداتو له زگی دا به سه‌لامه‌تیی هه‌ر به‌یه‌لی، به‌لام دیاره له زگی نه‌هه‌نگدا هه‌وا نیه، بۆیه به ده‌می‌ه‌وه گرتوه‌و وا پیده‌جئ هه‌وای بۆ چووبی، به‌لام نایا چهند شه‌وو رۆزان له ده‌می نه‌هه‌نگه‌که‌دا بووه؟ که به ته‌نکید نه‌وه هه‌موو

کاریگری هه‌بووه بۆ پیستی و له‌شی، که دوایی خوای میهره‌بان ده‌فرموی: نه‌خۆش که‌وتوه و خوا برکه کووله‌که‌یه‌کی له‌سه‌ر پواندوه، وه‌ک پیشت‌ریش با‌سمان کرد.

٤) پیغه‌مبهر یونوس که ده‌که‌ویتنه قورگی نه‌هه‌نگه‌که، له خوا ده‌پارێته‌وه‌و به‌شیمان ده‌بیته‌وه‌و، پاکیی بۆ خوا ده‌ردمبیری، سته‌م ده‌داته پال خۆی، وه‌ک ده‌فرموی :

﴿فَكَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ، وَكَذَلِكَ نُشَجِّي

الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ الأنبياء، واته: له تاریکاییه‌کاندا پاراییه‌وه (واته: بانگی به‌رومردگاری کرد)، که بیجگه له تو هیج به‌رستراو نین، پاکیی بۆ تو من له سته‌مکاران بووم، نی‌مه‌ش وه‌لامان دایه‌وه‌و له‌و خه‌م و نار‌ه‌حه‌تییه ده‌ربازمان کرد، هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ش به‌رواداران ده‌رباز ده‌که‌ین.

هه‌ر له‌وبارمه ده‌فرموی : ﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ، كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٢﴾ لَلَّيْتُ فِي

بَطْنِهِ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٣﴾ الصافات، واته: نه‌گه‌ر له خوا به پاک‌گران نه‌بووایه، له سکیدا ده‌مایه‌وه، تا‌کو نه‌و پۆزه‌ی که زیندوو ده‌کرێنه‌وه، واته: له ده‌می ماسییه‌که‌دا، چونکه ماسیی و نه‌هه‌نگ ده‌م و سکی به‌سه‌ر یه‌که‌وه‌ن.

هه‌رومه‌ها له سوورمه‌تی (القلم) دا ده‌فرموی : ﴿لَوْلَا أَنْ تَدَارَكُكُمْ نِعْمَةٌ مِّن

رَبِّهِ لَنَذِبْنَا بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿١٤٩﴾، واته: نه‌گه‌ر چاکه‌یه‌ک له به‌رومردگاریه‌وه، ده‌فریای نه‌که‌وتبایه، فریاده‌رایه ده‌شت، له حالێکدا که سه‌رزمنشت کراوه.

به‌لام هه‌ر له سوورمه‌تی (القلم) دا ده‌فرموی : ﴿فَأَجْبِبْهُ رَبُّهُ، فَجَعَلَهُ مِنْ

الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾، واته: به‌رومردگاری هه‌لیبژارد، (مادام گه‌راییه‌وه‌و خوای

به‌پاگرت و خوئی به خرابه‌کار داناو، خوئی به هه‌له‌کار دانا، که نیجته‌ادیکی کردوو، نه‌بپیکاوو، په‌له‌ی کردوه له به‌جیه‌یشتنی گه‌له‌که‌یدا، خوا هه‌لیب‌زاردو، گپ‌رای له چاکان).

۵) نُنجا خوا که له قورگی نه‌هه‌نگه‌که دهریدینی، که دیاره نه‌خویش بووه، بویه

روومکی ﴿بِقَطِينٍ﴾، واته: کووله‌که‌ی له‌سهر دهرویننی، که سیبهری لیبکات،

وهک له سوورمتی (الصافات) دا، دمه‌رموی: ﴿فَبَدَّلْنَا بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ﴾^{۱۱۵}

وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ ﴿۱۱۶﴾، واته: نه‌هه‌نگه‌که فرئی دایه دهشت، له

حالی‌کدا که نه‌خویش و دهرمدار بوو (ههر خوا دهمانی، چند شه‌وو رۆزان به دهمی نه‌هه‌نگه‌که‌وه بووه، که وهک گوتم: کاریگه‌ری هه‌بووه بۆ سهر پنیستی و، که‌وتۆته

حاله‌تی نه‌خویشی و نار‌حه‌تی) بویه نیمه روومکی ﴿بِقَطِينٍ﴾ مان له‌سهر رواند.

{ ﴿بِقَطِينٍ﴾ (که (قرع) یشی پی ده‌لین، واته: کووله‌که، که زانیانی رووهک ناس

ده‌لین: سروشتی کووله‌که وایه می‌شو مه‌گه‌ز لیی نیزی‌ک ناکه‌ویته‌وه، نُنجا

ئه‌ویش له‌شی هه‌موو برین بی و، فرئی بدریته نه‌و دهشته، می‌شو مه‌گه‌ز تیی

ده‌رووکی و برینه‌کانی زیاتر خراب دهمین، بویه بۆ سارپ‌ژبوونه‌وی برینه‌کانی،

خوای کارزان، برکه کووله‌که‌ی له‌سهر رواند، که رمنگه کووله‌که‌شی دهرکردین و،

کووله‌که‌کانی‌شی لی کردبنه‌وو خواردینی}.

۶) پاشان یونوس ده‌گه‌رپته‌وه بۆ لای گه‌له‌که‌ی، گه‌له‌که‌شی سه‌د هه‌زار که‌س،

به‌لکو زیاتر بوون و، ئیمان‌یان پی هیناوه، وهک له سوورمتی (الصافات) دا

دمه‌رموی: ﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ﴾^{۱۱۷} ﴿فَأَمَّنُوا فَمْتَغْنَاَهُمْ

إِلَىٰ حِينٍ﴾^{۱۱۸}، واته: وه ناردمان بۆ لای سه‌د هه‌زار که‌س، یان زیاتریش،

ئه‌وانیش بر‌وایان پی هینا، ئیمه‌ش ئه‌وانمان هیشه‌وه، تاکو کاتیکی

دیاریبکراو.

(٧) لە ئاکامی ئیمان هێنانیشیاندا خوای میهره‌بان به‌لای ریسواکه‌ری دنیای
 له‌سه‌ر هه‌نگرتن و، تا ماوه‌یه‌کی دیاریکراو ژياندن، که له سوورمه‌تی (یونس) دا
 ده‌فه‌رموی : ﴿إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي
 الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾ ٩٨، واته: ته‌نیا گه‌لی یونس، پێش نه‌وه‌ی
 به‌لای ریسواکه‌ر له‌به‌ینیان به‌ری، ئیمانیا هێنا، کاتی‌ک که بره‌ویان هێنا،
 سه‌زای ریسواکه‌رمان له‌سه‌ر لابرده‌ن و، تا کاتی‌کی دیاریکراو ژيانده‌مان. (کاتی‌کی
 دیاریکراو، واته: تا ته‌مه‌نی سه‌روشتی خۆیان ته‌واو ده‌بێ).

مهسه‌له‌ی پینجه‌م :

کورت‌ه‌ی باسک له‌بار‌ه‌ی نازادی برواهینانه‌وه

دیاره‌ی نهم بابه‌ته له‌بهر رؤشنایی نایه‌تکانی : (٩٩ و ١٠٠ و ١٠١) دا دهنویزینه‌وه، نهم سئ نایه‌ته به‌پینزه چهند راستیه‌کی گرنگو گه‌وره له‌بار‌ه‌ی نازادی مروقه‌وه له‌بواری نیمان هینان و نه‌هیناندا، ده‌خنه‌روو، که نهمه به‌پئی ریزبه‌ندی برکه (مقطع) کانیان، ده‌یانوووسین، له‌حه‌وت برکه‌دا :

راستی به‌گه‌م : که خوا ده‌فه‌رموی : ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ

كُلُّهُمْ جَمِيعًا﴾، نه‌گه‌ر په‌رومردگارت ویستبای، هه‌موو نه‌وانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وین، تی‌کراو وی‌کرا بروایان ده‌هینا.

پیشتریش باسمان کردوه، (لَوْ: حَرْفٌ امْتِنَاعٌ لَامْتِنَاعٍ)، (لَوْ) پیتی‌که به‌کاردی، ریگری له‌دووم ده‌کات، له‌بهر یه‌که‌میان^(١)، بۆ وینه: ده‌گوتری: (لَوْلَا زَيْدٌ لَهْلَكَ عَمْرُو) واته: نه‌گه‌ر زه‌ید نه‌بووایه، عه‌مر ده‌فه‌وتا، واته: ری له‌فه‌وتانی عه‌مر گیراوه، به‌هۆی بوونی زه‌یده‌وه.

لی‌ره‌ش خوا ده‌فه‌رموی : ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ

جَمِيعًا﴾، نه‌گه‌ر په‌رومردگارت ویستبای، واته: ویستبای زۆر له‌خه‌لك بکاتو، به‌زۆر نیمان به‌خه‌لك بینئ، نه‌وه هه‌موو نه‌وانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وین، تی‌کراو وی‌کرا بروایان ده‌هینا، یانی: بۆیه تی‌کرای خه‌لك نیمانیان نه‌هیناوه، چونکه خوا

(١) ده‌شگونجی (لَوْ) بۆ هاندان (تحضیض) یش به‌کاربئ، به‌لام لی‌ره‌دا بۆ نه‌و مانایه‌ ناگونجی.

نه‌یویستوه، به‌لام بۆچی خوا نه‌یویستوه؟ چونکه نه‌یویستوه ناچاران بکاتو، ویستوویه‌تی نازادو سهرپشکیان بکات، که‌واته: ئەم ڕێستە موبارەکه ئا‌وای لئ دیت‌ه‌وه : (ولو شاء ریک مشینة إجبار واکراه، لَأَمِّنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلِّه‌م جمیعاً)، ئەگەر په‌رومردگارت ویستبای زۆر له خه‌لك بکاتو ناچاران بکات، هه‌موو ئەوانه‌ی له‌سهر زه‌وین، تیکراو ویکرا پروایان ده‌هینا.

چونکه وشه‌ی (كُلِّه‌م) که ده‌فه‌رموی: ﴿لَأَمِّنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلِّه‌م﴾،

واته: تیکرای تاکه‌کان، وه که ده‌فه‌رموی: ﴿جَمِيعًا﴾، واته: بیکه‌وه‌و ویکرا.

راستی دووم : پیغه‌مبه‌ریش ﷺ بۆ نه‌بووه خه‌لك ناچار بکات له‌سهر بر‌وا

هینان وه‌ک خوا ده‌فه‌رموی: ﴿أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾، دیاره ئەو هه‌مزه (ا)یه، هه‌مزه‌ی پرسیارکردنی نکوولی لیکه‌رانه‌یه، (الهَمْزَة للإستفهام الإنکاری) خ‌وای په‌رومردگار به نکوولی لیکردنه‌وه، به پیغه‌مبه‌ری خاتهم ﷺ ده‌فه‌رموی: ئایا تۆ زۆر له خه‌لك ده‌که‌ی، تا‌کو بیانکه‌یه بر‌وادار، واته: خوا نکوولی لئ ده‌کات، یانی بۆت نیه.

هه‌لبه‌ته لێردا مه‌به‌ست نه‌ومیه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌ج که‌سیکی دیکه‌ش بۆ نیه، خه‌لك ناچار بکات له‌سهر بر‌وا هینان، له راستیشدا خه‌لك هه‌ر ناچار ناکرئ له‌سهر ئیمان هینان، چونکه ئیمان هینان په‌یوه‌ندی به‌ دل‌و د‌روون و دیوی په‌نهانی ئینسانه‌وه هه‌یه، به‌ل‌کو ئەو کاته خه‌لك ناچار ده‌کرئ، له‌سهر د‌هربرینی ئیمانیک‌ی به‌ درۆ، د‌هربرینی مسو‌لمانیتیه‌کی به‌ درۆ، واته: خه‌لك ناچار ده‌کرئ له‌سهر ئەوه که ببن به‌ مونا‌فیک و دوور‌ووو د‌م‌غ‌ل‌و، به‌ته‌ن‌کید ئیمان به‌ زۆر په‌یدا ناب‌ئ.

راستی سینیهم : هه‌ج که‌س به‌بێ ویست و مؤ‌له‌تی قه‌ده‌ری خوا، ناتوانی بر‌وا

بینی: ﴿وَمَا كَانَتْ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾، هه‌ج که‌سیک بۆی

نیه بر‌وا بینئ، مه‌گه‌ر به‌ مؤ‌له‌تی خوا.

دەبىي وريا بين: وشەي (إذن) لە قورئاندا كە بەكارهاتو، واتە: مۆلەت، ئنجا جارى وايە مەبەست پىي مۆلەتى شەرعییە، جارى واشە مەبەست پىي مۆلەتى تەكۆینی و قەدەرییە.

(مۆلەتى شەرعیی) واتە: ئەوئى كە خوا لە شەرعیەتدا بەیانى كرده، بۆ وینە: مۆلەتى شەرعییە، رۆخسەتە كە كەسك لە رەمەزاندا سەفەرى كرده، یان نەخۆش بوو، رۆزوو نەگرئو، دوايى رۆزووكانى بگرتەو، ئەو مۆلەتى شەرعییە لە شەرعیەتدا بەیان كراو.

(مۆلەتى قەدەریی یان مۆلەتى تەكۆینی) ئەوئى: كە بە پىي ئیرادەو ویستی خوا بى، كە لیرەدا مەبەست لەو مۆلەت (إذن)ە، مۆلەتى قەدەریی و تەكۆینی، بۆچى؟

ئنجا ئیمە بۆ راست و دروست تیگەشتنى رستەى: ﴿ وَمَا كَانَتْ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾، ناچارین بئین: لیرەدا مەبەست لەو مۆلەت (إذن)ە مۆلەتى قەدەریی و تەكۆینی خوايە، نەك مۆلەتى شەرعیی، چونكە خوا لە رووى شەرعییەو، نەك ھەر مۆلەتى داو، كە خەلك ئیمان بئى، بەلكو فەرزى كرده، لە چەندان ئايەتدا، بۆ وینە: خوا دەفەرموى: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ (البقرة، واتە: ئەى خەلكینە! ئەو پەرورەگارەتان بپەرستن، كە ئىوئى وئى ھىناو، ئەوانەى پىش ئىوئى بەدى ھىناو، بۆ ئەوئى پارىزى لى بكن.

كەواتە: خواى كاربەجى، وەك مۆلەتى شەرعیی، نەك ھەر مۆلەتى داو و پى داو، بەلكو پىوستىشى كرده، كە ھەموو خەلك ئیمان بە خوا بئى، و بپەرستى و بەندايەتى بۆ بكات، كەواتە: لیرەدا مەبەست پىي مۆلەتى قەدەرییە، یانى: بەبى ویستی خوا، كەس ناتوانى ئیمان بئى، بەبى ئەوئى خوا ﷻ لە رووى قەدەرییەو، لە رووى تەكۆینیەو رى بدات.

ئنجای حکمەتی ڕاگەیانندی ئەو راستییەش ئەوەیە، کە بزانی: ڕوای هێنان و ڕوای نەهێنانی خەڵک، بە پێی یاساکان (سنن)ی خواوە، لە ژێر ڕکیزی ویستی ڕمەهای خوا دایە، واتە: کەسێک کە ئیمان ناهێنێ، دیارە خوا نەیویستووە، نە کە ئەو کە ئیمان ناهێنێ، خوا ناچار بکات ئیمان نەهێنێ! بەڵکو خوا بۆخۆی بە ویستی ڕمەهای خۆی مۆلەتی داوە و ئەو توانایە پێداوە، کە هەرچەندە خوا پێی ناخۆشە، بەلام ئیمان ناهێنێ، یان هەرچەندە خوا پێی ناخۆشە، بەلام گوناح بکات، یان هەرچەندە خوا پێی خۆشە، بەلام فەرمانبەری و تاعمت بۆ خوا ئەنجام نەدات، خوا بۆخۆی توانای بە مەرووفەکان داوە، ئنجای بۆچی ئەو توانایە بە مەرووفان داوە؟ بۆ ئەوەی بەکەلکی تاقیکردنەوە بێن، بەکەلکی جێنشینایەتی خوا بێن لەسەر زەویو، بە کەلکی هەلگرتنی ئەمانەتی خوا بێن.

راستی چوارەم : ئەوانەی عەقل و ھۆشیان ناخەنە کار بۆ ناسینی خوا،

شایستەیی پێسی و بێبڕوایی دەبن، وەک دەفەرموی: ﴿وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى

الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾، واتە: خوا پێسی دادەنێ لەسەر ئەوانەی کە نافامن، واتە: عەقل و ھۆشیان بەکارناھێنن.

وشە (الرَّجْسُ: القَدْر) واتە: پێسی، بە مانای سزاو نازار دێ، بە مانای توورپەیی خوا، کوفریش دێ، واتە: خوا ﷻ لە ئەنجامی بەکارنەهێنانی عەقلدا بە شیوەیەکی راست و دروست، بۆ ناسینی خوا پەرورددگاری، ناسینی پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و، زانیی راستیەتی پەيامی خوا، لە ئەنجامی ئەوەدا، ئەوانە بە شایستە دەزانن، کە پێسی بێبڕواییان بخاتە سەر، واتە : خۆیان وا دەکەن، کە شایستەیی ئەوە بن.

راستی پێنجەم : مەرووف لە ڕۆی سەرنج دانی بەھۆشەکانی دروستکراوەکانی خواوە، لە بوونەومرو دەورووبەریدا، دەستی لە خواناسیی گیر دەبن، ئینسان چۆن پەیی بە خواناسیی دەبات؟ ئەگەر بلێی: بەھۆی پێغەمبەرانەو (عليهم الصلاة والسلام)، مەرووف ئەگەر جاری خوا نەناسیبی، نوینەری خوا چۆن

دناسی؟! نجا نه‌گهر بلئی : له رپی کتیبه‌کانی خواوه، خوا دناسی، دیسان ده‌گوتری : نهو جارئ نه‌گهر خوای نه‌ناسیبی، چون دان به کتیبه‌که‌ی دا دینن؟ که‌واته: پیشی ئینسان دهبی خوا بناسی، به‌لام ئایا مروؤف له رپی چیه‌وه خوا دناسی؟! خوای په‌رومردگار روونی کردۆته‌وه‌وه ده‌فرموی : ﴿ قُلْ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾، واته: بلئی: با ته‌ماشای بکه‌ن، چی له ناسمانه‌کانو له زه‌ویدا هه‌یه.

بۆیه من کاتی خوی له شیعری‌کدا گوتوومه :

سروشت ئاوینه‌ی ته‌جه‌للای خوایه باش سه‌رنجی بده بزانه چی تیايه
له رپی که‌وه کردگار دناسری سروشت کریکه کردگاری خوايه

نهم بوونه‌ومره به‌ره‌می خوای په‌رومردگاره، وه‌ده‌ی‌نراوی خوای په‌رومردگاره، به‌په‌نه‌ان و ناشکرایه‌وه، وه به سه‌رو خواریه‌وه، بۆیه نه‌گهر بمانه‌وی خوای بالاده‌ست بناسین، دهبی ته‌ماشای دروستکراوه‌کانی بکه‌ین.

له راستییدا دروستکراوه‌کانی خوا، ئاوینه‌ی تیدا دهرکه‌وتنی ناوو سیفه‌ته‌کانی خوان ﴿﴾، نه‌گه‌رنا ئیمه راسته‌وخۆ په‌یومندییمان بۆ به خواوه ناکری؟! که‌واته: ئیمه دهبی له رپی شوینه‌ومره‌گانیه‌وه خوای په‌رومردگار بناسین، نجا ئیمه نه‌ک هه‌ر خوا ﴿﴾ که : (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) هه‌ج شتی‌ک وه‌ک خوا نیه، به‌لکو به‌شیکی زۆر له دروستکراوه‌کانی خواش، له رپی شوینه‌واره‌گانیانه‌وه، دهبی‌ناسین.
بۆ نمونه :

١/ هیزی کیشنده، که نهم بوونه‌ومره‌ی راگرتوه، نهو هه‌موو که‌هکه‌شانو
نه‌ستیره‌و خرۆکانه به‌یه‌که‌وه دهبه‌ستی، کی هیزی کیشنده‌ی بینیه‌وه؟ که‌س
نه‌ی‌بینیه‌وه، به‌لام له رپی شوینه‌واره‌گانیه‌وه دهبیزانین.
٢/ هه‌روه‌ها هیزی موگناتیسی.

۳/ ننجاً تیشکی ژیر سوورو تیشکی سه‌رومنه‌وشه‌یی.

۴/ هه‌رومها گهردیله (ذرة)، کئ گهردیله‌ی بینیه‌وه؟ که به میکروپوسوی ئه‌لیکترؤنییش که نیزیکه‌ی ملیؤنیک جار شت گه‌وره دهکات، گهردیله نه‌بینراوه، به‌لام له رووی شوینه‌وارمه‌کانه‌وه ده‌زانین، که بچووکتیرین بیکهاته‌ی ماده گهردیله‌کانو، گهردیله‌ش بوخوی له چند بیکهاته‌یه‌ک بیکدی، ننجاً به چند ملیؤن گهردیله مؤلکؤل (جُزْء) پیکدینن، ننجاً له‌وانیش توخمه‌کان (عناصر) پیک دینن، که‌واته: هه‌موو ئه‌و دروستکراوانه له رپی شوینه‌وارمه‌کانیانه‌وه دمیان‌زانین، چ جای خوا ﷻ !!

که‌واته: که دمفه‌رموی: ﴿ قُلْ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾، واته: ئه‌گه‌ر دمتانه‌وی خوا بناسن، رپی ریک و راست و ته‌ندروستی نیمان به خوا هینان و خواناسین: سه‌رنجدانی دروستکراومه‌کانیه‌تی، له رپی ئه‌و ده‌ورو به‌رو بوونه‌ومره‌ویه، به سه‌رو خواره‌وه، ئاسمانه‌کان و زموی، که دمتوانین په‌ی به به‌دییه‌ننه‌رو خاومن و مشورخوری بهرزو مه‌زن و تا‌ک و پا‌ک و بی وینه‌یان، ببه‌ین.

راستی شه‌شم : که‌سیک نه‌یه‌وی نیمان بینن، هیچ کام له نیشانه‌کانی خوا له بوونه‌ومرداو، ترساندن و ترسینه‌ره‌کان، سوودیان بو‌ی نابن، وه‌ک دمفه‌رموی: ﴿ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾، (ما) ده‌گونجی (نافیه) بی، واته: نیشانه‌کان و ترساندنه‌کان سوود ناگه‌یه‌نن به کو‌مه‌ئیک که بر‌وا ناهینن، یاخود ده‌گونجی (ما)ی (الإستفهامیه) بی، واته: نیشانه‌کان و ترساندنه‌کان و ریاکه‌ره‌ومکان، بو کو‌مه‌ئیک که نایانه‌وی نیمان بینن، چ سوودی ده‌گه‌یه‌نن؟ به‌دلنیا‌یی هیچ سوودیکیان بی ناگه‌یه‌نن.

وشه‌ی (الآيَاتُ) له ئه‌سلدا :

۱/ ده‌گونجی مه‌به‌ست پئی نیشانه‌کانی خوا بی، دیارده‌و دیمه‌نه سروشتیه‌کان.

۲/ ده‌گونجی مه‌به‌ست پئی رسته‌کان و بر‌گه‌کانی فه‌رمووده‌ی خوا بی.

۳/ دمشگونجی مهبهست پیی موعجیزهی پیغهمبهران (علیهم الصلاة وسلام) بی.

بهلام به پیی سیاق بؤمان دهرمهکوهی، که زیاتر مهبهست پیی دیاردمو نیمهنه
سروشتییهکانن، وهک له سوورپتی (یوسف) دا دهفرموی : ﴿ وَكَأَيِّن مِّنْ آيَةٍ
فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴾ ۱۰۵، واته: زور
نیشانه ههن له ناسمانهکان و زهویدا، بهلایاندا رپت دهبن، بهلام به پشت
تیکردنیانهوه، واته: هیج سوودیان لی نابینن، چونکه: شوین دهمستی خویان
تیدا نابینن و، سیفمت و ناومکانی خوی پهرومردگاریان تیدا ناخویننهوه.

وشهی ﴿النُّذُرُ﴾ دوو واتای ههن :

۱- کوی (إنذار) ه، واته: (إنذارات) یانی : ترساندنهکانی خواو وریا
کردنهومکانی.

۲- یاخود کوی (نذیر) ه، واته: (المُنذِرُونَ) یانی: وریاکهرهوان و ترسینهران، که
مهبهست پیی پیغهمبهرانن (علیهم الصلاة والسلام).

پاستیی حهوتهم : که دهفرموی : ﴿ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴾، کؤمهلیک که برپوا
ناهیئن، نهمه به پروون و راشکاووی دهیگهیهنی که خوی زاناو توانا، نازادی
تهواوی له بواری ئیمان هینان و ئیمان نههینان دا، به مرؤف داوه، چونکه
فرموویته: نیشانهکان و ترساندنهکان، سوود به کؤمهلیک ناگهیهنن که برپوا
ناهیئن، واته برپوا نههینانهکهی پالداوته لای خویان (لای مرؤفهکان)،
ههروهک نهگهر ئیمانیش بیئن، خویان برپوا دینن: (يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ) واته: خویان
ئیمان دههیئن، یاخود (أَمَنُوا بِاللَّهِ) خویان ئیمانیان هیناوه.

مهسهلهی شهشم : که خوا دهفرموی : ﴿ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا مَثَلَ أَيَّامِ

الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانظُرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴾ ۱۰۴ ثُمَّ

نُجِي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنِجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۹۴﴾، واتە: نایا چاومرپی چی دەکەن، جگە لە وینە ی رۆزانیك که بەسەر پێشووهکانیان هاتوون؟

(ایام) کۆی (یوم) ه، (یوم)، واتە: ماومیەك له کات، دیاره ئەو کارساتو بەلایانە ی که بەسەر میللەتە پێشووهکان هاتوون، لەسەر برۆا نەهینانیان، لە ماومیەك و زەرفیکدا بووه، که پێی گوتراوه: (یوم) کات، ئنجا رۆژیکی خایاندوه، دووی خایاندوه، مانگیك، کهمتر، یان زیاتری خایاندوه، یان : چرکهیهك بووه، گرنگ ئەومیە کاتی فەوتاندنەکه یان پێی دەگوتری : (یوم) واتە : ماومیەك له کات، که مەرج نیە تەنیا بیستو چوار (۲۴) سەعات بێ، ئەوه بەگوێرە ی عورفی ئیستای ئیەمی خەلکی سەر زەوی وایە: (یوم) بریتیه له کاتیك که زەوی خولیک بە دەوری خۆیدا دەکات، لە بەرانبەر خۆردا، شەوو رۆژ پیکدین، که بە هەمووی دەگوتری: (یوم)، ئنجا بە شەوهکه ی دەگوتری : (لیل) و بە رۆژمکەشی دەگوتری : (نهار) و، بە هەردووکیان دەگوتری: (یوم) واتە : شەوو رۆژیک، ئەوه بە نەسبەت ئیەوه وایە.

کهواتە: که دەفەرموی : ﴿ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا

مِنْ قَبْلِهِمْ ﴾، واتە: چاومرپی چی دەکەن، جگە لەوه که ئەوه ی بەسەر ئەوانی پێشی واندات، بەسەر ئەوانیش دا بێ، واتە: جگە لەو سزایە ی بەسەر میللەتە پێشووهکاندا سەپینرا، لە کاتیکی دیاریکراودا، ئەوانیش ئەگەر هەر لەسەر رێچکە ی ئەوان برۆن و لەسەر ئەو کەللە رەقییە ی ئیستایان بەردەوام بێ، جگە لەوه چاومرپی چی دیکە دەکەن؟!

﴿ قُلْ فَأَنْظُرُوا إِلَيَّ مِنْ أَيْنَ الْمُنْتَظَرِينَ ﴾، واتە: بئێ: چاومرپی بێ، منیش لە چاومروانانم.

وشە ی (الأيام: المشاهد، الوقائع والأحداث) واتە: ئەو دیمەنە سامناک و رووداوو کارساتانە ی که بەسەریان هاتوون، لە کاتیکی دیاریکراودا.

وشه‌ی (خَلَوُا) یانی: (مَضَوَا) واته: تیپه‌پون، واته: له پئیشی واندا رابردوون و تیپه‌پون، مه‌به‌ست پئی کۆمه‌لگا رابردوو‌مکانه، واته: گه‌لی نووح و گه‌لی هوودو گه‌لی صالح و گه‌لی شوعه‌یب و گه‌لی لووطو... هتد، باقی نه و گه‌لانه‌ی که خوی دادگه‌رو بالادست فه‌وتاندوونی.

که دمفه‌رموی: ﴿فَانظُرُوا اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ﴾، واته: ئیوه چاومرئی بن، منیش له چاومروانانم، واته: من دننایام که نه‌گه‌ر ئیوه له‌سه‌ر که‌لله‌ره‌قیی و خراپه‌کاری به‌رده‌وام بن، شیومیه‌ک له شیومکانی سزادان له‌لایهن خوی دادگه‌روه، بۆ ئیوه‌ش دیته‌ پئیش.

دوایی دمفه‌رموی: ﴿ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، واته: دوایی پیغه‌مبه‌رانی خو‌مان (عليهم الصلاة والسلام) و نه‌وانه‌ی بروایان هیناوه، دمر باز ده‌که‌ین، واته: سوننه‌ت و یاسای ئیمه و ابووه که پیغه‌مبه‌ران و نه‌وانه‌ی که له‌گه‌لایندا ئیمانان هیناوه، دمر بازمان کردوون، واته: کاتیک که سزیمان ناروده بۆ کۆمه‌لگایه‌ک، پیغه‌مبه‌ره‌که‌و، نه و کۆمه‌له‌ که‌مه‌ی که له‌گه‌لایندا ئیمانان هیناوه، دمر بازمان کردوون و قوتارمان کردوون، نه‌وانی دیکه‌شمان فه‌وتاندون.

﴿كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ﴾، واته: هه‌ر ئاوا به‌و شیومیه له‌سه‌رمان پیویسته، که برواداران رزگار بکه‌ین.

لیره‌دا خوا ﷻ باسی یاسایه‌کی خوی ده‌کات، که له ژبانی به‌شه‌ردا به‌رده‌وام جیبه‌جی بووه و جیبه‌جی ده‌بی، چونکه وشه‌ی:

(كَذَلِكَ) واته: هه‌ر به‌و شیومیه‌ی که له رابردوودا کردوومانه، ئیستاش و له‌مه‌وداش نه‌وانه‌ی بروایان هیناوه، دمر بازمان ده‌که‌ین و رزگاریان ده‌که‌ین، کاتیک که به‌لا بنیرین بۆ نه و کۆمه‌لگایانه‌ی که ده‌مانه‌وی بیانفه‌وتینین.

هه‌لبه‌ته ده‌شگونجی لیره‌دا مه‌به‌ست نه‌وه‌ بی، که خوا ﷻ وه‌ک چۆن ده‌فریای پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) و نه و که‌مین به‌رواداران به‌وتوه، که له

خزمه‌تیاندا بوون، به هه‌مان شیوه‌ش ده‌فریای ئیماندارانی دیکه‌ش دی، له هه‌ر چاخ و سه‌رده‌می‌کدا، به‌و شیوه‌یه‌ی که حیکمه‌تی خوا ده‌یخوازی، سه‌ریان ده‌خات و دمر‌بازیان ده‌کات و چه‌پاله‌یان دمدات.

که ده‌فه‌رموی: ﴿كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَاجِ الْمُؤْمِنِينَ﴾، ئاوا به‌و شیوه‌یه له‌سه‌رمان پئویسته، دیاره نه‌شه‌هریبه‌کان و موخته‌زیله‌کان کاتی خوی زور مشتومریان بووه، له‌وباره‌وه که ئایا خوا هیج شتیکی له‌سه‌ر پئویسته، یان نا؟ نه‌شه‌هریبه‌کان گوتوو‌یانه: ناگونجی هیج شتیکی له‌سه‌ر خوا پئویست بی.

موخته‌زیله‌کانیش گوتوو‌یانه: به‌ئێ دمگونجی، خوا شتی له‌سه‌ر پئویست بی، نه‌ومتا خوا ده‌فه‌رموی: له‌سه‌ر خو‌مانمان پئویست کردوه.

که دیاره نه‌م ته‌عبیره له شوینی دیکه‌شدا هاتوه، بۆ وینه: له سوورمتی (الروم)

ده‌فه‌رموی: ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، واته: وه ئاوا له‌سه‌رمان پئویسته یارمه‌تیدان و سه‌رخستنی برواداران.

به‌لام راستیه‌که‌ی نه‌وه‌یه که هیج که‌س جگه له خوا، ناتوانی شتیکی له‌سه‌ر

خوا پئویست بکات، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾

الانبیاء، واته: خوا لئی ناپرس‌سریته‌وه، به‌لام نه‌وان لی‌یان ده‌پرس‌سریته‌وه، به‌لام ده‌گونجی خوا بۆخوی شتیکی له‌سه‌ر خوی پئویست بکات، واته: له رووی به‌خشدمی و که‌رهمی خۆیه‌وه، بۆخوی شتیکی له‌سه‌ر خوی پئویست بکات، یانی: به‌ پئی نه‌و سیستم و به‌رنامه‌یه‌ی که دایناوه، خوا مامه‌له له‌گه‌ل مرۆفه‌کاندا ده‌کات و، نه‌وه‌ی ده‌که‌ویته سه‌ر خوا ﷺ، خوا جیبه‌جیی ده‌کات، به‌و واتایه که: خوا بۆخوی وای

داناوه، وه‌ک له سوورمتی (هود) دا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾، واته: بیگومان به‌روم‌دگارم له‌سه‌ر رێیه‌کی راسته.

ههروه‌ها له سوورپرتی (الحجر) دا خوا ﷻ دمفهرمووی : ﴿ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ

مُسْتَقِيمٌ ﴿۱۱﴾ ، واته: (خوا) فهرمووی : نهوه رپیه‌کی راسته له‌سه‌ر من.

یانی : به لای مندا دئی، یاخود: نهوه رپیه‌کی راسته و من هه‌ر من به‌و شیوه‌یه مامه‌ئه له‌گه‌ل به‌نده‌کانم دا ده‌که‌م.

چونکه به دنیایی: مامه‌ئه‌ی خوا له‌گه‌ل دروستکراوه‌کانیداو، به‌تایب‌هت له‌گه‌ل مروّفا‌دا که سه‌رتۆپی دروستکراوه‌کانیه‌تی، مامه‌ئه‌یه‌کی هه‌ره‌مه‌کی و ناسیستاماتیک نیه، به‌ئکو سیستاماتیک و رپک و پیکه.

وشه‌ی (نَجِيٍّ) به (نُجِّ) یش خوینراوته‌وه: (ثُمَّ نُجِّ رُسُلَنَا).

ئه‌وه‌ی دیکه‌ش: ﴿ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ، دیسان به: (نَجِيٍّ) یش خوینراوته‌وه، واته: هه‌ردووکیان به دوو شیوه خوینراونه‌وه.

خوا به لوتفو که‌رهمی خو‌ی له‌و که‌سانه‌مان بگپیرئ که به دمه‌لاتی خو‌ی، به عیززمتی خو‌ی، ئیمه‌ش چه‌پاله دمدات له دمست ئه‌هلی کوفرو نیفا‌هی رۆژگاری خو‌مان، پپیش هه‌موو شتیک: ئیمانمان بپارپیزی، ئیراده‌مان بپارپیزی، که‌رامه‌تمان بپارپیزی، ئیعتباری لای خو‌یمان بپارپیزی، له‌وه که له‌که‌دار بین، یان هه‌لوپستیک بنوینین و شتیک بکه‌ین، که شایسته‌ی به‌یدا‌غی به‌رزی ئیسلام، شه‌ریعه‌تی بی هه‌له‌و په‌ئه‌ی خو‌ای په‌رومردگار نه‌بی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دهرسی دوازدهیم

پیناسهی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان که دهرسی کۆتایی یه، له شهش (۶) نایهت پیکدی، که بریتین له: (۱۰۴ تا ۱۰۹) لهو شهش نایه‌تەدا، خوای کارزان دوو جارن تیاندا فه‌رمان به پیغه‌مبەر ﷺ ده‌کات، که به: ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ﴾، بانگی مرؤفایه‌تی بکات :

جاری یه‌که‌م : پینان بلی : که نه‌گهر ئیوه دوو دلن له بارهی به‌رنامه‌و ناپینه‌که‌مه‌وه، نه‌وه بزانی که من ته‌نیا نه‌وه خوایه ده‌پهرستم که ده‌تانه‌رنی، نه‌که نه‌وه شتانه‌ی ئیوه له خوار خاوه‌وه له حیاتی خوا ده‌یان‌پهرستن، که نه‌که هر زیان و مردنی ئیوه‌یان به دست نیه، به‌لکو هی خوشیانیان به دست نیه، نه‌گهر زیانداربن، نه‌گهر بی‌زیانیش بن، وه‌که: دارو به‌ردو خۆرو مانگو نه‌ستیره‌وه ... هتد، نه‌وه هر هیچ.

پاشان خوا فه‌رمانی پیده‌کات که خۆی بو به‌ندایه‌تی خوا ساغو یه‌کلا بکاته‌وه‌وه، وه له هاوبه‌شداران نه‌بی‌وه، له شتانی‌که نه‌پارێته‌وه که سوودو زیانیان نیه، نه‌گه‌رنا له سته‌مکاران ده‌بی، که بی‌گومان لیره‌دا مه‌به‌ست قسه‌کردنه له‌گه‌ل هاوبه‌ش دانه‌ران و بی‌بروایاندا، واته: مه‌به‌ست پی غه‌یری پیغه‌مبهری خاته‌مه، بو‌چی؟

چونکه خوا زاناو شارمزا، ده‌زانی که پیغه‌مبهر ﷺ، غه‌یری خوا ناپه‌رستی‌وه له غه‌یری خواش ناپارێته‌وه‌وه، بی‌گومان به‌ندایه‌تی خۆیشی بو خوا ساغو

یەگلاکردۆتەو، کەواتە : بەروالەت بە پیغمبەر ﷺ دەفەرموی، بەلام لە پەنای ئەودا بە کنارە، قسە لەگەڵ خەئکی دیکەدا دەکات !

ئەنجا پیشیرادەگەیهنی: کە زیانیك خوا بیهیئنی، بە کەس لاناچیو، خیریك کە ئەو بە قسەتی بکات، بەرپەرچدەرەوی نیە...

دوایی بۆ جاری دووهم : خوا ﷻ بە پیغمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموی: پێیان بئنی : ئەو لە پەروردگارتانەو هەفتان بۆ هات، ئەنجا هەر کەس وەریبگری، خۆی بەهرەمەندەو، ئەوێ پەرفیزی بکات، خۆی زەرەمەندەو، پیغمبەری خوا ﷺ وەکیل و چاودێر نیە بەسەریانەو.

لە کۆتایی دا خوا بە پیغمبەر ﷺ دەفەرموی: شوین پەيامی خوا بکەو و خۆراگری، هەتا خوا حوکم دەکات، کە ئەو باشترین حوکمران و بریاردەرە.

﴿ قُلْ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكِّ مِّنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِن الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾ وَإِن يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ مِن عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَأَصْبِرْ حَتَّىٰ يَخُفَّ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْخَافِينَ ﴿١٠٩﴾ ۞

مانای وشه به وشه‌ی نایه‌تەکان

{ بئى: ئەى خەلكینه! ئەگەر ئیوه له دوو دلێیدان له‌بارەى نایینه‌گەمەوه، (ئەوه بزانی که) من ئەو شتانه ناپەرستم که ئیوه له خوار خواوه دەیانپەرستن، بەئکو تەنیا ئەو خوایهی که دمتانزیه‌نی و دمتانمرینى، دەپەرستم، فەرمانیشم پیکراوه که له برواداران بم ﴿ ۱۰۴ ﴾ وه (فەرمانم پیکراوه، پیمگوتراوه) که: رووی خۆت به ساغی له‌گەڵ ملکه‌چی دا (بۆ خوا) راست بکهو، له هاوبه‌ش دانهران مەبه ﴿ ۱۰۵ ﴾ وه له خوار خواوه له شتیک مەپارێوه، که نه سووت پیده‌گه‌یه‌نی و نه زیانت پیده‌گه‌یه‌نی، چونکه ئەگەر واتکرد، که‌واته تۆ له سته‌مکارانی ﴿ ۱۰۶ ﴾ وه ئەگەر خوا زیانیکت تووش بکات، جگه له خۆی لابه‌ری نیه، ئەگەر چاکه‌یه‌کی بۆت بوئ، هیچ به‌رپه‌رج دمره‌میه‌ک بۆ به‌خششی وی نیه، به‌خششی خۆی دەدات به هەرکام له به‌نده‌کانی، که بیه‌وئو، ئەو لی‌بورده‌ی به به‌زمیه‌ ﴿ ۱۰۷ ﴾ بئى ئەى خەلكینه! به‌دلنیایی له په‌رومردگارتانه‌وه هه‌فتان بۆ هاتوه، ئنجا هەر کەس رپی راست بگرئ، سوودی رپی راست گرتنه‌که‌ی بۆ خۆیه‌تیو، هەر کەس گومرپابى، زیانی گومرپابوونه‌که‌ی هەر بۆ خۆیه‌تیو، من به‌سه‌رتانه‌وه پارێزر نیم (که نه‌هیلیم گومرپابن) ﴿ ۱۰۸ ﴾ وه (ئەى موحهمهد!) به‌ دواى ئەو (په‌يام)ه بکه‌وه، که بۆت سروش ده‌کرئو، خۆراگر به، هه‌تا خوا برپار دەداتو، ئەو باشت‌ترین برپاردەرە} .

شیکردنەوهی هەندیک لە وشەکان

(شَكَّ): (إعتدال النقيضين عند الإنسان وتساويهما) (شک) ئەومیه کە: دوو شتی پێچەوانە یەگدی هاوسەنگ بنو، لەلای ئینسانو، یەکسان بن، بە گوردیی دەگوتری: دوو دلایی، واتە: شتیک لە نیوان ئەگەرو ئەگەردا بەیلێهوه، نە ئەگەری بوونی بەسەر نەبوونیداو، نە ئەگەری نەبوونی بەسەر بوونیدا، زال بکە.

(دِينِي): (دين) لێردا بە مانای ملکه چیی دی، (دینی) واتە: ملکه چیی خۆم، یاخود ساغ بوونەوهی خۆم، یان فەرمانبەریی خۆم، (بۆ خوا ساغ کردۆتەوه).

(تَوَفَّكُمُ): (واتە: (يُمِيتُكُمْ) یانی: بە تەواویی و مرتاندهگری، کە لێردا مەبەست پێی گیانکێشان و مراندنە.

(حَنِيفًا): (الْحَنَفُ: هُوَ مَيْلٌ عَنِ الضَّلَالِ إِلَى الْإِسْتِقَامَةِ، عَكْسُ الْجَنَفِ: هُوَ مَيْلٌ عَنِ الْإِسْتِقَامَةِ إِلَى الضَّلَالِ، وَالْحَنِيفُ: هُوَ الْمَائِلُ إِلَى ذَلِكَ)، واتە: (حَنَفٌ) بریتیه لە مەیلکردن و بەلادا چوون لە گومراپیهوه بەرهو راسته پێگا، بە پێچەوانەوهی (جَنَفٌ)وه، وشە (جَنَفٌ) بریتیه لە مەیلکردنی کەسێک بۆ ازهینان لە گومراپی و لە پێی لارو خوار، بەرهو راسته شەقامی خوا. (حَنِيفٌ)ش بابای مەیلکەرە بەرهو هەق

(بَوَكَّيْلٍ): (التَّوَكُّيلُ أَنْ تَعْتَمِدَ عَلَى غَيْرِكَ وَتَجْعَلَهُ نَائِبًا عَنْكَ، وَالْوَكَّيْلُ فَعِيلٌ

بمعنى: المفعول، قَالَ تَعَالَى: ﴿ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكَيْلًا ﴾ النساء، أي: اکتف به أن يتولى أمرك ويتوكل لك، والتوكل يُقال على وجهين: توكلت لفلان بمعنى: توليت له، ويقال: وكلته فتوكل لي، وتوكلت عليه بمعنى: اعتمدت عليه، (تَوَكَّيْلٌ) یانی: وهکیل گرتن، ئەومیه کە تۆ کەسێک بکە بە وهکیلی

خۆت، یان نوینهری خۆت بۆ نه‌نجامدانی شتیک، (وکیل) له‌سه‌ر کیشی (فَعِيل)ه، به‌مانای (مَفْعُول)ه، واته: (مُوکَلُّ اِلَيْهِ) واته: که‌سیک کاره‌که‌ی خۆت پئی سپاردوه، که ده‌فه‌رموی: ﴿ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴾ النساء، واته: خوا به‌سه‌ کاری خۆتانی پئی بسپیرن، یانی: خوای کاربه‌جی به‌سه‌ سه‌رپه‌رشتیی کاروباری تۆ بکاتو کاروبارت به‌رپۆمه‌ری، له‌جیاتی تۆ کاره‌کان هه‌لسوورپینئو، وشه‌ی : (تُوکَلِّ)یش به‌ دوو واتایان به‌کاردئ:

- ۱- ده‌گوترئ: (تَوَكَّلْتُ لِفلانٍ، بَمَعْنَى: تَوَلَّيْتُ لَهُ) واته: سه‌رپه‌رشتیی کاره‌که‌یم کرد، له‌جیاتی نه‌و (وَيُقَالُ: وَكَلَّتْهُ فَتَوَكَّلَ لِي) واته: نه‌ومکرد به‌ وه‌کیل.
- ۲- (وَتَوَكَّلْتُ عَلَيْهِ، بَمَعْنَى اعْتَمَدْتُ عَلَيْهِ) واته: پشتم پئی به‌ست (وَتَوَاكَل الْقَوْمُ: اِتَّكَل كُلُّ عَلَى الْآخِر) واته: هه‌رکامیکیان پشتم به‌ویدیکه به‌ست، واته: خۆیان به‌یه‌ک هه‌لواسی (وَوَاكَل فلانٌ: اِذَا ضَيَّعَ اَمْرُهُ مَتَّكِلًا عَلَى غَيْرِهِ) واته: فلان که‌س کاره‌که‌ی خۆی زایه‌ کرد، به‌هۆی نه‌وه‌وه که پشتم به‌ خۆی نه‌به‌ستوه‌و شته‌که‌ی چه‌واله‌ی که‌سیکی دیکه‌ کردوه.

(ضَلَّ) : (ضَلَّ: اَيَّ غَابَ وَخَفِيَ، ضَلَّ الْكَافِرُ: عَدَلَ عَنِ الطَّرِيقِ وَغَابَ، وَضَلَّ

المُسَافِرُ الطَّرِيقَ: فَقَدَهُ)، (ضَلَّ) به‌مانای په‌نهان بوو، شپردراوه بوو، دئ، که ده‌گوترئ: (ضَلَّ الشَّيْءُ عَنْ فلانٍ) واته فلان که‌س نه‌و شته‌ی له‌لا ون بوو.

(ضَلَّ) له‌ حاله‌تی (لازم)دا به‌مانای ون بوون دئ، به‌لام له‌ حاله‌تی (متعدی)دا به‌مانای ونکردن (فقد) دئ، ده‌گوترئ: (ضَلَّ الْكَافِرُ الطَّرِيقَ) واته: بی‌بروایه‌که‌ رپیه‌که‌ی ونکرد.

یانی: ده‌گونجئ بگوترئ : (ضَلَّ الْمَسَافِرُ الطَّرِيقَ) واته: رپبواره‌که‌ رپیه‌که‌ی ون کرد، ده‌شگونجئ بگوترئ : (ضَلَّ عَنِ الطَّرِيقِ) واته : خۆی له‌ رپیه‌که‌ ون بوو.

که‌واته: (ضَلَّ) وه‌ک گوتم: هه‌م حاله‌تی (لازم)ی هه‌یه، واته: ون بوون، هه‌م حاله‌تی (مُتَعَدِي)شی هه‌یه، واته: ون کردن.

مانای گشتی نایه‌تەکان

خوَا ﷺ له شەش نایه‌تە‌ی کۆتایی دا، دووجاران فەرمان به پیغه‌مبەری خاتەم
ﷺ دەکات: بانگی مرۆفایه‌تی بکات و پێیان بلێ: ئە‌ی خە‌لکینە! ئە‌ی مرۆفە‌کان!
هە‌مووتان به نیرو میوه، به وردو درشته‌وه، به عەرپ و غهیری عەرپه‌وه، به
هە‌موو چین و توێژمە‌کانه‌وه، به هە‌موو رەنگ و زمانه‌کانه‌وه، چونکە (الناس) ناوی
کۆ (اسم جمع) یه هە‌موو مرۆفە‌کان و، تاکی له خۆی نیه.

﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ﴾، بلێ: ئە‌ی خە‌لکینە! ئە‌ی مرۆفە‌کان! ﴿ إِن كُنَّم فِي شَكِّ

مِن دینی ﴾، ئە‌گەر ئیوه له دوو دلایی دان و، سە‌راسیمەن، داخو ملکه‌چی من، یاخود
رێبازو بە‌رنامە‌ی من، چییه‌و چۆنه؟ ﴿ فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾،
بێ‌گومان من ئە‌وانه‌ی له خوار خواوه دە‌یانپەرستن و، له جیاتی خوا دە‌یانپەرستن،
من ئە‌وانه‌ ناپەرستم، ﴿ وَلَٰكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي تَتَوَفَّكُم ﴾، به‌لکو ئە‌و خواجه
دە‌پەرستم که دە‌تانرێن.

هە‌لبە‌ته‌ پێش نه‌وه‌ی بیانرێنێ دە‌شیانزیه‌نی، به‌لام خوَا ﷺ باسی ژبانی
نه‌کردوه، چونکە نه‌وه‌ی که بۆ ئینسان زۆر جیگای مە‌ترسییه‌و، ئینسان دە‌بی له
به‌رانبه‌ری دا هە‌لۆسته‌ بکات : مردنه‌که‌یه‌تی، نایا کێ مەرگی تۆی به‌ده‌سته؟
ئە‌گەر چ بر عە‌قڵت هە‌بی، ئە‌گەر له‌به‌ر ئە‌ومش نه‌پەرستی، که تۆی ژبانده‌وه، دە‌بی
له‌به‌ر ئە‌وه‌ بپەرستی، که دە‌تمرێنێ، مردن و له‌ به‌ین چوونی تۆ به‌ده‌ستی ئە‌وه، ئە‌و
پرووحه‌ ئە‌مانه‌تە‌ی به‌به‌ر جه‌سته‌ی تۆیدا کردوه، ته‌نیا به‌ مۆله‌تی وی، ئە‌و پرووحه
دێته‌وه‌ دەر، ننجا ئە‌ومش گه‌ورترین کارساته‌ له‌ ژبانی هەر مرۆفیکدا، که ئینسان
ئە‌م ژبانە‌ی دنیا به‌جیبه‌یلێ، هەر وه‌ک جۆن مە‌زنترین شت بووه، که هاتوه‌ بۆ
ئە‌م ژبانە‌، گه‌ورترین پروداویش له‌ ژبانی هەر مرۆفیکدا، به‌نسبە‌ت خۆیه‌وه،

بریتیه لهوهی ئەم دنیا به جیبهیلێ، ئنجا ئا ئەوه، به دهست ئەو خواجهیه که من تهنیا به ندایه تیی بۆ وی دهکهو، تهنیا بۆ وی ملکه چم.

﴿ وَأَمْرٌ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، فهرومانیشم پیکراوه که له برواداران به، مروف پیشی دهبن خوا بناسی، ئنجا بروای پی بینن، دهبی پیشی خوا بناسی، که زیان و مردنی به دهسته، کهون و کائیناتی به دهسته، به دهینه ره، پهرومردگاره، خاومنه، خاومنی هه موو ناوو سیفته بهرزو جوانه گانه، ئنجا ئەو ئیمانیه له سه ره ئەو مهعریفهت و ناسینه، له سه ره ئەو ناشنابوونه به خوا، بنیات دهنری، ئەوه ئیمانی پی دهگوتری، هه ره بۆیهش من لهو مهوسووعه یه که له زیندانی ئەمریکادا نووسیومه، که له چاپی دووه میدا، ده بیته دوازده کتیب، کتیبی یه که می که (۴۰۰ - ۵۰۰) لاپه ریه، ته رخانه م کرده بۆ بوونناسی { ئەوهی که زور کهس پی ده لێن: (جیهان بینیی) و (دنیا بینیی) که من ئەو وشه یه م پی هه له یه و (بوونناسی) م پی ته واوه، چونکه مه بهست ئەوه یه که تۆ خۆت و ئەو بوونه ی که تیدای، بیناسی، به به دهینه ره که یه وه، که خواجه ﷺ و، به هه موو به دهینه رواه گانه وه، بۆیه نه گه ره بگوتری: بوونناسی (علم الوجود، معرفة الوجود)^(۱) راسته ر دێته وه، له وهی بلێ: دنیا بینیی، چونکه دنیا له بهرانه ره دوا رۆژدایه، یا خود: جیهان بینیی، (جیهان) واته: ئەوهی که ئیمه ده بینین، به لام که گوته: بوون (وجود) هه م (خالق) ده گرتته وه، هه م (مخلوق) } .

ئنجا ئەو مهوسووعه یه ناوونیشانه که ی ناویه: (الإسلام معرفة صحيحة بالخالق والخلق) { ئیسلام زانیاری و شارهزاییه کی راسته، به به دهینه ره و به دهینه روا } بۆیه من پیش ئەوهی باسی ئیمان بکه م، له کتیه گانی: { دووه م و سیه م و چواره م و پینجه م و شه شه م و حه وته م و هه شته م } دا، هه لساوم باسی بوونناسیه م کرده، که به داخه وه زۆرێک له مسوولمانان، به تایه ته ئه وانیه که خۆیان له ژیر ناوونیشانی: (سه له فیی) دا ده بیننه وه، دینن یه که سه ره له ئیمان و پایه گانی ئیمان وه ده ست پیده که ن، ئەوه یه زیاته ره به ره رۆشنایی کتیه گانی: (محمد بن عبدالوهاب) و غه یری ویش دا، ره حمه تی خویان لی بی، که ئەوه هه له یه، چونکه ئەو خه لکه هه رچه نده ئیمانی هینا وه به

(۱) به ئینگلیزی Ontology.

خوا، به‌لام جاری خوی چاک نه‌ناسیوهو، پیغه‌مبهری ﷺ باش نه‌ناسیوهو، خوی نه‌ناسیوهو، نه‌م بوونه‌ومرو بوونه‌ی نه‌ناسیوهو! به‌لام قورئان پیتی بوونت پی دنه‌ناسینی، خوات پی دنه‌ناسینی، خوتت پی دنه‌ناسینی، ژبانی دنیات پی دنه‌ناسینی، دواروژت پی دنه‌ناسینی، فریشته‌گان و پیغه‌مبهران ... هتد، نجا له‌سهر بناغهی نه‌و ناسین و زانین و معریفه‌ته ده‌لئ: وهره نیمان بینه، تو پیشتر خوات ناسیوه، دهرانی نیمان به چی دینی، فریشته‌گانت ناسیون و دهرانی کین؟ نه‌وجار نیمانیان پی دینی، هه‌روما کتیبه‌گانی خوا، دهرانی خوا کتیبه‌گانی بوچی ناردوون؟ وه پیغه‌مبهران (علیهم الصلاة والسلام) دهرانی کین و چون؟ وه روژی دواپی، دهرانی بو چییه؟ نجا ده‌فرموی: به‌و شیویه نیمانیان پی بینه، واته: نیمان ده‌بی له‌سهر بناغهی مه‌عرفه‌ت و زانیاری و شاره‌زایی، بنیات بنری.

بویه لی‌رهدا خوا ﷺ ده‌فرموی: ﴿ وَأَمْرٌ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، فه‌رمانیشم پی‌کراوه که له برواداران به، دواي نه‌وهی خوام ناوا ناسی، نجا به‌ندایه‌تی بو ده‌که‌م و نیمانی پی ده‌ینم.

﴿ وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ ، وه

فه‌رمانم پی‌کراوه که: رووی خوت به پاکی راست بکه به‌رانبهر به ناپین.

لی‌رهدا (ال) ی سهر وشه‌ی (اللِّدِّينِ) (ال) ی (عه‌ده)، واته: نه‌و ناپین و به‌رنامه‌یه‌ی که دهرانین کامه‌یه، نه‌وهی که خوا به هه‌موو پیغه‌مبهراندا (علیهم الصلاة والسلام) ناردووپه‌تی، نه‌وهی که له بناغه‌که‌ی و له هیله گشتیه‌گانیدا ههر په‌که، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ... ﴾ (۱۳) ﷺ.

به‌لئ نه‌و ناپینه‌ی خوا ناردووپه‌تی له ناده‌مه‌وه تا خاتم، بو هه‌موو پیغه‌مبهران (علیهم الصلاة والسلام) ههر په‌که له بناغه‌که‌یدا و له هیله گشتیه‌گانیدا، به‌لام له ورده‌کاریه‌گان دا له په‌ک جیا بوونه‌وه.

(حَنِيفًا) واتە: وازبێنم لە ھەرچی پێی پووچەو، پێک روو وەرگیرم بۆ راستە شەقامی خوا، ﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ ، وە بەجەختکردنەوە پێشم گوتراوە کە: ئە ھاوبەش بۆ دانەران نەبی، ﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ﴾ ، وە پێشم گوتراوە: کە لە خوار خواوە و لە جیاتی خوا، لە شتانیک نەپارێتەوە، کە نە سووت پێدەگەیهنن، وە نە زیانت لێدەدمن، ﴿ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مَنِ الظَّالِمِينَ ﴾ ، وە پێم گوتراوە: ئەگەر وات کرد، ئەو بەبێگومان تۆ لە ستمەکارانی.

وەک پێشتر گوتمان : لێردا ﴿ الظَّالِمِينَ ﴾ مەبەست پێی بێپروایەکانە، کە ئەو لەبەر راھواپشتنی ئەوانەو بە (کنارە) ھەسکردنە لەگەڵ ئەوان دا، واتە: ئێو لە جگە لە خوا مەپارێتەوە، لە شتانیک، کە نە سوودتان پێدەگەیهنن و نە زیانتان لێدەدمن، ئەگەر وا بکەن، لە ستمەکاران دەبن، ھەلبەتە ئەوانە ی کە ھاوبەشیان بۆ خوا داناوە، ھەر لە ستمەکارانیش بوون.

پاشان دەفەرموی : ﴿ وَإِنْ يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ ﴾ ، وە ئەگەر خوا زیانیکت تووش بکات، جگە لە خۆی لادەریکی نیە، جگە لە خۆی ناتوانی ئەو زیانەت لێ دووربخاتەووە لێت لایەری، ﴿ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ ﴾ ، وە ئەگەر چاکەپەکی بۆت بویت، بەرپەرچدەرەووە نیە بۆ چاکەو بەخششی خوا، ھیچ کەس ناتوانی پێی لێ بگری و بەرپەرچی بداتەووە، ﴿ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ﴾ ، (خوا) بۆ ھەرکامیک لە بەندەکانی بیەوی، ئەو خێرو چاکەو بەخششی تووش دەکات و بۆی دینیتە پێش، ﴿ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ ، بێگومان خوا لێبوردە میھربانە.

جیسی سەرنج ئەومیە که لە مەسەلە ی زیاندا، تەنیا فەرموویەتی : ﴿ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ ﴾، ئەگەر خوا بیەوی زینایکت تووش بکات، (مَسَّهُ) واتە: شتیکی تووش بوو، با کهمیش بی، بەلام لە مەسەلە ی خێرو سوود دا، فەرموویەتی : ﴿ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ ﴾، وه ئەگەر چاکەیهکی بۆت بوی، ئەمەش ئەوه دەگەیهنی، که: بۆ خوا خێرو چاکەو سوود گەیاندن بە بەندەکانی، وهک زانیان دەئین: (مقصود بالذات) واتە: لە خودی خۆیدا ویستراوه، بەلام زمررو زیان تووش بوونی مرۆفەکان، بەئێ بەپێی یاسا سوننەتی خواپەو، خوا پالیداوتە لای خۆی، بەلام وهک خودی خۆی، خوا مەبەستی نیە، ئەوهی که خوای بەخشر پێی خۆشەو، دمیەوی بۆمان بێنیتە پێش، خێرو سوودو بەخششی خۆیەتی، وه هەر ئەوهش لە خوایەک چاومرێ دەکری، که لیبوردمیەو بەخشندمیە.

لە کۆتایی دا دەفەرموی : ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ﴾، بئێ: ئەی خەلکی ئە! بە دنیاییه وه لە پەرومردگارتانەوه هەفتان بۆ هاتوه، واتە: شتیکی هەق، که پێچەوانە ی هەق بریتیه لە پووج (باطل)، هەق: واتە: شتی چەسپاو، واتە: دادگەری تێدایە، بەرزو مەندی تێدایە، خێرو خۆشی دنیاو دواڕۆژی تێدایە، هەقی پەهاتان بۆ هاتوه لەلایەن پەرومردگارتانەوه.

﴿ فَمَنْ أَهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ﴾، ئنجا هەر کەسێک پێی راستی گرتو، ئەو هەقە ی خوای قبوول کرد، ئەوه بۆخۆی پێی راستی گرتوه، واتە: سوودمەکی بۆخۆیەتی، ﴿ وَمَنْ ضَلَّ ﴾، هەر کەسێکیش لەو پێیه ون بوو، یاخود ئەو پێیه ون کرد، ئەو هەقە ی ون کرد، ﴿ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ﴾، ئەوه بە زیانی خۆی پێی ون کردوه، بە زیانی خۆی سەرگەردان و گومرا بووه، ﴿ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴾، وه پێیان بئێ: که من بەسەر ئێوموه و مکیل نیە.

(وکیل) کەسێکە کە لە جیاتی کەسێک شتێک بکات، واتە: من نەهاتووم بەرژەومندییەکانی ئێوە بپارێزم، نەهاتووم نەهێلەم بپێروا بن، نەهاتم بە تۆبزییەتان کەمە دیندار، من بەسەر ئێوە چاودێرو وەکێل نیم، بەلکو من دڵسۆزی ئێوەو، بەیامی خوام پێ راگەیان دوون و نامۆزگارییم ئاراستە کردوون، دڵسۆزییم بۆ نواندوون، هەر ئەومندەم لە دەست دێ، بەلام خوا دەتوانێ بە زۆر ئیمانتان پێ بینێ، یاخود لە پێی چەوت لاتان بدات، ئەو بە دەست من نیە، تەنیا بە خوا دەکری، خوای کارزانیشت وای بپارداوه، کە ئەو لە گەڵ بەندەکانیدا نەکات، بەلکو نازادیان بکات و سەرپشکیان بکات.

لە کوتایی دا خوا بە پێغەمبەری خاتم ﷺ دەفەرموی: ﴿ وَأَتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِيَّاكَ ﴾، وە بکەوه شوین ئەو هی کە بۆت سروش دەکری، ﴿ وَأَصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ﴾، وە خۆراگر بە تاكو خوا بپار دەدات، ﴿ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴾، خواش چاکترینی بپار دەران و حوکمرا نانه، چونکە خوا ﷻ مەگەر بەندەکانی خۆیان پێی چەوت بگرن، نەگەر نا خوای دادگەر جگە لە پەحمەت و بەزمیی و بەخشش و چاکە، هیچی دیکە لە لا نیە بۆ بەندەکانی.

چەند مەسەلەیه‌کی گەرنگ

مەسەلە یەكەم : که خوا دەفرموی : ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ﴿١٠٤﴾ .

دیاره ئەمە دوا پەيامی خوايە ﷺ که به پیغمبەری خاتەمدا موحەممەد ﷺ دەینیری بۆ خەلك، لەم سوورتمە موبارەکە یونسدا، دەفرموی: بلی ئەی خەلکینە! ئەگەر لە دوودلیی دان لەبارە ی ملکەچی بۆ منەوه، ئایا بۆ کئیە؟ یان لەبارە ی نایین و بەرنامە ی منەوه، که چییە و چۆنە؟! ﴿ فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾، بێگومان من ئەوانە ی نیووە لە جیاتی خوا، لە خوار خواوە، دەیانپەرستن، ناپەرستم، مل بۆ ئەوانە که چ ناکەم، ﴿ وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم ﴾، بەلکو هەر ئەو خوايە دەپەرستم که دەتانرین (واتە: دەتانزێن و دەتانرین، ژیان و مەرگی نیووە ی بەدەستە) ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، وه فەرمانیشم پێکراوه که لە برواداران بم.

هەلبەتە لەم سێ نایه‌تەدا، نایه‌تەکانی: (۱۰۴ و ۱۰۵ و ۱۰۶) که پێشتریش لە مانا گشتییه‌که‌یدا تیشکمان خستنه سەر، خوا ﷺ به پیغمبەری خاتەم ﷺ دەفرموی: که جار بده به نیو خەلکداو بانگیان بکهو، خۆت و بەرنامە ی خۆتیا ن پێ بناسینە، که تۆ چی دەپەرستی؟ بەرنامە کەت چییە؟ رێبازی تۆ چۆنە؟ ئەو میان پێ بلی، لە دوا پەيام و قسەتدا لەو سوورتمە موبارەکەدا.

ننجا که دمه‌رموی : ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ﴾، بلئ نهی خه‌ئکینه‌ واته: هه‌موو مرو‌فایه‌تی به هه‌موو ږنگو زمانه‌کانه‌وه، به هه‌ردوو ږمگه‌زه‌که‌وه، له‌هه‌ر شوپنیکي نهم سهر زه‌وییه ههن، له هه‌ر کاتو ږوژگاریکدا دهرین، له دواي هاتنی پیغه‌مبه‌ری خاته‌مه‌وه ﷺ هه‌موو مرو‌فایه‌تی نو‌مه‌تی موحه‌مه‌ده ﷺ، هه‌موو مرو‌فایه‌تی له‌سهر میلاکی موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ره ﷺ، بویان نیه به‌دواي هیچ پیغه‌مبه‌ریکی دیکه بکه‌ونو، بویان نیه به‌دواي هیچ به‌رنامه‌یه‌کی دیکه بکه‌ون، جگه له‌وهی موحه‌مه‌د ﷺ هیناویه‌تی، نه‌وهی موحه‌مه‌دیش ﷺ هیناویه‌تی: کتیبو به‌رنامه‌که‌ی، هه‌موو کتیبو به‌رنامه‌کانی پیش خوئی به راست دهرانی وه‌ک نه‌سله‌که‌یانو، ږیز دهرئی له هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی پیشووو، هه‌موویان به راست دهرانی‌و، له هه‌ر شوپنیک دا هه‌له‌و که‌مو کورپیه‌ک، له‌و کتیبو به‌رنامه‌وه، له‌و ږیبازانه‌ی پیغه‌مبه‌رانی پیشوودا په‌یدا کرابی، پیغه‌مبه‌ر ﷺ، کتیبه‌که‌ی و ږیبازه‌که‌ی، نه‌و که‌مو کورپی و هه‌له‌و لادانانه، راست ده‌کاته‌وه.

ننجا دواي نه‌وهی مرو‌فایه‌تی گه‌یشتوته دوا هونای پیگه‌یشتن و ږوشدو کامل بوونی، خوا به‌رنامه‌یه‌ک و کتیبیک و پیغه‌مبه‌ریکی له هه‌در خوئی بؤ ناردوه، بویه له‌سهر مرو‌فایه‌تی پئویسته که به دواي نه‌و کتیبو به‌رنامه‌یه‌وه، به دواي نه‌و پیغه‌مبه‌ره ﷺ بکه‌وی، که بؤ نهم هونای نیستای نیردراوه، پیغه‌مبه‌ره‌کانو کتیبو به‌رنامه‌کانی دیکه، بؤ هونایه‌کانی دیکه نیردرا بوون، که به نسبت نهم هونایه‌وه، نه‌وان هونای سهرمتایی و ته‌مهنی ساوایی بوون بؤ مرو‌فایه‌تی.

ننجا دمه‌رموی : ﴿ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي ﴾، نه‌گه‌ر نیوه له دوو دلیدان، له‌باره‌ی به‌رنامه‌که‌مه‌وه.

ده‌شگونجی (دین) لیره‌دا به مانای ملکه‌چی بی، واته: نه‌گه‌ر له دوو دلئی دان: نایا ملکه‌چی من و هه‌رمانبه‌ری من بؤ کییه؟ نه‌گه‌ر له‌باره‌ی به‌رنامه‌وه نایینه‌که‌مه‌وه له گومانو دوو دلیدان، با بؤتان باس بکه‌م، که به‌رنامه‌ی من چییه و چونه؟ ﴿ فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، نه‌مه لئی وهرده‌گیری، که کاکلی به‌رنامه‌وه ږیباز له راستییدا، نه‌وه‌یه که نایا نینسان له‌سهر بناغی وی به‌ندایه‌تی

بۆ کۆ دەمکات؟ بۆ خوای دەمکات، یان بۆ غەیری خوای دەمکات؟ چونکە: بەندایەتیی و
ملکەچی مەرفۆف، یان دەمبۆ بۆ خوا بێ، یان دەمبۆ بۆ جگە لە خوا بێ، لە خوار
خواوەش هەر دروستکراوەکانی خوا ﷻ هەن.

بۆیە دەفەرموی: ﴿ فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، باسی حەلال و
حەرامی نەکردوو، باسی شتەکانی دیکە نەکردوو، یەگسەر دێتە سەر بەندایەتیی و
ملکەچی: ئەوانە ی ئیو لە خوار خواوە دەیانپەرستن و بەندایەتییان بۆ دەکەن و،
ملکەچییان بۆ دەکەن، من بۆ ئەوانە ملکەج ناکەم و نایانپەرستم بەندایەتییان بۆ
ناکەم، ﴿ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي تَوَفَّقَكُمْ ﴾، بەئکو هەر ئەو خواوە دەپەرستم و،
هەر بۆ ئەو ملکەچم و هەر بۆ ئەو بەندەم، کە ئیو دەمرینن.

ئنجای وەک پێشتریش گوتمان: دیارە خوا پێش ئەوەی مەرفۆفەکان بمرینن
دەشیانژێنن، واتە: ئیو دەژێنن و دەمرینن، بەلام لێرەدا باسی مراندن دەمکات،
چونکە ئەوەی جیبی هەلۆستەیه و جیبی ئەوێه کە ئینسان چاکی لێ وردبیتەوه،
ئەوێه کە بزانی: دوا ئەوەی کە دەمرینن، رووحەکە بۆ کۆی دەچی؟ چۆنی
مامەلە لەگەڵ دا دەکرێ؟ کۆی دەمرینن؟ بۆ کۆی دەچی؟ کۆی خواوەنیەتی؟

کەواتە: پەرستراو (معبود) دەمبۆ زیان و مردنی بە دەست بێ، پەرستراو (إله)
دەمبۆ پەیدا کردن و لەبەین بردن و، زیندووکردنەوهی بە دەست بێ.

﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، فەرمانیشم پێکراوه، کە لە برواداران بێ،
واتە: بچمە نیو ریزی ئەو کاروانە بروادارانەوه، کە لە ئادەمەوه زنجیرمیان
بەستوه هەتا ئێرە، یاخود: تەنیا خۆم نەبم بەندایەتیی بۆ خوا بکەم، بەئکو
هەولبەدەم خەلکی دیکەش پەیدا بکەم، بەندایەتیی بۆ خوا بکەن، خەلکی دیکەش
پەیدا بکەم برۆا بە خوا بێنن، منیش یەکیک بێ لەوان، واتە: شوێنکەوتوان پەیدا
بکەم، هاوێلان بۆ خۆم پەیدا بکەم، ﴿ وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ﴾، وه
پێم گوتراوه کە رووی خۆت بەرانبەر بە ئایین رێک و راست پابگره.

وشەى (وَجْه) یانى: دەمو چاو، روو، لێرەدا مەبەست ئەوە نیه که رووی پڕوالەتیی خۆت بکەیه شوپنیک! بەلکو: یانى: زاتی خۆت، کەینوونەى خۆت تەسلیمی نایین و بەرنامەى خوا بکەو، لەگەڵ نایین و بەرنامەى خوادا پێکبە، راستبە، نایین چى دەفەرموئ، با بوونی تۆ، ئەوە لە خۆیدا بەرجەستە بکات.

وشەى (حَنِيفًا) لە (حَنْف) وه هاتوه، (حَنْف) واتە: لە رێى چەوتەوه لایدا بۆ رێى راست، کە پێچەوانەى (جَنْف) یە، واتە: لە رێى راستەوه لایدا بۆ رێى چەوت، (حنیف) یش کەسیکە لە رێى چەوتەوه گەراوتەوه بۆ رێى راست، لە گومراییهوه بۆ هەق، لە رێى چەوتەوه بۆ رێى راست.

کە دەفەرموئ : ﴿ وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ﴾، واتە: بە تەواویی خۆت بۆ خوا ساغ بکەوهو، بە گرنگی پێدانەوه، چونکە تۆ وهختیک روو لە شتیک دەکەى، واتە: گرنگی پێدەدهى، بۆیە لە قورئاندا: وشەى (تَوَلَّى) پشتی تێکردو، وشەى (أَعْرَضَ) لاملى تێکرد، بۆ کوفرو لادان و دوورکەوتنەوه لە خوا بەکارهێنراوه، واتە تۆ شتیک گرنگی پێدەدهى، لاملى تێدەکەى و لاتەنیشتی تێدەکەى و، رووی لى وەردەگێرێ، بەلام کە شتیک بەتەوئ بایەخ و گرنگی پێدەدهى، رووی تێدەکەى، دواى دەفەرموئ : ﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ وه بە جهخت کردنەوه پێت دەلێین : کە لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەن مەبە.

وه لە کۆتایی دا دەفەرموئ : ﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ﴾، وه لە خوار خواوه (یاخود لە جگە لە خوا) لە شتانیک مەپاریوه، کە نه سوودت پێدەگەیهنن و، نه زیانت پێدەگەیهنن، ﴿ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِنْ الظَّالِمِينَ ﴾، ئەگەر کردت (واتە: ئەگەر جگە لە خواو، لە خوار، خواوه لە دروستکاروێگان پارایهوه) ئەوه ئەو کاتە تۆ لە ستمکارانی، چونکە پارانەوه وهک لە فەرمايشتی پێغەمبەردا ﷺ هاتوه : { إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ } { رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ بَرَقْم: (۳۸۲۸)، عَنِ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَحَسَنُهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (سَنَنِ أَبِي دَاوُدَ) . }

واته: پارانهوه خودی خوا په‌رستییه، یانی : به‌شیکي گهورمو گرنګی خوا په‌رستی، بریتیه له پارانه‌وه له خوا، بویه ده‌فرموی: ﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، وه له خوار خواوه له شتیک مه‌پارپوه ﴿ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ﴾، که نه سوودت پیده‌گه‌یه‌نی، وه نه زیانت لیده‌دات، واته: نه‌گهر توی خوشبوئی، سوودت پې ناکه‌یه‌نی، وه نه‌گهر لیت توورمبئی، زیانت پې ناکه‌یه‌نی. ﴿ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِّنَ الظَّالِمِينَ ﴾، وه نه‌گهر واتکرد، نه‌وه بیگومان تو له سته‌مکارانی.

لیردها به ناشکرا دیاره، که هرچه‌نده پرووی دواندن له پیغه‌مبهری خاتمه ﷺ به‌لام به تمکید مه‌به‌ست پئی نه‌و نیه، به‌لکو مه‌به‌ست پئی هاوبه‌ش بو خوا دانه‌رکانه، به‌لام به کنارمو له په‌نادا خوی کاربه‌جی قسه له‌گهل نه‌واندا دمکات، وهک پیشت‌ریش باس‌مان کرد، به‌لام بو نه‌وهی نه‌سله‌منه‌وه، بویه ناراسته‌وخو دوپنراونو به کناره پئیان گوتراوه، چونکه نه‌گهر فهرمووبای: نه‌گهر غه‌یری خوا به‌پرستن، نیوه سته‌مکارن ! نه‌گهر غه‌یری خوا به‌پرستن نیوه گومپران ... هتد، دیاره نه‌و کاته ده‌سله‌مینه‌وه.

به‌لام خوی کاربه‌جی به‌و جوړه دواندنه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ، شته‌که دینیته سهر خودی وی، بو نه‌وهی نه‌وان لهو قسه‌یه نه‌سله‌منه‌وه، به‌لام به تمکید مه‌به‌ست پئی نه‌وانه، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ به ناشکرا دیاره که نه له غه‌یری خوا پاراومه‌وهو، نه ده‌پارپته‌وهو، نه ده‌گونجی که هاوبه‌ش بو خوا دابنی‌و، نه ده‌گونجی که چاومپروانیی سوودو قازانج له غه‌یری خوا بکات‌و، نه ده‌گونجی چاومپروانیی زیان لی دوورخرانه‌وه له غه‌یری خوا بکات، که‌واته: ناشکرایه که مه‌به‌ست پئی هاوبه‌ش بو خوا دانه‌رکانه.

ننجا لیردها ده‌فرموی: ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، واته: وه فهرمانم پیکراوه له برپواداران بم، یاخود له ملکه‌جان بم، به‌لام له سوورپتی (النمل)‌دا ده‌فرموی: ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، واته: وه فهرمانم پیکراوه له مسولمانان بم.

نایا ئەوه هۆکارەکی جییه؟

(الخطیب الإسكافي) کتیبیکى ههیه به ناوی : (درة التنزیل و غرة التاویل)^(۱) که ئەو کتیبەى تەرخان کردووە، بۆ قسەکردن دەربارەى ئەو نایه‌تەنەى که وەك يەك دەچن، بەلام له يەك جیاوازن، وە حیکمەتى جۆراوجۆر له جیاوازییەکانیان دا هەن.

لیرەدا دەلى : هۆکارەکی ئەومیه، که له سوورەتى (یونس) دا له پيش ئەم نایه‌تە: ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، ئەوه هاتووە که دەفەرموی : ﴿ ثُمَّ نَجَّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، واتە: وە دواى ئیمە پیغەمبەرنامان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) وە ئەوهى برۆایان پێهێناون، بزگاریان دەکەین، هەر بهو شیوهیهش ئیمە برۆاداران بزگار دەکەین.

بۆیه جیى خۆى بووه که ئەم نایه‌تەى بەدوادا بى : ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾، بەلام له سوورەتى (النمل) دا که دەفەرموی : ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾^(۱۱)، دە (۱۰) نایەت له پيش ئەومدا، واتە: له نایه‌تى (۸۱) دا ناوا هاتووە: ﴿ وَمَا أَنْتَ بِهَدَى الْعَمَىٰ عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴾^(۸۱)، واتە: وە تۆ ناتوانى کوێران پێنمایى بکەى و له گومرايى دەرمان بێنى، تۆ تەنیا دەتوانى به وانه ببیستینی، که برۆا به نایه‌تەکانى ئیمە دینن و له ملکه‌چانن، که واتە: له سوورەتى (النمل) دا، وا گونجاو بوو که بفەرموی: ﴿ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾، چونکه ئەوهى پيشی، دەفەرموی: ﴿ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴾^(۸۱).

مەسەلەى دووهم : که خوا دمفەرموئى : ﴿ وَإِنْ يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ

لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ ، واتە : وه ئەگەر خوا زیانیکت تووش بکات، بە جگە

لەو لانا بردرئو، ئەگەر (خوا) خێرو سوودیکی بۆ تۆ بوئ، بەرپەرچ دەرەوه بۆ

بەخششی خوا نیە، (خوا) هەر کەسێک لە بەندەگانی کە بیەوئ، بۆی دینیتە

پێشوو، خوا ﷻ لیبوردهی بەخشندمیە.

وشەى (مَسْنٌ) حَقِيقَتُهُ وَضَعُ الْيَدِ عَلَى جِسْمٍ، لاختبَار مَلْمَسِهِ، وَيُطْلَقُ مجازاً

مُرْسَلًا عَلَى الإِصَابَةِ).

واتە : وشەى (مَسْنٌ) ئەومیە کە ئینسان دەست لەسەر شتێک دابنئ، بزانی : داخو

نەرە، رەقە، گەرە، سارده، چۆنە؟ بەلام دوایی بە شیوەى مەجازی مورسەل

بەکارهینراوه بۆ تووش بوون (مَسْنٌ) واتە : تووشی بوو، بەلکو جاری وایە بە مانای

سەرچینیش دئ، واتە : پێکەوه جووتبوونی ژنومێرد، وهک خوا دمفەرموئ :

﴿ ... مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ ... ﴾ ﴿١٣﴾ البقرة، واتە : مادام دەستان نەیانگەیاندبنئ، کە

مەبەست پێی سەرچینی کردنە.

وشەى (الْمَسُّ : اللَّمْسُ بِالْيَدِ، مَسِسْتُ الشَّيْءَ، وَمَسْتُهُ، وَمَسْتُهُ) هەر سێکیان

بەکاردین، واتە : دەستم لەو شتەدا.

(جمال الدين القاسمي) له تەفسیرەکەى خۆى (محاسن التأویل)^(۱) دا، سئ

مەسەلەى رەوانبێژیى باس دەکات لەبارەى ئەم نایەتەوه :

مەسەلەى بەکەم : دەئى : (ذِكْرُ الْمَسِّ فِي أَحَدِهِمَا، وَالْإِرَادَةُ فِي الثَّانِي، لِلإِشَارَةِ

إِلَى أَنَّهُمَا مُتَلَازمانَ فَمَا يُرِيدُهُ يُصِيبُهُ، وَمَا يُصِيبُهُ، لَا يَكُونُ إِلَّا بِإِرَادَتِهِ) کە لە

رسته‌ی یه‌که‌میاندا وشه‌ی (مس) به‌کار دینئ و له‌هی دووه‌میاندا، وشه‌ی (إرادة) به‌کار دینئ: ﴿ وَإِنْ يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ ﴾، نه‌وه نامازمیه بؤ نه‌وه که نه‌م دووانه بی‌که‌ومن، یانی: هر شتیک خوا بیه‌وی، دیته پیش‌و، هر شتیک خوا نه‌یه‌وی، نایه‌ته پیش.

مه‌سه‌له‌ی دووه‌م: (الْخَيْرُ مَقْصُودٌ بِالذَّاتِ لِلَّهِ تَعَالَى، وَالضَّرُّ إِنَّمَا وَقَعَ جَزَاءً لَهُمْ عَلَى أَعْمَالِهِمْ، وَلَيْسَ مَقْصُودًا بِالذَّاتِ، وَالْإِرَادَةُ بِالْخَيْرِ: تَقْدِيرُهُ وَالْقَصْدُ إِلَيْهِ) ده‌ئ: بویه‌ خوی بهرز وشه‌ی (إرادة) ی بؤ خیر به‌کاره‌یناوه، که ده‌فه‌رموی:

﴿ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ ﴾، چونکه خیر و خوشی و چاکه و سوود گه‌یاندن به مروفه‌کان، خوا مه‌به‌سته‌تی و نامانجیه‌تی، به‌لام زیان و زمر، به‌هوی کرده‌وه خرابه‌کانیانه‌ومیه و سزای خرابه‌کانیانه‌و، دهرهاویشه‌ی خرابه‌کانیانه، نه‌گه‌رنا له خودی خوی دا مه‌به‌ست نیه.

منیش ده‌ئیم:

خوا له سوورفتی (النساء) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَعَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴾، واته: خوی چی داوه له سزادان و نازاردانی نیوه، نه‌گه‌ر نیوه شوکرانه بژیرین و نیمان بی‌نن.

واته: خوا پی‌ی خوش نیه سزاتان بدات، به‌لام خوتان سزا بؤ خوتان فه‌راهه‌م دینن، وه‌ک یه‌کیک به یه‌کیک ده‌ئ: (من لیم نه‌دای، بؤخوت دارت دایه ده‌ست من)، واته: بؤخوت ناچارت کردم.

دوایی ده‌ئ: (وَالْإِرَادَةُ بِالْخَيْرِ: تَقْدِيرُهُ وَالْقَصْدُ إِلَيْهِ) واته:

مه‌به‌ست له رسته‌ی: ﴿ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ ﴾، واته: خوا بؤت نه‌ندازم‌گیری بکاتو، بیه‌وی بؤت بینیته‌دی.

مهسهلهی سیبهم : دهلی: (ذکر الإصابَة فی الفضل، إظهارًا لکمالِ العنایةِ بجانبِ الخیرِ).

واته : که دمفه رموی: ﴿وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ﴾، لیرهدا وشهی: (يُصِيبُ) به کار دینسی، نه مه دهر خستنی گرنگیی و بایه خدانی ته واوه به لایه نی خیر و چاکه ی مرؤفه کان.

له وباروه نه م فه رموودمیه گپردراومه : {عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: اطْلُبُوا الْخَيْرَ دَهْرَكُمْ كُلَّهُ، وَتَعَرَّضُوا لِنَفْحَاتِ رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِنَّ لِلَّهِ نَفْحَاتٍ مِنْ رَحْمَتِهِ، يُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ، وَسَلُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَسْتَرَّ عَوْرَاتِكُمْ، وَيُؤْمِنَ رُوعَاتِكُمْ} {أَخْرَجَهُ الْحَكِيمُ (۲/۲۹۳)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ بِرَقْم: (۱۱۲۱)، وَأَبُو نُعَيْمٍ (۳/۱۶۲)، وَابْنُ عَسَاكِرَ (۲۴/۱۲۳)، وَضَعَّفَهُ الْأَلْبَانِيُّ}.

واته: نه نه سی کوری مالیک خوا لئی رازی بی، دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه تی: خیر و هازانج و خوشی له هه موو کاته کانتاندا داوا بکه ن، (له پهرومردگارتان)، وه خوتان بغه نه بهر پشووه بای ره حمه ته کانی خوا^(۱).

(فَإِنَّ لِلَّهِ نَفْحَاتٍ مِنْ رَحْمَتِهِ) چونکه خوا چهند گولاو پرژینیکی هه ن، له

(۱) {الرازي دهلی: (نَفْحَ الطَّيْبِ: فَاحٌ، وَهُوَ نَفْحَةٌ طَيِّبَةٌ وَنَفْحَتِ الرِّيحُ: هَبَّتْ)، (نَفْحَ الطَّيْبِ) واته: نهو بیونه خوشه، بیونه که ی رویش، (وَلَهُ نَفْحَةٌ طَيِّبَةٌ) واته: بیونکی خوشی دی، (وَنَفْحَتِ الرِّيحُ: هَبَّتْ)، بایه که هه لیکرد.

ننجا دهلی: (مَا كَانَ مِنَ الرِّيحِ، فَهُوَ بَرْدٌ) یانی: هه کاتیک وشه ی (نَفْح) بو بایه کان به کاری، نه وه مه بهست بیی فینکایه تییه، (وَمَا كَانَ لَهُ نَفْحٌ، فَهُوَ حَرٌّ، نَفْحَةٌ مِنَ الْعَذَابِ: قِطْعَةٌ)، یانی: به لام نه گهر وشه ی (نَفْح) به کاری، مه بهست بیی گهر مییه، (نَفْحَةٌ مِنَ الرِّيحِ)، واته: گهر می نهو گرپه بایه گهر مه ی که دی، وه ک له نایه تی (۴۶) ی سوورته ی (الانبیاء) دا، خوا دمفه رموی: ﴿نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ﴾، یانی: (قِطْعَةٌ) پارچه به ک له سزا. مختار الصَّحاح، لفظ: ن ف ح.

بەزمىيەكەى خۆى } ھەمىشە پەخمەتى خۆى بەخىشەر ھەموو شتىكى گرتۈتەو، بەلام لە ھەندى كاتى تايبەتو، لە ھەندى شوپنى تايبەت داو، بۇ ھەندى كەسى تايبەتو، لە ھەندى ھەلومەرجى تايبەتدا، پەخمەتى پەرومردگار زياتر دى، ئىووش خۆتانى بدمنە بەرى، بۇيە لە فەرمائىشتەكانى پىغەمبەردا ﷺ ھاتوۋە كە لە قوولايى شەودا، شەونوپز بىكرى، ھەرومھا زۆر جەخت كراومتەوۋە لەسەر زىكرى ئىوارانو بەيانىان، وە كە دواى نوپزە فەرزەكان، دوعا بىكرى، كە مەبەست تەحىياتى كۆتايى يە، زۆربەى زانايان وايان لىكدائومتەوۋە، ھەرومھا ئەو كاتەى كە ئىنسان پۇزوو دىشكىنىو، كاتىك كە لە سەفەرەو، كاتىك كە بايەك ھەلدەكاتو، كاتىك كە بەلا لىدراويك دىبىنى، داوا لە خوا بىكات، كە خوا سەلامەتى بىكات، ئەوانە چەندان كاتو حالەتى تايبەتن }.

(فَإِنَّ لِلَّهِ نَفَحَاتٍ مِّن رَّحْمَتِهِ، يُصِيبُ بِهَا مَن يَشَاءُ مِّنْ عِبَادِهِ) خوا چەند پشووپەك لە پەخمەتو بەزمىيەى خۆى ھەن، چەند گولاو پىرژىنىكى ھەن، ھەركامىك لە بەندەكانى كە خوا بىھوى، تووشى دەكاتو بە نىسبى دەكات.

(وَسَلُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَسْتَرْعُوزَاتِكُمْ) واتە: داوا لە خۆى زالى پايەدار بىكەن، كە عەيبو عارتان داپوشى.

(وَيُؤْمِنُ رُوعَاتِكُمْ) واتە: ترسو مەترسىيەتان نەھىلى.

مەسەلەى سىيەم: كە خوا دەفەرموى: ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ

مِن رَّبِّكُمْ فَمَن أَهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۗ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا

أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿ ۱۰۸ ﴾، بلى: ئەى خەلكىنە! بىگومان لە پەرومردگارتانەوۋە

ھەقتان بۇ ھات، ھەر كەسىك پى پاستى گرتو ئەو ھەقەى وەرگرت، ئەوۋە سوودو بەھرەى پى راستگرتنەكەى بۇ خۆپەتىو، ھەر كەسىك گومرا بوو، ئەوۋە زىانى گومرا بوونەكەى بۇ خۆپەتىو، مەن بەسەرتانەوۋە چاودىرو وەكىل (كار پىسپىردراو) نىم، (كە نەھىلم تووشى زەمرەبنو ھەمىشە قازانجتان بۇ بىنمە پىش).

دیاره ئەمه بانگ کردنی کۆتایی پیغه‌مبەری خاتەمه موحەممەد ﷺ به فرمان و
 رینمایی خوای به بهزمیی، بۆ مرؤفایه‌تیی، دمفرموی : ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ﴾،
 بلی : ئەه‌ی خەلکینە! ﴿ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ﴾، بیگومان له
 به‌رومردگارتان‌ه‌وه هه‌فتان بۆ هاتوه {به‌دلتیایی مه‌به‌ست له (حق) لی‌رده‌ا هه‌قه
 به‌چه‌مکی گشتگیرو په‌های، له هه‌موو رووه‌کانه‌وه: له رووی فیکریی، له رووی
 بوونناسیی، له رووی عه‌قیدمیی، له رووی ره‌وشتیی، له رووی عیبادەت، له رووی
 سیاسەت و حوکمرانیی، له رووی ئابووریی، له رووی کۆمه‌لایه‌تیی، له هه‌موو
 رووه‌کانه‌وه، هه‌فتان بۆ هات .

﴿ فَمَنْ أَهْتَدَىٰ فَأِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ﴾، هه‌رکەس رپی راست بگری، سوودی
 رپی راست‌گرتنه‌که بۆ خۆیه‌تی، (أَهْتَدَىٰ) یانی چی؟

(الإِهْتِدَاءُ : أَخَذَ الْهَدَايَةَ)، له‌سه‌ر کیشی (إِفْتِعَالَه)، وه‌ک : (الإِشْتِعَالَ) واته
 نیشکردن، یان (الإِشْتِعَالَ) واته : کلپه‌سندن، که‌واته : (أَهْتَدَىٰ) ییش واته : هیدایه‌ت
 وەرگرتن، وه‌ک (الإِغْتِدَاءُ)، واته : خۆراک خواردن، ئنجا هه‌ر که‌سێک هیدایه‌ت و
 رینمایی خوا وەربرگری، بجێته سه‌ر راسته رپی خوا وەربرگری، ئەوه سووده‌که‌ی
 بۆ خۆیه‌تی.

﴿ وَمَنْ ضَلَّ ﴾، وه هه‌ر که‌سێک ون بلی، ﴿ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ﴾، زیانی
 ونبوونه‌که‌ی و گومر‌ابوونه‌که‌ی بۆ خۆیه‌تی.

وشه‌ی (ضَلَّ) وه‌ک پێشتر باس‌مان کرد: هه‌م به (لازم) هاتوه، هه‌م به (متعدی)،
 نموونه‌ی (لازم): (ضَلَّ الْبَعِيرُ) حوشره‌که ون بوو. (ضَلَّ أَحْمَدُ) ئەحمەد ون
 بوو.

نموونه‌ی (مُتَعَدِي) : (ضَلَّ الْمُسَافِرُ الطَّرِيقَ) رپبواره‌که رپیه‌که‌ی ون کرد،
 واته: له رپیه‌که‌ی لاداوه و سه‌رگه‌ردان بوو.

که‌واته: نه‌وهی که گومرپایی و ون بی، نه‌وه بیگومان زبانی گومرپایی و نبوونه‌که‌ی بو خویه‌تی.

﴿ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴾، وه‌ک گوتمان (وکیل) (فعلیل) ی به مانای (مفعول) ه، یانی: من کار پیسپیردراوی نیوه نیم، به‌سهرتانه‌وه پاریزمر نیم، که نه‌هیلیم زیان بکه‌ن و هه‌میشه به توبیزی بتانه‌ینمه‌وه سهر ری، من نه‌وه‌م پی نه‌سپیردراوه، به‌لکو نه‌وه به‌س به خوا ده‌کری و خوی پهرومردگاریش نه‌وهی نه‌کردوه، بو نه‌وهی مروفه‌کان نازادو سهر به‌ست بن‌و، بتوانن تاقیکردنه‌وهی خویان له‌م سهر زه‌وییه، نازادانه بکه‌ن.

له نایه‌تی پیشی دا که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ وَإِن يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ ﴾، (سید قطب) په‌حمه‌تی خوی لیبی له (في ظلال) ه‌که‌ی خویدا^(۱) عیباره‌تیک دینی، پی‌م چاک بوو نه‌قلی بکه‌م و ته‌رجه‌مه‌ی بکه‌م، ده‌لی: ﴿ فَإِن مَسَّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ عَن طَرِيقِ جَرِيَانِ سُنَّتِهِ، فَلَن يَكْشِفَهُ عَنكَ إِنْسَانٌ، إِنَّمَا يُكْشِفُ بِاتِّبَاعِ سُنَّتِهِ، وَتَرْكِ الْأَسْبَابِ الْمُؤَدِّيَةِ إِلَى الضَّرِّ إِنْ كَانَتْ مَعْلُومَةً، أَوْ الْإِلْتِجَاءِ إِلَى اللَّهِ لِيَهْدِيكَ إِلَى تَرْكِهَا إِنْ كَانَتْ مَجْهُولَةً، وَإِن أَرَادَ بِكَ الْخَيْرَ، ثَمَرَةً لِعَمَلِكَ وَفَقَّ سُنَّتِهِ، فَلَن يَرُدَّ هَذَا الْفَضْلَ عَنكَ أَحَدٌ مِّنْ خَلْقِهِ، فَهَذَا الْفَضْلُ يُصِيبُ مَن عِبَادِهِ مَن يَتَّصِلُونَ بِأَسْبَابِهِ وَفَقَّ مَشِيئَتِهِ الْعَامَّةِ وَسُنَّتِهِ الْمَاضِيَةَ.﴾

واته: نه‌گهر خوا زیانیکت بینیته ری، به‌هوی یاسایه‌که‌ی خویه‌وه، (له میانی جیبه‌جی کردنی یاساکانی خویدا) هیج مروفیک ناتوانی نه‌و زیانه‌ت لی دوور بخاته‌وه، به‌لکو نه‌و زیانه به‌وه له تو لاده‌چی، که تو شوین یاساکانی خوا بکه‌وی، وه نه‌و هۆکارانه‌ی دهنه‌ مایه‌ی زیانباری، وازیان لی بینی، نه‌گهر زانراوین، یاخود داوا له خوا بکه‌ی و په‌نا بو خوا به‌ری، که رینماییت بکاتو پیشانت بدات، که واز له‌و هۆکارانه بینی، نه‌گهر نه‌زانراوین.

(۱) في ظلال القرآن، ج ۳، ص ۱۸۲۵، ۱۸۲۶.

ئنجنا ئەگەر خوا وەك بەروبووم و بەرھەمی کردەوھەکی خۆتو، بە پێی یاساکە خۆی، بیەوی، چاکەت تووش بکات. ئەو ئەو بەخشش و چاکەییە خۆ، هیچ کام لە بەندەکانی خوا، ناتوانن لە تۆی بگێرنەو، بەئکو خوا ئەو بە ھەرکامێک لە بەندەکانی دێتەدی، بەھۆی گرتنەبەری ھۆکارەکان، بە پێی ویستی گشتی خۆی پەرورەدگارو، یاسای خوا لە بوونەوھەردا.

دوایی من تەماشای (تفسیر القرآن الحکیم)ی (محمد رشید رضا)م کرد، لە بەرگی (١١) لاپەرە (٤١٠ و ٤١١)، بینیم ئەوھمی کہ (سید قطب) پەرحمەتی خۆی لیبێ، ھیناویەتی ئەویش ھەر بە ھەمان شیو ھیناویەتی، واتە : (سید قطب) پەرحمەتی خۆی لیبێ لە تەفسیرەکەھی ئەوی وەرگرتو، بەلام دیارە لەبیری چوو، یان بە پێویستی نەزانیو ھەژانیو نامازی پێ بکات، بەئکو (محمد رشید رضا) وردتری شیکردۆتەوھو باسی چارەسەری نەخۆشیی و گرفت و کێشەھی سیاسی و ئابوورییو، چۆنیەتی چارەسەریان دەکات، کہ خولاصەکەھی ئەومیە کہ خوا ﷻ کاتیک مرفقەکان تووشی زیان دەکات، یاخود تووشی خۆشیی و قازانجیان دەکات، ئەو بەدەر نیە لەو سیستمە گشتییەھی کہ لە بوونەوھەردا دایناو، لە ژبانی بەشەردا، بۆیە ئەگەر تۆ بتەوئ قازانج و سوودەکان بۆ خۆت دەستەبەر بکەھی، لە زەرورەتی زیانەکان پارێزراوی، دەبێ ھەولبەدی لە سیستمی خوا، لەو قانوونانەھی کہ خوا لە ژبانی بەشەردا دایناو، شارەزابی بەرچا و پوون بی، بۆئەوھی ئەو ھۆکارو ئەو یاسایانەھی خوا بگریبەر کہ تووشی قازانج و خیرت دەکەن، خۆت لەو ھۆکارانە بپاریزی، کہ تووشی زیان و خراپەت دەکەن.

مەسەلەھی چوارەم : کہ خوا دەفەرموی : ﴿ وَأَتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَأَصْبِرْ حَتَّىٰ يَخْرُجَ

اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ۝ ﴾، لە کۆتاییدا خوا بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموی : وە شوین ئەو بەکەوھە کہ بۆ لات سەروش دەکری، بۆ لات دەنێردری،

﴿ وَأَصْبِرْ حَتَّىٰ يَخْرُجَ اللَّهُ ۝ ﴾، وە خۆراگریبە تاکو خوا بپار دەدات.

ئنجنا نایا خوا چۆن بپار دەدات؟ بێگومان لەمیانێ جاری بوونی یاساکانی خۆیدا، کہ خوازبازی ئەوھن ئەوانەھی ئەھلی ئیمانن مادام خۆراگریب، مادام پشوو

دریژبن، سەرمەنجام ئەهلی ئیمان سەردەگەون، سەرمەنجام هەق دەچەسپێو، ناهەق دەپووکیته‌وهو سەرمەنجام : ئەو حوکمی خوا دێتە دی و ئەو ویست و خواستە ی خوا دێتە دی.

لێردا ﴿ وَأَصِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ﴾، وای پێدەچێ مەبەست پێی حوکمی قەدەری و تەگۆینی بی، نەك حوکمی تەشریعی، دەشگونجێ کە مەبەست پێی حوکمی تەشریعی بی، واتە : تاكو خوا بە جوړیكی دیکه بریار بوۆ دەدات و یاسای دیکت بوۆ دەنیری، کە ئەو هە قوناغی مەککەیهو، لە قوناغی مەدینە، خوای کارزان، گوومەئیک رینمای و یاسای دیکه ی شەریعی بوۆ پێغەمبەری خوێ ﷺ ناردن، کە یەکیک لەوانە بریتی بوو لە بەرپەرچدانەوهی سەمە سەمەکاران و، دەست دریژی دەست دریژکاران، ﴿ فَمِنْ أَعَدَدِي عَلَيْكُمْ فَأَعَدُّوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا

أَعَدَدِي عَلَيْكُمْ ﴿ البقرة (۱) ﴾، واتە : جاری خۆراگره‌و هێچ بەره‌ئەستی مەگەو، هەرچەند زیان و ناره‌ه‌تیی بەسەر بێنن، بەرپەرچیان مەدەوه، تاكو خوا بریارێکی دیکت بوۆ دەدات.

بەلام من وای تێدەگەم و، بە تێمۆرامانی سیاقی نایه‌تەگان زیاتر وای دێتە زمینەوه، کە مەبەست پێی بریاری قەدەری و تەگۆینی خوایه، واتە : تاكو خوا ﷻ بە ئیرادە ی خوێ، لە میانی یاساگانی خۆیدا کە جاری دەبن، کە یەکیکیان ئەومیه : ئەگەر برپواداران خۆراگر بن و، مەبەستی بن و برپوا و قەناعەت دامەزراوبن بە نایینی خۆیان : ئەوانه‌ی کە پێی خوایان گرتوه : سەرکەوتوو دەبن و دەمێننه‌وه، ئەوانی دیکه دەپووکیته‌وهو دەپووچینه‌وه، ویستی تەگۆینی رەهای خوا و حوکم و بریاری قەدەری خوای پەروردگار وایه، لە ژبانی بەشەردا.

(۱) واتە : ئنجا هەرکەس دەستدریژی کردە سەرتان، وەك دەستدریژیەکە ی خوێ دەستدریژی بکەنەوه سەر (یانی : بەرپەرچی بدنه‌وه).

﴿ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴾، وه بىگومان خوا باشتىرىنى بەرنامەدانەران و بىراردەرانە، چ مەبەست بىرپارو حوكمى ياساى و تەشرىعى بن، يان چ مەبەست ھى قەدەرىى و تەكۆنىى بى.

نەمە لىى و مردەگىرى كە: پابەندىى بە ئىسلامەو، پابەندىى بە وەحىى و پەيامى خواى پەرومردگەرەو، بەبى خۇپراگىرى نابى، لە راستىدا كەسانى خۇپرانەگر، ناتوانن لەسەر راستە شەقامى خواى بالادەست بەردەوام بن، ئىنسان دەبى خۇپراگرو پشوو درىزو بە ھەوسەلە بى.

ھەندىك لە زانايان لىردەدا باسى نەسخيان كىردەو، گوتوويانە : خوا كە دەفەرموى : خۇپراگىرە! تاكو خوا بىرپار دەدات، واتە: ئەو بىرپارەى دىكە كە خوا ناردوويەتى (كە مەبەستيان پىى بىرپارى شەرىعت بوو) ئەمەيان ئەوى نەسخ كىردۆتەو، لايىردەو!

بەلام من پىم وايە: ئەگەر مەبەست لە حوكم، حوكمى شەرىعتىش بى، ماناى وانىە ئەمە نەسخ بۆتەو، چونكە لە نىوانيان دا ھىچ تىگىرانىك نىە:

تۆ لە كاتىكدا لە ھەلومەرجىك دای، كە جەوسىنراو، بى دەسەلاتى، ھەردەبى ئىش بەم ئايەتە بگەى، واتە: ئەم ئايەتە پىويست ناكات بلئىن: نەسخ بۆتەو، كارى پى ناكىرى، بەلكو ھەر كاتىك ئەو ھەلومەرجە كە ئەم ئايەتەى تىدا ھاتۆتە خوار، ھاتەو پىشو، مسولمانان لە قۇناغ و ھەلومەرجىكدا بوون، وەك ھى ئەو كاتەبوو، كە خوا بەم شىومىە دواندوونى، دەبى ھەر ئىش بەم ئايەتە بگەن، با ئايەتە مەدەنىيەكانىش ھاتىنە خوار، كە: لە بەرانبەر مستىدا درىشە بۆ كافراندا رابگىرنو، ھەر كەسىك دەستدرىزى كىردە سەرتان، بەرپەرچى بدەنەو، بەلى ئەوئىش ھەر ھەيە، بەلام كاتىك ھەلومەرجى مسولمانان رىگەپان نەداو گونجاو نەبى، كە وەلامى مست بە درىشە بدەنەو، وەلامى ناسن بە ناسن بدەنەو، وەلامى ھىز بە ھىز بدەنەو، بە ناچارى دەبى ھەر ئەم ئايەتە جىبەجى بگەن و، شىو، ئەم ئايەتە موبارەكانە جىبەجى بگەن.

کەواتە: دەگونجی بۆین: کاتیک کە هەلومەرجیک دیتە پێش بە شیۆمیەکی دیکە مامەلە دەکریو، ئەو نایەتەکانی دیکە جیبەجێ دەکرین، بەلام ئەم نایەتەش لانهچوو، بۆچی؟ چونکە: مەرج نیە مسوڵمانان هەر لەو قۆناغەدا بمتیننەوه، بەئکو هەرکات کەوتنەوه شیۆمی ئەم قۆناغە، دەبێ خۆراڭگرن و لە بەرانبەر هیزدا هیز بەکارنەهێنن، لە بەرانبەر هەرپەشەو گورپەشەیاندا خۆراڭگری بکەن و صەبر و حەوسەلە بەکاربێنن، واتە: دەبێ ئیش بەم حوکمە بکەن، لەبەر ئەوه مەسەلەى نەسخ هەر لە گۆریدا نیە.

ئنجانە گەر مەبەستیش لە حوکم، حوکمی قەدەریی و تەکوینیى خواى پەروردگار بێ، بە دنیایى ئەوکاتە مەسەلەى نەسخ هەر لە گۆریدا نامینن.

کە دەفەرموی: ﴿ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴾، خوا باشتترینی بریارەدەرە، دەلى: (خَيْرُ: تَفْضِيلٌ، أَصْلُهُ: أَحْيَرُ، فَحُنِفَتْ الهمزةُ لِكَثْرَةِ الإِسْتِعْمَالِ)، وشەى (خَيْر) و (شَر) هەردووکیان بۆ هەلبژاردن (تفضیل)ن، ئەسلى وشەى (خیر) (اخیر) بووه، ئەسلى وشەى (شر) (أشْر) بووه، بەلام دواىی کە زۆر بەکارهێنراون، هەردووکیان هەمزمەکیان لى لاجوو، (اخیر) بۆتە (خیر) و (أشْر) پێش بۆتە (شر)، واتە: باشتەر، وە ئەوى دیکەش خراپتر، کە دیارە پێچەوانەى یەکلەین.

(محمد الطاهر بن عاشور) لە (تحریر والتنویس) هکەى خۆیدا دەلى:

(وَالْأَخَيْرِيَّةُ مِنَ الْحَاكِمِينَ أَحْيَرِيَّةٌ وَفَاءُ الْإِنْصَافِ فِي إِعْطَاءِ الْحَقُّوقِ، وَهِيَ هُنَا كِنَايَةٌ عَنِ مُعَاقَبَةِ الظَّالِمِ، لِأَنَّ الْأَمْرَ بِالصَّبْرِ مُشْعِرٌ بِأَنَّ الْمَأْمُورَ بِهِ، مُعْتَدَى عَلَيْهِ) (۱).

واتە: کە دەفەرموی: ﴿ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴾، چاکتر بوون لە حوکمران و بریارەدەرەکان، مەبەست ئەومیە کە خوا ﷻ لە هەموو بریارەدەرەکان، لە هەموو

حكومرانهكان باشتەر دادگهريى ههيه و مافى خاومن مافان دەداتو، مافى خاومن مافان دەگهيه نيته جي، كه لييرەدا مەبەست پيى سزادانى ستمەكارە، چونكه كاتيك خوا دەفەرموي: خو راپگرە، ئەمە وات لى دەكات هەست بەو بەكەي، كه ئەوئى فەرمانى پى دەگرى خو راپگرى، ديارە دەستدريژيى كراومتە سەرو ستمى لى دەگرى، بۆيە پيى دەگوتري: خو راپگرى بە هەوسە ئەبەو دان بەخوت دا بگرە.

خو ايە! بە لوتفو كەرەمى خوت! نيە لەو كەسانە بين كه پابەند دەبن بە ريبازو بەرنامەو پەيامى تۆومو، لە هەر قوناغ و هەلومەرجەدا، ئەو نەركە شەرعىيانەى دەكەونە سەرشانيان، جي بە جييان دەكەن.

خو بە كەرەمى خوئى سەرفنجامان خيىر بكاتو، لەو كەسانەمان بگيرى، كه سەربەرزانه دەژين، سەربەرزانه دەپون، وە لەو كەسانەمان بگيرى كه بە هوى قورنانهو بەرز دەبنەو، لەلای خواو لەلای خەلك، كه ئەومش بەو دەبى ئەو راستىيانەى كه قورنات دەيانفەرموي، وەريان بگيرن و، كاريان پى بەكەين و بلاويان بەكەينەو، هەول بەدەين لە واقع و دەوروبەرى خو ماندا بيانچەسپينين، بە تەنكىد هەر كەسيك ناوا مامە ئە لەگەل كتيبي خواو، ئايەتەكانى خوادا بكات، دەبنە مايەى بەرزبوونەوئى.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

سەر چاوهکان

- ١) تفسیر الطَّبْرِي الْمُسَمَّى جَامِع الْبَيَان فِي تَأْوِيل الْقُرْآن ، لِأَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ جَرِيرِ الطَّبْرِيِّ، تحقيق: هاني الحاج، عماد زكي البارودي، خَيْرِي سعيد، المكتبة التوفيقية، القاهرة. ٢٠٠٤
- ٢) الْمَصْدَبَاحُ الْمُنِيرُ فِي تَهْذِيبِ تَفْسِيرِ ابْنِ كَثِيرٍ لِلْإِمَامِ الْجَلِيلِ عِمَادِ الدِّينِ أَبِي الْفِدَاءِ إِسْمَاعِيلِ بْنِ عُمَرَ بْنِ كَثِيرِ الْقُرَشِيِّ الدَّمَشْقِيِّ ، إِعْدَادُ جَمَاعَةٍ مِنَ الْعُلَمَاءِ ، بِإِشْرَافِ الشَّيْخِ صَفِيِّ الرَّحْمَنِ الْمُبَارَكْفُورِيِّ ، دَارِ السَّلَامِ ، الطَّبْعَةُ الثَّانِيَّةُ (١٤٢١هـ - ٢٠٠٠م).
- ٣) التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب للإمام فخر الدين محمد بن عمر بن الحسين بن الحسن ابن علي التيمي البكري الرازي الشافعي ، حَقَّقَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ وَخَرَّجَ أَحَادِيثَهُ عِمَادُ زَكِيِّ الْبَارُودِيِّ الْمَكْتَبَةُ التَّوْفِيقِيَّةُ .
- ٤) الْجَامِعُ لِأَحْكَامِ الْقُرْآنِ، تفسیر القُرْطُبِيِّ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدِ الْأَنْصَارِيِّ الْقُرْطُبِيِّ، حَقَّقَهُ وَخَرَّجَ أَحَادِيثَهُ عِمَادُ زَكِيِّ الْبَارُودِيِّ، خَيْرِي سعيد، المكتبة التوفيقية.
- ٥) أَحْكَامُ الْقُرْآنِ ، لِأَبِي بَكْرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَعْرُوفِ بِابْنِ الْعَرَبِيِّ، رَاجَعَ أَصُولَهُ وَخَرَّجَ أَحَادِيثَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ مُحَمَّدُ عَبْدِ الْقَادِرِ عَطَا، الطَّبْعَةُ الْأُولَى (١٤٠٨هـ - ١٩٨٨م).
- ٦) فَتْحُ الْقَدِيرِ، الْجَامِعُ بَيْنَ فَنِي الرَّوَايَةِ وَالْدِّرَايَةِ مِنْ عِلْمِ التَّفْسِيرِ (تفسير الشوكاني) تَأْلِيفُ: الْإِمَامِ الْعَلَامَةِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الشُّوْكَانِيِّ ، تَحْقِيقُ: عَبْدِ الرَّزَّاقِ الْمُهَدِيِّ ، دَارُ الْكِتَابِ الْعَرَبِيِّ ، الطَّبْعَةُ الْأُولَى (١٤٢٠هـ - ١٩٩٩م).
- ٧) زَادُ الْمَسِيرِ فِي عِلْمِ التَّفْسِيرِ: لِابْنِ الْجَوْزِيِّ .
- ٨) رُوحُ الْمَعَانِي: لِلْأَلُوسِيِّ .
- ٩) تفسیر القاسمي الْمُسَمَّى مُحَاسِنُ التَّأْوِيلِ ، تَأْلِيفُ: عِلْمَةُ الشَّامِ مُحَمَّدُ جَمَالُ الدِّينِ الْقَاسِمِيِّ ، دَارُ الْفِكْرِ الطَّبْعَةُ الْأُولَى (١٣٩٨هـ - ١٩٧٨م).
- ١٠) تفسیر المراغي، تَأْلِيفُ أَحْمَدُ مَصْطَفَى الْمِرَاغِيِّ ، دَارُ الْفِكْرِ ، بِيْرُوت .

- (١١) تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المَنان ، تأليف : العلامة الشيخ عبدالرحمن بن ناصر السعدي ، تحقيق : عبدالرحمن بن معلا اللويحق مؤسسة الرسالة ، الطبعة الأولى (١٤٢٠هـ - ١٩٩٩م).
- (١٢) صفوة البيان لمعاني القرآن ، تأليف : الشيخ حسين محمد مخلوف الطبعة الثالثة.
- (١٣) صفوة التفاسير ، تأليف : العلامة محمد بن علي الصابوني ، مكتبة الهداية ، أربيل/ العراق ، الطبعة الأولى (١٤٢٥هـ - ٢٠٠٤م).
- (١٤) تفسير القرآن الحكيم الشهير ب (تفسير المنار) تأليف : محمد رشيد رضا ، دار المعرفة، الطبعة الثالثة.
- (١٥) الأساس في التفسير ، تأليف : سعيد حوى ، دار السلام ، الطبعة الثانية (١٤٠٩ هـ - ١٩٨٩م).
- (١٦) في ظلال القرآن، تأليف: سيد قطب دار الشروق، الطبعة الشرعية الخامسة والعشرون (١٤١٧ هـ - ١٩٩٦م).
- (١٧) التفسير المنير في العقيدة والشريعة والمنهج ، تأليف : الأستاذ الدكتور وهبة الزحيلي ، دار الفكر الطبعة الثالثة (١٤٢٦ هـ - ٢٠٠٥م).
- (١٨) التحرير والتنوير ، محمد الطاهر بن عاشور .
- (١٩) تفسير النابلسي، د . مجد راتب النابلسي.
- (٢٠) الميزان ، محمد حسين الطباطبائي .
- (٢١) تفسير الشعراوي ، محمد متوئي الشعراوي .
- (٢٢) تفسير نمونه ، ناصر مكارم شيرازي .
- (٢٣) الكاشف ، محمد جواد مغنية .
- (٢٤) التفسير التوحيدي ، د. حسن الترابي .
- (٢٥) مُفردات ألفاظ القرآن ، تأليف : العلامة الراغب الأصفهاني ، تحقيق : صفوان عدنان داوودي ، دار القلم ، الطبعة الثالثة (١٤٢٣ هـ - ٢٠٠٢م).
- (٢٦) الإستيعاب في بيان الأسباب .
- (٢٧) أسباب النزول ، للنيسابوري .

(٢٨) ثَبَابُ النُّقُولِ فِي أَسْبَابِ النُّزُولِ، للإمام الحافظ جلال الدين عبدالرحمن بن أبي بكر السيوطي خَرَجَ أَحَادِيثُهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ عبدالرزاق المَهْدِي، دار الكتاب العربي (١٤٢٦ هـ - ٢٠٠٦ م)، (أسباب النزول) للنيسابوري .

(٢٩) مختار الصَّحاح ، للرازي .

(٣٠) المعجم الوسيط ، دار الدعوة ، الطبعة الثانية.

(٣١) الموطأ للإمام مالك بن أنس برواية يحيى بن يحيى الليثي ، تحقيق : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الثانية (١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٨ م). (أسباب النزول) للواحيدي .

(٣٢) المُسْنَدُ للإمام أحمد بن محمد بن حنبل ، الناشر مؤسسة قرطبة ، القاهرة ، الأحاديث منيذة بأحكام شعيب الأنؤوط عليها .

(٣٣) صَحِيحُ البُخَارِيِّ للإمام أبي عبدالله محمد بن إسماعيل البُخَارِيِّ ، تحقيق : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الأولى (١٤٢٥ هـ - ٢٠٠٤ م).

(٣٤) صَحِيحُ مسلم للإمام الحافظ مسلم بن الحجاج النُّيسَابُورِيِّ ، حقوق أصوله و خَرَجَ أَحَادِيثُهُ عَلَى الكُتُبِ السِّتَةِ : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الثانية (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م).

(٣٥) سُنَنُ أَبِي دَاوُدَ للإمام أبي داود سُلَيْمَانَ بْنِ الْأَشْعَثِ السَّجِسْتَانِيِّ ، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م).

(٣٦) سُنَنُ التِّرْمِذِيِّ للإمام الحافظ محمد بن عيسى بن سورة التِّرْمِذِيِّ ، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م).

(٣٧) سُنَنُ النَّسَائِيِّ للإمام أبي عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن علي الشهير بـ(النَّسَائِيِّ)، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٨ م).

(٣٨) سُنَنُ ابْنِ مَاجَةَ، للإمام أبي عبدالله محمد بن يزيد القزويني الشهير بـ(ابن ماجه)، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٨ م).

- (٣٩) سُنَنُ الدَّارِ قُطْنِي، للإمام الحافظ علي بن عُمر الدار قُطْنِي، تحقيق : مجدي بن منصور بن سي الشورى ، دار الكتب العلمية ، الطبعة الثانية (١٤٢٤هـ - ٢٠٠٣ م).
- (٤٠) المُسْتَدْرَكُ عَلَى الصَّحِيحِينَ لِلْإِمَامِ الْحَافِظِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحَاكِمِ النَّيْسَابُورِيِّ ، تحقيق : صالح اللحام ، دار ابن حزم ، الطبعة الأولى (١٤٢٨هـ - ٢٠٠٧ م).
- (٤١) صَحِيحُ ابْنِ حِبَّانَ لِلْإِمَامِ أَبِي حَاتِمٍ مُحَمَّدِ بْنِ حِبَّانَ الْخُرَّاسَانِيِّ ، تحقيق : حقوق أصوله وَخَرَجَ أَحَادِيثُهُ : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الأولى (١٤٢٥هـ - ٢٠٠٤ م).
- (٤٢) الْمُعْجَمُ الْكَبِيرُ لِلْحَافِظِ أَبِي الْقَاسِمِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَحْمَدَ الطَّبْرَانِيِّ ، حَقَّقَهُ وَخَرَجَ أَحَادِيثُهُ حَمْدِي عَبْدِ الْمَجِيدِ السَّلْفِيِّ ، مكتبة الأصالة والتراث ، الطبعة الأولى (١٤٣١هـ - ٢٠١٠ م).
- (٤٣) سُنَنُ الدَّارِمِيِّ لِلْإِمَامِ أَبُو مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ بَهْرَامِ الدَّارِمِيِّ ، حَقَّقَهُ وَشَرَحَ أَلْفَاظَهُ وَجَمَلَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ وَوَضَعَ فَهْرَسَهُ : الأستاذ الدكتور مصطفى ديب البغا ، دار المصطفى ، الطبعة الأولى (١٤٢٨هـ - ٢٠٠٧ م).
- (٤٤) مَشْكَاتُ الْمَصَابِيحِ ، تأليف : محمد بن عبدالله الخطيب التبريزي ، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، المكتبة الإسلامية ، الطبعة الثانية (١٤٠٥هـ - ١٩٨٥ م).
- (٤٥) إِرْوَاءُ الْغَلِيلِ فِي تَخْرِيجِ أَحَادِيثِ مَنَارِ السَّبِيلِ ، تأليف : محمد ناصر الدين الألباني ، المكتبة الإسلامية ، الطبعة الثانية (١٤٠٥هـ - ١٩٨٥ م).
- (٤٦) السَّرَاجُ الْمُنِيرُ فِي تَرْتِيبِ أَحَادِيثِ صَحِيحِ الْجَامِعِ الصَّغِيرِ ، للحافظ جلال الدين السيوطي ، العلامة محمد ناصر الدين الألباني ، رتبه وَعَلَّقَ عَلَيْهِ : عصام موسى هادي ، دار الصديق ، الطبعة الثانية (١٤٣٠هـ - ٢٠٠٩ م).
- (٤٧) السَّنَنُ الْكُبْرَى تَصْنِيفُ : الإمام أبي عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي ، تحقيق : دكتور عبدالغفار سليمان البنداري ، وسيد كسروي حسن ، دار الكتب العلمية بيروت - لبنان ، الطبعة الأولى (١٤١١هـ - ١٩٩١ م).
- (٤٨) سلسله الأحاديث الصحيحة، تأليف: مُحَمَّدُ نَاصِرِ الدِّينِ الألباني، رحمه الله، مكتبة المعارف للنشر والتوزيع، الرياض، الطبعة الأولى.

نۆۋەرۈك

بابەت	لاپەرە
پىشەكى نەم تەفسىرە بەگشتى.	۵
پىشەكى نەم بەرگە.	۹
دەستپىك : پىناسەى سوورەتى (يونس) و بابەتكەنى لە ھەشت بەرگەدا.	۱۰
دەرسى يەكەم : ئايەتكەنى (۱ - ۱۰) خىستەنەرووى ھەموت بابەتى گىرنگ وەك پىشەكى كۆى بابەتكەنى سوورەتى (يونس).	۳۶
ھەموت ھەلۋەستە لەبەردەم نەم ئايەتە موبارەكەدا (ئايەتى : ۲).	۵۶
۱/ كورته باسپك لەبارەى (وحى) يەوہ.	۶۲
۲/ كورته باسپك دەبارەى بوونەوہرو ھىكەمتى خوا لە دروست كرنىدا.	۹۱
۳/ كورته باسپك لەبارەى شەفاعەتەوہ.	۱۱۳
۴/ كورته باسپك لەبارەى خۆرو زەوى و مانگەوہ.	۱۳۱
خۆر	۱۳۲
زەوى	۱۳۴
مانگ	۱۳۸
پىناسەى بېبىروايان بە چوار سىفەتى بنەپەتەيىيان	۱۴۴
دەرسى دووہم : ئايەتكەنى (۱۱ - ۲۰) خىستەنەرووى چەند راستىى يەك و چەند ياسايەكى خوا لە ژيانى بەشەردا ...	۱۵۲
چوار ھەلۋەستە لەبەردەم نەم ئايەتە موبارەكەدا (ئايەتى : ۱۲) دا.	۱۷۳
شەش ھەلۋەستە لەبەردەم نەم ئايەتە موبارەكەدا (ئايەتى : ۱۳) دا.	۱۷۹

لاپەرە	بابەت
۱۸۵	چوار ھەلۋەستە لەبەردەم ئەم ئايەتە موبارەكەدا (ئايەتى : ۱۵)دا.
۲۰۵	دەرسى سىيىھەم : ئايەتەكانى (۲۱ - ۳۰) پروونكردنەۋەى ھەشت بابەتى جۆراوجۆر.
۲۲۴	چوار ھەلۋەستە لەبەردەم ئەم ئايەتە موبارەكەدا (ئايەتى : ۲۱)دا.
۲۲۸	شىكردنەۋەى ئايەتەكانى ژمارە (۲۲، ۲۳) لە يازدە (۱۱) بىرگەدا.
۲۳۷	شىكردنەۋەى ئايەتى ژمارە (۲۴) لە نۆ (۹) بىرگەدا.
۲۵۵	دەرسى چوارەم : ئايەتەكانى (۳۱ - ۴۰) پروونكردنەۋەى ھەردووك بابەتى گەۋرەو گرنىگ: خوا بەيەكگرتن (توحيد) و قورئان
۲۷۲	نامازىيەكى كورت بە چەند چاكەو نىعمەتتىكى خوا لە ژيانى بەشەردا.
۲۹۲	دەرسى پىنچەم : ئايەتەكانى (۴۱ - ۴۷) چەند نامۆژگارىي و پىنمايىيەكى خىۋاي مېھرەبان بۆ پىنغەمبەرەكەى دىنياكردنەۋەى، سەرەنجامى باشى خۆى و شوتىكەوتوانى، ماىپوچىيى ناھەزانى....
۳۰۹	ۋەلامدانەۋەى دوو پىرسىار.
۲۹۲	دەرسى شەشەم : ئايەتەكانى (۴۸ - ۵۶) باسى مسۆگەربوونى ھاتنى ھەر كام لە ناخىرزەمان (ساعة) و ھەلسانەۋە (قيامة)....
۳۳۳	دەرسى ھەوتەم : ئايەتەكانى (۵۷ - ۶۱) باسى ھاتنى قورئان ۋەك نامۆژگارىي و شىفاۋ ھىدايەت و رەھمەت بۆ بەشەر ، سەرزەنشتكردنى كافران و زانىيارىي و پروو گشتگىرىي خوا
۳۵۳	دەرسى ھەشتەم : ئايەتەكانى (۶۲ - ۷۰) پىنئاسەى دۆستانى خواۋ، باسى شەۋگارو پۆژگارو، بەرپەرچدانەۋەى ھەندىك قسەوقالىي كافرەكان
۳۶۳	كورتە باسىك لەبارەى دۆستانى خوا (أولياء الله)ۋە.
۳۶۳	بىرگەى يەكەم: پىنئاسەى دۆستانى خوا (أولياء الله).
۳۶۵	بىرگەى دوۋەم : خەسلەتە سەرەككىيەكانى دۆستانى خوا ﷺ.
۳۷۰	بىرگەى سىيىھەم : چەند فەرموودەيەك دەريارەى دۆستانى خوا ﷺ.

لاپەرە	بابت
۳۷۳	بەرگەي چوارەم : پوختەي رايو تىگەيشىتىم لەبارەي دۆستانى خواۋە.
۳۸۹	دەرسى نۆۋىنەم : نايەتەكانى (۷۱-۷۴) كورتەيدەك لە بەسەرھاتى (نوح) - عليە السلام - و گەلەكەي ، نامازەيدەك بە پىغەمبەرانى دواي وي
۴۰۷	دەرسى دەيىنەم : نايەتەكانى (۷۵-۹۳)، باسى بەسەرھاتى مووساۋ ھاروونى برائى - عليهما السلام - و گەلەكەيانو روۋبەرۋوبوونەويان لەگەل فيرعەونو دارودەستەكى دا... لە ھەوت بەرگەدا... .
۴۲۵	قۇناغى يەكەم : لە چوارە (۱۴) بەرگەدا.
۴۳۲	قۇناغى دوۋەم : لە چوار (۴) بەرگەدا.
۴۳۶	قۇناغى سىيەم : لە شەش (۶) بەرگەدا.
۴۴۱	قۇناغى چوارەم : لە چوار (۴) بەرگەدا.
۴۴۵	قۇناغى پىنجەم : لە چوار (۴) بەرگەدا.
۴۴۹	قۇناغى شەشەم : لە شەش (۶) بەرگەدا.
۴۵۵	قۇناغى ھەوتەم : لە سە (۳) بەرگەدا.
۴۵۷	دەرسى يازدەيىنەم : نايەتەكانى (۹۴-۱۰۳) رىتمايى كردنى خواي مېرەبان بۆ پىغەمبەرەكەي و لە پەناي وي دا دواندى خەلكى دىكەو، باسى بەسەرھاتى (يونس)و، باسى بىيىروايان و خستەرووي چەند ياسايەكى خوا لە ژيانى بەشەردا
۴۸۲	بەسەرھاتى يونس (عليە السلام)و گەلەكەي.
۴۸۲	بەرگەي يەكەم : يونس (عليە السلام) شەش جازان ناوي لە قورئاندا ھاتو.
۴۸۳	بەرگەي دوۋەم : گەلى يونس خەلكى (نيسى) موصلى ئىستا بوون.
۴۸۴	بەرگەي سىيەم : ئەو سوورەت و نايەتەكانى كە ناوي (يونس)يان تىدا ھاتو.
۴۸۹	بەرگەي چوارەم : پوختەي بەسەرھاتەكەي يونس (عليە السلام) لەبەر تىشكى نايەتەكاندا، لە ھەوت خالدا دەخەينە روو.

بابەت	لاپەرە
كورتە باسپك لەبارەى ئازادى بىرواھىتئاوہ .	۴۹۵
دەرسى دواز دەپھەم : ئايەتەكانى (۱۰۴ - ۱۰۹) فەرمانكردنى خىۋاى كارزان بە پىغەمبەرى خاتم - دوو جارن لەم ئايەتەتاندەدا كە بە ئەى خەلكىنە! (يا أيها الناس) مرۆفەكان بدوئىنى، چەند رىئەمابى بەكى خوا بۆ پىغەمبەرهكى و لە بىۋارى چۆنىەتى دواندى بۆ كافرەكان و مامەئەكردنى لەگەئىيان دا	۵۰۶
سەرچاۋەكان .	۵۳۵
نىۋەرۆك .	۵۳۹